THEOLOGIA

MORALIS

BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO ABSOLUTISSIMA,

EMINENTISSIMO ET ILLUSTRISSIMO CARDINALI,
ARCHIEPISCOPO VESONTIONENSI,
DEDICATA.

VESONTIONE,
EXCUDEBAT OUTHENIN CHALANDRE FILIUS,
DD. CARDINALIS ARCHIEPISCOPI TYPOGRAPHUS.
1832.

THEOLOGIA

MORALIS.

THEOLOGIA

MORALIS

BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO ABSOLUTISSIMA,

ADJUNCTA IN CALCE PERUTILI INSTRUCTIONE AD PRAXIM CONFESSARIORUM, UNA CUM ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI JOANNIS DOMINICI MANSI ARCHIEPISCOPI LUCENSIS EPITOME DOCTRINÆ MORALIS ET CANONICÆ EX OPERIBUS BENEDICTI XIV;

EMINENTISSIMO ET ILLUSTRISSIMO CARDINALI,
ARCHIEPISCOPO VESONTIONENSI,

DEDICATA.

VOLUMEN PRIMUM,

COMPLECTENS TRACTATUS DE CONSCIENTIA, DE LEGIBUS, NEC-NON DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

VESONTIONE

EXCUDEBAT OUTHENIN CHALANDRE FILIUS,
D. D. CARDINALIS ARCHIEPISCOPI TYPOGRAPHUS.

1832.

EMINENTISSIMO ET ILLUSTRISSIMO

DD. AUGUSTO,

TITULI

SANCTISSIMÆ TRINITATIS IN MONTE PINCIO,

S. R. E. CARDINALI PRESBYTERO,

ARCHIEPISCOPO VESONTIONENSI, ROHANNI DUCI, LEONÆ PRINCIPI, ETC.

EMINENTISSIME ET ILLUSTRISSIME PRINCEPS;

Si obscura quæque et minima, cum clari sub alicujus nominis splendore, in lucem prodeunt, gloriam accipiant et magna evadere videantur, huic operi, quod eximii doctoris inge-

nio fluxum, tum ratione justitiæ, tum ratione gratitudinis, Tuæ Eminentiæ Reverendissimæ, summa cum animi demissione, offerri et commendari maxime decet, nihil defuisse certe profiteri non dubitandum est.

Visum est enim et imprimis omnibus notum beati A. de Ligorio opera tam luminosa in iis quæ ad veræ moralis cognitionem spectant, quam ubera pro animarum regimine, et pro pietate fovenda, tuis curis adhibitis, tua auctoritate interposita, tandem apud nos invaluisse, vi potissimum decisionis, quam, Te postulante, Sacra Pœnitentiaria emisit. Quæ agendi ratio, Eminentissime Princeps, si toti Galliarum Ecclesiæ et speciatim tuæ diœcesi perutilis fuerit, est tibi sane perhonorifica. Nam inter præstantissima quæ tui pontificatus labores illustrant, illud præ cæteris laude et admiratione dignum videtur, quod singulari studio, sanctæ Sedis vestigia prosequens, et in doctrina, et in praxi nos *æternæ Urbi* nodis arctioribus devinciri volueris.

Occurrit tamen nobis quod prætermittere non debemus, Eminentissime Princeps, et quo ista volumina Tibi dicare, laborisque nostri Te patronum advocare impellimur. Eorum auctor beatus A. de Ligorio magnus fuit pontifex; in eo omnes emicuere virtutes quæ pastorem *Deo*

et hominibus dilectum reddunt. Tu vero, ut pontifex, alter es beatus Alphonsus : cum, in omnibus virtutum pastoralium officiis, curatus ac fervens ejus sis æmulator. Ejus eminentem sanctitatem, tua eminenti pietate; ejus bonitatem, tua caritate; ejus zelum apostolicum, tuo divinæ gloriæ zelo et salutis animarum ad vivum repræsentas.

Quin imo! in Te honoratur purpura romana; in Te episcopalis splendet character cujus vigore, infaustis hisce temporibus, adversa omnia fortiter superans, tui ipsius tuorumque malorum omnino oblitus, paci obtinendæ, bonoque religionis provehendo te totum impendis, tanquam Ecclesiæ catholicæ acerrimus propugnator. In Te demum assidua magis ac magis crescit sollicitudo qua, omnes ac singulos tuæ Ecclesiæ fideles, præcipue sacerdotes et clericos amplectens, spiritu et corde semper illis ades, quasi mens in toto corpore, ut informes, vivifices, perficias ac lucrifacias.

Quæ cum ita sint, non dubitandum est, Illustrissime Princeps, quin novam hanc *Theologiæ Moralis* beati Alphonsi de Ligorio editionem, gratissimo vultu, suscipias atque tuearis, ut ea, tuo præsidio munita, tuo nomine decorata ad publicum transiens, religionis gloriæ efficacius prosit, simul utilitati eorum qui in vinea

magni Patrisfamilias, quæ Tibi credita est, pro virili laborant. Interea, dum preces Deo fundimus ut Tuam Eminentiam diutissime servet incolumem, ne tua lædatur modestia, si nostro judicio, anteeamus posteros, qui Te Ecclesiæ Vesontionensis decus et amorem, patrem optimum, augustum, sanctum æternitati consecrabunt.

TUÆ EMINENTIÆ,

Humillimus ac devotissimus servus,

OUTHENIN CHALANDRE.

CONSULTATIO.

Eminentissimo ac Reverendissimo

D. D. CARDINALI

POENITENTIARIO MAJORI.

EMINENTISSIME,

LUDOVICUS-FRANCISCUS-AUGUSTUS, Cardinalis de ROHAN-CHABOT, Archiepiscopus Vesontionensis, doctrinæ sapientiam et unitatem fovere nititur apud omnes Diœcesis suæ qui curam gerunt animarum; quorum nonnullis impugnantibus ac prohibentibus Theologiam moralem beati Alphonsi-Mariæ *a Ligorio*, tanquam laxam nimis, periculosam saluti et sanæ morali contrariam, sacræ Pœnitentiariæ oraculum requirit, ac ipsi unius Theologiæ Professoris sequentia dubia proponit solvenda.

1° Utrum sacræ Theologiæ Professor opiniones, quas in sua Theologia morali profitetur beatus Alphonsus *a Ligorio*, sequi tuto possit ac profiteri?

2° An sit inquietandus Confessarius qui omnes beati Alphonsi *a Ligorio* sequitur opiniones in praxi sacri pœnitentiæ Tribunalis, hac sola ratione quod a Sancta Sede Apostolica *nihil in operibus illius censura dignum repertum fuerit?* Confessarius, de quo in dubio, non legit opera beati Doctoris nisi ad cognoscendum accurate ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesve, quibus variæ nituntur opiniones; sed existimat se tuto agere eo ipso quod doctrinam quæ *nihil censura dignum* continet, prudenter judicare queat sanam esse, tutam nec ullatenus Sanctitati Evangelicæ contrariam.

DECISIO.

Sacra Pœnitentiaria perpensis expositis : Reverendissimo in Christo Patri S. R. E. Cardinali, Archiepiscopo Vesontionensi respondendum censuit :

Ad primum quæsitum : Affirmative ; quin tamen inde reprehendendi censeantur qui opiniones ab aliis probatis Auctoribus traditas sequuntur.

Ad secundum quæsitum : Negative ; habita ratione mentis Sanctæ Sedis circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum Canonizationis.

Datum Romæ, in sacra Pœnitentiaria, die 5 julii 1831.

A. F. de RETZ, S. P. *Regens.*

F. Fricca, S. P. *Secretarius.*

Concordat cum Originali.

A. Cardinalis, Archiepiscopus Vesontionensis.

AD LECTOREM.

Quum lectoribus vellemus commendare Theologiam moralem beati Alphonsi Mariæ de Ligorio, cujus novam editionem typis mandamus; nos id præstituros duximus, si hanc de opere exhiberemus hodierni Romani Pontificis Leonis XII epistolam. Hanc, tribus vix elapsis annis, ipse Pontifex Hyacintho Marietti, Taurinensi bibliopolæ, editionem præfatæ Theologiæ suscepturo, misit. Quidquid ad illius sanctissimi nec-non doctissimi libri laudem scripsissemus, ista epistola eminenter continet; jam ergo sufficit si hujus verba pro verbis reddamus : satis superque hoc opus commendabitur.

DILECTO FILIO

HYACINTHO MARIETTI

LEO PP. XII.

DILECTE FILI,

SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

UT minus noceat malorum colluvies librorum qua, nunquam satis deploranda ætatis nostræ calamitate, regiones omnes redundant, non exiguus fuit scriptorum pietate ac doctrina præstantium numerus, quos Deus ad religionis morumque tutelam, misericordi providentiæ suæ consilio nunquam perditorum non opponit audaciæ. In quibus cum præsertim vir sanctissimus idemque doctissimus Beatus Alphonsus de Ligorio jure optimo numeretur, imo singulari quodam excellat teneræ pietatis affectu, et in eam potissimum curam scriptis suis incumbat, ut frequentem suadeat sacramentorum usum, Christi Jesu amorem, et ejus misericordiæ meritorumque fiduciam, beatæque Virginis Deiparæ, ac cœlitum sanctorum cultum inculcet, quæ demum firmissima sunt adversus omnem pravitatem præsidia; optime sane de Religione meritus es, et sua si norit commoda, de universa hominum societate, qui in scriptoris hujusmodi operibus colligendis, et in lucem edendis operam tuam industriamque collocaveris: Nosque potissimum habemus gratiam, quibus, pro pastorali nostro munere, nihil magis est curæ, quam ut omni ope profligentur vitia, pietasque foveatur. Ejus rei testimonium, gratique in te animi qui etiam observantiam in Nos tuam professus sis misso Nobis editionis ejusdem exemplari, itemque incitamentum ad ejusdem generis libros, ut ante fecisti, quamplurimos possis evulgandos, aureum, quod tibi mittimus, numisma esse volumus, cum apostolica benedictione, quam tibi amanter impertimur.

Datum Romæ apud S. Petrum die 19. februar. anni 1825. Pontificatus nostri anno II.

GASPAR GASPARINI, *ab epistolis latinis.*

BEATISSIMO

AC SANCTISSIMO PATRI

BENEDICTO XIV,

PONTIFICI MAXIMO,

ALPHONSUS DE LIGORIO.

Tuæ dignitatis majestas, Beatissime Pater, doctrinæ, atque eruditionis tuæ fastigium, ne tibi hoc meum opus morale simpliciori, ac prorsus humili stylo conscriptum exhiberem, aut suadere me omnino, aut dubitantem deterrere magnopere debuissent: summa vero Sanctitatis tuæ benignitas, ac ferventissimus zelus, qui in Te semper enituit, prius ut optimi præsulis singularum Ecclesiarum partes absolveres, et deinde ut summi universalis Ecclesiæ pastoris muneri vigilantissime satisfaceres, me impulerunt, ut hos tenues labores meos, quos nonnisi pro animarum salute suscipere, et in publicam edere lucem constitui, Tibi libentissime dedicarem. Cum enim fuissem Dei beneficio vocatus ad missionum ministerium pro adjuvandis populis per rura dispersis, iisque potissimum, qui spiritualibus magis destituuntur auxiliis, visa mihi ad hoc fuit necessaria scientia plus quam mediocris rerum moralium, quæ tum ad instruendas, tum ad regendas animas esset accommodata. Qua de re tam pro mea, quam pro juvenum nostræ sodalitatis intelligentia oportunum duxi opiniones probabiliores, utilioresque ad animarum salutem seligere. Cumque plurimis per plures annos relectis auctoribus tam benignæ, quam rigidæ sententiæ, alios nimium benignitati indulgentes, alios nimium austeritati addictos comperissem, operæ pretium me facturum credidi, si librum ederem qui mediam viam tenens, sententias magis veritati consonas, magisque scitu necessarias ad conscientias dirigendas exponeret; atque, hac arrepta opportunitate, multa in eo ad praxim pertinentia, quæ sacrarum missionum exercitio didiceram, fratribus meis committerem. Opus, Deo juvante, cœpi, et absolvi, et absolutum typis demandavi: quod, cum universe fuerit acceptum, rursusque debuerit publici juris fieri, in meliorem ordinem redegi, diligentius quibusdam doctrinis enucleatis, compluribus aliis adjectis, additisque insuper aliquibus dissertationibus de infallibilitate definitionum pontificiarum, et de earumdem supra concilia superioritate.

a..

At, quia libri omnes, qui ex theologiæ principiis, fidei ac morum controversias pertractant, Tibi soli debentur, qui et summus es theologiæ princeps, unusque Ecclesiæ moderator, divinæ veritatis conservator et vindex, unusque controversiarum judex, ab ipso Deo singulari providentia ad hoc constitutus, prout dixit Maximianus episcopus Constantinopolitanus (Epist. ad Orientales) : « Omnes fines terræ, omnesque veram fidem profitentes in » Romanorum Pontificum potentiam tanquam in solem respicere, » quem de cæteris mortalibus ex terrarum orbe conditor orbis ele- » git, cui cathedram magisterii principaliter possidendam tenere » perpetuo privilegii jure concessit, ut quisquis divinum aliquod » sive profundum nosse desiderat, ad hujus præceptionis oracu- » lum, doctrinamque recurrat. »

Hinc juste hoc opus Tibi dicandum existimavi, eoque magis, quod una ex præcipuis causis, quæ me ad illud edendum induxerunt, fuit, ut cognitas omnes haberent saluberrimas bullas, epistolasque encyclicas tuas, quæ tantopere profuerunt, et proderunt usque ad sæculorum consummationem universali morum reformationi cunctorum fidelium : quandoquidem in eisdem S. T. summa prudentia neque ad nimium rigorem, neque ad nimiam benignitatem declinans; sed temporum defectui condescendens, mira suavitate disposuit id quod cum ingenti animi fortitudine sibi proposuerat.

Fuit præterea mihi consilium plurimas in medium doctrinas proferre, quas ex aureis tuis operibus sum edoctus, quibusque S. T. non pauca immortali recordatione digna atque ediscenda universæ reipublicæ litterariæ tradidit. Hæc enim tua grandis doctrinæ eminentia non minus, quam reliquæ quæ in Te elucent virtutes, nempe morum integritas, admiranda a propinquis alienatio, prudentia singularis, incomparabilis salutis animarum zelus, et summo sacerdotio apprime necessarius, Te supremo pontificatu dignissimum reddiderunt.

Demum si librorum dedicationes solent testes esse grati animi ac non immemoris acceptorum ab aliquo magno Principe beneficiorum, cum unus ipse sim ex fratribus congregationis SS. Redemptoris, cui Tu nuper apostolicam auctoritatem benignissime accommodasti, oportebat jure merito, ut Tibi uni hoc opus sisteretur, ac præterea nemini.

Tu igitur, Beatissime Pater, per illam, qua genus humanum complecteris, caritatem, per curam illam quam christianis omnibus enixe et debes et præstas, per illum ipsum cujus in terris vices fungeris Jesum Christum, excipe pietate qua soles hoc qualecumque munusculum, quod Tibi sacro et præsento, ut modereris, corrigas, deleas quicquid in eo veritati absonum visum fuerit; et si

quid boni est, faveas, et tuearis; paternaque, ac apostolica benedictione tua prosequi non dedigneris, tum opus ipsum, ut animarum prosit saluti, tum me sodalesque meos, ut in nostro ministerio divinæ gloriæ cooperantes, uberrimum in vinea Domini fructum reportare valeamus.

Nostrum autem erit jugiter Deo fundere preces, ut universo christiano orbi Sanctitatem Tuam diu servet incolumem, diuque in terris relinquat, quo tandem aliquando non sine omnipotentis Dei præsidio catholicæ religionis hostes, omnesque a vera fide aberrantes ad ovile, fidelium que cœtum, ad unicum salutis portum felicissime deducantur.

TRANSLATIO LITTERARUM

SS. D. N. BENEDICTI XIV,

ITALICE SCRIPTARUM

QUIBUS COMMENDATUR THEOLOGIA MORALIS.

DILECTO FILIO

ALPHONSO DE LIGORIO

PRESBYTERO CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS

BENEDICTUS XIV.

DILECTE FILI SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Accepimus vestras litteras datas octava junii una cum secundo tomo Theologiæ Moralis et aliis operibus a te editis, quæ, minoris licet molis, magnæ animarum utilitati inserviunt; gratum nobis fuit ea accipere, et præcipue Tractatum Theologiæ Moralis (cujus dedicationem Nobis factam acceptam habemus) quemque ea, qua par est, attentione perlectum, utiles observationes continere reperimus. Minime tibi dubitandum quin futurum sit ut omnibus placeat quorum usui destinatur. Volvemus eum, et revolvemus, et confidimus, cæteros ejusdem operis Tractatus eadem satisfactione a Nobis legendos.

Interim in Nostræ erga te benevolentiæ pignus Apostolicam Benedictionem tibi peramanter impertimur.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die 15. julii 1755. Pontificatus nostri anno decimo quinto.

PRÆFATIO

PRO INTELLIGENTIA TOTIUS OPERIS.

Cum præcipuum sit intentum nostræ minimæ congregationis SS. Redemptoris missionibus vacare, cumque missionariorum exercitio necessario annexum sit munus conscientias hominum instructionibus, et confessionibus dirigere : ideo plurimis ab hinc annis excogitavi juventuti sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos, aut nimis benignos viam teneret. Opus absolvi, sed quia nimis festinanter fuit illud typis demandatum, ut aliis satisfacerem, mihi non satisfeci ; plura enim in eo vel non bene excussa exciderunt, vel confuso ordine fuerunt exposita. Idcirco, cum ea diligentiore examine, necnon clariore methodo indigere animadvertissem, animum ad secundam editionem applicui, in qua ad meliorem ordinem omnia redigere curavi, et utillissimis doctrinis librum copiosiorem reddere. Nonnullas etiam opiniones (temporis decursu rebus ad utiliorem trutinam revocatis), hominem me agnoscens, reformavi. Neque in hoc erubui, cum divus Augustinus non erubuerit in pluribus se retractare ; sicut etiam D. Thomam fecisse testantur Cajetanus, Catharinus, et Capreolus ; ac ipse doctor angelicus (3. P. quæst. 9. art. 4.) sic fassus est : *Quamvis alibi aliter scripserim.* Ut enim Tullius dixit : *Sapientis est mutare consilium.* Et alibi : *Nunquam laudata fuit in una sententia permansio.*

Nemini autem superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem ; cum etenim plurimos legerim auctores, alios inveni, qui plus æquo indulgentes iis qui (ut ait Isaias cap. 30.) dicunt : *Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt, loquimini nobis placentia ;* consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis misere conquiescant : haud enim dubitandum multum detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum auctorum sectatoribus, cum major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contra vero reperi alios, qui ad reprobanda assueti quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes, nihilque memores illius sacri canonis (cap. ult. de transact.) qui admonet : *In his vero, in quibus jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando, secundum quod personas et causas,*

loca et tempora videris postulare. Et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt, juxta illud S. Ambrosii : *Sunt etiam in nobis qui timorem Domini habent, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere* (in psal. 118. sermon 5.). Utraque sane extremitas maxime periculosa ; nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit ; altera ut ait perdoctus Cabassutius (in theor. jur. præf. ad lect.) duplici tramite urget animas in ruinam, erronea scilicet conscientia, et desperatione, cum plurimi, audita hac rigidiore doctrina, in mortalia labuntur vel credentes inesse lethale peccatum ubi non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse salvari, salutis suæ curam penitus abjiciunt.

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas et nimis severas medium locum teneret, quodque non tam diffusum esset, ut non facile legeretur, nec tam breve, ut in multis deficeret. Concinnatas in hoc reperias omnes quæstiones, et res morales, quæ magis ad praxim deserviunt. Ut vero sententias veritati conformiores seligerem in quacumque quæstione, non parum laboris impendi ; per plures enim annos quamplurima auctorum classicorum volumina evolvi tam rigidæ quam benignæ sententiæ, quæ ultimo (ut arbitror) in publicum prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in adnotandis doctrinis D. Thomæ, quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis intricatioribus etiam doctos juniores consului.

Præterea hic invenies in suis propriis locis diligenti studio adnotatos textus tum canonicos tum civiles ad rem pertinentes. Item propositiones damnatas, et (quod utilius) decreta recentiora summorum Pontificum, et præcipue bullas, sanctionesque nuper editas a SS. D. N. Papa Benedicto XIV. Nec non plurima hic exposui, quæ magis missionum et confessionum exercitio, quam librorum lectione didici. Ut autem justa methodus servaretur, medulam Ermanni Busembaum præmittendam censui, non jam ut omnes ipsius auctoris opiniones approbarem, sed tantum ut ejusdem methodum sequere, quæ inter aliorum auctorum methodos ad res morales exponendas valde accommodata mihi visa fuit : deinde ut tyronibus nostræ congregationis, juxta finem mihi principaliter propositum, magis prodessem, ad modum captu faciliorem meas appendices studui exarare : in hoc enim maxime incubui, ut potius in claritate, quam in sermonis elegantia abundarem.

In delectu autem sententiarum ingens cura mihi fuit semper ra-

tionem auctoritati præponere; et prius quam meum ferrem judicium, in eo (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fuligine expoliarem, quod satis, benevole lector, ex eo cognoscere poteris, quod ego non paucas sententias, quas in prioribus hujus operis editionibus tenueram, in hac postrema mutare non dubitavi. Cæterum sategi ut plurimum meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris, vel æqualis, vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem lectorem, more aliquorum qui sententias aliorum tantum referentes non parum exosos legentibus se præbent. Ubi vero non inveni rationem pro una parte convincentem, non sum ausus oppositam damnare, more aliorum qui nimis facile reprobant opiniones, quas plures, et graves auctores tuentur, quorum doctrinas prælaudatus N. SS. P. Benedictus (longe abillis alienus qui eas liberius parvi pendunt) in suis elaboratis operibus, et omnigena eruditione refertis, non sine æstimatione commemorat, et sæpe eis utitur; quin etiam ipsorum opinionibus non parum defert, iisque innixus in multis Christi fideles instruit, ut videre est in suo Bullario.

Cæterum, benigne lector, te admonitum volo, ne existimes me opiniones illas approbare, ex eo quod non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus, et patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, adjudicent. Deinde advertas, quod, cum aliquam opinionem veriorem voco, tunc contrariam non habeo ut probabilem, etsi non expresse ut improbabilem damnem. Insuper quando unam ex sententiis probabiliorem appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo, *non audeo damnare;* non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere. Si autem observare vis, quodnam systema tenendum ipse censeam circa moralium opinionum electionem, vide c. 3. in tract. altero de conscientia probabili num. 53. et seq. Vale.

THEOLOGIA
MORALIS.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS PRIMUS.
DE CONSCIENTIA.

MONITUM AUCTORIS.

ADVERTE, Lector benevole, quod primum hunc Tractatum de Conscientia, quo aditus ad universam Moralem Theologiam aperitur, speciali studio a me elucubratum pro faciliori alumnorum meorum instructione apponere volui; hoc dico, quia deinde omnes alios operis tractatus ab alieno auctore virgulis signatos invenies, meis tamen adnotationibus adjunctis. Elegi autem illos alterius auctoris tractatus inserere, ut ordinem rerum ab eo servatum sequerer, eo quod talis ordo propter rerum distinctionem et connexionem optimus universe a pluribus reputatus est.

CAPUT I.

QUID CONSCIENTIA, ET QUOTUPLEX? ET QUÆNAM SEQUENDA?

1. De regula remota, et proxima actuum humanorum. — 2. De conscientia et synderesi. — 3. De conscientia recta et erronea. — 4. De eo qui sequitur conscientiam vincibiliter erroneam. — 5. De eo qui sequitur

conscientiam invincibiliter erroneam. — 6. An sic operans meritum acquirat in operando? — 7. Respondetur objectioni adversariorum. — 8. An detur conscientia invincibiliter erronea circa præcepta naturalia? *Remissive ad Tractat. II. de Legib. n.* 169. — 9. De eo qui putat erronee desiderium malum non esse peccatum. — 10. De conscientia perplexa. — 11. De conscientia scrupulosa. Signa scrupulosorum — 12. Remedia et præsertim obedientiæ. — 13. De periculo scrupulosi qui non obedit. — 14. De regulis generalibus assignandis. — 15. Quomodo confessarius gerere se debet cum scrupulosis, qui timent assentiri cuilibet pravæ cogitationi. — 16. Quomodo cum iis, qui semper dubitant de confessionibus præteritis. — 17. Quomodo cum iis, qui in omni actione peccare formidant. — 18. Quid de iis qui operantur cum actuali timore. — 19. Scrupulosi non peccant scrupulos vincendo, quin illos prius deponant.

1. — Duplex est regula actuum humanorum; una dicitur remota, altera proxima. *Remota*, sive materialis, est lex divina; *proxima* vero, sive formalis, est conscientia; quia licet conscientia in omnibus divinæ legi conformari debeat, bonitas tamen, aut malitia humanarum actionum nobis innotescit, prout ab ipsa conscientia apprehenditur, uti docet S. Thomas: *Ratio humana est regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuretur.* 1. 2. q. 19. art. 4. Et clarius alio in loco: *Actus humanus judicatur virtuosus, vel vitiosus, secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus.* Quodlib. 3. art. 27. Prius agemus de regula proxima, nempe de conscientia, deinde de remota, nimirum de legibus.

2. — Conscientia definitur sic: *Est judicium, seu dictamen practicum rationis, quo judicamus quid hic et nunc agendum ut bonum, aut vitandum ut malum.* Dicitur autem conscientia *dictamen practicum*, ad differentiam synderesis, quæ est cognitio speculativa principiorum universalium ad bene vivendum, scilicet, *Deus est colendus: Quod tibi non vis, alteri ne feceris, etc.*, ut habetur ex S. Thoma, p. 1. qu. 79. art. 12.

3. — Dividitur autem conscientia in rectam, erroneam, perplexam, scrupulosam, dubiam, et probabilem. *Recta* ea, quæ dictat verum; peccat ideo qui contra eam operatur, cum dicat Apostolus: *Omne quod non est ex fide* (nempe ex dictamine conscientiæ, ut explicant Estius, et alii) *peccatum est.* Rom. 4. Confirmat Innocentius III. in cap. Litteras, de Rest. Spol. *Quidquid fit contra conscientiam*

ædificat ad gehennam. Conscientia vero *erronea* est ea, quæ dictat falsum, tanquam verum. Hæc autem alia est vincibilis, alia invincibilis. *Vincibilis* est, quæ, cum debeat, et possit vinci ab operante, vel quia errorem jam advertit, vel saltem dubitat de errore, advertitque simul ad obligationem illum vincendi, tamen negligit illum vincere, ut docent S. Anton. 2. p. tit. 5. c. 1. §. 5. Navarr. Palud, 9. n. 9. Salm. tr. 20. c. 14. n. 9. et Suarez in 3. p. d. 4. sect. 8. n. 18. cum Sylvio, Cajetano, aliisque communissime ex S. Thoma de Verit. q. 15. ar. 4. ad 10. Notant autem Salm. l. cit. et Castr. tr. 2. de Pecc. D. 1. p. 15. n. 6. cum Azor. Suar. Vasq. Bonac. etc. et Wigandt. de Consc. Ex. 1. q. 3. n. 7. non esse opus, ut diligentia adhibenda ad vincendum errorem sit maxima, sed sufficere ut sit communis, et ordinaria. *Invincibilis* vero est, quæ moraliter vinci nequit, cum nulla cogitatio, nec dubium erroris veniat in mentem operantis, nec etiam in confuso, dum operatur, vel cum actionis causam ponit, prout latius explicabitur in lib. V. tr. de Peccatis, ubi agetur de advertentia ad peccatum requisita.

4. — Hinc dicimus 1. Qui conscientiam vincibiliter erroneam habet, semper peccat, sive juxta eam, sive contra eam operatur. Peccat enim agendo contra eam, eligendo malum quod judicat esse malum: peccat vero agendo juxta eam, quia, cum errorem debeat et vincere possit; illum non deponendo temere operatur.

5. — Dicimus 2. Qui conscientiam invincibiliter erroneam habet, non solum non peccat juxta eam operando, sed etiam aliquando tenetur illam sequi. Ratio utriusque est: non peccat, quia licet in se actio recta non sit, recta est tamen juxta conscientiam operantis; tenetur autem juxta eam aliquando operari, si conscientia, quæ est regula proxima, sic ei suggerit agendum.

6. — Non solum autem, qui operatur cum conscientia invincibiliter erronea, non peccat, sed etiam probabilius acquirit meritum, ut recte sentit P. Fulgentius Cuniliati, de Consc. c. 1. n. 6. cum aliis communissime. Ratio, quia ad dicendum aliquem actum bonum, saltem inadæquatum, sufficit ut ille dirigatur per rationis et prudentiæ dictamen. Cum ergo operans prudenter agit, procul dubio

mereri debet propter bonum finem quo operatur, nempe gloriæ Dei, aut charitatis erga proximum, etc. sicut contra demeretur, qui bonum opus facit, sed apprehensum ut malum, propter malum finem quo opus illud exequitur.

7. — Objicit Franzoja (Theol. Mor. l. 1. c. 1. art. 1.) nunquam malam actionem posse esse causam meriti, affertque pro se S. Thomam, qui 1. 2. q. 19. art. 6. sic ait: *Bonum causatur ex integra causa, malum autem singulis defectibus.* Et ideo ad hoc ut dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum. Sed ad hoc ut sit bonum, requiritur ut utroque modo sit bonum. At respondetur, quod S. Doctor loquitur hic de bono absolute et simpliciter sumpto, non autem de bono respective et per accidens, prout a conscientia, quæ est regula proxima agendi, invincibiliter apprehensum est, juxta id quod idem Angelicus docet (ut supra retulimus) dicens: *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus.* Quodlib. 3. art. 23. Juxta quod P. Conc. (Theol. Christ. tom. 2. l. 2. de Consc., diss. 1. cap. 5.) quamvis in argumento dicat opera ex conscientia erronea, etsi invincibili, nulla prædita esse bonitate, aut merito, postmodum tamen ibidem n. 36. nobiscum sentit dicens: *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi. Hos bonos et meritorios dicimus, quamvis actus qui per se tunc exercetur sit materialiter malus, non imputabilis ad culpam.... quia opus materialiter malum, cum non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet.* Id fortius confirmatur a S. Bernardo, qui docet (de Præcept. et Disc. c. 12. et 17.) subditum prælato obedientem ex recta intentione, meritorie agere, quamvis materialiter erret contra legem. Et c. 15. n. 35. sic scribit: *Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas.*

8. — Quæritur 1. An dari possit conscientia invincibiliter erronea circa præcepta juris naturæ? Respondetur hic breviter, quod potest dari circa conclusiones mediatas et remotas a primis principiis, non vero circa conclusiones immediatas,

et proximas; ut esset, auferre alienum invito domino, occidere innocentem, etc. Est communis sententia, quam infra probabimus auctoritate præsertim S. Thomæ in tr. II. de Legibus, n. 169.

9. — Quæritur 2. An dari possit conscientia invincibiliter erronea in eo, qui cupit aliquod patrare malum, puta fornicationem, judicans per errorem solum desiderium fornicandi non esse mortale, si fornicatio facto non sequitur? Affirmant id ut probabilius Sanchez, et Cardenas, dicentes hunc peccare tantum materialiter, quia, licet ipse velit malum illud objectum, tamen invincibiliter credit desiderium suum injuriam Deo non irrogare. Hanc tamen opinionem nunquam probabilem censere potui; nunquam enim intelligere valui, quomodo qui vult deliberate actionem exercere, qua scit Deum offendi, possit inculpabiliter credere, Deum non offendere, dum efficaciter cupit illam exequi, qua certe agnoscit averti a Deo. Sed dices : Quomodo iste peccabit formaliter illo suo desiderio, si malitiam ejus ignorat? Respondetur : Quamvis detur, quod ignoret malitiam illius actus interni, certo tamen agnoscit malitiam actus externi : si ergo vult illum exequi, jam cognitum ut malum, quomodo a peccato excusabitur? Omnes quidem ex ipso lumine naturæ dignoscunt, se teneri ad obediendum suo Creatori : quando igitur quis deliberate vult agere id quod scit a Deo sibi vetitum, necessario simul agnoscit, quod male agit : et quamvis reflexe tunc non peccet, putando solum actum externum esse peccatum; exercite tamen et in facto esse jam peccat, volens negare Deo, tempore quo cogitat peccatum consummare, debitam obedientiam. Instabis : plures rustici ideo non confitentur de his pravis desideriis, quia credunt tum tantum peccare, cum peccatum externe consummant. Respondeo : Isti potius falso decipiuntur in credendo, quod non tenentur confiteri peccata quæ non consummant; sed prudens confessarius judicare debet, quod cum consenserunt in peccatum consummandum, vere et formaliter peccaverunt, voluntate prava se a Deo avertentes. Ex his omnibus opinionem contrariam cum aliis doctis recentioribus parum probabilem censeo.

10. — Pergamus ad alias conscientiæ species discutiendas.

Conscientia *perplexa* est ea, qua quis in medio duorum præceptorum constitutus peccare credit, quamcumque partem eligat, ex. gr. si quis perjurio posset in judicio servare vitam rei, et ex una parte angeretur a præcepto religionis non pejerandi, et ex alia (errore ductus) a præcepto caritatis erga proximum, nec resolvere se valeret, quæritur quid agere deberet in hoc casu? Respondetur: Si potest actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consultat sapientes : si vero suspendere nequeat, tenetur eligere minus malum, vitando potius transgressionem juris naturalis, quam humani, aut positivi divini. Si autem non possit discernere quidnam sit minus malum, quamlibet partem eligat, non peccat, quia in hujusmodi casu deest libertas necessaria ad peccatum formale.

11. —Agamus hic ultimo de conscientia *scrupulosa*, de qua longiorem oportet habere sermonem. Conscientia scrupulosa est ea, quæ ob levia motiva absque rationabili fundamento (scrupulus enim est inanis apprehensio) sæpe formidat de peccato, ubi revera non adest. Signa conscientiæ scrupulosæ hæc sunt : 1. Pertinacia judicii, qua scrupulosus sapientum consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius judicio acquiescit; imo quanto magis plures audit, eo plus perplexus evadit. 2. Frequens judicii mutatio ex levibus motivis; unde oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, præsertim in operationibus externis, puta in celebratione missæ, in horarum recitatione, aut sacramentorum administratione, vel perceptione. 3. Habere reflexiones impertinentes plurium circumstantiarum, quæ in actione adfuerint, vel adesse potuerunt. 4. In omnibus formidare de peccato; et mente hærere contra sapientum, ac etiam proprium judicium, et ideo nunquam contentum esse una confessarii assertione, sed sæpius eodem actu eumdem exquirere, an in agendo juxta consilium datum conscientia esse possit immunis a culpa.

12. —Remedia autem pro hujusmodi scrupulosis adhibenda sunt hæc. Postquam confessarius ex signis supra allatis jam perceperit pœnitentem esse scrupulosum, præscribat ei. 1. Ut valde humilitatis virtutem colat, sæpe enim scrupuli ex superbiæ vitio ortum habent. 2. Ut caveat a lectione librorum scrupulos excitantium, et scrupulosorum

conversationem evitet. 3. Ne diu moretur in examine conscientiæ, præsertim circa ea in quibus magis vexatur. 4. Ut fugiat otium, ex quo sæpe mens inanibus apprehensionibus impletur. 5. Ut instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam parendi præceptis sui directoris; hoc enim super omnia præcipuum, imo unicum potest dici remedium hujusmodi infirmorum esse omnino acquiescere judicio sui superioris sive confessarii, ut omnes docent patres, theologi, et spirituales magistri. Hinc valde proderit ad sedandas conscientias scrupulis agitatas, ut confessarius eis ante oculos exponat has egregias sapientum auctoritates, quas hic subdo. Natalis Alexander Theol. Dogm. Mor. l. 3. c. 4. r. 1. dicit : *Quod autem scrupuli sperni debeant, accedente prudentis, pii doctique directoris judicio, et contra illos sit agendum, constat ex c. Inquisitionis, de sent. exc., ubi dicitur, quod si quis autem habet conscientiam ex credulitate levi.... ad sui pastoris consilium licite potest agere.* Id confirmat S. Antoninus ex Joanne Gersone, qui (Tract. de præpar. ad Miss.) sic scribit : *Qui renuunt credere superiorum et prudentum consilio ad tales scrupulos deponendos, et agendum contra eos, errant multipliciter. Decipiuntur in hoc multi ex simplicibus, distinguere nescientes inter ea quæ portio animæ superior, et ea quæ inferior patitur absque superioris assensu.* Hinc affert illud B. Bernardi, qui dixit discipulo cuidam scrupuloso : *Vade, et in fide mea celebres.* At dicet aliquis, utinam esset mihi S. Bernardus! nunc vero, dum superioris mei mediocrem sapientiam inspicio, non audeo illi conscientiam meam committere. Respondet S. Antoninus ex eodem Gersone : *Quisquis ita dicis, erras; non enim commisisti te in manibus hominis, quia litteratus, quia pius, etc. sed quia tibi est præpositus. Quamobrem obedias illi, non ut homini, sed ut Deo... Caveas ad extremum, ne dum quæris securitatem, in gravem ruas præcipitationis foveam.* Hinc S. Philippus Nerius suis pœnitentibus (ut in Vita. l. 1. c. 10.) sic aiebat : *Qui proficere in via Dei cupiunt, submittant se confessario docto, cui obediant ut Deo. Qui ita operatur, fit securus a reddenda ratione cunctarum actionum suarum. Dicebat item, fidem præstandam esse confessario, quia Dominus eum errare non permittet. Nihil esse securius, quum in operando voluntati directoris obtemperare; nihilque periculosius, quam sui ipsius judicio se dirigere.*

Pariter S. Franc. Salesius (Introd. cap. 4.) loquens de directione patris spiritualis, scribit ex V. Joanne Avila : *Nullo meliori modo de Dei voluntate aperte nos certos fieri, quam per humilem obedientiam ipsius præceptis.* Hoc etiam confirmat Glossa in c. ad Aures, de Temp. Ord. lit. in fine, ubi dicitur : *Si vero dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur a peccato, licet in veritate sit malum.* Idem dicitur in c. Quid culpatur, 23. q. 1. S. Bernardus (de Præcep. et Disc. c. 12.) ait: *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* S. Ignatius Lojola (in Constit. Soc. Jes.) *obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur*, id est (ut in Declar.) : *In quibus nullum manifestum est peccatum.* B. Humbertus (in l. de Erud. rel. c. 1.) *nisi aperte sit malum quod præcipitur, accipiendum est ac si a Deo præciperetur.* B. Dionysius Cartus (in 2. dis. 39. q. 3.) : *In dubiis an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati, quia etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Idem docet S. Bonaventura. in Spec. Disc. c. 4.

13. — Quapropter confessarius enixe curet pœnitentibus scrupulis vexatis suadere, quod omnino tutus incedit qui sui directoris consiliis acquiescit et obtemperat in omnibus, in quibus evidens peccatum non apparet; tunc enim non homini obedit, sed ipsi Deo dicenti : *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit.* Luc. 10. 16. Contra vero inculcet, magno suæ salutis discrimini se committere, qui præceptis sui confessarii renuit obedientiam præstare; tunc enim periculo se exponit amittendi non tantum cordis pacem, devotionem, et in virtute progressum, verum etiam mentem (quot enim scrupulosi obedientiæ non acquiescentes in amentiam ceciderunt!) item corporis valetudinem; imo, quod deterius est, etiam animæ jacturam faciendi, nam eo possent scrupuli devenire, ut ad tantam eum redigerent desperationem, qua vel sibimet mortem inferret, ut pluribus contigit, vel ut sic de sua salute desperans, habenas ad omnia vitia amplectenda laxaret.

14. — Præterea satagat prudens confessarius hujusmodi pœnitentibus regulas potius generales, quam particulares præscribere; regulis enim particularibus scrupulosi fere

nunquam se resolvere valent ad operandum; quia semper dubitant, an regula illa præscripta possit valere pro casu occurrenti, qui sæpe videbitur ei differens a casu præterito cum confessario collato. Hinc recte ait Concina (Compendio Theol. l. 1. dis. 1. c. 6. n. 7.): *Acceptis semel regulis directionis, non debent* (pœnitentes) *importune directorem adire, et molestissimis interrogationibus vexare: sed regularum, quas acceperunt, beneficio abigere scrupulos debent.*

15. — Tripliciter autem scrupulosi ut plurimum a scrupulis vexantur. Alii anguntur a pravis cogitationibus, quibus assentiri sæpe timent. Alii propter confessiones præteritas, quibus satis nunquam fecisse dubitant. Alii propter timorem peccandi in qualibet operatione, quam acturi sunt. Hinc 1. Pœnitenti, qui pavet cuilibet malæ cogitationi (puta contra fidem, castitatem, aut caritatem) assensum præbere; imponat confessarius, ut hujusmodi scrupulos omnino despiciat, affirmans non pravas cogitationes, sed tantum pravos consensus esse peccata. Et in hac materia non omittat semper uti regula a doctoribus sapienter tradita, nempe eos qui sunt timoratæ conscientiæ, nisi moraliter certo sciant se in grave peccatum consensisse, immunes a peccato esse judicandos; nam, ut ait P. Alvarez, impossibile est peccatum in animam ab illo abhorrentem ingredi, quin ab ea clare agnoscatur. Qua de re sæpe expediet scrupulosis expresse imponere, ut a confessione hujusmodi cogitationum se abstineant, nisi tam certo sciant, se in illas consensisse, ut id jurare possint.

16. — II. Pœnitenti, qui semper anxius est de præteritis confessionibus, quia formidat defecisse in integritate, vel in dolore, si ipse generalem confessionem jam alias expleverit, aut per aliquod notabile tempus confessiones suas diligenter peregerit, huic imponat, ne amplius cogitet de culpis præteritis, nec de iis verbum faciat in confessione, nisi jurare possit certo peccata illa mortalia perpetrasse, et insuper nunquam de illis confessum esse. Imo docent Azor. Bonac. Becan. Coninch. Layman, et alii, quod aliquando potest quis taliter scrupulis angi, quod licet ei videatur certo aliqua non dixisse, adhuc ad ea confitenda non teneatur. Confirmat id Wigandt apposite scribens: *Minime audiendum scrupulosum, qui vellet repetere confessio-*

nes; nam dato, quod aliqua peccata non sit confessus, tamen ob grave suum damnum, et ob periculum perpetuo hærendi in tanta anxietate excusatur ab integritate confessionis. In hoc autem vehementer instet confessarius, ut ei pœnitens obediat: quod si obedire recuset, eum objurget, communione privet, et quantum potest duritiem ejus retundat. Cum scrupulosis obedientibus blande agendum est; cum iis autem qui in obedientiam delinquunt, maximus exercendus est rigor, et austeritas: hac enim obedientiæ anchora destituti nunquam ipsi sanari possunt.

17. — III. Illis denique scrupulosis, qui in omni actione peccare formidant, imponat, ut libere agant, scrupulosque despiciant, et contra illos operentur, ubi evidens peccatum non apparet; quia ordinarie ipsi ob rationem perturbatam ex nimio timore timent adesse peccatum, ubi non est. Ideo oportet eis præcepto injungere, ut scrupulos vincant, ne amentes, aut omnino inutiles ad operandum evadant: et postea de talibus actionibus abstineant in confessione se accusare; licet enim aliquando errent sic agendo, tamen non peccant ratione obedientiæ, quam confessario præstare debent. Imo sapienter docent Sanchez Dec. l. 1. c. 10. n. 81. cum S. Antonin. Gerson. Valent. Corduba, etc. Item Salmant. tr. 20. c. 7. n. 10. cum Cajet. Navarr. Bonac. Filliuc. etc. dicunt scrupulosum teneri aliquando obligatione gravi adversus scrupulos operari, cum ex scrupulorum anxietate possit grave damnum timere in profectu spirituali, aut in valetudine corporis, vel mentis.

18. — Nec refert, quod ipse cum conscientia scrupulosa, seu cum actuali timore peccandi operetur; nam ex communi et vera sententia, quam docent Conc. t. 2. l. 2. de Consc. diss. 1. c. 8. n. 15. Ronc. eod. tit. c. 4. q. 2. Anacl. eod. tit. qu. 5. n. 72. S. Antonin. 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10. Salm. tr. 20. c. 7. n. 8. cum Nav. Cajet. Bonac. et aliis plurimis; scrupulosus ita agens minime peccat. Ratio, quia conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum non potest auferre assensum de actionis honestate prius efformatum ex confessarii judicio, vel alio modo; nam, ut ait P. Concina: *Dubium suspendit assensum, secus vero scrupulus, utpote a dubio distinctus. Scrupuli ergo sunt quædam animi nubeculæ, quæ obscurare aliquantulum possunt*

judicium intellectus, nullo tamen modo illud præfocare valent. Idque præsertim valet, si urget obedientia confessarii agendi contra scrupulos, ubi evidenter culpa non cernitur, ut habetur ex cap. Inquisitionis 44. de Sent. Excom. ubi securum declarat pontifex, qui pastoris sui consilium sequendo scrupulos abjicit; sic enim ibi dicitur: *Ad sui Pastoris consilium conscientia levis, et temeraria explosa licite potest, etc.* Nec officit textus ab aliquo allatus in cap. Per tuas 2. de Simon. ubi pontifex præscripsit cuidam habenti conscientiam nimis scrupulosam, ne ascenderet ad ordines superiores, nisi conscientia illa prius deposita. Nam respondetur, ibi non agi de mero scrupulo, verum etiam de errore, quo tenebatur ordinandus, ut explicat Glossa: *Conscientiam habebat erroneam.* Et sic etiam exprimitur in textu: *Nisi deponat errorem.*

19. — Hinc pro praxi concludendum, scrupuloso præ oculis semper obedientiam habendam esse, ut scrupulorum suorum timorem fortiter abigens, libere operetur. Nec opus est, ut in quolibet particulari actu hoc judicium efformet, nempe quod scrupulos contemnere debeat ex præcepto confessarii; satis enim est, quod ex judicio prius formato contra scrupulum agat; quia propter experientiam præteritam in ejus conscientia judicium illud virtualiter sive habitualiter existit, licet tenebris obscuratum. Tanto magis quod cum scrupulosus in illa confusione operatur, non certe operatur cum conscientia formata et deliberata, quæ requiritur quidem ad constituendum peccatum, ut recte scribit Joannes Gerson (Tract. de Consc. et Scrup.) his verbis: *Conscientia formata est, quando post discussionem et deliberationem ex definitiva sententia rationis judicatur, aliquid faciendum, aut vitandum; et contra eam agere est peccatum. Timor vero seu scrupulus conscientiæ est, quando mens inter dubia vacillat, nesciens ad quid potius teneatur; non tamen vellet omittere quod sciret esse placitum divinæ voluntati; et contra istum timorem seu scrupulum, facere non semper est peccatum, licet periculosum valde sit* (intellige nisi timor contemnatur ut vanus, maxime si accedat directorum consilium: ideo addit Gerson); *et quantum fieri potest abjiciendus, et extinguendus.* Hinc idem Gerson (cons. 6.) sic scribit: *Scrupulosis contra scrupulos agendum est, et fixo operis*

pede certandum. Scrupulos compescere melius quam per contemptum nequimus, et regulariter non absque alterius et præsertim superioris consilio. Alioquin timor immoderatus, aut inconsulta præsumptio præcipitat. Denique pro scrupulosis Natalis Alexander ait servandam esse regulam illam a B. Alberto Magno, et a S. Antonino traditam: *Inter duram, et benignam sententiam circa præcepta, benigna interpretatio cæteris paribus facienda est.* Dicendum remanet de conscientia dubia, et probabili. De his in sequentibus duobus capitibus seorsim disseremus.

CAPUT II.

DE CONSCIENTIA DUBIA.

20. Quænam sit conscientia dubia? Quodnam sit dubium positivum et negativum? — 21. Quodnam dubium speculativum, et practicum? — 22. Numquam licet operari cum conscientia practice dubia? — 23. De eo qui scit aliquid esse malum, sed dubitat, an sit grave, aut leve. — 24. Quid debeat agere, qui est practice dubius? — 25. An liceat operari cum conscientia speculative dubia? — 26. De pluribus principiis reflexis, ex quibus formari potest conscientia practice certa. — 27. De lege dubia, vel dubie promulgata: et de lege certa dubie abrogata. — 28. De voto dubie emisso; et de voto certe emisso, et dubie impleto. — 29. Quid de eo, qui judicat probabiliter implesse votum? — 30. Quid si quis opus voti jam præstitit, sed voti immemor? — 31. An subditus teneatur obedire superiori in re, quæ est dubie mala? — 32. Dubia de diversis rebus. — 33. Quid in dubio de valore matrimonii? *Remissive ad lib. VI. n.* 903 *et* 904. — 34. Quid in dubio de solutione, si debitum est certum? — 35. Quid in dubio de debito, si quis rem possidet bona fide? — 36. Quid si contra possessorem urgeat ratio probabilis, et nulla pro ipso? — 37. Quid si possessor, superveniente dubio, neglexerit inquirere veritatem? — 38. An possit eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potus deglutiverit? — 39. Quid si dubitat, an deglutiverit ante vel post mediam noctem?

20. — Conscientia dubia est ea, quæ suspendit assensum pro utraque parte dubii, remanetque anceps, et hæsitans. Dividitur autem conscientia dubia in practice dubiam, et speculative dubiam. Dubium vero dividitur in negativum, et positivum. *Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed tantum leves. *Positivum* est, quando pro utraque parte, vel saltem pro una adest grave motivum, sufficiens ad formandam conscien-

tiam probabilem, licet cum formidine de opposito; ideo dubium positivum fere semper coïncidit cum opinione probabili, de qua in capite sequenti loquemur.

21. — Deinde dividitur dubium in speculativum, et practicum. *Speculativum* est, quo quis dubitat de rei veritate, v. g. an bellum aliquod sit justum, vel injustum: an pingere die festo sit opus servile, vel liberale: an baptismus cum aqua distillata sit validus, aut nullus, et similia. *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei honestate, v. g. an liceat mihi in tali bello dubie justo militare: an hac die festiva pingere: an hunc puerum aqua distillata baptizare. Semper itaque distinguendum verum a licito; dubium enim speculativum, licet in obliquo, et potius consequenter respiciat licitum, tamen in recto, et principaliter speculativum respicit verum, practicum autem respicit licitum.

22. — His positis, dicimus 1. nunquam esse licitum cum conscientia practice dubia operari; et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis, de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud: *Qui amat periculum, in illo peribit.* Eccli. 3. 21. Quare si dubitat, an illud sit mortale, mortaliter peccat.

23. — Quid si sciat quis, aliquid esse malum, sed dubitat, an sit mortale, aut veniale, et cum tali dubio operatur? Alii censent hunc peccare graviter, vel leviter prout in specie objectum peccati est grave, aut leve. Ita Vasquez, Sanchez etc. Alii cum Azor. Bonac. Castropal. etc. putant semper peccare graviter. Alii tandem cum Navarr. Valent. Granad. et aliis plurimis satis probabiliter tenent tantum venialiter peccare, si homo ille minime advertit nec etiam in confuso ad periculum graviter peccandi, neque ad obligationem rem examinandi, et modo objectum non sit certe per se peccatum grave; adderem, modo etiam homo sit timoratæ conscientiæ.

24. — Qui igitur est practice dubius circa aliquam actionem, debet utique prius dubium deponere per principium certum, vel reflexum de honestate actionis illius, juxta id quod exponemus in dissertatione de usu opinionis probabilis; modo homo ille sit sufficiens ad formandam sibi

conscientiam practice certam, et deinde potest operari. Si vero insufficiens sit (puta quia rudis) tenetur parochum, aut confessarium, vel alium pium ac doctum consulere, et juxta consilium agere. Qui vero dubius esset, sed omnibus ponderatis adverteret, dubium esse inane, hic bene potest (ut recte scribit Continuator Tournely, tom. 1. tract. de Act. hum. c. 3. art. 4. de Cons. dubia) dubium suum deponere sine alia reflexione, et sic actionem exequi; tunc enim si malitia illius ignoratur, ignorantia illa est omnino involuntaria, utpote quæ studio superari non potest, prout docet Angelicus.

25. — Dicimus II. Licitum esse operari cum conscientia speculative dubia, semper ac operans per alias rationes, sive principia reflexa judicat practice actionem suam esse certe moraliter honestam. Aliæ enim (ut sapienter ratiocinatur episcopus Abelly) sunt rationes, quibus judicamus de rei veritate, nempe de probabilitate, sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. quod bellum hoc sit probabiliter, aut dubie justum: aliæ quibus judicamus de honestate actionis, scilicet quod in hoc bello, imperante principe, liceat subdito præliari, juxta doctrinam S. Augustini supra allatam in cit. can. Quid culpatur. Quod autem ex principiis reflexis possit bene formari conscientia moraliter certa de honestate actionis, clare patebit infra ex dissertatione opinionis probabilis, quam in fine hujus tractatus afferemus.

26. — Horum principiorum principalissimum est illud, quod *Lex dubia non potest certam inducere obligationem.* Veritas hujus principii (quod non negatur neque ab ipsis rigidæ sententiæ fautoribus) evidenter in dissertatione mox enunciata probabitur. Vide ibi dicenda. Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium: *Melior est conditio possidentis.* Quoties enim lex dubia minime ligat hominem, homo utique remanet solutus, et liber ab obligatione legis, eoque casu licite potest uti sua libertate, quam vere possidet, cum lex est dubia; ait enim S. Thomas: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur.* In 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 4. ad 2. Hoc autem secundum principium, licet aliqui illud infirmare conentur, dicentes quod valet tantum pro foro, vel tantum in materia justitiæ; ego tamen nescio, quomodo in omnibus negari possit. Quæstio tantum esse potest,

an in quolibet dubio morali possideat lex, aut libertas. Antiprobabilistæ dicunt semper legem possidere; nos vero dicimus, aliquando possidere legem, aliquando libertatem, nempe cum lex non est adhuc promulgata. Hæc (dico) quæstio est, sed nemo negare potest principium, meliorem semper esse possidentis conditionem. Casu igitur quo possidet lex, pro ea standum est; si vero possidet libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem pro qua parte in dubiis stet possessio, videndum pro qua stet præsumptio. Præsumptio vero stat pro ea parte, quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram: *Factum enim non præsumitur, nisi probetur;* quod est aliud principium approbatum a l. 2. de Probation. In dubio igitur factum non præsumitur, sed est probandum. Si vero factum est certum, puta si matrimonium certe est initum, et dubitatur, an rite initum sit, aliud principium servari debet: *In dubio, omne factum præsumitur recte factum.* Sive: *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.* Sive: *Standum pro valore actus.*

27. — Ex præfatis infertur 1. quod si lex est dubie condita, vel dubie promulgata, non obligat, quia possessio non stat pro ipsa, sed pro libertate. Idem dicendum, si dubitatur, an in lege promulgata comprehendatur vel ne aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere; quia pro illa parte, de qua lex est dubia, lex non possidet. Contra vero, si lex est certe condita, et certe promulgata, et inde oritur dubium, an sit abrogata, vel revocata, aut dispensata, est observanda; quia tunc ipsa possidet. Sic etiam in dubio, an lex per se justa fuerit accepta, etiam observari debet, quia præsumendum est, eam fuisse receptam ex illo alio principio: *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.*

28. — Infertur 2. id quod de lege dictum est, dicendum esse etiam de voto; votum enim est instar legis particularis, quam homo sibi imponit. Hinc si quis dubitat, an emiserit votum, non tenetur illud implere, ut communiter docent Cabassutius Theor. Jur. l. 1. c. 8. n. 19. Suar. in 3. p. disp. 40. sect. 5. n. 15. Sanch. in Dec. l. 1. c. 10. n. 36. Anacl. de Voto q. 2. concl. 3. Salm. eod. tit. c. 1. n. 143. cum aliis innumeris. Sic pariter qui dubitat, an in voto

emisso comprehendatur aliquid, vel non, non tenetur ad votum, quoad partem de qua dubitat: pro illa enim parte votum non possidet, ut habetur ex cap. Ex parte 18. de Censibus, ubi, cum aliqui quædam vota emisissent, et postea dubitarent, an tenerentur ad majus, vel ad minus promissionis factæ, sancitum fuit teneri eos tantum ad minus; ideoque notat ibi Glossa: *In dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit.* Contra vero, si quis est certus de voto, et dubitat de satisfactione, tenetur quidem ad votum, quia tunc votum possidet.

29. — Dicunt tamen plures auctores, quod si quis probabiliter judicat jam voto satisfecisse, an teneatur hoc non obstante illud implere? Negant plures AA., nempe Roncagl. de Præc. Dec. c. 2. de Voto q. 4. Salm. eod. tit. c. 1. n. 145. cum Laym. Lugo de Pœnit. Disp. 16. n. 60. et alii; quia (ut aiunt) cum obligatio legis eo casu sit dubia, fit dubia etiam legis possessio. Olim probabilem hanc opinionem putavi, ductus magis a probabilitate extrinseca, quam intrinseca; sed re melius perpensa, nunc minime illam probabilem censeo. Hinc oppositam dico tenendam cum Concina tom. 3. diss. 2. de Voto c. 4. n. 10. Antoine de Relig. c. 3. de Voto q. 5. Fill. Leandr. et aliis. Ratio, quia, cum votum est dubie emissum, recte dicitur non adesse obligationem illud implendi, tunc enim possidet libertas; cum tamen votum est certum, libertas hæc ligata remanet ab obligatione voti, donec votum certe non sit impletum. Tum tantum prima sententia admitti posset, cum probabilitas esset talis, quod præsumere faceret quadam certitudine morali, voto jam fuisse satisfactum. Quod autem diximus de voto, intelligendum est etiam de satisfactione pœnitentiæ sacramentalis.

30. — Si quis autem votum emisisset, et postea opus promissum jam præstitisset, immemor tamen obligationis ex voto contractæ, valde probabiliter non tenetur opus illud iterum præstare, ut docent Suarez de Rel. l. 4. c. 26. n. 8. Laym. l. 1. t. 4. c. 4. n. 7. Sanch. Dec. lib. 1. c. 13. n. 10. Bonac. de Leg. q. 1. p. 10. n. 13. cum Azor. Less. et aliis communiter. Hoc tamen procedit semper ac vovens certe judicare potest, quod si memor voti fuisset, pro illius satisfactione applicasset opus illud: quod utique communiter præsumendum est;

quisque enim generalem voluntatem habet prius oneri ex obligatione debito faciendi satis, proinde opera supererogationis addendi.

31. — Infertur 3. quod subditus, quamvis non teneatur obedientiam præstare superiori præcipienti in iis quæ sunt certe illicita, tenetur vero in iis de quibus dubium est, an sint licita vel ne; quia in dubiis standum est pro superiore possidente jubendi potestatem, qua in dubio expoliari nequit; ita communiter Cajet. q. 169. art. 2. ad 4. Contin. Tournely t. 3. p. 89. q. 5. r. 2. et alii plures cum S. Antonin. S. Bonavent., Cabassut. Soto, etc. Limitant vero Sotus, Tournely, Less. Sanch. Salmant. etc. communissime, quoties res præcepta esset valde difficilis et molesta, nempe si subditus obediendo deberet se vel alterum exponere periculo gravis damni spiritualis, vel temporalis. Hæc fusius exponemus tractando de præceptis particularibus, lib. IV. cap. 1. n. 47.

32. — Infertur 4. quod adolescens, dubitans an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur ad jejunium. Dubitans vero, an pervenerit ad annum sexagesimum, quo completo, probabiliter homo deobligatur a jejunio, ut dicemus lib. III. n. 1036., tenetur ad jejunium, quia tunc possidet jejunii præceptum. Idem dicendum de eo qui dubitat de ætate requisita ad sacrum ordinem, vel beneficium suscipiendum; tunc enim stat possessio pro præcepto. Idemque dicendum de eo qui est in sabbato, et dubitat, an transierit hora mediæ noctis; tunc enim nequit vesci carnibus, cum adhuc possideat præceptum abstinentiæ. Secus vero si quis dubitat de hoc in feria quinta, quia tunc post adhibitam diligentiam licite potest edere carnes, cum adhuc possideat libertas. Ita Laym. l. 1. c. 4. n. 35. Sanch. de Matr. disp. 40. et 41. Busemb. ut supr. Dub. 3. n. 4 et 5. et alii plures.

33. — Infertur 5. quod si post matrimonium bona fide contractum supervenit dubium de valore illius, ante inquisitionem veritatis dubitans non potest petere, sed tenetur reddere, ex cap. Dominus, de Sec. nupt., quia conjux dubium ignorans adhuc possidet jus petendi. Post vero inquisitionem dubitans potest etiam petere; ut probabilius tenent Soto, Habert, Wigandt, Roncaglia, Sanch. Salm. etc. Vide dicenda lib. VI. n. 903. et 904.

34. — Infertur 6. quod certus de debito, et dubius de solutione, tenetur solvere, ut communiter docent Suar. Vasq. Lugo, et alii cum Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 12. Casu vero, quo etiam creditor de suo jure dubitaret, censet Layman. l. 1. tr. 1. c. 2. Diana p. 4. tr. 3. r. 35. et Sporer de Consc. cap. 1. n. 85. cum Tamburin. debitorem teneri tantum ad partem pro rata dubii. Subdit tamen Layman, quod non auderet condemnare creditorem, si totum exigeret.

35. — Sed hic quæritur I. An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid pro rata dubii restituere? Si dubium est æquale pro et contra, communis est sententia cum Sanch. in Dec. l. 1. c. 10. n. 9. adversus paucos, possessorem ad nihil teneri, ex reg. 65. de Reg. Jur. in 6. ubi legitur: *In pari casu melior est conditio possidentis.* Et reg. 128: *In pari causa possessor potior haberi debet.* Sed quid, si rationes contra possessorem sint validiores? *Prima* sententia dicit, quod licet ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro rata illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est quidem melior in pari, non autem in dubio inæquali. Ita Sanch. de Matr. l. 2. d. 41. n. 19. cum Con. Val. et Led. apud Salm. de Rest. c. 1. n. 67. *Secunda* tamen communior et probabilior sententia docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ita Palaus tr. 1. d. 3. p. 2. n. 11. Lugo d. 17. n. 93. Roncaglia de Rest. c. 2. qu. 3. r. 2. cum Laym. Carden. Dic. Tamb. Dian. Burg. et aliis apud Croix l. 3. p. 2. n. 563. Mazzot. de Consc. c. 3. Sporer de Consc. c. 1. sect. 4. n. 66. cum Mol. et S. Aug. lib. de Fid. et Op. c. 7. relato in can. Si Virgo 34. q. 1. qui ait: *Possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.* Dum autem certo non constat (ait Sporer) rem esse alienam, tamdiu possessor ignorat se possidere alienum. Ratio præcipua hujus sententiæ est, quia per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus; possessio enim a juristis sic definitur: *Jus insistendi in re non prohibita possideri.* Quapropter dominium rei donec dubium est, possessor retinet jus insistendi; ita tamen ut ante diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse teneatur rem servare; at post diligentiam, et veritate non asse-

cuta, potest illam consumere, et etiam alienare, admonito rerum emptore de dubio vertente super re. Et propter hanc potissimam rationem Sanchez, Dec. dict. n. 9. mutavit sententiam alibi defensam, et secundam est secutus. Cardinalis etiam Sfondratus, in Reg. Sac. 1. §. 20. n. 11. dicit non esse procedendum contra possessorem, nisi ex certitudine. Hinc parum probabile videtur id quod hic addit Roncaglia lib. 1. c. 2. q. 3. r. 2. nempe quod si rationes possidenti faventes sint tantum tenuiter probabiles, tunc ipse teneatur rem restituere, saltem quoad majorem partem; nam si contra possessorem rationes sint taliter probabilissimæ, ut fundent contra ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secus, ad nihil tenetur.

36. — Quæritur II. Quid si contra possessorem adsit ratio probabilis, et nulla pro ipso? *Prima* sensentia tenet, quod si ratio illa probabilis generat assensum opinativum unicum, quod res sit aliena, ita ut possessor nullum habeat assensum, quod res sit sua; tunc tenetur restituere. Secus si adhuc probabiliter putaret rem esse suam. Ita Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 9. citans Vasquez, Palaus tom. 1. tr. 1. Disp. 3. p. 2. Renzi de 7. Præc. c. 3. sect. 2. q. 15. Tamb. Dec. lib. 1. c. 3. 5. 7. verb. Restitutio n. 7. Viva opusc. de Consc. dub. q. 2. art. 1. n. 8. in fine, ubi dicit, quod cum possessor habet rationem probabilem contra, et nullam pro se, tunc habet moralem certitudinem, quod res sit aliena. *Secunda* sententia, quam tenet Salas 1. 2. q. 21. tr. 8. Disp. unic. sect. 23. n. 231. dicit quod adhuc, quando rationes pro contraria parte assensum generant; modo non convincant, nec assensus sit certus moraliter, sed mere opinativus, includens formidinem, quæ necessario in opinione includitur; tunc possessor potest rem retinere, quia possessio præponderat omnibus rationibus non convincentibus.

Præfatæ opiniones videntur sic posse conciliari. Certum est, quod legitima possessio cuique tribuit jus certum rem retinendi, donec non constet de jure alterius, ut dicunt communissime Palaus, Laym. Sporer, et alii cit. ut sup. cum Croix dicto n. 563. Et ipse Viva loc. cit. id concedit, dicens quod *possessio bonæ fidei parit jus certum, quod*

prævalere debet juri probabili, et non moraliter certo alterius. Ratio est, quia possessio legitima fundat de se præsumptionem certam de justitia possessoris, ut dicunt Wigandt Exam. de Consc. et Lugo de Just. d. 17. n. 94. Ergo etiamsi adsit judicium probabile contra possessorem, et nulla probabilitas illi assistat, adest tamen præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ tribuit ei jus certum, quod nequit superari, nisi a jure certo alterius per rationes certas convincentes.

Quapropter prima sententia dicens, quod possessor teneatur restituere, quando habet assensum opinativum contrarium, et nullum pro se, sane est intelligenda, quando possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia, vel incœpta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumptio ex ea oriri videatur pro possessore; tunc enim vere nulla probabilitas ipsi assisteret, unicumque judicium opinativum tunc ipsa haberet rem esse alienam. Secus vero, si haberet possessionem certam ac legitimam bonæ fidei; quia tunc sola possessio, etiamsi nulla alia ratio ei suffragaretur, præberet illi jus certum, quod superari non potest nisi a rationibus certis oppositis, non autem ab opinione probabili, quæ necessario formidinem includit. Et hoc clare innuit Lugo citata D. 17. n. 94. ubi ait, possessionem de se parere præsumptionem prævalentem pro possessore, ne ipse sit privandus, donec non constet de jure alterius per probationem superantem præsumptionem possessionis. Unde recte concludit Croix lib. 1. n. 501. quod licet pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licite retinet, quia possessio est jus certum retinendi, contra quod non prævalet nisi certitudo. Hoc idem dicetur pariter de matrimonio probabiliter nullo. Vide l. VI. n. 904.

37. — Quæritur III. Quid si possessor bonæ fidei, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed postea non possit verus dominus amplius adinveniri? La-Croix. lib. 3. p. 2. n. 564. Ronc. l. cit. et Salm. n. 64. cum Sanch. Less. etc. dicunt tunc possessorem teneri rem restituere pro rata dubii. Contra vero Palaus t. 1. t. 1. D. 3. p. 2. n. 9. Bonac. de Contr. D. 1. q. 2. p. 2. n. 8. Tamb. de Consc. c. 3. v. Restitutio. n. 9. cum Dian. et Reb. probabile putant quod possessor, quamvis peccarit

mortaliter, diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur, cum ex una parte damnum illatum sit dubium, et ex alia jus possessionis bona fide acquisitum ipse adhuc retineat. Verius autem censeo dicendum, quod talis possessor teneatur aliquid restituere (vel domino, vel pauperibus, si dominus sit incertus). Ratio est, quia cum ipse culpabiliter dominum privarit spe, quam dominus ad rem habere poterat, et illa spes erat quidem pretio æstimabilis, jam damnum certum est illatum domino, qui spem illam etiam certe possidebat. Puto tamen non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, ita ut, si rationes ex utraque parte essent æquales, res sive ejus pretium pro medietate sit restituendum, sed minus, et forte valde minus; quia illa spes domini non poterat æstimari pro medietate valoris rei, sed multo minoris, stante æquali probabilitate rationis ex una parte, et certo jure possessionis ex alia, quæ possessori favebat, et adhuc favet: possessio enim rei multo quidem majoris æstimatur, quam possessio spei.

Notat autem I. Tamb. l. c. n. 7. cum Villal. et aliis, quod si possessor incipiat dubitare per rationes probabiles, tenetur quidem inquirere veritatem, secus vero si dubitaret per rationes tantum tenues. Notat II. Croix l. 3. p. 2. n. 562. cum Vasq. Lay. Pal. Sanch. Mol. etc. et non improbabile putat Ronc. d. q. 3. n. 1. quod cum possessor (etiam qui cum dubio incœperit possidere) rem habuerit a possessore bonæ fidei, si postea diligentia fit impossibilis, nihil tenetur restituere; ipse enim in omne jus illius legitime tunc succedit.

38. — Quid denique dicendum in dubio, si aliquid cibi vel potus deglutiveris, an possis tunc eucharistiam accipere. Negant Sanchez lib. 2. de Matr. disp. 41. n. 40. Roncaglia de Euchar. c. 5. qu. 6. et Salmant. eod. tit. c. 7. n. 69. cum aliis; tum quia (ut aiunt) legi certæ non communicandi sine jejunio non satisfacit per dubiam satisfactionem; tum quia id videtur gravi irreverentia non carere. Alii tamen, ut de Lugo de Eucharistia disp. 15. n. 43. Castrop. disp. 3. punct. 8. n. 9. Laym. l. 1. tract. 1. c. 5. n. 36. Diana tom. 2. tr. 4. de Sacram. resol. 29. La-Croix l. 6. part. 1. n. 576. Busemb. loc cit. n. 6. Sporer. de Sacr.

Miss. c. 6. n. 274. cum Sa, Carden. Med. Gobat. Boss. et aliis dicunt, in tali dubio bene te posse communicare. Ratio horum est, quia lex jejunii non est positiva, ita ut præcipiatur jejunium, tanquam requisitum absolute necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, qua prohibetur quisque accedere ad communionem, si aliquid cibi aut potus sumpserit, ne conjungatur terrenus cibus cum divino. Id enim, ait Lugo loc. cit. constare ex conc. Bracharensi II. can. 10. ubi prohibetur, *ne aliquis, quocumque cibo præsumpto, oblationem consecret in altari.* Item in conc. Toletano VII. can. 2. habetur: *Nullus post cibum, potumque quamlibet minimum sumptum missam facere præsumat.* Item in concilio œcumenico Constantiensi, sess. 13. §. *In nomine sanctæ etc.* dicitur: *Sacrorum canonum auctoritas, et approbata consuetudo Ecclesiæ servavit, et servat, quod hujusmodi sacramentum non debet confici post cœnam, nec a fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis, aut alterius necessitatis a jure vel Ecclesia concesso, vel admisso.* Ita apud Lugo loco cit. n. 18. et 19. Posito igitur, quod lex jejunii est prohibitiva, nempe ne quis communicet post cibum sumptum, probandum est factum jejunii fracti, ut quis communicare prohibeatur. In dubio autem an factus sit casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is abstinere a communione, dum adhuc tunc possidet sua libertas; præcepto enim Ecclesiæ, inquit Lugo, ne quis communicet post cibum, non adversatur, qui facto examine non scit se aliquid sumpsisse. Licite igitur in dubio de fractione jejunii, ille communicat; etenim cum ipsi eo casu tantum vetita esset communio, quo jejunium fregisset, bene possidet libertas communicandi, usquedum de fractione non constat. Ratio hæc non videtur contemnenda ut futilis: saltem eo casu lex prohibens communionem non videtur certa, et tanquam dubia non obligat, juxta dicta lib. I. n. 34. et seq. Ad secundam autem rationem irreverentiæ oppositam respondent, non censeri irreverentem qui utitur jure suæ libertatis, maxime si ex devotione ad communionem accedit.

39. — An autem idem dicendum, quod possit communicare, qui dubitat, an post mediam noctem cibum, aut potum sumpserit? Negat Lugo, quia (ut ait) cum quis scit se comedisse, et dubitat an comederit post mediam noctem,

videtur ipsi incumbere onus probandi, post mediam noctem non comedisse. Sed pace tanti viri dicimus, quod ratio supra adducta, quod lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valet etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis, qui aliquid sumpserint post mediam noctem; si ergo, ne ipsi communicare possint, probandum est factum, quod aliquid sumpserint, probandum est etiam factum, quod sumpserint post mediam noctem. Cæterum affirmativam sententiam tenent alii DD. supra citati, quibus accedit doctus P. Euseb. Amort Theol. tom. 2. disp. 5. qu. 4. ubi inquirens, an comedens in dubio, utrum jam sonuerit hora duodecima noctis, possit sequenti die communicare? Sic respondet: *Potest communicare, quia melior est conditio possidentis, quamdiu in contrarium non dantur præsumptiones tam fortes, ut operans probabilius credat jam sonuisse duodecimam.*

CAPUT III.

DE CONSCIENTIA PROBABILI.

40. Quæ sit conscientia probabilis. Quotque enumerentur diversæ probabilitatum species? — 41. Quænam sit probabilitas facti, et quænam juris? — 42. Nunquam licet uti probabilitate facti cum periculo damni alterius. — 43. Quamnam opinionem sequi teneamur in materia fidei? — 44. Quamnam opinionem sequi debeat medicus? — 45. An possit uti remedio minus tuto? — 46. Quid si desperatur de salute infirmi? — 47. Quamnam opinionem debeat sequi judex? — 48. Quamnam minister in collatione sacramentorum? — 49. Quid si adsit necessitas? — 50. An liceat uti opinione probabili quoad contrahendum matrimonium, et quoad jurisdictionem confessarii, casu quo præsumitur suppleri ab Ecclesia? De hoc vide dicenda *lib. VI. n.* 573. *et dicenda de errore communi n.* 572. — 51. An quod dicitur de administratione sacramentorum circa usum sententiæ tutæ, idem dicendum sit de susceptione sacramentorum? — 52. Quid si venator dubitat, an animal feriendum sit fera, vel homo? — 53. An liceat uti opinione probabili probabilitate juris? De opinione tenuiter probabili. — 54. De opinione probabilissima. — 55. Dissertatio de usu moderato opinionis probabilis.

40. — Conscientia probabilis est, qua quis innixus aliqua opinione probabili, format sibi practicum dictamen

rationis ex certis principiis reflexis, sive concomitantibus ad licite operandum. Hic tamen advertendum diversas dari probabilitatum species : alia enim est opinio tenuiter probabilis, alia probabilis, alia probabilior, alia probabilissima, alia certa moraliter, alia tuta, alia tutior. Opinio tenuiter probabilis est, quæ aliquo fundamento nititur, sed non tali, ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere; hac autem opinione nequimus licite uti ex propos. 3. proscripta ab Innoc. XI. quæ dicebat : *Generatim tum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non excedat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Probabilis est, quæ gravi fundamento nititur, vel intrinseco rationis, vel extrinseco auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi. Probabilior est, quæ nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur. Probabilissima est, quæ nititur fundamento gravissimo, quapropter opposita censetur vel tenuiter, vel dubie probabilis; hac autem opinione semper licite utimur, ut constat ex propos. 3. damnata ab Alexandro VIII. quæ dicebat : *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Opinio sive sententia moraliter certa est, quæ omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, ita ut opposita reputetur omnino improbabilis. Opinio demum tuta est, quæ recedit ab omni peccandi periculo. Tutior vero, quæ magis a tali periculo recedit, tametsi rationibus firmioribus non nitatur.

41. — Deinde advertendum, aliam esse probabilitatem facti, aliam juris. Probabilitas *facti* est quæ versatur circa rei veritatem, sive rei substantiam, nempe an sacramentum cum tali materia collatum sit validum, aut nullum : an contractus cum tali pacto initus, sit usurarius, vel ne. Probabilitas autem *juris* versatur circa honestatem actionis, id est an liceat sacramentum cum tali materia conferre : an contractum cum tali pacto inire.

42. — His positis, dicimus nunquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate *facti* cum periculo damni alterius, aut sui ipsius; quia hujusmodi probabilitas minime aufert periculum damni; si enim opinio illa est falsa, non evitabitur proximi, aut operantis damnum; nam si

exempli gratia baptismus cum saliva collatus revera est nullus, ita ut infans sine baptismo remaneat, probabilitas in oppositum non potest utique efficere, ut sit validus.

43.— Hinc infertur 1. non esse licitum in materia fidei, et in omnibus ad æternam salutem necessitate medii spectantibus, sequi opinionem nec minus probabilem (ut inepte dicebat propos. 4. ab Innoc. XI. proscripta) neque probabiliorem; sed tenemur sequi sententiam tutiorem, ac per consequens amplecti debemus religionem magis tutam, qualis est procul dubio nostra catholica; cum enim quævis alia religio falsa sit, etiamsi aliqua videatur alicui probabilior, tamen amplectens eam, relicta tutiori, nequaquam damnum suæ æternæ salutis effugiet.

44.— Infertur 2. quod medicus tenetur adhibere medicamenta tutiora infirmis profutura, nec potest uti remediis minus probabilibus, relicto probabiliori, sive tutiori: in medicamentis enim probabilius est quod est tutius pro sanitate infirmi.

45.— Sed dubitatur 1. utrum quando non apparet medicamentum certum, possit medicus uti remedio minus probabili, probabiliori relicto? Affirmant Azor. Arag. Montes. Salas, etc. apud Salmant. de Præc. V. cap. 1. n. 143. Sed probabilius negant ipsi Salm. Sanch. Dec. l. 1. cap. 9, n. 41. et ipsi Salm. n. 144. cum Soto, Suar. et Bonac., quia medicus non solum ex caritate, sed etiam ex justitia, ratione officii, et taciti contractus, tenetur providere meliori modo saluti infirmi, a quo stipendium accipit.

46. — Dubitatur 2. an quando desperatur de salute infirmi, possit medicus applicare illi remedia, quæ ipse dubitat, an prosint, vel obsint? Certum est et commune 1. quod si probabile sit, remedium fore profuturum, tunc potest, imo tenetur illud applicare, quando certius non habet: vide Salmant loco citato, n. 150. in fine. Certum est 2. non licere applicare infirmo etiam desperato remedium, de quo ignoratur, an sit salutare, vel noxium, ad experimentum faciendum super infirmo. Ita communiter Salm. n. 148. cum Navarr. Azor. Castrop. Salas, Perez, etc. Ratio, quia illicitum est experimentum quærere cum periculo mortis infirmi, vel accelerationis illius. Certum est 3. cum Sanch. l. c. n. 42. et Salm. n. 153. in fine, quod

si remedium est dubie profuturum, et certo non nocituru m, omnino infirmo est applicandum. Quoad quæstionem autem duplex est sententia. *Prima* negat, quia (ut supra dictum est) nunquam licet exponere infirmum periculo mortis, nec illam accelerandi; ita Salmant. cit. c. 1. n. 150. cum Azor. Castrop. Sylv. Villal. etc. *Secunda* tamen sententia, quæ satis probabilis est, et forte probabilior, eamque tenent Sanch. Dec. l. 1. c. 9. n. 39. cum Valent. item Busemb. l. 4. infra n. 291. ad IV. et Bonac, Filliuc. Reginald. Bardi apud Salm. n. 149. affirmat esse licitum, quia cum de infirmo desperatur, conformius est prudentiæ, et voluntati infirmi (præsertim si ipse expresse in hoc consentiat) applicare illi remedium dubium, quam illud omittere cum certitudine mortis. Idque ut certum habet Antoine Tract. de Oblig. c. 7. agens de officio medici. Notat præterea Sanchez n. 42. cum Navarro, quod etsi medicus non potest contra suam opinionem auctor esse remedii, si tamen illud ab aliis doctoribus approbatur, et infirmus consentit, licite potest eo uti.

47. — Infertur 3. quod judex tenetur judicare juxta sententiam probabiliorem; ipse enim tenetur ex præcepto divino, et humano jus suum cuique tribuere pro majori pondere rationum, quæ cuique favent. Hinc damnata fuit ab Innoc. XI. propos. II. quæ dicebat: *Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.* Recte vero advertit Cardenas cum aliis, quod si reus est in legitima possessione rei controversæ, et habet pro se rationem probabilem, nequit judex eum expoliare, etiamsi actor probabiliores rationes pro se adducat; possessio enim legitima (ut diximus n. 35.) dat possessori jus certum rei retinendæ, donec constet de jure alterius. Vide dicenda lib. IV., n. 212. qu. II. ubi id fuse probabitur.

48. — Infertur 4. quod in collatione sacramentorum nequit minister uti opinione nec probabili, nec probabiliori circa eorum valorem, sed tenetur sequi sententiam tutam, quæ est illa, quæ vel est tutior, vel moraliter certa. Constat id ex prop. I. ab Innoc. XI. proscripta, quæ dicebat: *Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sen-*

tentia probabili tantum utendum non est in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis, vel episcopalis.

49. — Dixi, nisi *adsit necessitas;* etenim in extrema necessitate bene uti possumus qualibet opinione non solum probabili, sed etiam tenuiter probabili pro valore sacramenti, ut recte dicunt Holzmann de Bapt. a. 2. n. 97. Antoine de Bapt. q. 1. Cuniliat. de Sacr. in gen. c. 1. §. 3. n. 3. et alii communiter, modo sacramentum conferatur sub conditione; quia conditio satis reparat sacramenti injuriam, si forte invalide conferatur, et contra necessitas sufficiens et justa est causa sacramenti conditionate conferendi. Vide dicenda lib. VI. c. 1. de Bapt. n. 203. *v.* Materia autem dubia, et de Pœn. n. 482. in fin.

50. — Dicunt autem plures AA. quod licite uti possumus opinione probabili, ubi præsumitur Ecclesia supplere; ut evenire potest in sacramento matrimonii ad convalidandum contractum probabiliter tantum validum, si forte contractus ille est nullus ob impedimentum, quod Ecclesia supplendo aufert, et in sacramento pœnitentiæ ad supplendam jurisdictionem confessarii, si forte illa desit. Hanc sententiam vocant communissimam Viva in prop. 1. damn. ab Innocent. XI. n. 20. et La-Croix l. 9. n. 117. cum Suar. Less. Coninch. Regin. etc. Imo Sporer de Consc. c. 1. n. 56. cum Dicast. vocat moraliter certam; hancque testatur esse praxim totius Ecclesiæ de Lugo disp. 19. n. 31. cum Arriaga, Suar, et Diana apud Carden. in prop. 1. damn. ab Innocent. XI. diss. 11. n. 166. et seq. Sed vide lib. VI. n. 573. ubi plura dicentur circa jurisdictionem confessarii, quomodo et quando præsumitur ipsa suppleri ab Ecclesia. An autem, stante errore communi, semper Ecclesia suppleat jurisdictionem in sacramento pœnitentiæ, vide ibid. n. 572.

51. — Quæritur præterea, an quod dictum est de administratione sacramentorum, dicendum etiam sit de susceptione, ita ut nullus possit suscipere sacramentum cum opinione probabili. *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent Carden. in prop. 1. damn. ab Innoc. XI. diss. 2. c. 3. n. 18. Viva sup. ead. prop. 1. et La-Croix l. 6. n. 105. Ratio eorum, quia specialis reverentia debita sacramentis exposcit, ut ea non exponantur periculo frustrationis. Hinc di-

cunt ex præfata prop. 1. damn. quoad ministrationem, virtualiter damnari etiam quoad susceptionem, cum in utraque idem subsit periculum. *Secunda* vero sententia negat, quam tenent Pontius de Matr. l. 4. c. 25. n. 9. Sanch. Dec. l. 1. cap. 9. n. 33. cum Vasq. Salon. Sayr. Perez, et aliis apud Card. n. 17. Item Spor. de Consc. c. 1. n. 57. et Viva in sua Th. Mor. de Pœnit. q. 3. art. 3. n. 9. ubi videtur se revocare, saltem quoad opiniones, quæ ex parte suscipientium passim a fidelibus in praxim deducuntur. Ratio, quia nullam censetur injuriam sacramento irrogare, qui utitur opinione probabili; nec videntur sacramenta exposcere majorem reverentiam, quam probabilem, quam exposcunt alia præcepta divina. Et hanc sententiam, ait Mag. Ozes in eadem prop. 1. apud Carden. n. 27. non amisisse suam probabilitatem ex damnatione Pontificis; quia non constat, propositionem potius proscriptam fuisse respectu reverentiæ erga sacramenta, quam respectu caritatis erga suscipientes. His tamen non obstantibus, censeo non recedendum a prima sententia, saltem quia secunda fere nunquam poterit deduci in praxim a suscipientibus sine proprio animæ detrimento.

52. — Infertur 5. et ultimo, quod si quis dubitat, an id quod videt in silva, sit fera, vel homo, non potest illud ferire, etiamsi probabiliter, aut probabilius existimet, illam esse feram; nam si revera illud animal esset homo, probabilitas illa, sive major probabilitas, non liberaret hominem a morte. Itaque universe dicendum, nunquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate facti, ubi est periculum damni, vel injuriæ proximi.

53. — Secus tamen dicendum de opinione, quæ est probabilis probabilitate juris; tunc enim quisque licite uti potest opinione illa, formans sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis. Explanata demum opinionum natura, nostrum systema exponimus.

MORALE SYSTEMA.

Pro delectu opinionum, quas licite sectari possumus.

Dico I. quod si opinio, quæ stat pro lege, videatur certe probabilior, ipsam omnino sectari tenemur; nec possumus

tunc oppositam, quæ stat pro libertate, amplecti. Ratio, quia ad licite operandum debemus in rebus dubiis veritatem inquirere, et sequi: at ubi veritas clare inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quæ propius ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior.

Dico II. quod si opinio, quæ stat pro libertate, est tantum probabilis, vel æque probabilis, ac altera quæ stat pro lege, nec etiam ipsam quis sequi potest, eo quod sit probabilis: nam ad licite operandum sola non sufficit probabilitas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis, juxta illud D. Pauli ad Rom. 14. 23: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est.* Dicitur *ex fide*, nempe ex certo dictamine conscientiæ, ita ut homo in sua conscientia persuasum sibi habeat, quod agendo recte agat, prout explicant illud *ex fide* S. Chrysost. S. Ambros. et alii cum S. Thoma qu. 17. de Verit. art. 3. Propterea in præfata dissertat. falsum reputavi effatum illud commune inter probabilistas, nimirum: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.*

Dico III. quod, duabus æque probabilibus opinionibus concurrentibus, quamvis opinio minus tuta teneri non possit, quoniam, ut diximus, sola probabilitas (nota, sola probabilitas) haud firmum præbet fundamentum ad licite operandum; tamen opinio illa, quæ stat pro libertate, cum æquali potiatur probabilitate, ac opposita, quæ stat pro lege, grave quidem immittit dubium, an existat lex, quæ actionem prohibeat, ac proinde sufficienter promulgata minime dici potest; ideoque, dum eo casu promulgata non est, nequit obligare; tanto magis quod lex incerta non potest certam obligationem inducere. Et hæc est sententia D. Thomæ, quam ego sequor, et quæ certa mihi apparet, tum ob auctoritatem theologorum, ut videbimus, atque patrum (quorum doctrinæ observari possunt in prædicta dissert. n. 11. et 12. Vide etiam Christian. Lupum tom. XI. dissert. de Usu senten. probab. ubi congerit plures patrum auctoritates), tum ob rationes intrinsecas, quæ non jam fucatæ sunt, sed certæ ac evidentes, ut demonstrabitur.

Theologorum princeps D Thomas, 1. 2. qu. 90. art. 1. sic docet: *Lex quædam regula est, et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retra-*

hitur; dicitur enim lex a ligando; quia obligat ad agendum. Hinc prosequitur S. Doctor ad docendum, quod hæc regula et mensura, ut hominibus applicetur, et ipsi ad eam servandam teneantur, debet eis promulgatione manifestari. *Lex*, ait ibidem, *imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ : regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his qui regulantur et mensurantur. Unde ad hoc, quod lex virtutem obligandi obtineat (quod est proprium legis) oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem.*

Quod autem lex nequeat subditos obstringere, nisi eis sit promulgata, est axioma apud omnes compertum : *Leges tunc instituuntur, cum promulgantur*, scribit Gratianus in can. In istis, dist. 4. Ratio patet quia lex tantum in mente legislatoris manens non est, nisi mera cogitatio, sive intentio constituendi legem, non vero constitutio legis, quæ subitos obliget. Hinc a D. Thoma lex definitur : *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet promulgata.* 1. 2. qu. 90. art. 4. Nulli dubium, ut scribit Franciscus Henno tr. de Leg. quod promulgatio sit de essentia legis ; nam ut recte ait Ludovicus Habert. t. 3. de Leg. c. 6. q. 4. *Ad rationem legis pertinent promulgatio, et vis obligandi.* Addit card. Gotti Theol. tom. 2. tr. 5. de Leg. q. 1. dub. 3. §. 3., num. 18. quod promulgatio est indispensabiliter requisita ad subditos obligandos : *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Idem tradit Dominicus Soto, de Justit. et Jure, lib. 1. q. 1. art. 4. dicens : *Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulgationem, sed tunc instituuntur, cum promulgantur.* Statimque subjungit : *Itaque nullam exceptionem conclusio hæc permittit.* Idem scribit doctor Gallus Du-vallius in 1. 2. S. Th. de Leg. q. 2. dicens, legem æternam non potuisse homines obligare ab æterno : *Quia*, ut ait, *de ratione legis est, ut promulgetur subditis ; nulli autem fuerunt subditi ab æterno.* Idem scribit P. Gonet Clyp. de Leg. d. 2. art. 2. *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno.* Idem scribit Lorichius Thesaur. verb. Lex, n. 6. *Hominibus autem* (lex æterna) *promulgatur, quando eis*

innotescit. Idem inquit etiam acer adversarius meus P. Patutius in sua Theolog. Morali de leg. c. 5. n. 7. *Consentiunt quidem omnes, promulgationem esse omnino necessariam, ut lex virtutem obligandi obtineat.* Mirabitur quis, me studuisse tot auctoritates hic congerere ad hanc doctrinam probandam, quæ a nemine in dubium revocatur; sed me id fecisse, sciat, quia ab ea sententiæ meæ firmitas pendet, nempe quod lex dubia non obligat, ut infra videbimus.

Porro S. Thomas id ut certum habens, hanc oppositionem sibi objicit 1. 2. q. 90. art. 4. ad 1. *Lex naturalis maxime habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione; ergo non est de ratione legis quod promulgetur.* Et sic respondet: *Dicendum quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Idque clarius explicando Sylvius ait 1. 2. qu. 90. art. 4. in fine: *Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* Idem docet Joannes Gerson. de Vita spir. etc. lect. 2. col. 176. *Lex ista est quædam declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicat, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult.* Addit tandem Petrus de Lorca in 1. 2. disp. 6. de Leg. pag. 386: *Quemadmodum promulgatio est intrinseca et essentialis humanis legibus, sic rationis judicium, et cognitio intrinseca est legi naturæ.* Quapropter sine rationis judicio, et cognitione nullo modo existit promulgatio legis sufficientis ab obligandum.

Lex vero ut obliget, non tantum promulganda est, sed etiam promulganda ut certa. Et hoc punctum firmiter est hic statuendum, ideoque in eo perpendendo diutius non frustra immorabor, cum plura opus sit hic repetere, quæ jam alibi scripsi; enimvero ex hujuscemodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempe non posse legem incertam certam obligationem imponere. Dicimus igitur, neminem ad aliquam legem servandam teneri, nisi illa ut certa alicui manifestetur. Posito enim, ut vidimus, quod lex necessario est promulganda ut obliget, si promulgatur lex dubia, promulgabitur duntaxat dubium, opinio, sive quæstio, an adsit lex prohibens actionem, sed non promul-

gabitur lex. Hinc omnes ad asserendum conveniunt, quod lex, ut obliget, debet esse certa ac manifesta, debetque uti certa manifestari sive innotescere homini, cui promulgatur. Audiamus id, quod communiter inquiunt doctores super hanc sententiam, sive super hoc principium, quod inter alios maxime tradit D. Thomas, atque probat. S. Isidorus inter conditiones legis ut obliget, ait legem debere esse manifestam. Ita habetur in can. Erit autem. dist. 4. *Erit autem lex manifesta etc.* Idque certum est etiam in jure civili, ut patet ex Authent. Quibus modis nat. eff. §. Natura, ubi dicitur : *In dubio nullus præsumitur obligatus.*

D. Thomas loquens de lege æterna et naturali, docet quod ad hoc ut ipsa possit esse nobis mensura, debet esse certissima, nobisque innotescere. Attendamus verba S. doctoris. Ipse 1. 2. qu. 19. art. 4. ad 3. sibi objicit : *Mensura debet esse certissima* (nota); *sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.* Et ita respondet : *Licet lex æterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente Divina; innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam.* S. Th. 1. 2. qu. 19. art. 4. ad 3. Ratio patet, cur lex debet esse certa, quia cum lex juxta S. doctorem sit mensura et regula, qua homo mensurari et regulari debet circa suas actiones, nequaquam ille recte mensurari et regulari potest, nisi mensura et regula illa sit certa, ut obliget, quin et homini innotescat. *Lex enim,* scribit doctissimus Petrus Collet, *ut obliget, debet dari ut regula, ac proinde innotescere; atqui lex non innotescit nisi per promulgationem, cum per eam solam eo intimetur modo, qui obediendi necessitatem inducit.* Collet Theol. Mor. t. 1. de leg. c. 1. art. 2. concl. 2. Idem tradit Joannes Gerson dicens, quod lex, ut obliget, necessario debet homini manifestari, alias Deus eum obligare non potest ad illam servandam : *Necesse est* (valde notabilia sunt Gersonis verba) *dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem; sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius atque, ac alterius.* Gerson de Vita spir., etc. lect. 2.

Idem tradit Gonet dicens : *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ... nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur.* Gon. Clyp. t. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin. Et ibid. de hoc rationem præbet, scribens hominis peccatum pendere ab ipsius voluntate transgrediendi legem ; si autem peccatum (ait) penderet ab existentia vel non existentia legis, peccatum esset fortunæ, sive casus, non jam voluntatis ; quod magnum esset absurdum ; *Plerumque* (scribit) *esset fortunæ, non voluntatis, quod homines peccent, vel non peccent, prout videlicet id, quod agunt, est conforme vel difforme juri naturali ab eis ignorato ; quod etiam absurdissimum est, cum vera et sola causa peccati sit voluntas creata, ut operans difformiter ad regulas morum.* Gon. in Clyp. 49. 3. tom. 3. disp. 1. art. 4. §. 1. n. 48.

Idem tradit Sylvius dicens : *Actualiter tunc* (lex) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quod juxta rectam rationem sit amplectendum, vel fugiendum.* Sylv. in 1. 2. qu. 90. art. 4. in fin. Non tenetur igitur quis ad legem, nisi eam juxta rectam rationem cognoscat esse necessario amplectendam. Idem tradit Fulgentius Cuniliatus, hoc absolute proferens : *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit.* Cunil. tract. 1. de Reg. Mor. c. 3. §. 1. n. 5. Idem tradit Jodochus Lorichius : *Hominibus autem lex promulgatur, quando eis innotescit.* Lorich. Thesaur. theol. verb. Lex. n. 6.

Ex omnibus his præfatis evidenter apparet moralis certitudo sententiæ nostræ, vel potius sententiæ D. Thomæ, qui pluribus in locis eam docet. Signanter in Opusc. de Verit. qu. 17. art 3. hoc morale principium absolute profert : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Ab omnibus philosophis cum D. Thoma docetur distinctio inter opinionem, et scientiam : *opinio* denotat cognitionem dubiam, aut probabilem alicujus veritatis : *scientia* vero cognitionem certam ac patentem significat. Sed audiamus ipsum S. doctorem ; et quod S. Thomas nomine *scientiæ* intelligat præcise cognitionem certam, patet, quia proponit loco citato hoc quæsitum : *Utrum conscientia liget?* ac deinde ait : *Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio cor-*

poralis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in quam agit. Unde nec ex imperio alicujus Domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam: unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.... Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam. Similitudo a D. Thoma hic allata nequit esse magis lucida, et convincens ad probandam nostram sententiam, sive principium, nempe quod lex incerta non potest certam obligationem inducere. Dicit S. doctor, quod scientia præcepti est instar vinculi quod vel voluntatem ligat; unde sicut ad rem aliquam ligandam opus est, ut actualiter funis applicetur; ita ad ligandam hominis voluntatem, ut actionem aliquam exerceat vel omittere teneatur, necesse est ut ipse præcepti scientiam habeat, alioquin homo ille in sua libertate remanet. Quamobrem, dum ille in dubio est, an adsit vel non præceptum prohibens, vel præcipiens (sicut accidit, cum duæ opiniones ejusdem ponderis æque probabiles concurrunt), tunc non habet quidem scientiam præcepti, ideoque præceptum servare non tenetur.

Ad hoc magis explicandum doctor angelicus eodem loco subdit: *Ad videndum autem, quando* (conscientia) *liget, sciendum quod ligatio metaphorice a corporalibus ad spiritualia sumpta necessitatem importat; ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco ubi ligatus est, et aufertur ei potestas alio divertendi.* Sicut igitur contra, qui ab aliquo vinculo actualiter non est ligatus, habet potestatem divertendi quo vult, ita qui non est ligatus per scientiam præcepti, liber est ab obligatione præcepti. Ideo S. doctor scribit, legem dici a ligando: *Dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum.* 1. 2. qu. 90. art. 1.

Hanc suam sententiam D. Th. valde confirmat in alio loco, nempe in 1. 2. q. 19. art. 10. Ibi quærit: *Utrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati Divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* et affirmat; sed et postmodum eodem art. 10. ad 1. S. doctor hoc sibi objicit: *Videtur quod voluntas hominis non debeat semper conformari Divinæ voluntati in volito; non enim possumus velle quod igno-*

ramus..... Sed quid Deus velit ignoramus in plurimis ; ergo non potest humana voluntas Divinæ voluntati conformari in volito. Et respondet : *Ad primum dicendum, quod volitum Divinum secundum rationem communem quale sit, scire possumus ; scimus enim , quod Deus quidquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati Divinæ quantum ad rationem voliti. Sed* (nota sequentia verba) *in particulari nescimus, quid Deus velit; et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram Divinæ voluntati.* Itaque docet S. Th. quod homo semper ac rem aliquam vult sub ratione boni, voluntati Divinæ jam conformatur : sed minime tenetur se conformare voluntati Divinæ in rebus particularibus ignoratis, et signanter in præceptis , ubi hæc Divina voluntas non est ei manifestata. Id autem distinctius declarat P. Gonet, dicens : *Homo non tenetur conformari voluntati Divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas Divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur.* Gon. Clyp. tom. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin. In dubio igitur, ubi nescimus, an Deus aliquo præcepto nobis aliquid in particulari imponat aut vetet, non tenemur conformari circa tale præceptum voluntati Divinæ , nisi præceptum nobis manifestetur; etenim , ut tradit Joannes Gerson , ubi Deus non manifestat nobis suam voluntatem , non potest (ait) nos obligare ad eam sequendam. Repetamus hic ejus verba jam alibi supra relata : *Necesse est dari manifestationem ordinationis , ac voluntatis Dei ; nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem.* Gerson. de Vit. spir. etc. lect. 2.

Eamdem sententiam D. Thomas fortius confirmat in alio loco 2. 2. q. 104. art. 4. ubi signanter loquitur de obedientia, quæ præceptis Divinis debetur. Ita quærit : *Utrum Deo sit in omnibus obediendum?* S. doctor affirmat, sed ad 3. sibi objicit : *Quicumque obedit Deo , conformat voluntatem suam voluntati Divinæ , etiam in volito ; sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut supra habitum est,* (1. 2. q. 19. art. 10. ubi habetur textus jam supra relatus) : *Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et sic respondet (attendamus hic quomodo S. doctor fuerit semper firmus et uniformis in hac sua sententia) : *Ad tertium dicendum , quod etsi non semper tenea-*

tur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle. Et hoc homini præcipue (nota) *innotescit per præceptum Divinum.* Homo igitur tenetur Deo obedire, et ipsius voluntati conformari circa præcepta, non jam omnibus quæ Deus vult, sed tantum in iis quæ vult Deus nos velle (*quod Deus vult nos velle*). At quomodo sciemus id quod Deus non solum ipse vult, sed etiam vult nos velle? Sciemus, inquit S. Thomas, cum nobis id manifestatur per sua Divina præcepta. *Et hoc homini præcipue innotescit per præceptum Divinum.* Ergo non obligat sola dubia notitia præcepti ad illud servandum tanquam voluntatem divinam, sed requiritur certa et manifesta præcepti cognitio, quod quidem significat verbum illud *innotescit.* Itaque, ubi duæ sunt opiniones æqualis ponderis, cum eo casu desit sufficiens promulgatio legis, ipsa non habet virtutem obligandi, ut firmatum est sub initio hujus moniti. Lex autem, quæ non obligat, non est lex : *Dicitur enim lex a ligando,* ait S. Thomas; lex ergo quæ non ligat, lex dici non potest.

Hanc autem sententiam, quod, ubi præceptum est vere et stricte dubium, non adest obligatio illud servandi, secuti sunt communiter auctores tam antiqui, quam recentes. S. Raymundus scripsit (lib. 3. de Pœnit. §. 21.) : *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam.* Lactantius scripsit (lib. 3. Instit. c. 21.) : *Stultissimi hominis est præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera, aut falsa sint, dubitatur.* Textus habetur in c. 13. Cum in jure, de offic. et pot. Jud. deleg., ubi dicitur : *Nisi de mandato certus extiteris exequi non cogeris quod mandatur.* Idem scripsit Joannes Nyder (in Consol. an. part. 3. c. 20.) citans Bernardum de Claromonte : *Ex quo enim opiniones sunt inter magnos, et Ecclesia non determinavit alteram partem, teneat quam voluerit.* Idem scripsit S. Antoninus : *Secundum cancellarium non plus nocet homini errare in articulo fidei, qui non est declaratus adhuc ab Ecclesia, quod sit articulus de necessitate credendus; quam nec esse posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui actus non dicitur certus ex Scriptura, aut determinatione Ecclesiæ, quod sit illicitus. Sed constat, quod in materia fidei licitum est ante determinationem Ecclesiæ tenere unam vel alteram partem sine periculo peccati; et ergo a simili licet unam opinionem in moralibus tenere juxta*

limitata superius, ubi saltem magis sapientes non sentiunt contrarium. S. Antonin. part. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. verb. Revertendo. Juxta igitur S. Antoninum, et cancellarium (videl. Gersonem) non tenemur sequi opinionem tutiorem, ubi tutior non apparet probabilior. Gabriel Biel scripsit (in 4. sent. d. 16. qu. 4. concl. 3.) : *Nihil debet damnari tanquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ.* Dominicus Soto scribit, quod lex, cum ipsa sit regula actionum, opus est ut homo eam *intueatur*, nempe quod cognoscat eam ut certam : *Qui regula utitur, eam intueri necesse est.* De Just. l. 1. q. 1. art. 4. Unde scripsit postea (ibid. l. 6. q. 1. art. 6. circa fin.): *Quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam.* Ita etiam card. Lambertinus (qui postea ad pontificatum evectus est sub nomine Benedicti XIV.) scripsit in suis Notificationibus (notif. 13.) : *Non debbono imporsi ligami, quando non vi è una manifesta legge che gl' imponga.*

Doctissimus Melchior Canus scribens adversus Scotum, qui obstringebat peccatores ad eliciendam contritionem in quocumque die festo, dicit : *Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus.* Canus. Relect. 4. de pœn. p. 4. q. 2. prot. 3. Atque ibidem n. 5. sic scribit : *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explorate præceptum est, negare.* Joseph Rocafull præpositus Valentiæ scripsit : *Casu quo facta diligentia non constat, an lex sit imposita, sed res dubia, manet non obligat, sive sit lex, vel præceptum naturale.* Lib. 1. de Leg. in comm. 4. c. num. 65. P. Suarez ita scribit : *Quamdiu est judicium probabile, quod nulla lex sit prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita homini; unde cum obligatio legis sit ex se onerosa, non urget, donec certius de illa constet.* De Cons. disp. 12. sect. 6. et tom. 5. in 3. par. d. 40. n. 45. Idem scripsit P. Joannes Idelphonsus dominicanus : *Si dubium est de ipsa existentia legis, an existat talis lex? an sit publicata? an in tali lege comprehendatur iste casus? facta sufficienti diligentia, et durante dubio, non teneris te conformare tali legi, vel obligationi.* Idel. in 1. 2. disp. 209. n. 1132. Idem tenet auctor recens P. Eusebius Amort, vir germanus valde eru-

ditus, et undique notus ob suam doctrinam, et plura insignia opera vulgata. Hic in sua Theologia morali et scholastica, excusa Boniniæ anno 1753. (quæ priusquam ederetur, emendata fuit, aut saltem revisa a Papa Bened. XIV. prout ipse auctor suppliciter ab eo petierat) sic scribit: *Quandocumque existentia legis non redditur credibilior, moraliter certum est non dari legem, quia ex natura providentiæ Divinæ Deus tenetur reddere suam legem credibiliorem etc.* Amort tom. 1. d. 2. §. 4. qu. 20. pag. 232. Et alibi d. 2. §. 4. q. 5. pag. 283. ait quod cum adsunt duæ opiniones æque probabiles, *non datur lex directe prohibens, quia hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character essentialis legis.* Idem tenent Vasquez 1. 2. disp. 62. c. 9. n. 45. Card. de Lugo de Pœnit. disp. 16. sect. 3. Manstrius Theol. Mor. disp. 1. q. 1. 2. art. 3. n. 56. Holzman Mor. to. 1. p. 29. ann. 135. Roncaglia Theol. Mor lib. 2. c. 3. Salmant. Tract. 6. de pœn. c. 8. n. 25. et Tract. 11. de leg. c. 2. n. 100. et alii plures, quos omittimus brevitatis causa.

Posito igitur principio a D. Thoma tradito, ac satis superque probato, nempe, quod *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, quod idem est ac dicere, non posse legem incertam certam obligationem inducere; necessario eruitur esse moraliter certum, quod ubi duæ opiniones æqualis ponderis concurrunt, non est obligatio sequendi tutiorem. Si quis autem de hujus sententiæ certitudine rationem exposcat, breviter ei ex omnibus in hoc Monito probatis respondebitur, quia lex dubia non obligat. Et si quærere pergat, cur lex dubia non obliget? respondebimus hoc succincto argumento: Lex non sufficienter promulgata non obligat: lex dubia non est sufficienter promulgata (quia, dum lex est dubia, promulgatur sufficienter dubium, sive quæstio, sed non promulgatur lex): ergo lex dubia non obligat. Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet, vel quod lex etiam non promulgata obligat; vel quod lex dubia est vere promulgata; contra id quod expresse docet S. Thoma, et alii communiter, ut vidimus; sed numquam harum propositionum ullam probabit in æternum. Hæc tandem sit conclusio hujus sententiæ: Spectato pondere æquali utriusque opinionis, homo dubius maneret, neque operari posset; spectata

autem vi legis, cum ipsa eo casu non sit sufficienter promulgata, non obligat, nec ligat. Et ideo homo, utpote ab hujusmodi lege dubia non ligatus, redditur certus de sua libertate, et sic licite operari potest.

Dixi sub initio, quod ubi opinio pro lege videtur certe probabilior, eam sequi tenemur; secus vero si est æque probabilis, ac opinio pro libertate. Auctor vero Ephemeridum mihi objecit, quod hæc secunda propositio probat nimis, nam si non teneremur sequi opinionem pro lege, quando opinio pro libertate est æque probabilis, quia tunc lex est dubia; nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, quando opinio pro libertate esset minus probabilis; quia etiam opinio minus probabilis efficit, quod lex sit dubia, et non sufficienter promulgata. Sed respondeo, quod cum opinio tutior est certe probabilior, eo casu (ut in principio hujus Moniti præmisi) quamvis lex omnino certa non sit, tamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, et consequenter etiam lex moraliter sive sufficienter promulgata; et ideo lex nequit dici tunc omnino dubia dubio stricto; remanet tantum eo casu aliquod dubium latum, quod non permittit ab opinione tutiore discedere.

Constat autem ex ipso naturali dictamine, licere nobis agere omne id, quod a lege non prohibetur, sicut scribit Heinecius (Lib. Elementa Jur. Nat. et Gent.) sic aiens: « Omnia libertati hominis permittit Deus, quæ non præ» cepit, vel prohibuit. Sic v. gr. cum sola arbore scientiæ » boni et mali hominibus interdixisset Deus, recte omnino » inferebant protoplasti, licere sibi fructibus reliquis omnino » vesci, Gen. 2. 3. Cessante enim legis obligatione, viget » libertas. » Id porro validius confirmatur textibus juris civilis, et canonici, nam Instit. de jure person. §. 1. dicitur: *Cuique facere libet, nisi id a jure prohibetur.* Item cap. Autem, 13. cum in jure, de offic. et pot. jud. deleg. sic habetur: *Nisi de mandato certus extitèris, exequi non cogeris quod mandatur.* Quapropter S. Thomas docet id tenendum tanquam commune et certum axioma in lege naturali, sic scribens: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur.* In 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 4. ad 2.

Hinc inepte arguit quidam Auctor dicens: *Ubi dubium*

est, an adsit lex, consequenter dubium etiam est, an adsit libertas. Male (dico) arguit, nam ubi dubium est an adsit lex, certum est legem non obligare; docet enim S. Thomas (ut notavimus supra) quod : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Patet autem, scientiam importare cognitionem certam de lege; et hujus ratio etiam patet, quia lex, donec est dubia, non est sufficienter promulgata; atqui lex non sufficienter promulgata non habet virtutem obligandi, sive ligandi, ut ait doctor angelicus, juxta dicta sub initio hujus; ubi autem non existit lex ligans, sive prohibens, homo licite operatur, ut ait idem S. Thomas loco mox supra citato.

Dixi sub initio, quod ubi opinio pro lege videtur certe probabilior, eam sequi tenemur; secus vero si est ejusdem ponderis, quod habet opinio pro libertate. Auctor autem Ephemeridum gallicarum mihi objecit, quod hæc propositio probat nimis; si enim sequi non teneremur opinionem, quæ stat pro lege, cum opinio pro libertate est æqualis momenti, quia tunc lex est dubia, nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, cum opinio pro libertate esset minus probabilis, quoniam etiam opinio minus probabilis efficit, quod lex sit dubia, et non sufficienter promulgata. Sed respondeo, quod cum opinio tutior est certe probabilior, eo casu (ut in principio hujus Moniti præmisi) quamvis lex omnino certa non sit, attamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videt ur moraliter verior, et consequenter apparet moraliter, ac sufficienter promulgata; et ideo nequit dici tunc omnino dubia dubio stricto; remanet tantum eo casu quoddam dubium latum, quod ab opinione tutiore discedere non permittit. Cum autem opinio quæ stat pro libertate, est æqualis momenti, tunc adest dubium strictum de existentia legis; ac propterea, sicut probavimus, non adest tunc obligatio amplectendi opinionem strictiorem, nec servandi legem, de qua omnino dubitatur, an ipsa existat, vel non existat.

Sed priusquam finem ponam huic dissertationi, præterire nolo duabus oppositionibus respondere, quas invenio objectas a P. Flaviano Ricci in Theologia Morali P. Anacleti ab ipso nuperrime reformata, ubi sic scribit : Omnes divinæ et humanæ leges sunt certæ, et sufficienter promul-

gatæ; controversia ergo non cadit super existentiam legis, aut super ejus promulgationem, sed super ejusdem extensionem; ideo in casu particulari debemus legem generalem ad illum applicare, et investigare, an casus ille comprehendatur vel ne a lege. Hinc falso nobis imponit, quod in concursu duarum opinionum, quæ sunt æqualis ponderis, judicamus legem certe ad eum casum non extendi; ipse vero auctor duo supponit eo casu accidere : *primum*, quod tunc nostra libertas evenit dubia; *secundum*, tunc tribuendum esse locum regulæ canonum quæ dicit : *In dubiis tutior via eligenda est;* juxta, ut addit, Scripturam illam : *Qui amat periculum, in illo peribit.* Eccli. 3. 27.

Respondeo ad *primum*. Quando dubitatur, an casus comprehendatur a lege vel non, nequaquam dicimus legem tunc certe non extendi, sed dicimus quod in casu duarum opinionum æqualis ponderis, quamvis lex generalis (v. g. non furandi, non occidendi) sit certa quoad existentiam, et sit sufficienter promulgata; respectu tamen ad illum casum est dubia tam quoad existentiam, quam ad promulgationem; ac propterea tunc, quia dubitatur, an lex ad casum illum extendatur, certum est non extendi quoad obligationem; nam, ut late probavimus supra, eo casu cum lex dubia sit, nequit ligare certam hominis libertatem, quæ, donec a lege sit ligata, manet soluta. Id quidem agnovit D. Thomas, cum dixit legem esse instar ligaminis, quod donec per contactum applicatur alicui, hic *habet potestatem divertendi quo vult,* sunt verba S. doctoris (de Verit. q. 17. art. 3.). Hinc protulit sententiam illam : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, ibid.

Hoc autem maxime alibi confirmatur a S. Thoma, ubi sic scripsit : *Lex quædam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum;* 1. 2. qu. 90. art. 1. Mensura autem, ait card. Gotti, *non mensurat, nisi mensurabili applicetur,* et ideo addit : *Requiritur indispensabiliter, ut lex subditis promulgatione proponatur.* Quomodo autem poterit quis suas actiones recte mensurare, nisi mensura illa sit certa, et non ambigua? Nec valet dici, quod ubi lex est dubia, est etiam dubia libertas hominis; quia libertas manet semper certa, usque

dum a lege pariter certa et manifesta non ligatur. Quantumvis igitur lex generalis sit certa, certe existat, et certe sufficienter sit promulgata; donec tamen ipsa non est casui particulari applicata, libertas utpote non adhuc ligata, in sua possessione remanet.

Respondeo ad *secundum*, nempe ad regulam canonum a P. Flaviano adductam, et quæro ab eo : Certumne est quod præfata regula comprehendat omnia dubia speculativa, et non tantum practica, aut dubia de facto? id equidem certum non est, nam communior sententia tradit, regulam illam dumtaxat locum habere in dubiis practicis, et de facto. Ecce quod scribit S. Antoninus : *Quod autem volentes probare contractum esse illicitum, inducunt illud :* In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia, alioquin oporteret omnes religionem intrare*, part. 2. tit. 1. cap. XI. §. 31. Idem scribit Christianus Lupus. diss. de Op. prob. tom. XI. illud arguens ex doctrina S. Augustini : eamdem sententiam sequuntur Navarra, Dom. Soto, Abbas, Nyder, Tabiena, Suarez, Angles, S. Bonav. Gerson, Isambertus, Jo. Idelfonsus, Salas, Corneio, Jo. a S. Thoma et alii, quorum loca observari possunt apud aliam quamdam meam dissertationem, quam olim diffusius de hac materia edidi, ubi evidenter probavi, quod hujusmodi canonum regula tantum casus practicos, et de facto spectabat. Saltem igitur prædicta regula sive lex canonum est verè dubia extra casus practicos, et de facto; ac ideo non sufficienter promulgata, et propterea vim non habet obligandi.

Sed demus gratis hanc legem procedere pro omnibus dubiis; rursum peto : Quid dicit lex hæc, sive regula? *In dubiis tutior via est eligenda.* Ergo cum homo est in dubio, nequit agere. Sed quid si formet sibi dictamen moraliter certum de honestate suæ actionis? tunc non est *in dubio*, sed est extra dubium, et extra casum regulæ, ob principium illud jam plusquam plene probatum quod lex dubia non obligat, quia tunc deficit ei promulgatio, quæ est de essentia legis.

Textus autem quem addit, *Qui amat periculum, in illo peribit*, nescio quomodo possit suæ opinioni favere. Non

ignoro hujusmodi Scripturam afferri ab omnibus ejusdem rigidæ sententiæ propugnatoribus; sed non valeo intelligere, quidnam ex ea eruere possint isti magistri (ut se jactant) sanæ et purioris doctrinæ. Attendatur scripturæ contextus ; dicitur ibi : *Cor durum habebit male in novissimo, et qui amat periculum, in illo peribit.* Eccli. 3. 27. En quod casus Scripturæ, in quo homo graviter peccat, est cum ipse in verum se immittit periculum suæ salutis ,protrahendo usque ad mortem suam conversionem; sicut pariter verum periculum incurrit, et graviter peccat, qui occasionem proximam peccandi voluntarie renuit removere; omnino differt ergo casus a nostro, in quo , posito, quod lex dubia non obligat, nullum est periculum transgrediendi legem : quia, cum eo casu non sit ea sufficienter promulgata, nullam habet virtutem obligandi.

Ex hac autem doctrina S. Thomæ, nempe quod lex non habet virtutem obligandi, nisi sit promulgata et innotescat, duo corollaria descendunt, quibus præfata nostra dissertatio magis solidatur : primum quod lex dubia non obligat : secundum huic annexum, quod lex incerta nequit certam obligationem inducere. Hinc subdimus.

COROLLARIUM PRIMUM.

Lex dubia non obligat.

Ex principio autem tam firmiter et multipliciter a D. Thoma probato, nempe quod lex non promulgata non habet virtutem obligandi, certa descendit præfata prima conclusio, quod lex dubia non obligat. Hujusmodi conclusio probatur ex eo, quod certum et exploratum communiter est inter omnes doctores, quod certitudo moralis alicujus sententiæ, si non probatur ex aliquo certo principio *directo*, probetur tamen ex alio principio *reflexo* pariter certo, ut probatur primo ex can. 4. Quid culpatur, 23. q. 1. ubi S. Augustinus scribit : *Vir justus, si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si vice* (alias *civicæ*) *pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est ; ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

Quamvis igitur subditus sit dubius de belli justitia, potest tamen licite militare ex jussu sui principis, et qua ratione? innixus principio reflexo quod princeps habet jus certum, ut semper ac de injustitia non constat, ei obtemperetur. Probatur pariter ex cap. Dominus, de Secund. nupt. ubi dicitur, quod, si vir dubitet de morte prioris viri suæ uxoris, nequit debitum petere, sed tenetur reddere uxori, quæ non dubitans in bona fide petit; et cur? ob certum principium reflexum, quod cum uxor sit in bona fide, ipsa in dubio jus habet petendi debitum.

Hanc doctrinam ut certam habet P. Jo. Laurentius Berti in sua Theologia (tom. 2. lib. 21. c. 13. prop. 3. vers. Patroni) qui tenet illicitum esse sequi opinionem minus tutam, licet sit æque probabilis; sed unde id probat? probat ex falsitate duorum principiorum, quibus probabilistæ licitùm esse sustinent; primum enim est illud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Merito revera P. Berti ait, principium hoc non esse sufficiens ad operandum cum opinione tantum probabili; etenim cum opinio adversa pro lege æque sit probabilis, certitudo de actionis honestate ad recte operandum necessaria nobis deinde non suppetit. Alterum principium quorumdam probabilistarum est hoc, quod cum utraque opinio est probabilis, homo circa opinionem tutiorem judicium suspendit, et probabilitati opinionis benignæ se innitens, operatur. Sed juste idem P. Berti tale principium etiam reprobat, illud enim nequaquam de actionis honestate nos certos reddere valet, cum hujusmodi suspensio judicii sit mere voluntaria, unde excusare non potest, quin ignorantia sit vere vincibilis, ideoque eo modo nequit equidem dubium deponi. Quapropter concludit Berti: posito, quod aliud fundamentum non adest deponendi dubium, quam illa sola opinionis benignæ probabilitas, minime licebit nobis illa opinione uti. Secus vero est, scribit ipsemet Berti, casu quo præter illam probabilitatem opinionis, aliunde se offerat alia reflexa ratio, sive principium certum, quod de honestate actionis in praxi moraliter certos nos reddit: siquidem tunc nostri judicii certitudo non jam rationibus illius opinionis probabilis, sed principio reflexo certo supervenienti innititur. Exemplumque affert religiosi, qui dubitans, an possit jejunium

solvere, ut studio operam præbeat, potest utique solvere, si urgeat superioris præceptum, quo certus fiat posse citra culpam cibum sumere. Aliud affert exemplum de possessore, qui prædium bona fide possidens, superveniente dubio, licite potest possessionem prosequi, si a viro docto tutus reddatur, quod nemo in dubio re legitime possessa spoliari tenetur. Hinc sic concludit : *Procul dubio potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexe fieri judicium practicum moraliter.* Idem scribit P. Wigandt ordinis prædicatorum, dicens : *Probabilius est non esse peccatum operari cum conscientia speculative dubia, habente annexum judicium practicum de honestate operationis.* Ratio, quia qui sic operatur, prudenter judicat in his circumstantiis se licite, et honeste operari : tract. 2. ex. 1. q. 5. art. 2.

Consentiunt domini Ballerini in suo opere, cui titulus : *Moralium actionum regula, sive Quæstio de opinione probabili,* qui licet strenue rigidam sententiam tueantur, huic tamen doctrinæ tanquam certæ libenter subscribunt dicendo : *Quod in praxi ex directis principiis minime certis incertum est, ex certo reflexo principio, fit omnino certum.* Ipsique pariter de hoc plura adducunt exempla, et signanter illud mox supra a nobis relatum de dubio impedimento matrimonii contracti, quo casu aiunt, quod licet ob principia directa incertum sit, an conjux dubitans possit debitum reddere, nihilominus ob principium reflexum, quod ex canone et ratione deducitur, secure reddere valet. Unde concludunt : *In his omnibus exemplis observandum est, reflexa principia particularem quæstionem non solvere, sed incertam relinquere; sola praxis certa est, eo quod principia reflexa praxis in eo dubio dirigendæ certam regulam figant.* Idem scribit P. Gonet Manual. tom. 3. tract. 3. cap. 16. circa fin. Tandem idem P. Lector Jo. Vincentius Patutius, qui in hac controversia duplici libello strenue mihi se opposuit, id pro explorato admittit, nempe quod cum principium reflexum est certum, jam reddit actionem certe honestam : sic enim ait in suo libello, *La Causa del Probabilismo etc.* §. IV. pag. 40. et expressius pag. 45. ubi scribit : *Se fosse vero, che nel caso d'incertezza della legge, la legge non vi fosse, perchè non promulgata abbastanza, oh allora sì (come accennai) avreste un principio certo, se non diretto, almeno reflesso, onde formar*

un dettame prudente certo di poterlo celebrare lecitamente (loquitur de quodam contractu dubie licito), *attesochè non essendovi legge che lo proibisca, qual timor saggio potrebbevi essere di trasgredire la legge, che certamente non v' è?* Melius dixisset, quæ *certe non obligat;* quod alias ad idem reducitur, quia lex quæ non obligat, est tamquam non esset.

Et sic intelligitur, quomodo judicium speculative dubium, sive probabile de honestate actionis, potest in praxi fieri moraliter certum. Sed quis objiciet, quomodo rationes speculative tantum probabiles, possunt in praxi moraliter certe evadere? Hoc evenit, ut optime tradunt episcopus Abelly, et P. Eusebius Amort, non ex eo quod ipsemet rationes speculative probabiles alicujus opinionis fiunt in praxi moraliter certæ : sed quia aliæ sunt rationes ipsius opinionis, quæ tantum probabiles sunt, aliæ vero sunt rationes principii reflexi, quibus in praxi ultimum formatur judicium moraliter certum ex illo principio certo; et sic actio quæ speculative est tantum probabiliter honesta, in praxi certe moraliter honesta evadit.

Ut ergo nostram firmemus conclusionem, nimirum quod lex dubia non obligat, sic certo tramite arguimus : Principium a D. Thoma superius jam probatum est, quod lex non habet virtutem obligandi, nisi sufficienter promulgata sit, et innotescat. Casu autem quo duæ opiniones concurrant æqualis ponderis, tunc quidem lex nequit dici sufficienter promulgata, tunc enim sufficienter promulgatum est dubium, an lex existat, sed non est promulgata lex; ac propterea ipsa non potest obligare.

Hanc sententiam novissime Eusebius Amort, Germanus, vir doctrina undique perspicuus, tanquam certam defendit in sua Morali et Scholastica Theologia, Bononiæ typis data an. 1753. postquam Romæ emendata fuit jussu Benedicti XIV., cui ipse auctor supplices preces dedit, ut curaret opus ante ejus publicationem a cordatis theologis Romæ revideri, et ubi oportere censeret, emendari. Pontifex votis annuit, et transmisit ei aliqua menda in opere emendanda, salva tamen quæstione de opinione æque probabili, ut videre est in ipsius opere. Scribit auctor, quod ubi opinio pro lege evidenter, et notabiliter probabilior non apparet, moraliter certum est, legem obligantem non exi-

stere, dicens quod Deus juxta suam Divinam providentiam cum ipse vult legem suam obligare, efficere tenetur ut evidenter et notabiliter probabilior appareat : *Quandocumque* (sic loquitur) *existentia legis non redditur credibilior, non ipsa, moraliter certum est non dari legem ; quia ex natura providentiæ Divinæ Deus, sicut tenetur suam religionem reddere evidenter credibiliorem non ipsa ; ita etiam tenetur suam legem reddere credibiliorem seu probabiliorem, non ipsa.* Amort, Theol. t. 1. disp. 2. §. 4. q. 10. pag. 232. To, *non ipsa*, intelligit, non ipsa lege, sed rationibus quæ nobis illam notabiliter probabiliorem reddunt. Deinde alio loco rationem adducit, quia lex stricte dubia sufficienter caret promulgatione, sine qua lex non est lex, sive non est lex obligans : *In hoc casu* (nempe cum utraque opinio est æque probabilis) *non datur lex directa prohibens, quia in hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est caracter inseparabilis, et essentialis legis, siquidem illa est sola legis promulgatio, qua lex fit credibilior.* Loc. c. disp. 2. quæst. 5. p. 283. Additque idem sensisse patres : *Patres in dubio stricte tali, ubi in neutram partem inflectitur mentis sententia, relinquunt homini potestatem sequendi benigniora ; ergo agnoscunt aliquod generale principium, quo possit formari prudens judicium concomitans de non existentia legis.* Et revera S. Gregorius Nazianzenus (orat. 39.) de quodam Novatiano loquens, ait : *An juvenibus viduis propter ætatis lubricum ineundi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minime dubitavit cujus scilicet te magistrum profiteris. At hoc minime post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est, vincat humanitas, et facilitas.* Item S. Leo (epist. 90. ad Rustic. Narbones. in præfat.) ut habetur in can. Sicut quædam, (fin. dist. 14.). *Sicut quædam sunt, quæ nulla possunt ratione convelli* (prout sunt decalogi præcepta, et sacramentorum formæ, sicut explicat *Glossa*), *ita multa sunt, quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum oporteat temperari : illa consideratione semper servata, ut in iis quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum.* Dicit, *sequendum*, nam prælati subditis permittere debent,

ut possint opinionibus minus rigidis uti, ubi illa nec evangelio, nec Patrum doctrinis adversantur, juxta illud Chrysostomi documentum: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus*, ita in can. Alligant, 26. qu. 7. Item Lactantius (lib. 3, Instit. c. 27.) Scribit: *Stultissimi est hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera sint, an falsa, dubitatur.*

Item S. Augustinus brevibus totum quod dicimus confirmat: *Quod enim contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur*, (*nota convincitur*) *indifferenter esse habendum.* Serm 294. c. 11. col. 224. edit. Paris. Quælibet igitur actio nobis permissa est, modo convicti, aut moraliter certi non simus, illam contra fidem, aut bonos mores esse. Item S. Ambrosius scribens ad Januarium improperat animos nimium timidos habere, qui dubiis nihil rectum existimant, nisi quod Scripturæ auctoritate, aut Ecclesiæ traditione, aut quod pro vitæ corrigendæ utilitate certum esse dignoscitur. En ejus verba: *Sensi enim sæpe dolens, multas infirmorum perturbationes fieri per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire... tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment.* S. Ambros. epist. ad inquis. Januar. c. 11. n. 3. His accedit S. Basilius, qui de quibusdam loquens, qui juramentum quoddam a se præstitum invalidum fuisse autumabant, ita scripsit: *Consideranda autem sunt, et species jurisjurandi, et verba, et animus, quo juraverunt, et sigillatim quæ verba addita fuerunt; adeo ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omnino dimittendi sint.* Epistol. 188. can. 1. cap. 10. Dixit igitur, tum dumtaxat dimittendos (sive non audiendos) esse, cum nulla penitus favens benigna ratio eis subesset. Item accedit S. Bernardus, qui, generice loquendo de rebus in utramque partem disputatis, ad Hugonem S. Victoris sic scribit: *Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati, quod sentitur, non obviat.* Vol. oper. cap. 5. numer. 18. edit. Maur. Paris. col. 634. Ait itaque S. doctor, quemque tuto procedere, eas opiniones sequen-

do, quæ certæ rationi, aut auctoritati, quæ sit tanti momenti, ut nemo ab illa desciscere possit, se non opponunt. His addendus S. Bonaventura, qui de votis agens, super quibus Papa dispensare possit, tres in medium adducit opiniones, et deinde concludit : *Quæ istarum trium opinionum sit verior, fateor me nescire; et satis potest quælibet sustineri. Si quis tamen velit hanc ultimam acceptare, non occurrit ei inconveniens manifestum.* In 4. dist. 38. art. 2. quæst. 3. Non ait præferendam esse tutiorem, sed quamlibet earum sustineri posse, et acceptari.

Audiamus insuper Melchiorem Canum, qui impugnando sententiam Scoti obligantis peccatores omnibus diebus festivis ad contritionis actum producendum, scripsit : *Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus.* Relect. 4. de Pœnit. p. 4. quæst. 2. prop. 3. Et n. 5. subdit : *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explorate præceptum est, negare.* Idem sensisse Scotum certum videtur, ubi de quadam opinione scripsit : *Cum multis sit probabilior pars negativa, non sine peccato aliquis se exponit dubio, sequendo affirmativam minus probabilem.* In 4. dist. 11. quæst. 6. Ergo juxta Scotum, qui sequitur opinionem æque probabilem, non peccat. Idem pariter scripsit cardinalis Lambertinus, deinde creatus Pontifex sub nomine Benedicti XIV., dicens : *Non debbono imporsi legami, quando non vi è manifesta legge che l'imponga.* Notif. 13.

Sed deveniamus nunc ad rationes intrinsecas nostræ sententiæ, pro quibus rem ex suis principiis, Angelico doctore semper duce, sumamus. S. Thomas sic legem definit : *Lex quædam regula est, et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur : dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum.* 1. 2. quæst. 90. art. 1. Deinde idem S. Thomas docet hanc regulam sive legis mensuram, ad hoc ut subditi ad eam observare adstringantur, debere eis esse per promulgationem manifestam; quapropter artic. 4. quæsitum proponit : *Utrum promulgatio sit de ratione legis?* Et sic respondet : *Lex imponitur aliis per modum regulæ, et mensuræ; regula autem, et mensura imponitur per hoc, quod appli-*

catur his, qui regulantur, et mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem. Lex igitur ante promulgationem vim obligandi non habet: leges enim, ut scribit Gratianus in can. In istis in dist. 4. tunc vim legis acquirunt, et leges tunc proprie nuncupantur, et sunt, cum sunt promulgatæ: *Leges tunc instituuntur, cum promulgantur.* Hinc a S. Thoma alibi ita lex definitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata.* 1. 2. quæst. 90. art. 4. Notentur verba, *ordinatio promulgata.*

Hæc autem promulgatio est necessaria omnino ad obligandum, nedum in humanis legibus, sed etiam in divinis, et naturalibus, prout idem sanctus doctor tradit: nam in citato art. 4. *ad primum* hoc sibi objicit: *Lex naturalis maxime habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione: ergo non est de ratione legis, quod promulgetur.* Et sic respondet: *Dicendum, quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscendam.* Itaque sanctus Thomas non negat, legem naturalem promulgatione indigere, dicit tantum, legis naturalis promulgationem non fieri humano modo, sed naturali lumine, quod Deus in hominum mentes ingerit. Hinc doctissimus cardinalis Gotti ait: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Theol. tom. 2. tract. 5. de Leg. quæst. 1. dub. 3. §. 3. num. 21. Dicit, *in actu secundo*, quia lex non adhuc promulgata habet in se vim obligandi in actu primo, scilicet, ut ipsa actualiter deinde obliget, cum promulgata fuerit; sed ut in actu secundo, nempe actualiter obliget, requiritur indispensabiliter ejus promulgatio subditis facta: *Actualiter* (scribit Sylvius) *tunc lex unicuique promulgatur, quando cognitionem* (homo) *a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* In 1. 2. quæst. 90. art. 4. in fin.

De hac promulgationis necessitate, ut lex obliget, Dominicus Soto rationem assignat, dicens: *Nulla lex habet*

vigorem legis ante promulgationem. Nullam exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis : est enim regula nostrarum actionum ; regula autem, nisi operantibus applicetur, vana est. Applicari autem nequit, nisi per ejus notitiam ; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet : (nota *intueri*). *Fit ergo consequens, ut ante promulgationem, quâ subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc percipi, quando promulgatur.* Sot. de Just. et Jure lib. 1. quæst. 1. art. 4. Quapropter ait Joannes Gerson, nec etiam Deum obstringere posse creaturam ad legem observandam, nisi prius præceptum, ac voluntatem suam Deus creaturæ manifestet : *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei ; nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem, sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æque ac alterius.* Gerson de Vita spirit. etc. lect. 2. col. 176. Ex hoc P. Gonet argumentum ducit, bene posse dari ignorantiam invincibilem etiam præceptorum naturalium, quæ a primis principiis valde sunt remota, sicque arguit : *Lex enim vim obligandi non habet, nisi applicetur hominibus per promulgationem ; sed lex naturalis non promulgatur omnibus hominibus quantum ad omnia præcepta, quæ sunt remotissima a primis principiis ; ergo non obligat omnes quantum ad illa præcepta. Subindeque potest dari de illis ignorantia invincibilis, et excusans a peccato.* Gon. in Clypeo theol. tom. 3. disp. 1. art. 3. num. 47.

Sed nunc accedamus ad objectiones P. Patutii discutiendas, quibus hujus nostri principii certitudo clarius innotescet. P. Lector objicit I. contra hoc principium, ad reddendam legem sat promulgatam satis esse notitiam tantum probabilem, quæ ex opinione probabili stante pro lege, jam habetur. Huic objectioni dico primo, verbum *notitia*, juxta omnia vocabularia idem esse ac *cognitio*. Cognitio autem legis, et opinio probabilis legis omnino differunt. Præterea respondeo, quod si admitti vellet, sub verbo *notitiæ* intelligi notitiam probabilem, ad summum id solummodo admitti potest, casu, quo notitia adesset probabilis tantum pro lege, tunc enim legi quædam moralis certitudo assisteret ; sed cum adest ex alia parte opinio æque probabilis pro libertate, tunc ex neutra parte

qua potest superesse probabilitas, seu probabilis ratio apta ad prudentem hominis assensum sibi trahendum; nam ex his æqualibus probabilitatibus aliud quam merum dubium non resultat, an existat, vel non existat lex. Id clare docet sanctus Thomas : *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimode; quandoque enim non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habentur, vel propter appareniem æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, et ita est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis.* De Verit. quæst. 14. art. 1. Idemque alibi brevius docet : *Inter æqualitatem etiam rationum, et argumentorum soli dubio est locus.* S. Thom. Vide in Instruct. de Reg. prox. etc. p. 1. c. 3. pag. 48.

P. Berti præterea inquit, quod sicut statera tam in æquilibrio est, cum ei nullum pondus imponitur, quam cum æqualia imponuntur onera; eodem modo, cum duæ probabiles opiniones occurrunt, ipsæ adeo judicium suspendunt, ac si nulla ex utraque parte probabilitas existeret : *In æquilibrio manet lanx, sive nullum neutri parti, sive utrique æquale onus imponatur.* Berti Theolog. tom. 2. lib. 21. cap. 14. propos. 3. pag. 151. Idem dicunt P. Gonet, Vasquez, La-Croix, et communiter omnes probabilistæ, et probabilioristæ, idemque tandem fatetur idem P. Patutius his verbis (incit. In struct. de Reg. prox. etc.) : *Immota manet libra, in cujus utraque lance æquale pondus collocatur, nec ad unam inflectitur partem, nec ad aliam.* Et idem confirmat in libello (*La Causa del Probabilismo*, etc. pag. 48.) ubi dicit : *Essendo evidente, che due opinioni contraddittorie egualmente probabili non possono, se non generare il dubbio.* Itaque respectu ad nostram controversiam, in qua de duabus opinionibus æque probabilibus agitur, dici non valet, probabilem legis notitiam sufficere ad eam promulgatam efficiendam; eo enim casu neutiquam notitia sufficiens ad legem promulgandam habetur, sed tantum ad promulgandum dubium, sive meram hæsitationem, an adsit lex, vel non : quandoquidem, cum duæ æqualis ponderis opiniones concurrunt, evenit (ut diximus) nullam earum pondus habere.

Objecit II. et ait, aliam esse promulgationem legis, aliam legis divulgationem, sive notitiam privatam, quam subditi de lege recipiunt; lex enim, cum jam promulgata fuit, sine hac notitia a subditis accepta, eos obstringendi virtutem habet. Subdit autem, quod omnes leges sive humanæ, sive divinæ, jam satis promulgatæ fuerunt. Et primo loco de humanis legibus loquens, dicit, hæ ut obligent, sufficere, quod communitati per banditores, aut per affixionem scripturæ in publicis locis promulgatæ fuerint.

Concedimus, quod, ut lex humana vim habeat obligandi, sat est, ut communitati promulgetur, nec, ut notitia ad quemcumque perveniat subditum, requiritur; sed advertendum, quod id valet tantum quoad materiale legis objectum, quod a lege præceptum, aut vetitum fuerit, non tamen quoad conscientiæ obligationem legem servandi. Me explico : si v. gr. quædam fuerit lex promulgata, qua invalidus contractus aliquis sine aliquibus solemnitatibus initus declaratur, tunc subditus, licet legem ignoret, tenetur tamen, cum de illa notitiam accipit, stare præscripto legis jubentis contractum habendum esse uti irritum, aut aliquam pœnam solvendam fore : nam in foro externo, cum lex jam promulgata fuerit, omnes eam scire præsumuntur. Respectu vero conscientiæ, profecto minime peccat, qui legem illam sibi ignotam non servat, modo ob suam negligentiam non scivisse acciderit. Sicque intelligitur textus S. Thomæ a P. Patutio adductus : *Illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem observandam, in quantum in eorum notitiam devenit per alios, vel devenire potest, promulgatione facta.* S. Th. 1. 2. q. 90. art. 4. ad 2. Tò, *vel devenire potest,* intelligitur in quantum legis notitia subditis pervenire poterat, et ob eorum negligentia non pervenerit; nam alioquin, si eorum ignorantia fuerit inculpabilis, legem non servando, minime peccant. Ita relatum textum recte explicat Cajetanus (loc. cit. S. Thomæ) dicens, eos tantum reos offensæ legis esse, qui eam nesciunt, *vel quia noluerunt, vel quia neglexerunt facere, quod in eis erat ad sciendum. Alioquin absentes nescii promulgatæ legis non ligantur. Propter quod..... accusari nec apud Deum,*

nec apud homines ignorantiæ possunt. Idemque scribunt P. Petrus Collet. de Legib. tom. 3. cap. 1. art 2. concl... et P. Franciscus Suar. in Opere de Leg. lib. 3 c. 17. n. 3. et seq. Adduntque idem P. Suarez alibi tom. 5. in 3. p. disp. 40. sect. 5. num. 4. Aravius in 1. 2. q. 97. disp. 3. diff. 3. Tapia lib. 4. q. 15. art. 2. Castr. tom. 1. tract. 1. disp. 3. punct. 7. num. 1. Gregorius Martin. q. 96. art. 4. dub. 5. concl. 3. 4. Sanch. Dec. lib. 1. cap. 10. num. 32 et 33. Villalob. tom. 1. tract. 1. diss. 24. Salm. de Leg. c. 2. num. 110. non tantum eos reputandos esse nescios, qui legem omnino ignorant, sed etiam illos, qui post debitam diligentiam de ea dubitant; lex enim (ut diximus) non ligat, nisi subditis applicetur per certam, non autem dubiam notitiam. Idque traditur ab eodem S. Thoma, qui docet: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti.* De Verit. q. 17. art. 3. Sed de hoc textu infra latius disserendum erit.

Sic de humanis legibus; loquens autem P. Patutius de legibus divinis, dicit, ipsas jam ab æterno promulgatas fuisse, et usque ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent. Idque procedere ait ex eo, quod lex æterna habet ab æterno promulgationem *causalem, virtualem,* et *eminentem,* quæ deinde in tempore formalem etiam promulgationem infert. Hoc deducit ex verbis S. Thomæ, qui ait: *Dicendum, quod promulgatio fit et verbo et scripto; et utroque modo lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia et Verbum divinum est æternum, et scriptura libri vitæ est æterna; sed ex parte creaturæ audientis, et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* 1. 2. q. 91. art. 1. ad 2. Verumtamen ego assero (idque clare probabo) quod lex æterna respectu hominum non est propria lex; propria enim lex quoad ipsos est lex naturalis, quæ licet sit participatio legis æternæ, ipsa tamen est ea, quæ proprie homines ligat, cum lex naturalis tantum hominibus promulgetur, et rationis lumine applicetur. Saltem dico (prout alii theologi loquuntur) quod lex æterna, quamvis in se vim habuerit obligandi in actu primo, attamen non fuit lex obligans actualiter, et in actu secundo, donec fuerit proposita, et per ejus cognitionem creaturis applicata;

sicque asseveranter aio a S. Th., et ab omnibus theologis doceri.

En quomodo loquitur Duvallius : *Postremo dubitabis, an ipsa lex* (æterna) *semper habuerit, et habeat veram et propriam rationem legis? Respondeo, in tempore, quando productæ sunt creaturæ, habere de facto rationem legis, siquidem vere et proprie omnibus creaturis tanquam subditis est indita, et imposita; si tamen ab æterno spectetur, dicendum est, eam non esse vere et proprie legem, sed tantum aliquid quod se habeat instar legis.* Deinde rationem assignat : *Tum, quia de ratione veræ legis est, ut imponatur, et promulgetur subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno : tum quia lex essentialiter est regula quædam practica, hæc autem regula non potuit imponi Verbo, et Spiritui Sancto, quia ipsimet sunt regula et rectitudo ipsa.* In 1. 2. S. Thom. de Leg. q. 2. pag. 293. Idem scribit Petrus de Lorca : *Si quomodo autem lex æterna respicit creaturas, remote respicit, quatenus a Deo moventur, et gubernantur, non vero, quia sit imperium in creaturas latum, aut quia proponatur ipsis ut regula, qua suas actiones mensurare, et componere possint... Lex æterna non est principium, et ratio agendi alicui, qui legi subditus sit, neque est illi regula proxima suarum actionum; sed est ratio agendi ipsi Deo, et regula divinarum actionum, qua mundum gubernat; si cui ergo esset lex, esset Deo.* In 1. 2. S. Thom. disp. 5. membr. 2. Et loquens de verbis illis S. Thomæ, *et verbo, et scripto,* dicit : *Expressio illa in Verbo divino æterna fuit in Deo necessitate naturæ facta, et non relata ad aliquas creaturas, quod promulgatio legis requirit; semper enim promulgatio legis ad subditos refertur.* Idem scribit Ludovicus Montesino : *Resp. hujusmodi legem æternam promulgatam esse ab æterno ipsimet Deo... Deus sibimet est lex, et sibi est regula, et ita intelligimus Deum sibi promulgare legem.* De Leg. disp 20. q. 4. numer. 83. pag. 494. Idem scribit Ludovicus Lorichio loquens de lege æterna : *Hac lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud ipsum ab æterno; hominibus autem promulgatur, quando eis innotescit.* Thesaur. novus utr. Theol. verb. Lex. n. 6. Quomodo autem his doctrinis conciliari potest, quod asserit P. Patutius, nempe legem æternam ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent?

Præfatis aliorum doctrinis congruit id, quod in alio loco docet ipse S. Thomas, dicens, legem æternam non esse propinquam regulam humanæ voluntatis, sed potius esse *rationem Dei;* en ejus verba : *Regula autem voluntatis humanæ est duplex. Una propinqua, et homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.* 1. 2. q. 71. a. 6. Nec obstant verba ejusdem S. doctoris supra relata : *Lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis.* 1. 2. q. 91. art. 1. ad 2. Nam ibidem jam subdit S. doctor : *Sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Nunc quæro, quænam divinæ legis promulgatio est illa, quæ homines ligat? Promulgatio *ex parte Dei*, aut promulgatio *ex parte creaturæ?* Id declarat idem S. Th. loco ubi dixit, quod ut lex *virtutem obligandi obtineat, oportet quod applicetur hominibus... Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* 1. 2. q. 90. a. 4. Et deinde objiciens sibi (*ad primum*) legem naturalem non indigere promulgatione, respondet, quod *promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Nunc arguo : Si verum esset, quod S. Thom. sensisset legem æternam, eo quod æternam promulgationem habet, ab æterno homines obligasse, priusquam ipsi legem cognoscerent, utique ob hanc rationem respondisset, legem naturalem, quæ legis æternæ participatio est, promulgatione non indigere; sed ipse respondit promulgationem legis naturæ fieri, cum ipsa ab hominibus naturali lumine cognoscitur. Nec aliter respondere poterat; cum prius in eodem articulo firmiter statuerit, quamcumque legem vim obligandi non habere, nisi in notitiam hominum ex promulgatione deducatur.

Adde id quod tradit S. Th. alio loco, ubi quærens : *Utrum sit in nobis aliqua lex naturalis?* sic respondet : *Dicendum, quod lex, cum sit regula et mensura, dupliciter potest esse in aliquo, uno modo sicut in regulante, et mensurante : alio modo sicut in regulato, et mensurato, quia in quantum participat aliquid de regula... sic regulatur... et talis participatio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur.* 1. 2. q. 91. art. 2. Igitur S. doctor distinguit hic legem

æternam a naturali, et docet, quod lex æterna respicit Deum regulantem, lex autem naturalis respicit hominem regulatum; et quoniam lex naturalis est legis æternæ participatio, ideo *in quantum participat aliquid de regula per legem naturalem, sic regulatur.* Ideo in tantum lex æterna homines ligat, in quantum ipsa hominibus per legem naturalem participatur, eisque promulgatione innotescit, prout dicit Duvallius : *Quæres, quomodo nobis innotescit lex illa æterna, quod idem est, ac si quæratur, quomodo publicetur? Dico eam, ut est in creaturis tanquam subditis, per alias leges nobis innotescere, cum leges illæ sint illius participationes.* In 1. 2. de Leg. q. 3. art. 3. p. 296. Idem scribit Franciscus de Aravio : *Cum lex æterna non obliget creaturas rationales, nisi mediante lege naturali, vel positiva divina, vel humana, ad istarum promulgationem illa quoque sufficienter promulgatur.* In 1. 2. q. 90. disp. 1. sect. 5. pag. 525. Lex igitur, quæ hominem ligat, est tantum lex naturalis, quia ipsa tantum potest esse homini regula, et mensura, qua reguletur, et mensuretur.

Præterea, quamvis admittamus, legem æternam esse propriam legem respectu etiam hominum, atque habere vim in actu primo eos obligandi, quid inde? Equidem æterna lex non ligat in actu secundo, quousque creaturis non promulgetur, et per ejus cognitionem applicetur. Sapienter id tradit cardinalis Gotti : *Sequitur, quod lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obligaret, non ex defectu virtutis, sed ex parte termini... Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans .. Fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, et promulgata.* Theol. tract. 5. q. 2. dub. 1. num. 13. Notentur verba, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.* Idem scripsit Honoratus Tournely : *Quia tamen lex ante creaturarum existentiam vere obligans non fuit, cum nihil esset ad extra, quod ea obligaretur, palam est rationem completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata, aut saltem quæ impressione ipsius moveri cœperunt.* Prælect. theol. t. 2. c. 2. q. 3. Idemque dixit P. Petrus Collet : *Quia tamen lex æternam vere et*

stricte obligans non fuit, palam est rationem plenam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus intimata fuit ac promulgata. Tom. 2. de Leg. cap. 2. p. 17. Idem dixit P. Cuniliati : *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit.* Tract. 1. de Moral. etc. cap. 2.

Instat P. Patutius dicens : Sed si lex æterna fuit vera lex, antequam homines eam cognoscerent, vere, priusquam lex ipsis innotesceret, homines obligavit, cum sit essentialis proprietas cujuscumque legis obligare. Et pro se citat card. Gotti qui dicit legem æternam veram fuisse legem, ac propterea ab æterno vim habuisse obligandi. Respondeo et distinguo : Alia est proprietas legis promulgatæ, alia legis non promulgatæ. Proprietas legis promulgatæ est perfecte obligandi actualiter, et in actu secundo. Proprietas autem legis non promulgatæ est obligandi imperfecte tantum in actu primo; lex enim non promulgata habet siquidem in se vim intrinsecam obligandi, sed dumtaxat in futuro, pro tempore quo ipsa intimata, et per notitiam applicata fuerit; donec vero non fuerit applicata, ipsa non obligat, nec virtutem habet actualiter obligandi : *Ad hoc quod lex* (docet angelicus doctor) *virtutem obligandi obtineat, oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent.* 1. 2. q. 90. art. 2. Nihil autem obstat quod scribit card. Gotti, dicens, legem æternam, etsi homini non adhuc promulgatam, vim obligandi habere; nam S. Thomas loquitur de vi actuali obligandi etiam in actu secundo, Gotti autem loquitur de vi obligandi tantum in actu primo : hoc quidem importat obligare in actu primo, nempe quod lex apta sit ad actualiter obligandum, cum promulgabitur, sed non ante promulgationem : sicut ignis in se vim habet comburendi, sed non comburit actualiter, nisi postquam rei urendæ applicetur : En quomodo nos instruit idem card. Gotti, de lege æterna loquens : *Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans... Et hoc modo, cum ab æterno non fuerit creatura, quam obligaret, et cui applicaretur, ab æterno actu non obligavit; fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum ap-*

plicata, et promulgata. Theol. tract. 5. quæst. 2. dub. 1. num. 13.

Nec potest dici, quod lex æterna ab æterno non obligavit ex defectu termini, nempe quia creatura ab æterno non aderat; nam non ideo tantum lex æterna creaturam ab æterno non obligavit, quia ipsa ab æterno non existebat, sed etiam quia lex nequibat creaturam actualiter in actu secundo obligare, priusquàm illi applicata, et promulgata esset. Dixerat jam alibi card. Gotti, quod *ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Quæst. 1. dub. 3. §. 3. num. 31. Idcirco postmodum scripsit ut supra, quod lex æterna fuit ab æterno lex, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, et promulgata.* Idemque scripsit, ut vidimus, Tournely, loquens de lege æterna: *Palam est rationem completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata.* Tom. 2. cap. 2. q. 3. Idem scripsit Sylvius: *Actualiter* (lex æterna) *unicuique promulgatur, quandò cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* In 1. 2. q. 90. art. 4. in fin.

Objicit III. Pater Patutius, et ait: Lex naturalis promulgatur in habitu, cum Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc in ea lumen rationis imprimit. Ex quo infert Patutius, hominem ligari a lege usque ab ipsius conceptione; Deus enim cum legem in anima imprimit, tum illam promulgat. Et hic citat pro se textum S. Thomæ: *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* 1. 2. q. 90. a. 4. ad 1. Respondetur: Ad mentem S. Thomæ indagandam observare oportet id quod S. doctor in articuli corpore scribit; ibi docet legem imponi per modum regulæ et mensuræ, unde ait, quod, ut lex virtutem habeat obligandi, opus est ut ipsa *hominibus applicetur, qui secundum eam regulari debent: talis autem applicatio* (subdit) *fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* Lex igitur juxta S. Thomam tunc homines ligat, cum eis applicatur per ejus notitiam, sive cognitionem. Cum autem dicit, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quod Deus eam inseruit naturaliter cognoscendam;* id

sine dubio, ne velimus S. doctorem in eodem articulo sibi contradixisse, intelligendum, quod lex tunc revera promulgatur, et virtutem obtinet obligandi, cum actualiter applicatur, et cognoscitur. Idcirco idem Angelicus alibi (1. 2. q. 91. a. 1. ad 2.) dixit : *Sed ex parte creaturæ audientis, et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Tunc igitur lex promulgatur, cum creatura legem *audit* per vocem Ecclesiæ, aut *inspicit* per lumen rationis. Hinc art. 2. ait, legem naturæ non aliud esse nisi *lumen* (super nos signatum) *rationis naturalis*, quo *discernimus quid sit bonum, et quid sit malum.* Hoc autem lumen, quo discernimus bonum et malum, et in quo lex naturalis consistit, inquit S. Antoninus, non prius ostendere homini bona et mala, quam homo usum rationis habet : *Nota diligenter* (verba S. Antonini) *secundum B. Thomam, quod istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis.* Part. 1. tit. 13. cap. 12. §. 3. Ergo lex naturalis non promulgatur homini, nisi cum ipse ad rationis usum pervenit. Unde concludendum, quod proprie et stricte loquendo, in infusione animæ non jam inseritur lex, sed inseritur lumen, quo lex cognoscenda erit ab homine, cum pervenerit ad usum rationis, sive inseritur potentia, capacitas, sive habilitas ad legem cognoscendam tempore usus rationis. Et tunc, cum homo legem cognoscet, lex ei perfecte et vere promulgabitur, eumque ligabit; alioquin, usquedum lex non deducitur in hominis notitiam ex promulgatione, docet S. Thomas, legem virtutem obligandi non obtinere. Accedit id, quod scribit Dominicus Soto, quod lex *applicari nequit, nisi per ejus notitiam; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet.* De Just. lib. 1. q. 1. art. 4. et q. 3. artic. 2. Et quod dixit Jo. Gerson notabilibus verbis : *Lex ista sit quædam revelatio, ac proprie dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicet, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult, ut ea digna reddatur ad vitam æternam.* Hinc tali definitione divinæ legis posita, subjungit : *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam suam ordinationem, aut per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem : sed ad*

hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æque ac alterius. Ex quo liquet immediate deducibilis conclusio, creaturam rationalem non posse esse indignam amicitiæ Dei, nec proprie peccato obnoxiam, nisi dum sciens, volens, ac libera ponit actionem sibi prohibitam, aut omittit rem præceptam. Lib. de Vit. Spirit., etc. lect. 2. col. 176. edit. Paris. Ergo ex Gersone nec etiam potest Deus homini præcipere observantiam legis, quam prius ipsi non manifestavit.

Nec obest, quod dicit S. Thomas 1. 2. q. 94. art. 1. ad 3. nempe quod lex naturalis inest homini usque a sua pueritia, nam ipsemet S. doctor ibidem ait, legem esse proprie actum, non habitum. Ratio est, quia lex consistit in actu, quo lex enunciatur mediante rationis dictamine præscribente, quid agendum, et quid fugiendum; ita apposite scribit Sylvius: *Lex naturalis est actus rationis, actuale scilicet judicium, et dictamen rationis practicæ. Quia omnis lex habet se per modum enuntiationis: enuntiatio autem est quidem actus.* In 1. 2. q. 94. a. 1. concl. 2. Et a. 2. prob. 2. ait: *Vis obligationis non est simpliciter ex cognitione, quatenus est talis, aut talis... Sed ex dictamine rationis præscribentis ea, quæ secundum se bona sunt et agenda, aut prohibentis ea quæ secundum se sunt mala et fugienda.* Id explicat diffusius card. Gotti, dicens: *Ex his patet, nos loqui de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis.. Quod si sumamus legem naturalem in actu primo, sic in virtute, et quodammodo habitu lex naturalis est, etiam dum quis actu principia ejus non considerat, cum semper maneat in intellectu lumen rationis, quod simul cum natura uniquique rationali creaturæ Deus indidit: ex quo, si usu rationis polleat, potest formare judicium, et dictamen de agendis vel omittendis.* Theol. tr. 5. de Lege, q. 2. §. 1 n. 9. Itaque card. Gotti distinguit legem naturalem in actu primo, et in actu secundo: et ait, quod lex naturalis considerata in actu primo, atque in habitu, consistit in illo habituali rationis lumine, quod nobis cum natura inseritur: quo lumine deinde practicum formatur dictamen, tempore quo homo ad usum rationis pervenit. Sed considerata lex naturalis in actu secundo, essentialiter consistit in actuali legis denuntiatione, quæ fit homini per illud practicum dictamen,

Nunc quæro, ubinam proprie inveniatur legis essentia? Fortasse in habitu legis inserto, cum anima creatur, aut vero in actuali illa denuntiatione legis? et quidem legem naturalem reddit proprie legem perfectam et obligantem solum lumen illud in creatione insertum, vel actualis denuntiatio, sive intimatio legis. Dicit Gotti (idemque dicit Sylvius, ut supra vidimus, et dicunt omnes, S. Thomas, Gerson, Soto, Gonet, et alii, ut infra videbimus, quod non quidem in habitu, sed in actuali denuntiatione legis essentia consistat: *Patet nos loqui* (repetamus verba cardinalis) *de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis.* Et ex denuntiatione deinde formatur in homine rationis dictamen eum obligans ad legem.

Nec aliter sentit Sylvius, dum ait 1. 2. q. 90. art. 4. juxta verba S. Thomæ, legem naturalem inseri in homine, cum anima in eum infunditur; nam ibidem difficultatem agnoscit, quomodo per illam habitualem legis insertionem possit homo ligari, quin prius ei lex manifestata fuerit; et propterea subdit: *Ideo addendum est, legem naturalem quasi promulgari in habitu, eo ipso quod Deus illam mentibus hominum imprimit.... Actualiter autem tunc unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem naturalem sit amplectendum, quid fugiendum.* Itaque Sylvius hanc primam legis insertionem in homine, dum concipitur, appellat unam *quasi promulgationem* in habitu; vocat autem absolute promulgationem illam, quæ actualiter fit, cum homini innotescit lex, qua regulari debet. Certe igitur id proferens intendit dicere, quod illa impressio in homine facta, antequam homo actualiter legem cognoscat, non est sufficiens ad eum obligandum; quapropter subjungit, *ideo addendum est*, etc. Et postea dicit, actualem promulgationem tum fieri, cum homo legis cognitionem accipit, quoniam hæc est sufficiens, ac necessaria promulgatio, per quam hōmo ligatur a lege, qua mensurandus est. Et quod ita sentiat indubitanter Sylvius, constat ex eo, quod alibi scribit: *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis, et perfecta promulgatio.* 1.

2. q. 91. art. 1. ad 2. Itaque ait Sylvius, legem æternam (idemque procedit de lege naturali, quæ est participatio quædam legis æternæ) non esse legem formaliter, et actualiter obligantem, nisi cum aderit actualis promulgatio: quæ tunc efficitur, cum homo discernit, quid agere, et quid vitare debet; juxta quod ipse Sylvius antea jam expresserat: *Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* 1. 2. q. 90. a. 4. in fin.

Lex igitur naturalis non promulgatur homini, nec ipsum ligat, nisi cum homo pervenit ad usum rationis, qua sibi lex innotescit, et promulgatur. Ita P. Ludovicus Montesino: *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primo venit ad usum rationis; et quamvis pro tunc solum promulgatur ista lex quantum ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia.* De Leg. disp. 20. q. 4. n. 85. Idem scribit Duvallius: *Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere, quando promulgatur. Tunc autem sufficienter promulgatur, quando quisque annos discretionis incipit.* In 1. 2. de Leg. q. 3. art. 3. Idem scribit Petrus de Lorca: *Quemadmodum promulgatio est instrinseca, et essentialis humanis legibus, sic rationis judicium, et cognitio intrinseca est legi naturæ.* In 1. 2. disp. 6. de Leg. p. 386. Nota, *judicium, et cognitio intrinseca est legi;* ergo sine judicio et cognitione legis, lex non ligat. Idem scribit P. Cuniliati: *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit... Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis a Deo cognitionem accipit dictantem, quid juxta rationem naturalem sit vel fugiendum, vel amplectendum.* Tract, 1. de Moral. et cap. 2. Idem scribit P. Gonet: *Promulgatio legis naturæ fit per dictamen rationis intimantis homini ea, quæ lege naturæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cum deest tale dictamen, lex naturæ non obligat ad ejus observationem.* In Clyp. theol t. 3. disp. 1. a. 4. §. 1. n. 55. Idem scribit doctus P. Mastrius: *Hoc autem jus* (naturæ) *hominibus intimatur, et obligare incipit ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt, et per talem legem sibi intimatam inter bonum et malum discernere incipiunt; his enim rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notifi-*

catio, et manifestatio. Et hoc intendit Paulus (Rom. 7. illis verbis : Ego autem vivebam sine lege aliquando, sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. Unde Hieronymus (Ep. ad Aglasiam) sic explicat : Cum mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ appetentis bona, et vitantis mala ; tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati. Mastrius Theolog. Mor. disp. 2. de Leg. q. 2. art. 2. num. 34.

Objicit IV. P. Patutius, et sic ait : « Ut aliqua lex sit » dubia, dubitari debet, utrum talis lex existat, an non; » hoc autem esse non potest, cum leges tam divinæ, quam » humanæ, quas observare tenemur, omnes sint certæ, » et sufficienter promulgatæ. Dubium igitur restat non de » legis existentia, sed de casibus particularibus, sintne » sub lege universali comprehensi, vel non : quapropter, si » principio supposito uti voluerimus, nempe, quod lex du- » bia non potest obligare, dicere non possumus, quod lex » dubia non sit lex, sed tantum dicere debemus, *Cum ex » utraque parte probabilis opinio habetur, quod lex ad eos » casus se extendit vel non, lex certe non se extendit.* At si » hoc dicitur, redit difficultas principii, cum enim dubita- » tur sit vel ne licita talis actio, uti in lege compre- » hensa, vel non comprehensa, non potest hoc tale Prin- » cipium pro certo statui. » Huc usque præfatus P. Lector, in hoc inhærens illi, quod prius scripserat P. Daniel Concina in sua Theologia.

Sed pro responsione sit idem, quod scripsit ipse P. Concina in compendio suæ Theologiæ (t. 1. de Leg. cap. 2. n. 10.) ubi dicit, quod licet lex sit certa, nihilominus diversæ, quæ accidunt circumstantiæ, efficiunt, ut lex nunc obliget, et nunc non obliget : siquidem præcepta, quam vis sint immutabilia, tamen aliquando non præcipiunt sub hac, vel illa circumstantia. Hinc nos reassumimus, et dicimus : Non valet igitur dicere, quod leges sunt certæ : nam mutatis casuum circumstantiis, redduntur non obligantes, vel saltem dubiæ, et tunc tanquam dubiæ nec etiam obligant. Ergo (replicat P. Patutius) juxta vestrum principium, quod lex dubia non obligat, concluditis, quod in dubio, utrum lex ad illum casum se extandat, an non, certe ipsa non extenditur? Sed respondemus, retorquendo argumentum : Ergo juxta ves-

tram sententiam, in dubio, an lex ad illum casum se extendat, an non, debemus dicere certe se extendere? hoc autem est, quod negamus. Nos autem, non utique asserimus, quod lex dubia certe ad illum casum non extenditur; sed dicimus: Quoties ex utraque parte sunt opiniones æque probabiles, cum certum non sit, legem tunc ad casum illum se extendere, respectu illius casus legem reddi dubiam, et uti dubiam, non obligare, quia tunc sufficienter promulgata non est. Exemplo res clarior fit. Legem universalem habemus, quæ usuram vetat; at cum ex utraque parte æqualis est probabilitas, quod aliquis contractus sit, et non sit usurarius, tunc nulla lex, quæ vetet illum, certa apparet. Idcirco, usquedum prudenter dubitatur, utrum ille contractus sit, an non usurarius, licet adsit opinio, quod ille contractus a lege interdictus sit, attamen nulla assignatur lex certa, qua ille vetatur. Respectu usuræ, lex eam prohibens est certa: respectu autem illius contractus lex est incerta. Ad quid igitur objicere (ut opponit adversarius) quod hic non agitur, utrum lex existat, nec ne, dum lex vetans usuram est certa, sed solum inquiritur, an ad casum illum se extendat, aut non? Nam patet responsio: Posito, quod vere probabile sit, casum illum a lege non comprehendi, idem est dicere, dubium esse, an ad casum illum lex se extendat, ac dicere, legem respectu illius casus esse dubiam, proindeque respectu illius casus non obligare.

§. II.

Alterum principium: lex incerta non potest certam obligationem inducere, quia hominis libertas anterius ad legis obligationem possidet.

Erit autem lex manifesta, ait S. Isidorus in can. Erit autem, dist. 4. Hinc scripsit Panormitanus (in cap. fin. de Const.): *Ubi lex est dubia, excusatur quis a juris ignorantia.* Eadem quidem naturalis ratio dictat, neminem ad eorum præceptorum, de quibus dubitatur, utrum existant an non, teneri observantiam, ut habetur in Authentica Quibus mod. nat. etc. §. Natura, ubi legitur: *In dubio nullus præsumitur obligatus.* Hoc idem docet D. Thomas, dicens, legem (et loquitur de lege divina et æterna) ut obliget, debere esse certam. 1. 2. qu. 19. art. 4. ad. 3.

Ibi S. Doctor sibi objicit : *Mensura debet esse certissima, sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.* Et respondet : *Licet lex æterna sit nobis ignota secundum quod est in mente divina, innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam,* Non negat igitur S. Thomas, legem divinam, prout est nostrarum actionum mensura, debere esse certam; dumtaxat, ait, non opus esse, ut illa eodem modo a nobis, ac a Deo dignoscatur, sed sufficere, ut nobis rationis naturalis lumine, aut speciali aliqua revelatione innotescat.

Sed hoc clarius, et firmius in alio loco statuit magister angelicus, ubi quærit : *Utrum conscientia liget.* Et sic sermonem habet : *Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti. Et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur; nec aliquis, ignorans præceptum Dei, ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum. Si autem non teneatur scire, nec sciat, nullo modo ex præcepto ligatur. Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam.* De Verit. q. 17. art 3. Nota illud, *Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Sed nunc audiamus objectiones P. Patuti ad hoc secundum principium, et signanter respectu ad hunc D. Thomæ textum.

Objicit I. sub voce *scientiæ* non intelligi cognitionem certam, sed tantum simplicem præcepti notitiam, quæ (ut ait) in nostro casu probabiliter jam habetur ob utriusque opinionis probabilitatem. Respondeo, et dico primo : Quod sub nomine *scientiæ* intelligatur probabilis notitia, hæc est novi vocabularii nova significatio, dum philosophi omnes

cum eodem S. Thoma distinguunt opinionem a scientia, quæ accipitur ut cognitio certa alicujus veritatis. Sed instat P. Lector, quod S. Thomas sub voce *scientiæ* intelligit comprehendi adhuc notitiam probabilem, quæ jam habetur in casu nostro: Angelicus enim (ut ait) ibidem subdit, *et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur.* Sed pariter dico, in omnibus vocabulariis *notitiam* pro eodem significari, ac *cognitionem*, unde *notitia* legis idem est, ac cognitio legis. Cæterum, dato etiam, quod nomine *notitiæ* intelligi posset probabilitas existentiæ legis, ad summum admitti poterit probabilitas illa, quæ tantum stat pro lege, absque probabilitate in contrarium; alioquin, cum opinio pro libertate æque est probabilis, tunc certum est (ut diximus) non aliud superesse nisi meram legis hæsitationem, quæ nec scientia, nec notitia dici potest; tunc enim non legis notitiam habemus, sed tantum notitiam dubii, sive quæstionis, an lex existat, vel non. Sed quod S. Thomas dicendo, *mediante scientia*, intenderit loqui non de dubio, sive de dubia opinione, sed de vera scientia, constat a contextu ejusdem articuli, dum ait: *Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum (coactionis ad rem*, ut supra dixerat); *ita in spiritualibus præceptum non ligat, nisi per scientiam.* Et postea subdit: *Ad videndum autem, quando* (conscientia) *ligat, sciendum quod ligatio metaphorice a corporalibus ad spiritualia sumpta, necessitatis impositionem importat; ille enim, qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco, ubi ligatus est, et auferitur ei potestas alio divertendi.* Ergo sicut, qui actualiter non est ligatus, potestatem habet divertendi quo vult; ita, qui non adhuc est ligatus a præcepto, mediante illius præcepti scientia, potestatem habet agendi quod voluerit. Quomodo autem dici potest, aliquem scire præceptum, si ipse sciat præceptum esse dubium? Tunc omnino dicendum, quod ille præceptum ignorat, cum dubitat, an præceptum adsit, vel non.

Præterea objicit super eumdem textum D. Thom. P. Patutius verba illa: *Nec aliquis ignorans præceptum Dei ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum.* Ergo (arguit P. Patutius) licet quis notitia præcepti careat, si tamen eam habere tenetur, jam ligatur

præcepto; nec excusatur, si illud transgreditur. Sed hoc minime quidem S. doctor intelligit, tantum ibi docet a peccato non excusari, qui præceptum scire tenetur, et culpabiliter illud ignorat. Id patet ex eo, quod in eodem articulo (ad 4.) subjungit : *Tunc conscientia erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat.* Quomodo *in ipso errore* peccatur, nisi cum ipse error est peccatum ob voluntariam negligentiam? prout idem S. Thomas ex D. Augustino in alio loco aperte declaravit. *Ignorantia, quæ est omnino involuntaria, non est peccatum, et hoc est quod Augustinus dicit :* Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris. (lib. 3. de Lib. Arbitr. cap. 19). *Per hoc autem quod ait, sed si scire neglexeris, dat intelligere, quod ignorantia habet, quod sit peccatum ex negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quam non applicare animum ad sciendum ea, quæ quis scire debet.* De Verit. q. 3. art. 7. ad 7. Ergo nequaquam peccat, qui in duarum opinionum æque probabilium hæsitatione, inquirit legem, et debita diligentia adhibita, eam omnino dubiam invenit, et ideo non obligantem.

Objicit II. legis æternæ possessionem, nostræ libertatis possessionem antecedere; ideoque ait, quod in dubiis opinio, quæ stat pro lege, præferri debet. Respondeo. Jam supra vidimus, quod theologi dicunt legem æternam respectu hominum non esse vere, et proprie legem. Sed concesso, quod sit, nequaquam dici potest legis æternæ obligationem possidere antecedenter ad libertatem a Domino homini donatam. Quamvis enim nulla sit in Deo cognitionis, et consilii successio, quia omnia Deo ab æterno præsentia fuerunt, nihilominus *prioritate rationis*, sive *naturæ*, homo in mente divina ante legem contemplatus est; prius enim a legislatore considerantur subditi juxta propriam naturam, et eorum statum, et postea consideratur lex conveniens eis imponenda. Dico *conveniens*, siquidem Deus aliam legem statuit pro angelis, aliam pro hominibus; et pro his aliam pro sacerdotibus, aliam pro laïcis; aliamque pro conjugatis, aliam pro cælibibus. Hæc doctrina utique non est mea, est D. Thomæ, qui (1. 2. q. 91. art. 1.) ponit quæsitum : *Utrum sit aliqua lex æterna?* Et *ad primum* sic sibi objicit : *Videtur quod non sit aliqua lex æterna;*

omnis enim lex aliquibus imponitur : Sed non fuit ab æterno, cui aliqua lex posset imponi, solus enim Deus fuit ab æterno; ergo nulla lex est æterna. Et respondet : *Ad primum dicendum, quod ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum existunt, in quantum sunt ab ipso cognita, et præordinata, secundum illud* (Rom. 4.): Qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt. *Sic igitur æternus divinæ legis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Adverte, *rerum ab ipso præcognitarum.* Itaque, *prioritate rationis,* prius a Deo consideratus fuit homo tanquam liber, et deinde considerata fuit lex, qua homo ligandus erat. Exempli gratia : Deus ab æterno prohibuit homicidium, ergo *prioritate rationis,* prius consideravit homines, qui interfici possent, et postea præceptum dedit eis, ne alter alterum interficeret.

Ergo, dicit P. Patutius, homo nascitur liber, et independens? Neutiquam, nascitur potestati divinæ subjectus, et consequenter obligatus omnibus parendi præceptis, quæ Deus illi imposuerit; sed ut homo hujusmodi præceptis ligetur, requiritur, ut illa ipsi promulgentur, et innotescant per rationis lumen; sed donec præceptum non est homini manifestatum, possidet ipse libertatem illi a Deo donatam, quæ cum sit certa, nonnisi a præcepto certo ligatur; et cum lex sit regula, et mensura, qua homo suas actiones regulare, et mensurare debet, oportet quidem, ut hæc regula, et mensura incerta non sit. Falsum autem est id quod adversarii autumant, nempe, quod nihil possit homo agere, nisi certo sciat illud sibi fuisse a Domino permissum. Nam si hoc esset, lex divina non indiguisset promulgatione, sed tantum opus fuisset, ut Deus omnia, quæ nobis permittebat operari, declarasset. Sed Deus non ita fecit : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata, et præcepta sua : Si volueris mandata servare, conservabunt te, etc.* Eccli. 15. 14. Prius itaque Dominus hominem liberum creavit, ei donando ex suo beneplacito libertatem, juxta id, quod scribit Apostolus : *Potestatem habens suæ voluntatis.* 1. Cor. 7. Et postea mandata, quæ tenebatur servare, adjecit, ac imposuit; et ideo hominis libertas, cum certa sit, possideatque ante legis obligationem, ipsa nonnisi a lege certa ligatur.

Hinc est, quod auctores antiqui communiter docuerunt, ubi lex est obscura, nec pro illa reperitur Scripturæ textus, aut Ecclesiæ determinatio, aut evidens ratio, nihil de gravi peccato damnandum fore; nam pro certo habuerunt, legem dubiam non obligare. En quomodo scripsit S. Raymundus: *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scripturam.* Lib, 3. de Pœn. §. 21. Idem scribit S. Antoninus dicens: *Si vero non potest* (confessarius) *clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit Guillelmus, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ligandum* (c. Ponderet, dist. 1.) *et melius sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia severitate, ut dicit Chrysostomus,* c Alligant. 26. q. 7. *potius videtur absolvendus.* S. Anton. part. 2. tit. 4. cap. 5. §. In quantum. Idem scripsit Gabriel Biel, qui vixit an. 1480. dicens: *Nihil debet damnari tanquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ.* In 4 d. 6. qu. 4. concl. 5. Idem docuit S. Th. ubi dixit: *Qui ergo assentit opinioni alicujus magistri contra id, quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari.* Quodlib. 3. a. 10. S. Thomas igitur tantum damnat, qui aliquam sequitur opinionem contra manifestum Scripturæ testimonium, aut contra communem sententiam juxta auctoritatem Ecclesiæ; non autem qui sequitur opinionem, quæ legi certæ non adversatur, ut adnotat Joannes Nyder: *Hæc verba S. Thomæ non possunt intelligi, nisi de illis, ubi manifeste patet ex Scriptura vel Ecclesiæ determinatione, quod sit contra legem Dei; et non de illis ubi illud non apparet, alias sibi contradiceret in eodem libro* In Consol. etc. cap. 11. art. 3. Idem tradidit alibi S. Thomas scribens: *Omnis quæstio, in qua de mortali peccato quæritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur; quia error quo non creditur esse peccatum mortale, quod est mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto. Error vero, quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale.* Quodlib. 9. art. 15. Adverte verba *nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur.* Ergo falsum est principium adversariorum, quod in dubio pos-

sidet lex, ac proinde in dubio pars tutior est tenenda. Sed dicet P. Patutius : Si possidet libertas, cur S. Thomas scripsit, quod in dubio partem mitiorem sequens *non excusatur a toto?* Respondetur, S. doctorem hic non loqui de ultimo judicio practico, quod certum fieri potest ex aliquo principio certo reflexo, sed loquitur tantum de judicio directo, quod dubium est, cum utraque opinio dubia sit, et ideo ait non excusari, qui tantum ex judicio directo mitiorem partem amplectitur. Secus tamen esset, ait S. Antoninus, si quid amplecteretur ex opinione probabili, intellige, formato ultimo dictamine certo ex certo reflexo principio. Audiamus S. archiepiscopum : *Notandum est, quod dicit S. Thomas in quadam quæstione de quodlibetis, quod quæstio, in qua agitur de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale, vel non; nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ sacræ, aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur. Nam si determinet, quod sit mortale; et non sit, mortaliter peccavit contrafaciens, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam; si autem determinatur, quod non sit mortale, et est, error suus non excusabit eum a mortali. Sed hoc secundum videtur sane intelligendum, quando erraret ex crassa ignorantia; secus, si ex probabili; puta, quia consuluit peritos in tali materia, a quibus dicitur illud tale non esse mortale : videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea, quæ non sunt expresse contra jus divinum, vel naturale, vel contra articulos fidei, et decem præcepta, in quibus ignorans ignorabitur... Et si diceretur hic esse usuram, et usura est contra Decalogum; respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cum sapientes contraria sibi invicem sentiant.* S. Anton. p. 2. tit. 1. cap. 11. §. 28. Itaque secundum D. Thomam, et D. Antoninum, ubi veritas non est patens, lex tanquam dubia non obligat.

Objiciunt III. nostri adversarii, nihil fas esse nobis, nisi quod est conforme divinæ voluntati. Gaudeo hanc objectionem mihi fieri, quod enim in hoc puncto S. Thomas docet, id solum sufficit ad nostram sententiam omnino firmandam. Quærit Angelicus (1. 2. q. 19. art. 10.) : *Utrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc quod sit bona?* et ait, teneri homines se

conformare voluntati Dei in volito *formali*, scilicet in *volito, doni communis* (quisque enim non potest licite aliud velle, nisi bonum) sed non in volito *materiali*. Deinde S. doctor (ad *primum*) sic sibi objicit : *Videtur, quod voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito, non enim possumus velle quod ignoramus.... Sed quid Deus velit ignoramus in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito.* Et respondet : *Ad primum dicendum, quod volitum divinum secundum rationem communem, quale sit, scire possumus; scimus enim, quod Deus quidquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ, quantum ad rationem voliti*, quod est volitum *formale*, sive commune. Subdit deinde : *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit; et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Ergo non tenetur homo se conformare divinæ voluntati in particulari etiam respectu ad divina præcepta, ubi hæc Dei voluntas homini non est adhuc manifestata, prout distinctius declarat P. Gonet, dicens : *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur.* In Clypeo t. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.

Sed instat P. Patutius, et ait : *Riguardo al precetto, e proibizione* (libet hoc adnotare suis propriis verbis) *sempre dobbiamo conformarci alla volunta divina, eziandio quanto al volito materiale, mentre Dio ci ha dati i suoi precetti, affinche gli osserviamo, e questi gia sono notificati nelle sue leggi.* Sed ego peto : Si aliquod præceptum est dubium, et obscurum, prout accidit quidem in conflictu duarum opinionum æque *probabilium*, *quomodo dici potest* præceptum sufficienter notificatum? Tunc non est satis notificatum præceptum, sed tantum dubium præcepti, prout supra ostendimus, quod ubi duæ opiniones concurrunt æque probabiles, neutra probabilis, sed tantum dubia remanet. Quapropter eo casu solummodo potest dici, quod præcepti dubium habemus, non autem cognitionem. Et revera quomodo unquam dici poterit, nos legis cognitionem habere, cum vere nescimus, an lex existat vel non ? Tunc bene as-

serere valemus, quod legem nescimus, et ideo non tenemur, juxta S. Thomam, in particulari conformari voluntati divinæ in eo volito materiali, quod nobis ignotum est; Deus enim nobis non præcipit obedire suæ voluntati, quæ non adhuc est nobis patefacta.

Idque confirmat expressius respectu ad nostrum casum D. Thomas in alio loco (2. 2. qu. 104. art. 4. ad 3.) ubi quærens : *Utrum in omnibus Deo sit obediendum?* Respondet affirmative, sed postmodum sibi objicit ad *tertium* : *Quicumque obedit Deo, conformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito. Sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ in volito, ut supra habitum est.* (1. 2. q. 19. art. 10. hic est locus jam supra relatus de volito materiali.) *Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et ita respondet : *Ad tertium dicendum, quod etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, et hoc homini præcipue innotescit per præceptum divinum.* En igitur S. doctor bene explicat, nos non teneri sua præcepta servare, nisi postquam illa nobis sunt manifestata. Itaque tenetur homo parere Deo, et conformari ipsius voluntati, non jam in omnibus, *quæ Deus vult*, sed in eo tantum, *quod Deus vult nos velle.* Sed quomodo sciemus id, quod vult Deus nos velle? Sciemus, inquit S. Thomas, cum *præcipue innotescit per præceptum divinum.* Non sufficit igitur dubia notitia præcepti, ut teneamur servare præceptum tanquam Dei volitum, sed requiritur insuper notitia præcepti certa, et manifestata : hoc quidem significat verbum illud, *innotescit.*

Quæro nunc, ut hoc cunctum concludamus : Casu quo voluntas divina quoad particularium præceptorum observantiam nobis adhuc non innotuerit, tenemurne illi conformari? Minime, ait Angelicus dicens : *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit, et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Idque confirmat, ut vidimus, expresse P. Gonet : *Homo non tenetur se conformare voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur.* Clyp. disp. 6. art. 2. n. 37. Imo scripsit Joannes Gerson,

ut alibi retulimus, quod nec Deus quidem potest creaturam obligare ad suam voluntatem servadam, nisi prius eam ipsi manifestet : *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem.* Lib. de Vita spir. lect. 2.

Hinc patet, quod S. Thomas semper conformis fuit, nos instruens, leges certas esse debere, ut obligent; in cunctis enim locis, ubi de hac materia sermonem habuit, semper usus est verbis expressis, quæ hanc esse mentem suam clare ostendunt. Dixit ipse, quod lex, ut obliget, oportet, *ut per ipsius notitiam applicetur.* 1. 2. q. 90. art. 4. Dixit ibidem *ad primum,* promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Inquit *naturaliter cognoscendam*, ergo tunc homo tenetur legem servare, cum legem cognoscit, non vero cum dubitat de lege. Dixit legem esse mensuram, qua homo mensurare se debet, ac proinde dixit, quod hæc *mensura debet esse certissima.* 1. 2. q. 17. a. 4. ad 3. Dixit, quod sicut funis non ligat, nisi applicetur rei ligandæ per contactum, ita præceptum non ligat nisi per ejusdem scientiam. Et ideo subdit : *Unde nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti.* De Verit. q. 17. art. 3. Dixit, hominem tum tantum teneri ad obediendum Deo, cum ejus divina voluntas *homini præcipue innotescit* per præceptum divinum, 2. 2. q. 104. art. 4. Itaque juxta has omnes D. Thomæ doctrinas concludendum, divinam legem non obligare, nisi cum est *cognita,* nisi cum est *certissima*, nisi cum de illa habetur *scientia,* nisi ipsamet *innotescit.*

Quapropter his positis, frustra objicitur a nostris adversariis, quod, cum opiniones sunt æque probabiles, opinio tutior, si non inducit obligationem certam, inducit saltem obligationem probabilem; et ideo deerit dictamen moraliter certum de actionis honestate, sine quo non licet operari. Sed huic pluries supra data est responsio, nempe, quod cum duplex concurrit opinio æque probabilis, opinio, quæ stat pro lege, aliam non inducit obligationem nisi deponendi dubium; sed hujusmodi dubia, juxta omnium probabilistarum, et probabilioristarum, ipsiusque P. Patutii sententiam, ut vidimus, bene potest deponi, non tantum

ex directo, sed etiam ex reflexo principio certo, quo certitudo de honestate actionis jam habetur.

Objiciunt IV. regulam sacrorum canonum illam : *In dubiis tutior via est eligenda*, ut habetur in cap. Illud Dominus, de Sent. excomm., idemque dicitur in cap. Ad audientiam, de Homic., et in cap. Petitio tua, eod tit., item in Clement. Exivit, §. Item quia, de Verb. signif., et in cap. Juvenis, de Sponsal. Dicunt adversarii : Canones hi generaliter loquuntur de omnibus dubiis, generaliter igitur accipiendi sunt. Respondeo, et concedo, quod generaliter accipiendi sunt quoad omnia dubia practica, et facti, qualia utique erant illa, quæ occurrebant respectu ad casus præfatorum canonum; sed non quoad omnia dubia speculativa, et juris, ut dicunt S. Antoninus, Christianus Lupus, Joannes Nyder, Dominicus Soto, Suarez, Tabiena, Sylvester, Angelus, Henriquez, Angles, S. Bonaventura, Gerson, Pelbartus, et alii fere communiter, ut mox videbimus; aiunt enim, regulam præfatam canonum quoad dubia speculativa esse de consilio, non de præcepto.

En quomodo loquitur S. Antoninus : *Inducunt illud*, In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare.* Part. 2. tit. 1. cap. 11. §. 31. Verba D. Antonini sunt nimis clara, sed P. Patutius ait, S. archiepiscopum loqui tantum de eo, qui opinionem mitiorem habet pro unice vera, idque infert ex verbis illis, *alioquin oporteret omnes religionem intrare;* ergo, dicit P. Patutius, S. Autoninus vult hic loqui de duabus opinionibus æque tutis, et moraliter certis, et contra prætendit probare, S. Antoninum sentire, vi præfatæ regulæ in omnibus opinionibus dubiis tutiorem esse tenendam; sed ut res clarescat, hic præmittendum id, quod præmittit S. Antoninus in §. 28. loc. cit. loquens de quodam contractu, circa quem tunc valde inter sapientes disceptabatur, an esset, vel ne usurarius. Sic scribit Sanctus : *Et si diceretur, hic esse usuram, et usura est contra Decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cum sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cum autem di-*

citur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his, quæ expresse per se, vel reductive sunt circa jus naturale et divinum, ut contra fidem, vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum; et non de his, quæ per multa media, et non clare probantur esse contra præcepta et articulos.

Deinde §. 31. ait: *Quod autem volentes probare, contractum esse illicitum, inducunt illud,* In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate, quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare.* S. Antoninus igitur neutiquam sentiebat universalem adesse legem, quod tutiora sequamur in omnibus dubiis; nam in speculativis, quæ occurrunt, cum duæ probabiles opiniones concurrunt, juxta casum, qui tunc disceptabatur, censebat, præfatam canonum regulam non esse de præcepto. Nihil autem obstat, quod ibi exemplum adduxerit, sive absurdum, quod alioquin oporteret omnes religionem intrare; nam ibi non quidem loquebatur Sanctus adversus eos, qui dicere præsumpserint, omnes de præcepto teneri propter regulam illam religionem ingredi; sed respondet ibi directe eis, qui dicebant, contractum illum vetitum esse vigore prædictæ regulæ obligantis ad tutiorem partem sequendam: *Quod autem volentes probare* (repetamus verba jam supra relata) *contractum esse illicitum, inducunt illud., In dubiis tutior via est eligenda.* Hic igitur sermo fit præcise de contractu illo speculative dubio, et respondet S. Antoninus, *Hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia.* Unde non valet dici: S. Antoninus intendit loqui de eo, qui volens contractum inire, reputat illum non dubitanter, sed certe licitum; nam S. archiepiscopus non intendit utique loqui ibi de opinione habita pro unice vera, sed de opinione omnino dubia; alioquin ad objectionem eorum, qui probare volebant, contractum esse illicitum, quia canones præcipiunt, in dubiis tutiorem viam esse eligendam, inepte respondisset, regulam illam *esse de honestate, et meriti majoritate, non de necessitate quoad omnia dubia;* sed debuisset respondere, regulam procedere tantum in dubiis, non vero cum operans habet pro vera suam opinionem; Sanctus autem ait, regulam ca-

nonum non esse de præcepto universali *quoad omnia dubia* : quoad omnia enim dicit esse tantum *de honestate, et meriti majoritate.*

Sicut scribit S. Antoninus, sic etiam sentit Joannes Neyder, dicens : *Viam tutiorem eligere est consilii, non præcepti.* In consolat. part. 3. cap. 16. Idem sentit Tabiena : *Non valet, quod in dubiis tutior via est eligenda, quia hoc non est præceptum, sed consilium.* In summa verb. Scrupulus. Idem scripserunt Navarrus Manual. cap. 27. n. 181. Dom. Soto de Just. et jure, lib. 7. part. 3. art. 2. Abbas in cap. Significasti, Sylvester verb. Jejunium, quæst. 10. n. 27. Suarez tom. 3. in 3. p. disp. 40. sect. 6. n. 8. Angles p. 1. de Jejun. q. 9. art. 1. dub. 2. concl. 3. Henriquez lib. 14. de Irreg. cap. 3. n. 4. in fin. Item S. Bonaventura, Gerson etc. apud Terillum de Probab. quæst. 26. num. 21.

Et revera juxta casus relatorum canonum omnino servari opus erat regula illa, quia dubia erant practica, et facti; nec haberi poterat principium aliquod certum, directum, aut reflexum, quo excusanda foret obligatio partem sequendi tutiorem, propter scandala, aliaque mala, quæ in iis casibus vitari debebant. Utque dilucide hoc dignoscatur, brevibus hic discutere oportet, qui tunc acciderunt casus, et decisiones textuum, qui nobis objiciuntur. Quoad cap. Illud Dominus, de Sent. excomm. ibi casus fuit, quod quidam episcopus, non obstante fama publica de excommunicatione adversus eum lata, temere celebrare maluit, qua de re jure dicimus, eum depositione fuisse ab Innocentio III. punitum ; nam persistente dubio de excommunicatione, ipse diligentiam adhibere tenebatur, ut de veritate certior fieret, interimque a celebratione desistere debebat. Idcirco merito dixit Pontifex : *Quia in dubiis via tutior est eligenda, etsi de lata in eum sententia dubitaret, debuerat tamen potius abstinere, quam sacramenta in Ecclesia celebrare.*

Quoad cap. Ad audientiam, de Homic., casus fuit, quod quidam sacerdos intulit viro cuidam vulnus, ex quo vita decessit. Deinde dubitabatur, an ille propter hujusmodi vulnus mortuus fuisset. Clemens III. decrevit convenire, ut sacerdos a sacrificando abstineret, et ideo dixit : *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, vos convenit*

injungere presbytero, ut non ministret. Hic primo advertendum, quod non adhuc facti veritas erat tunc explorata, nimirum, an tali ex vulnere mors accidisset, qua de causa subjungit textus: *Si ex alia infirmitate obierit, poterit divina ministrare.* Ideoque sapienter statuit Pontifex, quod interim sacerdos non celebraret; decebat enim in tali dubio viam tutiorem eligere. Advertendum secundo cum Navarro, et Suarez, quod eo casu non agebatur de observando aliquo præcepto, sed tantum de quadam convenientia, ut, si deinde constaret sacerdotem fuisse homicidam, populo non esset scandalum eum celebrantem conspicere. Idem statutum fuit in simili casu dubii homicidii in cap. Petitio tua, 24. de Homic. ubi dictum fuit: *Cum sit consultius in hujusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare.* Quis non videt in his casibus necessario ad scandalum effugiendum, convenisse, ut via tutior eligeretur, a celebratione abstinendo?

Ad Clementinam *Exivit* respondemus, quod ibi fratres minores sedem apostolicam efflagitarunt, an sub gravi tenerentur ad illas religionis regulas, quæ verbis præceptivis conceptæ erant? Papa respondit: *In his, quæ animæ salutem respiciunt, ad evitandos graves remorsus conscientiæ pars securior est tenenda.* Imprimis, ut censet P. Eusebius Amort, cum Papa dixerit, *pars securior est tenenda,* non de securitate materiali intendit loqui in amplectendo tutiorem partem, sed de securitate formali conscientiæ in operando cum morali certitudine sine dubio practico; nam si de materiali securitate loqui intendisset, utique declarasset, omnes voces imperativi modi præceptum denotare, quod materialiter tutius procul dubio fuisset; at Pontifex dixit *esse intelligenda* verba imperativa tantum illa, quæ talia videbantur *ex vi verbi*, nempe ob verborum expressionem, *vel saltem ratione materiæ.* Cæterum inquit: *Licet fratres non ad omnium, quæ ponuntur in regula sub verbis imperativi modi sicut ad præceptorum, seu præceptis æquipollentium, observantiam teneantur, expedit tamen ad observandam puritatem regulæ, et rigorem, quod ad ea sicut ad æquipollentia præceptis se noverint obligatos, quæ hic inferius adnotantur.* Et post hæc Papa, quæ tanquam præceptum habenda essent, adnotavit. Ita respondet ad hanc Clementinam P. Eusebius Amort.

Sed ego aliam responsionem addo magis convincentem. Casus erat, ut in eodem textu legitur : Antecedenter a fratribus fuerat dubitatum, an regula tantum ad vota paupertatis, castitatis, et obedientiæ obligaret; sed Nicolaus III. Papa jam declaraverat obligare etiam ad illa consilia evangelica, quæ in regula exprimebantur verbis obligatoriis præcepti, vel præcepto æquipollentibus. Deinde fratres Clementem V. supplicarunt, ut eis declararet, *Quæ censeri debeant præceptis æquipollentia?* Idcirco Clemens, priusquam explicasset ea, quæ præceptis æquipollentia videbantur ex vi verborum, et ratione gravis materiæ de qua agebatur, præmisit illa verba, *ad vitandos graves remorsus conscientiæ,* pars securior est tenenda. Itaque eo casu non agebatur de duabus partibus æque probabilibus, sed tantum an adesset obligatio illam sequendi partem, quæ juxta regulæ rigorem, et juxta id, quod Nicolaus III. jam declaraverat, non tantum tutior, sed erat unice tuta; cum jam constabat, regulam ex vi verborum, et gravitatis materiæ obligare ad observanda tanquam præcepta, non solum principalia tria vota religionis, sed etiam consilia evangelica, quæ in regula exponebantur, et ideo ipsa præteriri non poterant sine gravi conscientiæ remorsu. Hinc dixit Clemens, ad vitandos hujusmodi remorsus, tenendam esse securiorem partem, quæ reipsa erat unice vera, et unice secura; et ex alia parte nullæ rationes suppetebant, quæ transgressionem illorum consiliorum a gravi culpa excusare valebant.

Tandem quoad cap. Juvenis. 3. de Sponsal., casus fuit, quod juvenis quidam septennis puellam quamdam duxit, qua mortua, postea cum consobrina illius alias nuptias contraxit. Hinc, suborto dubio, an primum matrimonium fuisset invalidum ob ætatis septennis impotentiam, Eugenius III. præcepit, ut vir a præfata consobrina separaretur, propter honestatem Ecclesiæ, subjungens : *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus etc.* His positis, dicimus I., Pontificem jure separationem præcepisse, non, quia putavit in opinionibus dubiis semper tutius tenendum esse, sed quia separatio necessaria erat ad scandala vitanda, atque Ecclesiæ honestatem sartam tectam servandam. Dicimus II. quod Papa,

proferendo verba, *Quod certius existimamus, tenere debemus*, minime id dixit respectu Juvenis, qui utique bene conscius erat, si tempore primi conjugii potens vel impotens esset; sed respectu judicum qui in foro, cum partium rationes sunt dubiæ, procul dubio, quod certius est, sequi tenentur; proindeque dixit, *certius*, (non tutius) nempe quod ipse Papa certius judicabat, separationem imponendam esse, quia adhuc persistebat dubietas valoris primi matrimonii, pro quo possessio potius stabat. Quid autem inter hoc, et quæstionem nostram, ubi de foro interno agitur, et non de dubio facti, sed de opinione æque probabili? Hinc patet, quod omnia dubia ad textum casus pertinentia erant dubia practica, et facti, quæ nullo ex reflexo principio deponi poterant.

Tanto magis, quod ipsi Pontifices in dubiis speculativis hac regula tenendi partem tutiorem non semper usi fuerunt. Adrianus VI., ut refert Domin. Soto in 4. dist. 27. quæst. 1. a. 4., non obstante quod ipse oppositum sentiret, dispensavit in quodam matrimonio rato, tantummodo sententiæ Cajetani confisus. Præterea in cap. Laudabilem, de Frigid. et mal. habetur, Pontificem cuidam conjugi, qui dubius erat de potentia ad copulam, concessisse, ut eam per triennium experiretur. Si lex dubia semper est servanda, ut volunt adversarii, et tunc dubium vertebat, an mulier illa esset aliena, quomodo Pontifex viro illi permittere poterat per triennium ad eam accedere, et copulam experiri? Adde, quod si lex ista esset universalis sequendi in cunctis dubiis, etiam speculativis, tutiorem partem, sequeretur, ne probabilissimam quidem teneri posse opinionem, quæ utique non est tutior, sed intra fines probabilitatis manet; sed hoc dici nequit, cum proscripta sit ab Alexandro VIII. propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Adde, quod etiamsi esset res dubia, an præfata regula canonum intelligenda sit de omnibus dubiis, et non tantum de dubiis practicis, rationes ipsæ, quibus sat clare probatum est, legem dubiam, utpote non satis promulgatam, non obligare, eædem probant, hanc canonum regulam non esse legem universalem quoad omnia dubia, sed tantum quoad dubia facti, et practica.

Denique, ut præsenti puncto finem imponamus, quæro, (et ad hanc rationem quam proferam, ignoro quid responderi possit) : Quid canones præcipiunt? præcipiunt in dubiis tutiorem viam esse eligendam. Dicitur itaque, *in dubiis,* sed si non simus in dubiis? Quid obstat regula illa, si homo alicui principio certo innititur? Tunc sibi jam format conscientiam moraliter certam de honestate actionis, et a finibus dubietatis egreditur, nec amplius dici potest eum esse in dubiis. Præterea ipsimet adversarii concedunt, præfatam regulam sequendi partem tutiorem locum non habere in materia justitiæ; at si regula canonum sequendi quod est tutius, esset universalis pro omnibus dubiis, etiam qui legitime rem possidet, in dubio, an res sit aliena, de illa expoliari teneretur; sed D. Augustinus in can. Si virgo 34. q. 1. contrarium docet, inquiens : *In jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.*

Objiciunt V. decisionem cujusdam concessus episcoporum Gallorum, ubi fuit decretum, in opinionibus æque probabilibus tutiorem partem esse tenendam. Horum tantorum præsulum auctoritatem magnopere veneror, sed omnes docent, auctoritatem extrinsecam sapientum magni non posse esse ponderis, ubi intrinseca ratio certa videtur, et convincens; tanto magis, cum ipsa sufficienti aliorum auctoritate non destituatur. Ego autem animadverto, quod pro nostra sententia non minor quam pro opposita extat auctoritas extrinseca, imo valde major. Nec negari potest, nostram sententiam saltem per octoginta, aut etiam nonaginta unnos circiter communem fuisse apud moralis scientiæ auctores, quos inter plurimi fuerunt cardinales, episcopi, universitatum doctores, et signanter plures magistri dominicanæ religionis, in qua semper magna doctrina floruit. Hic brevitatis causa omitto cunctorum ipsorum nomina, et suarum propositionum citationes adnotare, quas jam attuli in meo Opusculo seorsim edito, cui titulus : *Dell' Uso moderato dell'opinione egualemente probabile.*

Nec valet dicere, horum auctoritatem, in hac materia parum æstimandam esse, etiam a me, dum ipsi habentur a me tanquam decepti, cum ad nostram tuendam sententiam innixi sunt principio illi, quod egomet reprobavi : *Qui*

probabiliter agit, prudenter agit. Jam dixi sub initio dissertationis hujus, quod tale principium solum, et per se directe sumptum, non est sufficiens ad cohonestandum usum opinionis æque probabilis. Attamen adverto, jam plures auctores (ut supra vidimus) pro nostra sententia tutanda innixos fuisse eidem nostro principio, nempe quod lex dubia non potest obligare. Præterea dico, quod nec etiam illi auctores solo præfato principio illo, *Qui probabiliter agit, etc.* utebantur. Et sic rem confero: auctores illi ex una parte jam fatebantur, quod ad licite operandum necessaria esset moralis certitudo de honestate actionis. Contra vero ipsimet auctores eadem nostra principia in suis operibus in diversis locis jam statuerunt, nempe, quod lex non sufficienter promulgata non obligat: et quod ubi libertas possidet, lex incerta nequit certam inducere obligationem, ex illo principio adeo ab ipsis acclamato, quod *In dubio melior est conditio possidentis.* Ergo si de hujusmodi principiis, loquendo de opinionum probabilium usu, expressam non faciebant mentionem, saltem ea indubitanter supponebant. Quapropter juste censendum, quod ipsi dicto illo, *Qui probabiliter agit, prudenter agit*, potius utebantur tanquam corollario quodam, sive consequentia, quæ a principiis reflexis inferebatur. Tanto magis, quod hæc materia opinionum probabilium tunc erat valde confusa, unde confuse de ea loquebantur, postquam antiquiores auctores confusius de illa locuti fuerant. Cæterum dictum illud, *Qui probabiliter agit etc.* dupliciter accipi potest: si accipitur tanquam innixum aliis principiis reflexis, vere prudens, et certum est; si vero accipitur tanquam principium directum, seclusa judicii reflexione, falsum est. Et sic de effato illo directe sumpto jure merito Gallicani præsules contenti non extiterunt, tuleruntque decretum, quod circumfertur, nempe: *In dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrinque animo se offerunt rationum momenta, sequamur; id quod tutius est, sive quod est in eo casu unice tutum, nec id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura: Qui amat periculum, in illo peribit.* Attentis quibus postremis verbis, apparet pro certo, quod ipsi præsules locuti sunt de operante cum dubio practico, nullum habente principium, quo dubium deponere posset; si autem loqui maluissent de

operante, qui ultimum format judicium, non ex sola probabilitate opinionis, sed ex alio certo principio reflexo, aliter quidem puto, quod præsules illi decrevissent. Quod autem ad plura episcoporum edicta in Gallia emanata, quæ a P. Patutio in suo opere, *La regula prossima delle umane azioni*, afferuntur et transcribuntur, quibusque ipse ait proscriptum fuisse probabilismum, illa perlegi attente, et consideravi, quod omnia ipsa respiciunt præcise quemdam librum cui titulus: *Apologia Casuistarum*, qui merito damnandus erat, utpote asserens propositiones nimis laxas, nempe teneri posse secure quamcumque opinionem, non tantum minus probabilem, sed etiam probabiliter probililem, secundum quatuor vel trium, atque etiam unius auctoris auctoritatem. Quamobrem edicta præfata nihil, aut valde parum nostram sententiam adversantur. Cæterum quoad vim rationum intrinsecam (quæ principaliter attendi debet, auctoritas enim extrinseca non aliud operatur, quam afferre vis intrinsecæ præsumptionem), judico, et plurimi alii judicant mecum, habere jam convincentem, et evidentem. Quod autem ad extrinsecam doctorum auctoritatem pertinet, censeo, ut supra ostendi tenere sufficientissimam. Tanto magis, cum animadvertimus, quod nostri adversarii nihil adæquate ad nostras rationes respondent; et ex alia parte, si eorum argumenta valerent, probarent utique tutiorismum damnatum necessario esse tenendum. Loquendo vero de iis, qui non jam scribunt de proposito pro rigido systemate, sed tantum illud oretenus approbant, omnes ego veneror, et reputo me sapientiores; sed dico, quod tunc hi majorem auctoritatem mihi afferrent, si scirem, ipsos mature utriusque sententiæ momenta ponderasse; sed de hoc valde dubito, et jure merito, dum video eosdem scriptores rigidæ sententiæ ab eis probatæ, aut parum nostras rationes animadvertisse, aut respondisse nobis æquivocis et fallaciis, quibus, unusquisque intelligens facillime respondere valet. Addo, hujusmodi approbatores ut plurimum (sicut supra dixi) directa respiciunt motiva, sed parum vel nihil ad reflexa animadvertenda animum intendunt, quæ de cætero multam reflexionem requirunt; sed ego pro certo habeo, quod hujusmodi reflexio ab iis, qui hodie antiprobabilistas se produnt, et jactantur, mini-

me adhibetur. At progrediamur ultra, quia materia est odiosa, et in ea parum valeo me explicare. In libello autem super hanc controversiam a me nuperrime edito, plures episcoporum, abbatum, et aliarum eruditarum personarum opiniones in ejus calce transcripsi, quæ nostrum systema verum ac certum non dubitant appellare.

Objiciunt VI. textum Ecclesiastici 3. 27.: *Qui amat periculum, in illo peribit;* ergo aiunt, qui in periculum se immittit transgrediendi legem, jam peccat. Sed hic advertere oportet æquivocum, sive ambiguitatem, quæ intercedit. Qui opinione æque probabili utitur, principio certo innixus est quidem in periculo transgrediendi legem, sed non peccandi. Sed cur? replicant adversarii, quomodo non peccat qui transgrediendi legem periculo se exponit? Repeto, non peccat; oportet enim distinguere legem certam ab incerta. Quando lex est certa, profecto non possumus exponi periculo eam transgrediendi, sicut est periculum propriam conversionem procrastinandi usque ad mortem, prout in textu præfato dicitur: *Cor durum male habebit in novissimo; et qui amat periculum, in illo peribit.* Certa est lex charitatis, quam quisque erga seipsum habere debet, non manendi diu in peccato ob periculum in suo peccato moriendi; amans autem hoc periculum, in illo peribit. Pariter hic objiciunt doctrinam illam D. Thomæ, quæ in idem coincidit: *Quicumque committit se discrimini peccati mortalis, mortaliter peccat.* Quodlib. 9. a. 15. Hæc verba dupliciter explicari possunt, vel de immittente se in periculum transgrediendi legem certam juxta casum in Scriptura expressum, vel potius de operante cum dubio practico, juxta alium textum ejusdem S. doctoris, ubi dixit: *Qui aliquid committit, vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit.* S. Th. in 4. dist. 21. qu. 2. a. 3. ad. 3. Notandum: Non dicit Angelicus, in quo dubitat offendi legem, sed in quo *dubitat esse peccatum mortale;* alibi enim ipsemet de incerto præcepto loquens dixit, ut supra retulimus: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti.* De Verit. quæst. 17. a. 3.

Dicunt igitur adversarii, quod, cum lex est dubia, qui se immittit in periculum eam transgrediendi, certe peccat ex scriptura allata: *Qui amat periculum, in illo peribit.* Ergo

resumo, ad hoc periculum vitandum semper opus erit strictum amplecti tutiorismum, non aliter operando, quam cum morali certitudine absoluta, et immuni ab omni formidine, quod opinio illa, quam quis sequi vult, sit vera. Minime, ipsi respondent, satis est, quod illa opinio sit probabilissima, cum proscripta jam fuerit ab Alexandro VIII. opposita propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Igitur, dico primo, exhoc deduci veram non esse sententiam, quod, cum lex est dubia, peccat qui se exponit periculo eam transgrediendi; nam adhuc cum probabilissima opinione operans incurrit periculum (quamvis sit remotius) legem transgrediendi. Sed præterea dico (et hic aliquantulum immoremur) quod is, qui credit nunquam esse licitum se exponere periculo lædendi legem, et contra dicit posse opinionem minus tutam teneri, solummodo quando est probabilissima, difficillime, et vix unquam induci poterit ad eam sequendam cum secura conscientia, nisi eam invenit stricte certam, et ab omni formidine immunem. Et sic ratiocinor: Opinio probabilissima est illa, quæ, etsi supremum occupat probabilitatis gradum, tamen fines probabilitatis non excedit, juxta terminos ejusdem propositionis ut supra damnatæ, quæ dicebat: *inter probabiles probabilissimam;* et ideo, prout communiter doctores aiunt, opinio probabilissima, quæ etiam moraliter certa (large tamen loquendo) vocatur, omnem prudentem formidinem non excludit, ne sit falsa: ad differentiam opinionis sive sententiæ stricte certæ, quæ omnem prudentem formidinem excludit. Si ergo opinio probabilissima omnem non excludit prudentem formidinem; opinio probabilissimæ opposita non equidem est illa, quæ tenuiter tantum est probabilis; tenuis enim probabilitas non est probabilitas, sed dumtaxat quædam falsa apparentia, seu vana probabilitatis apprehensio, quæ nullum prudentem timorem producere potest, sed tantum aliquam imprudentem formidinem; sed imprudens formido non est formido, quæ valeat ullum peccati periculum secum afferre. Ipsimet rigidi, et stricti tutioristæ communiter aiunt, quod hujusmodi imprudentes formidines contemni debent, nec de eis ulla ratio est habenda. Insipientia revera esset dicere, quod Deus nobis imposuerit etiam futiles et irrationabiles timores

vitare. Itaque proprie loquendo opinio probabilissimæ adversa non est ea, quæ tenuiter, sed ea quæ dubitanter probabilis est: et hæc, sicut probabilissima, (ut diximus) non caret omni prudente formidine, quod sit falsa; ita opinio probabilissimæ opposita non caret omni prudenti motivo, quod sit vera. Nunc peto; posito, quod opinio stans pro lege, opposita probabilissimæ stanti pro libertate, est dubie probabilis, quomodo qui censet illicitum esse immitti in periculum transgrediendi legem, volens probabilissimam sequi, poterit unquam in praxi cum tranquilla conscientia induci ad firmiter credendum, quod opinio stans pro lege non sit vere probabilis, et sic probabilissima uti, quin periculo transgrediendi legem exponatur? Ubi stateram inveniet tam exactam, quæ ipsum reddat securum, quod opinio stans pro lege careat quidem tantum probabilitatis pondere, quod illam efficiat probabilem, et sic ipse secure, et a periculo immunis operetur? Idcirco repeto, quod ab initio dixi, quod ille, qui credit non posse teneri in praxi aliquam opinionem minus tutam, nisi probabilissima sit, cum magna difficultate poterit sibi formare dictamen certum ad operandum, nisi strictum amplexetur tutiorismum, quod solummodo ab omni periculo legem transgrediendi immune, atque liberum est.

Instant adversarii, et dicunt: Qui tutiores opiniones amplectitur, tutius incedit. Respondeo. Nefas quidem est, divinarum legum observantiam relaxare plus quam licet; sed non minus est malum, divinum jugum plus quam oportet durum aliis reddere; nimia enim severitas (scribit Cabassutius in præfat. Theor. Juris etc.) « dum homines ad » nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; » salvandos (ut ait D. Bonaventura) damnat, et conscios » propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit » enim, ut miseri homines, hac audita rigidiore doctrina, » credant, vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla » est; sed tamen rei difficultate victi ex erronea conscien- » tia mortaliter peccent, et damnentur. Recte ergo D. Bo- » naventura (Comp. Theol. verit. l. 2. c. 32. n. 5.): *Ca- » venda est conscientia nimis larga, et nimis stricta; nam prima » generat præsumptionem, secunda desperationem; item prima » sæpe dicit malum bonum, secunda e contra bonum malum;*

» *item prima sæpe salvat damnandum, secunda e contra damnat* » *salvandum.* » Hinc sapienter scripsit Jo. Gerson : « Doc- » tores theologi non debent esse faciles ad asserendum ali- » qua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; » nam per ejusmodi assertiones rigidas, et nimis strictas » in rebus universis nequaquam eriguntur homines a luto » peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, » demerguntur. Quid prodest, imo quid non obest coar- » ctare plus justo mandatum Dei, quod est latum nimis? » De Vit. spir. lect. 4. Optime nos instruit S. Chrysostomus : *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus.* Ita in can. Alligant, 26. q. 7. Addit P. Suarez et ait : *Imo potius periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis injicerentur.* In 2. 2. qu. 89. a. 7. Idque fusius cardin. Pallavicinus scite explicat : « Per se spectatum » effatum illud, *In dubio tutior pars est eligenda,* verissi- » mum est, si recte intelligatur : nam vel agitur de electio- » ne pratica, et hæc semper debet esse tutissima, quia » debet esse evidenter licita : vel de electione sententiæ » speculativæ, et circa eam quærenda quidem est major » securitas sententiæ, non major securitas actionis. Si in- » duceretur opinio, quod semper teneremur facere actio- » nem, quæ securior est, etiam a transgressione materiali, » hæc opinio non esset tutior, sed maxime exposita peri- » culo frequenti transgressionis formalis; quare tutior est » opposita. » (Pallav. in 1. 2. dis. 9. c. 4. a. 11. n. 12.) Idem scripsit P. Bancel dominicanus : *Multa sunt, quæ tutius est facere sed simul etiam tutius est non se credere obligatum ad ea facienda, nisi moraliter ipsi constet de tali obligatione.* Brev. univ. theol. p. 2. tract. 6. q. 5. a. 5. Hinc idem auctor concludit : *Cum non debeamus formare conscientiam de obligatione ad aliquid sub pœna, nisi moraliter constet de obligatione, non debemus onus illud imponere, dum moraliter nobis constat superesse nobis libertatem amplectendi quamcumque voluerimus ex hujusmodi opinionibus.*

Ego, ut sincere veritatem fatear, cum theologiæ moralis scientiæ vacare cœpi, quia rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenue cum aliis tunc temporis contendebam; sed postea melius rationes hujus controversiæ discutiens, opposita sententia, quæ pro opi-

nione æque probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit: et quidem inductus ab illo pluries hic repetito principio, quod lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi, nefas esse conscientias, cum opiniones sunt æque probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. Præterea tamen, cum nostra hac tempestate viderim ita acriter adversus mitiorem sententiam reclamari, multoties hoc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens, ac relegens auctores omnes quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigida sententia certabant, promptus a mea sententia desciscere, statim ac non amplius certa mihi appareret; prout enim plures opiniones, quas aliquando tanquam probabiles habui, postea non erubui reprobare; ita, imo tanto magis non erubuissem hanc sententiam, quæ majoris est momenti, retractare. Sed quo diligentius rationes nostræ sententiæ perpendere sategi, eo magis certæ mihi visæ sunt. Cæterum, si quis adesset, qui me clarioribus momentis illuminare posset falsitatem ostendendo duorum principiorum, quæ hic exponere curavi, multas ei gratias haberem, atque statim etiam per publicam scripturam me revocari polliceor. Donec tamen aliter mihi, quam in præsentiarum sentio, persuasum non erit, dico, quod sine gravi conscientiæ remorsu non possem alios adstringere ad sequendam tutiorem, cum opiniones æque sunt probabiles, nisi oppositum declararet Ecclesia, cui libenter, si declarabit, judicium meum submitto.

Cæterum protestor, quod sicut confessarios illos non approbo, qui nimiæ austeritati adhærentes facile damnant usum plurium opinionum, quæ gravi fundamento nituntur; ita contra neque approbare possum eos, qui de facili opiniones sine certo fundamento tanquam probabiles acclamant. Confessarius, antequam aliquam opinionem amplexetur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere, et cum ei occurrit ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, cui adæquatam responsionem suppetere non aspicit; tunc oppositam minus tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum doctorum auctoritas ipsi faveat; modo auctoritas non sit tanti ponderis, ut videatur ei magis quam rationi apparenti deferendum, juxta id quod docet

S. Thomas : *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo, quod sibi secundum suam rationem videtur.* 2. 2. q. 9. a. 8. ad 2. Sed iste casus valde rarus erit.

Hoc pro theoria, sed quantum ad praxim spectat deligendi opiniones, quæri solet, an expediat rigidas, an benignas præferre? Respondeo: Ubi agitur de removendo pœnitente a periculo peccati formalis, confessarius debet, generaliter loquendo, et in quantum christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti; ubi vero opiniones benignæ proximius reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullæ auctorum opiniones, v. gr. quoad vitandas occasiones proximas, et aliæ id genus; tunc semper expedit, ut confessarius utatur, imo dico, quod ipse ut medicus animarum tenetur uti opinionibus tutioribus, quæ pœnitentes ad se servandos in statu gratiæ conducunt.

Nescio autem, quomodo possit cum bona conscientia doceri (generice loquendo) quod pœnitenti, qui ob confessionem suarum culparum peractam jus certum ad absolutionem jam fuerit adeptus, possit ipsa ei negari, eo quod pœnitens inter duas æqualis ponderis opiniones nolit tutiorem sequi. Hic est rigor ille, quem immoderatum et injustum proculdubio reputo, et reprobo, cum austeritas hæc causa esse potest, ut plures animæ damnentur; dum alias plures auctores invenio etiam probabilioristas, tam modernos, quam antiquos, relatos quidem ab adversariis uti rigidæ sententiæ fautores, qui oppositum docent. En, quomodo loquitur probabiliorista Pontassus : *Fatendum tamen, quod, si confessario persuasum foret, opinionem sui pœnitentis esse probabilem* (loquitur jam de opinione, cui tutior opposita etiam est probabilis) *tunc ei absolutionem posset impertiri, quandoquidem tunc contra conscientiam suam non ageret.* Pontass. verb. Confessarius, cap. 2. Si autem confessarius potest pœnitentem absolvere, tenetur, cum ille jus ad absolutionem habeat. Idem pariter scribit probabiliorista Cabassutius : *Quivis confessarius absolvere debet cum pœnitentem, qui non vult ab opere abstinere, quod secundum probabilem piorum, et doctorum aliquot hominum non reprobatam in Ecclesia auctoritatem est licitum, quamvis juxta probabilem aliorum auctoritatem, quam ipse sequitur confessarius,*

habeatur minus probabilis (intelligendum, non notabiliter minus) *ut ostendunt* Navarrus, Sylvius, etc. Et de hoc rationem dat, quoniam, *esto confessarius agat contra propriam opinionem, non tamen contra propriam conscientiam, cum teneatur absolvere dispositum.* Theor. jur. l. 3. c. 13. n. 13. Præterea Victoria, qui scripsit ante annum 1545, sic ait: *Sed quid faciet* (confessarius) *quando ambæ opiniones sunt probabiles, et habent suos proprios assertores? Respondeo, sive sit ejus proprius sacerdos, sive non, tenetur eum absolvere in tali casu;* ita Paludanus (4. §. 17. q. 2. a. 1.) *Probatur aperte, talis enim est in gratia, et confessor habet probabilitatem, quod sit in gratia, quia scit esse probabilem ejus opinionem: ergo non debet ei negare absolutionem.* De confess. n. 109. Item Adrianus similiter scribit: *Si a pluribus doctoribus gravioris, seu etiam æqualis auctoritatis contrarium teneatur, non debet adeo de se præsumere sacerdos, ut totum velit in suam opinionem, quæ forsitan erronea est, coarctare.* De Confess. q. 5. dub. 7. Idem scripsit Navarrus: *Si sint contrariæ doctorum opiniones, et confessarius credit evidenti se textu, vel ratione niti, pœnitentem autem dubia, non debet eum absolvere; at si pœnitens utitur pari ratione, vel fere pari, et habet pro se aliquem doctorem clarum, poterit eum absolvere* Proinde subdit: *Cum dubitatur, an pœnitens hoc facere, aut dare debeat, benigniorem opinionem confessarius eligere debet,* et pro hac sententia citat Angelum, et Sylvestrum. Manual. cap. 26. n. 4. Idem confirmat S. Antoninus pluribus in locis; in uno scribit: *Idem videtur sentire Goffredus de Fontibus, in his scilicet opinionibus contrariis, quæ tolerantur ab Ecclesia, ut dictum est, et quod debet proponere confitenti, quod bene studeat de hoc se ipsum per prudentes informari, eo quod alii tenent contrariam opinionem, maxime si illius contrariæ opinionis confessor sit inordinarius ejus, et sic eum absolvere. Idem sentit Ricardus claro modo, non distinguendo: utrum confessor ejus sit ordinarius, vel non ordinarius.* Part. 1. tit. 6. cap. 10. §. 10. In alio loco idem S. archiepiscopus, loquens de illo contractu (de quo supra sermonem habuimus) Florentiæ disceptato, ait, consulendum ei qui inire illum vellet, ut abstineatur; at postea subdit: *Quod si tale consilium recipere recusaret quis.... relinquendus videtur judicio suo, nec condemnandus ex hoc, aut deneganda absolutio.* Part. 2. tit.

1. cap. 11. § 29. Alibi tandem ait : *Si vero non potest* (confessarius) *clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tum præcipitanda sententia, ut dicit Guillelmus, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali; quia faciendo postea contra illam, etiam si illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad Gehennam* (28. q. 1. §. ex his). *Et cum promptiora sint jura ad absolvendum, quam ligandum... potius videtur absolvendum, et divino examini dimittendum,* P. 2. tit 4. cap. 5. § In quantum. Idem, ut supra notavimus, ait Jo. Gerson : *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re.* De Vit. spir. lect. 4. Nota, *ubi non sunt certissimi.* En quomodo hi magni nominis auctores, quos de laxitate nemo audebit culpare, uno ore loquuntur. Idem tandem scribit Domin. Soto : *Postquam opinio pœnitentis est probabilis, excusat eum a culpa, et ideo jus habet absolutionem petendi, quam ideo plebanus tenetur impendere.* In 4. d. 18. q. 2. a. 5. ad 5. Ipsemet autem Soto alibi jam dixit : *Et quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramvis sequaris, in tuto habes conscientiam.* Lib 6. de Just. et Jur. q. 1. a. 6. circa fin. His perspectis, oportet quod sint animi valde audentis confessarii illi, qui pœnitenti opinionem tutiorem, dum opposita minus tuta est æqualis ponderis, amplecti nolenti post suorum reatuum confessionem absolutionem denegare non dubitant. Tandem ab omnibus, quæ hic exposita sunt, firmiter confirmatur principium a S. Th. nobis traditum, quod lex, nisi sit sufficienter, ac certe promulgata, non obligat. Deinde concluditur, quod, nisi opinio, quæ stat pro lege, sit aut certa, aut saltem certe probabilior, prout ab initio diximus, eam sequi non tenemur.

MONITUM.

In quo exponitur decretum S. C. Generalis Inquisitionis Romæ conditum an. 1761. circa usum opinionum probabilium.

Quidam parochus Avisii Tridentinæ diœcesis an. 1760. folium edidit una cum undecim thesibus plures continentibus propositiones, quæ deinde ab eodem parocho publice promulgatæ fuere. Folium erat hoc :

Probabilismus publicæ disputationi ven. clero Avisiensi exercitii gratia expositus contra probabiliorismum stricte talem, utpote *negotium perambulans in tenebris*. Pro die 10. junii 1760. in ædibus canonicalibus Avisii. *Utinam observaremus mandata Domini certa! Quid nobis tanto sollicitudo de dubiis?* Celeber P. Const. Roncaglia lib. 12. c. 3.

I. Probabilismus noster versatur circa hæc tria : Licet sequi æque probabilem pro libertate, relicta æque probabili pro lege. Licet sequi minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege.

II. Usus probabilismi maxime tutus : usus probabiliorismi maxime periculosus.

III. Usus genuini probabilismi minime in laxitatem degenerare potest : usus probabiliorismi stricte talis in rigorismum excurrere debet.

IV. Probabilioristas, qua tales, qui ex consilio probabiliora sequuntur, laudabilissime operari affirmamus.

V. Probabilioristis stricte talibus, qui ex præcepto, quod nunquam clare probant, seipsos, et alios ad probabiliora impellunt, merito rigoristarum nomen imponimus.

VI. Qui nullatenus ad christianam perfectionem tendere possunt, nisi sequendo probabilissima.

VII. Abusus probabiliorismi stricte talis, non solum licentiæ frenum, sed licentiæ calcar est, quod Gallorum testimonio comprobamus.

VIII. Genuinus itaque noster probabilismus, qui nec morum corruptelam inducit, nec a S. Sede unquam male fuit notatus, origine sua thomisticus, progressu ætatis jesuiticus : utpote a quo arctatus, emendatus, et a jesuitis contra jansenianos furores propugnatus fuit.

IX. Qui ergo habitat in adjutorio fundatissimi probabilismi, sub protectione plurimorum ex omnibus orbis christiani nationibus præstantissimorum theologorum commorabitur securus.

Ex historia critica. X. Hinc sine ulla laxismi nota benignissimum etiam vocamus, sed ligitimum, quem suadent utraque lex cæsarea, et pontificia; sed dominicanum, quem illustris dominicanorum ordo jam a primis temporibus est amplexus; sed pium, qui christianam pietatem fovet, sed thomisticum, quem S. Thomas in amoribus

habuit, qui ducentas, et plures opiniones libertati faventes in suis sententiarum libris docet; sed christianum, qui Christo Domino summe familiaris fuit.

O. A. M. D. et V. G.

Pro Coronide. Probabilismus noster stans pro libertate, est notabiliter probabilior ipso probabiliorismo stante pro lege.

Hoc autem folium anno sequenti proscriptum fuit a Tridenti principe, et episcopo, et deinde a S. C. inquisit. Romanæ die 26. febr. 1761. sic, ut fertur, damnatum fuit : « Cum vero theses hujusmodi notæque theologicæ » expensæ fuerint in C. gen. coram SS. D. N. Clemente » Papa XIII, Sanctitas sua, auditis etc., folium prædi- » ctum, et theses in illo expositas, damnat, et prohibet, » *tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt* » *respective falsæ, temerariæ, et piarum aurium offensivæ;* » illam vero excerptam a n. X. nempe *probabilismum, qui* » *Christo Domino summe familiaris fuit*, proscribendam » censuit, uti erroneam, et hæresi proximam. Præfatum » itaque folium, sive theses, ut supra exscriptas, sic dam- » natas et prohibitas, SS. D. N. vetat, ne quis cujuscum- » que status etc. imprimere, ac imprimi facere, vel tran- » scribere, aut jam impressum, sive impressas apud se » retinere, et legere, sive privatim, sive publice pro- » pugnare audeat etc. »

Rev. P. Jo. Vincentius Patutius in suo opello inscripto, *La Causa del Probabilismo ecc.* sub nomine Adelphi Dosithei, contendit, hoc decreto in prima thesi integre probabilismum vetitum fuisse, ita ut illicitum sit sequi, non tantum opinionem æque probabilem, sed nec etiam probabiliorem pro libertate. Sed id injuste contendit; folium enim illud plura distincta continet : continet diversas theses, continetque etiam diversas propositiones, quæ thesium membra sunt, sives partes. Cum autem folium prædictum emanavit, duæ factæ fuerunt difficultates a sapientibus super hujusmodi folii proscriptionem. Prior fuit, an singulariter damnatæ fuissent, non solum omnes folii theses, sed insuper omnes propositiones in thesibus

contentæ. At communiter visum fuit, quod licet pro vero se haberet, omnes theses proscriptas fuisse, et unamquamque ipsarum, minime tamen omnes in thesibus contentæ propositiones damnatæ erant, sed tantum illæ, quæ censuram merebantur; nam in decreto dicebatur : *Sanctitas sua folium prædictum, et theses damnat et prohibet, tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivæ falsæ, temerariæ etc.* Itaque non fuit damnatum folium, et theses quoad omnes propositiones in illis contentas, *sed tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivæ falsæ etc.*

Harum autem propositionum proscriptio valde differt a proscriptione facta ab Alexandro VII. propositionum, respectu quarum dictum fuit : *Sanctissimus decrevit, prædictas propositiones, et unamquamque ipsarum damnandas... ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut divisim docuerit etc. incidit etc.* Eodemque modo damnatæ fuerunt aliæ propositiones ab Innocentio XI. et ab Alexandro VIII. Unaquæque igitur propositionum illarum in particulari damnata fuit, atque eas docere, sive *conjunctim*, sive *divisim* fuit vetitum. At propositiones prædicti folii damnatæ fuerunt, non singulæ in particulari, sed ut dicitur, in *globo*, et *respective*, nempe illæ tantum, quæ merebantur ut damnarentur : nec prohibitum fuit docere eas *conjunctim*, aut *divisim*, sed acervatim sumptas, prout quidem Tridentinus episcopus in suo decreto expressit : *Prohibentes, ne iidem articuli acervatim sumpti, in disceptationem ususque deducantur.*

Quod ad primam igitur folii thesim pertinet, neutiquam damnata fuit prima illius propositio, quæ dicebat licere sequi opinionem probabiliorem pro libertate, neque altera de opinione æque probabili. Difficultas tantum supererat, an tertia propositio de opinione minus probabili damnata esset; et quoniam propositio generaliter loquebatur, ita ut adhuc opinionem notabiliter minus probabilem amplecteretur, idcirco dubitabatur, an ipsa saltem proscripta esset. Sicque etiam dubitari poterat, an damnata fuisset ultima thesis, quæ dicebat : *Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior, etc.;* ita ut propositio hæc affirmaret sententiam, quod sequi posset opinio ad-

huc notabiliter minus probabilis esse etiam notabiliter probabiliorem sententiam, quæ stat pro lege.

Hoc posito, jam compertum erat, quod, licet omnes theses proscriptæ fuissent, minime tamen damnatæ erant omnes harum thesium propositiones. Dubium tantummodo remanebat, an damnatis sic *in globo*, et in confuso folio ac thesibus, damnatæ essent singulæ theses in particulari, aut dumtaxat aliquæ illarum; etenim cum in decreto non dicebatur, *omnes theses;* verba, *quarum aliquæ etc.* dubitabatur, an referri deberent ad theses, vel ad propositiones in thesibus contentas. Verumtamen dubium hoc ab eadem S. C. postea declaratum fuit; cum enim proscriptio prædicti folii deinde jussu ejusdem S. C. inserta fuisset in indice librorum prohibitorum, non dictum fuit, *Folium, et theses in illo expositæ,* prout prius dictum fuerat in decreto, sed simpliciter dictum fuit: *Plagula undecim thesium, cui titulus: Probabilismus disputationi etc.* Quapropter in præsenti declaravit S. C. esse tantum præfatam *plagulam* proscriptam, id est tantum chartam, sive folium undecim thesium, non autem omnes, et singulas theses. Et revera, cum de hoc dubio litteras dedissem, ut certior de hoc omnino fierem, ad duos S. inquisitionis Romanæ consultores, nempe ad reverendiss. P. M. Thomam Augustinum Ricchini sacri palatii magistrum, adque reverendiss. P. M. pium Thomam Schiara S. C. Indicis secretarium; ambo mihi responderunt, minime prorsus in decreto S. C. vetitum fuisse probabilismum, nec quoad primam, nec secundam, nec tertiam propositionem de opinione minus probabili pro libertate.

Præterea, ut tutius agerem, de hoc epistolam misi etiam ad eminentiss. dom. cardinalem Galli, pœnitentiarium majorem, eum deprecans de faciendo de re hac verbum cum regnante Pontifice, et ipse eminentiss. cardinalis idem mihi respondit, hæc verba signanter scribens: *Posso accertare V. S. illustriss. che nella condanna dell' accennato foglio, di cui mi scrive, non si è inteso di condannare veruna delle proposizioni, che si controvertono nelle scuole cattoliche, e da molti cattolicamente si difendono, ma si è avuto il motivo di proibirlo, perchè le proposizioni, che ella medesima riconosce meritevoli di censura ecc.* Censeo, quod hæc sola hujus emi-

nentiss., et sapientissimi cardinalis responsio ad obstruenda omnium ora sufficiat.

MONITUM II.

Postquam hæc typis mandassem, valde miratus sum legendo apud novam Theologiam Moralem novissime editam a P. Patutio id, quod ibi P. Sidenius Veronensis ejusdem Patutii vitam describens, præcipue ubi illius opera enumerat, confidenter asserit, quod in controversia inter Patutium et me habita circa usum probabilium opinionum, cum ipse Patutius mihi respondisset secundo libello, cui titulus: *Osservazioni theologiche sopra l'Apologia dell' Illustris. e reverendiss. Mons. D. Alfonso de Liguori ecc.*; ego vi argumentorum convictus, nihil jam ultra habens quod adversario meo opponerem, ab iterum respondendo abstinui; ne tamen omnino cederem, ut ipsi, quod scripsit, esset dedecori, omnia ejus adversum me scripta ad S. C. indicis, ut damnarentur, detuli.

Papæ! hoc probrum mihi deerat, nomen accusatoris! Sed res ita se habet. Brevem quamdam dissertationem ego olim in lucem edidi pro usu moderato opinionis æque probabilis, illo ductus principio, quod lex incerta nequit certam parere obligationem, eo quod lex dubia caret sufficienti promulgatione, quæ essentialiter requiritur *ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat*, *quod est proprium legis*, hæc verba sunt S. Thomæ 1. 2. q. 9. a. 1. Quapropter idem S. doctor protulit deinde celebrem illam sententiam: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* De Verit. q. 17. a. 3. Hanc meam dissertatiunculam P. Patutius ann. 1764. suo primo libello, inscripto, *La Causa del Probabilismo richiamata all' esame da Mons. D. Alfonso de Liguori ecc.*, acri et vehementi stylo oppugnavit, duas has præcipuas objectiones proferens, quarum prima fuit, quod nomine *scientiæ præcepti*, uti scripsit doctor angelicus, nequaquam intelligitur cognitio certa præcepti, sed tantum probabilis, quamvis dubia, præcepti notitia, quæ (ut aiebat) jam habetur, ubi de duabus oppositis opinionibus æque probabilibus agitur. Secunda fuit, quod lex æterna, ex qua omnes aliæ naturales leges emanant,

ab æterno jam promulgata fuit, priusquam creatus fuisset homo, promulgatione *casuali, virtuali,* aut *eminenti,* et ideo ipsa usque ab æterno vim habuit obligandi.

Huic libello copiose ego respondi in *Apologia* meæ dissertatiunculæ, in qua Patutii objectiones omnino mihi et aliis diluisse visum fuit. At deinde adversus hanc meam apologiam secundus Patutii libellus prodiit, *Osservazioni theologiche ecc.* de quo sub initio *moniti* mentionem feci, ibique meus adversarius cognoscens, primas suas objectiones parum firmas esse, spectatis responsis, quæ illis ipse dedi, duas alias adjecit: unam nimirum, in qua reapse nihil aliud egit nisi anteactam oppositionem in priori libello scriptam repetere, mutando solummodo epithetum promulgationis; nam ubi hanc *casualem,* seu *virtualem* prius dixerat, in hoc secundo *essentialem* appellavit: alteram, quod lex naturalis homini promulgatur in ipsa animæ in corpus infusione, priusquam ipse actualem legis cognitionem acquirat. Hinc coactus fui respondere ampliori libro, cui titulus: *Dell' Uso moderato dell' opinione probabile.* Ibi convincenter omnibus his et aliis Patutii objectionibus feci satis, et plura alia adjeci, quæ magnopere meam sententiam confirmarunt.

Ad primam autem objectionem, quod sufficit probabilis etsi dubia notitia legis ad ejus promulgationem, jam responsum est supra in allata dissertatione, et proprie. Ad secundam vero, et tertiam, nempe quod lex divina jam ab æterno fuit hominibus promulgata promulgatione *casuali* aut *essentiali*, respondi, et ostendi ex auctoritate D. Thomæ, ac omnium theologorum, quos diligenti studio perquisivi, legem divinam nullo modo homines obstrinxisse, nisi postquam actualiter eis promulgata et manifestata fuit. En verba S. Thomæ, quem Patutius omnino sequi profitetur (in hac tamen re aut nolle sequi, aut intelligere nolle videtur, dum S. doctor nimis aperte, et pluribus in locis nostram sententiam docet): *Lex æterna habet promulgationem æternam ex parte Dei promulgantis..... sed ex parte creaturæ audientis, aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* 1. 2. q. 91. a. 1. ad 2. Ergo nulla dici potest facta homini divinæ legis promulgatio, donec homo non audit legem, et inspicit, scilicet donec lex ei intimatur, et ipsi inno-

tescit. Omnes autem reliqui theologi S. Thomam sequentes uno ore docent, quod licet lex divina ab æterno habuerit in se virtutem obligandi in actu primo, tamen in actu secundo nunquam ipsa actualiter obligavit homines, nisi postquam ipsis applicata fuit per ejus actualem promulgationem. Sylvius ita scribit: *Actualiter tunc* (lex) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* In 1. 2. q. 90. a. 4. in fin. Et alibi ait: *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio.* In 1. 2. q. 91. a. 1. ad 2. Cardinalis Gotti etc. sic loquitur: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur equidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Theol. t. 2. tr. .5. de Leg. q. 1. dub. 3. §. 3. n. 31. Et in alio loco dicit: *Ab æterno* (lex æterna) *fuit in mente Dei, quamvis pro æterno nondum ligat; quia nondum applicata et promulgata.* Tract. 5. q. 2. dub. 1. n. 13. P. Gonet scribit: *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno.* Vide in Clypeo theol. tom. 3. d. 1. a. 3. Joan. Gerson scribit: *Necesse est dari manifestationem voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem.* P. Gonet in alio loco scribit: *Promulgatio legis naturalis fit per dictamen rationis intimantis homini quæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cum deest tale dictamen, lex non obligat.* Diss. de Op. prob. a. 6. §. 1. n. 172. Idem sentiunt plurimi alii, qui observari possunt in citato meo opere: *Dell' uso ecc.* Sed deveniamus ad quartam objectionem Patutii, cui respondendo prædicta hic validius confirmantur.

Quarta et ultima ejus præcipua oppositio fuit hæc, quod lex naturalis homini promulgatur habitualiter, cum Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc rationem in homine imprimit. Huic fuse in opere citato a me responsum est: hic satis esse censeo ad Patutium confutandum afferre eadem verba S. Thomæ, quibus ipse utitur: *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendum.* 1. 2. q. 90. a. 4. ad 1. Patutius uti vult pro se verbo tan-

tum *inserait*, sed uti debet verbis subsequentibus, *naturaliter cognoscendam :* ergo non, cum anima corpori infunditur, sed cum homo legem cognoscit, lex ei promulgatur. Id S. doctor alibi confirmat docens : *Etsi non semper teneatur homo velle, quod Deus vult ; semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, et homini præcipue innotescit per præcepta divina.* 1. 2. quæst. 19. art. 10. ad 3. Tunc igitur tantum tenetur homo sequi voluntatem divinam, cum illa ipsi manifestatur, *innotescit per præcepta divina.* Audiamus, quid dicant in hoc alii auctores. Joannes Gerson explicans quænam sit lex naturalis, dicit : *Lex ista est proprie dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, ad quas res Deus creaturam obligare vult.* Vita spir. etc. lect. 2. col. 176. edit. Paris. Duvallius scribit : *Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat ? Resp. incipere, quando promulgatur ; tunc autem sufficienter promulgari, quando quisque annos discretionis attingit.* 1. 2. de Leg. q. 3. a. 3. Card. Gotti scribit : *Lex naturalis est in anima per modum actus et quidem dum actu consideratur... In amentibus est in habitu, in pueris autem est in potentia, qui nondum possunt sibi divinum præceptum, in quo consistit lex, intimare.* De Leg. q. 2. dub. 2. n. 21. S. Antoninus : *Nota diligenter, quod istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis.* Part. 1. tit. 13. c. 12. vide §. 3. P. Cuniliati scribit : *Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis a Deo cognitionem accipit dictantem, quid fugiendum, vel amplectendum.* Tract. 1. de Reg. mor. c. 2. §. 1. n. 5. et §. 3. n. 1. P. Ludovicus Montesinus scribit : *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primo venit ad usum rationis ; et quamvis pro tunc solum promulgatur ista lex quantum ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia.* De Legib. disp. 20. q. 4. n. 85. Sed omissis aliis auctoribus relatis in meo libro p. 154. audiamus, quid dicat S. Hieronymus ; ipse (epist. 121. al. 151. ad Agasiam q. 8.) sic scribit : *Hanc legem* (naturalem) *nescit pueritia, et peccans absque mandato non tenetur lege peccati. Maledicit patri et matri, parentes verberat, et quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cum autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ*

(quo Dei mandata cognoscimus) *appetentis bona, et vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati.* Notentur verba illa: *Cum autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ;* ita ut tunc lex venit ad hominem, scilicet ei promulgatur, cum homo illam intelligit. Idem scripsit prius S. Basilius (Homil. in Psalm. 1. n. 5.): *Postquam ratio nostra perfecta est, atque cumulata, tunc fit quod scriptum est: Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.*

Hæc omnia in relato meo opere, *Dell' Uso moderato ecc.* reperiuntur, quod omnibus fere Italiæ episcopis et primariis ordinum prælatis mittere curavi, ac propterea cum accepissem, Patutium in lucem edere novam Theologiam Moralem, in hac aliquid his, quæ scripsi, responsurum putabam, sed mea me fefellit opinio, nam iis quæ majoris ponderis erant, nullum responsum inveni. Quod autem ipse detulissem ad S. C. indicis scripta contra me a Patutio, hoc minime verum est, nec unquam in mentem mihi venit; imo quoad convicia a Patutio adversum me prolata, potius eum excusavi, dicendo quod ipse non jam animo me conviciandi talia scripserit, sed ut hac arte legentium mentes imbueret de præstantia suæ causæ, et sic ipsorum conniventiam sibi conciliaret. Cæterum pluries ego in meis operibus eruditos rogavi; ut, si quid contra mea scripta haberent, mihi patefacerent, ut, cognito errore, a mea discederem sententia. Nemo tamen usque adhuc fuit, qui id mihi præstiterit, præter Ephemeridum Gallicarum scriptorem, qui mihi tantum objecit, quod ego opinionem æque probabilem admittendo, eo quod in hujusmodi casu lex est dubia, etiam minus probabilem admittere deberem, quia tunc lex etiam est dubia. Sed huic oppositioni jam in libro meo præivi, statuens, quod ubi adest probabilior opinio pro lege, tunc lex est moraliter promulgata, ideoque obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori, ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus opinionem, quæ magis veritati appropinquat; contra vero, ubi opiniones sunt æque probabiles, lex est vere dubia dubio stricto, ita ut nullo modo tunc lex dici potest sufficienter promulgata.

Nolo hic præterire id quod nuper reperi in postrema

editione Theologiæ Moralis P. Fulgentii Cuniliati (trac. de Conscientia c. 1. in fin. ad §. 6.) allatum nempe in medium decretum S. R. inquisitionis, quo theses quædam a parocho Avisii diœcesis Tridentinæ exaratæ anno 1761. proscriptæ fuerunt, et quo adversarii autumant probabilismum universe damnatum fuisse. Sed ego in pluribus opellis ostendi, in relato decreto nec probabilismum universum, nec aliquam opinionem, quæ in Catholicorum scholis propugnantur, sed aliquas tantum, quæ nimis laxæ erant, fuisse proscriptas, sicut duo S. Officii consultores, et ipse cardinalis Gallus in eo tempore pœnitentiarius major, mihi rescripserunt, ut notavi in dissertatione supra descripta.

Præterea res admiratione digna est videre aliquos, nullum reputare tutiorem modum salvas faciendi animas, quam eas per semitas asperiores ducere; sed non minus isti errant, quam alii qui conscientias per laxiorem perducunt viam. Non solum enim rationem Deo reddere tenemur de nimia indulgentia, verum etiam de nimia rigiditate, qua conscientiæ animarum illaqueantur, quod proprie est (juxta S. Antoninum) *ædificare ad Gehennam*. Valde apposite id explicat doctus Cabassutius ex doctrina S. Bonaventuræ, postquam enim detestatur immodicam benignitatem, reprobat immoderatum rigorem, qui, ut ait, *dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit: salvandos* (ut ait D. Bonaventura) *damnat, et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hac audita rigidiore doctrina, credant vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est: sed tamen rei difficultate victi, ex erronea conscientia mortaliter peccant, et damnantur.* Cabassut. Theor. Jur. in præfat. Deinde subdit ibidem idem auctor verba D. Bonaventuræ, qui docuit: *Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Item prima sæpe salvat damnandum, secunda e contra damnat salvandum.* S. Bonav. Comp. theol. verit. l. 2. c. 32. n. 5. Idem validius firmat Joannes Gerson dicens: *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam, per ejusmodi assertiones rigidas et nimis strictas, nequaquam eriguntur homines a luto peccatorum, sed*

in illud profundius, quia desperatius, demerguntur. Lib. de Vita spir. lect. 4. Hinc scripsit S. Raymundus : *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam.* lib. 3. de Pœn. §. 21. Idem dixit Gabriel Biel, qui an. 1480. scripsit : *Nihil debet damnari tanquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ.* In 4. dist. 16. q. 4. concl. 5. Idem scripsit S. Antoninus dicens : *Quæstio in qua agitur, utrum sit peccatum mortale, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ, aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissime determinatur.* Part. 2. tit. 1. c. 11. §. 28. Et alibi scribit loquens de confessario : *Si vero non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit Guillelmus, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ligandum.... potius videtur absolvendus.* Part. 2. tit. 4. c. 5. §. In quantum.

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE NATURA, ET OBLIGATIONE LEGIS IN GENERE.

DUBIUM I.

Quid sit lex, sive præceptum?

90. Quid sit lex? — 91. Quis ad eam teneatur? — 92. An lex iniqua obliget? — 93. An in dubio de justitia teneamur lege? (*Vide etiam n.* 99, *et fusius l.* 3. *n.* 617.) — 94. An leges latæ a tyrannis obligent? — 95. An obliget lex non promulgata? — 96. Quid notandum circa promulgationem legis? — 97. Quid circa legem dubiam? Et in dubio an lex existat? an adsit causa excusans? an lex sit promulgata? an usu recepta? — 98. Quid in dubio, an superior sit legitimus? Et an excedat suam potestatem? — 99. Quid in dubio, an lex sit justa? Vel an lex præcipiat? Vel an eam impleveris? — 100. An lex humana possit præcipere actus internos? Et an prohibere externos occultos? *Vide ibid. quær. III.* An in dubio, si res sit licita, subditus teneatur obedire?

90. — « Respondeo: Lex et præceptum, prout hic in-
» distincte accipitur, est recta agendorum, aut omitten-
» dorum ratio. Interim, cum a superiore non communi-
» tati, sed alicui tantum, aut aliquibus in particulari,
» aliquid præcipitur, non appellatur lex, sed præceptum
» tantum. Suar. Laym. Bonac. d. 1. q. 1. p. 1. Unde re-
» solves.

91. — « 1. Ad legem, seu præceptum quis tenetur, non
» ad consilium : cum hoc tantum dirigat, illud vero ob-
» liget, *ibid.*

92. — « 2. Cum iniqua lex est, et contra rationem, non
» obligat : quia deficit a rectitudine, *ibid.*

93. — « 3. Cum dubium est de justitia, teneris lege;
» quia legislator possidet jus præcipiendi : idemque regi-

» tur altiore consilio, ac potest habere rationes subditis
» occultas. Addit Suarez, etiam obligare, licet contra ju-
» stitiam legis sint rationes probabiles, quia alias nimia
» daretur licentia legibus non parendi, cum vix possint
» esse tam justæ, quin aliqua apparens ratio dubitationem
» movere possit. Suar. l. 1. cap. 9. Bon. p. 8. num. 11.
» *(Vide n. 99.)*

94. —« 4. Leges, et sententiæ latæ a tyrannis obligant,
» si ii pacifice regna possideant, et a republica toleren-
» tur. Nec obstat, quod sententia judicis illegitimi dica-
» tur esse nulla, id enim verum est de sententia, prout
» est præcise a tyranno; non autem prout est a voluntate,
» saltem interpretativa, et implicita reipublicæ, quæ dum
» tyrannum, et judices ab eo constitutos repellere nequit,
» tacite confert iis potestatem gubernandi, eorumque le-
» ges, et acta ratificat. Less. l. 2. c. 29. d. 9. Salm. d. 10.
» sect. 3. num. 14. *(Idem dicunt Salm. cap. 2. num. 10.
» cum Pal., etc.)*

95. — « 5. Non tenetur quis ad legem, nisi promulgata
» sit, sive denuntiata. S. Th. 1. 2. q. 90. Laym. l. 1. t. 4.
» c. 3. Molina, Salas, Suarez, et alii communiter. »

96. — Circa promulgationem legis, I. Notandum est id quod docet S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. *Promulgatio necessaria est, ut lex habeat suam virtutem.* Et in c. In istis, dist. 4. habetur : *Leges tunc constitui, cum promulgantur.* Ratio, quia lex nequit obligare, nisi perveniat per promulgationem ad notitiam communitatis. Hinc lex non obligat, si denuntietur tantum personis particularibus. Ita Scotus de Just. l. 1. q. 1. art. 4. Suar. de Leg. l. 3. c. 17. a. num. 5. Palaus tract. 3. d. 1. p. 11. num. 6. et Salm. c. 1. num. 75. cum Tapia, et Diana. Hinc infertur quod, si quid sciret aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare, nisi postquam esset promulgata : ut Palaus lib. c. p. 10. num. 2. Salm. num. 76. et Less. l. 2. c. 21. num. 44. Sufficit autem ad obligandum, quod lex communiter et solemniter publicetur in locis, ita ut possit pervenire ad notitiam majoris partis communitatis, licet a singulis ignoretur. Vide Salm. ib. 77. 78 et 79.

II. Notandum circa modum promulgationis, quod leges cæsareæ, sive principum subjectorum imperatori, debent

promulgari in singulis provinciis, seu civitatibus metropolitanis; et non obligant, nisi post duos menses a promulgatione. Auth. Ut factæ novæ. Coll. 5.

Sed quæritur I. an leges pontificiæ (et aliorum principum non subjectorum) ut obligent, promulgari debeant, non solum Romæ (sive in curia), sed etiam in singulis provinciis? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent plures graves auctores, ut Becanus de Leg. q. 5. num. 5. Nat. Alex. Theol. libr. 4. art. 3. reg. 25. Continuat. Tourn. tom. 2. de Legib. sect. 4. Cabassut. Theor. Jur. libr. 1. cap. 4. n. 4. cum Medina, Angel. etc., et probabilem vocant Sylvius tom. 2. in 1. 2. q. 96. art. 4. concl. 3. Anacletus, Roncaglia, et alii. Citatur pro hac sententia etiam Cajetanus, sed Cajetanus aliud non dicit, quam quod leges canonicæ non obligant ignorantes. Citatur etiam Lessius, sed Lessius l. 2. c. 22. n. 89. loquitur tantum de legibus quæ contractus irritant. Citatur quoque Dom. Soto, sed Soto de Just. lib. 1. q. 1. art 4. potius loquitur de legibus inhabilitantibus, aut revocatoriis privilegiorum. Fautores autem hujus primæ sententiæ principaliter fundantur in Authentica mox supra relata, *Ut factæ novæ*, et aiunt quod, ubi non adest specialis dispositio legis canonicæ, standum civili, prout infertur ex c. 2. de Nov. Op. nunc. in quo dicitur: *Sacrorum statuta canonum principium constitutionibus adjuvantur.* Præterea inquiunt, nimis esse durum fideles totius orbis christiani obstringere ad servandas leges tantum Romæ publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipi debent bullæ insertæ in Bullario, quoniam hæ sunt jam corpus legum; et in hoc omnes conveniunt; ut testatur cardinalis Petra in Prœmial. c. 4. n. 50. et 54.

Secunda vero sententia valde communis, et probabilior id negat, tenetque leges pontificias obligare fideles sola promulgatione Romæ peracta; ita Suarez de Leg. lib. 3. cap. 16. num. 8. Bon. eod. tit. d. 1. q. 1. p. 4. num. 16. vers. Concedo, Laym. l. 1. tr. 4. cap. 3. n. 4. Azor. p. 1. lib. 5. c. 3. vers. In hac q. Castrop. de Leg. tract. 3. d. 1. p. 11. num. 4. Carden. in 1. Crisi d. 9. cap. 20. art. 12. Ferrar. Bibl. tom. 4 verb. Lex, art. 2. n. 5. Salm. tr. 11. de Leg. c. 1. ex n. 86. cum Valent. Navar. Vasq. Menoch.

Pontio, Diana, et Salas. Ratio hæc est : nulli dubium quod lex, ut vim habeat obligandi, debet esse promulgata, alias ad notitiam subditorum pervenire non posset; sed quod ad promulgationis modum pertinet, hoc ab arbitrio et intentione legislatoris pendet. Hinc observari (prout etiam Salmanticenses pro certo testantur) quod inter omnes DD. adhuc inter adversarios, non est qui neget, opus non esse de natura, ut lex obliget, quod in qualibet provincia publicetur, sed satis est quod promulgetur in curia legislatoris, sicut de facto etiam in Hispaniis (scribunt iidem Salmanticenses). Leges regiæ, eo quod rex ibi non tenetur cæsareas servare, tantum Matriti promulgantur. Et sic pariter bullæ pontificiæ ut plurimum, juxta usum jam receptum, tantum Romæ promulgantur locis ibi ad id destinatis; et vigore hujusmodi constitutionum deinde omnes causæ ecclesiasticæ judicantur. Contra autem sedes apostolica, cum vult aliquam legem non obligare, nisi post publicationem factam in provinciis, id exprimit, sicut expressit in interdicto ab Ecclesia, imposito a concilio Lateranensi IV. adversus medicos, qui pergunt ad assistendum infirmis, antequam illi confessionem expleverint, ut præcipitur in cap. Cum infirmitas de Pœnit. et Remiss. Et sic etiam expressum fuit a concilio Tridentino. Sess. 24. cap. 1. circa invaliditatem matrimoniorum clandestinorum.

Hoc posito, cum Pontifex statuit, suas bullas tantum Romæ publicari, minime verisimile est, quod ipse non alias provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cum Papa tantum Romanos obstringere vult, solet peculiara edicta emanare (et hæc italico idiomate efformat); sed statuta per totam Ecclesiam condens, eaque solemniter promulgans cum clausulis obligatoriis, procul dubio præsumitur omnes fideles obligare velle, statim ac ipsis notitia pervenerit. Quæ notitia facile est, ut e Roma ad provincias perveniat; Romæ enim conveniunt omnes fere nationes, et omnes prælati habent ibi suos procuratores, qui ordinarie satagunt suos principales de novis bullis, quæ promulgantur, certiores facere. Præterea, quod leges pontificiæ obligent statim ac solemniter promulgantur, id clare deducitur ex cap. 1. Ad hæc, de Postulat. Prælat.

uti dicitur : *Non sit necessarium, cum constitutio solemniter editur, aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum inculcare; sed solum sufficit ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice promulgatam.* Notetur, *solemniter editam, aut publice promulgatam.* Qui igitur notitiam certam habet de aliqua bulla jam solemniter Romæ promulgata, bene tenetur ad eam servandam. Idem satis infertur ex cap. Quia cunctis, 1. §. Nec obstaret, de concess. præben. in 6. ubi habetur : *Lex, seu constitutio, vel mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod ignorari minine debuissent.* Ergo quisque tenetur leges illas observare, quarum notitia jam ipsi pervenit, cum illæ jam promulgatæ fuerint modo, quo legislator eas promulgare potest. Nec est dubitandum, quin Papa adstringere possit omnes fideles ad observantiam bullarum suarum per solam promulgationem Romæ factam, sicut quilibet princeps (prout omnes auctores admittunt, ut supra vidimus) obligare suis legibus valet cuncta sua regna per solam publicationem in sua curia expletam.

Sed quod magis nostræ sententiæ vim præbet, sunt duæ clausulæ quæ apponi solent in his bullis, quæ Romæ promulgantur, locisque consuetis affiguntur. Altera clausula sic dicit : *Ut autem præsentes litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas etc. affigi, et publicari, sicque publicatas omnes et singulos quos illæ concernunt, perinde arctare et afficere, ac si unicuique eorum personaliter intimatæ fuissent.* Altera dicit : *Volumus autem, ut præsentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus tam in judicio, quam extra illud ubique adhibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitæ, vel ostensæ.* Hæ autem clausulæ nimis diserte ostendunt, mentem Pontificis esse, velle omnes fideles obstringere ad hujusmodi statuta independenter ab eorum publicatione in singulis provinciis. Et Sylvius, ac Roncaglia, quamvis admittant ut probabilem primam sententiam, habent tamen ut certum, quod omnes bullæ cum præfatis clausulis

Romæ promulgatæ obligent per se absque alia promulgatione. Cæterum, recte ait Roncaglia, quod ex relatis verbis talium clausularum firmum adduci potest argumentum pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad eas bullas, ubi prædictæ clausulæ desunt; nihil enim in legibus frustra appositum supponendum, et clausulæ illæ omnino essent superfluæ, si omnes bullæ Romæ publicatæ etiam sine talibus clausulis obligarent ante quamlibet aliam publicationem in provinciis; modo (excipit) in aliquo loco consuetudo non vigeret indifferenter amplectendi bullas Romæ quocumque modo promulgatas.

Quærit autem Sylvius loco supra citato vers. Petes, an episcopi tenentur promulgare, aut satagere, ut alii observent omnia pontificia statuta jam Romæ promulgata? Et sic respondet: *Teneri curare ut observentur, quando Pontifex significat se velle quod sua lex ubique obliget, etiam absque alia promulgatione alibi facta. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel mandatum pontificium ad eos dirigatur, vel rationabiliter judicent, promulgationem in suis diœcesibus esse necessariam. Nihilominus qui legis notitiam habent, ad eam obligari videntur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum ejus obligatio desierit. Cæterum, si Pontifex non significet esse opus alia promulgatione, neque mandatum dirigat ad ordinarios, probabile est, quod ipsi non tenentur legem promulgare, vel curare ut observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis diœcesibus expectent. Possunt enim tunc interpretari, mentem Pontificis esse, quod lex in diversis provinciis tunc observari, vel promulgari curetur, quando ordinarii existimaverint ita esse pro suis locis expediens et utile.* Idem scribit Diana in Summa v. Lex. n. 18. cum Wiggers, et Maldero, dicens: *Quando Pontifex non significat opus esse alia publicatione, et non præcipit ordinariis, ut servari eam* (legem) *faciant, nec populis ut servent, non tenentur publicare, et observari curare, nisi pro loco sperent fructum; nam mens Pontificis generalem legem præscribentis est, ut ubi cum fructu fieri potest, curetur observari.*

Præterea probabiliter aiunt Suarez de Lege l. 2. c. 33. n. 8 et Layman. eod. tit. c. 2. n. 7. cum Molina, et Soto, quod leges pontificiæ, quæ infirmant aliquem contractum suapte natura validum (prout fecit bulla S. Pii V,

quoad contractus censuales) vel quæ jurisdictionem auferunt, v. gr. in sacramento pœnitentiæ, circa has benigne interpretari possumus, mentem esse Pontificis, quod nolit eas effectum habere, nisi postquam fuerint in diœcesibus promulgatæ; alioquin ipsæ redundarent in detrimentum plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent. Secus autem est respectu pœnarum, quæ statuuntur adversus clericos male ordinatos, et episcopos male ordinantes, prout Sixtus V. declaravit (præsertim quaod simoniace promotos, et promoventes, nam quoad alios bulla Sixti per aliam bullam Clementis VIII. 40. Romanum, fuit reducta ad terminos concilii Trid.). Sicut etiam secus procedit in legibus irritantibus actum aliquem ob defectum solemnitatis; quæ leges, postquam obligandi vim habuerant etiam respectu ignorantium valent, ut dicunt Sanchez de Matr. l. 3. d. 17. et l. 9. d. 32. n. 2. ac Layman. l. c. cum Nav. et aliis.

Quæritur II. an, ut lex obliget, requiratur spatium duorum mensium a promulgatione? Tres sunt sententiæ. *Prima* dicit statim obligare. Ita Salas, Vasq. Villal. etc. apud Salm. c. 1. n. 89. Ratio, quia lex, cum promulgatur, jam in suo esse integro constituitur. *Secunda* dicit obligare statim, vel quasi, saltem existentes in curia; alios autem non obligare, nisi post sufficiens tempus, plus minus juxta distantiam locorum. Ita Palaus tract. 3. d. 1. part. 11. n. 7. Suar. l. 3. c. 17. a. n. 7. item Montes. Gran. etc. ap. Salm. n. 90. *Tertia* sententia probabilior dicit, quando in lege non determinatur tempus ad obligationem, nullos obligare, neque in curia existentes, nisi post duos menses a promulgatione; sed transactis duobus mensibus, jam arbitrio prudentum taxatis, omnes obligare. Ita Soto de Just. lib. 2. q. 1. a. 4. Bonac. t. 3. c. 6. concl. 2. n. 3. Sav. Lex, n. 8. Sylvest. eod. verb. q. 6. et Salm. n. 91. cum Valent. Reg. Men. Tab. et aliis. Ratio, quia lex non obligat, nisi ejus notitia moraliter ad omnes subditos pervenire possit, ut eruitur ex l. Leges c. de Leg. ubi: *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent.* Et ex cap. de Concess. præb. in 6. v. Nec obstat, ibi: *Lex, seu constitutio et mandatum nullos adstringunt, nisi post-*

quam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus intra quod ignorari minimè debuissent. Hoc autem tempus, quo lex humano modo pervenire possit ad aures subditorum, taxandum est arbitrio prudentum, hocque arbitrium jam taxatum habemus in Auth. Ut facta etc. uti supra dictum est: Ergo illi standum, ubi tempus non est determinatum.

97. — Adduntur hic variæ quæstiones circa legem dubiam.

Quæritur, an in dubio, si lex existat, lex obliget? Respondetur, minime obligare post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, præciso tamen scandalo, vel alio notabili inconvenienti, quia tunc possidet libertas. Ita communiter Suarez t. 5. in 3. p. d. 40. sect. 5. n. 15. Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 32 et 33. Pal. tr. 1. d. 3. p. 7. n. 1. Salm. de Leg. c. 2. n. 110. cum Tap. Vill. Arav. etc. Id. expresse confirmant D. Th. Quodlib. 14. de Verit. a. 3. ubi: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Scotus in 4. d. 3. q. 4. *Nullus tenetur ad aliquod præceptum divinum, nisi per aliquem idoneum et authenticum sibi promulgetur.* Item Glossa in c. Cum sunt, de Reg. Jur. in 6. *In dubio nullum præsumi obligatum,* ex Authent. Quibus modis. Item Glossa in cap. Ex parte de Cens. *In dubio liberum est sequi quod magis placuerit.* Item N. SS. Bened. XIV. Notif. 13. ibi: *Non si debbono porre legami, quando non v' è una chiara legge che gl' imponga.* Id clare probatur ex cap. Erit. dist. 4. ubi S. Isidorus sic ait: *Erit autem lex manifesta.* Item ex c. Cum. jure 31. de Off. et Pot. Jud. del. ibi: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Item in cap. fin. de Transact. *In his vero, ubi jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando.* Item S. Leo in cap. Sicut quædam. dist. 14. sic docuit: *In his, quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum inveniatur adversum.* Item Lactantius in lib. 3. Inst. c. 21. dixit: *Stultissimi est hominis, præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera aut falsa sint dubitatur.* Ratio est, quia Deus sane donavit homini do-

minium libertatis ex Apostolo (1. Cor. 7.) *Potestatem autem habens suæ voluntatis*. Et ex ecclesiastico (15. 14.): *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Quamobrem possidet homo libertatem ad agendum quidquid vult, quod non constet a lege sibi vetitum, ut ait D. Thomas (in 4. d. 15. q. 2. a. 4. ad. 2. et 9.): *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur,* ex l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj. ubi: *Omnia sunt permissa per legem, quæ prohibita non inveniuntur.* Hinc Melchior Canus (in relact. 4. de Pœnit. part. 4. q. 2. prop. 3. n. 5.) sic impugnat sententiam Scoti et aliorum, qui volunt peccatores teneri ad actum contritionis in quolibet die festivo; *Quoniam* (ait Canus) *ignoro, unde ad hanc opinionem DD. illi venerint, libere possum, quod non satis explorate præceptum est, negare.* Ac propterea D. Thomas, quodl. 9. art. 15. dixit: Periculosum est (determinare aliquid esse peccatum mortale) *ubi veritas ambigua est,* nempe *si in jure divino non invenitur determinata expresse.* Et D. Antoninus part. 2. tit. 1. cap. 11. ait: Bene excusari ignorantiam, utpote invincibilem, *quantum ad ea quæ non sunt expresse contra jus divinum, vel naturale.*

Et idem dicendum cum Salm. dicto n. 110. et aliis, si dubitetur, an aliquid comprehendatur sub lege: seu an lex extendatur ad aliquid. Idem in dubio, an incœperit legis obligatio; secus autem in dubio, an finierit. Salmant. ibid. n. 120. cum Laym. Sanch. Pal.

Quid in dubio, an causa, quam habes, sit sufficiens ad te excusandum a lege? Quidquid dicat Salas, verius est te teneri ad legem; quia tunc possidet lex antecedenter ad tuam libertatem. Salm. ib. n. 112. cum Sanchez, Pal. etc.

Quid in dubio, an lex sit promulgata? Legem non obligare tenent Dicast. apud Croix ib. n. 190 et Salm. d. cap. 2. n. 110. Excipit tamen Croix, si lex fuerit jam usu recepta.

Quid in dubio, an lex usu recepta sit? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia tenet tunc legem non obligare, saltem si sit pœnalis, ut Azor. t. 1. lib. 2. c. 19. q. 12. Salas d. un. n. 169. et Dian. Tab. etc. apud Salm. de leg. cap. 2. n. 113. Et universaliter de omni lege hoc tenent Nav. Rebell. Felin. Dec. etc. apud Pal. de Consc.

disp. 3. part. 7. n. 4. et probabile putant ipse Pal. Sporer de Consc. c. 1. n. 81. ac Tamb. de Consc. c. 3. §. 7. verb. Legis. Ratio, quia tunc, cum dubitetur de receptione legis, dubitatur etiam, an lex unquam obligaverit; et ideo possidet libertas. Hanc autem opinionem dicunt esse probabilem, quia probabile putant esse necessariam acceptationem legis ut ipsa obliget, juxta sententiam referendam num. 138. *Secunda* sententia, quam tenet Croix, lib. 1. n. 591. dicit legem obligare, si sit ecclesiastica, secus vero si sit civilis. *Tertia* tamen sententia sequenda affirmat legem obligare. Et hanc tenent Pal. loc. cit. n. 3. Sanch. Dec. lib. 1. c. 11. et Salm. loc. cit. n. 114. Ratio 1. quia cum constet de lege, pro ea stat possessio, regula enim generalis est, ut factum præsumatur, quod de jure faciendum erat, prout hic præsumitur facta acceptatio. Ratio 2. quia lex, cum jam lata et promulgata fuerit, non indiget acceptatione, uti præfati AA. censent: Saltem, ut recte dicunt Croix lib. 1. n. 591. et Mazzot. c. 6. q. 6., lex, modo non sit certe abrogata, ante acceptationem jam habet vim obligandi; unde, licet quis non peccet contra legem, quia ipsa nondum est recepta, peccat tamen, quia eam non acceptat, prout dicemus dict. n. 138.

98.—Quid in dubio, an legislator sit superior legitimus? Negant Vasq. Salas, Diana, et Arav. ap. Salm. c. 2. n. 118. in fin. quia, cum dubium sit jus præcipiendi, dubia etiam est possessio. Sed affirmandum cum Sanch. Dec. lib. 7. c. 3. n. 29. Croix l. 1. n. 593, cum Oviedo, et Salm. loc. cit. cum Tap. et Martin. semper ac superior est in pacifica possessione suæ potestatis, tunc enim melior est ejus conditio jam possidentis jus præcipiendi.

Quid in dubio, an superior suam potestatem excedat? Tunc non teneri subditum obedire censent Adrian. Rodr. Vasq. Salm. ap. Pal. de Consc. d. 3. part. 13. n. 1. et alii ap. Croix, lib. 1. n. 594. Sed recte contradicunt Nav. de Res. c. 3. d. 12. n. 252. Palaus n. 2. cum Tol. Mol. Az. Sa. etc. communiter, cum Sanch. Dec. lib. 6. c. 3. n. 4. quia possessio stat pro potestate superioris. Limitat tamen Sanch. ib. et n. 23 et 24. cum Sot. Lot. Lop. Tat. Salm. etc. si res præcepta sit nociva subdito, vel tertio, aut valde difficilis vel molesta.

99. — An autem subditus teneatur obedire in dubio de justitia legis? Negant Dicast. et alii apud Croix lib. 1. n. 595. quia tunc non habetur possessio pro jure superioris. Sed omnino affirmandum cum Bon. de Leg. d. 1. q. 1. part. 7. §. 3. n. 11. qui citat Vasq. Suar. et Salas; Salm. de Leg. c. 1. n. 15. cum aliis cummuniter. Ratio, quia revera in dubio superior possidet jus præcipiendi. Excipiunt tamen DD. si lex sit nimis ardua, vel si grave damnum subdito afferat. Vide dicenda lib 3. n. 617. Quær. V.

Quid in dubio, an lex præcipiat, vel suadeat? Aut an obliget sub gravi, vel levi? Resp.: tunc legem aut non obligare, aut non obligare sub gravi, ex regula juris 59. ff. de Regulis Jur. *Semper in dubiis benigniora sunt præferenda:* ita Croix n. 596. Cum Nav. Sanch. et contr. Laym. Contra, in dubio, an lex sit abrogata, aut dispensata; vel adsit causa excusans a lege? ad eam tenemur ex communi. Vide Spor. n. 82. Salm. n. 112. Tamb. n. 2. ll. cc. Croix n. 597 et 598. Quid in dubio, an advenerit, vel præterierit tempus obligationis legis? Respond. in dubio inceptionis, v. gr. an expleveris annos 21. non teneris ad jejunium, quia tunc possessio est pro libertate. Secus in dubio præteritionis, v. gr. an in sabbato transacta sit hora mediæ noctis, nequis edere carnes, tunc enim possidet lex. Sic etiam si dubitas, an habeas annos 16. ad professionem, vel an. 25. ad sacerdotium, nequis profiteri, aut ordinari. Ita commun. Laym. lib. 1. tr. 1. cap. 5. §. 4. Sanch. de Matr. lib. 2. d. 41. n. 4. et Dec. lib. 1. cap. 10. n. 38. Pal. tract 1. d. 3. part. 8. a. n. 6. et Sal. c. 2. n. 120. cum Tapia, Diana, et Villalob.

Quid in dubio, an legem impleveris? In dubio negativo teneris implere; secus, in positivo. Carden. et Ills. cum Croix lib. 1. n. 600.

Circa materiam legis humanæ nota sequentes quæstiones.

100. — Quæritur 1. an lex humana possit directe præcipere actus internos? Probabilius negant. Salm. cap. 1. n. 66. cum S. Thom. Caj. Suar. Bon. etc. contra alios, quia legislator humanus nequit judicare de internis.

Quæritur 2. an possit lex humana præcipere actus indirecte internos ob connexionem cum actibus externis? Dis-

tinguitur : Potest, si actus interior per se cum exteriore conjungitur. Et duplici modo potest conjungi, vel tanquam forma constituens actum externum in esse morali actus virtutis : Sic requiritur consensus internus ad matrimonium contrahendum, ad contractum ineundum etc. Vel tanquam causa cum effectu : Et sic qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi. Ideo cap. Commissa. §. Cæterum, de Electione in 6. obligatur clericus ad resignationem beneficii, si receperit illud animo non se ordinandi intra annum. Ita Salm. d. c. n. 69. cum Tapia, Caj. Pal. etc.

Si vero actus interior per accidens conjungatur cum exteriore, tunc non potest præcipi a lege humana, puta, si præcipiatur dari eleemosyna ex vera devotione etc. Ita Salm. ib. n. 70. cum Suar. Pal. Tapia, etc. contra Caj. et Soto.

Quæritur 3. an actus exteriores occulti possint a lege humana prohiberi ? Affirmat : et sic prohibetur sub excommunicatione hæresis externa, licet occulta ; sic sub irregularitate homicidium occultum. Actus enim occulti, licet non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege, ut docet S. Thomas. Vide ib. n. 71. et 72.

Utrum autem in dubio, an res sit licita, teneatur subditus obedire ? Negant Sylvest. Ang. Hostiens. etc. apud Sanch. Dec. lib. 6. c. 3. n. 19. qui dicunt, tunc eum nec teneri nec posse obedire, nisi prius inquirat a peritis, quod res saltem non sit certe illicita. Sed verius affirmat Sanch. loc. cit. cum Nav. Val. etc. ex D. Thom. de Verit. q. 17. a. 5. ad 4. qui docet non pertinere ad subditos, sed tantum ad superiores inquirere de honestate rei præceptæ; ideoque bene potest et tenetur subditus obedire, semper ac ei non constet rem esse malam. Vide Croix lib. 1. n. 439. Cæterum, præcisa quæstione, an subditus de honestate rei præceptæ teneatur, vel non, prius inquirere ab aliis rei veritatem, communis est sententia omnium theologorum tam recentium, quam antiquorum, qui docent in obscuris esse obediendum superioribus, ubi non est certum peccatum ; ita S. Bonaventura in 2. d. 39. art. 1. q. 3. Gerson de Poll. noct. cons. 3. Nyder in Consol. part 3. c. 17. ubi citat Raymund. et Henr. Gandens. Halensem part. 2. q. 121.

Memb. 3.a.2. et sic docuerunt omnes qui de hac re egerunt. Ita etiam omnes mysticæ theologiæ magistri cum S. Ignatio Loyola in epist. de Virt. Obed. ubi : *Est igitur hæc ratio subjiciendi proprii judicii, non solum sanctis viris usitata, sed etiam perfectæ obedientiæ studiosis imitanda, omnibus in rebus, quæ cum peccato manifesto conjunctæ non sunt.* Audiatur præcipue D. Bernardus (de Præcep. et Dispens. c. 12.) : *Quidquid vice Dei præcipit homo; quod non sit certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* Deinde sibi objicit : *Sed homines facile falli possunt.* Et respondet : *Sed enim quid hoc refert tua, qui conscius non es? præsertim cum teneas de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam etc. Ipsum proinde quem pro Deo habemus tanquam Deum in his, quæ non sunt aperte contra Deum, audire debemus.* Item Leo X. (ut infert Casarubius v. Declarare, n. 4. et 5.) concessit fratribus, minoribus, ut possint in omnibus dubiis secura conscientia stare determinationi suorum superiorum. Item S. Bernardinus Senensis in dialogo de Obed. ait : *Ubi subditus rationabiliter dubitat, an quod præcipitur sit peccatum, an non, tunc profecto obedire debet.* Item B. Humbertus (in l. de Erud. Relig. c. 1): *Nisi aperte sit malum quod præcipitur, accipiendum est, ac si a Deo præciperetur.* Item Dionysius Charthusianus (in 2. d. 39. q. 3.) : *In dubiis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati, quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Item Glossa in c. Ad aures. De Temp. Ord. lit. f. in fine : *Si vero dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur a peccato, licet in veritate sit malum.* Idem docuit prius D. Augustinus loquens de obedientia debita superioribus temporalibus, in cap. Quid culpatur. 3. caus. 23. q. 1. ubi : *Ergo vir justus, si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum, certum est : vel utrum sit, certum non est; ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo servandi.*

Quæro etiam hic, an tenearis parere legi fundatæ in falsa præsumptione? Universe negat Rebel. ap. Croix de Rest. n. 174. Sed Mol. et alii ibid. ac Mazzot. de Leg. cap. 5. q. 7. melius affirmant teneri ad legem, puta reficiendi

damnum ex tuo animali causatum etiam sine tua culpa : quia finis legis est, non solum puuire culpam, sed etiam reddere homines cautiores. Hoc tamen non ante sententiam judicis. Si vero tuum animal non intulit damnum, sed juridice probetur intulisse, tunc non teneris solvere etiam post sententiam, præciso scandalo : et poteris compensare, si solvisti ; quia tunc lex esset certe injusta, falsum præsumendo, et in foro interno præsumptio debet cedere veritati, ex c. Veritatem. dist. 8. Ita communiter Suar. lib. 3. c. 23. et lib. 5. c. 24. Pal. tr. 3. d. 1. p. 4. n. 12. Sotus de Just. l. 1. q. 6. a. 4. Pontius de Matr. l. 5. c. 5. n. 6. Bon. d. 2. q. 1. p. 7. §. 3. n. 2. et 6. Salm. c. 2. n. 78. cum aliis. Nec obstat dicere, quod Tridentinum irritans matrimonia clandestina, nititur præsumptione de fraudibus in illis occurrentibus, et tamen nemo dixit valere tale matrimonium, ubi nulla revera intervenit fraus : item irritantur testamenta solemnitatibus carentia, ut fraudes vitentur ; et nihilominus, licet fraus aliquando cesset, nec testamentum subsistit : sed in his et similibus casibus distinguenda est præsumptio juris, qua lex quærit avertere pericula, quæ facile evenire solent, et tunc lex locum habet etiam in casibus qui fraude carent, a præsumptione facti, quod, si deest, lex merito cessat.

DUBIUM II.

Quotuplex est præceptum ?

101. Præceptum dividitur 1. In affirmativum, et negativum. — 102. Dividitur 2. In naturale, et positivum. — 103. Præceptum autem positivum dividitur in præceptum divinum, et humanum. — 104. Quinam possint ferre leges ? an reges ? et respubl. ? an Papa ? an concilia ? an episcopi, synodus, et capitula ? an abbatissæ ? — 105. Quid comprehendat lex canonica, et civilis ? — 106. An declarationis S. congr. et decreta rotæ habeant vim legis ? An leges civiles obligent in conscientia ? — 107. De Consuetudine ; et quæ conditiones requirantur ad statuendam consuetudinem ? — 108. De effectu consuetudinis ? Et quid si a lege reprobetur ? — 109. Quid si consuetudo a lege revocetur ? — 110. Dissertatio de potestate Pontificis, usque ad n. 135.

101. — « Respondeo : Præceptum dividitur 1. univer-
» saliter in affirmativum, et negativum. Illud est quod
» bonum præcipit, hoc quod malum prohibet. Differunt

» inter se, quod affimativum obligat quidem semper, sed
» non ad semper, seu non pro omni tempore; v. gr. hono-
» randi sunt parentes, non semper, sed suo tempore. Nega-
» tivum obligat et semper, et ad semper. Vide Bec. in 1.
« 2. t. 3. c. 1. q. 3.

102. —» 2. In naturale, et positivum. Præceptum natu-
» rale, seu juris naturæ, est dictamen, seu judicium no-
» stræ rationis, quo per lumen nobis ab auctore naturæ
» impressum statuimus, quid agendum, et quid vitandum
» sit; quale est illud : Bonum est faciendum, malum fu-
» giendum. Ex quo præcepto generali particularia, v. gr.
» Deum esse colendum, nemini faciendam esse injuriam,
» imo omnia præcepta Decalogi (excepta circumstantia
» subbati) multaque alia derivantur. Præceptum positi-
» vum, seu juris positivi est, quod libera Dei, vel homi-
» num voluntate positum est, et ex eadem dependet,
» v. gr. Præceptum de baptismo, jejunio quadragesi-
» mali, etc.

» Porro, quomodo præcepta positiva mutari, ac variari
» possint, ac soleant, naturalia vero semper maneant,
» vide apud scholasticos, et Less. l. 2. de Jure, et Just. c.
» 2. d. 2.

103. — » Resp. 2. Præceptum positivum dividitur in
» præceptum juris divini, quod scilicet a Deo traditum
» est, et in juris humani, quod ab homine. Positivum
» divinum dividitur in præcepta veteris, et novæ legis. Lex
» vetus continebat præcepta moralia, cæremonialia, et ju-
» dicialia, de quibus vide. S. Thom. 1. 2. q. 103. Lex nova
» continet præcepta supernaturalia fidei, et sacramento-
» rum. Positivum humanum dividitur in præceptum juris
» ecclesiastici, sive canonici, quod auctoritate Ecclesiæ,
» scilicet summi Pontificis, aut concilii, statutum est; et
» juris civilis, seu politici, quod fundatur in potestate
» sæculari. »

104. — Certum est dari in hominibus potestatem ferendi leges; sed potestas hæc quoad leges civiles a natura nemini competit nisi communitati hominum, et ab hac transfertur in unum, vel in plures, a quibus communitas regatur. Hinc summus Pontifex nequit leges civiles ferre, nisi in populos, qui ejus temporali ditioni subduntur. Poterit

tamen abrogare, vel corrigere leges civiles aliorum principum, si opponantur æquitati. Ideo in c. Cum haberet. De eo qui duxit matr. abrogatur lex prohibens alimenta dari filiis illegitimis.

Reges autem et principes supremi, qui superiorem non agnoscunt, leges civiles ferre possunt in suis ditionibus, et ad eas in conscientia obligare. Vide dicenda hoc l. n. 156. Circa autem reginas regni hæredes, dubitatur inter DD. Nam si conjugatæ non sint, certum est posse ferre leges; si vero sint conjugatæ, etiam, constante matrimonio, ad ipsas pertinere potestatem gubernandi, et inde ferendi leges, probabilius putant Salm. c. 3. n. 10. cum Suar. Pal. etc. contra aliquos.

Eamdem potestatem habent respublicæ. Aliæ vero civitates non exemptæ nequeunt ferre leges, nisi ex consuetudine, aut concessione principis. Possunt tamen aliqua statuta condere, quibus vi contractus obligentur cives; vel alia præcepta statuere temporalia (non perpetua); revocabilia tamen a principe, quibus subditi teneantur. Vide Salm. ibid. n. 12.

Quoad leges autem ecclesiasticas, certum est adesse in Ecclesia potestatem eas ferendi immediate a Christo Domino Ecclesiæ institutore communicatam. Et hanc potestatem certo tenendum est reperiri apud summum Pontificem, tanquam caput universale, Christi vicarium, et successorem S. Petri, cui totum Ecclesiæ regimen a Christo fuit commissum independenter a conciliis, ut Salm. de Leg. c. 3. n. 14. cum Bellar. Caj. Laym. Pal. etc.

Concilia generalia etiam possunt ferre leges pro tota Ecclesia, modo sint congregata de licentia summi Pontificis, et pro loco ac tempore ab ipso assignatis. An autem leges, seu definitiones ab œcumenicis conciliis editæ robur habeant ante Pontificis confirmationem? Affirmant aliqui, si consensus accesserit pontificiorum legatorum. Sed omnino dicendum, necessario requiri expressam Papæ confirmationem, quando ipse non est concilio personaliter præsens; legatis enim nulla tribuitur facultas confirmandi synodorum statuta, quæ cæterum nullam majorem auctoritatem habent, quam illam, quæ ipsis a Pontifice conceditur, ut docet S. Thomas de Potentia etc. q. 10. ar. 4. ad 13. et

cum eo communiter nostri DD. ut card. Turrecrem. Suarez. Laym. Pal. Tapia, etc. cum Salm. de Leg. c. 3. n. 24. contra recentiores Gallos. Et confirmatur exemplo tot conciliorum generalium, quæ post confectas, definitiones necessarium duxerunt confirmationem Pontificis petere et obtinere; ut factum fuit in conc. Nicæno, et ultimo in concilio Tridentino, sicut legitur sess. 25. in fine. Hinc merito ab Alex. VIII. proscripta fuit propos. 29. quæ dicebat: *Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

Hanc falsissimam propositionem plene, et ex principiis confutari valde prodest ad firmanda tam fidei, quam morum dogmata: Omnes enim propositiones a Pontificibus damnatæ, licet non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ erroneæ, aliæ scandalosæ, etc. tamen, accedente Pontificis definitione, tenendum est de fide, quod illæ propositiones vere sint temerariæ, vel alia inficiantur nota, quam ipsas pati Pontifex declaravit; et ideo esset quidem hæreticus, qui easdem tanquam veras et licitas sequeretur, aut propugnaret; ut bene ait Viva in qu. prod. ad prop. damn. n. 1. Qua de re operæ pretium censuimus peculiarem super prædictam propositionem dissertationem conficere, quam reperies in fine hujus dubii n. 110.

Verum est, quod cæteris apostolis etiam fuit collata potestas universalis Ecclesiam gubernandi; diverso tamen modo, ac fuit commissa S. Petro, qui poterat eos obligare, et ipsorum leges abrogare, ut Salm. d. c. 3. n. 15. et 16. cum Bellarm. Suar. Caj. Sot. etc.

Hinc episcopi, qui successores sunt apostolorum, bene ferre possunt leges pro suis diœcesibus sine consensu capituli, ex c. de Majorit. et c. 2. de Const. in 6. Exceptis rebus, quæ cedere possunt in præjudicium capituli, vel cleri, ut in cap. Quanto, de his quæ fiunt a prælato. A quonam vero hanc potestatem legislativam episcopi recipiunt? Alii dicunt recipere immediate a Christo Domino, quia ab ipso est dignitas, et officium episcopale institutum, ut Vasq. Victor. etc. apud Salm. d. c. 3. n. 20. Alii dicunt recipere a Pontifice, ut S. Thom. S. Antonin. Sot. Pal. etc. apud Salm. ibid. n. 21. Et sic definitum videtur a Gregorio in

cap. Decreto. dist. 6. ubi: *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertivit ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.* Cæterum hæc questio est tantum de nomine, nam ex una parte certum est quod episcopi, licet immediate recipiant hanc potestatem a Christo, semper tamen suscipiant cum subordinatione ad Papam: Et ex alia, licet episcopi recipiunt a Pontifice, possunt tamen leges ferre absque ejus licentia, modo non opponantur legibus Pontificis, et modo potestas circa aliqua non sit Pontifici reservata. Vid. Salm. d. c. 3. n. 18. et 19. Archiepiscopi autem non possunt ferre leges in diœcesibus suffraganeis, nisi ex consuetudine id habeant. Vid. Salm. ib. n. 22.

Concilia provincialia, sive nationalia alicujus nationis: sive provincialia alicujus metropolis, nempe episcoporum cum suo archiepiscopo, sive synodalia, in quo episcopus cum suis parochis, etc. conveniunt, ferre etiam possunt leges perpetuas pro suo territorio. Vide Salm. d. c. 3. n. 25.

Capitula autem nequeunt condere leges sine consensu episcopi (nisi tantum circa suos capitulares, ut probabile putant Pal. Suar. etc.) Ita Salm. d. c. 3. n. 31. cum Sylvest. Tapia etc. An vero mortuo episcopo, possit capitulum ferre legem pro tota diœcesi, usquedum revocetur ab episcopo successore? Recte affirmant Salm. ib. n. 33. cum Laym. Bon. Pal. Suar. etc. quia, sede vacante, capitulum succedit loco episcopi.

Abbatissæ possunt etiam ferre præcepta pro recta gubernatione domus, et adhuc sub culpa gravi obligare, ut dicunt Sanch. Dec. l. 6. c. 1. n. 17. et Mazzot. tr. 1. d. 1. q. 1. c. 2. q. 4. vid. lib. 4. n. 52.

105. — Communiter autem lex humana dicitur alia *canonica*, sive *ecclesiastica*, alia *civilis*. Lex *civilis* dividitur in leges imperiales, quæ dicuntur jus commune, divisum in digestos, codicem, et instituta; et in leges regias particulares regnorum, quæ dicuntur jus municipale.

Lex autem *canonica* comprehenditur in quinque voluminibus, quorum I. est *decretum* Gratiani (quod verius vim legis non habere, præter illam, quam ex se habent decreta in ea contenta, dicunt Salm. cap. 1. n. 43. cum Caj. Sot. Suar. etc. contra aliquos). II. *Decretales*. (De-

cretum citatur per causas, quæstiones, distinctiones, et canones; decretales per capitula, et titulos). III. *Sextus decretalium;* qui etiam citatur per capitula, sed addito in Sexto. IV. *Clementina*, et *extravagantes*. V. *Bullarium*. Hi libri constant sancitis Pontificum, et conciliorum statutis, et sine dubio vim legis habent.

106. — Quæritur hic 1. an decretalia, sive epistolæ, responsa, aut declarationes pontificiæ non insertæ in corpore juris vim obligandi habeant? Respondetur affirmative ex cap. Si Romanorum. 1. dist. 19. ubi papa Nicolaus V. id expresse declarat. Advertit tamen P. Suarez eas non obligare nisi post promulgationem : quamvis enim citatus auctor l. 4. de Legib. cap. 14. num. 3. dicat : *Ordinarie epistolæ sive responsa pontificia sunt potius non constitutiva, sed declarativa, et habent vim legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad servandum antiquum jus secundum illam interpretationem :* attamen l. 6. c. 1. n. 3. hæc addit : *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promulgata etc. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.* Idem docet Castr. tr. 3. de Leg. disp. 5. punct. 3. §. 1. n. 2. ubi ait : *Debet autem hæc declaratio publicari ea solemnitate, qua lex; alias non erit authentica, quæ legis obligationem habebit, sed solum erit declaratio doctrinalis.* Idem scribit Escobar tom. 1. l. 5. de Leg. cap. 3. n. 21. ubi sic ait : *Hinc colligo, epistolas pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo epistolæ assolent publicari.* Idem scribit Bonac. tom. 2. de Legib. disp. 1. q. 1. punct. 4. num. 1. ubi ait : *Interpretationem legis factam auctoritative non habere vim legis, nisi promulgetur, quia de ratione legis est promulgatio; ita ut, qui interfuerunt publico legis consilio, non teneantur ad eam, nisi post promulgationem.* Et citat pro hac sententia Salas, et alios. Subditque n. 12. sic inquiens : *Ex quo licet inferre, epistolas pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo publicari solent leges.* Idque satis etiam confirmatur ex eodem citato can. si Romanorum, ubi refertur et confirmatur decretum S. Leonis Papæ, quo sic ille declaravit et decrevit. *Ne quid vero sit, ut quid a nobis prætermissum forte credatur, omnia decretalia constituta*

tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium decessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus, e canonum (nota) *promulgatæ sunt disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri mandamus.* Sed hic sapienter advertit Ronc. de Legib. quæst. 1. cap. 2. q. 7. resp. 11. quod non solum constitutiones pontificiæ, quæ solemniter sunt promulgatæ, obligationem legis inducant, sed etiam omnes aliæ, quæ ex usu et consensu Ecclesiæ universalis jam a pluribus sæculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis.

Quæritur 2. an declarationes sacræ congregationis cardinalium vim legis habeant? Nulli dubium, quod pro casibus particularibus, pro quibus fiunt, obligant ut leges, prout est commune apud Salm. de Legib. cap. 3. n. 30. et Croix l. 1. n. 574. Dubium est, an obligent pro casibus similibus? Duplex est sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt Salm. n. 28 in fin. *Prima* sententia asserit, quod tales declarationes, si sint munitæ sigillo, et subscriptione eminentiss. cardinalis præfecti, robur habent obligandi omnes, quia talem potestatem declarandi cardinales habent a Pontifice, ut eruitur ex bulla 74. Sixti V. Nec obstat, non esse promulgatas, quia promulgatione indigent leges novæ, non jam declarationes de legibus jam promulgatis. Ita Garcia, Salas, Rodr. apud Salm. n. 28. Fagnan. Barb. etc. apud Croix num. 574. Sed dicunt esse necessarium, quod in ipsa declaratione exprimatur, eam fuisse promulgatam, aut saltem latam mandato summi Pontificis, aut saltem Pontifice consulto, nam in bulla Sixti V. sic dicitur: *Interpretandi facultatem* (*nobis autem consultis*) *impertimur.* Cæterum, sicut dictum est cum Ronc. num. 105. vers. Quærit. hic. 1. in fin. de declarationibus pontificiis, sic etiam potest dici de declarationibus sacr. congreg. concilii, quod illæ declarationes, quæ ex usu et consensu Ecclesiæ a pluribus annis sunt sufficienter promulgatæ per orbem christianum, ipsæ satis obligent omnes ad earum observantiam.

Secunda vero sententia dicit, quod, licet tales declarationes magni sint ponderis, non obligent tamen universe, nisi sint, non solum Papa consulto et mandante editæ, sed etiam sint ejus mandato speciali solemniter promulgatæ pro tota Ecclesia, ita ut præcipiat Pontifex

ab omnibus illas observari. Tunc enim tantum ipse loquitur ut Ecclesiæ caput, et doctor; alioquin videtur loqui solum ut præses illius congregationis, cui non videtur tunc communicare totam suam auctoritatem, et infallibilitatem. Ita Sanch. de Matr. l. 8. d. 2. num. 10 Bon. de Leg. d. 1. q. 1. p. 8. n. 4. Pontius de Matr. l. 5. cap. 13. §. 2. n. 7. Suar. de Leg. l. 6. cap. 1. n. 3. et 6. Mazzot. tr. 1. d. 2. q. 1. c. 2. q. 3. Croix l. 1. n. 215. 216. et 217. cum Card. et Terril. ac num. 574. cum Loth. et Delbene. Diana p. 1. tract. 10. r. 29. cum Véga, Valer. Serar. etc. Salmant. cap. 3. n. 30. cum Vasquez, Tapia, Lezan et Villal. Ratio hujus sententiæ est, quia, ut lex obliget, omnino requiritur solemnis promulgatio legis, juxta dicta num. 9. Hinc hujusmodi declarationes, cum frequenter non promulgentur solemniter, sunt quidem magni ponderis, sed nequeunt habere vim legis, et tantum obligant uti sententiæ particulares illorum casuum, pro quorum decisione petuntur, non vero pro similibus. Nec obstat dicere, quod promulgatio requiritur quidem pro legibus, sed non pro declarationibus legum jam promulgatarum. Nam respondent AA. citati, quod tales declarationes, quando fiunt de rebus dubiis, in quibus extare possunt opiniones contrariæ circa intelligentiam legis, tunc se habent ut novæ leges. Saltem in dubio, an ipsæ habeant velne vim obligandi ut leges, eas non obligare dicit, Laym. l. 1. tr. 4. c. 7. §. 7. in fin. ubi sic ait: *Pendet quæstio hæc ex mente Pontificis potestatem ipsis* (cardinalibus) *tribuentis. Iterum præsumendum non est habere vim legis, præsertim cum authentice non promulgentur.* Citatque pro hoc Sanchez, et Rodriguez.

Decisiones autem rotæ minorem utique quam declarationes S. C. auctoritatem habent. Croix l. 1. n. 576. cum Luca, et Fagund. apud Tamb. Dec. l. 8. Tract. de Præsc. §. 2. n. 16.

An vero regulæ cancellariæ obligent ubique? Negat Less. in Auctar. v. Beneficium, qui ait obligare tantum in curia Romana, et huic adhærent Diana, et alii. Sed affirmat Mazzot. l. c. q. 3. cum Az. Gomez etc., quia sic fert praxis. Vide Croix l. 1. n. 575.

Quæritur 3. an leges civiles obligent in conscientia? De

hoc puncto, valde scitu necessario, oportet aliqua principaliora hic adnotare. Aliæ leges civiles sunt expresse a jure canonico approbatæ, aliæ expresse correctæ, aliæ vero neque approbatæ, neque reprobatæ. Hinc dicendum I. Leges approbatæ sine dubio in conscientia obligant; ita est lex Justiniani in Novel. §. Per occasionem, in qua datur triennium ad experiendam conjugum impotentiam: Hæcque approbata fuit a Cælestino III. in c. Laudabilem, de Frig. et Mal. Ita pariter Nicolaus I. in Resp. ad Bulgaros, in c. Ita, 30. q. 4. approbavit leges invalidantes matrimonium inter adoptantem et adoptatum, atque ab hoc descendentes, ut ex l. Quin etiam 55. ff. de Ritu Nupt. Item inter adoptatum, et filios adoptantis, ex l. Per adoptionem 17. ff. eodem tit. item inter adoptantem, et uxorem adoptati, et contra, ex l. Adoptivus, 14. ff. eod. tit.

Dicendum II. Leges civiles a jure canonico correctæ non obligant quidem in conscientia; talis est lex in princ. instit. de Nupt. et in lib. Nuptiæ, 2. ff. de Rit. Nup. ubi invalidantur matrimonia filiorum fam. inita sine consensu parentum: sed hæ leges correctæ sunt in c. Cum locum, de Sponsal. etc. Matr. etc. Licet ac c. Tua, de Spons. duor. et ultimo in Tridentino sess. 24. c. 1. de Reform. Sac. Matr. Ita etiam in c. Cum haberet, de eo qui duxit matr. abrogatur lex civilis prohibens alimenta dari filiis spuriis. Sic pariter in l. 6. §. 1. ff. de Adulteriis, et l. 2. c. eod. tit. Conjugatus cognoscens solutam non tenetur adulterii judicio, licet damnetur conjugata solutum admittens: sic in cap. Nemo. 32. q. 4. uterque judicio subjicitur, quia utrinque fides conjugalis adhibenda est. Item in l. Liberorum 81. ff. de His, qui not. infam. vidua nubens intra annum luctus multis subjicitur pœnis: sed hoc abrogarunt Urbanus III in c. 4. et Innoc. III in c. 5. de Secund. Nupt. Item in l. Marito ff. ad Legem Jul. de Adult. et l. Gracchus. c. eod. tit. datur facultas viro occidendi adulterum turpiter cum uxore agentem, et in lib. Quod ait. ff. eod. tit. conceditur patri facultas interficiendi filiam in adulterio deprehensam. Sed hæc reprobantur in c. Inter hæc, 33. q. 2. et ab Alexandro VII. in propos. damn. 19. Dubitatum autem fuit, an fuerit abrogata l. Uxorem. de Ritu Nupt. quæ invalidabat matrimonium inter vitricum, et

uxorem privigni? sed S. C. conc. die 28. martii ann. 1721. (apud N. SS. Benedictum XIV. in opere de Synodo p. 418. n. 2.) declaravit validum tale matrimonium.

Dicendum III. Leges civiles non reprobatæ videntur tacite approbatæ a jure canonico; nam in c. 1. de Novi oper. nuntiat. sic dicitur: *Sicuti leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuvantur.* Item in c. Super pecula, de Privil. sic habetur: *Sancta Ecclesia legum secularium non respuit famulatum, quæ æquitatis et justitiæ vestigia imitantur.* Hinc Fagnanus in c. Cum esses, de Test. n. 18. et noster Papa Benedictus XIV. l. c. p. 420. num. 1. cum Abatte, Menoch et communi, dicunt, judicem ecclesiasticum in quæstionibus, in quibus de jure canonico nihil reperitur decisum, debere se conformare juri civili. Et Gelasius Papa Ep. 4. ad Anast. imperat. scripsit: *Quantum ad ordines pertinet publicæ disciplinæ, legibus tuis ipsi quoque parent religionis antistites.*

DE CONSUETUDINE.

107. — *De Consuetudine* hic tractandum, de qua nihil habetur apud Busemb.

Dictum est de lege scripta, nunc aliqua sunt addenda de consuetudine, quæ dicitur lex non scripta.

Ut consuetudo vim legis habeat, tria requiruntur: I. Quod introducatur non a persona particulari, sed a communitate; saltem a majori parte communitatis, quæ capax sit ferendi leges, licet actu leges ferre nequeat: nam consuetudo tunc habet vim legis ex tacito principis consensu. Salm. de Leg. c. 6. ex n. 6. cum S. Thom. Notandum hic, quod mulieres nequeunt introducere consuetudinem contra leges proprias virorum, nec vice versa; uti neque ecclesiastici contra leges laicorum, vel e contra, nisi materia sit communis. Salm. ib. num. 8. et 37. Hinc etiam circa res spirituales clerici non obligantur ad consuetudinem factam a laicis. Salm. ib. num. 38. cum Sanch. Pal. etc. Mercatores tamen, quia distinctam faciunt communitatem, possunt introducere consuetudinem obligantem omnes. Salm. ib. num. 8. cum Pal. Suar. Bon. Tap.

II. Requiritur, ut consuetudo sit rationabilis: quare nulla valet consuetudo contra legem naturalem, aut divinam, sed tantum contra humanam. Addendum tamen, non requiri bonam fidem; nam etiam peccando potest fieri consuetudo. Salm. c. 6. n. 11. cum Suar. Pal. etc. consuetudo enim triplicem statum habet. In initio, introducentes consuetudinem contra legem, omnes peccant. In progressu non peccant illa jam a majoribus introducta utentes, sed possunt a principe puniri. In fine autem nec peccant, nec puniri possunt illa jam præscripta utentes. Ita Salm. ib. n. 13. cum Pal. Caj. Sot. Laym. etc.

III. Requiritur tempus diuturnum continuatum cum repetitis actibus. Quodnam autem tempus sufficiet? *Prima sententia* dicit relinqui arbitrio prudentum, juxta repetitionem actuum, et negotiorum qualitatem, Vasq. Tap. Vill. etc. apud Salm. de Leg. c. 6. n. 15. *Secunda sententia* dicit sufficere, et requiri decennium; hoc enim est longum tempus requisitum a jure ad consuetudinem introducendam; nisi aliud sit alicubi sancitum, ex l. ult., c. de Præscriptione. Ita Salm. n. 15. cum Laym. Suar. Pal. etc., licet doceant primam esse valde probabilem.

An vero hoc decennium sufficiat contra leges canonicas, affirmant Less. Sa, Azor. Pal. Nav. etc. Negant tamen Salm. d. cap. 6. n. 17. cum Laym. Bonac. Suarez, Regin. etc. ex c. de Quarta, et ex c. Ad aures, de Præscriptione. Sed vide infr. n. 139. Notant autem Salm. cum Granad. Salas, etc. n. 18. sufficere dictum eximii doctoris, etiam moderni, asserentis legem abrogatam esse, ut a lege deobligemur.

Dicitur autem requiri *tempus continuatum*, nam si interrumpatur etiam per unicum actum a majori parte communitatis, vel si interim princeps puniat consuetudinem introducentes, consuetudo non præscribitur. Ita Salm. d. cap. 6. n. 18. cum Laym. Suar. Bon. Pal. etc.

Dicitur autem *repetitis actibus*; ad consuetudinem enim requiritur: 1. Ut actus sint repetiti per plures vices juxta prudentum arbitrium, ut Salm. ib. n. 21. cum Pal. Bonac. Suar. etc. contra Less. Reg. Sa, Dianam, etc. n. 21. qui dicunt duos, vel tres actus sufficere. 2. Ut actus sint liberi, non autem per vim, aut metum, aut ignorantiam

positi; puta, si populus censeat existere legem, quæ revera non est. Salm. d. cap. 6. n. 24. et 25. cum S. Thom. Dian. Tap. etc. 3. Requiritur, ut actus sint notorii, saltem notorietate facti, ut Salm. n. 27. cum Pal. Suarez, Bonac. Dian. Basil. etc. contra aliquos, qui requirunt notorietatem etiam juris, ut sententia judicis consuetudo probetur.

IV. Requiritur ad consuetudinem perficiendam intentio se obligandi, vel consuetudinem introducendi. Quare nulla fit consuetudo, si populus, aut major ejus pars agit ex devotione, gratitudine, et simili; aut si læserit legem animo tantum non satisfaciendi ex levitate. Salm. d. c. 6, n. 28. cum Pal. Laym. Bonac. etc. Hic autem animus cognoscitur ex circumstantiis, nempe si consuetudo constanter observetur, et cum non levi incommodo: si transgressores puniantur: si ita sentiant communiter homines pii. Croix lib. 1. n. 571. et Salm. ib. n. 30. In dubio autem, an consuetudo sit ex devotione, vel obligatione? sub gravi, vel levi? an obliget ad culpam, vel pœnam tantum? benignior pars tenenda est; nam nulla lex obligat, nisi de ea constet. Ita Salm. d. n. 30. cum Pal. Suar. Bon. Dian. etc. Et ita Croix lib. 1. n. 592. Qui notat tamen ibi cum Carden. quod universales consuetudines Ecclesiæ de se obligant. Hoc intelligendum vero de consuetudinibus proprie ut talibus obligantibus sumptis, ut de consuetudinibus jejunandi in vigilia pentecostes, et de alia aliqua simili, si adest. Nam aliter dicunt plures AA. de consuetudine abstinendi a lacticiniis in vigiliis extra quadragesimam: de qua vide lib. 3. n. 988. Et aliter dicunt aliqui etiam de consuetudine monialium recitandi officium privatim. Sed de hoc vide lib. 4. n. 122. quid alii communius et probabilius dicant.

V. Requiritur consensus principis ex lib. de Quibus, ff. de Leg. Requiritur enim, ut habeatur consensus saltem tacitus generalis principis, scilicet approbandi quamcumque legitimam consuetudinem, quando illam specialem consuetudinem princeps ignorat. Ita Salm. cap. 6. n. 33. cum S. Thom, Pal. Suar. Sanch. Laym. Bonac. Tapia etc. Quando vero princeps resistit, tunc nulla fit consuetudo. Salm. ibid. num. 31. Hinc dicunt num. 32.

cum Laym. Bonac. Suar. Barbos. etc. contra alios, nullam dari consuetudinem contra immunitatem ecclesiasticam.

108. — Quod ad effectus autem consuetudinis pertinet, notandum, quod consuetudo potest non solum tollere legem, sed etiam pœnam illius, remanente culpa vel contra. Vide Salm. d. c. 6. ex n. 35. Potest etiam consuetudo validare contractum irritatum per legem. Salmant. de Matrim. cap. 11. punct. 2. Potest etiam introducere nova impedimenta irritantia matrimonium. Salm. ibid. punct. 1.

Sed quid si a lege prohibeatur contraria consuetudo? Distingue : si apponatur clausula, *non obstante quacumque consuetudine*, intelligitur reprobari consuetudo opposita præterita, non vero futura. Salm. de Leg. c. 6. n. 42. cum Suar. Tapia, Vill. Si autem clausula reprobat quamcumque consuetudinem futuram, adhuc Salm. ib. n. 43. et de Matr. d. c. 11. n. 33. cum Suar. Basil. Bonac. etc. dicunt probabilius esse posse, consuetudinem talem legem abrogare.

Quid si reprobetur omnis consuetudo futura, ut irrationabilis? Respondetur, quod, si reprobetur tanquam contraria legi naturali, seu divinæ, nulla tunc consuetudo valere potest. Si vero reprobetur ut irrationabilis pro tempore quo fit lex, tunc ex nova causa rationabilis reddi potest, et valere. Salm. de Leg. d. c. 6. n. 44. cum Suar. Tap. Dian.

Potest denique consuetudo legem dubiam interpretari; et hæc interpretatio vel potest esse authentica, ita ut illa interpretatio sit nova lex; vel potest esse probabilis, cum consuetudo præcedat, vel legem subsequatur; lex enim non intelligitur derogare consuetudini antecedenti, nec consuetudo legi, nisi expresse opponantur. Et ad hanc consuetudinem probabiliter interpretantem minus tempus requiritur, quam ad consuetudinem legi adversantem præscribendam. Communiter autem asserunt DD. leges interpretandas esse juxta loci consuetudinem, etsi verba legis minus proprie accipienda sint. Salm. d. cap. 6. ex n. 45.

109. — Potest autem consuetudo per contrariam legem a superiore revocari.

Sed quæritur 1. an per legem generalem derogetur con-

suetudini speciali alicujus loci? Respondetur negative, nisi in lege mentio fiat illius consuetudinis, vel in ea revocetur quæcumque consuetudo. Et probatur ex c. 1. de Consuetudine in 6. ubi sic habetur: *Non enim censetur abrogata consuetudo speciali lege, quia præsumitur princeps ignarus talis consuetudinis.* Vide Salm. d. c. 6. n. 52. Si vero princeps notificatus de consuetudine nolit legem revocare, tunc censetur revocata consuetudo. Salm. ib. n. 53. cum Pal. Suar. Bon. etc. Episcopi tamen per eorum leges abrogant quamcumque consuetudinem particularem, quia præsumuntur ipsi plenam notitiam habere consuetudinum diœcesium suarum. Salm. Ibid. Nota autem, quod prædicta doctrina procedit de consuetudine jam præscripta, non autem de incœpta. Salm. n. 54. cum Masc. Gloss. etc. contra Suar.

Quæritur 2. an posita clausula revocatoria cujusque consuetudinis, intelligatur revocata etiam consuetudo immemorabilis? Nega, nisi exprimatur; quia, quando superior vult etiam illam revocare, id exprimit. Salm. ibid. n. 55. cum Abb. Suar. Bon. Pal. et Garcia, qui affert plures declarationes S. C.

Potest autem reliqua consuetudo abrogari per aliam contrariam, quæ repetitis actibus modo, ut supra, præscribatur. Vide Salm. d. c. 6. 56. et 57.

DISSERTATIO

Super proposit. 29 damnatam ab Alexandro VIII. quæ dicebat: *Futulis, et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

110.— Hæc celeberrima quæstio, et hoc tempore tam fortiter agitata, sicut ad eam pertractandam integro libello (qui tamen lucem non vidit) aliquando me duxit; ita nunc me urget, ut in ea aliquantulum immorer. Hinc parcat mihi lector, si a meo instituto nimis recedere videar. Duo hic valde magni ponderis enucleanda occurrunt: primum, an auctoritas summi Pontificis extra concilium in rebus fidei et morum decernedis sit infallibilis? alterum, an auctoritas Papæ sit supra œcumenicum concilium.

§ I. *De infallibilitate Papæ.*

Circa hanc Pontificis infallibilitatem plures adsunt opiniones. *Prima* est Lutheri et Calvini, qui hæretice docent, Papam loquentem etiam ut doctorem universalem, etiamque una cum concilio, esse fallibilem. *Secunda* sententia omnino opposita est Alberti Pighii sentientis Papam non posse errare etiam private loquendo. *Tertia* est nonnullorum dicentium Papam esse fallibilem extra concilium docentem. Circa quod pro rei majori elucidatione præsciendum, hanc sententiam amplexatum fuisse clerum Gallicanum ann. 1682. cum illas quatuor celebres propositiones emanavit; quarum, omissis aliis ad præsentem materiam non pertinentibus, secunda asserit: *Sic inesse apostolicæ sedi rerum spiritualium potestatem, ut simul valeant synodi Constantiensis decreta de auctoritate conciliorum: nec probari ab Ecclesia Gallicana, qui eorum decretorum ad solum schismatis tempus concilii dicta detorqueant.* Quarta autem: *In fidei quoque quæstionibus præcipuas summi Pontificis esse partes, ejusque decreta ad omnes Ecclesias pertinere; nec tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiæ consensus accesserit.* Et in eodem Gallicanæ Facultatis decreto demandatum fuit, ut nullus lauream doctoratus reciperet, nisi has propositiones publice prius propugnasset, et exinde ad eas sustinendas juramento se adstringeret. Postmodum Alexander VIII. per bullam quæ incipit: *Inter multiplices*, anno 1690. præfatum Facultatis Parisiensis decretum irritum declaravit, nullamque de eo rationem habendam esse præcepit. Sed Ludovicus Maimburgus (cui postea se adjunxit alter, Ludovicus Dupinus), dimisso habitu societatis Jesu, imo ab illa merito expulsus, ad eas tuendas se obtulit, sicut audacter fecit, donec inopinata morte dignam suæ audaciæ a Deo mercedem recepit. Verumtamen circa annum 1693. iidem episcopi, qui ad eas quatuor propositiones emanandas conspiravere in consessu habito anno 1682, postea per epistolam ad Innoc. XII. missam ab omnibus illis se retractarunt. Idemque christianissimus rex Ludovic. XIV. edictum publice prius editum pro observatione antecedentis Parisiensis decreti, alio publico edicto

revocans, aliam retractationis epistolam ad pontificem transmisit. Vide de hoc Graveson. t. 8. p. 1. fol. 191. Roncaglia in animadvers. ad Nat. Alexand. §. XI. sup. conc. Constant. et Milante loco infra citando. Hactenus de tertia sententia. *Quarta* vero communis sententia, cui nos subscribimus, est, quod, licet Romanus Pontifex quatenus particularis persona, sive privatus doctor possit errare (sicut etiam est fallibilis in quæstionibus meri facti, quæ ex hominum testimoniis præcipue pendent); cum tamen Papa loquitur tanquam doctor universalis definiens ex cathedra, nempe ex potestate suprema, tradita Petro docendi Ecclesiam, tunc dicimus, ipsum in controversiis fidei et morum decernendis omnino infallibilem esse. Hanc sententiam tuentur D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 10. Turrecrem. Sotus, Cajet. Alex. de Ales, S. Bonavent. B. August. Triumph. Nic. de Lyra, S. Franc. Sal. Spondan. Thomass. Ludovic. Bail, Duvallius, aliique innumeri citati a Milante episcopo Stabiensi in suis doctis exerc. 18. sup. proposit. 19. Alexand. VIII. et communiter reliqui theologi omnes, ut testantur cardin. Gotti de Ver. Eccles. Jesu Christi tom. 1. c. XI. §. 1. Milante l. c. et Troila in sua Theolog. Dogm. tr. 6. de Pontif. d. 1. §. 2. n. 14. Adsunt aliqui inter hos, qui dicunt Papam esse quidem infallibilem, sed tum tantum, cum in quæstionibus definiendis mature procedit, sapientum judicium audiendo: sed rectius alii dicunt, hanc conditionem solum de congruentia esse, non autem de necessitate: infallibilitatis enim promissionem necesse est, ut omnes, qui pontificiam infallibilitatem tuentur, non consiliariis, nec examini, sed soli Pontifici factam fuisse fateantur; alias hæretici semper objicere possent sufficiens examen non extitisse, sicut de facto sectarii in Tridentinum opposuere. Ad providentiam autem Spiritus Sancti pertinebit (ut recte ait Suar. 5. de Fide. sect 8.) quod Pontifex non temere, nec imprudenter unquam in tantis rebus agat, et decernat.

III. — Nostra conclusio probatur I. ex Scripturis, et præcipue ex illa Matth. 16. 8. *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Natalis Alexander pro *petra* explicat Ecclesiam; sed inepta interpretatio, quæ ineptum redderet

sensum, nimirum (ut ipse intelligit) *super hanc Ecclesiam ædificabo Ecclesiam meam.* Attamen ex ipso sensu patet, quod totus sermo dirigitur ad Petrum : communiter SS. Patres, ut Basilius, Cyprianus, Chrysostomus, Hilarius, Tertullianus, Epiphanius, et Origenes (apud. Jos. Baron. contra Piccinin. diss. 2. cap. 3.) dicunt, nomine *petræ* intelligi Petrum; et signanter S. Basilius l. 2. contra Eunom. ait de Petro : *Quoniam fide præstabat, Ecclesiæ ædificationem in seipsum recepit.* Et S. Leo serm. 94. de Transfig. *Tantum in hac fidei sublimitate complacuit* (Christo,) *ut beatitudinis felicitate donatus, sacram inviolabilis petræ acciperet firmitatem, supra quam fundata Ecclesia portis inferi et mortis legibus prævaleret.* Item S. Cyprianus l. de Unit. Eccles. dicit : *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et Cathedra una monstretur.* Et alibi adversus Novati anos post verba : *Tu es Petrus, et super hanc petram etc. Et pasce oves meas*, subdit : *Super illum unum ædificat Ecclesiam, et illi pascendas mandat oves suas.* Item S. Leo serm. 3. in annivers. Assumpt. Ita Christum loquentem Petro repræsentat : *Cum ego sim inviolabilis petra... tamen tu quoque petra es, qui mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.* Et id magis patet ex concilio Chalcedonensi Action. 3. apud Bellarm. contr. tom. 1. pag. mihi 540. ubi dicitur : *Appellat Petrum petram Ecclesiæ catholicæ.* Hinc addit Bellarm. « Catholici docent hac metaphora » significari, Petro esse commissum regimen totius Eccle- » siæ, et præcipue circa fidem ; petræ enim fundamentalis » hoc est proprium, totum ædificium regere, et susten- » tare. » Accedit S. Cyrillus Alexand. dicens : *Secundum hanc promissionem Ecclesia apostolica Petri ab omni seductione manet immaculata.* Si itaque hujusmodi ædificium est Ecclesia, adversus quam inferi prævalere non possunt ; ut illa non possit ruere, necesse est, basem ejus et fundamentum neque destrui posse, ne, destructo fundamento, tota domus corruat. Ideo Origenes in hoc loco dicit : *Si prævalerent inferi adversus Petrum, in quo Ecclesia fundata est, contra Ecclesiam etiam prævalerent.* Probatur quoque ex Luca 22. 32. *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Ex quo pariter textu affirmat Maldonatus

auctores collegisse Pontifices esse perpetuo infallibiles.

112. — Probatur II. ex conciliis œcumenicis, et I. ex concilio Chalcedonensi, ubi (ut refert D. Thom. in opusc. contra errores Græc.) habetur: *Omnia ab eo,* (scil. Papa) *definita teneantur tanquam a vicario apostolici throni.* In ejusdem synodi act. cum legeretur epistola D. Leonis, dictum fuit anathema iis qui ita non crederent. Deinde ibidem, act. 3. patres concilii Pontificis doctrinam ut beati Petri amplexi sunt, et universa concilii dogmata petierunt sedis apostolicæ auctoritate firmari. II. Ex concilio Lugdunensi œcumenico 2. habetur: *Ipsa quoque sancta Romana Ecclesia summum principatum super universam Ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in B. Petro, cujus Romanus Pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse recognoscit; sic, si quæ de fide subortæ fuerit quæstiones, suo debent judicio definiri.* III. Ex concilio Florentiono, ubi in sess. ult. sic legitur: *Definimus Romanum Pontificem in universum orbem habere primatum, et successorem esse Petri, totiusque Ecclesiæ caput, et Christianorum patrem, ac doctorem existere; et ipsi in B. Petro regendi Ecclesiam a D. N. Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum, et in sacris canonibus continetur.* Si ergo certum est, Papam esse totius Ecclesiæ doctorem, certum quoque tenendum, ipsum debere esse infallibilem, ne Ecclesia a suo magistro aliquando decipi possit. Accedit concilium Viennense XV. generale sub Clem. V. ubi sic sancitum fuit: *Dubia fidei declarare, ad sedem dumtaxat apostolicam pertinere.*

113. — Probatur III. ex SS. patribus: S. Irenæus lib. 3. c. 3. scribit: (Omnes a Romana Ecclesia necesse est, ut pendeant tanquam a fonte, et capite). S. Athanasius in epist. ad Fel. Pap. dicit: (Romanam Ecclesiam semper conservare veram de Deo sententiam). Et in eadem epistola, ad Pontificem S. doctor suum sermonem dirigens, sic eum alloquitur: (Tu profanarum hæresum, atque imperitorum, omniumque infestantium depositor, princeps, et doctor, caputque omnium orthodoxæ doctrinæ et immaculatæ fidei existis.) Theodoretus episc. Asianus in epist. ad Leonem Papam inquit: (Ego apostolicæ vestræ sedis expecto sententiam; et supplico et obsecro V. S. ut

mihi opem ferat justum vestrum et rectum appellanti judicium). S. Cypriauus epist. 8. lib. 1. scribit : (Deus unus est, Christus unus est, et una Ecclesia, et cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud constitui sacerdotium novum, fieri præter unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit). Et idem Cyprian. in lib. de Unitate Eccles. (Qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse non confidat). S. Hieron. in epist. ad Damasum Papam scribit : (Cum successore Piscatoris loquor... super illam petram, scilicet cathedram Petri, ædificatam Ecclesiam scio, quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est : si quis in arca Noe non fuerit, peribit, regnante diluvio.... Quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est). S. Basilius, ep. 52. ad Athan. scribit (Romanum Pontificem compellendum esse, ut quid credendum sit, si per concilium definiri non donetur, ipse determinaret). S. August. l. 1. contra Julianum cap. 5. (Per Papæ rescriptum causa pelagianorum finita est). S. Thomas Quodlib. 10. art. 6. (Magis standum est sententiæ Papæ, ad quem pertinet determinare de fide, quam quorumlibet sapientum). Et 2. 2. q. 11. art. 2. ad 3.. (Postquam essent auctoritate universalis Ecclesiæ determinata, si quis tali ordinationi pertinantes repugnaret; hæreticus censeretur : quæ quidem auctoritas principaliter residet in summo Pontifice). S. Bon. in summa Theol. q. 1. art. 3. d. 3. (Papa non potest errare, suppositis duobus : primum quod determinet quatenus Papa; alterum, ut intendat facere dogma de fide.)

114. — Probatur IV. ex ipsa schola Gallicana, falso enim nobis objicit Hottingerus hæreticus, dicens : Gallia universa a nobis dissentit. Quandoquidem asserit Milante exercit. 19. dict. prop. 29. Alexand. VIII. paucos esse Gallos, qui Romani Pontificis infallibilitatem contendunt, respectu ad Gallos nobiliores, qui illam propugnant, præsertim Petrus Matthæi in Sum. const. Spondanus an. 1415. num. 16. disserens in decr. Const. Bosvinus tom. 4. de Concordia. Idem aliquando docuit Gerson de Pot. Eccl. cap. 10. dicens : (Tandem ex his dicere possumus, quod plenitudo potestatis est a Christo collata Petro, sicut vica-

rio suo, et suis successoribus). Ita scripsit hic doctor in præfato loco. Cæterum nulli dubitandum, quod Gerson, ut ait P. Victoria in suo tract. de Auctoritate Papæ et concilii, tract. 5. *per omnia fuit infestissimus auctoritati summorum Pontificum, et multos alios infecit suo veneno; parum enim differt a schismate ejus sententia de auctoritate Papæ.* Idem statuere conati sunt episc. Gallicani antiqui ann. 1626. art. 137. et in concil. generali Lugd. 2. (ubi præ cæteris numerabantur episcopi Galli, qui Græcorum confessionem acceperunt : scilicet, quod sancta Romana Ecclesia plenum principatum obtineret super universalem Ecclesiam etc., ut infra referetur). Et quamvis universitas sorbonica (ortum agnoscens a Roberto Sorbon ex anno 1253. confessario S. Ludovici, erectaque a Carolo rege ann. 1290. in universitatem), contrariæ fuerit sententiæ, hoc tamen accidit tantum ex tempore concilii Constantiensis opera Gersonis et Almaini, qui in eadem universitate adscripti ad comprimendum trium pontificum schisma, ad concilium, tanquam ad judicem superiorem, et in hujusmodi casu necessarium, causam deferendam existimarunt. Novissimi vero sorbonici non attendentes, quod ipsorum majores de Papa dubio sint locuti, eorum innixi auctoritati, dixerunt judicium Romani Pontificis non esse infallibile, nisi Ecclesiæ, sive generalis concilii consensus accedat. Cæterum ante concilium Constantiense et Basileense advertit Raynaldus, scriptor Gallus, in opusc. de Rom. Pont. omnes theologos anteriores unanimiter docuisse, definitiones pontificias, etiam extra concilia, rem facere de fide. Imo habetur apud Nauclerum p. 4. lib. 8. cap. 6. quod facultas Parisiensis, ann. 1320. damnavit tanquam hæreticos articulos Marsilii Paduani dicentis : Romanum Pontificem esse fallibilem. Et anno 1534. (ut apud eumdem Nauclerum) damnavit eumdem errorem contra Joannem Morandum. Item Duvallius doctor Gallus, qui scripsit circa ann. 1712. de Sup. Pont. p. 1. q. 7. refert, consuetudinem fuisse facultatis Parisiensis, ut, ab ea laureati protestationem, nunquam Ecclesiæ Romanæ contradicendi, præmitterent. Idem auctor refert ipsam facultatem damnasse ut hæreticum Marcum Antonium de Dominis, quia docebat Pontificis auctoritatem

esse fallibilem. Ideo præfatus Duvallius, quamvis ejusdem Sorbonæ doctor, loco citato non dubitavit sic scribere: *Opinio, quæ Romæ tenetur, vacat omni temeritate, cum totus orbis; exceptis pauculis doctoribus, eam amplectatur, et præterea rationibus validissimis tum ex Scriptura, conciliis, et patribus, tum ex principiis theologiæ petitis confirmetur.* Et p. 4. q. 7. dicit: *Nemo nunc est in Ecclesia, qui ita pro certo sentiat præter Vigorium et Richerium, quorum si vera esset sententia, totus fere orbis christianus, qui contrarium sentit, in fide turpiter erraret.* Propterea addit, quod opinio de prælatione conciliorum auctoritati Romani Pontificis, *a temeritate inobedientiæ vix potest excusari: fovet enim ut plurimum inobedientiam et dissidia multa; magnosque tumultus semper in Ecclesia excitavit.* Hinc videre est apud Troila tr. 6. de Sum. Pont. art. 6. ex n. 54. et ap. Milante in Exercit. dogm. 19. super prop. 29. Alexand. VIII. quot concilia provincialia Gallicana plauserint Pontificis infallibilitati. Synodus ipsa Parisiensis ann. 1626. in art. 137. ubi tit. Monita cleri Gallicani ad dominos archiepiscopos regni, ecce quid sensit: (Hortamur igitur episcopos omnes ut sanctam, apostolicam Romanamque Ecclesiam, utpote ex Dei sponsione infallibili Ecclesiarum matrem....) et infra loquens de ipso Romano Pontifice: (Is enim successor est Petri, super quem Christus Jesus Ecclesiam fundavit, quando illi claves regni cœlorum, et donum infallibilitatis in causis fidei reliquit....). Valde autem notandum id quod episcopi Galliarum (ut refert Milant. l. c.) in obsequium bullæ, quam Innoc. X. emanavit in confixione jansenianarum thesium, ad ipsum scripserunt; et inter cætera verba hæc: (Hujus doctrinæ lucem pristino decori restituit prolatum a S. V. postulantibus Galliarum episcopis decretum); quo in negotio illud observatione dignum accedit, ut quemadmodum Innoc I. pelagianam hæresim damnavit olim, sic hæresim ex adverso pelagianæ oppositam Innoc. X. auctoritate sua proscripserit. Enimvero vetustæ illius ætatis Ecclesia, cathedræ Petri auctoritate fulta, quæ in decretali epistola Innocentii elucebat, pelagianæ hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit. Perspectum enim habebat, non solum ex Christi D. pollicitatione Petro facta, sed etiam ex actis

priorum Pontificum, et ex anathematismis adversus Appollinarium, et Macedonium nondum ab ulla synodo œcumenica damnatos, a Damaso paulo ante jactis, judicia pro sancienda regula a Pontificibus lata, *Divina æque, ac summa per universam Ecclesiam auctoritate niti; cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur etc.* Deinde præfati episcopi bullam venerantes, eam promulgari permiserunt, sicque ad Innocentium rescripserunt: (Beatissime Pater, optata pervenit ad nos constitutio illa, qua V. Sanctitatis auctoritate quid sentiendum sit de controversis quinque propositionibus excerptis e Cornelii Jansenii Yprensis episcopi libris perspicue decernitur....). Quo in negotio illud observatione dignum accedit, ut quemadmodum ad episcoporum Africæ relationem Innoc. I. pelagianam hæresim damnavit olim, sic ad Gallicanorum episcoporum consultationem hæresim ex adverso pelagianæ oppositam Innoc. X. auctoritate sua proscripserit. Enimvero vetustæ illius ætatis Ecclesia catholica, sola cathedræ Petri auctoritate fulta, quæ in decretali epistola Innocentii ad Africanos data elucebat; quamque dein Zosimi altera ad universos orbis episcopos epistola subsecuta est, pelagianæ hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit: perspectum enim habebat, non solum ex Christi D. pollicitatione Petro facta, sed etiam ex actis priorum Pontificum et anathematismis adversus Apollinarium et Macedonium, nondum ab ulla synodo œcumenica damnatos, a Damaso paulo antea jactis, *judicia pro sancienda regula fidei a summis Pontificibus data, super episcoporum consultatione (sive suam in actis relationis sententiam ponant, sive omittant, prout illis collibuerit) divina æque, ac summa per universam Ecclesiam auctoritate niti: cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur etc.*

115.—Probatur V. rationibus: Prima ratio est D. Th., qui 3. p. q. 25. art. 1. docet pollicitationem infallibilitatis in rebus fidei tantum successoribus Petri esse factam, et ideo dicit Ecclesiam non posse errare, quia Papa errare nequit: *Ecclesia universalis* (verba D. Th.) *non potest errare, quia ille qui in omnibus exauditus est pro sua reverentia, dixit Petro: Ego oravi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.*

Secunda ratio est ejusdem S. doctoris, qui alibi 2. 2. q. 1. art. 10. ait, quod in Ecclesia non posset una fides servari, nisi per ejus caput Pontificem quæstiones fidei definirentur. *Et ratio est, quia una fides debet esse totius Ecclesiæ (secundum illud* 1. ad Cor. 1.), *quod servari non posset, nisi quæstio fidei excorta derminaretur per eum, qui toti Ecclesiæ præest.* Ratio tertia est inveterata Ecclesiæ consuetudo. Hac ratione pro nostra sententia tuenda utitur eruditissimus Melchior Canus in suo perdocto opusculo de Locis Theologicis. l. 6. c. 7. ubi ait : (Si nullus itaque, sic Auctor arguit, legum Christi serior est interpres, quam perpetuus Ecclesiæ usus; Ecclesia vero in fidei rebus, non ad Antiochenum, Alexandrinum, Hierosolymitanum, sed Romanum Pontificem omni tempore recurrerit, ejusque judicia uti irrefragabilia semper tenuerit : cur dubitabimus illum Petro in hac prærogativa dare successorem? Hoc ipso rerum testimonio roboratur : nam Christi de Petro, et successoribus vaticinia in Romana Ecclesia videntur impleta. Cum cæteræ apostolorum Ecclesiæ, vel ab infidelibus occupatæ, vel ab hæreticis affectæ aliquando fuerint : hæc una tot inter hostes nec infidelibus, nec hæreticis valuit expugnari. Hinc quæri solet, an hæreticum sit asserere, posse quandoque Romanam sedem, quemadmodum et cæteras, a Christi fide deficere? Ei faciant satis Hieronymus perjurum dicens, qui Romanæ sedis fidem non fuerit secutus; Cyprianus dicens : Qui cathedram Petri, supra quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia esse non confidat; synodus Constantiensis hæreticum judicans, qui de fidei articulis aliter sentit, quam S. Rom. Ecclesia docet. Illud postremo addam, cum ex traditionibus apostolorum ad evincendam hæresim argumentum certum trahatur; constet autem, Romanos episcopos Petro in fidei magisterio successisse, ab apostolis esse traditum, cur non audebimus assertionem adversam tanquam hæreticam condemnare? Sed nolumus Ecclesiæ judicium antevertere : illud assero, et fidenter quidem assero, pestem eos Ecclesiæ et perniciem afferre, qui negant Romanum Pontificem Petro in fidei doctrinæque auctoritate succedere, aut certe astruunt summum Ecclesiæ Pastorem, quicumque ille sit, errare in fidei judicio posse. Utrumque scilicet hæretici

faciunt : qui vero illis in utroque repugnant, hi in Ecclesia Catholici habentur). Hucusque Canus : cui valde favet id quod D. Cyprianus sedulo advertit in ep. 3. l. 2. dicens : *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia sacerdos, et ad tempus judex vice Christi cogitatur.* Et ratio hujus gravis sententiæ Cypriani est, quia Romanæ sedis decretis illi, qui pertinaciter restiterunt, primum (ut bene advertit cit. episcopus Sabiensis) schismatici facti sunt, deinde hæretici.

Ex his omnibus tandem inferunt DD. prout Suar. l. 3. de Fidei defen. Bannez, et Bellarm. l. 4. de Pont. c. 2. nostram sententiam esse saltem fidei proximam; et contraria (dicit Bellarm. l. c.) *videtur omnino erronea, et hæresi proxima.*

Postquam hæc scripsi, alia mihi occurrerunt multum notatu digna pro summi Pontificis infallibilitate, quæ præsertim adversus relatam Gallicani cleri declarationem urgent. Dicitur in ea : *Nec tamen irreformabile esse judicium* (nempe Pontificis) *nisi Ecclesiæ consensus accesserit.* Nunc quærimus, quomodo hujusmodi consensus accedere debeat? Alii dicunt, tum pontificias definitiones evadere irreformabiles, cum omnium fidelium consensum accedit. Alii, cum saltem accedit consensus omnium episcoporum. Alii putant, unius tantum provinciæ consensus satis esse. Alii demum requirunt consensum majoris partis episcoporum in orbe christiano degentium; hæc enim opinio conformior est consuetudini, qua œcumenicæ synodi usæ sunt in dubiis fidei decernendis. Hoc posito, quæritur, quid dicendum, si pontificio decreto pars æqualis episcoporum accedat? quid tunc de Pontificis judicio sentiendum? et quid si minor accedat pars, ut seculo IV. accidit, cum sententiæ S. Melchiadis Papæ tantum 18. episcopi orthodoxi adhæserunt, sed contra alii 400. eam rejecerunt; prout refert Haunoldus Introd. ad Jus. Canon. p. 162. In simili casu quis litem dirimet, si unus supremus judex non agnoscatur, qui fidei causas definiendi infallibilem potestatem habeat? Si autem consensus majoris partis episcoporum sufficit, utique Papam esse infallibilem credere omnes tenemur, statim ac aliquid circa fidem, aut mores

ipse definitive decernit; non solum etenim major pars, sed tota fere Ecclesia, excepta Gallia, id docet, et semper docuit. Aut igitur infallibilitatem Pontificis fateri oportet, aut dicere quod Ecclesia catholica tantum ad exiguum Gallorum numerum redacta sit.

Præterea certum est, quod si Gallicani cleri admitteretur sententia, ita ut Pontificis judicium esset fallibile, donec consensus Ecclesiæ accederet, modus hæreticos de suis erroribus convincendi amplius non suppeteret, etiamsi generalia concilia adhiberentur: hæretici enim judicio concilii, inquo ipsi non intersunt, nunquam acquiescunt, eo quod deficiente interventu ipsorum, qui saniorem Ecclesiæ partem constituere præsumunt, quodcumque concilium irritum esse exclamant. Hinc mos ortum habuit, quod heterodoxi, cum errores suos ad Romanam sedem viderint denuntiari, aut ab ea proscribi, ad damnationem evitandam statim appellare ad œcumenicum concilium consueverunt. Quapropter sapienter scripsit S. Cyprianus, cujus verba hic juvat repetere: *Non aliunde hæreses obortæ fuerunt, aut nata schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus judex vice Christi cogitatur; cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo Ecclesiam scinderet.* Proinde scribit P. Petitdierus abbas Senonensis, in præfat. ad Tractat. de Auctorit. et Infallibilitat. S. Pontif., quod si hæc S. Cypriani regula servata fuisset, facile jansenianorum ora præclusa fuissent in tam longa bullæ *Unigenitus* disceptatione; at quia ipsi relatæ Gallicani cleri declarationi sunt innixi, qua infallibilitas Pontificis, antequam Ecclesiæ accedat consensus, negatur, ideo usque adhuc de acceptatione bullæ certant, et lis in Gallia adhuc vivit, et viget.

Fautores declarationis opponunt, quod Ecclesia est corpus Christi mysticum, unde dicunt, quod sicut corpus nequit subsistere sine capite, ita caput nequit subsistere sine corpore. Sed huic facile respondetur. Nulli dubium est, quod nec corpus potest esse sine capite, nec caput sine corpore; sed nihil obest hoc in casu nostro, ubi non de corporis constitutione, sive integritate, sed tantum de corporis Ecclesiæ regimine agitur: constitutio quidem corporis importat, ut ipsum non sit sine capite, et caput

non sit sine corpore : corporis autem Ecclesiæ regimen importat, ut sicut corpus humanum a mente hominis gubernatur, sic corpus Ecclesiæ gubernetur a Papa tanquam ab ejus capite. Officium igitur capitis, id est Pontificis, est docere et regere Ecclesiam; officium corporis, id est Ecclesiæ, est instrui, et obedire Pontifici.

Id quippe concilium Florentinum diserte nos docuit, appellando Pontificem *caput totius Ecclesiæ, omnium Christianorum patrem, et doctorem*, ac proinde subjungens, *et ipsi regendi Ecclesiam plena potestas tradita est.* Idque sane eruitur ex verbis Christi Domini, cum dixit Petro : *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et alias : *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Quod autem Dominus Petro dixit, profecto omnibus etiam ejus successoribus dixit, namque, ut observat S. Augustinus, potestas Pastoris universalis non fuit Petro propter ipsum collata, sed propter Ecclesiam ab ipso regendam; et ideo potestas in Ecclesiam ita Petro conferri debuit, ut ad omnes Pontifices successores pertransiret, et Ecclesia usque ad consummationem seculi permansura recte regeretur, unitasque ejus usque ad finem conservaretur. Si decreta Pontificum non essent infallibilia, nisi consensus Ecclesiæ accederet, utique dicendum foret, quod non Ecclesia fundata sit super Petrum, sed quod Petrus fundatus sit super Ecclesiam : et sic pariter dicendum, quod non fratres confirmandi fuissent a Petro, sed Petrus confirmandus a fratribus.

Cæterum doctrinam nostram, quod decreta dogmatica Pontificis sint infallibilia, testatur Bellarmiuus (Controv. l. 4. de Rom. Pontif.) fuisse antiquam fere omnium Catholicorum, theologorum, et patrum. Canus de Loc. theol. l. 6. c. 5. refert pro ea testimonia Irenæi, Cypriani, Ambrosii, Cyrilli, Hieronymi, et Bernardi. Habetur præsertim inter alias auctoritas S. Th. 2. 2. q. 1. art. 10. qui ut certam doctrinam hanc tradit, dicens : *Ad cujus* (id est Pontificis), *ergo auctoritatem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei, ut ab omnibus inconcussa fide teneantur..... Et hujus ratio est, quia una fides debet esse totius Ecclesiæ;... quod servari non posset, nisi quæstio fidei determinetur per eum, qui toti Ecclesiæ præest.* Eamdem rationem olim protulit Joannes de

Parisiis lib. de Potest. Regis et Papæ, c. 3. pro infallibilitate Pontificis, antequam in eam infestus esse inciperet; en ejus verba: *Divideretur Ecclesia, nisi perunius sententiam unitas servaretur: hic autem principatum ejusmodi habens est Petrus, successorque ejus.*

Id etiam plurimi Pontifices expresse declaraverunt. Anacletus (epist. 1. de Oppress. Episc.) sic scripsit: *Majores causæ ad sedem apostolicam referantur... super quam Christus universam construxit Ecclesiam, dicens ad B. principem apostolorum: Tu es Petrus, et super hanc petram etc.* Id confirmat idem Pontifex in ep. 3. de Patriarch. (ut habetur in can. Sacrosancta, dist. 22.) ibique explicat, quid intelligatur nomine *sedis apostolicæ*, dicens: *Hæc sacrosancta Romana et apostolica Ecclesia ab ipso Domino obtinuit eminentiam potestatis super universas Ecclesias.* Idem expressius declaravit Nicolaus I. ut legitur in can. Omnes, dist. 22. ubi habetur: *Fidem quippe violat, qui adversus illam* (scil. Ecclesiam Romanam) *agit, quæ mater est fidei.* Ibique hæreticum dicendum esse præscribit, qui Romanæ Ecclesiæ privilegium negaret Petro concessum, nempe ut ei *terreni simul et cælestis imperii jura a Christo Domino commissa fuerint.* Hancque Nicolai sententiam confirmavit syn. VIII. Act. 1. 7. adversus Photium, et Michaelem, qui hujusmodi privilegium Rom. sedis infirmare conati fuerant.

Idem scripsit Innocentius III. epist. 209. ad patriarch. Constantin. apud Balbut. l. 3. ubi loquens de primatu Romanæ Ecclesiæ, et memorans de verbis illis, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua;* sic deinde subdit: *Ex hoc innuens manifeste, quod successores ejus a fide catholica nullo unquam tempore deviarent, sed revocarent magis alios, per hoc sic ei alios confirmandi potestatem indulgens, ut aliis necessitatem imponeret obsequendi.* Idem scripsit Gregorius VII. inquiens: *Ecclesia Romana nunquam erravit, nec pro catholico habendus est, qui huic Ecclesiæ non conjungitur.* Idemque senserunt plures alii Pontifices, Evaristus, Alexander I. Sixtus I, Pius I, Victor, Zephyrinus, Marcellus, Eusebius, et alii quos refert Canus, lib. 6. cap. 4.

Eamdem sententiam de infallibilitate pontificiarum definitionum, præter concilia Chalcedonense, Lugdunense, et

Florentinum n. 112. supra relata, confirmavit synodus VIII, ubi loquendo de auctoritate Sedis Romanæ, sic patres fassi sunt : *In qua est vera, et integra christianæ Religionis soliditas; quare non consentientes Sedi Apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda.* Idem habetur in concilio œcumenico Viennensi (ut refertur in Clem. unic. de Summ. Trinit.), ubi dictum fuit : *Dubia fidei declarare ad sedem apostolicam dumtaxat pertinet.* Alia plura clarissima testimonia referuntur a Cano, lib. 6. c. 6. quibus Romanæ Ecclesiæ comprobatur auctoritas.

Scribit P. Petitdierus loco supra relato, cap. 14. historiis satis compertum haberi, quod nullus vel fere nullus hæreticus conciliorum judicio unquam acquievit; contra vero plures eorum judicio Pontificis acquieverunt, cum ipse illis præsto occurrerit. De cætero primis Ecclesiæ sæculis plures errorum contra fidem satores, semper ac a Romanis Pontificibus damnati fuerunt, statim ut hæretici, nullo expectato Ecclesiæ consensu, ab omnibus habiti sunt. Sic accidit anno 150. cum Valentinus damnatus fuit ab Hygino : anno 215. montanistæ a Zephyrino : anno 300. Jovinianus a Siricio : anno 416. Pelagius ab Innocentio I. Unde ipsimet Galliæ episcopi in litteris ad Innoc. X. missis, postquam Pontifex ille jansenianas propositiones proscripsit, ita scripsere : *Non solum ex Christi pollicitatione Petro facta, sed ex actis priorum pontificum, judicia pro sancienda regula fidei a summis Pontificibus lata super episcoporum consultatione, divina æque ac summa per universam Ecclesiam auctoritate niti, cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur.* Definitionibus ergo Pontificis, priusquam fidelium accedat consensus, ipsi obsequium ex officio præstare tenentur.

Ita igitur firme tenuerunt omnes antiqui; sed eadem, scribit Bellarminus loco supra cit., est hodie sententia cunctarum nationum, sola Gallia excepta. Eamdemque ubique receptam esse scribit Benedictus XIV. in epistola data ad inquisitorem generalem Hispaniarum die 13. jul. 1748. ut refert Billuart. 2. 2. t. 1. diss. 4. a. 5. Quamvis autem (ait P. Petitd. cap. 15. §. 5.) ob caliginem offusam ex dictis a Gersone, et cardinali de Alliaco quædam uni-

versitates Germaniæ et Poloniæ aliud senserint, postea tamen omnes in infallibilitatem pontificiarum definitionum consenserunt; ita ut hodie nulla universitas, nullusque theologus extra Galliam reperiatur, qui infallibilitatem Papæ, ejusque supra concilia auctoritatem non tueatur. Imo Augustinus Triumphus, academiæ Parisiensis doctor lib. de Potest. Ecclesiæ, q. 10. a. 3. non obstante Gersonis auctoritate, asserere non dubitavit, hæresim esse, Pontifici aliquid de fide decernenti non adhærere.

116. — Objiciunt adversarii, plures Pontifices in fidei judiciis errasse. Sed facili negotio nos ab hac oppositione possemus expediri, generaliter respondendo cum Cano, et Bellarmino, quod ii Pontifices, qui errasse adducuntur, non ut universales Ecclesiæ doctores, sed tantum private locuti fuerint, ut ex historiis patere demonstrant. Sed ne ex aliquibus gestis, quæ passim et jactanter, sed nimis discerpta ab adversariis adducuntur, quis forte decipiatur, nobis ad singula libet respondere.

117. — Objiciunt I. quod Liberius Papa arianæ hæresi non dubitaverit subscribere. In hoc autem sciendum, quod cum Liberius primum ad Mediolanensi conciliabulo subscribendum reluctaret, in exilium a Constantio imperatore fuit expulsus, ac in ejus locum ab arianis suffectus fuit Felix II. Indeque ariani in conventu Firmiensi novam fidei formulam prodiderunt, in qua dolose dixerunt Filium Patri similem in substantia. Huic Liberius, tædio exilii victus, imprudenter subscripsit: ob quam rem ab exilio revocatus Romam devenit, sed a Romanis ob hujusmodi flagitium aversis rejectus fuit, et in ejus locum Felix advocatus; qui postmodum ob suam constantiam in abjicienda arianorum formula damnatus capite plexus est. At Liberius, Felice defuncto, cum resipuisset, eamdemque formulam damnasset, denuo Pontifex est acclamatus. Liberii itaque privatus lapsus, cum ipse non ex cathedra docuerit, nostram non infirmat sententiam.

Objiciunt 2. Vigilium Papam in epistolam ad Theodoram imperatricem anathema dixisse iis, qui duas in Christo naturas confiterentur, quo videtur ipse Pontifex hæresi Eutychetis adhæsisse. Sed hic notandum, ut refert Baron. an. 547. num. 40. quod hunc errorem Vigilius pro-

fessus sit tempore, quo, expulso Imperatricis ope Silverio, legitimo Pontifice, ipse Papa, potius Antipapa, fuit creatus. Sed postmodum, cum idem, mortuo Silverio, legitime sedem pontificiam est adeptus, nullo modo errorem illum protulit unquam, aut simulavit.

118. — Objiciunt III. in eumdem Vigilium, quod approbasset tria capitula, quæ postea damnavit concilium Constantinopolitanum generale, jam ab ipso Vigilio inde confirmatum. Sciendum hic, quod Justinianus imperator, opera Theodori Cæsariensis, edictum prodidit, in quo tria capitula continebantur, scilicet damnatio memoriæ et scriptorum Theodori Mopsuesteni, Ibæ episcopi Edessæ, et Theodoreti episcopi Cypri, in quibus errores Nestorii excusabantur. At quia in conc. Chalcedonensi præfatorum auctorum laudabilis mentio facta fuit, plures episcopi edictum illud reprobarunt. Deinde Constantinopoli consensu Pontificis concilio convocato, juxta Cæsaris edictum, tria illa capitula fuerunt confirmata; et Vigilius ad suasionem imperatorum edicto clam subscripsit. Sed, ut hoc propalatum fuit, magna in Ecclesia scissio orta est. Qua de re Vigilius decrevit, ut effectus edicti suspenderetur, et res ad generale concilium revocaretur. Deinde idem Vigilius in quodam suo rescripto, *constituto* Vigilii vocato, damnavit quidem scripta Theodoreti, et Ibæ, sed personas a censuris immunes reliquit. Verum est, non negamus, quod postea anno sequenti imperator a Vigilio revocationem *constituti*, et concilii Constant. confirmationem obtinuit; sed ex hac revocatione quid aliud inferre possunt adversarii, nisi ad summum id quod dicit S. Gregorius lib. 3. epist. 3. *Non enim mutatio sententiæ, sed inconstantia sensus in culpa est.* Si quis autem dixerit, quod Vigilius in suo *constituto* in fide erravit, pariter dicere deberet, quod erravit et synodus Chalcedonensis, quæ idem declaravit ac Vigilius in suo *constituto*. Cæterum constat, rem hanc non ad fidem pertinuisse; quod enim Theodoretus et Iba, non solum male, sed etiam mala fide descripsissent, et ideo non tantum scripta, sed etiam personæ fuissent damnandæ, meri facti res erat. Hinc ne dicantur concilia inter se discrepasse, dicendum quod in Chalcedonensi fuit pertractatum de personis, in Constan-

tinopolitano autem de scriptis. Hinc S. Gregorius monuit: *Scire vos volo, quod in ea* (scilicet in synodo Chalcedonensi) *de personis tantum, non autem de fide aliquid gestum est.*

119. — Objiciunt IV. Maimburgus, et Juveninus, in VI. et VII. synodo Honorium Papam ob epistolas ad Sergium, Monothelitarum principem, damnatum ut hæreticum fuisse; in actione enim 13. VI. synodi sic legitur: *Simulque anathematizare prævidimus et Honorium, qui fuerat Papa antiquæ Romæ, eo quod invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quod in omnibus ejus mentem secutus est, et impia dogmata confirmavit.* Ac proinde concilium Romanum II. sic de eo declaravit: *Honorium judicatum fuisse post mortem a VI. synodo, quia de hæresi fuit accusatus.* Hocque asseritur confirmatum a S. Leone Papa in epistola ad Constantinum imperatorem, in qua legitur Leo inter hæreticos enumerasse etiam Honorium.

Resp. I. Non desunt plures scriptores, qui asserunt epistolas enuntiatas a Græcis fuisse suppositas, et Roncaglia in Animad. cit. ad. Nat. dicit peritiores criticos asserere, quod acta præfatæ synodi ad nos adulterata pervenerint. Nec adulteratio hæc gratis asseritur, sed eam ut certam testatur S. Gregor. l. 5. epist. 14. Et videtur clare etiam probari ex eadem synodo, in qua alibi tantum damnati leguntur ii, qui in epistola Agathonis Papæ ad imperatorem nominati fuerunt, et in ea epistola nulla mentio de Honorio facta fuit, imo fuit pronuntiatum, Romanam cathedram nunquam defecisse et, nunquam deficere posse. Et hoc sane creditur Agatho pronuntiasse ad omnem evellendam erroris suspicionem adversus Honorium, cujus innocentia antea discussa, et enixe a S. Maximo propugnata fuerat, et patefacta judicio Joannis Papæ antecessoris Agathonis. Pariter acta VII. synodi corrupta fuisse testatur Anastasius bibliothecarius in præf. hist. ad VI. synodum. Ad concilium autem Romanum respondetur, id patres concilii asseruisse ducti ex falsis corruptisque actis prædictæ VI. synodi, ut supra ostensum est. Pariter epistolam S. Leonis suppositam fuisse a Græcis late multisque validis argumentis probat Baronius ad annum Christi 683. n. 19. et sequenti.

Sed adhuc admissis pro veris tum actis præfatarum synodorum, tum epistola Leonis : resp. II. quod epistolæ Honorii bene possint explicari in sensu catholico, ut tenent Frassen et Tournely, ac id affirmant viri dignissimi, ut S. Maximus, qui in disputatione contra Pyrrhum eodem tempore Honorii eum defendit, et de Monothelitarum erroribus indemnem fecit. Idem scripsit Anastasius Honorii secretarius. Idem Joannes IV. in Apologia pro Honorio ad Constantinum imperatorem, ubi asseruit, quod Pyrrhus festinabat quidem ad sensum suum Honorium attrahere, sed Honorius a falso dogmate prorsus fuit alienus. Honorius enim duas in Christo voluntates, et operationes fassus est, sed prudenti consilio nomina prohibuit unius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita; tunc enim temporis, cum Monothelitarum error exsurgeret, et Cyrus Alexandrinus unam in Christo operationem, Sophronius autem Hierosolymitanus duas prædicaret, Honorius ad sedandum imminens schisma in sua prima epistola scripsit, abstinendum tam a voce unius operationis, ne videretur cum Eutychianis unam in Christo naturam agnosci; quam a voce duarum operationum, ne cum Nestorio duas personas supponi appareret. Et hoc patet ex epistol ipsius Honorii II, ubi sic habetur: *Referentes ergo, sicut diximus, scandalum novellæ adinventionis, nos non oportet autem vel duas operationes prædicare, sed pro una, quam quidam dicunt, operatione; nos unum operatorem Christum Dominum in utriusque naturis veridice confiteri.* Ita apud Frassen t. 7. tr. 1. diss. 2. a. 1. sect. 2. q. 3. Nec obstat illud quod Honorius etiam scripsit : *Unam tantum voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi.* Nam ibi tantum de humana natura Christi locutus est, cum dixerit in Homine Christo non adfuisse duas pugnantes voluntates, alteram carnis, alteram spiritus, sed unam spiritus tantum; in Christo enim caro non concupiscebat adversus spiritum : *Quia profecto* (en ejus verba) *a divinitate assumpta est nostra natura, non culpa... Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit vel contraria, aut super legem natus est humanæ conditionis.* Hinc prædictus Joannes scripsit : *Secundum hunc igitur modum dictus decessor noster scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ in membris ipsius penitus non consistunt, quoniam nihil vitii*

traxit ex prævaricatione primi hominis. Ita apud Nat. l. c. qui non dubitavit id confirmare dicens, quod Honorius in suis epistolis *locutus est mente catholica, siquidem absolute duas voluntates Christi non negavit, sed voluntates pugnantes.*

Resp. III. Dato etiam, quod Honorius vere errasset, ait Natalis, dicendum a fidei tramite illum non deviasse, sed non virtute qua debuit Monothelitis repugnasse. Et, quamvis Natalis credat, VI. synodum vere Honorium damnasse, dicit tamen non damnasse ut hæreticum sententia et pertinacia, sed ut fautorem hæreticorum ob patrocinium ipsis impensum; pro cujus probatione affert epistolam Leonis II. ad Constantinum Pogonatum pro confirmatione synodi, ubi Leo scripsit: *Anathematizamus Theodorum Cyrum, Sergium, Pyrrhum, necnon et Honorium, qui profana proditione immaculatam* (Ecclesiam) *maculari permisit.* Et quamvis in canone VI. synodi asseratur *Honorius mentem Sergii in omnibus secutus, et impia dogmata confirmasse;* hoc intelligendum, ait Natalis non consentiendo, sed connivendo, seu silentium indicendo: hæreticos enim dicit in eamdem impietatem tendisse, sed ipsos pravi dogmatis assertione, Honorium catholici dogmatis dissimulatione. Hinc infert, quod licet Honorius hæreticus non fuerit, merito tamen damnatus fuerit ob negligentiam in damnanda Monothelitarum hæresi: sic etiam sentit auctor anonymus in lib. cui titulus: Gallia vindicata diss. 3. 5. n. 9. respondens Ludovico Maimburgo: *Quis nescit epistolas Honorii privatas fuisse, non dogmaticas, in quibus nihil Honorius definivit, sed tantum suam privatam sententiam aperuit?* Concedit enim, errare posse Pontifices ut homines, scriptis privatis respondendo, non autem ut magistros Ecclesiæ, fideles docendo: *Cum hoc privilegium* (addit) *infallibilitatis in publicum Ecclesiæ bonum vergat, noluit Deus illud personæ, sed officio annecti: et tunc solum præsto esse, cum pontificali officio fungeretur.*

120. — Objiciunt V. quod S. Cyprianus fortiter restitit decreto Stephani Papæ, et ad futurum concilium appellavit. Sed respondetur I. quod S. Martyr nunquam hoc dogma putaverit spectare ad fidem, sed tantum ad disciplinam, dum ipsemet scripsit ad Jubajanum epist. 73. in hac con-

troversia quemlibet episcopum se gerere posse juxta suum arbitrium. Stephanus enim nunquam declaravit hoc esse de fide; sed tantum ad ipsum Cyprianum scripsit: *Si quis a quacumque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est.* Et quia Cyprianus putabat vetustam traditionem esse, ut baptizati ab hæreticis iterum rebaptizarentur: ideo concilium generale expetivit, ut ex testimonio tot episcoporum praxis Ecclesiarum, hujusque rei veritas innotesceret. Præterea, esto Cyprianus prius restiterit, tandem decreto se subjecit; ut testantur quamplurimi AA. Cabass. Baron. Thomass. Lud. Bail, et alii apud Milante, et hoc absolute ex majorum testimoniis testatus est S. Hieronymus in dialogo adversus Luciferum. Sed nolo hic multus esse, cum altius hæc prima conclusio confirmabitur ex dicendis mox in secunda, ad quam nunc veniamus.

§. II. *De auctoritate Pontificis supra concilium.*

121.— Prænotandum 1. hoc, quod Papa sit supra concilium, non intelligendum de Papa dubio tempore schismatis, cum probabiliter dubitetur de legitima ejus electione; quia tunc quisque debet concilio subesse, sicut definivit concilium Constantiense in sess. 4. Tunc enim generale concilium supremam potestatem immediate habet a Christo, sicut tempore sedis vacantis, ut bene advertit S. Antonin. p. 3. tit. 23. c. 2. §. 26. Prænotandum 2. idem valere respectu pontificis hæretici manifesti et externi, non autem occulti aut mentalis. Quamvis alii rectius dicant, tunc nequaquam Papam a concilio, tanquam a suo superiore, auctoritate privari posse, sed immediate expoliari a Christo supposita conditione depositionis, prout ad id requisita. Prænotandum 3. quod concilium generale respectu Papæ possit multipliciter intelligi: primo, cum concilium sine Papa consideratur, et tunc nullam concilium auctoritatem habet, nisi in casibus prædictis schismatis, et hæresis: quia concilium est episcoporum congregatio sub Papa uti capite constituta. Secundo, quando in concilio præsidet Papa, et caput a corpore (nempe ab episcoporum cœtu) non divisum; vel quando concilium confirmatur a Papa; tunc ne-

quit concilium intelligi esse supra Papam, nam alias concilium nulla indigeret Papæ auctoritate, vel alias Papa auctorisaret contra seipsum, quod nequit subsistere. Tertio, cum concilium est congregatum a Papa, et Papa consideratur ut caput, et episcopi ut corpus a capite divisum, in hoc sensu quæritur an Papa sit supra concilium, vel e converso?

122. — Circa hoc quæsitum *prima* hæreticorum sententia est, quod concilium sit supra Papam, ut Calvinus, et alii. Huic autem sententiæ adhæserunt episcopi conciliabuli Basileensis cum Joanne Antiocheno: et tempore schismatis Joannes Gerson, de quo ait Victoria: (Ille doctor per omnia fuit infestus auctoritati Pontificum, et multos infecit suo veneno). Et sic etiam tenuere Almainus, Aliacensis, et alii pauci illius temporis, quorum sententiam Fagnanus ait pro nihilo esse habendam, eo quod ex ambitione ortum habuit in concilio Basileensi, dum de eis fuit benemeritus Felix V. Antipapa, postquam Eugenium IV. deposuerunt. Clerus autem Gallicanus declaravit, ut supra relatum est, decretum concilii Constantiensis de auctoritate synodi supra Papam etiam extra schismatis tempus extendendum. Differt tamen hæc sententia a sententia hæreticorum, qui dicunt Papam non esse totius Ecclesiæ caput, sed tantum Romanæ; Catholici vero dicunt Papam esse caput totius Ecclesiæ, non autem in concilio congregatæ et collective, sed divisive singularum Ecclesiarum, ut se habet Generalis respectu ad monasteria religionis. Adest *secunda* sententia Glossæ in cap. Nisi competerem, 2. qu. 7. dicentis, quod Papa sit supra concilium; tamen, ut ipse sponte se subjiciat concilio, concilii sententiæ teneatur parere. Hoc vero recte reprobant S. Antonin. Cajet. Bellarm. etc., quia, cum auctoritas pontificia sit de jure divino, non potest papa ei renuntiare, ut declaravit Bonif. VII. in Extrav. Unam sanctam, De Major. et Obed. dicens: *Potestas suprema a Deo solo, non ab homine poterit judicari.* Secus vero esset, si ageretur tantum de judicio discretivo (non autem coactivo), ut aliqui Papæ fecerunt, dum accusati causas suas in concilio discuti voluerunt. *Tertia* tamen sententia, cui subscribimus, tenet Papam non dubium semper esse supra concilium generale, sive supra omnes Eccle-

sias, etiam collective sumptas. Et hanc tuentur S. Thom. S. Bonav. Alex. de Ales, S. Joan. a Capist., S. Bern. Sen. B. August. Triumphus. Baron. Bellarm. Sfondratus, Pallavic. Emman. Schelstrate, Lupus, Cabass. Cajet. Gotti, et alii nostri AA. communiter. Vide apud Milant. loc. cit.

123. — Probatur I. ex Scripturis, et 1. ex Luca 22. 31. *Simon, Simon; ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Observa, quod Christus Dom. pro solo Petro rogavit, qui solus fratres confirmare debebat. Ergo, si fides Petri deficere potuisset, fratres non valuissent confirmari a Petro. Falsum est nonnullorum Parisiensium commentum, qui hoc loco putant Christum orasse pro Ecclesia universali, sive pro Petro ut totius Ecclesiæ figuram gerente; Dominus enim designavit unam tantum personam, *Simon, Simon;* et cum cœpisset loqui in plurali: *Satanas expetivit vos, ut cribraret;* deinde mutavit loquendi formam: *Ego autem rogavi pro te.* Certe, si de tota Ecclesia locutus fuisset, multo rectius dixisset, rogavi pro vobis. Verba porro illa, *confirma fratres tuos*, manifeste evincunt, Christum non fuisse Ecclesiam allocutum: qui enim fingi possunt Ecclesiæ universalis fratres? Nec audiendi sunt qui docent Christum orasse hoc loco pro perseverantia Petri, laborant namque ad interpretanda in eo sensu posteriore illa verba, *confirma fratres tuos.* Est itaque habenda textus expositio, ut privilegium Petro, et successoribus ejus Christus impetraverit, ne aliquid contra fidem possent docere. Ita scripsit Agatho Papa in epistola ad Constantinum imperatorem, quæ lecta est in VI. synodo, et ibi ab omnibus probata: *Hæc est vera fidei regula* (verba epistolæ) *quam tenuit apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei gratiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, quia dictum est Petro:* Ego autem rogavi pro te etc. *Hinc Dominus fidem Petri non defecturam promisit, et confirmare eum fratres suos admonuit, quod apostolicos Pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse semper cunctis est agnitum.* Ita elegantius S. Leo etiam monuit in serm. 3. Assumpt. ad Pontif. *In Petro ergo omnium fortitudo minuitur, ut firmitas, quæ Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur.* Probatur 2. ex Act. Apost. c.

15. 7. ubi concilio inter apostolos inito, sic Petrus affatus est: *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere.* Quibus verbis sat diserte Petrus significavit Deum tantum ipsi, et successoribus suis potestatem docendi gentes, quid debeant credere, tradidisse. Probatur 3. ex Joan. 21. v. 16 et 17: *Pasce agnos meos.... pasce oves meas.* Hinc D. Cyprianus ep. 9. lib. 3. ait: *Ecclesia est plebs sacerdoti adunata, et grex Pastori suo adhærens.* Eusebius Emiss. in serm. Nat. S. Jo. dicit: *Prius agnos, deinde oves commisit, quia non solum pastorem, sed pastorem pastorum eum constituit.* S. Bern. l. 2. de Consid. ad Eug. III. addit: *Habent illi assignatos greges, tibi universi crediti: uni unus.* Sic loquuntur patres, probent autem adversarii, ubi in Scripturis habeatur, quod oves in concilio desinant esse oves subjectæ suo pastori, imo quod oves ibi in Pontificis pastorem commutentur. E contrario in Scriptura legitur, quod Pontifex fuit positus ut pastor, non tantum ovium, sed totius ovilis, quando Christus pronuntiavit Joan. 10. 16. *Fiat unum ovile, et unus pastor.* Nec obstat dicere, quod, Actor. 8, Apostoli miserint Petrum una cum Joanne in Samariam; nam non miserunt imperio sed consilio tantum, prout rex a suis ministris dicitur etiam ad bellum missus.

124. — Probatur II. ex conciliis, et 1. ex concilio Nicæno can. 18. ubi sancitur, (Omnes episcopi in gravioribus causis libere apostolicam appellent sedem, cujus dispositioni omnes majores causas antiqua apostolorum auctoritas reservavit). De quo canone Julius I. memoratur: et Nicolaus I. dicit, quod concilium sic non esset locutum, nisi infallibilem in Pontifice agnovisset potestatem. Rursusque habetur in can. 29. ejusdem Nicænæ synodi (ut apud Fagnan. cap. Nullus de elec. n. 49.): « Ille, qui tenet sedem Romæ, caput est omnium patriarcharum, sicut Petrus, ut qui sit vicarius Christi super cunctam Ecclesiam christianam. » Si ergo Papa est supra Ecclesiam, necessario supra concilium erit, quod Ecclesiam repræsentat, ut Constantiensis synodus in relato decreto quartæ sess. expressit. 2. Ex concilio Chalcedonensi habetur (ut legitur apud D. Thom. opusc. contra Græcos): *Omnia ab eo* (scilicet a

Papa) *definita teneantur tanquam a vicario apostolici throni.* Refert insuper Bellarm. t. 2. lib. 2. pag. mihi 87. ex act. 3. ejusdem concilii, ibi damnatum fuisse Dioscorum, quia Romanum Pontificem ausit judicare et damnare, etiamsi hoc fecerit suffultus auctoritate synodi Ephesinæ generaliter congregatæ. Ergo bene arguit Bellarm. si Dioscorus cum generali concilio Papam non valuit judicare, profecto infertur, concilium non esse supra Papam. 3. Ex consilio Constantinopolitano IV. ubi in sess. V. sic habetur : *Neque nos sane novam de illo judicii sententiam ferimus, sed jam olim a SS. Papa Nicolao pronuntiatam, quam nequaquam possumus immutare.* Et in can. 2. : *Itaque BB. Papam Nicolaum tanquam organum sancti Spiritus habentes, etc.* Ergo hoc concilium declaravit sententiam Pontificis esse immutabilem. 4. Ex concilio Constantiensi, ubi, ut refert Bellarm. approbata fuit epistola Martini V. in qua de hæresi suspectos sic interrogare præcipiebatur : *Utrum credant, quod Papa sit successor Petri habens supremam auctoritatem in Ecclesia Dei?* At certe potestas suprema illa est (recte arguit Bellarm.) qua nulla est major, et cui nulla æqualis. Deinde habetur, quod idem concilium Constantiense damnavit propositionem 37. Wiclefi, quæ dicebat : *Papa non est immediatus, et proximus vicarius Christi:* si ergo Papa est immediatus Christi vicarius, necessario dicendus etiam superior concilio, alias non immediatus, sed vix mediatus vicarius Christi dici deberet. Valde etiam nostram sententiam confirmat concilium Florentinum, prout relatum est supra in probatione primæ conclusionis, ubi Papa appellatur totius Ecclesiæ caput, doctor, et pastor : caput enim non pendet a membris, doctor non instruitur a discipulis, pastor non regitur ab ovibus. Maxime autem urget concilium Lateranense V. sub Leone X. sess. 11. in quo decretum Basileensis conciliabuli fuit reprobatum, et solemniter recepta fuit Constitutio Leonis X. *Pastor æternus*, in qua perspicuis verbis fuit declaratum : *Solum Romanum Pontificem, tanquam super omnia concilia auctoritatem habentem, conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum jus et potestatem habere, nedum ex S. Scripturæ testimonio, dictis SS. PP. ac aliorum Romanorum Pontificum, sed propria eorumdem conciliorum con-*

fessione manifesta constat. Huic autem expressæ definitioni potestatis pontificiæ supra concilia, duo tantum ait Bellarminus objici posse : primum, quod hoc concilium non fuerit generale, quia episcopi nec ad numerum centesimum pervenerunt. Sed Bell. respondet hoc vix dici posse, dum concilium legitime convocatum fuit, omnibus patuit, et in eo verus Pontifex præsedit; et ideo hoc concilium ut certe legitimum et œcumenicum communiter habetur, prout videre est apud Cab. Grav. Baron. Thomassin. etc. Alterum, quod concilium non fuerit ab omnibus receptum : sed hoc parum refert (addit Bellar.), nam constat conciliorum decreta approbatione populi non indigere, cum non ab eo auctoritatem accipiant. Et si decreta circa mores aliquando per desuetudinem derogari valent, quia ex temporis diuturnitate præsumitur ipse Pontifex in abrogationem consentire, hoc tamen nequit esse in decretis circa fidem, quæ postquam sunt constituta, necessario immutabilia evadunt : *Quod vero* (subjungit Bellarm.) *concilium hoc rem istam non definivit proprie ut decretum catholica fide tenendum, dubium est : et ideo non sunt proprie hæretici, qui contrarium tenent, sed a temeritate magna excusari non possunt.* Idemque tenent Ludovicus Bail, et alii apud Milant. loc. cit.

125. —Probatur III. ex definitionibus Pontificum (quos ideo novatores ambitionis, temeritatisque arguunt). Quamvis enim non videtur probare definitio judicis illius, qui an judex sit, in dubium revocatur : attamen negari non potest, saltem magnum pondus nostræ sententiæ addere tot definitiones Pontificum, qui juste existimantur, quod non ita facile has sanctiones emanassent, nisi in Ecclesia sat universe hæc sententia esset recepta. Infallibilia autem esse Romani Pontificis decreta definivit Anacletus cap. Sacrosancta. diss. 22. c. Facta. 9. q. 3. Gelasius c. Cuncta 9. q. 3. et præcipue Paschalis II. c. Significasti. Extrav. de Elect. qui ita decrevit : *Omnia concilia per Romanæ Ecclesiæ auctoritatem robur acceperunt, et in eorum statutis Rom. Pontificis patenter excipiatur auctoritas.* Bonif. VII. in cap. Sacrosancta, de Major. et Obed. dicens : *Porro subesse Romano Pontifici omnem humanam creaturam declaramus, definimus, et pronuntiamus omnino esse de ne-*

cessitate salutis. Leo IX, scribens ad Leonem Acridanum cap. 31. dixit : *Petrus, et ejus successores liberum de omni Ecclesia habent judicium*. Idem declaravit Innoc. I. in epist. ad Carthaginenses. Idem Dionysius Papa ep. 2 ad Severum. Idem. Greg. Magnus l. 4. ep. 52. Has quidem sanctiones, licet in causa propria, ut vocitant Galli, editas, Gersoni tamen, et quibuscumque aliis auctoribus præferendas esse constat. Et quod potestas Romani Pontificis sit superior omni concilio magis patet ex irritatione canonis 28. concilii Chalcedonensis, quam decrevit S. Leo Papa contra privilegium primi loci post Romanum Pontificem delatum a concilio antistiti Constantinopolitano adversus episcopum Alexandrinum : sic enim S. Pontifex (ep. 53.) scripsit ad Pulcheriam Augustam : *Consensiones vero episcoporum, sanctorum canonum apud Nicæam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum vestra fidei pietate, irritum mittimus, et per auctoritatem B. Petri apostoli generali prorsus definitione cassamus*. Si concilia Pontifici superiora essent, quomodo S. Leo hujus synodi canonem irritare potuisset? Hinc Nicolaus I. (ep. 8.) ad ostendendum, omnes conciliorum sanctiones nullo robore pollere, nisi a Romano Pontifice firmentur, sic scripsit de S. Leone, qui non solum præfatum canonem Chalcedonensem irritum fecit, sed etiam acta Ephesini concilii rescidit, quamvis unanimi consensu omnes patres illa approbassent : *Non ergo dicatis non eguisse vos in causa pietatis Romanæ Ecclesiæ, quæ collecta concilia sua auctoritate firmat. Unde quædam eorum, quia consensum Romani Pontificis non habuerunt, valetudinem perdiderunt. Quomodo non eget quælibet synodus Romanæ sedis, quando in Ephesino latrocinio, cunctis præsulibus probantibus, nisi magnus Leo, divinitus excitatus, totum orbem, et ipsos quoque Augustos concuteret, religio catholica penitus corruisset?*

126. — Probatur demum ex ratione : quia regimen monarchicum inter alia est optimum, ut docet D. Thom. in 4. contra Gentes cap. 76. his præstantibus verbis : *Optimum regimen multitudinis est, ut regatur per unum, pax enim, et unitas subditorum finis est regiminis, unitatis autem congruentior causa est unus, quam multi, unde Christus* Jo. 10. 16. dixit : *Et fiet unum ovile, et unus pastor*. Calvinus

docuit Christum non instituisse gubernium monarchicum in Ecclesia; sed communiter oppositum vere docent Catholici cum D. Cypriano; et idem Gerson scripsit : *Hæreticum esse qui contrarium tenet; nullam aliam politicam constituit in Ecclesia Christus præter monarchicam.* Adde, si regimen in Ecclesia non esset monarchicum, non satis a Deo Ecclesiæ bono provisum esset; nam, cum raro concilia conveniant, et raro convenire possint, ob incommoda, dispendia, bella, raro etiam hoc regimen existeret. Et ideo D. Antonin. part. 3. tit. 22. c. 2. §. 3. dixit, Christum Dominum monarchiam in Ecclesia instituisse, Pontificem vicarium suum constituendo. Quapropter pluries accidit, ut notat Bellar. l. 4. de Rom. Pontif. c. 3. Pontifices absolute hæreses sine concilio damnasse, ut Pelagii, Priscilliani, Joviniani, Vigilantii, aliorumque multorum, quæ eo ipso, quod a Papa damnatæ fuerunt, a tota Christi Ecclesia pro veris hæresibus habitæ sunt. Hinc docet D. Thomas, quod auctoritatem, quam concilia præ se ferunt, totam a Pontificia auctoritate exhauriunt. Et ideo a concilio ad Papam bene appellari potest, sed non a Papa ad concilium. S. Thom. qu. X. de Potentia, art. 4. ad 13. sic loquitur : *Sicut posterior synodus potestatem habet interpretandi symbolum a priori synodo conditum..... ita et jam Rom. Pontifex sua potest : cujus auctoritate sola synodus congregari potest, et a quo sententia synodi confirmatur, et ad ipsum a synodo appellatur.* Et in opusc. contra Impugn. Relig. cap. 4. dicit : *SS. Patres in concilio congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente.* Accedit S. Jo. a Capistrano de Papa, et concilio dicens : *Patet igitur expressissime Papam supra concilium, et non concilium supra Papam jurisdictionem plenariam in omnibus obtinere. Et concilium quantumlibet œcumenicum Papæ subjici, et obedire teneri, a quo salus fidelium post Christum pendet.* S. autem Antoninus p. 1. tit. 23. de Appell. Pap. cap. 3. §. 3. non abstinuit a declarando opinionem contrariam esse hæreticam, his verbis : *Sed nec ad concilium generale a Papa appellari potest, quia Papa omni concilio superior est; nec robur habet quidquid agitur, nisi auctoritate Rom. Pontificis roboretur, et confirmetur. Sentire ergo quod a Papa ad concilium appellari possit, est hæreticum.*

127. — Objiciunt adversarii I. et dicunt, si ergo Pontifex est supra concilia, hæc inutilia sunt, et frustra ipsi Pontifices toties, ut fidei quæstiones decernerentur, concilia indixerunt. Sed reponsio cuique patet; non enim Pontifices concilia dicuntur convocasse, quia de fide controversias definire non valerent, sed hoc fecerunt, ut, rebus magis ad trutinam mandatis, hæretici validius convincerentur, et dogmata fidei, totius Ecclesiæ judicio examinata, statuerentur firmius, ac facilius a fidelibus reciperentur. Et ideo (ut adversarii opponunt, sed immerito) plures Pontifices post suas definitiones concilia convocarunt: Sed omnia, quæ in conciliis sunt unquam definita circa res fidei, a pontificia approbatione auctoritatem exhauserunt, prout declaravit Lateranense ultimum sess. XI. ubi sic habetur: *Consueverunt antiquorum conciliorum Patres pro eorum, quæ in suis conciliis gesta fuerunt, corroboratione a Romanis Pontificibus subscriptionem, approbationemque humiliter petere, et obtinere, prout ex Nicæna, Ephesina, Chalcedonensi, sexta Constantinopolitana, septima Nicæna, Romana sub Symmacho synodis habitis, eorumque gestis manifeste colligitur.* Ita apud Porrect. in D. Th. 2. 2. q. 1. art. 10.

128. — Objiciunt II. textum Matth. 18. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum... quod si te non audierit, dic Ecclesiæ.* Ergo dicunt, si correctio a Petro ad Ecclesiam est deferenda, potestas suprema est in concilio per Ecclesiam designato. Et confirmant ex verbis Innocentii IV. in c. Ad Apostolicæ, de Sent. et Re judic. in 6. qui Frederico II. scripsit, se paratum esse de consilio concilii suam revocare sententiam. Sed respondetur, quod Christus non direxit Petro verba illa ut suo vicario, sed omnibus discipulis et fidelibus, præceptum correptionis imponendo. Deinde per illa verba, *dic Ecclesiæ,* non fuit designatum concilium (quod raro habetur), ut possit corrigere delinquentes, sed nomine Ecclesiæ intelliguntur superiores jurisdictionem habentes, ut docet Chrysostomus, hom. 61. in Matth. *Dic Ecclesiæ* (explicat) *præsulibus scilicet ac præsidentibus.* Ad illud autem Innocentii respondet Bellarm. lib. 2. de Conc. cap. 18. posse intelligi de judicio discretivo, non decisivo. Præterquam quod

ibi non agebatur de quæstione fidei decernenda, sed tantum de sententia punitionis moderanda, si id pro pace cum imperatore per Pontificem excommunicato concilianda conveniens visum fuisset. Hinc S. Irenæus, l. 3. adv. Hær. cap. 3. loquens de Ecclesia Romana, ait : *Ad hanc enim Ecclesiam propter principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam* (hoc est, eos qui sunt undique fideles), *in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quæ ab apostolis est traditio.*

Objiciunt III. D. Leonem, Eutychetis hæresi damnata, judicium illud passum esse denuo in synodo Chalcedonensi discuti : ex quo inferunt, ipsum Pontificem sensisse suam definitionem sine concilio fallibilem esse. Sed respondetur, quod S. Pontifex non ideo permisit synodum, quia suam sanctionem non censuerit irreformabilem, sed ut error pleniori judicio concilii potuisset aboleri, et omnia exorta dissidia, juxta imperatoris desiderium, hoc modo sedari. Hoc patet ex ejusdem S. Leonis epistola 17. patetque ex ejusdem Synodi subsequenti decreto, ubi sancitum fuit : *Definitio omnibus placet : per os Leonis locutus est Petrus : hæc fides patrum : qui aliter sentit anathema est.*

129. — Objiciunt IV. concilia Constantiense, et Basileense. De Constantiensi duo decreta opponunt edita, unum in sess. 4. quo dictum fuit : *Hæc sacrosancta synodus Ecclesiam repræsentans potestatem a Christo immediate habet, cui quilibet cujusque dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad fidem, et extirpationem dicti schismatis, et reformationem generalem Ecclesiæ in capite, et in membris.* Hoc decretum editum in sess. 4. fuit postea confirmatum in sess. 5. Sed antequam ultra procedamus, circa decreta hæc sciendum, ut referunt Milant. l. c. et Troila, tract. 7. §. 8. n. 58. ex Emmanuele Schelstrate de Sensu decret. concil. Constant., quod sacrum cardinalium collegium cum tribus nationibus (adversus Germanicam) interfuerunt in sessione, tantum ob timorem Sigismundi imperatoris, sine animo articulum definiendi : atque in scriptis patres sunt protestati de nullitate sessionis hujus. Verba autem protestationis cardinalium, et trium nationum, factæ die 29. septemb. anno 1417. hæc fuerunt : *Clerus et populus nonnullorum regnorum nondum*

clare et solide huic sacro concilio adhæserunt propter rumores discordiarum, quas in eodem concilio fieri audiunt, fides jam de eodem concilio dicitur vacillare etc. Ita ap. Ronc. in Animad. in Nat. tom. 20. p. mihi 115. Insuper testatur card. Turrecr. lib. 2. de Ecclesia c. 99. et 100. quod, *sicut apertissime patet ex gestis illius congregationis, decreta illa, si ita sunt appellanda, facta sunt solum a patribus aliquibus obedientiæ Joannis XXIII.* Qui patres tantum ad tertiam partem pertingebant; qua de re (asserit Milante l. c.) concilium definitionem illam emanavit, cum nondum fuerit œcumenicum. Et ideo quisque videt, cujus roboris sit illud decretum tam tumultuarie editum, saltem sine unanimi suffragio patrum: nam, ut scripsit idem Joannes XXIII. duci Bituricæ apud Troila n.59, non fuerunt data suffragia per singulos, uti oportebat, sed incongruenter statutum fuit, quamlibet nationem unum suffragium habere. Et hoc factum confirmat cardinalis Alliacensis in tract. de Eccl. Auct. p. 1. c. 4. qui in concilio adfuit, hocque dubium in illo proposuit, ne ipsius acta deinde in dubium de nullitate vocarentur. Hinc præfatus cardinalis Turrecrem. l. c. qui etiam synodo interfuit, et Cajet. p. 1. de Auct. Papæ c. 8. absolute asserunt, decreta illa nullius fuisse momenti, cum non intervenerit Ecclesia: prout etiam affirmavit Eugenius IV. in apologia contra Basileenses, affirmans, *Quod ibi actum est universæ Ecclesiæ non debet adscribi.*

130. — Præterea, adhuc præfatis decretis admissis, respondent Bellarm. Turrecrem. Spon. et alii, quod decreta illa fuerunt pro Papa dubio, et tempore schismatis tunc grassantis, cum inter tres Pontifices tunc constitutos quisque pontificiam dignitatem sibi vindicabat, sed ii omnes a concilio fuerunt depositi, et Martinus V. eodem tempore a cardinalibus Pontifex legitime creatus. Et hoc bene constat ex ipsius concilii verbis, ut supra relatis: *Cui quilibet.... obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad fidem, et extirpationem dicti schismatis.* Nec officiunt verba subsequentia, *Et reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite, et in membris.* Nam primo respondet Troila tr. 7. art. 7. §. 8. n. 54. ex doctissimo Emman. Schelstrate de Sensu decr. conc. Constant., quod prædicta ultima verba fuerunt a Basileensibus adulterata in secundo decreto, ubi eadem verba primi de-

creti identice respondent repetito, additis illis, *et reformationem etc.* Deinde respondet, quod decreta illa loquebantur in subjecta materia, scilicet in casu Papæ dubii, in quo (ut notatum est in præmissis) suprema potestas est in concilio tam quoad materias fidei, quam quoad definiendum, quis sit verus Pontifex, tunc enim quisque definitioni concilii subjici debet. Tunc autem temporis in dubium revocabatur, quis esset verus Pontifex : et quamvis legitimus Pontifex esset Joannes XXIII. ut aliqui contendunt, attamen hoc ubique non constabat; quapropter, ut habetur ex historiis (apud Suarez de Fid. l. 3. c. 18.), ipse Joannes ad Ecclesiæ pacem firmandam sponte pontificatum resignavit. Idem confirmatur ex declaratione ejusdem synodi Const. sess. 5. ubi dictum fuit : *Item declarat quod quicumque qui mandatis hujus S. synodi, et cujusque alterius concilii generalis super præmissis seu ad ea spectantibus factis, vel faciendis, obtemperare contempserit, etc.* Ex quibus verbis sat patet, synodum locutam esse tantum de conciliis, quæ celebranda fuerint *super præmissis, etc.* Quæ autem erant illa *præmissa*, nisi schisma sopiendum, Pontificesque dubii deponendi? Hæc enim fuit vera causa hujus synodi celebrandæ, nempe eventus Papæ dubii. Cæterum in congregatione habita die 11. sept. anni 1417. communiter decisum fuit, quod *Papa rite et canonice electus a concilio ligari non posset.* Si igitur est certum, Papam non posse ligari legibus concilii, certum est etiam concilium non esse supra Papam, nec a Papa appellari posse ad concilium.

131. — Nec obstat quod objicit Jueninus Inst. theol. diss. 4. q. 3. ar. 16. scilicet Martinum V. (ut in ult. sessione concilii legitur) per advocatum concilii hæc denuntiari jussisse : *Se omnia, et singula determinata in materiis fidei per concilium Constantiense conciliariter tenere velle, ipsaque sic conciliariter facta approbare, et non aliter, nec alio modo.* Ergo (dicunt) etiam Martinus confirmavit decreta quartæ, et quintæ sessionis. Nam respondetur : per illa verba, *in materiis fidei*, Martinus tantum comprehendere voluit decreta adversus Wiclefum, et alios hæreticos in concilio damnatos, non vero decreta, de superioritate concilii; hæc enim decreta non ad fidem, sed ad reformationem tantum spectant, ut ipsi PP. dicebant, *ad reformationem generalem*

Ecclesiæ Dei in capite, et in membris. Ergo decreta illa minime confirmare voluit Martinus. Resp. II. Decreta illa Pontifex non solum non approbavit, sed expresse reprobavit: cum enim a concilio damnatus fuisset ut hæreticus quidam libellus a Joanne Falckemberg editus contra regem et nationem Poloniæ, Martinus obstitit, declaravitque hanc non esse fidei causam. Et ex hoc, cum Poloni ad futurum concilium a Martino appellassent, Pontifex constitutionem edidit, in qua dixit: *Nulli fas est a supremo Judice, videlicet apostolica sede, seu Romano Pontifice Jesu Christi vicario in terris appellare, aut illius judicium in causis fidei (quæ tanquam majores ad ipsum, et sedem apostolicam deferendæ sunt) declinare.* Hujus constitutionis meminit Joannes Gerson in Dial. Apolog. pro. conc. Const, et hujus causa edidit tractatum: *An liceat a Pontifice appellare?*

132. — Accessit inde synodus Basileensis, quæ non solum decretum Constantiense confirmavit, sed etiam concilium supra Papam in dubium esse definivit; proposuitque tanquam credendas de fide sequentes tres impias propositiones?

I. *Veritas de potestate concilii generalis, universalem Ecclesiam repræsentantis, supra Papam, et quemlibet alterum, declarata per Constantiense, et hoc Basileense generalia concilia, est veritas fidei catholicæ.*

II. *Veritas hæc, quod Papa concilium generale, universalem Ecclesiam repræsentans, aetu legitime congregatum super declaratis in præfata veritate, aut aliquo eorum, sine ejus consensu nullatenus auctoritative potest dissolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas fidei catholicæ.*

III. *Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans, est censendus hæreticus.*

Tandem usque adeo Basileensium antistitum audacia pertransiit, ut postquam Eugenius concilium Ferrariam transtulit, ausi fuerint ipsum a sede papali deponere, et hæreticum declarare, ac Amadæum Sabaudiæ ducem in ejus locum sufficere nomine Felicis; reclamantibus tamen, et a concilio recedentibus fere cunctis episcopis, ut testatur D. Antonius Hist. tit. 22. c. 10. §. 4. et Spondanus ad ann. 1431. qui de hac iniqua depositione sic scripsit: *Crescente dissensione, adeo diminutus est eorum*

numerus, ut cum judicium in Eugenium intentarunt, vix triginta adfuerint, et in ejus depositione septem tantum episcopi. Adeo ut ipse Felix postea suæ electionis nullitatem agnoscens, ab omni jure ad Papatum se abdicaverit, et Nicolao V. Eugenii successori obedientiam humiliter præstiterit.

133. — Ludovicus Dupinus, quem secuti sunt aliqui alii ex Gallis, hoc Basileense conventiculum œcumenicam synodum non erubuit appellare, dicens ipsam legitime a Martino V. fuisse indictam, ab Eugenio autem IV. ut legitimam confirmatam, et demum a Nicolao V. in omnibus approbatam. Ad horum falsissimas suppositiones refellendas longa utique ac integra dissertatio requireretur, sed ne nimis a meo proposito recedam, breviter respondeo, et dico, quod hujusmodi Basileensis conventus nullo modo generalis concilii nomen meretur; et hoc ex ipsis gestis, de quibus dubitari non potest, aperte constat. Primo, quia numerus episcoporum fuit in eo tam exiguus, ut nulla ratione potuerit unquam universalem Ecclesiam repræsentare. In sessione enim II. et III. in quibus præfatæ definitiones editæ fuerunt, septem vel octo tantum episcopi adfuerunt; idque habetur ex responso ipsius synodi dato 6. id. nov. 1640. ubi legitur: *Cum tempore primæ dissolutionis prætensæ pacis prælati essent in concilio, non numerum quatuordecim excedentes, neque medietas numeri suppositorum in concilio haberetur, quæ præmissis actibus interfuit, etc.* Et licet, aucto deinde antistitum numero in sess. XVIII. fuerint decreta II. sessionis renovata; refert tamen cardinalis Turrecremata in resp. ad Basileenses habito in concilio Florentino, et in Summ. de Eccl. l. 2. c. 100. quod in illa sess. XVIII. non omnes consenserunt, sed plures protestati sunt, alii vero consensum præstiterunt, vel ut privatæ personæ vel potius violenter; alii tandem noluerunt intervenire, cum decreta ederentur non per solos episcopos, ut opus erat, sed *per multitudinem populi parvi pretii, et nullius auctoritatis.* Quod confirmatur ex Oratione cardinalis Arelatensis (quæ legitur apud Æneam Sylvium in Act. Basil.), qui cum esset præcipuus promotor præstantiæ concilii supra Papam, ibi fortiter conquestus fuit de hoc prælatorum dissensu, et ideo præfata decreta infe-

rioris potius Cleri suffragiis, quam ipsorum, adscripsit, dicens : *Opus Dei hac vice fuisse autumo, ut inferiores ad dicendum reciperentur.* Et prædictus Æneas Sylvius in oratione habita ann. 1451. adversus Australes (ut refert Ludovicus Muratorius tom. 2. in suis Anecdotis) de relatis decretis loquens, dixit : *Inter episcopos vidimus in Basilea coquos, et stabularios orbis negotia judicantes.*

Secundo nequit concilium Basileense nuncupari œcumenicum, quia ibi non adfuerunt legati pontificii, ut oportebat. Quomodo enim concilium dici potest œcumenicum, ubi caput suum deest, quando existit Papa certus? S. Th. opusc, contr. Impug. Relig. c. 4. docet : *Sancti patres in conciliis congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente.* Et Glossa in dist. 17. verb. et Gener. con. ait : *Universale* (concilium) *est quod a Papa, vel ejus legato cum omnibus episcopis statuitur.* Hinc Nicolaus I. ep. 7. ita scripsit : *In universalibus synodis, quid ratum, nisi quod sedes B. Petri probavit, ut scitis, habetur? Sicut e contrario quod ipsa solą reprobavit, hoc solummodo constat hactenus reprobatum.* Si igitur loquimur de sessione II. ut supra habita 14. kal. mart. an. 1432. habetur ex Act. miss. l. 2. quod cardinalis Julianus, tunc temporis S. sedis legatus, jam antea die 8. febr. se præsidentia concilii exoneravit. Adde quod Eugenius post primam sessionem jam concilium revocaverat, ut refert Didac. Payva ex Alexand. a. 3. n. 1. Ita pariter in sessione XVIII. legati pontificii defuerunt; nam alii abfuerunt, alii autem non ut legati, sed ut privatæ personæ subscripserunt, ut supra diximus, et ostendit Roncaglia in animadvers. ad Nat. Alex. sup. conc. Bas. §. 1.

Tertio præterea scitur, suffragia data in præfata synodo minime fuisse libera, ut refert cardinalis Turrecr. et ut asseruit Eugenius in sua bulla ad archiep. Colon. edita 3. idus februar. ann. 1431. dicens : *Plerique accedere sunt coacti, in quibus nec vis, nec potestas concilii generalis consistit, quorum deliberationes minime sunt liberæ, cum ab eorum qui compulerunt, voluntate dependeant.* Quapropter S. Antoninus. p. 3. tit. 22. c. 10. §. 4. vocavit hanc Basileensem synodum *conciliabulum viribus cassum, et synagogam Satanæ.* S. Jo. de Capistrano de Papæ et Conc. Auct. c. 3,

appellavit illam *synodum profanam*, *excommunicatam*, *et basiliscorum speluncam*. Episcopus Meldensis legatus Caroli VII. ad Eugenium (apud Raynald. ad annum 1441. n. 10.) nuncupavit *dæmonum catervam*. Florentinum in sessione habita ann. 1439. prid, non. sept. damnavit declarationes Basileenses tanquam impias, et scandalosas. Concilium demum Lateranense V. ut legitur in Bulla Leonis V. edita, præfato concilio approbante, synodum Basileensem conciliabulum schismaticum, seditiosum, et nullius auctoritatis agnovit. Quis ergo modo concilium illud legitimum dicet, quod temerarii, profani, et diabolici grande nomen promeruit? Postquam igitur Eugenius Basileensem synodum revocavit, prorsus quidem illegitima ipsa evasit. Nec obstat, quod Eugenius deinde dissolutionem illius revocasset, ut adversarii objicient; nam refert card. Turrecrem. dict. l. 2. c. 10. hanc revocationem ab Eugenio metu extortam fuisse, et ipsius constitutionem revocationis quodammodo ipso nesciente fuisse publicatam. Scripsit enim S. Athanasius (ep. ad Solitar.): *Non est censenda ejus sententia, quam minæ et terrores extorserunt, sed ea, quam protulit, cum liberos haberet affectus.* At dato, quod Eugenius liberrime dissolutionem concilii revocasset, ipse tamen, ut patet ex ejusdem epistolis l. 15. p. 117. et 123. et l. 17. p. 201. expresse declaravit decisiones tantum ad extirpandam hæresim, et pacem inter principes statuendam editas, non autem adversus pontificiam potestatem pertinentes, confirmasse. Atque in ipsa constitutione revocationis *dudum*, duas conditiones apposuit; unam ut legati ab eo deputati, *ad concilii præsidentiam cum effectu admitterentur.* Alteram, ut expressit: *Ut omnia et singula contra auctoritatem nostram facta prius omnino tollantur.* Sed patres Basileenses neutrum implevere: neque enim decreta abstulerunt, neque legatos in sessione XVIII. admiserunt, nisi exutos omni jurisdictione coactiva, contra Eugenii intentionem; imo nec etiam legatorum assensum in sess. XVIII. ubi decretum de præeminentia concilii fuit renovatum, curaverunt obtinere: nam testatur cardin. Turrecrem. in præfata respons. ad Basileenses in concilio Florentino, quod in dicta sess. XVIII. præsidentes Pontificis *non consenserunt*, imo

contradixerunt, et protestati sunt. Licet aliqui non ut præsidentes, sed ut privatæ personæ, et quasi violenter, cum aliter non admitterentur ad præsidentiam, in renovationem illam consenserunt. Deinde, cum ipsi Basileenses patres instanter postmodum ab Eugenio approbationem decretorum suorum petiissent, illam nunquam Eugenius concedere voluit, ut ipse Eugenius in concilio Florentino declaravit, inquiens: *Nos quidem progressum concilii approbavimus, non tamen ejus decreta.* Et cum rex Romanus ac imperii electores instassent pro decretorum confirmatione, Eugenius scribens ad legatos suos in Germania, quamvis concilia tum Constantiense, tum Basileense in sua epistola fassus sit venerari, verumtamen ibi expresse protestatus est ea suscipere, *absque tamen præjudicio juris, dignitatis, et præeminentiæ S. sedis apostolicæ, ac potestatis sibi et in eadem canonice sedentibus concessæ.* Atque in synodo Florentina, ad proscribendas propositiones concilii Basileensis, concilium Pontifici præferentes, constitutionem edidit Moyses (quæ legitur in nova editione Veneta conciliorum tr. 18 n. 1202.) in qua habetur: *Quas propositiones juxta pravum Basileensium intellectum, quem facta demonstrant, velut S. Scripturæ, et SS. Patrum, et ipsius Constantiensis concilii sensui contrarias, tanquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram.... cedentes, ipso sacro approbante concilio, damnamus et reprobamus.* Vide hic autem, quam futilis sit verborum istorum ingeniosa interpretatio Natalis Alexandri dicentis, quod ideo Eugenius propositiones illas damnavit, quia hæresis nota inurebantur qui adversus eas sentiebant; nam ad istius commenti insubsistentiam probandam sufficit verba relatæ bullæ relegere, quibus clare patet, noluisse quidem Pontificem ab hæresi tutari solum qui contra concilium sentiebant, sed expresse damnare voluisse et reprobare *tanquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram cedentes* propositiones illas, *juxta* (nota) *pravum ipsorum Basileensium intellectum*, qui asserebant, concilium præstare Pontifici etiam certo: et hujusmodi intellectum, quem facta demonstrabant (cum patres Basileenses Eugenium monuerint, citarint, etc.) utique Pontifex improbavit.

Instant adversarii, et aiunt præfatam constitutionem

Moyses postmodum abolitam fuisse a Nicolao V. Sed revera in litteris Nicolai (ut videre est apud ipsum Natalem art. 4. num. 15.) nihil aliud reperitur, quam confirmatio possessionum et collationum beneficiorum, quas fecerant Basileenses, nulla penitus facta mentione potestatis prætensæ concilii supra Papam.

134. — Instat ultimo pro superioritate concilii Ludovicus Maimburgus, objiciens, eosdem Pontifices aliquando conciliorum superioritatem supra Papam fuisse confessos. Et opponunt I. factum Siricii, qui ab aliquibus episcopis requisitus super errore Bonosi, nempe, quod B. V. Maria alios post Jesum filios suscepisset; respondit, super hanc controversiam se non posse judicare, cum ejus judicium concilio Capuensi commissum fuerit. Sed respondetur 1. quod hoc argumentum probaret nimis, nam hoc modo Papa non solum generali concilio inferior esset, sed etiam provinciali, quale erat Capuense. Resp. 2. quod hæc verba falso Siricio apponantur; cum tantum in ep. 79. Ambrosii reperiantur. Resp. 3. quod, dato etiam, quod sint Siricii, Siricius ibi non declaravit se synodo inferiorem, sed significavit dedignari sua auctoritate ex declaratione illius concilii causam judicare: et patet ex verbis ibi: *Nos quasi ex synodi auctoritate judicare non convenit.* Vide Troil. loc. cit. Opponit II. Maimburgus testimonium Sylvestri II. quod *si Romanus episcopus Ecclesiam non audierit, ut ethnicus habendus sit.* Respondetur, illud testimonium non fuisse Sylvestri, sed Gerberti monachi qui (ut referunt Baronius anno 992. et Spondanus anno 991. n. 2.) dum fuisset illegitime assumptus ad Rhemensem archiepiscopatum, Arnulpho injuste deposito, et tunc contendebat sui confirmationem, non obstante dissensu Pontificis, Seguino metropolitano verba illa scripsit. Sed postmodum idem Gerbertus, cum favore Otthonis imperatoris ad pontificatum assumptus esset, ipsummet Arnulphum in suam Rhemensem Ecclesiam restituit. Opponit III. Maimburgus confessionem Pii II. qui in sua bulla retractationis fassus est ipsum antea in synodo Basileensi antiquam sententiam de superioritate concilii tutatum fuisse: ergo, arguit Maimburgus, hæc est antiqua sententia. Sed respondetur, opus esse legere bullam præfatam (apud Troilam, Tract. 7. art 7. n. 9); et ibi patenter quisque intelliget,

quo sensu Pius asseruerit sententiam illam *antiquam;* antiquam, quia ipse prius, cum non esset Pontifex (tunc temporis dictus Æneas Piccolominus), pro superioritate concilii contenderat: sed postea, veritate perspecta, adhuc ante pontificatus adeptionem se retractavit, ut patet ex epistola ab ipso ad Eugenium IV. missa. Hinc cernitur, quam fraudulenter miser Maimburgus gestis, verbisque utatur.

135. — Adversarii pro eorum opinione stare dicunt cardinales Cusanum et Alliacensem, item Gersonem, Almainum, Adrianum VI. Panormitanum, Alphonsum, Tostatum, Dionysium Carthusianum, et Driedonem. Sed operæ pretium est observare cum Roncaglia in Animadvers. §. XI. in Natalem Alex. de concil. Constant. quot exceptiones præfatorum auctoritatibus opponantur. Cardinalis enim Cusanus, licet prius in libro de Concordia concilium Papæ prætulisset, tamen postea non obscure oppositum se sensisse ostendit: signanter in epist. 2. de Usu Calicis ad Bohem. docuit Romanam Ecclesiam esse, ac jugiter futuram columnam veritatis, et proinde nunquam a fide defecisse, nec alterius sedis correctione indiguisse; ac veritatem certo apud eos inveniendam, qui a Romano Pontifice non separantur. De Alphonso Tostato refert Spondanus ad annum 1447. quod ipse ideo Papæ prærogativis fuit infensus, quia quædam suæ theses Eugenio IV. non fuerunt acceptæ, et repulsæ fuerunt a cardinali Turrecremata: proinde scripsit Spondanus, quod ipse *in Pontificum auctoritatem invectus præ studio tuendi sua apparuit, sed cum non obtinuit quod petiit, non potuit adeo genio imperare, ut non acerbius rem in contradictores ageret.* Verumtamen ipse Tostatus, in c. 16. Matth. sic scripsit: *Voluit Christus, quod confessio fidei esset per Petrum solum, ut innuatur quod talis fides tenenda est, qualem prædicat Romana sedes, quæ est mater et caput Ecclesiarum, cui Petrus præfuit.* De Panarmitano (in Compendio gestorum ejus inter vitas Pontificum descriptas a Ciaconio) legitur, quod hic doctor fuerit a rege Aragonensi, contra Eugenium irritato, ad synodum Basileensem data opera missus, ut Romani Pontificis auctoritatem impugnaret; prout jam egisse refert Panzaroli de Leg. Interpret. subdens, eumdem *ex pluribus responsis editis magnam pe-*

cuniam conflasse, pleraque indigna egisse. Cæterum legens quæ ipse scripsit in cap. Significasti, de Elect. circa potestatem conciliorum, nunquam asserere poterit, ipsum infallibilitatem conciliis tribuisse adversus Pontificis potestatem.

De auctoritatibus Alliacensis, Gersonii, et Almaini scribit Andreas Duvallius eas non multi faciendas, cum præfati auctores tempore schismatis scripserint. Addit Thomasinus, diss. 15. in conc. n. 24. Gersonium scripsisse exasperatum schismatis pertinacis importunitate; *atque ideo plurimum degenerasse a reverentia Pontificum Gallicanorum, qui cum Leone adfuere Romanæ synodo. Antiquitas ergo eorum, et numerus anteponi debet novitati et paucitati perabrupta molienti sese extricare a schismate intricatissimo.* Jactant etiam habere Adrianum VI. Sed revera hic Pontifex, dum privatus doctor fuerat in universitate Lovaniensi, nil aliud scripsit (Sum. Theol. in 4. sent. de Sacr. Confirm.) quam posse Pontificem in sua decretali hæresim docere, scilicet intelligendum, quatenus doceat prout doctor privatus, non vero ut doctor Ecclesiæ. Quis enim negabit, Papam ut hominem erroribus posse esse obnoxium? Jactant etiam Dionysium Carthusianum pro ipsis esse, sed qualis fuerit hujus doctoris sententia, valde dubium est; nam hic expendens in lib. de Auctoritate Papæ, et Conc. part. 2. a. 48. dicit, Papam intolerabiliter vitiosum subjici concilio; sed ibidem aliter loquitur dicens: *Papam, ut summum ecclesiæ pastorem*, non posse a generali concilio judicari aut deponi, quia ut *talis est superior, et prælatus, et judex Ecclesiæ.* De auctoritate Driedonis (ut observari potest in l. 4. c. 4. in fin.), ipse nihil aliud sentit, nisi quod Pontifex concilio subjiciatur, si doctrinam Evangelio contrariam pertinaciter defendat, quod nemo negat. En quomodo istæ omnes auctoritates ab adversariis Romanæ sedis adductæ, aut infirmæ sint, aut dubiæ.

Ex his omnibus denique, in unum colligendo sensum Scripturarum, Pontificum, patrum, ipsorumque conciliorum, quisque animadvertere potest, nostram sententiam non esse tam nostram, quam totius Ecclesiæ sententiam, regulam, et sensum. Et ideo non ipsam, sed potius oppositam, ut futilem, sæpiusque convulsam, merito censendam ac rejiciendam.

DUBIUM III.

An vis, et substantia legis positivæ dependeat ab acceptatione communitatis?

136. An obliget lex non acceptata? — 137. Quid si lex a majore parte populi non accipiatur? Quanto tempore præscribantur leges? — 138. An peccent legem non acceptantes? Et an lex pendeat ab acceptione populi? Quid circa leges pontificias? Quid circa civiles? — 139. Quid si lex sit ardua, vel abrogata, vel si major pars eam non receperit?

136. — « Resp. Etsi ita sentiant canonistæ, item Navar. » Azor. etc. citati a Laym. lib. 1. tr. 4. c. 3, eo quod po- » nant leges hac tacita conditione ferri, si a populo fuerint » acceptatæ, alioquin vim, seu obligationem non habitu- » ras. Verior tamen sententia est theologorum, leges ab- » soluti magistratus non pendere a populi acceptatione, et » consensu, sed mox ut legitime promulgatæ sunt, obli- » gare populum ad recipiendum. Unde a Laym. loc. cit. » resolvuntur hi casus.

» 1. Episcopis ex officio incumbit novas leges pontificias » (ut principibus imperatorias) promulgare per suas diœ- » ceses, atque in usum deducere.

137. — » Si lex in provincia promulgata sit, sed a ma- » jore parte populi non accipiatur, nec observetur; tunc, » si legislator id sciat, et urgeat observationem, quisque » tenetur eam servare, quia potius caput suum, quam re- » liqua membra, sequi debet.

» Si deinceps nesciat non accipi, nec deduci ad usum, » durat legis obligatio, donec elabatur decennium : quo » elapso, præscriptum est contra eam, sive imperatoria » sit, sive pontificia, et tunc non amplius obligat. Uti et » lex Ecclesiæ, etsi semel recepta sit, aboletur per præ- » scriptionem, sed annorum plurium, nempe quadraginta. » Navarr. Azor. Suarez. * (Sed vide dicenda n. 139. v. » Lim. 2.)*

» 4. Si tu legem promulgatam paratus sis suscipere, et » data occasione etiam observes; sed alii plerique e com- » munitate non recipiant, nec recepturi videantur, tunc » saltem ab ea excusaberis per discretionem.

» 5. Etsi primi episcopi forte peccaverint, non recipiendo » legem, nec in usum deducendo, successores tamen eo- » rum, si post longum tempus videant non observatam, » credere possunt esse sublatam per præscriptionem.

» 6. In dubio, num lex recepta sit, necne, præsumen- » dum est pro ipsa : quia factum in dubio præsumitur, si » de jure faciendum erat. Vide Azor. l. 5. c. 4. Laym. hic » cap. 3. Salm. de Leg. disp. 13. s. 3. »

138. — Quæritur, an lex obliget de se independenter ab acceptatione populi? Certum est peccare legem justam non acceptantes, ex prop. 28. ab Alex. VIII. quæ dicebat : *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.* Ratio, quia, licet lex de se non obligaret, nisi populus eam acceptaret, tamen princeps jus habet, ut subditi justas leges suas recipiant. Dubium fit, an essentia legis pendeat ab acceptatione populi, ita ut ipsa non liget, donec populus acceptet? Et hic distinguendum inter leges ecclesiasticas, et civiles. Et quoad leges ecclesiasticas, certum est, quod summus Pontifex possit obligare ad leges populum christianum independenter ab illius acceptatione, quia certum est, Papam non recipere potestatem legislativam a populo, sed a Christo Domino, qui dixit : *Pasce oves meas. Quodcumque ligaveris super terram etc.* Et idem dicitur de episcopis, qui vel immediate, vel mediate (ut supra) per Christi vicarium ab eodem Domino potestatem habent. Vide Sal. c. 1. n. 94. An autem idem sit quoad leges civiles? Vide infra.

Quæstio igitur est, an lex, ubi non exprimitur, velle principem obligare independenter ab acceptatione populi, de se obliget sine populi consensu?

Circa leges Pontificum, vel aliorum prælatorum, *prima sententia* negat ex c. 3. dist. 4. §. Legis; ubi habetur ex S. Aug. *Leges constituuntur, cum promulgantur; confirmantur, cum moribus utentium applicantur.* Ratio, quia hoc spectat ad suave regimen Ecclesiæ, ut perturbatio populi evitetur. Ideoque multa decreta pontificia de facto non obligant, quia non sunt acceptata. Ita Cabass. Theor. Jur. l. 1. c. 4. n. 5. Et Val. Fill. Reg. Bon. Cov. et alii apud Salm. c. 1. n. 98.

Secunda sententia contraria, cui subscribimus, affirmat,

quia prælati ecclesiastici non habent potestatem a populo, uti prænotatum est a principio. Ad textum S. Aug. respondetur, leges per acceptationem confirmantur facto, non jure. Ita Salm. ib. n. 99. et seq. cum Laym. Suar. Pal. etc. Notatur autem, quod lex tunc dicitur recepta, cum major pars communitatis eam recipit in totum, vel in partem. Salm. n. 97. cum Bon. et Val.

Idem, quod dicunt de legibus pontificiis, dicunt etiam de legibus civilibus Busemb. cum Pal. Suar. Laym. etc. apud Salm. cit. c. 1. num. 101 (Quamvis negent alii ib. cum Croix l. 1. n. 591.) Ratio, quia obligatio legis oritur non ex acceptatione populi, sed ex ipsa potestate principis, quam habet condendi leges independenter a populo.

139. — Limitant aliqui DD. (sive lex sit civilis, sive ecclesiastica) 1. Si lex sit difficilis observantiæ, vel contraria consuetudini: quod judicatur ex arbitrio prudentum: vel si plures ab ea appellent. Ita Pal. Suar. Salas apud Salm. ib. n. 104. Contrarium tamen sentiunt Tap. et Gorgon. ib. n. 105. Salmanticenses adhærent primæ sententiæ, quando lex est adeo dura, ut per epikejam judicetur, quod si legislator illas circumstantias advertisset, legem minime emanasset.

Limitant 2. Si lex fuerit abrogata per desuetudinem a majori parte populi. Sed dubitatur inter DD. an præscriptio per decennium sufficiat ad abolendas leges Ecclesiæ. Negant cum Busemb. ut supra n. 3. Salm. de Leg. c. 6. n. 17. cum Bon. Laym. Diana, etc., quia ad præscribendum adversus Ecclesiam requiruntur 40 anni, ut habetur ex cap. De quarta, et cap. ad Aures, de Præscript. Sed Lessius l. 2. c. 6. n. 47. et Pal. Sa, Gran. Nav. et Azor. apud Salm. loc. cit. probabiliter dicunt sufficere decem annos, sive leges sint receptæ, sive non; quia non major ratio habenda est de consuetudine contra legem ecclesiasticam, quam civilem, cum nullum jus inter has distinguat. Respondet autem Lessius ad citatos textus, eos non loqui de legibus, sed de juribus, et bonis immobilibus Ecclesiæ præscribendis; nomine autem jurium Ecclesiæ non veniunt quidem Ecclesiæ leges. Quando vero lex nunquam fuit recepta, certe sufficit decennium pro utraque lege, sive civili, sive ecclesiastica, ut dicit Busemb. hic n.

3. Et tunc, licet primi non observantes peccarint, præsentes tamen non peccant. Salm. n. 106. cum Suar. Bon. Pal. et comm. cum Busemb. hic n. 5.

Limitant 3. Si major, et sanior pars populi legem non receperit; quamvis enim primi non acceptantes peccent, si desuetudo nondum sit præscripta : cæteri tamen non tenentur ad legem ; nam præsumitur princeps nolle hos obligare ad observandum quod non est a majori parte receptum. Ita Salm. n. 107. cum Suar. Pal. Tap. etc. cum Busemb. hic n. 2. et Less. l. 2. c. 22. n. 98.

Quæritur hic, an si populus supplicet principem, ut revocet legem, teneatur illam observare? Negant Bon. Villal. Salas, etc. apud Salm. c. 1. n. 111. Sed recte contradicunt Salm. cum. Suar. et Pal. At si princeps audiat supplicationem populi, et taceat, nec instet pro observantia, censetur legem abrogare; nisi aliud conjiciatur ex circumstantiis. Salm. c. 1. n. 112. cum Pal. Bon. Salas, et aliis.

DUBIUM IV.

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, et quali?

140. An legislatores humani possint præcipere? Et quot conditiones requirantur, ut lex obliget? — 141. An superior possit præcipere rem levem sub culpa gravi? — 142. An res levis fiat gravis per circumstantias, præsertim contemptus? — 143. An res gravis possit præcipi sub levi? — 144. Quando præsumatur lex obligare sub gravi? — 145. An lex pœnalis obliget ad culpam? — 146. Quid de lege sub pœna suspensionis etc. — 147. Quid si lex assignet pœnam, et simul præcipiat? — 148. An incurratur pœna ante sententiam? — 149. Quid de pœnis positivis, et inhabilitantibus? — 150. An pœna conventionalis solvi debeat ante sententiam? — 151. An lex irritans actum carentem solemnitatibus obliget in conscientia? — 152. An teneamur tollere impedimentum obstans impletioni legis? (*Sed vide etiam lib. III. num.* 1045).

140. — « Resp. : cum Deus sit Dominus noster, atque » etiam superioribus parere nos jusserit, non solum ipse, » sed et illi nobis præcipere possunt, et præcipiunt, tum » sub pœna, tum etiam sub culpa, sive peccato; eoque » gravi, aut levi, prout et rei præceptæ ad intentum finem » necessitas et materiæ quantitas, et eorum voluntas sese » habent, quæ ex eorum verbis, circumstantiis, aut pru-

» dentum æstimatione solet colligi. Ita theologi communi-
» ter, S. Th. Suar. Salas, etc. »

Ut lex obliget, quatuor conditiones requiruntur. I. Ut lex sit pro tota communitate. II. Ut legislator habeat publicam potestatem. III. Ut lex sit perpetua. IV. Ut sit ad bonum commune: deinde sit honesta, justa, et possibilis. Vide Salm. de Leg. c. 1. ex n. 7. Hinc lex differt a præcepto, seu mandato; nam præceptum fertur pro persona particulari, et etiam a persona privata. Deinde præceptum est ad tempus, cum cesset morte mandantis; nisi res sit amplius integra, vel nisi præceptum sit ad causas pias vel pariter favorabiles. Vide Croix lib. 1. n. 565 et 566. Salm. d. c. 1. n. 5.

Unde resolvuntur hi casus:

« 1. Graviter peccat, qui deliberate, et in materia magna
» violat præceptum aliquod Decalogi, vel Ecclesiæ.

141 — » 2. Cum res levis est, non peccat mortaliter
» transgrediens, etsi superior sub mortali præceperit:
» quia id eum posse negant Suar. Laym. et alii communi-
» ter; v. gr. ne quis frangat silentium, ne edat uvam, ut
» claudat ostium, etc. quia est res parva, et incapax tantæ
» obligationis. Nec ipse Deus in materia parva sub mortali
» obligat. Vide. Less. l. 2. c. 4. d. 9. Salas d. 10. s. 7.*
» (Est communissimum apud Salm. de Legib. c. 2. n. 18.
» Tenent tamen in tract. 15. de Statu Relig. c. 6. ex n.
» 85. cum S. Th. Valent. etc. contra Sanch. Vasq. etc.
» posse prælatum regularem præcipere sub gravi, quod a
» regula præceptum est tantum sub levi, si timetur, quod
» regula aliter non observetur).

142. — » 3. Aliud esset, si materia alias levis, fieret gravis
» ratione circumstantiarum; ut veb. gr. contemptus, scan-
» dali, magni boni communis, vel finis a legislatore in-
» tenti. Sic abstinentia a pomo in Paradiso, in se quidem
» parva, gravissima tamen erat ex circumstantia finis.
» Suar. l. 3. c. 25. »

Nota, quod in quacumque materia contemptus formalis legis, aut legislatoris (quod est contemnere legem, vel legislatorem, seu superiorem qua superior est) semper est peccatum mortale. Salm. c. 2. n. 38. cum S. Th. Suar. et

communi. Secus si contemnatur res præcepta, quia parvi æstimatur, vel ex indignatione particulari contra superiorem. Salm. c. 2. n. 35. cum Sanch. Cajet, etc. Contemptus enim non qua superioris, sed qua singularis personæ, verb. gr. quia indocti, imprudentis, etc. de se non est culpa mortalis; nisi forsan judicium sit graviter temerarium. Ita Salm. ib. n. 40. cum Pal. Sanch. Less. Bon. Hinc dicunt raro contingere peccatum mortale ratione contemptus.

143. — « 4. Quando materia est gravis, potest superior » præcipere sub culpa tantum levi : quia sicut potest » nullo modo obligare non præcipiendo : ita etiam potest » obligare sub veniali tantum. Ita Suar. Less. loc. cit. » contra Vasq. »

Quæstio est, an legislator in materia gravi possit obligare tantum sub levi. *Prima sententia* negat, quia gravitas obligationis non dependet ex voluntate superioris, sed gravitate materiæ. Ita Bellarm. Reg. Sot. Vasq. Bec. *Secunda* tamen *sententia* probabilior affirmat, quia in legibus obligatio taxatur a legislatore juxta finem intentum, ad quem aliquando expedit non imponere obligationem gravem in gravi materia. Ita Lessius l. 2. c. 41. n. 46. Salm. de Leg. c. 2. n. 20. cum Sanch. Pal. Bon. Val. etc. Sicut bene quis potest vovere in quacumque materia, etiam gravissima, tantum sub levi; ut S. Ant. Pal. Sanch. etc. apud Salm. ib.

144. — « 5. Potissima signa, ex quibus colligi possit an » lex obliget sub gravi culpa, sunt hæc. I. Si materia sit » gravis, et non constet in contrarium de voluntate præci- » pientis. Unde Cajet. in Summ. verb. Cler. docet, clericos » tantum peccare venialiter, dum contra præcepta juris » positivi aves, et canes sequuntur ad venandum. II. Si » verba magnam vim habent, ut jubemus, interdicimus, » in virtute sanctæ obedientiæ; vel vi voti, aut juramenti, » vel graviter mandamus, etc. III. Si pœna magna adjicia- » tur, ut excommunicationis, depositionis, maledictionis » æternæ, exilii perpetui, mortis, etc. IV. Si ita fert usus, » et consuetudo inter peritos, et timoratos : quia consue- » tudo est optima legum interpres, ut patet in lege jejunii » ecclesiastici, et abstinentiæ a carnibus; item communio- » nis annuæ, quas graviter obligare probant hic Tol. Laym. » c. 14. n. 4. Bonac. p. 7. §. 4. »

145. — Docet auctor legem obligare sub gravi, si magna pœna ei adjiciatur. Hic addendæ sunt plures quæstiones scitu necessariæ. Et ante omnia est notandum, quod alia est lex pure pœnalis, quæ nullum dat præceptum, v. gr. qui hoc fecerit, solvat pœnam. Et hæc non obligat in conscientia, etiamsi pœna sit gravissima, ut Salm. c. 2. n. 53. cum Nav. Pal. Tap. Regin. etc. Hinc leges oppidorum prohibentes sub pœna cæsionem lignorum, sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpa, sic enim habet consuetudo. Ita Salm. ib. n. 54. cum Nav. Val. Montes. etc. Alia est lex non pure pœnalis, seu mixta, quæ præcipit, et pœnam imponit, v. gr. nemo hoc faciat sub pœna etc.

Omnes leges sub pœna excommunicationis latæ sententiæ obligant graviter: est commune. V. Salm. c. 2. n. 44.

146. — Quæritur 1. an obliget sub gravi lex quæ præcipit sub pœna suspensionis, interdicti vel irregularitatis? Negant obligare sub gravi, cum ista possint incurri sine peccato gravi, Cajet. Val. Salon. (et Azor. quoad suspensionem) apud Salm. ib. n. 45. Contradicunt tamen Salm. tam quoad irregularitatem, cum Sanch. Pal. Tap. etc., quam quoad interdictum, et suspensionem, si sint majores, prout suspensio ab officio, vel beneficio ad longum tempus, et interdictum ad omnem usum, quæ dicunt non posse incurri sine peccato gravi. Ita Salm. de Cens. c. 1. n. 126. ex Suar. Bon. Con. Pal. etc. ibid. n. 124. (Vide etiam de hoc l. 7. de Censur. n. 313). Et idem dicunt de aliis pœnis spiritualibus gravissimis dict. num. 45. ut sup.

Quid si tales pœnæ sint ferendæ sententiæ, an obligent sub gravi? Alii affirmant: alii probabilius negant, ut Salm. de Leg. c. 2. n. 46. cum Cajet. Pal. Suar. Sanch. Vasq. etc. Nisi dicatur, quod censura incurratur *sine alia monitione*, vel nisi de se materia sit gravis.

147. — Quæritur 2. an leges assignantes pœnam temporalem et simul præcipientes, obligent ad culpam, an solum ad pœnam? *Prima sententia* negat, nisi ipsa lex exprimat velle obligare etiam ad culpam. Ita Nav. Man. c. 23. n. 55. et 60. ubi ait: *Leges humanæ etiam præcipientes, quæ pœnam temporalem constituunt in dubio ad æter-*

nam non obligant, quatenus sunt leges ejus qui pœnam statuit. Ita etiam Cajet. in Summ. v. Clericus. §. Verum. Item Mencada, Gomez, Imola ap. Salm. de Leg. c. 2. n. 47, et probabilem ibid. vocant Val. Bon. Dian. Tap. ac Vill. et loquendo de lege civili probabilem etiam putat Mazzot. de Leg. q. 2. c. 1. cum Fill. Ratio, quia, licet principes bene possint obligare tam ad pœnam, quam ad culpam, tamen cum non sint imponenda onera sine necessitate, non præsumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quando sufficit pœna ad eos coercendos: et ita hujusmodi leges dicunt consuetudine interpretari. Verius tamen contradicit *secunda sententia* quam absolute tenent Salm. l. c. n. 49. et probabiliorem ibi censent Val. Bon. Dian. Tap. et Vill. Ratio, quia hæc est differentia inter legem *pure pœnalem*, quæ obligat ad solam pœnam, et hæc est, quando in ea tantum pœna assignatur; et legem *mixtam*, quæ obligat etiam ad culpam; et hæc est, quando ultra pœnam præceptum adjungitur; ipso enim præcepto tunc creditur superior velle ad culpam obligare, ne frustra videatur præcipere. Quid si pœna sit magna? vide dicenda de Rest. l. 3. n. 616.

148. — Quæritur 3. an incurratur pœna ante judicis sententiam? Pœnæ spirituales, ut excommunicatio, irregularitas, etc. quando imponuntur ipso facto, non indigent sententia; est certum apud omnes, vide Salm. de Leg. c. 2. n. 57. Et patet ex c. Non dubium de sent ex c. Significasti de Hom. et aliis. Idem dicitur de pœnis privativis, modo reus subire eas possit sine infamia, sicut esset privatio vocis activæ, et passivæ, ut Suar. l. 5. c. 9. n. 5. Bon. d. 1. q. 1. p. 7. n. 10. et Salmant. n. 58. cum Tapia, Vasq. Montes., etc. Et modo alicubi non habeat aliter consuetudo particularis: Salm. n. 60. Adde, nisi pœna consistat in privatione alicujus juris acquisiti, puta in beneficio, electione, etc., tunc enim semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ vel saltem criminis, etiamsi pœna imponatur, *ipso facto incurrenda*, *nulla expectata declaratione*, ut docent Less. l. 2. c. 29. dub. 8. et c. 34. dub. 34. Mol. de Just. t. 2. tr. 2. d. 96. n. 8. Soto. l. 1. q. 6. a. 6. et l. 4. qu. 6. a. 6. Sanch. de Matr. l. 2. d. 53. n. 5. et l. 7. d. 89. n. 11. Pal. tr. 3. d. 2 p. 2. n. 8. et Salm. c. 2. n. 59.

et 60. cum Led. Cajet. et Gran. Cum enim lex pœnalis accipi debeat in mitiori sensu; verba illa, *nulla declaratione etc.* possunt explicari, scil. nulla expectata declaratione pœnæ; sed non excluditur declaratio criminis, ut pœna possit reo applicari. Id confirmatur ex c. Secundum, de Hæret. in 6. ubi hæretici, licet priventur ipso jure bonis suis, tamen non tenentur bona tradere ante sententiam, ut in eodem textu habetur.

149. — Quod dictum est de pœnis privativis, a fortiori dicendum de positivis, quæ consistunt in actione positiva, v. gr. aliquid restituendi, aut patiendi, ut communiter, cum D. Th. 2. 2. q. 62. a. 3. Sanch. de Matr. l. 6. d. 53. n. 1. Mol. l. c. Soto l. 1. q. 6. n.... ad 8. et Salm. c. 2. n. 61. et 64. cum Tap. Sa, Vasq. etc. Et sic igitur dicendum de legibus privantibus beneficiis jam obtentis, ratione simoniæ, vel alienationis bonorum beneficii, etc. ubi semper requiritur declaratio judicis, Salm. d. n. 64. cum AA. cit. Ratio autem omnium horum est, quia nimis ardua, et inobservabilis esset lex illa humana : quod reus ipsemet in seipsum deberet pœnam exequi.

Pœnæ autem inhabilitantes obligant ante judicis sententiam, ut est pœna imposita a Tridentino non residentibus non lucrandi fructus, et similia. Vide Salm. ibid. n. 62. Item quando pœnæ sunt conditionales, v. g. ut habens beneficium curatum, si non ordinetur sacerdos infra annum, sit ipso facto privatus beneficio, ut ex cap. Licet, de Elect. in 6. Sic etiam clericus beneficiatus non deferens habitum, ipso facto privatur privilegio fori. Salm. c. 2. n. 63. cum Sanch. Palm. Bon. etc.

150. — Quæritur 4. an pœna conventionalis in contractibus debeat solvi ante sententiam? *Prima sententia* affirmat, quia quisque tenetur ante sententiam pactum observare. Ita Bonac. Suar. Mol. Sa, ap. Salm. c. 2. n. 66. *Secunda sententia*, quam æque probabilem vocant Salm. n. 67. et tenent Nav. Less. Sanc. Vasq. Laym. Pal. etc. negat, quia sentiendum est, contrahentes non aliter velle sibi imponere pœnam, quam juxta dispositionem juris circa leges pœnarum, quæ nonnisi post sententiam contrahuntur. Profecto tenetur reus post sententiam ad pœnam: sed notandum est, non teneri eum ad solvendam pecuniam,

nisi petatur a parte. Et si pœna sit nimis dura, ultra sententiam requiritur præceptum judicis, et ministrorum executio. Vide Salm. c. n. 70.

Deinde notandum, quod leges, quæ fundantur in falsa præsumptione, de se non obligant in foro conscientiæ, quando præsumptio certe est falsa. Sic enim hæres non tenetur, omisso inventario, ad omnia debita solvenda, si hæreditas revera non est solvendo. Vide Salm. c. 2. ex n. 78. et vide dicta n. 100. v. Quæres.

151. — An, quando lex requirit aliquam conditionem, sine qua irritet actum, uti lex irritans testamentum sine solemnitatibus; vel lex irritans alienationem bonorum ecclesiæ sine consensu capituli, obliget in conscientia? *Prima sententia* negat, ut Nav. Covarr. Tap. Sylv. Med. et alii ap. Salm. c. 2. n. 44. et 103. Ratio, quia tales leges fundantur in præsumptione fraudis, quæ tunc non adest. *Secunda sententia* affirmat, quia tales leges non solum fundantur in præsumptione fraudis, sed etiam in periculo illius, quod semper adest. Ita Salm. cum Sanch. Pal. n. 104. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

152. — Quæritur hic ultimo, quando teneamur tollere impedimenta, vel ea non apponere, quæ obstant impletioni legis? Prænotandum est ad quæstionis solutionem, aliud esse, quod quis non obligetur a lege, sive ab illius obligatione extrahatur: aliud, quod excusetur a transgressione legis, manendo tamen sub ejus obligatione. Unde fit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione legis; vel apponendo causam, qua extraharis a legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubi est præceptum audiendi sacrum, descendas ad alium, ubi tale præceptum non viget; vel efficiendo opus, quod licet impediat te ab observatione legis, non te extrahit tamen a legis obligatione; nempe si die dominico discedas a loco sacri ad sylvam, ubi etsi sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris. Deinde notandum est, quod contra leges naturales nunquam licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis: secus autem dicendum de legibus humanis, quæ non obligant cum tanto rigore. Ita sapienter distinguunt Salmant. c. 2. n. 158. 159. et 160.

Hinc inferunt, non peccare excommunicatum, si sa-

crum non audiat, et absolutionem non procuret; nam per impedimentum excommunicationis jam extrahitur ab obligatione audiendi sacrum : sed vide dicenda l. 3. n. 325. v. Excommunicatus, et l. 7. n. 161. Inferunt 2. eum non peccare contra præceptum jejunii, recitandi officium, etc. qui sua culpa incidit in infirmitatem; etsi præviderit : nec qui die jejunii pedester iter agit, vel multum laborat, ex quo excusetur inde a jejunio : etiamsi ex pravo fine iter assumat, nempe ad furandum etc. Ita Salm. c. 2. n. 161. cum. Sanch. Medin. Henriq. etc. Sed nos omnino oppositum sentimus cum S. Thoma : vide dicenda l. 3. n. 1046.

An vero peccet contra legem, qui eo animo id impedimentum apponit, ut a legis obligatione extrahatur, scilicet si se fatiget, ut non jejunet? Affirmant peccare Pal. Salas, Medin. etc. apud Salm. cap. 2. num. 163. quia nemini debet prodesse sua fraus. Negant tamen peccare contra jejunium Sanchez, Fill. Azor. Vill. etc. quod satis probabilem sententiam vocant Salm. ib. num. 164, quia tunc ille utitur jure suo, quo potest extrahi ab obligatione legis, in quo nulla est fraus : prout si quis exeat e sua patria, ubi est obligatio jejunandi, ut eximat se a jejunio. Sed nos tanto potius, juxta sententiam quam mox supra secuti sumus, omnino primam sententiam sequimur; vid. l. 3. num. 1045.

Peccat vero contra præcepta naturalia, vel divina, qui prævidens, se hominem occisurum in ebrietate, ab ebrietate non abstinet; vel qui non procurat absolutionem excommunicationis tempore paschali; tunc enim urget gravius præceptum radicaliter divinum communionis. Sic etiam peccat, qui se inebriat, vel somno se tradit tempore audiendi sacrum, vel recitandi officium, quia illa præcepta tunc jam eum obligant, neque per eas actiones a præcepto extrahitur. Ita Salm. ib. num. 162. cum communi.

CAPUT II.

DE SUBJECTO, CUI DATUR PRÆCEPTUM.

DUBIUM I.

Quæ personæ præceptis obligentur?

153. An ad leges obligentur ebrii, infideles, ignorantes, etc.? — 154. An legislator teneatur ad legem? — 155. Quando pueri obligentur ad leges ecclesiasticas?

153. — « Resp. Soli subditi ratione utentes obligantur, » ita ut eorum transgressione peccent. Quod addo propter » ebrios, et ad tempus amentes, qui, etsi vere iis obli- » gentur, eorum tamen violatione non peccant, defectu » advertentiæ rationis, et consensus. Pars prior est com- » munis, et certa Fill. t. 21. cap. 11. q. 10. Bon. p. 6. etc. » Laym. lib. 1. tract. 4. cap. 10. Posterior est eorumdem. » Cujus ratio est, tum quia præceptum, cum sit directi- » vum, supponit usum rationis : tum quia obedientia tan- » tum est eorum, qui ratione, et voluntate utuntur. Ne- » que alias transgressio ad culpam imputari posset. »

Pro majori claritate notanda est regula, aliud est ad legem non teneri; sicut non tenentur ad leges ecclesiasticas infideles, pueri, amentes. Aliud a lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum præbere carnes in die vetito secundis, non vero primis. Sicut etiam peccatum est incitare omnes istos ad aliquid malum jure naturæ.

Unde resolves hos casus :

154. — « 1. Legislator non tenetur suis legibus, ut sic, » quoad vim coactivam, et pœnam, sive directe : indi- » recte tamen, et quoad vim directivam, et ex æquitate » quadam tenetur se, tanquam caput, membris confor- » mare. Ita S. Thom. q. 96. a. 5. ad 3. Sylvius, Suar. » Bon. Laym. lib. 1. cap. 4. cap. 9. contra Azor. Tenetur » etiam in contractibus cum reliquis pari conditione uti. » Vide Fill. t. 21. c. 5. »

Ita ex communi Salm. d. cap. 3. num. 37. Num autem legislator teneatur ad suam legem sub gravi, vel levi? Alii dicunt sub gravi, sicut lex alios obligat, ut Sot. Laym. Vasq. etc. ap. Sal. ib. n. 38. Sed probabile est, præciso scandalo, tantum teneri sub levi : quia tantum ex honestate obligatur ad legem : ita Salm. ib. num. 42. cum Less. Azor. Bon. Pal. etc. Limitatur tamen, si lex lata sit de taxatione pretii, vel de irritatione contractus; tali legi enim tenetur stare etiam princeps ad servandam æqualitatem. V. Salm. ib. num. 43. et 44.

« 2. Infideles non baptizati, etiam catechumeni, non » obligantur præceptis Ecclesiæ, obligantur tamen hæretici, » et alii, qui per baptismum Ecclesiæ semel sunt subjecti.

155. — » 3. Etsi pueri ratione utentes legibus iis Eccle- » siæ, quarum materia eorum ætati est conveniens, v. gr. » confessionis annuæ, secundum Navar. Henriq. et Azor. » item abstinentiæ a carnibus, auditionis sacri, secundum » Sanch. etc. obligentur quoad culpam; non tamen quoad » pœnas ordinarias, nisi sint puberes, quales sunt masculi » anno 14. puellæ 12. absoluto. Ita Sotus, Vasq. de Pœnit. » q. 90. v. a. 2. Sa v. Censura. »

Quæritur, an pueri statim ac pervenerint ad usum rationis teneantur ad leges ecclesiasticas audiendi sacrum, abstinendi a carnibus, vel lacticiniis, et confitendi? Affirmant Sanch. dec. lib. 1. cap. 12. n. 6. Laym. c. 10. n. 4. et Salm. de Leg. cap. 3. n. 52. cum Pal. Bon. Salas, etc. Atque peccare dicunt parentes, qui negligunt impletionem ipsorum. Et regulariter aiunt hunc usum rationis judicandum advenire, expleto septennio. Admittunt tamen, pueros ante pubertatem non obligari ad pœnas, ib. n. 50. in fine; nec ad communionem ante decennium, nisi in articulo mortis, si sit usus rationis; ut Salm. de Euch. cap. 7. a. num. 15. Negant vero S. Anton. Sot. Sa, Henriq. March. ap. Salm. num. 51. dicentes non teneri statim, sed post aliquod tempus. Hoc tempus, Sa ait, esse tempus pubertatis : Sotus vero et S. Anton. dicunt saltem esse decimum annum vel nonum cum dimidio in fœminis. Sed hæc opinio merito rejicitur communiter, ut ait Croix lib. 3. p. num. 615. An vero obligentur pueri, qui ante septennium pervenerint ad usum rationis? Negant Diana, Sanch.

Burgh. ap. Croix lib. 1. n. 676. qui probabile putat ,quia leges positive attendunt tantum ad ea quæ communiter contingunt. Sed probabilius Bosco ibid. affirmat teneri. Vide dicenda lib. 3. n. 270. et 1012.

« 4. Infantibus non baptizatis, et perpetuo amentibus » licite dantur carnes diebus vetitis, et imponuntur opera » servilia festis; non tamen ebriis, cum legi maneant sub- » jecti; uti nec licite irritantur amentes ad blasphemandum, lædendum, etc. eo quod talis actus tribueretur » principali agenti, qui alterius opera uteretur, quasi in- » strumento, ut Laym. lib. 1, tom. 4. cap. 10. Bon. p. 6. » et Sanch. 1. Moral. c. 12. »

DUBIUM II.

An Peregrini teneantur legibus suis domicilii, dum ab eo absunt?

156. An peregrinus teneatur ad leges loci ubi est? — 157. An teneatur ad leges patriæ? Deinde ponuntur resolutiones plurium casuum. — 158. An peregrini possint dispensari ab episcopo loci in legibus, et in votis?

156. — « Suppono I. Præceptum aliud esse locale, quod » scilicet certo tantum in loco, urbe v. gr. vel parochia » obligat; aliud universale, seu juris communis, quod » totam fere Ecclesiam obligat.

» Suppono II. Peregrinos proprie dici eos, qui aliquo » veniunt animo non manendi, sed tantum subsistendi, » per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni » partem, ut mercatores, viatores, non autem studiosi, » neque ancillæ, quæ veniunt ad serviendum.

» Respondeo non obligari. Ita Nav. Sanch. Less. l. 4. » cap. 2. dub. 8. Ratio, quia præcepta localia per se et » directe respiciunt territorium, eique sunt affixa; atque » adeo non obligant, nisi existentes intra illud. Lex enim » ita fertur; v. gr. festum illud tali loco celebretur : ideo- » que hic valet illud : Si fueris Romæ, etc. Addit Laym. » cap. præceptum locale expirare etiam intra proprium » territorium in loco exempto quod is æquiparetur loco » sito extra territorium. »

Hic refert antè omnia distinguere domicilium a quasi domicilio. Verum domicilium acquirit, qui habitat ali-

cubi ,animo ibi perpetuo manendi, ut communiter docet Bonac. de Leg. d. 1. q. 1. p. 7. n. 39. Roncag. eod. tit. cap. 1. p. 3. pag. 44. et Salm. tract. 8. cap. 4. n. 48. cum Palao, Trull. Dicast. et aliis passim, ex lib. 2. cap. Ubi senatores, et l. Heres absens, §. Proinde, ff. de Judic. I. censetur autem hujusmodi animum habere, qui habitat alicubi per decennium, non significata voluntate recedendi, vel qui majorem partem bonorum ibi asportaverit, aut domum emerit, aut ædificaverit, ut habetur in bulla Speculatores relata t. 2. l. 6. num. 770. ad n. V. vel qui saltem expressis verbis (ut addunt Salm. n. 49.) voluntatem ibi perpetuo manendi expresse significaverit. Ille autem acquirit quasi domicilium qui manet in aliquo loco per majorem anni partem, ut dicunt Sylvest. v. Domicilium num. 2. et Sanch. de Matr. lib. 3. d. 18. num. 9. vel qui ibi moratur per aliquod notabile tempus cum animo ibi manendi majori parte anni, ut recte aiunt Roncaglia loc. cit. Laym. l. 1. tract. 4. cap. 12. num. 1. v. Quæres, cum Navarro, et N. SS. P. Benedicto XIV. notif. 33. num. 6. utque eruitur ex citata l. Heres, etc. His positis, dubitatur 1. an, ut quis teneatur legibus loci ubi est, requiratur, ut ibi verum domicilium contraxerit. Affirmant, Glossa in cap. Quæ contra, dist. 8. verb. Aut peregrini, et alii, apud Sanch. loco citato num. 8. Quia advena (ut aiunt) donec non acquirat verum domicilium, saltem per animum ibi perpetuo manendi, non fit subditus illius loci. Sed communis sententia tenenda docet sufficere, quod is contraxerit ibi quasi domicilium: ita Suarez t. 1. de Relig. cap. 14. num. 5. et l. 3. de Leg. cap. 33. num. 3. (qui oppositam putat non esse practice probabilem) Sanch. loc. cit. num. 9. Salm. de Leg. cap. 3. num. 55. et Laym. dicto cap. 12. num. 1. cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Rosella, etc. Ratio, quia tales peregrini jam subjiciuntur jurisdictioni Superiorum illius loci, ergo etiam legibus tenentur; et tenentur a prima die, qua illic perveniunt animo habitandi per majorem anni partem, ut recte notat Sanch. dicto num. 9. Cum Sylvest. Palud. Rosella, etc.

Dubitatur 2. an si quis in aliquo loco ad breve tempus moretur, teneatur leges illius servare? *Prima sententia* affirmat; et hanc tenent Pontius de Matr. l. 5. c. 7. §. 1.

n. 6. Suarez de Leg. l. 3. c. 33. n. 33. et l. 1. de Relig. c. 14. a. n. 9. Salas de Leg. d. 16. sect. 4. concl. 4. Tapia l. 4. q. 16. art. 3. n. 2. et Covarr. Gordon. Henr. etc. apud Salm. de Leg. c. 3. n. 56. et alii plures apud Sanch. de Matr. l. 3. d. 18. n. 4. et in Dec. l. 1. c. 12. n. 3. qui vocat valde probabilem, sicut etiam putant Salm. loc. cit. n. 58. Probant 1. ex c. Illa, dist. 20. ubi refertur illud celebre D. Ambrosii : *Cum Romam venio, sabbatum jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno; sic et tu ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus morem serva; si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.* Probant 2. ratione, tum quia, qui sentit commodum, debet sentire et incommodum, sicut enim talis advena deobligatur legibus patriæ a qua abest, ita æquum est eum obligari legibus loci ubi moratur, et hoc modo advena vere fit subditus superioris loci, quamvis brevi ibi sit; tum quia expedit ad pacem publicam servandam, et ad scandalum vitandum, ut omnes servent leges loci ubi reperiuntur, uti colligitur ex relata doctrina D. Ambrosii; et saltem ratione dicti scandali vitandi, ut ait Suarez, episcopus loci jurisdictionem habet in peregrinos; eadem enim jurisdictio, quæ ipsi competit super oves suas, ut eas bene regere possit, competit etiam super adveras, ne scandalum ovibus præbeant, leges loci non servando. Plures alias rationes pro hac sententia adducit Suarez. Fatentur tamen AA. citati, non satis esse solum transitum ad hanc obligationem contrahendam; etenim (apud Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 37). Emmanuel Sa dicit teneri peregrinum, si maneat illa die qua pervenit : Leonardus, si integra die : Sayrus, si illic accedat multo spatio ante prandium, et tota die ibi quiescat. Sed melius videtur distinguere Suarez dicto c. 13. ex. n. 8. dicens, quod, si quis venit ad locum destinatum ut terminum viæ, teneatur ejus legibus, licet parum ibi adsit; secus si ibi sit in via, sive per transitum ad alium locum; tunc enim, si præceptum sit affirmativum, puta audiendi sacrum, non tenetur, quia tale præceptum obligat existentes, quales non sunt itinerantes; tenetur vero, si præceptum sit negativum, nempe abstinendi a carnibus, vel ab opere servili, etiamsi ibi moretur ad horam, quia præceptum negativum, cum obliget pro semper, habet tractum successivum per totum diem.

Hæc sententia est satis probabilis, sed probabilior videtur *secunda*, quæ dicit, advenam non teneri legibus loci, ubi non moratur, nec intendit morari per majorem anni partem; hanc tenent Sanch. locis cit. de Matr. n. 6. et in Dec. n. 38. cum pluribus aliis, Bonac. de Legib. d. 1. q. 1. p. 6. n. 7. et 43. S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 2. §. 2. Azor. tom. 1. d. 5. c. 11. q. 2. Tolet l. 6. c. 5. n. ult. Laym. l. 1. tr. 4. c. 12. n. 4. cum Sylv. Ang. et Medina, item Sayr. Diana, Granado et alii apud Salm. dicto. c. 3. n. 58. qui hanc non minus probabilem vocant. Ratio, tum quia leges non obligant nisi subditos, quales non sunt peregrini, cum ipsi ob brevem illam moram minime subjiciuntur jurisdictioni superioris loci, ut habetur ex pluries citata l. Hæres absens, tum quia non dicitur moraliter commorari in aliquo loco, qui ibi non manet, nec animum manendi habet per majorem partem anni. Ad textum autem D. Ambrosii respondetur 1. illum procedere tantum ubi vitandum est scandalum. Respondetur 2. S. doctorem loqui ibi de lege communi servandi jejunii, quod Mediolani non servatur in primis quatuor diebus quadragesimæ; sed lex communis utique servanda est a peregrinis, quando absunt a patria, ubi lex illa non servatur, ut ex communi sententia docent Suarez cit. c. 14. n. 27. et Laym. loc. cit. n. 3. cum Medina, et Henriq. Quamvis tamen Laym. non improbet oppositam Sanchezii, qui de Matr. loc. cit. n. 7. ait cives mox in patriam redituros, per fictionem juris pro præsentibus haberi.

Limitatur vero hæc secunda sententia 1. in legibus de jure communi, vel circa solemnitates contractuum, aut circa commoda ipsius loci, v. g. de non extrahendo triticum, arma, etc. 2. Limitatur si eædem leges vigeant in patria peregrini, licet Sanchius cum Dian. huic contradicat. 3. Limitatur, si peregrinus ibi delinquat contra jus commune; tunc enim fit subditus ratione delicti, ex c. Finali, de Foro compet. Vide Salm. n. 59. et 60. et Sanch. Dec. loc. cit. n. 36.

157. — Non tenentur autem absentes ad leges patriæ, ut communissimum est ex c. Ut animarum, de Const. in 6. etiam si lex sit de jure communi; quando peregrinus est in loco, ubi illa abrogata est. Salm, c. 3. n. 62. cum Pal. Less. etc.

Et hoc etiamsi discederet a patria ad eximendum se a lege. Salm. num. 63. cum Pal. Bon. Sanchez. etc. (Hinc docet ibi Palaus cum Basilio, posse peregrinum, qui nolit confiteri peccata reservata proprio parocho, alio discedere, ut ab alio absolvatur; quia tunc utitur jure suo. Sed de hoc vide dicenda de Pœnit. l. 6. n. 589). Et hoc etiam valet, si ille maneat in sua patria, sed in loco exempto, ut tenent Salm. de Leg. d. c. 3. n. 64. cum Laym. Bon. Pal. Salas, Diana, Tap. An vero pro locis exemptis intelligantur etiam conventus regularium? Negant Suar. Con. apud Salm. de Cens. c. 1. n. 114. Sed dicunt intelligi tantum oppida, et Ecclesias intra diœcesim, alienæ tamen jurisdictioni subjectas. Sed affirmant Salm. ibid. n. 114. cum Avil. Henr. Sayr. Candid. et Dian. Et id confirmat de Leg. d. c. 3. n. 74. in fine. Quia tam loca, quam personas Tridentinum exemptas appellat sess. 14. c. 5. de Ref. in fin. Et valde probabile est. Vide etiam l. 7. de Censur. n. 24.

Ex quibus resolves hos casus :

« 1. Si episcopus sub pœna excommunicationis vetet » lusum aleæ, non obligantur clerici ludentes in loco exem- » pto a jurisdictione episcopi. Bon. part. 6. Laym. cap. » 11. num. 5.

» 2. Si quis die jejunii, aut festo sit in loco alio, non » sui territorii, aut exempto, ubi nunc non est jejunium, » aut festum; potest ibi comedere, exercere servilia. Laym. » loc. cit. c. 11. Bonac.

» 3. Idem etiam habet locum in præceptis juris commu- » nis, si in loco isto sint usu abrogata, vel non recepta, vel » habeatur privilegium. Quare potes, v. gr. Mediolani » primis quatuor diebus quadragesimæ vesci carnibus, » cum id ibi liceat. Item in Belgio sabbatis intra nativita- » tem, et purificationem vesci carnibus: item in loco, ubi » Tridentinum non est receptum, valide (etsi non licite) » inire matrimonium clandestinum. Suar. Sanch. l. 1. c. » 12. Less. etc.

» 4. Potest quis discedens mane ex oppido, ubi non est » jejunium, vesci carnibus, etsi meridie rediturus sit do- » mum, ubi est jejunium; nec tunc, ubi domum venerit, » tenebitur ad servandum jejunium ista die, cum illud

» jam violaverit, ideoque servare non possit; tenebitur
» tamen domi ad abstinentiam a carnibus, cum illa adhuc
» possit ibi servari, eo quod sit dividua. Vide Sanch. l. c.
» Less. c. 2. d. 8.

» 5. Si quis abiturus est loco, ubi est jejunium, sciatque
» certo perventurum vesperi ad locum, ubi non sit jejunium,
» tunc etsi non possit ibi vesci carnibus, unde abit (cum
» ista abstinentia sit dividua); potest tamen ibi mane jentare,
» et meridie prandere, ut contra quosdam docent Less. et
» Sanch. supra. * (Et probabile putant Salm. de leg. c.
» 3. n. 70. cum Suar.)*.

» 6. Probabile etiam est, et in conscientia securum,
» quod docet Sanch. l. 3. de Matrim. d. 18 et 1. mor.
» c. 12. contra Navarrum, peregrinos, antequam excedant
» proprio territorio, non teneri implere præcepta, quæ
» ibi deprehendunt, v. gr. non teneri eum mane audire
» sacrum die festo, qui ante prandium venturus sit alio,
» ubi non sit festum; quia si mansisset in loco, ubi præ-
» ceptum obligabat, poterat differre ad id tempus; quando
» autem pervenit ad alium locum, desinit obligari. Nec
» obstat, quod prævidens impedimentum teneatur præve-
» nire; quia id tunc tantum verum est, quando, manente
» vi præcepti, quis est impediendus; hic autem ab obliga-
» tione præcepti, absolvitur*. (Ita etiam Salmant. d. cap. 3.
» n. 67. cum Pal. Tap. Sal., etc. *Secus tamen esset, si ibi*
» *unum illud sacrum diceretur, quia teneretur audire, antequam*
» *discederet, non teneretur autem expectare.* Salm. n. 66) *.
» Contraria tamen sententia, tanquam magis pia, sua-
» deri potest, nisi quid obstet. Sanch. l. 1. moral c. 12.
» et l. 3. de Matrim. dub. 8. n. 21. »

158. — Hic magna quæstio occurrit disceptanda, an peregrini possint dispensari ab episcopo loci ubi sunt, tam in legibus communibus (puta jejunii, vel abstinentiæ ab opere servili), quam in votis, et juramentis? Adsunt quatuor sententiæ. *Primà*, quam tenent Pontius de Matr. l. 8. c. 4. n. 7. Joseph. de Januar. vide in tract. de Leg. et cui adhæret Tanner. apud Croix l. 6. p. 3. n. 754. probabilemque merito putat Palaus de Leg. tr. 3. d. 6. §. 2. n. 5. affirmat universe tam pro legibus, quam pro votis. Ratio, quia peregrinus per illum accessum,

quamvis unius diei, fit vere subditus superioris loci, ubi reperitur, ut dicunt Suar. Salas, ac Pontius, cum Palao de Leg. d. 1. p. 24. §. 3. n. 12. Vide dicta n. 156. et dicenda l. 3. n. 332. in fin. v. An autem. Quamobrem, sicut peregrinus tenetur ad leges loci illius, ita æquum est, ut gaudeat etiam privilegiis. *Secunda* sententia prorsus opposita, quam tenent Sylvest. Abb. Tab. Ang. apud Pal. de Leg. d. 6. §. 2. n. 5. item Palud. Med. Led. Hostiens apud Suar. de Rel. l. 2. c. 14. dicit, quod peregrinus quoad usque acquirat alicubi verum domicilium (id est per animum perpetuo ibi manendi), nunquam subditus est censendus, et ideo nec tenetur ad leges loci, nec potest dispensari in legibus communibus neque in votis aut juramentis ab illius episcopo. Ad confirmationem hujus sententiæ Farinacc. et Garz. ap. Pal. n. 7. afferunt quamdam declarationem S. C. concilii approbatam a Gregor. XIII. ubi dictum fuit, posse peregrinum recipere beneficium absolutionis a peccatis in loco ubi est, sed non posse dispensari ab episcopo illius. Sed Mazzot. de Legibus d. 4. q. 1. c. 3. dicit, hanc declarationem non constare authentice; saltem, ut infra videbimus in quarta sententia, communiter illa non fuit recepta. Tanto magis, quia Henriq. l. 14. de Irreg. c. 18. §. 2. affert aliam diversam declarationem S. Pii V. ubi Pontifex declaravit, episcopum loci bene posse dispensare in votis scholasticorum Salmanticæ commorantium. Hanc secundam sententiam etiam putant probabilem Pal. n. 5. Attamen Suar. loc. cit. improbabilem eam putat, quoad eximendum peregrinum a servandis legibus loci, si ibi maneat majori parte anni. *Tertia* sententia, quam tenent Pal. dict. d. 6. n. 5. et 6. cum Navar. et Menoch. qui plures alios refert, senset peregrinum adhuc transeuntem, bene posse dispensari ab ordinario loci in legibus etiam communibus, quia ipse quoad leges bene subditur jurisdictioni illius superioris; non autem quoad vota et juramenta, quia hæc jurisdictio pendet a consuetudine, et a conniventia episcoporum, quæ non habentur pro hujusmodi dispensationibus, prout alias habentur pro absolutione peccatorum, et censurarum eis annexarum. *Quarta* sententia communissima, ut ait Croix l. 6. p. 3. n. 721. et communiter recepta, ut asserunt Salm. de Leg.

c. 3 n. 55. cui subscribimus, tenet posse peregrinum dispensari ab episcopo loci, non solum in legibus, sed etiam in votis, et juramentis, modo ibi sit animo permanendi per majorem anni partem. Ratio, quia ex illa diuturna habitatione contrahitur quasi domicilium, ut probant Abbas, et Innoc. Quapropter tunc peregrinus dispensatur non jam ratione consuetudinis, et conniventiæ sui proprii superioris, sed ex propria auctoritate ordinarii loci, cui peregrinus per illud quasi domicilium tunc vere subditur. Ita Sanch. de Matr. l. 3. d. 23. n. 12. et 13. cum Henr. Ang. Arag. etc. Less. l. 2. c. 40. n. 122. Croix loc. cit. cum Laym. Salm. loc. cit. Sporer de Leg. c. 1. n. 254. cum Suar. et Manuel. apud Pal. loc. cit. n. 3. Et idem sentit Sanch. loc. cit. cum Henr. et Man. quoad dispensationem facultatum concessarum episcopis a Tridentino in cap. Liceat. Atque idem quoad conferenda omnia sacramenta, præter ordinem, ut dicunt etiam Croix cum Laym. et Salm. ll. cc. Circa vero matrimonium, vide l. 6. n. 1083.

DUBIUM III.

An peregrini, et vagi teneantur præceptis locorum, in quibus morantur?

159. — « Resp. Regulariter non tenentur præceptis specialibus illorum locorum. Ita Laym. Sanch. Azor. Koninch. Less. Reginald. Fill. contra Navar. Suar. Sa, etc. » Et quoad vagos etiam * (ut cum Busemb. tenent Less. » Laym. Sayr. etc. apud Salm. qui contradicunt c. 3. » n. 69. in fine)*, contra Bonac. et Sanch. Ratio est, quia » non potest dari ulla ratio hujus obligationis, cum illi » non sint subditi vel locis, vel superioribus, quorum tales leges fuerunt; ideoque sint extra eorum jurisdictionem. Nec obstat 1. eos nullius partialium locorum statutis, sed solo jure communi teneri; quia id non est » absurdum. Nec 2. quod vagi, ob delicta admissa, puniri » possint: hoc enim consuetudo recepit, ne scelera maneant impunita.

160. — » Dixi I. *regulariter*, quia tenentur quibusdam legibus, maxime quarum violatio cederet in damnum et injuriam illius loci, in quo morantur; ut etiam iis, quæ » sunt de contractibus celebrandis. »

Unde resolves hos casus :

« 1. Tales non tenentur audire missam, et possunt opera » servilia exercere die istic festo : non tenentur jejunare, » nec abstinere a carnibus, quando istic est jejunium, et » domi suæ non est. Intellige utrumque, secluso scandalo, » propter quod episcopus loci punire posset. Laym. loc. » cit. t. 4. c. 4. c. 12. n. 4.

» 2. Peregrinis non licet frumenta evehere vel vendere » supra pretium ibi statutum, noctu arma ferre etc. si talia » ibi prohibita sunt. Panorm. Regin. Sanch. n. 36.

» Dixi 2. *præceptis specialibus ;* quia si domi tuæ con- » suetudine derogatum sit alicui præcepto juris communis, » et alio venias, ubi illud viget, eodem obligaberis. Ratio » est, quia lex juris communis est universalis, et obligat » omnes sine ordine ad locum. Laym. c. 12. n. 3. »

Unde resolvitur hic casus :

« Belga aliquis veniens Coloniam, v. gr. tenetur istic » sabbatis inter nativitatem Christi, et purificationem » abstinere a carnibus, quia privilegium ejus comedendi » tunc carnes non est personale, sed locale : ideoque ex- » pirat extra locum. Laym. loc. cit. »

DUBIUM IV.

An peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco, ubi morantur?

161. — « Resp. Non teneri. Ratio est, quia tunc valet » privilegium locale, quo frui possunt omnes, qui in loco » morantur. Ita Sanchez 2. mor. c. 12. Suar. Laym. etc. »

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 2. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sab- » batis vesci intestinis animalium. Idem si per Belgium, » aut Mediolanum iter habeat, potest inter nativitatem » Christi, et purificationem, in Belgio sabbatis, Medio- » lani vero quatuor primis diebus quadragesimæ carnibus » vesci. Sanch. Suar. Bon. p. 6. n. 61.

» 2. Si quis ex diœcesi catholica, v. g. Hildesio, ubi vetus

» calendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi no-
» vum est receptum, v. g. monasterium, potest, si ibi
» quadragesima præteriit, carnibus vesci, ut docet Sanch.
» loc. cit. Salas n. 69. Bon. n. 49. Less. l. 4. c. 2. d. 8.
» qui tamen contrariam sententiam suadet in praxi, licet
» hæc tuta sit, ut etiam docet Laym.

» Addidi *ex diœcesi catholica :* quia si catholicus veniat
» in terras hæreticorum, ubi alii catholici non sunt, tene-
» tur ibi servare novum calendarium ad vitandum scan-
» dalum, et contemptum Ecclesiæ catholicæ. Vide Laym.
» l. 1. tom. 4. c. 11. n. 8. »

CAPUT III.

DE MODO, QUO OBSERVANDA SUNT PRÆCEPTA.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex charitate?

162. — « Resp. Possunt impleri sine charitate, nisi hanc
» in substantia includant, v. g. præceptum dilectionis Dei.
» Ratio est, quia tantum præcipitur substantia actus in-
» clusi in præcepto, v. gr. ut honorentur parentes; non
» autem finis, aut modus præcepti, ut docet S. Thom. 1.
» 2. q. 100. art. 10. Interim certum est, requiri charita-
» tem in operante, ut impletio præcepti sit meritoria,
» juxta illud 1. Cor. 13. *Si linguis hominum loquar*, etc.
» S. Thom. Suar. Sanch. »

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Si quis jejunet, vel intersit sacro ob vanam glo-
» riam, vel etiam ut furetur, potest nihilominus implere
» præceptum, etiam per actum ex circumstantiis pecca-
» minosum, quia implet substantiam illius præcepti, licet
» peccet contra aliud, cui finis ille malus opponitur, ut
» docet Sanch. 1. mor. cap. 14. Laym. l. 1. tom. 4. n. 6.
» Card. de Lugo disp. 22. sect. 2. num. 23. * (Cum Salm.
» de Leg. cap. 2. num. 147. et 148.)*

» 2. Simili ratione impletur votum, juramentum Deo

» factum, pœnitentia sacramentalis, licet actus ipse sit
» peccatum, ibid. ll. cc. * (Nota tamen hic prop. damn.
» ab Alex. VII. n. 14. : *Qui facit confessionem voluntarie*
» *nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ*)*.»

DUBIUM II.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi?

163. — « Resp. Quod non * (*Requiritur tamen intentio*
» *faciendi illud quod est præceptum*, ut Salm. cap. 2. n. 139.
» cum Busem. infra dub. IV.)* Ita sentit Sanch. Vasq. 1.
» 2. q. 100. art. 9. et alii communiter. Ratio est, quia lex
» tantum præcipit liberam operis externi executionem, v.
» gr. auditionem sacri, non autem, ut alio peculiari actu
» quis velit, vel intendat præcepto satisfacere, sive, ut
» alii loquuntur, præcepta non obligant ad obedientiam for-
» malem, hoc est, ut illud fiat, quia præcipitur, sed tan-
» tum ad materialem, sive, ut fiat, quod præcipitur. Vid.
» infr. l. 3. tr. 3. c. 1. d. 3. »

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Qui alicujus præcepti immemor, illud implevit,
» v. gr. ignorans esse diem festum, libere tamen interfuit
» sacro, is satisfacit. Neque, ut quidam volunt, necesse
» est, ut postea intelligens diem festum velit tunc satis-
» facere per missam auditam, quia implevit substantiam
» actus præcepti. S. Th. Henr. Fill. tom. 3. c. 7. q. 7.

» 2. Is votum, juramentum, et pœnitentiam sacramen-
» talem vere implet, qui opera promissa, vel injuncta
» exequitur, etsi non habeat intentionem implendi : modo
» tamen non applicet ea pro alia re. Ratio est, quia vota etc.
» sunt leges quasi peculiares, quas homo sibi, vel alteri
» imponit, unde tantum obligant ad substantiam actus.
» Suar. Azor. Less. Laym. n. 6. »

DUBIUM III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expresse intendit per illud non satisfacere?

164. — « Resp. Satisfacit. Ita Suar. Val. Vasquez loc.

» cit. et Less. l. 2. cap. 7. dub. 10. contra Navar. Azor. etc.
» Ratio est, quia præcepta tantum obligant ad substantiam
» operis injuncti : ergo, illa posita, non est in potestate
» operantis ut non satisfaciat. Nec refert 1. quod actus
» non operentur ultra intentionem agentis : quia id intel-
» ligitur, quando est in potestate operantis, v. g. satisfa-
» cere, vel non. Nec 2. quod si debet alteri centum,
» non satisfaciat obligationi, si liberali donatione det du-
» centos. Nec 3. quod voto obligatus ad recitandum rosa-
» rium, si recitet animo non implendi, non satisfaciat.
» Ratio est, quia hæ, et similes obligationes proveniunt
» ex voluntate promittentis, qui sicut ab initio debito-
» rem se libere constituit, sic in debito libere permanere
» potest : obligatio autem parendi legi provenit ex vo-
» luntate legis, ideoque non extenditur ultra ejus in-
» tentionem, et voluntatem, nempe ultra substantiam
» operis præcepti. Kon. n. 309. v. Less. loc. cit. et Laym.
» hic. (Et sic tenet sententia communissima cum Tournely,
» Pontas, Suarez, Vasq. Valent. Salm. etc.) Vide lib. 4.
» n. 176. »

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Sacerdos, qui legit Horas non ea devotione, qua
» voluit, ideoque proposuit ad satisfaciendum præcepto
» repetere : etsi deinde non repetat, satisfecit tamen præ-
» cepto. Suar. Kon. card. de Lugo, etc.

» 2. Audiens sacrum die festo, quod scit esse ultimum
» (vel, si non sit ultimum, intendens non audire aliud),
» licet intenderit non satisfacere, vere tamen satisfecit
» præcepto de audienda missa; etsi peccarit contra aliud
» præceptum, quo quis tenetur esse subditus legislatori.
» Card. de Lugo loc. cit. »

DUBIUM IV.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est?

165. — « Resp. Quod sic. Ratio est, quia, cum lex
» detur hominibus, non brutis, ideoque humano modo
» sit implenda, hinc impletio omnis præcepti, sive hu-

» mani, sive divini debet esse actus humanus conjunctus
» cum libertate, et voluntate operantis, id est, ut velit,
» sive intendat facere hoc, quod est præceptum, verb. gr.
» audire sacrum, jejunare, etc. Est communis. Vid. Vasq.
» 1. 2. q. 100. a. 9. Suar. Sanch. »

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Qui audivit sacrum die festo ebrius, dormiens,
» aut impos sui quomodocumque, aut nescius quid ag-
» grederetur, aut vellet facere, tenetur postea compos
» sui factus audire aliud sacrum. Suarez, Sanch. Salas
» d. 9. n. 32.

» 2. Is, qui audivit sacrum, jejunavit, etc. prorsus
» violenter coactus, non satisfecit; non enim fuit actus
» humanus defectu voluntarii. Vasquez, Suar. Azor. Fill.
» num. 232.

» Dixi *prorsus violenter;* quia, si famulus, v. gr. metu
» domini, aut puer metu magistri, sacrum audiat (esto
» non sit auditurus, si magister abesset) is, etsi perversa
» voluntate illa peccet, præcepto tamen satisfacit. Ratio
» est, quia metus non tollit libertatem, Sanch. Salm. loc.
» cit. Laym. lib. 2. t. 4. c. 4. n. 12.

» 3. Recitans horas sola intentione legendi, vel addi-
» scendi non satisfacit; uti nec ille, qui vadit ad sacrum
» tantum, ut oculos pascat, cum alio colloquatur, vel
» expectet amicum. Card. de Lugo loc. cit. num. 23.

» 4. Nec satisfacit is, qui tantum ficte confitetur, v. gr.
» orat, etc. quia non ejus fictio, sed opus præceptum
» est. »

DUBIUM V.

An duplici præcepto, uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri?

166. — « Resp. 1. Uno actu diversa præcepta simul im-
» pleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente præcipien-
» tis. Patet ex praxi quotidiana : qui enim obligatur
» ad horas ratione ordinis, et beneficii, satisfacit una re-
» citatione. Sanch. l. 1. c. 14. Salm. Bonac. p. 10. »

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Cum dominica, et festum incidunt in eumdem » diem, non teneris audire duo sacra.

» 2. Votum, et pœnitentia in confessione injuncta ple- » rumque non implentur per actum alias debitum : quia » hæc plerumque non est mens voventis, et confessoris. » Vide Suarez, l. 4. in 3. p. Sanch. 1. mor. c. 14.

» Dixi *plerumque ;* quia subinde confessarii injungunt » opus alias præceptum.

» 3. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet centum, » verb. gr. non satisfacit, si semel dat centum : quia in » debitis justitiæ attenditur æqualitas rei ad rem; non » potest autem unum centum æquale esse debitis plurium » centum. Unde in his alia est intentio, et mens se obli- » gantis. Sanch. Salas loc. cit.

» Resp. 2. Potest quis eodem tempore diversis actibus » duplici præcepto satisfacere, dummodo unum non im- » pediat alterum. Est communis. Et ratio est, quia ple- » rumque temporum diversitas non præcipitur. Suar. Az. » p. 1. l. 7. c. 5. Sanch. lib. 1. c. 14. »

Unde resolves :

« 1. Potest quis eodem tempore audire missam in festo » præceptam, et simul legere horas, vel alias orationes » voto, aliave ratione debitas. Bonac. p. 10. n. 8.

» 2. Potest item qui tenetur audire duas missas, eas » audire simul, imo etiam tres, ut docent aliqui, dum » simul in pluribus altaribus celebrantur. Sanch. 1. mor. » c. 14. 12. Major in 4. dist. 18. »

DUBIUM VI.

An qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata?

167. — « Resp. Si violet præcepta materialiter tantum » diversa, ita ut, licet sint plurium legislatorum, habeant » tamen motivum formale idem, et versentur circa mate- » riam eamdem numero cum iisdem circumstantiis, unum » tantum peccatum committit ; si vero præcepta sint for- » maliter diversa, ob motiva proxima specie distincta, vel

» versentur circa materiam numero diversam, committet
» plura peccata : quia sunt obligationes, et malitiæ diver-
» sæ. Ita Sanch. lib. 9. de Matrim. dist. 15. Vasq. 1. 2.
» dist. 19. Salmant. card. de Lugo d. 16. n. 245.. * (Vide
» dicenda l. 5. n. 3.)*. »

Unde resolvitur :

« 1. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis in quadra-
» gesimam, aut neglexit sacrum festo incidente in domi-
» nicam, unicum commisit peccatum, satisque est confi-
» teri de jejunio, et sacro uno ; quia his præceptis unica
» est ratio formalis, et motivum proximum, verb. gr. in
» priore maceratio carnis, in posteriore cultus Dei. Laym.
» Sanch. card. de Lugo loc. cit.

» 2. Qui violat votum, et juramentum, vel votum,
» et præceptum Ecclesiæ de eadem re, duplicem mali-
» tiam committit, ac proinde id in confessione expli-
» candum est : quia voti observatio præcipitur, ut fides
» Deo debita servetur ; juramenti autem, ne Deus voce-
» tur in falsum testem : et sic duæ sunt hic rationes for-
» males ; uti et sunt in omissione missæ, quæ et propter
» festum, et ex injuncta pœnitentia audire debet. Card.
» de Lugo loc. cit.

» 3. Si ligatus cum ligata adulteretur, duplex peccatum
» injustitiæ committit, unum contra propriam uxorem,
» alterum contra maritum adulteræ : uti etiam si quis
» uno actu occidat plures, sunt plura homicidia ; quia in
» istis materia est numero diversa. Laym. l. 1. t. 2. c. 10.
» n. 3. Sanch. card. de Lugo loc. cit. »

CAPUT IV.

QUÆ EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRÆCEPTI.

DUBIUM I.

An ignorantia excuset?

168. An ignorantia invincibilis excuset? -- 169. An detur ignorantia invincibilis etiam circa præcepta juris naturæ? usque ad 173. — 174. An ignorantia excuset a pœna annexa legi?

168. — « Resp. Si sit invincibilis, excusat; quia nemo » peccat, nisi actu voluntario; hic autem cognitionem » præsupponit. Si autem sit vincibilis, et culpabilis, non » excusat; qualis est, cum poteras, et tenebaris scire, » aut discere, et in mentem veniebat dubitare; nec stu- » duisti intelligere. S. August. S. Thom. Sanch. 10. mor. » c. 6. et cæteri communiter, contra Palaum. »

Unde resolvitur :

« 1. Si quis die jejunii, nihil cogitans de præcepto, » cœnet, aut carnes comedat, non peccat : similiter in aliis, » ut si occidas hominem putans esse feram. Bonac. quæst. » 8. p. 3.

» 2. Si in aliqua re tantum advertas malitiam unius ge- » neris, illam solam contrahis; ut v. gr. si quis cognoscat » feminam, quam scit non esse suam, ignorat autem esse » consangnineam, is fornicationem tantum, vel adulterium » committit, non incestum. Laym. l. 1. tom. 2. t. 4. » Bonac. loc. cit. »

169. — Quæritur inde, an ignorantia excuset a pœna legi annexa? Respondetur ex Laym. l. 1. tract. 4. cap. 20. quod, qui ignorat inculpabiliter legem, excusetur a culpa, et ab illius pœna. E converso qui scit legem, sed ignorat pœnam illi annexam, minime excusatur a pœna. Ita Laym. cum communi ib. n. 6. Excipitur 1. Si pœna sit gravissima excedens meritum criminis. 2. Si sit censura ecclesiastica, quam ignorantes non incurrunt, nisi ignorantia sit crassa, seu culpabilis, ut docet Laym. cum communi de Cens. c.

5. n. 7. Et constat ex c. 2. de Const. in 6. Idem autem efficit ignorantia, quod oblivio legis. Laym. ib. Ratio est, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia, sive virtualis contemptus legis. Vide. l. 7. n. 47.

Imo si censura sit indicta præsumentibus, sive temere, consulto, aut scienter peccantibus; tunc excusat ignorantia etiam crassa, non autem affectata (quæ adest, cum quis studiose negligit scire legem, ut liberius agat); quia hæc scientiæ æquiparatur. Ita Laym. d. c. 5. et alii, sed vide tom. 3. l. 7. n. 48.

DISSERTATIO

In qua ostenditur, dari ignorantiam invincibilem in nonnullis ad naturalem legem spectantibus.

170. — Exploratæ jam veritatis est, invincibilem ignorantiam dari non posse in rebus iis, quas homo scire potest, et tenetur. Cum itaque quod scire tenetur ignorat, et ignorantiam, versa vice studio superare potest, ut verbis utar divi Thomæ 1. 2. q. 76. a. 2. a culpa liberari neutiquam potest. Quænam vero nos scire tenemur, tradit Angelicus ibidem; cujus hæc sunt verba: *Omnes tenentur scire communiter, ea quæ sunt fidei, et universalia juris præcepta; singuli autem ea quæ ad eorum statum, vel officium spectant.* Eapropter, ubi de naturali jure sermo fit, palam est, invincibilem ignorantiam in primis ipsius principiis dari non posse, quo pacto sunt: *Deus est colendus: Quod tibi non vis, alteri ne feceris.* Ita etiam dicimus, neque immediatas ab ipsis erutas conclusiones, seu proxime præfatis principiis connexas et cohærentes invincibiliter posse ignorari, quemadmodum certe sunt decalogi præcepta. Porro insuper affirmamus, quod istiusmodi ignorantia invincibilis nec in obligationibus quidem datur, quæ ad proprium statum, vel officium pertinent; quandoquidem qui cuipiam statui se mancipat, ex gr. ecclesiastico, vel religioso, vel qui aliquod munus suscipit obeundum veluti judicis, medici, confessarii, aut id genus munus aliud, tenetur illius status, aut officii obligationes callere, vel in iis instrui, et qui eas ignorat, negligens instrui, aut ob timorem, ne deinceps teneretur eas observare, aut ob voluntariam negligentiam, ejus

ignorantia culpabilis semper erit, atque omnes errores quos tali negligentia deinde commiserit, omnes culpabiles erunt, etiamsi in iis committendis actualem eorum malitiæ advertentiam non habeat; siquidem ad hoc ut culpabiles sint, virtualis advertentia satis est, seu interpretativa (ut alii loquuntur) quam initio habuit, cum proprias obligationes scire neglexit, ut sapienter, et communiter docent Habert Theol. dogm. t. 3. De Act. Hum. cap. 1. §. 3. quæst. 5. Collet. contin. Tournely Comp. mor. t. 1. pag. 520. 525. Antoine Theol. mor. c. 4. de Peccat. q. 7. aliique, divo Thoma duce, juxta quod superius prænotatum est, et pro eo, quod expressius idem S. doctor opusc. de Consc. q. 17. a. 5. ad 3. et ad 5. ad hanc rem apposite dicit, ubi docet, excusari non posse judicem illum, qui in sententia ferenda errat, propterea quod leges ignorat, quas didicisse tenebatur.

Dixit communiter, quia licet alii multi DD. ut Sylvius, Suarez, Gammachæus, Isamber. videantur pro singulis peccatis actualem advertentiam postulare, saltem quando cujusque peccati causa ponitur, tamen omnes, nemine discrepante, consentiunt, satis esse, ut culpabiles futuri errores fiant, advertentiam illam, quam initio habet homo, cum statum quempiam assumit, aut aliquod munus suscipit, de obligatione sese peritum reddendi, si peritus non sit in iis quæ agere debet, et in quibus necesse est versari ratione muneris, et hoc non obstante negligit; quia tunc in confuso saltem errores prævidet, quos non informatus, et instructus admittere poterit, et cavere non curat. Si vero quis in suo munere sufficienter antea se curavit instrui, et nihilominus in re quapiam erravit quæ munus suum respiciat, aut statum, non ob negligentiam, sed ob invincibilem ignorantiam, vel invincibilem inadvertentiam ab omni prorsus culpa utique liber esset, ut mox docebimus.

Certum igitur est, quod in primis juris naturalis principiis, æque ac in proximis conclusionibus, et certis obligationibus proprii status non datur invincibilis ignorantia, quia lumine ipso naturæ talia omnibus nota sunt, præterquam illis, qui oculos claudunt, ne ea videant. Et de his nimirum loquitur D. Th. 1. 2. q. 94. a. 6. : *Ad legem naturalem pertinent primo quidem quædam præcepta communissi-*

ma, quæ sunt omnibus nota; secundario autem *quædam præcepta, magis propria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis;* et affirmat, utraque ignorari non posse nisi ex passione, vel ex ignorantia culpabili; quoniam sicuti docet P. Suarez: *Natura ipsa, ac conscientia pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari.*

171. — Contra vero unanimis theologorum sententia est, tum probabilistarum, tum antiprobabilistarum, in conclusionibus mediatis, et obscuris, seu remotis a principiis utique dari et admitti debere ignorantiam invincibilem: ita docet idem S. Thom. 1. 2. quæst. 76. a. 3. qui statuit, dupliciter ignorantiam esse voluntariam, et culpabilem, vel *directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire aliqua, ut liberius peccet; vel indirecte, sicut cum aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit addiscere id, per quod a peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, et peccatum, dummodo sit eorum, quæ quis scive tenetur et potest;..... Si vero sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato.* Affirmans itaque Angelicus: *Si vero ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato,* sane ostendit ignorantiam adhuc eorum, quæ scire tenemur, posito, quod sit invincibilis, a peccato excusare. Idem pariter docet luculentioribus verbis Quodlib. 8. art. 15. ubi hæc reperiuntur verba: *Error autem conscientiæ quandoque habet vim absolvendi, sive excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia ejus, quod quis scire non potest, vel scire non tenetur; et in tali casu, quamvis factum sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter;* et consequenter, si nullum peccatum committere intenderet, nullum quidem committeret. Notetur attente: *Scire non potest, vel scire non tenetur.* Igitur etiam in casu, quo quis scire tenetur præceptum; si illud scire nequeat, ejus ignorantia est invincibilis, excusatque a culpa, prout in sua natura esset; sapienter advertendo cum Joanne a S. Thom. 1. 2. q. 6. disp. 3. diffic. 1. illa verba scire potest intelligi non remote, sed proxime, et expedite, ita ut omissio debitæ diligentiæ in veritate requirenda sit

proprie volita : *Illud axioma : Qui potest, et tenetur, et non facit, peccat, intelligi de eo qui potest proxime, et expedite, non remote tantum, et impedite, quia (ut supra diximus) omissio, ut sit voluntaria, debet procedere ab ipsa voluntate.*

Itidem D. Antoninus aperte monet, in conclusionibus remotis quidem dari ignorantiam invincibilem p. 2. tit. 1. c. 11. §. 28. sic inquiens : *Etsi diceretur hic esse usuram, et usura est contra decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cum sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cum autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his quæ expresse per se vel reductive sunt circa jus naturale, et divinum, et contra fidem vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum; et non de his, quæ per multa media, et non clare probantur esse contra præcepta, et articulos.* Idem tuetur Habert, dicens Theol. tom. 3. de Act. hum. c. 1. §. 3. circa fin. *Circa conclusiones remotiores juris naturalis, quales sunt prohibitio usuræ, uxorum pluralitas, matrimonii indissolubilitas, etiam interveniente aliqua gravi causa, potest esse ignorantia invincibilis, quia non deducuntur ex primis principiis, nisi longiori discursu.* Et Gersonius de Vita spirit. qui scripsit : *Concors est sententia, nullam in iis quæ legis naturalis sunt cadere ignorantiam invincibilem*, respondet, id dici, et affirmari quoad prima principia, et primarias conclusiones, secus vero quoad remotiores conclusiones : imo addit quandoque adhuc ipsas primarias conclusiones quibusdam in circumstantiis invincibiliter ignorari posse, ex. gr. si quis sibi persuadet errore deceptus, quod teneatur mentiri, ut proximum a morte vindicet.

Joannes Baptista Du-Hamel non absimiliter nos certiores facit (lib. 2. de Act. hum. c. 5. in fin. vers. ad legem) sic scribens : *Quod autem ex eo jure necessario quidem, sed non ita manifeste deducitur, ut forte polygamia et alia hujus generis invincibiliter ignorari posse probabile videatur, adeo ut nulla vel levi suspicione ea esse prohibita his in mentem venerit; ac licet ea vitia ex peccatis libere admissis oriantur, ac proinde voluntaria videantur, et ea ratione ignorantia sit pœna peccati, hinc tamen non sequitur ea esse voluntaria, cum ex iis peccatis secutura mala prævisa non fuerint.*

P. Laurentius Berti de Theolog. discipl. t. 2. lib. 21. c. 10. eamdem sententiam sic scribendo defendit: *Verissimam tamen puto sententiam oppositam, et circa consequentias juris naturæ remotissimas censeo ignorantiam invincibilem esse admittendam... Illam tenent omnes fere Ægidiani, ac Thomistæ, et Sylvius, l'Herminier, aliique communiter, cujus assertionis hæc videtur ratio apertissima, quod conclusiones juris naturæ remotiores deducuntur ex principiis longiori, implexoque discursu, quem rudes plurimi efformare nequaquam valent.* Idque comprobat cum D. Th. in 1. 2. q. 100. a. 1. ubi dicit: *Quædam vero sunt, quæ subtiliori consideratione rationis a sapientibus judicantur esse observanda, et ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores a sapientibus instruantur.* Quocirca concludit P. Berti, rudem hominem, si in hoc negligens non sit, non esse condemnandum. Et ne peritum quidem esse damnandum, subjungo, si ex ignorantia invincibili operetur; quoniam nullus reperitur doctissimus, licet sit, qui judicare sciat de cunctis obscuris rebus ad jus naturale pertinentibus juxta inconcussam veritatem; nam eadem veritas, ut ait D. Th. 1. 2. q. 94. a. 4. non est omnibus æque nota: *Sed quantum ad proprias conclusiones rationis practicæ, non est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, nec etiam apud quos est eadem, est equaliter nota.* Idem habet P. Gon. in suo Clypeo theol. t. 3. d. 1. a. 4. §. 1. n. 55. ubi loquens de præceptis remotis a primis principiis, dicit: *Potest dari de illis ignorantia invincibilis, et excusans a peccato.* Et in tract. de Probabil. circa finem de eadem sententia loquens, ait contrariam esse singularem, paucorum, et improbabilem. Idem habet P. Collet, continuat. Tournely, Comp. Mor. t. 1. c. 1. a. 1. sect. 2. concl. 4. pag. 23. hisce verbis: *Non datur ignorantia invincibilis juris naturalis quoad prima principia, et proximas eorum conclusiones, datur vero quoad magis remotas.* Idem quoque P. Antoine in Theolog. mor. De Peccat. c. 4. q. 6. dicens: *Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta juris naturalis valde abstrusa, et remota a principiis: est communis sententia, quia cum aliqua præcepta sint valde abstrusa, et remota a primis principiis, a quibus sine longo, et difficili discursu deduci nequeunt, facile ignorari possunt invincibiliter.* Et insuper refert anno 1685. die 8. augusti

Romæ inter varios articulos tertium sequentem articulum fuisse damnatum : *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic, et nunc contra jus naturæ agit.* Arrisit mihi fuse, et distincte horum quos retuli auctorum referre verba, quia sunt antiprobabilistæ. Cæterum innumeri pene sunt alii, qui veluti certam eamdem vindicant sententiam, ut Sylvius, Sotus, Gammachæus, Isambertus, cardinalis Aguirre, Wigandt, Cuniliati, Salm. scholastici, et morales, quibus omnibus adhærent D. Anselmus, Azorius, Suarez, Tapia, Prado, Vasq., la Croix, Duvallius, Medina, Maldonatus, et alii. Neque in aliam sententiam ivit doctissimus præsul Julius Torni in suis notis in Estium, ubi scripsit ejusdem fuisse sententiæ Cajetanum (quem perperam pro se stare facit Contensonius) cum hisce conceptis terminis scripserit Cajetanus : *Hominem quantum in se est in opinionum delectu a divina bonitate excusari, si veritatem non assequens a recta deflectat morum regula, non exigit magis Deus ab homine.* Prorsus idem nuperrime scriptum reliquit archiepiscopus Parisiensis Beaumont in sua Pastorali Catechesi, cujus verba Gallico sermone conscripta sic latine reddita afferuntur : *Licet invincibiliter ignorari non possint juris naturalis principia, eorumque proximæ conclusiones, nihilominus tamen eorum obscuriores, remotioresque consequentiæ possunt esse, et sæpe sunt invincibilis ignorantiæ materia. Hoc punctum cunctis in verbis simul congregat celebriorum theologorum suffragia.*

172.— Comprobatur autem magisque firmatur nostra sententia a secunda Baiana propositione ab Alex. VII. proscripta : *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.* A cujus propositionis proscriptione luculenter infertur, quod Pontifex idcirco eam damnaverit, quia pro certo habuit, dari utique posse ignorantiam invincibilem in aliquibus difficilibus, reconditisque rebus, quæ ad legem naturalem spectant. Nec dissimile colligitur ab alterius Baianæ propositionis damnatione : *Infidelitas negativa in iis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ulterius apertissime confirmatur a thesi ab eodem Pontifice damnata : *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.* Nisi ignorantia invincibilis daretur circa jus naturale, ut

aiunt adversarii, a culpa neque excusaretur quidem qui sequitur opinionem probabilissimam, quia adhuc probabilissima versatur in discrimine errandi quandoquidem hæc non extra, sed intra probabilitatis terminos existit : ratio nostræ sententiæ, ut finem tandem aliquando faciam, quam S. Thomas adducit 1. 2. q. 19. art. 6. ea cum primis evidens est, *Manifestum est, quod illa ignorantia, quæ causat involuntarium, tollit rationem boni, et mali.*

173.---Sed ad eam dissertationis partem deveniamus, ubi audire vacat, quæ contra nos jaciant duo acerrimi contradictores, alter nempe P. Jo. Vincentius Patutius, qui se ficto nomine appellat Adelphum Dositheum, alter anonymus, qui librum suum *Regulam morum* inscribit, qui ambo quæ italico sermone scripserunt, latine hic redduntur. Absolute igitur negantes dari ignorantiam invincibilem circa quamlibet rem, audiamus primum Patutium italice (ut dixi) scribentem in ea, quam latine traducimus, forma : « Juxta ideam quam habemus a divinis Scripturis, » a SS. PP. a divo Thoma, et a communi antiquorum » sensu, ac etiam a modernis primi subsellii theologis, » peccata ignorantiæ, quando tenemur scire legem, ea » sunt (rigorose, et proprie loquendo) quæ committuntur » et quorum coram Deo rei sumus, tempore, quo igno- » ramus ea committere, quia a propria nostra culpa ori- » tur, quod ignoremus, et hac de causa D. Thomas hac » in re in c. 1. epist. ad Rom. clarissimum axomia illud, » et certum docuit : *Ignorantia, quæ causatur ex culpa* » *non potest subsequentem culpam excusare;* atque hac ra- » tione peccatur, quaquam non habeatur, nedum scien- » tia a vobis expostulata; cognitio nimirum certa, et evi- » dens (loquitur hic mecum circa licitum usum opinionis » æque probabilis, quem defendo), sed ne incerta quidem, » et obscura peccati, quæ haberi poterat, quamque habere » tenebamur. Et deinde concludit : *Pauca hæc sint satis,* » *ut instruamini in negotio, cujus adæquatam non videmini* » *ideam efformasse.* » Sed hic erravit P. Patutius, existimans, me, ut ipse est, penetrantis, et acris esse ingenii, sed dura, obtusaque mente cum ipse sim, fateor hanc brevem instructionem mihi satis non esse, quoniam intelligere nunquam potui, quomodo homo peccet, cum invin-

cibili ignorantia de peccato laboret, postquam debitam adhibuerit diligentiam, ut informetur, et ignorantia careat.

Auctor vero *Regulæ morum* in universo fere suo libro probare nititur, nos minime posse sine formali peccato rem quampiam ignorare; quæ ad jus naturæ spectet, sed videamus quæso, quomodo id probet, etenim a responsionibus, quæ suis oppositionibus reddentur, clarius patebit nostra sententia: *Non datur,* (inquit pag. 345.) *ignorantia invincibilis juris naturæ, et divini, præterquam in pueris furiosis, et amentibus.* Deinde pag. 354. sic concludit: *Ignorantia juris naturalis nunquam illos excusat, qui cognitione, et libero rationis usu operantur.* Quæ sane conclusio reprobat, damnatque cujuscumque probabilis opinionis usum, etiam probabilissima foret; omnesque ad amplectendum tutiorismum proscriptum adigit.

Probat ipse potissimum intentum suum, affirmans nos teneri sequi veritatem, propterea quod veritas est unica morum norma, et idcirco in cap. 1. ob eam rem multos consarcinat simul Scripturæ textus: *Ego sum via, veritas, et vita* Joan. 14. 6. *Viam Dei in veritate doces.* Matth. 22. 16. *Omnes viæ tuæ veritas.* Ps. 118. 151. *Si filii tui.... ambulaverint coram me in veritate.* 3. Reg. 3. 4. *Ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus a Patre.* 2. Joann. 4. *Gentium custodiam veritatem.* Isaiæ 26. 2. *Qui facit veritatem venit ad lucem.* Joann. 3. 21. *In veritate non stetit.* Joann. 8. 44.

Verum enimvero tanto poterat auctor labori parcere, nemo enim inficiatur, in operando teneri nos veritatem quærere, eamque sequi. At petere fas sit, quonam alio pacto possimus nos veritatem noscere, nisi ratione ducti? Dicendum igitur, illam veritatem nobis esse sequendam, ac amplectendam, quæ a ratione exhibetur, et præter oculos veluti ponitur. Hinc P. Collet. tom. 1. cap. 3. art. 1. sect. 1. concl. 2. pag. 59. recte distinguit moralitatem objectivam actus in se considerati a moralitate formali agentis, docetque, quando ex invincibili ignorantia quis operatur, contingere posse, ut non solum non peccet, sed insuper mereatur, operando juxta rationem, quæ recta videtur, licet ipsa revera supremæ rationi repugnet. *Sed quia* (inquit Collet), *repugnantia hæc aliquando invo-*

luntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantia, ideo non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonam fidem agentis qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab ea deficit. Idque totum confirmat D. Th. 1. 2. q. 19. a. 1. ad 3. docens, objectum actus ratione mediante repræsentari voluntati, atque in quantum cadit sub ordine rationis, objectum illud causat in voluntate bonitatem moralem. En ejus verba : *Ad* 3. *dicendum, quod bonum per rationem repræsentatur voluntati ut objectum, et in quantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, et causat bonitatem moralem in actu voluntatis; ratio enim principium est humanorum, et moralium actuum, ut supra dictum est* q. 18. a. 5. Ubi idem S. doctor docendo notat voluntatis actus bonos, et malos dici, prout a ratione manifestantur : *In actibus autem bonum, et malum dicitur per comparationem ad rationem :* quia, ut Dionysius dicit 4. cap. de Divinis Nominibus : bonum hominis est secundum rationem esse, malum autem quod est præter rationem... *Dicuntur autem aliqui actus humani, vel morales, secundum quod sunt a ratione.*

Quocirca idem angelicus doctor 1. 2. q, 71. a. 6. humanam rationem statuit tanquam proximam voluntatis naturæ regulam, dicens, quod lex æterna, licet sit prima regula, nihilominus tamen est remota, et potius est ratio Dei, quam nostra : *Regula autem voluntatis humanæ est duplex; una propinqua et homogenea, scilicet ipsa humana ratio : alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.*

Sed nequaquam, inquit præfatus anonymus auctor *Regulæ bonorum morum;* quando contra legem quis operatur, semper peccat, neque ratio sufficit ad excusandum a peccato. Sic ipse c. xi. p. 168. ubi quod italice scribebat, sic nos fideliter latine reddimus : « Non negatur quod ratio debet » esse regula proximior nostrarum actionum... At hoc in- » telligitur, cum ipsa legi æternæ submittitur etc. Sed » non semper accidit, quod ratio a lege Dei dirigatur : » unde non solum dici non potest, rationem esse regulam » nostrorum morum, et in errorem labi non posse quem- » quam ipsam sequentem, sed etiam veritas est universis » in scholis receptissima, quod, quando ratio fallitur, vo- » luntas peccet si eam sequitur : *Ratio humana potest er-*

» *rare, et ideo voluntas concordans rationi humanæ non* » *semper est recta; sed voluntas concordans rationi erranti* » *est mala.* Hæc est conclusio S. Thomæ, omniumque » theologorum. » Sic auctor finem facit. »

Sed videamus, quæso, quod tradit S. Thomas in loco ubi hunc articulum proponit : *Utrum voluntas concordans rationi erranti sit bona?* 1. 2. q. 19. a. 6. Ibi S. doctor sic ait : *Hæc autem quæstio dependet ab eo, quod supra de ignorantia dictum est* (q. 6. a. 8.). *Dictum est enim supra quod ignorantia quandoque causat involuntarium, quandoque autem non. Et quia bonum, et malum morale consistit in actu, in quantum est voluntarius, ut ex præmissis patet* (art. 2. hujus quæstionis) *manifestum est, quod illa ignorantia quæ causat involuntarium tollit rationem boni, et mali moralis, non autem illa, quæ involuntarium non causat. Dictum est etiam supra* (q. 6. a. 8.) *quod ignorantia, quæ est aliquo modo volita sive directe, sive indirecte non causat involuntarium; et dico ignorantiam* directe *voluntariam, in quam actus voluntatis fertur:* indirecte *autem propter negligentiam, ex eo quod aliquis non vult illud scire, quod scire tenetur. Si igitur ratio, vel conscientia errat errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error rationis, vel conscientiæ non excusat, quin voluntas concordans rationi, vel conscientia sic erranti, sit mala.* Notentur verba : *Si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia est error circa id quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Quapropter, quando error non est volitus, neque directe neque indirecte per negligentiam, excusat a peccato.

Neque obstat dicere, quod cum res aliqua mala sit, etiamsi ratio eam repræsentet ut bonam, semper sit mala, etenim respondet D. Thom. in eod. art. ad 1. id esse verum propter illud generale axioma : *Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus,* et ideo S. doctor subjungit, *ad hoc quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum.* Hoc vero nequaquam efficit, actiones, quæ contra legem fiunt, esse formalia peccata. Quando peccatur contra legem invincibiliter ignoratam, materialiter tantum, non formaliter

peccatur, quia lex non ut in se est, sed prout repræsentatur a ratione, ita fit regula, et mensura nostræ voluntatis, ut sapienter animadvertit, et scribit Joannes a S. Thoma 1. 2. q. 18. disp. XI. art. 2. circa finem, dicens: *Et cum instatur, quod potest ratio proponere contra legem ex errore invincibili, dicimus, quod non potest proponere contra legem formaliter, sed materialiter, id est contra legem ut est in se, non contra legem, ut existimatam, sub qua conditione tantum potest lex mensurare, non secundum se precise ut in re, et nondum ut manifestatam.* Juxta id, quod idem auctor antea scripserat (cit. quæst. 18. disp. 9. art. 1.): *Moralitas in actibus liberis non est aliud, quam eorum commensuratio, et ordinatio secundum regulas rationis.*

Sed reponit auctor *Regulæ morum*, D. Th. eodem articulo hæc verba subjungere: *Si ratio errans dicat, quod homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eo quod error iste provenit ex ignorantia legis Dei, quam scire tenetur.* Igitur, infert, quotiescumque quis operatur contra legem Dei, non excusatur a peccato, licet ratio contrarium ei repræsentet. Idque confirmat alio Angelici textu (in Quodlib. 3. art. 27. ad 2.): *Si alicui dictat conscientia, ut faciat illud, quod est contra legem Dei, si facit, peccat, quia ignorantia juris non excusat a peccato, nisi forte sit ignorantia invincibilis, est in furiosis, et amentibus, quæ omnino excusat.* Insuper id confirmat textu Bonifacii VIII. de Reg. Juris 13. in. 6. *Ignorantia facti, non juris, excusat.*

Verum textibus hisce omnibus claræ sunt responsiones. Cum S. Thom. ait: *Ignorantia legis Dei, seu ignorantia juris non excusat,* loquitur tantum de ignorantia illorum præceptorum Dei, quæ idem exprimit aliis in locis, prout superius animadvertimus (1. 2. q. 76. a. 2. et q. 94. a. 6.); quæ ignorari non possunt sine culpa positivæ negligentiæ, quemadmodum sunt prima principia legis naturalis, eorumque proximæ conclusiones, id est præcepta decalogi, ut communiter docent cum D. Th. alii supra laudati AA. Nec absimiliter intelligi debet auctoritas Gersonis nobis ab adversario objectata, uti explanat Habert. Eadem quoque ratione explicandæ sunt auctoritates Alberti Magni, et Adriani Papæ, nam in pastorali epistola archiepi-

scopi Beaumont pro me hos auctores stantes citatos reperio, nempe Albert. Mag. in 2. dist. 22. art. 10. et Adrianum in 4. Sent. tract. de Clav. Eccl. q. 5. Cæterum certum est, D. Th. primis principiis exceptis, ac proximis inde conclusionibus in reliquis abstrusis, et obscuris admittere, pluribus in locis, uti monuimus, ignorantiam invincibilem, siquidem 1. 2. q. 76. a. 3. affirmat, quod, cum ignorantia est invincibilis, licet sit de rebus, quas homo scire tenetur, excuset a peccato, illis verbis : *Si vero sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, omnino excusat a peccato.* Accedit, quod alio superius allato loco 1. 2. q. 19. a. 6. doceat, tunc esse malam voluntatem, quæ sequitur erroneam rationem, quando ratio errat sive directe sive indirecte propter voluntariam negligentiam circa ea, quæ homo scire debet : *Si igitur ratio*, vel *conscientia erret errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia error est circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Igitur cum error non sit voluntarius saltem ratione negligentiæ, utique excusat a peccato.

Ad textum autem Bonifacii VIII. qui contra nos ponitur : *Ignorantia facti, non juris, excusat*, apposite respondent Sylvius in 1. 2. q. 76. a. 3. q. 7. concl. 7. et Antoine de Peccat. cap. 4. q. 6. id locum habere in statutis forensibus, quorum ignorantia plerumque præsumitur vincibilis post eorum promulgationem in foro factam, dummodo aliqua specialis ratio, qua contrarium præsumeretur, non adesset, ut habetur ex cap. In tua, tit. Qui matr. accus. etc.

Opponit deinde anonymus varias Scripturæ auctoritates, quibus probare nititur, non dari ignorantiam invincibilem circa jus naturæ : *Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Luc. 12. 48. *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris.* Ps. 24. 7. *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* 1. Timoth. 1. 13. Verum textus hi omnes, prout docet Habert de Act. Hum. c. 1. §. 3. circa fin. et ex concordi suffragio interpretum universorum de ignorantia crassa intelliguntur, quæ cæteroqui peccatum diminuit, sed supplicium non effugit, *quia*, ut ait Habert, *est volita saltem indirecte, quatenus qui ea laborat, voluntarie omittit*

diligentiam, ut addiscat, vel suscipit officium, ad quod præstandum non potest adipisci scientiam requisitam. Et ideo, prosequitur idem auctor, a concilio Diospolitano damnata fuit propositio Pelagii, hisce terminis concepta : *Ignorantia non subjacet peccato, quoniam non secundum voluntatem evenit, sed secundum necessitatem.* Fuit igitur damnata, quia nempe ignorantia crassa est vincibilis, adeoque culpabilis.

At insurgit anonymus : Christum Judæi cruci affixerunt, ipsum non cognoscentes, prout idem Salvator noster patefecit, cum dixit : *Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt.* Luc. 23. 34. Infideles credunt, honorem se præstare Deo, apostolos morti tradentes : *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.* Joan. 16. 2. Ita pariter hæretici veritatem tueri putant, catholicos persequendo. Verum quidquid objicitur, paucis clare diluit prælaudatus Habert : *Judæi per miracula, et prophetias potuerunt cognoscere Christum Dominum, juxta illud : Si enim crederetis* Moysi, *crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit.* Joan. 5. 46. *Si opera non fecissem in eis... peccatum non haberent.* Joan. 15. *Hæretici, et alii infideles, si velint attendere ad notas veræ religionis, eam in Ecclesia Romana facile deprehendissent.*

174.—Sed iterum instat anonymus sic dicens : Ignorantia cognoscendi aliquod naturale præceptum oritur a nobis ipsis, vel quia omnem debitam diligentiam non adhibemus in veritate quærenda, vel quia a Deo non postulamus, uti par est, gratias, ut divinam legem cognoscamus; quoniam (inquit), quemadmodum fides nostra divino elevari debet lumine ad sancta mysteria credenda, ita nostra ratio ab eodem lumine elevari debet, ad habendas perspectas vias progrediendi ad Deum. Quocirca David propheta orabat : *Domine ostende mihi legem tuam, et doce me facere voluntatem tuam.* Hinc p. 253. sic denique concludit : *Non potest sine peccato esse, quod hac ignorantia contra legem Dei efficitur.*

Ergo, respondeo, cum videmus tot viros doctos et pios ac etiam in sanctorum numerum relatos multis in quæstionibus invicem adversatos fuisse in pluribus ad legem naturalem spectantibus, dicere fortene debemus alterutros eorum peccasse, et damnationem subiisse? Ita loquitur P. Antoine in cit. loc. de Peccat. c. 4. in hanc rem : *Si*

S. Th. et S. Bonav. de multis ad legem naturalem pertinentibus inter se dissident; alteruter ergo erravit; et tamen neuter opinionem ullam ante obitum retractavit; ergo si non datur ignorantia invincibilis legis naturalis in re quapiam, alteruter in gravi peccato diem clausit extremum, cum sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina, sicque damnatus est. Et revera, nos non latet, S. Thomam defendere, judicem debere damnare illum, quem in jure constat esse reum, licet ipse judex sciat illum esse innocentem; sed S. Bonaventura id negat. E converso S. Bonaventura tuetur, peccatorem, nisi statim a commisso peccato confiteatur, novum patrare peccatum, idque negat D. Thomas. Atque id genus exempla eruditorum, sanctorumque virorum, qui de præceptis naturalibus discutientes discordes manserunt, ait S. Antonius p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. sexcenta prope afferri posse. Idem doctissimus Morinus part. 3. exercit. 5. c. 9. de Sacram. Ord. docet, cum dicit: *Quicumque annales Ecclesiæ attenderit, facile animadverterit, auctores ecclesiasticos multa aliquando opinionum varietate discordes fluctuasse.* Insuper Natalis Alexander tom. 3. disp. 16. sect. 2. P. Petri Theol. l. 21. c. 12. n. 5. affirmant, quamplures etiam SS. Patrum in nonnullos esse lapsos errores: *Fatemur in singulis pene Patribus nævos reperiri, in plerisque etiam errores.* Et quid de S. Joan. Chrysostomo refert Xistus Senensis Bibl. Sacr. adnot. 89? *Restat tertium, quod in præmissis Chrysostomi verbis continetur assertum, videlicet, Saram in eo potissimum esse laudandam, atque imitandam, quod servandi mariti causa barbarorum sese adulterio exposuerit, consentiente tamen marito in ejus adulterium, imo etiam suadente.* Concludendum proinde ex eo foret, sanctos hosce, vel alios ecclesiasticos auctores ad tartara esse detrusos, propterea quod erroneas scripserunt opiniones, earumque postea non curarunt emendationem; vel saltem concludendum, in iis scribendis semper mortaliter peccasse; verum nescio, an quis reperiendus sit, qui id audebit asserere.

Quapropter non valet dici, quod ille qui, ut convenit, studet, ac orat, cognitionem quidem obtineat veritatis in universis naturæ legis dubiis; siquidem oportune respondet P. Collet l. c. c. 1. p. 24. præstantiora Ecclesiæ lumina minime neglexissse studium, et orationem, nec propterea adl

veritatis notitiam pervenisse, ut eam assequerentur. *Et vero, si quælibet ignorantia juris naturalis vinci possit, maxime per orationem, atqui falsum consequens, cum majora Ecclesiæ lumina dies, noctesque orando, et studendo consumpserint, nec tamen eas quas optabant cognitiones obtinuerint.* Quandoquidem, ut optime idem P. Collet animadvertit, multarum legis naturæ conclusionum, sed remotarum a primis principiis, ne patres quidem, et Ecclesiæ doctores cum omnibus præsidiis a natura, et a gratia acceptis veritatem in pluribus assequi potuerunt : *atqui multæ sunt conclusiones a primis principiis oriundæ, quarum cognitio ne cum magnis quidem naturæ, et gratiæ auxiliis haberi potest, cum circa eas dividantur acutissimi simul, et piissimi patres Ecclesiæ.*

Sed replicatur : Deus est fidelis, promisit exaudire orantem se : *Petite, et accipietis.* Si nos lucem suam a Deo debitis conditionibus postularemus, eam ipse non denegaret; quamobrem si non obtinemus, per nos profecto stat, nosque sumus in culpa. Sed duo sunt distinguenda genera lucis. Altera lux, seu cognitio est naturalis, vel potius naturæ viribus comparata, qua morales veritates cognoscimus divinæ legis circa imperata, et vetita. Altera est lex supernaturalis gratiæ qua illustramur, ut cognoscamus divinæ gratiæ valorem, maximum æternæ salutis negotium, media ad eam consequendam, occasiones, quæ, ad ejus jacturam præcipites nos agere possunt, et id genus alia. Cum autem contra legem formaliter delinquitur ex hujus lucis gratiæ defectu, quam a Deo poscere minime curavimus, dubium non est, quin ejusmodi negligentia nobis imputetur ad culpam, quippe tunc nostra oscitantia est voluntaria; nam si lucem hanc postulavissemus, non defuisset utique; Deus enim non desinit impertiri gratiam oranti, ut quod bonum esse cognoscit, amplectatur, et quod malum fore noscit, caveat; atque hæc illa lex est, quam petebat David, cum aiebat : *Da mihi intellectum, et discam mandata tua : Doce me facere voluntatem tuam.* Contra vero Deus neque dat, neque se daturum promisit omnibus lucem veritates omnes cognoscendi, quæ naturali lumine cognosci possunt; ideoque cum quis materialiter operatur contra legem, sed invincibiliter, ob hujus naturalis cognitionis defectum, tunc ad formale peccatum non imputatur

error, contentus cum sit Deus, ut nosmet nos dirigamus juxta conscientiæ dictamen, quod per rationem nobis exhibetur, et ostenditur tanquam rectum. Apostolus ait: *Omne autem quod non est ex fide* (id est juxta conscientiam, uti communiter explicant Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, aliique) *peccatum est.* Igitur qui operatur juxta propriæ conscientiæ dictamen, non peccat. S. Joannes quoque tradit: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* 1. Joan. 3. 21. Ut uno verbo dicam, Deus non damnat, nisi illas actiones, in quibus adest malitia voluntaria, vel voluntaria negligentia; unde eum, qui existimat invincibiliter se recte operari, Deus non solum non punit, sed quandoque rectam ejus intentionem remuneratur, etiamsi opus ejus legi, prout est in se repugnet, *sed quia repugnantia hæc* (scribit P. Collet, ut superius prænotatum est) *aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantia, ideo non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonum finem agentis, qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab ea deficit.*

Id pariter scribit severissimus P. Daniel Concina Theolog. christ. t. 2. l. 2. de Conscientia, dissert. 1. ubi licet in argumento capitis 5. dicat, opus ex errore conscientiæ patratum adhuc invincibili, neutiquam bonum esse posse, meritoque dignum: nihilominus infra n. 36. p. Mihi 46. expresse sententiæ nostræ adhæret, dicens: *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi, hos bonos, et meritorios dicimus, quamvis actus, qui per se tunc exercetur, sit materialiter malus... Hæc bona intentio nulla prava circumstantia inquinatur, quia opus materialiter malum, cum non sit voluntarium, refundere in ipsos actus malitiam non valet.*

Verum anonymus noster contra id quasi tuba exaltat vocem suam et caput integrum in hoc insumit (quod est XIII.) ubi magna vi nititur probare, quando actio divinæ legi est contraria, semper hominem peccare, licet recta intentione operetur. En quomodo italice loquitur, quod nos latine vertimus. Primum, inquit: « Est igitur in Evan-
» gelio, et in Patrum doctrina constans axioma, intentio-
» nem et finem communicare eorum bonitatem, aut mali-
» tiam nostris actionibus easque bonas, aut malas facere. »

Sed paulo post sibimet ipsi adversans aliter loquitur, et inquit : « Quamquam recta sit intentio, si quod fit, suapte » natura pravum est, vel aliqua alia peculiari circum- » stantia, vel si divina lege prohibeatur, hoc non obstante, » peccatur ab eo qui facit. »

Ita sentit noster adversarius, sed præter P. Concinam superius laudatum, et præter sententiam communem aliorum doctorum, D. Th., D. Ambrosius, D. Bernardus, et D. Joan. Chrysostomus contrarium sentiunt, uti ostendemus : primum itaque D. Th. 1. 2. q. 18. a. 6. proponit quæsitum : *Utrum actus habeat speciem boni, vel mali ex fine?* Et respondet : *Dicendum, quod aliqui actus dicuntur humani in quantum sunt voluntarii sicut supra dictum est. In actu autem voluntario invenitur duplex actus, scilicet actus interior voluntatis, et actus exterior, et uterque horum actuum habet suum objectum. Finis autem proprie est objectum interioris actus voluntarii.... Actus exterior accipit speciem ab objecto, circa quod est; ita actus interior voluntatis accipit speciem a fine, sicut a proprio objecto. Id autem quod est ex parte voluntatis, se habet ut formale ad id quod est ex parte exterioris actus... Neque actus exteriores habent rationem moralitatis, nisi in quantum sunt voluntarii, et ideo actus humani species formaliter consideratur secundum finem, materialiter autem secundum objectum exterioris actus.* Isthæc sancti doctoris verba clariora sunt, quam ut explanatione egeant : nam in his luculentissime docet, actum humanum, bonum aut malum evadere prout finis est, quo fit : etenim ipse humanus actus, in tantum habet rationem moralitatis, id est, ut sit bonus, vel malus, in quantum est voluntarius. Objectum actus externi est res, prout est in se ipsa : objectum vero actus interni voluntatis est intentio, qua quis operatur; unde licet materialiter actus sit in se ipso malus, tamen formaliter bonus est, quando bonus est finis; hoc tamen semper intelligendum, cum nempe malitia actus materialis invincibiliter ab operante ignoretur.

Adversarius vero pro se affert longam admodum D. Bernardi periodum de Præcept. et Disp. cap. 12. et 18. et deinde dicit : *Ejusmodi divi Bernardi responsio clare ostendit, quod ut oculus simplex faciat corpus luminosum, duo continere debet, bonam nempe intentionem, et veritatis cognitionem.* Hoc

ipse italice, nos latine dicebamus. Ego autem lego, D. Bernardum duas doctrinas dare iis oppositas, quæ adversarius affirmat: in eodem tract. c. 12. et 17. Bernardus ait, quod ille qui obedit prælato *ex recta intentione, meritorie agit, quamvis materialiter errat contra legem*, et c. 14. n. 35. hæc verba habet: *Et quidem dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas.* D. Ambrosius, l. 1. Offic. c. 30. scribit: *Affectus tuus nomen imponit operi tuo.* Joan. Chrysostom. Hom. 19. in op. imperf. similiter scribit: *Ex proposito bono etiam quod videtur malum bonum est, quia propositum bonum excusat malum opus.*

Sed qui contra legem operatur, instat auctor, semper peccat ignorantia vincibili, quia non orat; nam si oraret, sibi non deesset gratia ad cognoscendam legem. Ad quod sic respondeo: Deus oranti, ut formale peccatum caveat, non denegat sufficientem gratiam, sed non semper gratiam impertit, ut materiale peccatum vitetur. *Non deest gratia* (scribit P. Collet) *qua peccatum formaliter devitet, concedo: peccatum etiam materialiter, nego. Porro peccatum, quod ex ignorantia invincibili committitur, non est peccatum, nisi materialiter; nec impedit, quominus æterna salus obtineri possit. Imo sunt qui credunt, quarumdam rerum cognitionem homini subtrahere, quia mavult ut propter cognitionis defectum non peccet, nisi materialiter, quam, ut occasione cognitionis suæ formaliter delinquat.*

Vix tamen, imo ne vix quidem intelligo, quid ad rem nostram pertineat propositio, quam opponunt, ab Alexandro VII. damnata, circa peccatum philosophicum, quæ habebat: *Peccatum philosophicum, seu morale, quantumvis grave in eo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.* Quid ad rem nostram, inquam; pertinet propositio isthæc? Qui cognoscit offendere naturam, necessario offendit etiam naturæ Auctorem, qui est Deus, etiamsi de Deo non cogitet: sed qui operatur ex ignorantia invincibili legis naturalis, neque Deum offendit, nisi tantum materialiter, vel (ut melius dicam) in nihilo offen-

dit; etenim materialis offensio non habet rationem offensæ, sed ad summum esset materia offensæ, si homo tanquam offensam Dei, aut naturæ eam apprehenderet.

Nec quidquam suffragatur dicere in sensu adversarii, quod quemadmodum fides nostra elevari debet lumine supernaturali, ut revelata mysteria credamus, ita etiam nostra ratio eodem debeat elevari lumine, ut juris naturæ negotia cognoscamus: quia quantum attinet ad mysteria, ultro concedimus; sed ad bene operandum, licet homini in tenebris veluti constituto in pœnam primigeniæ labis non sufficiat sola, nudaque ratio naturalis, sed requiritur insuper divina præceptorum revelatio, ut ea intelligat quæ facienda sint, quæque cavenda; postquam vero homo hoc divinæ revelationis lumen acceperit ad bene vivendum, et ad omnes morales veritates cognoscendas, prout in se sunt, aliud non opus est supernaturale lumen; etenim Deus gratias supernaturales minime pollicitus est ad hunc finem, sed vult, ut homo naturali ratione utatur directa jam a revelatione præceptorum facta; tantummodo, ut jam supra dictum est, ea eget gratia, qua ipse illuminetur, et confortetur ad id amplectendum, quod cognoscit bonum, idque fugiendum malum quod cognoscit esse vitandum. Optime admonet D. Th. 1. 2. q. 76. art. 2. ad. 2. non posse hominem propriis actibus gratiam acquirere, sed utique propria diligentia rerum scientiam comparare posse. *Homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus, gratia vero non acquiritur ex nostris actibus.*

Si igitur ita se res habet, non debet homo necessario expectare gratiam, ut naturalium præceptorum ignorantiam superet, quia ejusmodi ignorantia propria diligentia superanda est; et quotiescumque hæc diligentia tanti non esset roboris, ut ad cognitionem perduceret remotorum, obscuriorumque præceptorum, invincibilis cum sit ignorantia, a Deo non imputatur ad culpam.

Atqui anonymus aliam insistit viam, culpabilem ut reddat ignorantiam invincibilem cujuscumque rei ad jus naturæ spectantis; ait enim: duo nobis inflicta vulnera esse, et adhuc residentia ab originali peccato, concupiscentiam nimirum, ob quam voluntas ad malum proclivis remansit, et ignorantiam, ex qua obnubilata remansit ratio;

proindeque sic argumentatur italice loquendo, quod nos latine: *Si concupiscentia non excusat eum, qui sequitur concupiscentiæ deordinationes, quare ignorantia excusare debet illum, qui sequitur deordinationes ignorantiæ?* Ex quo deinde concludit, quod sicuti peccat operans propter concupiscentiam, ita peccet operans propter ignorantiam.

Sed responsio est aperta. Idcirco peccat concupiscentiæ deordinationes sequens, quia cum voluntate sponte illius malitiæ adhæret, tunc etiam concupiscentia ipsa est voluntaria. Aliter vero accidit in ignorantia invincibili, quæ non est volita, neque placet. Manifestum est, nullum esse peccatum, nisi voluntarium; eo fit, ut quemadmodum sequentes nos voluntarias concupiscentiæ deordinationes peccamus, ita pariter peccamus ignorantiæ vincibilis, et volitæ sequentes deordinationes; e contrario tamen, sicuti operari juxta concupiscentiam, sed contra voluntatem nostram, peccatum nullum est, juxta quod aiebat Apostolus (Rom. 7. 19.): *Quod nolo malum hoc ago:* ita quoque peccatum nullum est operari ob ignorantiam invincibilem, cum non sit volita.

Ulterius vero progreditur auctor et culpabilem putat ignorantiam nostram, saltem propter propria peccata a nobis prius commissa, affirmatque, quod quemadmodum nos propter peccata nostra in morali constituimur impotentia operandi bonum, ita in morali etiam impotentia constituimur cognoscendi bonum, quod faciendum sit, et malum quod sit fugiendum. Quapropter, sicuti non excusat impotentia, quando malum operamur, quod cognoscimus esse malum, ita non excusat impotentia, cum ignoramus malum quod facimus.

At cum Du-Hamel, l. 2. de Act. Hum. c. 5. in fine, respondemus primum, pœnam peccati non esse malum, quod imputatur ad culpam ejus, qui talem patitur pœnam; quare licet talis ignorantia esset pœna aliorum peccatorum quæ antea admisimus, attamen hæc peccata non faciunt culpabiles errores, quos deinde committimus ex invincibili ignorantia; quoniam tales errores non sunt a nobis voliti, neque prævisi. *Ac licet ea* (scribit Du-Hamel) *vitia ex peccatis libere admissis oriantur, ac proinde voluntaria videantur, et ea ratione ignorantia sit pœna peccati; hinc tamen non se-*

quitur ea esse voluntaria, cum ex iis peccatis secutura mala prævisa non fuerunt. Insuper respondetur, a veritate prorsus alienum esse, quod sicuti nostra peccata nos constituunt in morali impotentia operandi bonum, ita pariter constituant in morali impotentia præcepta naturalia cognoscendi; quia, juxta quod superius prænotavimus, ut bonum operemur, requiritur gratia, ad quam sane obicem ponit qui peccat; ut vero simpliciter præcepta cognoscantur, necesse non est gratia, sed satis est naturale lumen; unde neutiquam dici potest, peccatum locare hominem in morali impotentia cognoscendi præcepta.

At fortasse dicet: Peccata peccantes excæcant, et cognitionem abripiunt. Libenter annuo peccata a peccatoribus auferre cognitionem illam, quæ ad bonum agendum allicit, removetque a malo patrando; et ut cognitio ista habeatur, requiritur gratia, et ad eam obtinendam orare oportet. De hac nimirum cognitione loquebatur Augustinus contra Pelagium: *Dum tamen potius disputet, quam, ut oret, et dicat: Da mihi intellectum, et discam mandata tua.* Bellarminus hunc Davidis explicans textum inquit: *Da mihi intellectum, non significat da mihi vim intelligendi, sed da mihi lumen divinum, quo mens mea discat mandata tua,* (scilicet) *ut sibi persuadeat, optimum esse illa complere.* Postulabat igitur Propheta gratiam, ut illuminaretur, et sibi persuaderet, quantum illud foret bonum, quod in exequendis divinis præceptis requiritur. Id quoque expostulabat, quando orabat: *Viam justificationum tuarum instrue me: id est* (idem Bellarminus explicat) *doce me quæ sit via præceptororum tuorum, quomodo videlicet debeam in lege tua ambulare;* nempe quomodo ambulare debeam juxta tua præcepta. Id insuper, quando orabat: *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam. Petit* (Bellarminus) *ut scrutari possit ejus utilitates.* Id pariter, cum aiebat: *Doce me facere voluntatem tuam;* id est, doce me Domine ut secundum voluntatem tuam operer; sed, ut supra dictum est, voluntas Dei est, ut nos operemur juxta nostræ conscientiæ dictamen. Peccatum igitur peccantem privat hac cognitione gratiæ; sed non cognitione naturali præceptorum, quæ nobis se præstant cognoscenda ratione dumtaxat naturali, ut recte scribit Habert de Act. Hum. c. 1. §. 3. p. 17. ex

D. Thoma : *Peccatum naturam humanam prorsus non corrumpit, alioquin per peccatum desineret esse homo.*

Multas autem auctor divi Augustini opponit auctoritates, et præsertim illam de Gratia, et Lib. Arb. c. 3. : *Ignorantia quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat.* Super hanc auctoritatem auctor sic italice scribit quod nos latine : « Minime contendit S. Augustinus, » semper esse reum, qui ignorantia deliquit, quemadmo- » dum qui peccat cum cognitione suæ culpæ... addit tamen » quod hoc non debet aperire asylum ad tenebras ignoran- » tiæ, ut in ea suam inveniat excusationem, quia eadem » non sic excusat, ut quis minime damnetur ad ignem æter- » num. » Verum ego non intelligo, quid auctor velit pro rei summa inferre ab hac Augustini auctoritate. Si ab illis verbis, *qui tanquam simpliciter nesciunt,* inferre vellet, ignorantiam non excusare ab æterna damnatione, quamvis invincibilis sit, contra ipsum obstaret propositio secunda ab Alexandro VIII. proscripta, et superius jam allata, quæ habebat, ignorantiam invincibilem juris naturæ non excusare a peccato formali. Cæterum Du-Hamel, et P. Berti recte huic Augustini textui respondent. Et sic Du-Hamel (de Act. Hum. l. 2. disp. 3. c. 6. n. 6.) : *Hæc intelligenda, ut nescientia simplex non excuset a peccato, cujus non est causa, sed eximit ab eo cujus est causa. Unde qui legem Dei nesciunt, nec scire potuerunt, non peribunt, quod legem ignotam violaverint, sed propter peccata, quæ in lege naturæ admiserunt.* Eademque ratione relato Augustini textui respondet P. Berti l. 21. c. 10 dicens, Augustinum scripsisse, quod infideles, qui non crediderunt Jesu Christo, mereantur ignem æternum, *non quia non crediderunt, id enim non imputatur ad culpam, dummodo nescire noluerunt; sed quia legem naturæ inscriptam cordibus suis libere transgressi sunt.* Itaque mens Augustini ea profecto est, quod ignorantia nempe illorum, qui penitus ignorarunt veram religionem, licet eos ab incredulitatis peccato excuset, non tamen ab iis peccatis excusat, quæ ipsi talia esse cognoscunt juxta naturæ lumen. Quod vero S. doctor de ignorantia culpabili loqueretur, ex verbis jam constat, quæ immediate citato textui subjungit, dicens : *Non enim sine causa di-*

ctum est : Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt. Deum non cognoscere, non potest, nisi malitia, aut voluntaria obcæcatione contingere. Idem scribit sanctus Joannes Chrysost. Hom. 27. in Ep. ad Rom. n. 3. *Judæi ignorarunt, sed hæc ignorantia non erat digna venia. Græci quoque ignorarunt, sed defensionem non habent.* Sed postea immediate subjungit : *Quando enim ea quæ sciri nequeunt, ignoraveris, culpæ obnoxius non eris.* Cui conformatur celebris illa S. Augustini doctrina (l. 3. de Lib. Arbitr. c. 19. n. 53.) : *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras.*

Cæterum ne longum faciam, et ne ulterius tædio lectorem afficiam, omnibus aliis Augustini textibus, quos anonymus objicit, una tantummodo ejusdem sancti auctoritate respondemus. Is in primo lib. Retract. videtur prima facie sentire, nescientem se peccare, adhuc peccare, quando voluntarie id agit, quod in se peccatum est : *Qui nesciens peccavit, non incongruenter nolens peccasse dici potest, quamvis et ipse, quod nesciens fecit, volens tamen fecit, ita nec ipsius esse potuit sine voluntate peccatum.* Sed ut egregie animadvertit Du-Hamel l. c. n. 5. in fin. idem S. doctor aperit mentem suam, explanatque quod dicere intelligebat : *Quia voluit, ergo fecit; etsi non quia voluit, peccavit nesciens peccatum esse quod fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, et non voluntate peccati.* Id denotat, quod licet factum sit materia peccati, cum tamen voluntas deest peccandi, peccatum est tantum materiale, sed non formale, seu voluntarium, ut optime Du-Hamel, *Quod nimirum factum ipsum est materia peccati, non formaliter, et reipsa peccatum est.*

Id pariter est quod scripsit D. Thomas opusc. de Malo q. 3. art. 8. *Si ignoretur deformitas, puta cum aliquis nescit, fornicationem esse peccatum, voluntarie quidem facit fornicationem, sed non voluntarie facit peccatum.* Non negatur vero, ut sincere loquamur, Angelicum, alibi negare fornicationem invincibiliter ignorari posse; et merito id negat, quia fornicatio prohibetur præcepto proximo, et immediato primis principiis; attamen S. doctor loco nuperrime adducto, ut certam, exploratamque rem statuit, quod quando quis invincibiliter ignorans operatur etiam contra

aliquid spectans ad jus naturæ, is materialiter tantum erret, sed nequaquam peccet.

Eadem responsio datur cum Du-Hamel textui divi Hieronymi contra Pelag. c. 10. 11. 12. nobis ab anonymo objectato, ubi S. doctor ait adversus pelagianos, ignorantiam non excusare a peccato, quod intelligitur de peccato facti materialiter, secus vero de peccato formaliter accepto, Et quidem sanctus loquitur de homicidio casu patrato, pro quo inveteri lege etiam victimæ erant offerendæ, non obstante, quod sine culpa voluntatis contingeret.

Item opponit auctor quamdam divi Bernardi auctoritatem tract. ad Hugon. de quæst. c. 1. et 4. ubi ignorantiam esse ait unam ex causis peccatorum, quæ nos committimus, sed quæ Deus non excusat. Attamen advertendum est, de qua ibi ignorantia S. Bernardus sermonem fecerit; en de qua ignorantia loquitur : *Multa nesciuntur, aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi.* Sed hanc ignorantiam ortam a negligentia se instruendi de propriis obligationibus, aut inquirendi veritatem quis unquam a peccato excusare poterit? Neque obstat, quod ait S. doctor de Præcept. et Dispens. c. 14. n. 40. : *Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum, quod operaris, utrumque peccatum est.* Quoniam scribit P. Berti (l. 21. c. 14. prop. 2. vers. Præterea) perperam Vendrochium ab hac auctoritate colligere, divum Bernardum negare ignorantiam invincibilem excusare a peccato, nam S. doctor n. 37. jam scripserat : *Et qui bonum diligit, et malum nescius agit, hujus quidem bonus est oculus, quia pius, non tamen simplex, quia cæcus.* Et Berti addit : *Igitur est oculus, qui non est simplex, et tamen non est nequam, scilicet nescientis ignoratione excusabili.*

En igitur demum, quomodo nostri contradictores ad negandam ignorantiam invincibilem omnium conclusionum etiam remotarum, obscurarumque de rebus ad legem naturæ spectantibus, nedum adversati sint communi sensui sanctorum Thomæ, Bonaventuræ, Antonini, Anselmi, aliorumque theologorum tam benignioris, quam severioris sententiæ, verum etiam funditus everterint firmissima, receptissimaque theologiæ axiomata; idque sane non ad alium finem, quam ut illicitum facerent usum quarumcumque probabilium opinionum.

DUBIUM II.

An metus excuset?

175.— « Resp. Si ex metu facis, quod simpliciter ma-
» lum est, peccas quidem; minuitur tamen per metum
» malitia, quia minuitur libertas. Interim sæpe fit, ut præ-
» cepta quædam non obligent, cum eorum observatio ce-
» deret in grave alicujus incommodum: et tunc, si ex metu
» talis incommodi quis tale præceptum omittat, non pec-
» cat, cum præceptum non liget. Est communis. »

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Præceptum naturale negativum, prohibens rem in-
» trinsece malam, non licet violare, ne ob metum quidem
» mortis. * (*Et si aliquando videatur licere violari præce-
» ptum negativum, v. gr. non furandi, non occidendi, puta ad
» defensionem vitæ propriæ etc., tunc dicitur præceptum non
» existere.* Vide lib. 2. n. 51). *

» 2. Metus gravis, v. gr. mortis, etc. sæpe non tantum
» excusat a præcepto positivo, tam divino, quam huma-
» no; sed quandoque etiam ab affirmativo naturali, et sic
» (ut Sanchez 1. mor. c. 18.) non tenetur quis cum peri-
» culo vitæ integre confiteri, servare depositum, implere
» votum, succurrere proximo extreme indigenti. Bec. t. 2.
» l. 3. c. 6. Azor. 1. p. l. 1. p. 1. c. 11. Laym. l. 1. t. 4. c.
» 14. Excipe tamen casum de quo infra, l. 2. ad. n. 26.

» 3. Si observatio legis humanæ necessaria sit ad conser-
» vandum bonum, aut avertendum malum commune,
» quod pluris sit, quam vita propria, tunc lex illa obligat
» cum periculo vitæ, ut, v. gr. si dux mandat militi non
» discedere ex statione; item, si perituræ sint animæ, nisi
» pastor adeat ægros tempore pestis. Laym. * (Cum Salm.
» c. 2. n. 127.). *

» 4. Alioqui nulla præcepta humana, etiam ecclesia-
» stica, per se obligant cum periculo vitæ, aut similis in-
» commodi, Sanch. 1. mor. c. 18. ut si v. gr. cogaris
» metu mortis contrahere cum consanguinea in gradu pro-
» hibito lege ecclesiastica, posses contrahere (in speciem),
» non tamen posses consummare; quia, cum matrimo-

» nium esset irritum, fornicareris, quod intrinsece ma-
» lum est. Sanchez de matr. l. 7. d. 5. n. 4.

» 5. Per accidens interim accidere potest, ut lex humana
» obliget cum periculo vitæ, ratione alterius præcepti juris
» naturalis, aut divini concurrentis, ut v. gr. quis co-
» gere vellet transgredi præceptum Ecclesiæ in odium
» fidei, vel contemptum religionis. Sanchez loc. cit. Con.
» p. 3. tom. 2. dist. 13. dub. 12. *(Ita etiam Salmanticen-
» ses ibid. n. 130.). * »

DUBIUM III.

An excuset impotentia totius vel partis?

176. — « Resp. 1. Cum ad impossibile nemo teneatur,
» certum est quod impotentia excuset, etiam illa, cui ante
» causam cum peccato dedisti, dummodo de hoc doleas:
» Quare id præcipue hic dubitatur, an qui non potest im-
» plere totum, teneatur ad partem.

» Resp. 2. Si præceptum tale sit, ut commode possit, aut
» soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio, seu finis
» præcepti, tunc qui non potest servare totum, debet servare
» partem, quam potest. Quod, si vero non salvetur ratio
» præcepti in parte, neque id commode possit, aut soleat
» fieri, tunc qui non potest totum, hoc est tantum, quo
» moraliter impleri censeatur integrum præceptum, is non
» tenetur ad partem. Quæ omnia æstimanda sunt, 1. Ex
» intentione legislatoris. 2. Ex ratione, fine, et materia
» legis. 3. Ex judicio prudentum. 4. Ex communi usu. Ita
» Sanch. 1. mor. c. 9. Laym. l. 1. t. 4. c. 19. »

Unde resolvuntur hi casus:

177. — « 1. Qui non potest legere omnes horas, debet
» dicere eas, quas potest; quia divinæ sunt. Laym. loc. cit.
» et Bonac.

» 2. Qui in quadragesima non potest jejunare, debet abs-
» tinere a carnibus, si potest: aut qui non potest omnibus
» diebus, tenetur iis, quibus potest. Ita Laym. l. c. et Bonac.

» 3. Qui potest notabilem partem sacri (v. g. usque post
» consecrationem) audire, aut horarum dicere, aut com-
» mode potest cum alio, et solet, tenetur, alioquin non.
» Ibid. v. infra de horis.

» 4. Si quis carens breviario pauca ex horis sciat memoriter, non tenetur ea dicere. Ibid.

» 5. Qui obligatur visitare limina apostolorum Romæ, » et scit se eo pervenire non posse, non tenetur ingredi » iter; quia nec finis, nec ratio præcepti salvatur. Ib. et » Suar. Bon. d. 1. q. 8. p. 1. »

DUBIUM IV.

An excuset dispensatio?

178. An excuset dispensatio facta ex justa causa? Quid sine justa causa? — 179. An existente causa teneatur superior dispensare? — 180. An valeat dispensatio inferioris? — 181. An existente justa causa valeat dispensatio facta mala fide superioris? — 182. An in dubio dispensatio censeatur valida? — 183. An quis possit dispensare cum seipso? — 184. An valeat dispensatio extorta per vim, aut metum? — 185. Quid si causa exposita fuerit falsa? — 186. Vide alios casus. — 187. An dispensatio stricte accipienda? Et an detur dispensatio tacita? — 188. De iis qui possunt dispensare de potestate ordinaria? — 189. Num Papa in præceptis divinis? — 190. Num episcopi? et in quibus? — 191. An inferior dispenset in legibus superioris, ubi dispensatio non est observata. — 192. Quid in dubio, an casus egeat dispensatione? — 193. Quid de potestate delagata? Et an hæc spiret morte concedentis? — 194. Quando prælati regulares possint dispensare? — 195. Quot modis cesset dispensatio? — 196. Quomodo ces-set I. per cessationem causæ? — 197. Quomodo II. per revocationem dispensantis? — 198. Quomodo III. per renuntiationem dispensati? — 199. An cesset lex cessante fine legis? — 200. II. De interpretatione legis. An lex extendi debeat de casu ad casum? 201. III. de Epikeia legis. — 202. Appendix Busembai.
De dispensationibus sanctæ pœnitentiariæ, *usque ad n.* 208.

178.— « Resp. In jure humano dispensatio legislatoris, » vel parem potestatem habentis, facta ex justa causa » excusat a transgressione præcepti. Est communis. Sanch. » Azor. 1. p. l. 5. c. 15. Salas d. 20.

» Ratio est, quia, cum sit auctor suæ legis, potest quem- » vis excipere. Dixi 1. *ex justa causa*, quia, si temere, et » sine causa dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat » tamen tam dans, quam petens dispensationem, contra » jus naturale, dictans partem debere conformari suo toti, » nisi justa causa excuset. Sanch. l. 8. d. 18. Suar. Fill.

» n. 438. et quidem (ut vult Suar.) mortaliter; venialiter,
» ut Pontius apud Dian. n. 8. t. 3. r. 8. 9. et 10. * (Idem
» tenent Salm. de Leg. c. 5. n. 66. cum Sanch. Laym.
» Pal. etc. præciso tamen scandalo, etc. *Utentem autem tali*
» *dispensatione commune est non peccare graviter, et probabile*
» *nec etiam leviter*, ut Salm. n. 76. cum Suarez, Palaus,
» Pon. etc.)*, quem, si dubitet, an causa sit justa, posse
» dispensare, vult Sanch. *(Cum Salm. n. 75. Tapia,
» Gran. Dian. *Quia possidet potestas dispensativa. Secus*
» *esset, si dubitaret an adsit causa.*)* contra Bon. qui dicit
» peccare. Etsi autem causa sit justa, non tamen tenetur
» dispensare, nisi cum vel jus præcipit ex ea causa dispen-
» sari, vel necessarium est ad commune bonum, vel spi-
» rituale pœnitentis: vel ad advertendum grave damnum
» aut publicum scandalum, et sine dispendio fieri potest.
» Dian. p. 8. t. 3. r. 27. et 28. contra Suar. Sanch. etc. »

179. —Quæritur, an existente causa, teneatur superior dispensare? Distingue: si causa sit tantum sufficiens, ut dispensatio sit permissa, non autem debita, potest licite superior eam concedere, et negare: vel uni concedere, et alteri negare; quia licet expediat bono subditi dispensatio, expedit vero bono communi legis observantia. Ita Salm. d. c. 5. n. 80. cum Conin. Pal. Bonac. Sanch. Suar. etc. Si vero causa sit talis, quæ efficiat dispensationem esse debitam, nempe ad evitandum damnum commune, vel privatum magni momenti, vel ad utile commune, vel magnum particulare (expedit enim aliquando dispensare, etiam pro bono particulari, quod indirecte redundat ad bonum commune. Et ideo docet S. Th. 1. 2. q. 97. art. 4. quod convenit dispensare, quando alias majus bonum privati impediretur. Ita Salm. de Matr. c. 14. n. 20. cum Con. Sanch. et Aversa) tunc tenetur superior dispensare, alioquin peccaret graviter, vel leviter juxta materiam. Denegata tamen (etiam injuste) dispensatione, nequit subditus agere contra legem; nisi talis causa urgeat, ut eum extrahat a lege: quare, si episcopus injuste neget dispensationem publicationum ante matrimonium, potest, urgente gravi causa, illud contrahi sine eis. Ita Salm. de Matrim. cap. 8. n. 92. cum. Con. Sanch. Pal. Sot. et aliis.

180. —« Dixi 2. *legislatoris*: quia dispensatio inferioris in

» lege superioris sine justa causa invalida est, ac proinde
» non excusat a transgressione præcepti. Ratio est, quia
» qui nomine alterius sine causa dispensat, dissipat. Suar.
» l. 6. c. 19. Sanch. l. 8. de Matr. d. 17. Valide autem,
» et licite inferior potestate ordinaria dispensat ex justa
» causa in lege superioris. 1. Circa levia, hoc est, quæ sub
» mortali non obligant, etsi facilis sit ad superiorem re-
» cursus. 2. Circa ea, quæ frequenter ocurrunt, v. gr. in je-
» juniis, celebrandis festis, etc.* (Vide n. 190. circa fin.)*
» 3. Circa ea, quæ ita sunt propria uni communitati, ut
» non conveniant alii. 4. Quando recursus ad superiorem
» difficilis est, sive quando est necessitas, et periculum in
» mora. Dian. p. 8. tr. 3. r. 2. ex Gran. Sal. Gord. et Pal.
» qui addit 5. Si consuetudo præscripserit, ut inferior dis-
» penset, ut Dian. l. c. r. 95. 6. Quando est dubium ne-
» gativum, an casus egeat dispensatione. Quo casu, secun-
» dum Palaum, non opus est dispensatione, cum præsum-
» ptio sit pro libertate, Barb. Dian. p. 3. t. 6. r. 28. p. 4. t. 3.
» r. 46. p. 8. t. 3. r. 72. et 95. Unde resolvitur.*(Vide n. 192.)*

« 1. Pontifex sine justa causa non potest dispensare in
» lege Dei, nec episcopus in lege Ecclesiæ. Sanch. d. 17.
» n. 3. Suar. Vasq.

» 2. Dispensatio in voto, vel juramento, sine justa cau-
» sa, etiam a Papa facta, est invalida, ut Sanch. Suar. ll. cc.

» 3. Valida est, si superior per errorem justam causam
» arbitretur *(In bona fide, ut Sotus, Laym. Sanch. Azor.
» cum Salm. c. 5. n. 71. Sed oppositum est tenendum.
» Vid. de Voto, l. 3. n. 251.)* : aut (etsi non arbitretur,
» et temere dispenset) reipsa tamen sit. Sanch. loc. cit.
» Azor. Sa, Salas, n. 81. »

181. — Quæstio est, si superior mala fide dispenset, judicans non subesse causam, et causa revera existat, an valeat dispensatio, et dispensatus illa uti possit? *Prima sententia* dicit valere, si fiat a legislatore, non autem si ab inferiore; quia isti data est facultas dispensandi tantum cum causa. Ita Pal. Azor. Covar. apud Salm. c. 5. n. 78. *Secunda* sententia probabilior, et communior dicit, quod, existente causa, veleat dispensatio, et licite dispensatus utitur illa, a quocumque superiore illa sit impensa. Ratio, quia valor dispensationis non pendet a cognitione causæ,

sed ab existentia illius, sicut valet electio capacis ad beneficium, licet capacitas ignoretur ab electore, ex c. Nihil de electione. Ita Salm. d.c.5. n. 79. cum Sanch. Suar. Tapia, Basil. Diana, Vill. Secus tamen dicendum, si inferior dispenset bona fide, sed sine causa, contra Busemb. et alios ut supra; vide lib. 3. num. 251.

182. — « 4. In dubio de valore dispensationis, validam » censeri, eo quod præsumatur in favorem actus, ne pe- » reat, probabile putat Sanch. etc. cum Dian. p. 3. t. 6. » r. 9. p. 4. t. 3. r. 45. 64. p. 8. t. 3. r. 62.* (Sum. Salm. » n. 88. Vide l. 3. n. 252.) *

183. — » 5. Habens potestatem generalem dispensandi, » potest etiam secum dispensare directe, et immediate. » Sanch. Dian. p. 8. t. 3. r. 10. contr. Suar. *(Ita Salm. » c. 5. n. 60. et 61. cum S. Thom. Cajet. Laym. Pal. » Bonac. etc. *Quia est jurisdictio pure voluntaria, quæ etiam » erga seipsum exerceri potest. Hinc bene sibi dispensare potest » in votis, juramentis, jejunio etc.)* *

184. — » 6. Valet dispensatio obtenta per vim, aut me- » tum (modo causa sit justa). Item data sine ullis verbis, » sola mente. Turrian. Dian. p. 8. tract. 3. 17. 76. p. 4. » t. 4. r. 118. »

Quæritur, an valeat dispensatio extorta per metum? Resp. quod, quando causa dispensationis existit, dispensatio semper sit valida: dummodo non constet superiorem dispensasse sine animo dispensandi: metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis. Obtentio autem talis dispensationis est etiam licita, si juste prælato metus incutitur; nempe si subditus minatur se conquesturum apud supremum superiorem: vel justam accusationem laturum de aliquo suo crimine. Illicita autem esset, si metus sit injustus; ideoque dispensatio tunc pro libito a superiore posset postea revocari. Ita Salm. d. c. 5. n. 82. 83. et 84. cum Sanch. Pal. Suar. Bonac. Quando vero superior metu coactus verbis tantum concedit dispensationem, non autem animo, tunc certe ipsa est nulla. Cæterum, nisi constet defuisse animum, hoc non est præsumendum. Salm. d. n. 82. ex c. 22. quæst. 5.

185. — « 7. Qui impetravit dispensationem, v. gr. in im- » pedimento dirimente matrimonium, et per ignorantiam,

» vel simplicitatem expressit causam falsam, eum valide
» contrahere matrimonium dicit Pon. de Matrim. lib. 8.
» c. 16. ex c. Cum inter. Sed contrarium tenet Pal. t. 1.
» t. 3. d. 6. p. 16. §. 5. ex cap. Sup. litteris. v. Dian. p. 8.
» t. 3. r. 69. *(Vid. de Matr. l. 6. n. 1131. not. 2.) »

Quæritur, an petitio subreptitia, vel obreptitia vitiet dispensationem? Subreptitia dicitur, quando veritas reticetur: obreptitia, quando mendacium apponitur. Resp. regula sit, quod tunc dispensatio erit nulla, quando tacetur veritas, quæ de stylo curiæ debeat necessario exprimi: vel allegatur falsum, quod de jure taceri debebat. Ita Salm. de Matr. c. 14. n. 33. cum Sanc. Pal. Con. Suar. etc. Alia regula est, si tacetur, vel exponitur falso causa tantum impulsiva, valet dispensatio: secus vero, si causa esset motiva, ita ut sine ipsa superior minime dispensasset. Salm. 16. n. 35.

Quid si plures causæ allegentur, quarum aliæ sint falsæ, aliæ veræ? Resp. quod semper ac vera sit una ex illis, quæ sufficiens sit ad dispensandum, valida est dispensatio. Salm. de Matr. d. c. 24. n. 36. cum Basil. Sanch. Pal. Suar. Quid autem in dubio, an causa falso allegata fuerit motiva, an impulsiva? Tunc valida censenda est dispensatio facta, cum in dubio jura faveant valori actus ex l. Quoties. ff. de Rebus dubiis. Ita Salmant. ib. n. 37. cum Dicast. Basil. Sanchez, Pal. etc.

186. — « 8. Subditus bona fide dispensationem petens,
» rationibus superiori allatis, potest, dispensatione impe-
» trata, esse securus. V. Laym. l. 1. t. 4. c. 22. *(Idem dicunt Salm. n. 71. et 76. cum. S. Th. Sanch. et Bon.).*

» 9. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sine
» causa, vel allegata falsa causa. Nav. Sanch. l. 8. de Mat.
» d. 18. n. 8. Fill. t. 10. n. 314. Salas disp. 20. s. 6.
» n. 58. qui addit, id verum esse, etsi dispensans excuse-
» tur ob bonam fidem.

» 10. Dispensatio potest impetrari non tantum pro igno-
» rante, sed etiam invito, quando necessitas exigit. Sanch.
» Beja contra Suar. vid. Dian. p. 8. t. 3. r. 86. 87. Id.
» tamen locum non habet in ea, quæ impetratur ex pœni-
» tentiaria Romana; nisi impetretur a personis conjunctis,
» vel consanguineis intra quartum gradum, vel saltem a

» confessario. Marcus Leo in praxi p. 1. 31.* (Ita Salm.
» de Matr. c. 14. n. 38. ex c. Si motu proprio. De Præben.
» in 6. *A principali tamen, opus est, ut dispensatio accepto-*
» *tur, ut Sanchez etc.*). * »

« Quæres, an, cessante causa dispensationis, cesset ipsa?

» Resp. pro hoc servient sequentes regulæ.

» 1. Si tantum impulsiva, seu minus principalis causa
» cesset, manet dispensatio.

» 2. Etsi cesset pars causæ motivæ, seu principalis, ma-
» net dispensatio, v. Dian. pag. 8. tom. 3. r. 62.

» 3. Si commissa facultate dispensandi, priusquam dis-
» pensetur, cesset omnino causa principalis, nulla est dis-
» pensatio.

» 4. Si dispensatione redacta ad actum irrevocabilem,
» cesset tota causa, non ideo cessat, vel vim amittit; v.
» gr. dispensatum fuit in impedimento consanguinitatis,
» propter paupertatem feminæ, licet, contracto matrimo-
» nio, divitias obtineat, non est irritum. Idem est, si be-
» neficium per dispensationem obtinueris, et postea cesset
» causa, ob quam dispensatum fuit.

» 5. Si, facta dispensatione, cesset omnino causa finalis,
» et actus possit facile revocari, v. gr. dispensatum est
» in voto castitatis propter vehementes tentationes, quæ
» postea cessant, an reviviscat votum? Vel in præcepto re-
» citandi horas, jejunandi, etc. propter infirmitatem, et
» postea convalescit, an teneatur recitare, jejunare? etc.
» Affirmant Sanch. Amicus, Portel. Bonac. etc., quia alias
» non esset justa. Negativam tamen sententiam probabilem,
» et in praxi tutam esse censet Dian. p. 8. t. 3. r. 24. ex Sal.
» Gran. etc. si quidem dispensatio fuerit absoluta: quia obli-
» gatio legis semel extincta non reviviscit: et quod de-
» structum est, non reproducitur, nisi ab eo, qui produ-
» cere potest. Vide Suar. de Leg. c. 22. Laym. Præpos. etc.
» qui recte id concedunt, quando non est de re dividua, et
» successiva; alias negant. Unde, supposita probabilitate
» sententiæ negativæ Gran. Dian. etc. sequentes casus (in
» quibus tamen alii melius contrarium sentiunt) resolvunt:
» (Vide. n. 196). »

« 1. Cum quo dispensatum est propter morbum in esu
» carnium, potest vesci, licet omnino convalescat.

» 2. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est in » voto religionis, postquam convaluit, non tenetur. Dian. » p. 6. t. 7. r. 45.

» 3. Cum quo propter oculorum infirmitatem dispensa- » tum fuit in onere recitandi horas, etsi convaluerit, non » tenetur legere. »

187. — Deinde notandum, quod dispensatio, cum sit odiosa, stricte sit accipienda c. 1. §. 1. de Filiis presb. in 6. Potestas contra dispensandi, cum favorabilis sit, late accipitur, ut Sanch. Gran. Martin. ap. Salm. de Leg. c. 6. n. 20.

Bene autem dari potest dispensatio tacita quæ colligatur ex conjecturis, ut si sciens prælatus, te esse excommunicatum, conferat tibi beneficium, tunc tacite dispensat. Requiritur tamen ad hoc præsumptio voluntatis præsentis superioris, vel antecedentis ad actum. Non enim sufficit præsumptio de futuro, v. gr. si sciret, dispensaret. Tantum licentia præsumpta de futuro admittitur, non vero dispensatio, quæ est vulneratio legis. Vide Salm. de Leg. c. 1. ex n. 11. cum Suar. Laym. Pal. Sanch.

Quæritur, an superior videns subditum agere contra legem, et tacens, cum facile posset corrigere, censeatur dispensare? Affirmant Salm. de Leg. c. 5. n. 15. cum Tap. Sanch. Pal. Suar. Quia non est tunc præsumendum delictum superioris, qui aliter ex officio, et ad evitandum damnum, teneretur loqui. Secus tamen dicendum, si superior non posset corrigere sine incommodo. Salm. ibid. n. 17.

De iis, qui possunt dispensare.

188. — Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia est delegata. Summus Pontifex potestate ordinaria potest dispensare in quibuscumque legibus canonicis, etiam sancitis ab apostolis, tanquam particularibus prælatis Ecclesiarum, ut sunt jejunium quadragesimale, observatio festorum in dominicis. Ita Salm. c. 5. n. 30. cum S. Th. et communi. Non vero in legibus traditis ab apostolis, quas ipsi acceperunt a Christo Domino, tanquam auctore principali, ut sunt leges circa formas, et materias sacramentorum, circa oblationem sacrificii, etc.

189. — Num autem Papa possit dispensare in aliquibus præceptis divinis? *Prima sententia* affirmat ex potestate delegata a Deo, quando expedit dispensatio. Ita Sanch. Canus, et Bonac. apud Salm. de Leg. c. 5. n. 25. qui vocant hanc satis probabilem. *Secunda*, quam probabiliorem merito putant Salm. n. 26. cum S. Th. Pal. Suar. etc. negat, quia nullibi hæc concessio reperitur Papæ facta a Deo. Objiciunt, cur dispensare potest, ut minister ordinis, et confirmationis sit simplex sacerdos? Resp. quod ex jure divino episcopus in his est minister ordinarius, non autem necessarius. Ita Salm. ib. n.27. Vide dicenda de Matr. l. 6. n. 1119. infra.

Certum autem est, posse Pontificem, et prælatos dispensare in votis, cum in his gerant vicem Dei. Ita S. Th. 2. 2. q. 88. art 12. Vide Salm de Voto, tr. 17. c. 1. ex n. 84.

190. — Episcopus potestate ordinaria potest dispensare in omnibus statutis sive episcopalibus, sive latis a synodo diœcesana, independenter a capitulo, et clero, ut supra diximus. Et idem potest capitulum, sede vacante. Hoc tamen non potest vicarius generalis, nisi expresse ab episcopo ei concedatur. Vid. Sal. c. 5. n. 31 et 32. Episcopi possunt etiam dispensare in legibus concilii provincialis in suis diœcesibus; modo non sint concilio specialiter reservatæ. Hoc enim expedit ad bonum regimen. Salm. c. 5. n. 33. cum Sanch. Suar. Bonac. Pal. etc.

Notandum, quod legislator non possit dispensare in sua lege, si lex transeat in contractum, ut si dicat: *Gaudeant immunitate habitantes in tali loco etc.* Vide Salm. ib. n. 35. Potest autem inferior dispensare in lege superioris, si in lege generaliter permittatur dispensatio, v. gr. si dicatur: *Donec dispensetur.* Salm. c. 5. n. 37. cum Cajet. Bon. Suar. Pal. etc.

Possunt etiam episcopi dispensare in rebus quæ communiter eveniunt in jejuniis, esu ciborum, observatione festorum, recitatione officii, votis non reservatis. Salmant. cap. 5. num.38. cum Pal. Basil. Bon. Sot. Suar. etc. cum Bus. hic.

Item in legibus latis a Papa pro illa particulari diœcesi, in quibus videtur relicta facultas dispensandi illius prælato,

Salm. c. 5. n. 39. cum Sot. Valent. Cajet. Azor. etc. cum Bus.

Item potest episcopus dispensare in legibus communibus Pontificis, v. gr. in impedimentis matrimonii, in irregularitatibus, in votis reservatis, et similibus, quando non est facilis aditus ad Papam, et periculum est in mora, quia hoc expedit ad commune bonum. Salm. d. c. 5. n. 39. cum Sanch. Bus. Pal. Tap. Gran. Salas, etc. Et hoc etiamsi sit facilis recursus ad habentem facultatem dispensandi ex privilegio Pontificis. Salm. ibid. cum Tap. et Martin. de Cens. c. 2. num. 65. Parochi possunt etiam dispensare cum suis ovibus in jejunio, et observatione festorum, ubi non est facilis recursus ad episcopum, Suar. et Tap. Imo ex consuetudine, etiamsi sit facilis recursus ad episcopum, posse semper parochos dispensare in his duobus præceptis testatur Sanchez, Gran. Sylv. apud Salm. d. c. 5. n. 40. Vide lib. 3. n. 288.

Et in his omnibus dicuntur episcopi dispensare jure ordinario, cum talis facultas eis competat vi proprii officii, cui est perpetuo annexa, Salm. d. c. 5. n. 40. cum Suar. Pal. Basil. etc. Et ideo bene possunt eam alicui delegare, ut certum est. Vid. num. 193. cum Salm. de Voto cap. 3. num. 83.

191. — Quæritur 1. an præter dictos casus possit episcopus dispensare in legibus superioris, in quibus non sit reservata dispensatio? *Prima sententia* affirmat; quia hoc ipso, quod superior eam non reservat, videtur eam concedere: aliter ad quid deserviret reservatio? Ita Sotus in 4. d. 27. q. 1. art. 4. §. At quo, Covarr. in c. Alma mater, 1. §. 7. n. 8. Et probabilem dicunt Pal. de Leg. tr. 3. d. 6. p. 4. n. 7. ac Bonac. eod. tit. d. 1. q. 2. p. 1. n. 27. dum oppositam tantum probabiliorem vocant; sed expresse docet, vocatque communem D. Antonin. p. 1. tit. 17. c. 11. §. 20. dicens: *Episcopi autem dispensare possunt, secundum communem opinionem doctorum, in iis quæ non sunt eis a jure prohibita.* Eamdemque tenet etiam Glossa in c. Nuper. de Sent excomm. ex quo canone præfati AA. hanc sententiam probant; cum enim ibi quæsitum fuerit a quodam episcopo, an ipse potuisset absolvere ab excommunicatione lata a jure? affirmative respondit Pontifex,

sic inquiens : *Quia tamen conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et ibi Glossa verb. Retinuit, sic addit : *Et est hic argumentum, episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et concessum videtur, quod non est prohibitum ex* l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj. etc.

Hanc primam sententiam olim probabilem censui; sed re melius perpensa omnino tenendam puto secundam oppositam, quam tenent Suar. t. 5. in 3. p. d. 7. sect. 4. Bonac. de Leg d. 1. q. 1. p. 1. n. 17. Castrop. l. c. n. 8. Salm. de Censur. c. 5. n. 45. cum Pontio, et Salas; item Bened. XIV. de Synod. l. 7. c. 30. Favetque S. Th. 1. 2. q. 97, art. 4. ad 3. ubi ait: *In lege humana publica non potest dispensare, nisi ille a quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit.* Ratio est, quia inferior nihil potest in lege superioris, ut expressum est in Clem. 2. de Elect. ubi dicitur : *Lex superioris per inferiorem tolli non potest.* Nec prorsus concludit textus citatus in cap. Nuper pro prima sententia; valde enim differt facultas absolvendi a censuris a facultate dispensandi in legibus canonicis; prout sapienter scribit P. Suarez. Verum est, leges, in quibus imponuntur censuræ, etiam leges esse, sed commune est apud omnes, et constat ex consuetudine recepta, quod censuræ non reservatæ, præsertim excommunicationes, bene possint absolvi ab episcopis, et a parochis, et adhuc ab approbatis confessariis; ut probat Suar. l. c. n. 9. cum Soto, Navarro, et aliis. Unde in hoc bene urget ratio apud textum allata, nempe quod, cum legislator non sibi reservaverit absolutionem a censura, videtur præbuisse facultatem aliis eam absolvendi. Sed quoad dispensationes in legibus pontificiis nequaquam adest hæc communiter recepta consuetudo, ut ipsæ concedantur ab episcopis, semper ac non sint expresse Pontifici reservatæ; sed circa ipsas procedit generale et certum axioma, quod ex ipsa natura rei oritur, quod inferior nequeat dispensare in legibus superioris, prout habetur exemplo expressum in alio canone, nempe in cap. Dilectus, de Temp. ord. ubi dicitur, quod circa leges ordinationum episcopus dispensare non possit, ideo nimirum, quia id episcopis minime

est concessum : *Cum illi hujusmodi dispensatio a canone minime sit permissa*, sunt verba textus. Et nota, quod ibi non dicatur, *cum non sit prohibita*, sed *cum minime sit permissa*. Nec jam anterius aderat aliqua prohibitio episcopis dispensandi in tali materia, sed tantum id aderat, quod talis dispensatio ipsis nunquam permissa fuerat; ex quo Glossa recte infert : *Argumentum, quod episcopus dispensare non potest, nisi in casibus sibi concessis a jure.* Nec valet dicere, quod episcopi immediate a Deo jurisdictionem habent, juxta sententiam Natal. Alex. Cont. Tournely, Soto, Vasq. Victoriæ, et aliorum ; et ideo possunt dispensationem impertiri, ubi illa non est eis specialiter vetita. Nam respondetur, quod licet præfata sententia sit satis probabilis, attamen nemo negat talem jurisdictionem semper esse Pontifici subordinatam. Præterea arguimus adversus primam opinionem, quod si ratio illius fautorum valeret, non solum episcopi, sed etiam parochi dispensare possent eodem modo in legibus Pontificis ; dum etiam parochis permissum est absolvere a censuris non reservatis, ut loquitur textus in cap. Nuper allatus, dicens : *A suo episcopo, vel a proprio sacerdote poterit absolutionis beneficium obtinere.* Sed hoc quis audebit dicere ? Quoad autem axioma a pluribus DD. admissum, ut referetur l. 6. n. 980. vers. *Sed dubitatur*, nempe quod, quidquid potest Papa in tota Ecclesia, possit episcopus in sua diœcesi, nisi specialiter id ei prohibeatur, ait P. Suarez l. c. num. 5. aut non admittendum, aut admittendum dumtaxat in iis rebus, quæ spectant ad communem directionem animarum, et quæ sunt moraliter necessariæ; sed ad hunc ordinem nequaquam pertinere dispensationes legum canonicarum. Hoc tamen non excludit, ut scribit Bonacina loco supra citato, quod episcopi dispensare possint in iis casibus, qui frequenter occurunt, et sæpe dispensatione egent; aut vero (inquit) cum aliqua gravis urget necessitas, aut gravis utililitas, et tunc non possit commode apostolica sedes adiri, juxta quæ dicentur in Append. dePrivil. num. 40.

192. —Quæritur 2. quid in dubio, an casus indigeat dispensatione? Resp. quod sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti sua libertate. Consultius

tamen est tunc adire prælatum, qui declaret, vel dispenset; cum in tali dubio bene possit etiam prælatus inferior dispensare sine concessione legislatoris. Ita Pal. num. 3. d. 6. p. 5. num. 10. Laym. c. 2. n. 4. et Salm. d. cap. 5. n. 45. cum Sa, et Diana. Idem dicunt ib. Suar, et Sanch. de dubio circa vota reservata. Idem in dubio, an adsit causa sufficiens ad dispensandum, Salm. ib. n. 46. cum Cajet. Gran. et Sylvest. idque asserit Croix lib. 1. n. 804. tenere Sanch. Gob. et Tap., quia potestas dispensandi late interpretanda est, intellige, si data sit, non per modum commissionis, sed gratiæ (ut infra dicetur n. 194); et tunc dispensans non obligatur ad examen super plena sufficientia causæ. Notat autem Pal. tr. 3. d. 6. p. 7. num. 12. Cov. Sanch. Suar. Bas. etc. quod potestas, quam habent prælati inferiores dispensandi ratione officii in legibus superioris, utpote in casibus qui frequenter occurrunt, debet dici potius ordinaria, quam delegata.

193. — Circa potestatem autem delegatam dispensandi, notandum, quod quisque habens potestatem ordinariam possit eam delegare : et tunc si delegatio est per modum commissionis pro certo casu, exspirat morte concedentis, si res sit adhuc integra; si vero per modum gratiæ, tunc non exspirat, ex reg. 16. juris in 6. Pariter quisque inferior, qui jure ordinario potest dispensare in legibus superioris (ut possunt episcopi in jejuniis, votis, etc. uti supra diximus n. 190.) potest etiam delegare potestatem dispensandi; modo hoc ei non sit limitatum. Vide Salm. cap. 5. num. 51. Delegatus autem nequit subdelegare, nisi sit delegatus a principe, sive a Papa, ut ex cap. fin. §. 1. de Offic. et Pot. deleg. Vel nisi sit ab inferiore ordinario delegatus ad universitatem causarum, ex Leg. 1. §. An ab eo ff. Quis., et a quo. Aut nisi concessa sit facultas subdelegandi. Sed de his sedulo observa, quæ dicentur de Sacram. pœnit. lib. 6. n. 566. vers. Generaliter.

194. — Nota, quod prælati regulares non possint dispensare in regula, nisi iis concedatur *a privilegio*, vel *a jure*. Ratione *privilegii*, quod ex se muneri prælati adnectitur, possunt prælati etiam inferiores dispensare : 1. In rebus levibus, quæ scilicet sub levi præcipiuntur. 2. In rebus frequentibus. 3. In statutis propriis, scilicet quæ sunt propria

illius conventus. Peyrin. tom. 2. q. 1. p. 5. et Pal. d. p. 7. cum aliis.

Ratione autem facultatis iis concessæ a jure, prælatus dispensare nequit in votis essentialibus, ex c. Cum ad monast. de Stat. monac. In aliis vero regulis bene potest in casu particulari, nisi expresse sit ei interdicta dispensatio. Ita Peyrin. cum Rod. Ang. Sylvest. Turrecr. Miranda. Talem enim facultatem prælati habent a jure, ut Gloss. c. Monachum. 20. q. 4. Et ratio est, quia cum lex humana non possit providere omnibus casibus, expedit, ut in particularibus rectores provideant; alioquin non sufficienter provideretur bono communi. Et ideo ex S. Th. 1. 2. qu. 97. art. 4. in corp. quisque rector habet potestatem dispensandi in lege humana ex justa causa. Sed adverte dicta num. 191. An autem subditus teneatur obedire prælato præcipienti aliquid contra regulam? Resp. negative, si certum sit rem præceptam esse contra regulam, atque constet prælatum in illa non posse dispensare, vel non duci ex causa justa, ut Peyrin. d. l. Sanch. in Dec. l. 6. c. 3. lib. 8. Salm. de Stat. rel. cap. 6. num. 72. At ib. num. 66. et 67. dicunt prælatum jubentem aliquid probabiliter licitum, vel quod non sit certe injustum, juste jubere; alias magna confusio adesset, si jubere nequirent prælati, nisi evidenter justa. Vide dicta num. 24.

An autem facultas delegata dispensandi sit late, vel stricte interpretanda? Resp. late, si concessa sit per modum gratiæ, ut supra; stricte, si per modum commissionis pro certo casu. Laym. tract. 4. cap. 22. n. 6. Sanch. de Matrim. lib. 8. d. 2. num. 1. et 6. ac Salm. de Leg. c. 5. n. 53. cum Tapia, Basil. etc. Ipsa vero dispensatio, cum sit odiosa, semper stricte sumenda est; nisi dispensatio sit debita; vel sit ex motu proprio principis: vel sit inserta in corpore juris, vel tandem nisi concedatur communitati, vel ad bonum commune. In his enim casibus late accipienda est. Ita Salm. d. cap. 5. num. 54. cum Tapia.

195. — Quæritur autem, quotupliciter dispensatio cessare possit? Ad hoc prænotandum est, quod, si dispensatio jam sortita sit suum effectum, vel si dispensationi fuerit adjuncta aliqua commutatio oneris; tunc etiam,

cessante causa, dispensatio non cessat. Vide Salmant. de Leg. c. 5. n. 86. et 87.

Notandum etiam est circa causas dispensationum, quod aliæ causæ per se excusent a præcepto, puta jejunii, officii divini etc. Et istæ non egent dispensatione, si sint certæ, vel saltem probabiliter justæ. Aliæ vero sufficiunt ad dispensationem, sed ea indigent : sufficiens nempe causa est dignitas petentis, aut superioris, ut benignum se ostendat : necnon utilitas communis vel privata, et similes. Vide Salm. cap. 5. num. 73. et 74. In dispensationibus autem impedimentorum in matrimoniis sufficit pro causa solutio pecuniæ in subsidium Ecclesiæ, ut est praxis. Salm. cap. 5. n. 72. cum communi.

196. — Tribus autem modis dispensatio cessare potest : I. Per cessationem causæ; II. Per revocationem dispensantis; III. Per renuntiationem dispensati.

Et I. *per cessationem causæ*, si cesset causa motiva, et totalis. Secus autem, si cessat causa impulsiva ; aut cessat motiva, sed non totaliter; nam si aliquid istius perduret, adhuc perdurat dispensatio, ut Busemb. n. 2. cum Salm. At si dubium sit, an totaliter cessaverit. Standum est pro dispensatione, quæ possidet. Salm. cap. 5. num. 88. Vide lib. 6. n. 1133.

Quæstio vero est, an, certo cessante totaliter causa, pereat dispensatio? *Prima sententia* affirmat, quia valor dispensationis pendet a voluntate superioris, qui præsumitur nolle dispensare, nisi pro tempore, quo causa duret. Ita Sanch. de Matr. l. 8. d. 30. n. 15. Bonac. de Leg. d. 1. q. 2. p. 10. §. 1. n. 5. et Dicast. Con. Hurt. et Trull. apud Salm. cap. 5. num. 89. *Secunda sententia* negat. Ratio, quia obligatio legis jam ablata per dispensationem, non redit, nisi rursus imponatur a legislatore : ita Pal. de Matr. l. 8. c. 20. n. 3. Suar. de Leg. l. 6. c. 20. n. 15. et l. 8. c. 30. Pal. de Priv. d. 4. p. 5. n. 7. Laym. tr. 5. n. 22. c. 15. et Salm. c. 5. n. 90. cum Perez, Sal. Sa, Ang. Sylv. Tap. etc. Et probabilius vocant Sanch. Dicast. et Trull. Et probatur ex reg. 73. de Reg. jur. in 6. Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari. Secus vero dicendum, si dispensatio non fuerit concessa absolute, sed sub conditione expressa, vel tacita,

si causa perduret. Utraque sententia satis probabilis videtur.

Sed difficultas magis urget, quandonam dispensatio censenda sit concessa absolute, et quando sub tacita illa conditione, si causa duret? Resp. quod, si causa judicatur perpetua, tunc dispensatio censeatur data absolute, etsi postea per accidens causa cesset. Hinc dicunt Salm. cap. 5. n. 91. quod si quis obtineat dispensationem ab officio, vel abstinentia a carnibus pro infirmitate, quæ existimatur perpetua, tunc, etiamsi valetudo superveniat, potest uti dispensatione. Sed huic minime acquiesco, quia in iis casibus, puto dispensationem omnino censendam esse factam sub conditione. Consentio autem cum Salmant. n. 92. quod irregularis, qui obtinuit dispensationem ob paupertatem parentum, ob inopiam ministrorum, vel ob honestatem morum, bene possit illa uti, etsi casu postea cessent illæ causæ. Secus autem, si causa judicatur tantum pro tempore duratura : Hinc si quis obtinet dispensationem a jejunio ob infirmitatem, quæ non judicatur perpetuo duratura, cessante causa, cessat dispensatio.

Quando vero dispensatio est absolute concessa, non cessat per unum actum; v. gr. obtinuisti dispensationem in voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortua conjuge, perdurat dispensatio; nisi fuerit concessa pro speciali casu, scilicet ad ducendam virginem a te defloratam; et sic de similibus. Ita Salm. cap. 5. ex num. 91. usque 94. cum Bonac. Laym. Sanch. Bas. et aliis supra citatis.

197. — II. Cessare potest dispensatio *per revocationem dispensantis*. Et quidem, cessante causa, vel alia nova contraria superveniente, superior dispensationem revocare potest; imo tenetur, cessante totaliter causa motiva. Peccabit tamen (sed tantum leviter) revocans sine causa, licet revocatio valeat. Bonac. d. 1. q. 2. p. 7. §. 2. num. 2. et Salm. c. 5. n. 97. cum Tapia.

Etiam prælatus inferior, qui potest concedere dispensationem sive jure ordinario, sive ex commissione legislatoris, potest ex justa causa dispensationem revocare; sine tamen causa, nulla erit revocatio. Bon. loc. cit. Sanch.

lib. 8. de Matr. d. 33. n. 14. et Salm. d. c. 5. n. 99. cum Salas, Tapia, etc.

Notandum hic, quod dispensatio, quæ absolute sit concessa, non cesset morte dispensantis, quicumque ille sit, sive supremus, sive inferior; cum dispensatio sit gratia, et gratia non exspiret morte concedentis. Excipe, si superior dispensaverit, donec ei placuerit, vel ad suum arbitrium; tunc enim morte ejus cessat, si res adhuc sit integra : puta si confessarius nondum incœperit audire confessionem. Si vero dispensatio concessa sit, donec revocetur, tunc non exspirat morte concedentis : idem si concessa sit, ad arbitrium sedis apostolicæ, vel episcopi; tunc neque exspirat morte Pontificis, aut episcopi. Vid. Salm. dict. c. 5. n. 93. et 96.

198. — III. Cessat dispensatio *per renuntiationem dispensati;* quod ipse bene facere potest, quando effectus dispensationis nondum sit secutus, nisi renuntiatio redundet in damnum alterius, vel communitatis, in cujus favorem sit impensa dispensatio; vel nisi prælatus præcipiat subdito uti dispensatione concessa, ex justa causa. Salm. d. c. 5. num. 100. cum. Caj. et Tapia.

Potest igitur dispensatus renuntiare dispensationi expresse, et etiam tacite; et consommata renuntiatione, nequit illa amplius uti. Consummata autem intelligitur renuntiatio, quando a superiore renuntiatio acceptatur, alias dispensatio durat. Salm. cap. 5. num. 101. cum Suar. Tap. Bonac. etc.

Quando autem intelligatur facta tacita renuntiatio dispensationis? Alii dicunt, quando dispensatus per decennium illa non utitur, cum uti possit, ut ait Martin. Alii (ut Sanch. et Bordon.) quando dispensatus actum contrarium ponit, puta, si obtenta dispensatione ad contrahendum cum una, quærat inde contrahere cum alia; sed per ista signa nullo modo censeri factam renuntiationem, tenendum esse dicunt Salm. d. cap. 5. num. 102. cum Suar. et Tap. Huic inquiunt, quod dispensatus ad contrahendum cum una, bene possit illa dispensatione uti etiam postquam cum alia contraxerit, quæ mortua sit; vel postquam emiserit votum castitatis, voti dispensatione postea tantum obtenta. Denique, qui habuit dispensatio-

nem jejunii, officii divini, potest illa uti, etsi officium, et jejunium postea servaverit. Ita Salm. 16. n. 103. Hic libet addere aliqua I. de cessatione legis; II. de interpretatione; III. de epikeia.

I. *De cessatione legis.*

199. — Nota, quod per legem generalem nunquam abrogatur lex particularis alicujus loci, etsi expresse dicatur: *non obstante quacumque lege particulari.* Salm. c. 3. n. 14. cum Sanch. Pal. Bonac. etc.

Sed hic notanda est quæstio illa magna inter DD. an cesset lex, cessante fine adæquato legis? Finis adæquatus est ille, qui est totalis finis legis: nam si lex plures fines habeat, finis adæquatus ex omnibus illis constituitur. Hoc posito, certum est, quod cessante fine adæquato, seu totali legis in communi, cesset lex; ut si vovisti non ingredi talem domum ob periculum fornicationis, cessante periculo, cessat votum. Ratio, quia lex cum sit inutilis, vim amittit obligandi. Ita D. Thom. 1. 2. qu. 103. a. 4. ad 3. in fine et Salm. de Leg. c. 4. n. 3. cum communi. An vero tunc sit expectanda declaratio legislatoris, vel contraria consuetudo? Affirmant aliqui; sed alii omnes negant cum Salm. ibid. n. 4. Sufficit enim, ut mihi in particulari constet, vel saltem probabile sit (ut Salm. ib. cum Palao, et Gran.) cessasse in communi finem legis adæquatum.

Quæstio urget, an cesset lex, cessante fine adæquato in casu particulari? *Prima* probabilior *sententia* negat, si tantum cessat privative; scilicet si lex tunc redderetur inutilis: nam, si cessat contrarie, quando scilicet materia legis redderetur in illo casu nociva, vel valde difficilis; tunc omnes asserunt legem non obligare. Ratio dictæ primæ sententiæ est, quia, licet cesset finis damni in casu particulari, non tamen cessat finis periculi in communi; ideo tunc non cessat finis adæquatus. Ita Salm. d. c. 4. n. 6. et 7. cum D. Th. 2. 2. qu. 154. a. 2. ac Sot. Suar. Pal. et communiori. *Altera* vero sententia (quam tenent Caj. Sot. opusc. t. 1. n. 12. q. 2. Sylv. verb. L. q. 8. et 9. Aug. ib. n. 4. Cas. 7. item Valent. Tiraq. Hurt. et Card. apud Croix lib. 1. n. 867. Gran. Henr. Castr. ac Dian. apud Salm. l. c. qui n. 5. dicunt hanc sententiam non posse negari esse satis

probabilem, sicut probabilem etiam vocat Viva de Leg. q. 6. a. 5. n. 5. cum Panorm. Led. Sa), tenet, quod cessante fine adæquato, etiam privative in casu particulari cesset obligatio legis. Quia, ut dicunt, in quocumque casu cessante fine legis, lex etiam cessat; et sicut cessante fine legis in communi pro uno tempore cessat lex, licet non cesset pro alio; sic cessante pro uno casu particulari, cessat lex pro illo, licet non cesset in communi. Sic aiunt evenire etiam in legibus naturalibus, correctio enim fraterna non obligat, ubi non speratur fructus. Idem etiam tenet Tamb. in D. lib. 2. c. 1. §. 7. n. 38. cum Abbat. Nav. Com. etc. Quia (ait Tamb.) sicut cessante fine in universo, cessat lex universaliter, sic cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cum in utroque casu æque lex reddatur inutilis, cessante fine legis. Fornicatio autem semper est mala jure naturæ, licet in aliquo casu cessaret periculum malæ educationis prolis. Ratio, quia in fornicatione semper adest periculum magnæ hallucinationis, imo in illa, ultra periculum malæ educationis, sunt alia damna, scilicet hebetatio mentis, subjectio rationis sensui, etc. ideoque ibi nunquam cessare potest, nec in particulari quidem, finis adæquatus. Vide Viva super prop. 48. Innoc. XI. Ac ideo non obstat auctoritas D. Th. in contrarium adducta a Salm. Nam S. doctor tantum loquitur ibi de fornicatione, quod certum est apud omnes. His tamen non obstantibus, magis mihi arridet prior sententia, eo quod communiter loquendo fere nunquam in particulari cessat omnino periculum hallucinationis. Si vero aliquando casus acciderit, quod aliquis omnino certus et securus esset abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare; sed hujusmodi casus rarissime poterit evenire.

Utrum autem probabile sit legi posse libros prohibitos, cessante periculo, et scandalo? Affirmant ob eamdem rationem Felin. Ab. Masc. Decian. et inclinat Laym. lib. 2. cap. 14. n. 5. Sed negandum cum Pal. de Fide d. 2. qui citat Tol. Suar. Sanch. etc. ac Tamb. qui dicit, quod in hoc non cessat omnino periculum, vel non cessat omnino finis prohibitionis, nec etiam in particulari, cum finis prohibitionis sit, non solum ut vitetur damnum conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiam, ut serve-

tur obedientia Ecclesiæ in materia tam periculosa; et ne detur ansa hæreticis, vel malis scriptoribus perniciosa typis demandare; ideo bene inquit Tamb. nullo modo aperiendam esse januam impune legendi hujusmodi libros, etiamsi quis putet pro se abesse periculum.

II. *De interpretatione legis.*

200. — Interpretatio alia est Authentica, alia Usualis, alia Doctrinalis. *Authentica* fieri potest vel ab ipso legislatore, vel ab ejus successore, aut a superiore. *Usualis* est illa, quæ ita ab usu est recepta. *Doctrinalis* autem est declaratio quædam mentis legislatoris, quæ a quocumque doctore fieri potest.

Hic dubitatur an declarationes, quæ fiunt a Pontifice, vel a principe alicujus legis, indigeant promulgatione, ut obligent? In hoc distinguere oportet declarationes pure tales ab aliis, quæ sunt non pure tales, sed potius sunt meræ interpretationes. Declarationes pure tales sunt, cum ab illis explicatur aliquis sensus, qui usque ab initio jam erat clare imbibitus in lege: ex. gr. si dubium sit, an sub verbo filii intelligatur solus legitimus aut etiam spurius, et legislator declarat intelligi etiam spurium, tunc verum fit quod sensus in lege erat clare imbibitus. Interpretatio autem, sive declaratio non pure talis est illa, cujus sensus non est clare imbibitus in lege, sed circa ipsum variæ sunt opiniones, et tantum deducitur ex argumentis, v. gr. quod sub nomine patris intelligatur etiam avus, aut quod sub nomine mortis intelligatur etiam mors civilis, prout est carcer perpetuus, aut simile, recurrendo ad quamdam impropriam significationem.

His positis, dicimus cum Suarez, Castropal. Vasquez, Salas, Salm. Holzman, La-Croix, Supplet. Sporer etc. quod declaratio sensus clare imbibiti in lege non requirit promulgationem, sed statim obliget eos omnes qui illum noverint, cum talis declaratio non sit nova lex. Interpretatio vero alicujus sensus non clare, sed tantum obscure, sive improprie imbibiti in lege, quæ est declaratio non pure talis (ut diximus) hæc, quia habetur tanquam nova lex, ut obliget, necessario promulgationem requirit, sicut omnes aliæ leges juxta dicta n. 95. et 96. Hinc infertur

cum Suar. de Leg. l. 6. c. 1. n. 3. et Castrop. tr. 3. eod. tit. d. 5. p. 3. §. 1. n. 5. (qui citat pro se Bon. Salas, et Lorca) quod declaratio, quæ fit a legislatore alicujus sensus clare in lege imbibiti (juxta exemplum adductum filii legitimi, et spurii) non requirit promulgationem, ut obliget. Contra vero declaratio sensus obscure imbibiti (juxta exemplum avi sub nomine patris, vel mortis civilis sub nomine mortis) indiget quidem promulgatione; tunc enim ipsa novam constituit obligationem, quæ per se non erat prius clare in lege imbibita. Et idem dicunt Suar. loc. cit. et Castrop. n. 2. de illis declarationibus, quæ fiunt non ab eodem legislatore, sed ab ejus successore, aut superiore; quia legislatoris mens nequit his esse ita cognita, ut erat ipsi legislatori; unde tunc, ut declaretur sensus (quamvis imbibitus in lege) alicujus obligationis, semper opus est recurrere ad argumenta, et interpretationes, quæ novam legem constituunt, reddendo certum quod erat dubium; et ideo promulgatio requiritur, alias declaratio nunquam authentica, sed tantum doctrinalis reputabitur.

Interpretatio autem doctrinalis, quæ est declaratio simplex mentis legislatoris, a quocumque doctore fieri potest, modo fiat juxta regulas, et sensum a sapientibus magis receptum; cum enim sæpe dubia occurrant, nec de facili semper obtineri possint resolutiones a legislatore, necesse fuit, ut viris peritis hæc facultas interpretandi præberetur, ut eruitur ex c. 2. de Privil. in 6. An vero possit fieri interpretatio legis, si in ea omnis interpretatio prohibetur? Negant Salm. cap. 4. n. 23. cum Regin. Henriquez, etc. Sed affirmant Pal. tr. 3. d. 5. p. 2. §. 2. n. 6. Salas d. 21. sess. 2. in fin. Sa, vers. Interpretatio n. 5. Tunc enim dicunt excludi tantum interpretationes frivolas, non autem prudentes. Idque colligunt ex Trident. sess. 4. decret. de Usu sacr. libror. ubi prohibetur fieri interpretatio S. Scripturæ contra sensum quem tenet Ecclesia: Quare aiunt, quod si quis præter consensum patrum, non tamen illi contrarium, Scripturam interpretetur, huic tali prohibitioni non adversatur, ut dicunt Azor. p. 1. l. 8. c. 2. q. 3. Bannez p. 1. q. 11. Barbosa in Rom. concil. l. c. Trid. et Pal. dicto n. 6. Qui tamen advertit n. 7. aliquando prohiberi etiam interpretationem doctrinalem, non vero

quamcumque, sed quæ typis mandatur, et ex professo fit; nam hæc tantum videtur vetita a Pio IV. in bulla confirmatoria Tridentini, ubi prohibetur, ut quis commentarios in præfatum concilium edere audeat: quod verbum *edere* ex consuetudine sumitur pro interpretatione typis mandata, ut dicunt Barb. in remiss. concil. sess. 25. c. 2. et idem Pal. cum Sa, Rodriq. Salas, Regin.... Imo aiunt Bonac. de Leg. d. 1. p. 7. n. 3. in fin. et Pal. eod. n. 7. cum Suar. et Salas, nec prohiberi quamlibet interpretationem typis excusam, sed eam tantum quæ ex professo desumitur, non vero si unum vel alterum Tridentini decretum incidenter interpreteris.

Regulæ in interpretandis legibus, sunt videl. 1. Ut attendatur mens, sive finis intrinsecus legislatoris: hinc, si constat de mente legislatoris, huic magis standum est, quam verbis legis. 2. Attendenda est ratio legis. 3. In dubio mentis legislatoris verba legis accipienda sunt secundum proprium sensum, semper ac non sequatur aliquod absurdum. Sensus autem proprius potest esse naturalis, et hic accipiendus est in pœnalibus; potest esse etiam civilis, et hic etiam accipi potest in favorabilibus. 4. Ut in dubio fiat interpretatio pro valore actus. 5. Quod lex in favorabilibus amplietur, restringatur in odiosis. Quando vero leges sint favorabiles, quando odiosæ, primarium motivum legis attendendum est. Vide Salm. c. 4. §. 2.

Quæritur hic, an lex extendi debeat de casu ad casum ob identitatem rationis? Si non currit eadem, sed tantum similis ratio, communiter docent doctores, non esse faciendam extensionem, nisi casu exprimatur in lege tantum causa exempli, puta si lex imponat pœnam contra furantes centum aureos, certe comprehendit etiam furantes rem ejusdem valoris. Dubium fit, an fieri debeat extensio quando occurrit pro alio casu non tantum similis, sed eadem adæquata ratio? *Prima* sententia affirmat ex illo trito dicto: *Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio*, ut habet summarium in l. Illud, ff. Ad. Aquil. et c. Inter de Translat. episc. Et hanc tenent Laym. l. 1. tr. 4. c. 18. n. 9. Ronc. de Leg. c. 2. q. 4. r. 2. p. 50. et Salm eod. tit. tr. 11. c. 3. n. 34. cum Suar. Gran. Tapia, et communi ut asserunt. Ratio, quia mens legislatoris colligitur ex legis ratio-

ne, quæ ideo dicitur anima legis; unde consetur legislator bene comprehrendere voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio legis reperitur. *Secunda* vero sententia, quam tenent Palaus de Legib. lib. 1. tract. 3. dist. 5. pag. 3.§. 4. num. 2. Bonac. eod. tit. dist. 1. quæst. 1. pag. 8. num. 28. et Mazzotta tract. 1. dist. 2. quæst. 1. cap. 3. quæst. 5. negant fieri extensionem de casu ad casum ob eamdem rationem etiam in casibus favorabilibus, et tanto minus in odiosis, et correctoriis : ratio, quia ratio legis non est lex, et ideo quamvis militet pro alio casu, illum non comprehendit: potuit enim legislator unum casum velle comprehendere, et non alium, vel quia non expedit omnia præcipere aut vetare, vel quia potest adesse aliqua superior ratio nobis ignota movens principem, ut in uno casu, non in alio disponat.

Hæ tamen sententiæ facile conciliantur : nam licet fautores primæ sententiæ (a qua non recedendum cum sit communis, ut idem Palaus fatetur) doceant extendi legem de casu ad casum, quando eadem currit adæquata ratio : tamen addunt, tunc currere eamdem adæquatam rationem, quando, nisi lex extenderetur, legislator argui posset de injustitia vel imprudentia; tunc enim casus non expressus potius dici debet comprehensus in lege, quam lex extendi ad illum: ita Suar. de Leg. l. 6. c. 3. ex n. 4. Ronc. d. r. 2. et Laym. d. n. 9. v. Cæterum. Et in hoc conveniunt etiam auctores secundæ sententiæ, ut Bonac. dict. n. 25. v. Ad secundam, Palaus loc. cit. n. 8. et Mazzotta v. Excipe.

Id autem evenire dicunt I. in correlativis, prout in viro et uxore; tunc enim quod est sancitum de uno, censetur etiam de alio, si pro utroque eadem ratio procedat. Sicut enim sponsa potest resilire a sponsalibus, si sponsus sine ejus licentia absit, ex c. De illis, de sponsal. sic etiam sponsus. Item si uxor potest communicare cum viro excommunicato, ex cap. Quoniam 2. q. 3. ita etiam vir. II. In æquiparatis, ut sunt electio, præsentatio, provisio ad beneficium. III. In connexis, ut sunt diaconus, et subdiaconus. IV. In contentis, ut sunt vicarius episcopi, et vicarius capitularis sede vacante, filia et neptis. In his conveniunt omnes, etiamsi lex sit pœnalis, aut correctoria.

Regulam autem juris 49. in 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari*, recte dicunt Suar. l. 6. c. 4. et Bonac. loc. cit. n. 27. cum Menoch. procedere, quando dispositio legis extenditur ex interpretatione congruitatis, ut aiunt, non autem quando extendi debet ex interpretatione necessitatis, quæ dicitur potius adæquata interpretatio legis, quam extensio.

Advertunt tamen 1. Sanch. l. 3. de Matrim. d. 20. n. 3. et Mazzotta loc. cit. p. 98. quod si lex decernat aliquid causa frequentioris usus, ipsa etiam comprehendit casum minus frequentem. Et ideo lex S. Pii. V. permittens monialibus egressum propter incendium, et lepram, aut epidemiam, extenditur etiam ad ruinam domus, inundationem, et invasionem hostium, ut communiter. DD. docere ait Mazzotta loc. cit. Advertunt 2. Laym. n. 11. Pal. n. 14. quod judices ex similitudine rationis tenentur legem ad alios casus extendere, quia ipsi quantum fieri potest legibus debent conformari, juxta l. 12. ff. de Leg. Cum in aliqua causa sententia earum (nempe legum, ut supra exprimitur) manifesta est, is qui jurisdictioni præest ad similia procedere debet.

III. *De epikeia legis.*

201.—Epikeia, seu epikia, est exceptio casus ob circumstantias, ex quibus certo, vel saltem probabiliter judicatur legislatorem noluisse illum casum sub lege comprehendi. Salm. c. 4. n. 41. cum Pal. et Martin.

Hæc epikeia non solum locum habet in legibus humanis, sed etiam in naturalibus, ubi actio possit ex circumstantiis a malitia denudari. Salm. ib. n. 42. et 43.

Ut tamen detur locus epikeiæ, non solum debet lex cessare in causa particulari negative, quia nimirum deficiet tunc finis legis; sed debet cessare contrarie, nempe quod lex reddatur damnosa, vel nimis onerosa: quare potest negari ensis depositus domino, si ille eo sit abusurus. Ita Salm. ib. n. 44. cum S. Th. Sufficit autem, si aliter lex redderetur nimis dura. Salm. ib. n. 45. cum Arav. Gord. etc. Hinc excusatur ab auditione sacri, qui timet notabilem jacturam bonorum. Et etiam excusatur ab observatione festi, qui aliter amittere cogitur magnum lu-

crum, ut Suar. et Pal. apud Salm. ib. in fin. Et super hoc vide dicenda. l. 3. n. 301.

APPENDIX I. BUSEMBAI.

DE DISPENSATIONIBUS S. POENITENTIARIÆ.

202. — « Quia ex officio S. Pœnitentiariæ multæ dispensationes (et gratis quidem) impetrari possunt, saltem » pro foro conscientiæ operæ pretium censui quædam circa hujus rei praxim pœnitentibus, et confessariis utilia » hic subnectere.

» Et quidem tria potissimum circa hanc rem requiri » possunt. 1. Circa materiam, et causas, in quibus nimirum casibus dispensationes istæ concedi soleant. 2. Circa formam litterarum Pœnitentiariæ, quibus dispensatio » confessario committitur, quarum verba nonnulla, quæ » difficultatem pariunt, explicanda sunt. 3. Circa ipsam » executionem dispensationis, quæ nimirum in ea observanda sint. De quibus ex Bonac. Dian. p. 4. t. 4. r. 71. et » p. 8. t. 1. r. 103. etc. usque ad r. 111. et Marci Pauli » Leonis volumine integro ea de re edito. »

203. — « Resp. 1. In triplici materia (pro cujus diversitate diversa quoque est forma) dispensationes, sive gratiæ istæ concedi solent.

» *Prima* est in votis, v. gr. ut votum religionis, ob inopiam parentum, vel fratrum, similive ex causa liceat » differre : ut quis a voto simplici castitatis, vel etiam religionis, postquam matrimonium contraxit, absolvatur ad » manendum in matrimonio, debitumque licite petendum : ut a voto religionis (ob debilitatem virium, per » quas ejus onera ferre non possit, aut ob metum incontinentiæ, aut dotis defectum) absolvatur in ordine ad contrahendum matrimonium.

» *Secunda* in impedimentis occultis matrimonii, sive ea » impedientia tantum, sive etiam dirimentia, sive matrimonium cum iis publice contractum sit, sive contrahendum, dummodo de eo privatim fuerit actum, et conclu-

» sum, præsertim bona fide, sive etiam quando contracto
» superveniunt. Circa quæ *notandum*: 1. Impedimenta oc-
» culta dici, quæ vel nulli nota sunt, vel licet uni, alteri-
» ve innotuerint, ad forum tamen contentiosum non sunt
» deducta. *(Vide l. 6. n. 1115). *2. Etsi aliqua impedi-
» menta, v. gr. cognationis spiritualis, natura sua sint pu-
» blica, cum contrahantur in facie Ecclesiæ; fieri tamen
» potest per accidens, ut sint occulta, v. gr. 1. Ob
» diuturnitatem temporis, ex quo sunt contracta. 2. Ob di-
» stantiam loci a loco contractæ cognationis. 3. Per mortem
» eorum, qui fuerunt conscii. 4. Per ignorantiam hujus
» contractionis.

» *Tertia* in variis censuris, et excommunicationibus,
» suspensionibus (item irregularitatibus), præsertim oc-
» cultis; ad absolvendum ab iis, dispensandum, reha-
» bilitandum, etc. Item ad condonandam obligationem re-
» stitutionis ob horas neglectas, ad commutandum onus
» recitationis horarum, eligendum confessarium, etiam
» pro reservatis; transeundum ad aliam religionem, sive
» ordinem (pro utroque foro) etiam post apostasiam a
» suo.

204. — » Resp. 2. In formulis frequentioribus ipsius bre-
» vis apostolici verba, quæ substantialia continent, et
» difficultatem habent, sunt hæc:

» *Si est ita:* vel *quatenus si ita est:* quorum sensus est,
» ut si preces veritate nitantur, præsertim tempore data-
» rum litterarum apostolicarum. Requiritur autem veritas
» rerum narratarum, principaliter quoad essentialia facti,
» verb. gr. affinitatem esse contractam, incestum commis-
» sum, et actum, sive tractatum esse de matrimonio (in-
» tellige perfecte; ita ut in id utrimque consenserint), et
» periculum revelationis, ac scandalum imminere. Secun-
» dario autem requiritur quoad accidentalia, v. gr. bona
» fide actum esse, et similia, quæ tantum sunt impulsiva,
» et sine quibus nihilominus conceduntur tales dispensa-
» tiones: unde, etsi in iis, vel in aliis parvi momenti sit
» erratum in petitione, gratia nihilominus est valida
» v. M. Leon. p. 2. f. 226. et p. 3. f. 391. *(Vide hic bullam
» Bened. XIV. lib. 6. n. 1131). *

» 2. *Si periculum imminent revelationis.* Ad hoc enim,

» ut subsistat dispensatio, requiritur, ut sit periculum, » ne reveletur impedimentum (intellige, quando id in » formula exprimitur) si non subsequatur matrimonium, » docet Marc. Leo p. 2. f. 230. Periculum autem hoc non » importare necessariam detectionem, sed tantum proba- » bilem, et moralem credulitatem, futurum, ut si resi- » liatur a matrimonio contrahendo, et hujus causæ assi- » gnari non possint, ex vehementi suspicione, et curiosa » inquisitione detegatur. Vide l. c. f. 233.

» 3. *Et scandalum.* Quo nomine intelligitur gravis in- » famia, ex qua deinde sequantur contentiones, minæ, » pugnæ, etc. Leo f. 2. 30 et 317.

» 4. *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certio-* » *rata, etc.* Clausula hæc est substantialis, ut nimirum, » si dispensandum sit in impedimento dirimente, cum » quo matrimonium contractum fuit in facie Ecclesiæ, » conjux ignorans illud impedimentum fiat certa de nul- » litate prioris sui consensus, et novum, validumque li- » bere præstet (ita tamen, ut in cognitionem occulti im- » pedimenti non veniat). Leo p. 251. Diana p. 8. tom. 3. » r. 110. Sufficit autem, ut istum consensum præstent in- » ter se secreto, nemine præsente, per verba vel signa » sufficientia, v. gr. copulam maritali affectu. Neque de- » bet executor dispensationis eos coram se, et testibus ite- » rum copulare. Leo p. 552. * (Vide dicenda lib. 6. de » Matrim. n. 1119). *

» 5. *Postquam dicto sacerdoti, si nondum satisfecerit.* » Verba hæc solent esse in facultate absolvendi ab excom- » municatione, v. gr. ob percussionem clerici : et impor- » tant conditionem prius satisfaciendi parti læsæ, quam » possit absolvi, hoc est, compensandi injuriam, expensas » et omnia damna, quæ ob percussionem illam incurrit, » quorum æstimatio committitur executori dispensationis : » neque ab ejus obligatione liberatur percussor per hoc, » quod percussus injuriam remiserit. Vide Leon. p. 382, » 384. Si autem non possit in præsenti satisfacere, sufficit, » si juratus promittat, se satisfacturum, cum primum » poterit. »

205. — « Resp. 3. Circa praxim, sive executionem hu- » jus dispensationis, hæc facienda.

» 1. Litteræ sacræ Pœnitentiariæ diriguntur ad oratorem, » hoc est ad ipsum, qui dispensationem per se, vel alium » petiit, qui non debet eas resignare, sed eligere confes- » sarium talem, quali inscribuntur, qui eas sibi ab oratore » tradita resignet, legat, et deinde cum eo secundum » commissionem dispenset. Licet vero quocumque casu ab » alio aperiantur, non ideo carent effectu. Salas, Dian. p. » 8. t. 3. r. 103.

» 2. In confessario hoc requiritur: 1. Ut sit approbatus » ab ordinario territorii, in quo dispensaturus est. 2. Ut » sit magister, sive doctor in theologia vel jure canonico; » promotus in academia, vel religiosus habens privilegium, » quale concessit Gregorius XIII. anno 1582. confessariis » societ. Jesu, quos generalis, vel alius superiór de ejus » licentia ad id designarit. 3. Ut specialiter ad hoc sit ele- » ctus ab oratore, hoc est, ab eo, cum quo dispensandum » est: qui tamen semel electum, nisi deprehendat ignoran- » tem, mutare non potest. Leo f. 22. Dian. p. 8. t. 3. r. 104. » Contrarium tamen docent Sanch. et Perez. de Matr. d. » 4. 8. sect. 5. n. 7.

206. — » 3. Confessarius ad id electus: 1. Debet dispen- » sare in ipsa confessione, vel saltem immediate post. » Dian. p. 4. t. 4. r. 7. Leo. p. 1. f. 54. et 28. 2. Debet causæ » cognitionem, quando ea in brevi exigitur, essentialiter » præmittere per diligens examen pœnitentis, nisi habeat » ante perspectam: quia non est merus executor, sed ju- » dex, cui delegatur potestas dispensandi. 3. In ea debet » credere illi, etiam sine testibus, et juramento, nisi aliunde » sciat esse falsam; tunc enim dispensare non debet. Leo, » Diana p. 8. t. 3. r. 108. 4. Opera in ipso brevi præscri- » pta, etsi possit moderari, non tamen condonare potest. 5. » Etsi non præscribantur certa verba ad dispensandum, » debet tamen servare formam a Rituali Romano proba- » tam, et post verba ista, *Absolvo te a peccatis tuis*, addere: » *Et eadem auctoritate declaro te in dicto matrimonio manere, et* » *debitum conjugale reddere posse, et debere: necnon dispenso* » *tecum, ut idem debitum etiam exigere licite valeas. In no-* » *mine Patris, etc.* Si vero sit absolvendus ab excommuni- » catione, vide formulam l. 7. n. 116. Absoluta dispensa- » tione, debet lacerare litteras, præcipue sigillum, ita ut

» ad probandum servire non possint, alias incurrit excom-
» municationem majorem, Leo f. 239. Laceratio tamen
» ista non est de substantia : quia tantum intenditur, ut
» non suffragentur in foro externo. 6. Nullo modo debet
» attestationem dispensationis factæ, neque ipsum breve,
» seu diploma reddere, cum pro solo foro conscientiæ
» debeat servire. 8. Nihil debet accipere, ne via quidem
» compensationis pro dispensatione etiam pro foro externo
» facta : ideo enim inscribitur, *gratis ubique*. Alias incur-
» rit ipso facto excommunicationem majorem. Gavant.
» Dian. l. c. ex declarat. cardin. »

Ex dictis resolvuntur sequentes casus :

207. — « 1. Confessarius pro hac dispensatione eligi non
» potest qui tantum est doctor ordinis, vel professor, vel
» licentiatus theologiæ; quod enim hic in favorabilibus
» veniat nomine doctoris, tantum intelligitur de iis, quæ
» ratione exercitii, non quæ ratione dignitatis commit-
» tuntur. Leo. p. 1. f. 21. Dian. p. 4. t. 4. r. 41.

» 2. Ex privilegio soc. Jesu concesso, alii etiam Men-
» dicantes eligi possunt, ob communicationem. Debent
» tamen tam hi, quam isti specialem ad hoc habere facul-
» tatem a suis superioribus : alias dispensatio erit nulla ;
» ita auct. cit. Et patet ex dictis.

» 3. Confessor debet ita examinare pœnitentem, ut cog-
» noscat, et quidem distincte, merita causæ, possitque
» inter ea discernere : ideo enim inscribitur *viro discreto*.
» Præcipue autem debet inquirere, an preces nitantur
» veritate, quia gratia non conceditur simpliciter, sed sub
» conditione, ideoque solet addi clausula : *Quatenus si ita
» est :* vel, *si ita esse repereris*. V. Auctor. cit. * (Vide de
» Matrim. l. 6. n. 1131). *

» 4. Is, qui dispensationem petit, debet executori ad
» id electo confiteri : nec sufficit ante ei confessum fuisse.
» Patet ex dictis. Leo f. 28. Dian. p. 4. tom. 4. r. 71.
» Reg. Pont. contra Sanch. Salm. Perez, Palaum, quo-
» rum sententiam non amplius esse probabilem docet Fill.
» Escob. Lezan. Dian. l. c. et p. 8. t. 5. r. 105.

208. — » 5. Commissio hujus dispensationis non expi-
» rat morte pœnitentiarii concedentis, re integra : quia est

» gratia non facienda, sed facta in favorem oratoris, cui
» jus quæsitum est; et executor est dispensator necessa-
» rius, si quidem preces nitantur veritate. Neque etiam
» morte Pontificis, tum ob rationem allatam, tum quia
» officium majoris pœnitentiarii non expirat morte Ponti-
» ficis. Dian. p. 8. t. 3. r. 89. ex Suar. Sanch. Garc. etc.
» contra Navar. Bon. etc. »

APPENDIX II.

DE PRIVILEGIIS.

CAPUT I.

De privilegiis in communi.

1. Differentia inter privilegium, dispensationem, et licentiam. 2. Quando privilegium deroget juri communi. 3. Quando privilegiatus teneatur uti privilegio. 4. Utrum extra sacramentum censuræ, etc. 5. De clausulis, *ad instar etc. Quatenus sacris canon. non adversetur etc. Supplentes defectus etc.* 6. 7. et 8. De interpretatione privilegiorum. 9 10. et 11. De communicatione. 12. De privilegiis regularium revocatis, cum declarationibus S. Pii. 13. De rescriptis gratiæ, et justitiæ, utrum expirent morte Pontificis. 14. Quot modis cesset privilegium. 15. Quomodo cesset per revocationem. 16. De revocatione expressa. 17. De tacita, et utrum sit intimanda, vel saltem publicanda revocatio.

1. Privilegium definitur : *Lex privata, aliquod speciale concedens beneficium.* Privilegium differt a dispensatione, quæ eximit a lege, et ideo semper est odiosa; differt etiam a licentia quæ conceditur tantum ad paucos actus. De privilegiis in particulari inferius proprio loco dicemus; hic tantummodo annotabimus quasdam regulas advertendas circa privilegia in communi.

2. Et I. Ut privilegium deroget juri communi, non requiritur clausula derogatoria, præsumitur enim princeps jam scire leges communes; excipitur tamen 1. Quando privilegium non posset suum effectum sortiri sine hac expressa derogatione. 2. Si in lege, cui derogatur, esset apposita clausula : *non obstante quocumque privilegio :* hoc intel-

ligitur, dummodo in privilegio non extet clausula: *ex certa scientia;* vel: *ex plenitudine potestatis.* Salmant. tract. 18. cap. 1. n. 42. et 43. cum aliis. 3. Quando privilegium est contra aliquam consuetudinem, aut legem municipalem? His enim non derogatur, nisi de illis specialis mentio fiat. Suar. de Leg. l. 8. c. 14. num. 4. Castrop. t. 1. tract. 3. d. 4. p. 10. num. 9. et Salm. l. c. c. 1. num. 8. cum Pelliz. Tambur. etc.

3. II. Privilegiatus non tenetur, regulariter loquendo, uti privilegio. Reg. 61. jur. in 6. Sed excipiendum est 1. Si non utendo grave damnum proximo inferret: hoc tamen intellige, si per se, non vero consequenter; ex g. si confessarius habeat privilegium absolvendi a peccatis reservatis, post auditam confessionem tenetur eo uti. Vide Salmant. tract. 18. cap. 1. n. 11. cum aliis. 2. Si privilegium cedat in bonum commune, quemadmodum est privilegium immunitatis, quo unusquisque tenetur uti ex cap. Si diligenti, de Foro compet. 3. Si privilegium tollat impedimentum ad observandum præceptum: ex g. Si infirmus habet domi oratorium privatum, et facile potest audire sacrum, tenetur privilegio uti. Suar. c. 35. n. 8. Pal. p. 7. n. 3. Sanch. de Matr. lib. 6. d. 6. n. 14. Salm. cap. 1. n. 12. cum Sylv. Avila etc. 4. Si privilegium non est personale, sed reale, addictum loco, vel dignitati, vel statui, quemadmodum sunt privilegia concessa episcopis et regularibus. Vide Salm. cap. 1. num. 17. et 18.

4. III. Qui habet privilegium pro foro pœnitentiali, etc. absolvendi a censuris, et pœnis ecclesiasticis, valde probabiliter potest eo uti etiam extra sacramentum, etiamsi facultas concepta esset in terminis: *Sacerdoti confessario.* Suar. l. 8. c. 6. n. 15. Castrop. d. 4. p. 2. §. 5. num. 6. et Salm. cap. 1, num. 33. cum Sylvest. Tamb. etc. contra alios qui probabiliter etiam negant.

5. IV. Loquendo de clausulis: clausula *ad instar* importat tunc valere privilegium, quando aliud (ad cujus formam secundum concessum est) fuit validum saltem a principio, quamvis postea revocatum fuerit, vel non acceptatum, ut advertit P. Mazotta. Alias enim, si primum privilegium fuerit nullum, nullum quoque erit secundum, dummodo in secundo non exprimatur id quod conceditur.

Suar. cap. 15. num. 2. Castrop. d. 3. pag. 2. §. 8. n. 1. Salmant. cap. 1. num. 39. cum Bonac. etc. et P. Mazotta tom. 1. de Privil. p. 221. v. Sexto. Hoc tamen currit (ut aiunt præfati auctores) quando dicitur : *Ad instar;* non vero si dicatur, *sicut concessum est*, etc. ut limitant Bon. et Garcias apud Salmanticenses. Clausula: *quatenus sacris canonibus non adversetur,* intelligitur de iis tantummodo canonibus in quibus est expressum : *non obstante quocumque privilegio.* Salm. cap. 1. num. 50. cum Navar. Suar. Garc. etc. Clausula, *supplentes singulos defectus*, intelligitur tantum de defectibus earum rerum, quæ requiruntur solum de *jure positivo*, et qui sunt tantummodo accidentales; non vero de defectibus naturalibus, aut substantialibus, utpote esset, si supplicans foret excommunicatus, aut si supplicatio foret subreptitia, vel fraudulenta; aut si defectus esset circa causam, aut personam supplicantis. Salm. cap. 1. num. 51. cum Barbosa, et Tambur. Aliæ clausulæ videri possunt apud Salmant. cap. 1. ex n. 40.

6. V. Loquendo de interpretatione privilegiorum, plura adnotanda sunt. Notetur 1. omne privilegium interpretandum esse eo modo, quo privilegiato non sit neque inutile, neque onerosum. Salm. cap. 1. num. 70. et 71. 2. Privilegia solum princeps, vel alii, quibus a principe foret commissum authentice, vel juridice possunt interpretari. Doctrinaliter vero potest ea interpretari quicumque vir doctus, cujus resolutioni licite potest acquiesci; ut omnes affirmant; et quando in privilegio prohibetur quæcumque interpretatio, de sola authentica et juridica est intelligendum; vide Salm. cap. 1. num. 72. et 73., aut ad summum intelligi debet de interpretatione quæ fit *ex professo*, ut dictum est de legibus (tract. 2. n. 75.) 3. a Clemente IV., et ab aliis Pontificibus prohibentur episcopi interpretari juridice privilegia regularium. Solum id ab Alexandro VI. et Paulo III. (quando apostolica sedes consuli nequit) concessum est jurisperitis, cæterisque judicibus in favorem regularium. Idem concessum est generalibus visitatoribus, et etiam provincialibus, et prælatis immediatis, quoties ipsi peritos consulunt. Idem locum habet in interpretatione regularum, constitutionum, et consuetudinum. Eodem modo possunt iidem prælati auferre,

vel limitare subditis usum privilegiorum. Vide Salm. c. 1. num. 74. 75. et 76.

7. Notandum 4. quod generaliter loquendo de privilegiis, omne privilegium large est interpretandum ut habemus ex cap. Olim 6. de Verb. sig. ubi dicitur: *Cum beneficia principum interpretanda largissime etc.* Et ex l. ult. ff. de Const. Princ. Contra vero privilegia odiosa stricte sunt interpretanda, cujusmodi sunt illa quæ sunt derogatoria juris communis, aut statutorum, et consuetudinum particularium, dummodo hæc statuta non sint contra jus commune; aut dummodo privilegium non sit insertum in *corpore juris;* ideoque aiunt Sanch. et Mazotta, Sanch. de Matr. lib. 8. d. 1. n. 8., et Mazotta l. c. p. 223. cap. 2. v. Resp. omnia privilegia realia late esse interpretanda; ob suam enim perpetuitatem habentur tanquam inserta in jure communi. Insuper excipitur si alias privilegium redderetur inutile, aut si in eo extaret clausula, *ex certa scientia*, vel *ex motu proprio.* Vel si privilegium esset absolvendi, dispensandi, aut communicandi illud ad alios. Salm. tr. 18. c. 1. n. 78. ad 80. Privilegia vero in præjudicium aliorum, cujusmodi essent ad obtinenda plura beneficia, aut ad conferenda beneficia vacantia, aut contra observantiam regularem, stricte sunt interpretanda, etiamsi concessa fuerint *ex motu proprio.* Salmant. n. 83. et 84.

8. Hoc vero intelligendum est de privilegiis concessis personis particularibus: sed ea, quæ sunt concessa alicui ordini, conventui, communitati, aut ad aliam piam causam, omnia sunt interpretanda non modo late, sed etiam latissime, etiamsi adversentur juri communi, vel alicui tertio, quemadmodum communissime affirmant DD. Suar. c. 27. n. 7. Castrop. d. 4. p. 10. num. 6. Mazotta l. c. et Salm. cap. 1. num. 27. et 29., et iterum n. 85. et 86., cum Azor. Laym. Sylvest. Bonac. Henr. Coninch. Lezana, Bord. et aliis. Privilegia enim communitatibus concessa præsumuntur omnia esse remuneratoria servitiorum præstitorum, et ideo omnia habentur tanquam favorabilia, ex l. Sicut persona, ff. de Relig. vid. Salm. cap. 1. n. 23. ad 27.

9. VI. Loquendo de communicatione privilegiorum notetur 1. quod religiones medicantes communicant in

totum inter se de privilegiis præteritis, et futuris, tum circa personas, tum circa loca, festivitates, et indulgentias, prout habetur ex bullis Sixti IV. Clementis VIII. et Leonis X. Vide Salm. n. 88. et 89. Et hoc currit, quamvis religio, cui concessum est privilegium, vel non acceptaverit, vel eo usa non fuerit. Insuper quando ampliatur privilegium alicui religioni concessum, intelligitur ampliatum etiam quoad alias. Salm. cap. 8. n. 98. et 99. Insuper hæ religiones mendicantes communicant privilegiis cæterarum religionum, vel congregationum, vel collegiorum monasticorum, vel non monasticorum. Ita communissime Salmant. t. 18. cap. 1. num. 90. cum Rodr. Pelliz. Tambur. etc. Et hoc valet, etiamsi in privilegio concesso alteri religioni, vel congregationi, adsit clausula quod non communicetur; nam in aliis bullis de communicatione dicitur, quod tollatur quodcumque impedimentum communicationis. Salm. num. 107. cum Rodr. Basseo, Miranda, Bonac. Diana, Donato, etc. Hujusmodi privilegiis perfruuntur tam conversi, ipsi enim vere religiosi sunt, vid. Salmant. tract. 15. de Statu relig. cap. 1. num. 33. quam novitii, quemadmodum declaravit Clemens VIII., et est communis sententia (quidquid dicant quidam pauci) cum Suarez, Sanch. Castrop. etc. Suar. tom. 4. de Relig. tr. 10. lib. 9. cap. 1, num. 18. et Salmant. ibid. cap. 3. num. 85, cum Sanch. Castrop. Lezana, et Pelliz. et aliis; fruuntur quoque religiosi ad episcopatum promoti, dummodo non agatur de rebus, quibus episcopi si uterentur, aliquod religioni præjudicium proveniret, ut esset habitatio in monasterio, datio suffragii, etc. Vid. Salm. dict. tract. 15. cap. 5. num. 43., cum Suar. Lez. et Castrop. Tertiarii autem, et tertiariæ (vel beatæ) subditæ mendicantibus, et quæ habitum religionis deferunt, et votum habent castitatis, (quibusdam tantum rebus exceptis) eorum quoque privilegiis gaudent, sed quatenus sunt capaces. Confratres scapularis, et cinguli (vocati *cordonis*), fruuntur tantum, et participant in omnibus indulgentiis et remissionibus peccatorum, sed non in alio. Salm. ibid. num. 94. cum aliis.

10. Notandum 2. Moniales tam ordinum mendicantium, quam non mendicantium, gaudere privilegiis monacho-

rum sui ordinis, et consequenter cujuscumque alterius ordinis in omnibus, quorum sunt capaces (intellige de favorabilibus). Hoc valet, etiamsi privilegium tantum de hominibus loqueretur, ut deducitur ex bulla Leonis X. Atque ita e contrario fratres gaudent privilegiis monialium ordinum, ex eo quia ipsi communicant (ut superius dictum est) privilegiis concessis cuicumque religioni, congregationi, aut monasterio. Vide Salmant. tract. 18., de Priv. cap. 1. num. 91. Sed redeundo ad moniales; hujusmodi privilegiis gaudent etiam illæ, quæ Pontifici, aut episcopo subjiciuntur, atque ita, quando religiosis conceditur privilegium, ut absolvantur, vel dispensentur a suo prælato, moniales subjectæ episcopo possunt quidem ab eodem absolvi, et dispensationem obtinere. Et hoc currit etiamsi in privilegio nominarentur tantum moniales, quæ regularibus subditæ sunt. Suar. de Leg. lib. 8. cap. 10. num. 7. Bonac. dist. 1. q. 3. p. 7. §. 2. n. 2. et Salmant. tract. 18. cap. 1. num. 92. cum Castrop. Lez. Pelliz. Bordonio, Boss. et aliis contra paucos.

11. Notandum 3. Privilegia non communicari quando sunt odiosa, vel contraria propriis statutis, adeo ut præjudicent bono sive communi observantiæ religionis. Castrop. dist. 4. §. 9. num. 2., et Salmant. cap. 1., num., 100. cum Pelliz. Lez. Portell. Tambur. Bord. Notetur 4. Privilegia alicui concessa non tanquam personæ particulari, sed ratione sui officii, seu dignitatis, vel tanquam membro illius communitatis, intelligi concessa omnibus aliis ejusdem officii, aut ejusdem communitatis. Et privilegia concessa subditis, seu prælatis inferioribus, etiam prælatis superioribus concessa intelliguntur. Salmant. cap. 1. n. 110. et 111. Similiter privilegia concessa alicui conventui, aut Ecclesiæ, aut particularibus alicujus conventus, sed tanquam membris illius, intelliguntur quoque concessa cæteris religiosis tam illius ordinis, quam aliorum, cui communicationem habent, quando scilicet eadem, vel similis ratio militat. Salmant. ibid. cum Pelliz. Garcias, Quint. Tamb. etc. Sed hoc non est intelligendum de privilegiis, quæ conceduntur alicui congregationi ad tempus determinatum, vel per brevia particularia sunt concessa alicui monasterio ob specialem aliquam causam, vel quando agitur de rebus

quæ difficile solent concedi. Salmant. cap. 1. num. 118., cum Peyrin. Tambur. Merula etc.

12. VII. Certum est, ut habetur ex propos. 36. damnata ab Alexandro VII. religiosos non posse amplius uti privilegiis jam revocatis per concilium Tridentinum. Verum hoc non obstante, attendendæ sunt quædam declarationes concilii factæ per S. Pium V. in sua bulla : *Etsi mendicantium*. Hæ sunt : 1. Quod seculares possunt audire sacrum et conciones in ecclesiis regularium. 2. Quod episcopus nequeat impertiri licentiam ingrediendi monasteria monialium exemptarum. 3. Quod quarta funerum non intelligitur nisi de eo quod affertur. Vide Salmant. tr. 18. c. 1. n. 137. 4. Quod confessarii monialium exemptarum, et concionatores regulares in propriis ecclesiis non examinentur ab ordinario; verum quod attinet ad confessarios, hoc privilegium abrogatum est per varias apostolicas constitutiones, et præsertim per bullam apostoli ministerii, emanatam ab Innocentio XIII. anno 1723, et confirmatam per Benedictum XIII. die 23. septembris anni 1724. Ibi §. 18. declaratur, quod confessarii monialium exemptarum debeant examinari, et approbari ab episcopo diœcesis, *remota quacumque contraria consuetudine etiam immemorabili*.

13. VIII. Distinguendum est *rescriptum gratiæ*, ut esset absolvendi, dispensandi etc., a *rescripto justitiæ*, ut exercendi jurisdictionem, appellandi etc. In rescripto gratiæ dicitur, *gratia facta*, quando delegatus habetur tanquam merus necessarius executor: *gratia facienda*, quando conceditur facultas dispensandi, et relinquitur arbitrio delegati. Rescriptum justitiæ expirat morte principis, dummodo res adhuc sit integra; et idem de rescripto gratiæ faciendæ. Oppositum vero dicendum de rescripto gratiæ factæ, ut absolvendi, recipiendi ordines *extra tempora*, de oratorio privato etc. Castrop. d. 3. p. 16. §. 4. n. 11. Sanch. de Matr. l. 8. d. 38. n. 43. Salm. c. 1. a n. 141. ad 146., cum Suar. Privilegium concessum cum clausula, *donec voluero*, probabiliter nón expirat post mortem concedentis. Salm. c. 16. n. 149. Quod si in concessione exprimatur officium delegati, mortuo delegato, transit etiam ad successorem. Salm. n. 150.

14. IX. Privilegium multis modis cessare potest, et 1.

per decursum termini constituti. 2. Per cessationem causæ finalis : intellige quando privilegium est concessum sub conditione dictæ causæ; sed quando concessum esset absolute, adest opinio valde probabilis, quod etiamsi cessaret causa finalis, non cesset tamen privilegium; neque cessat, quamvis semel privilegio usi fuerimus. Salm. c. 3. n. 3. et 4. juxta id, quod diximus de dispensatione, cap. II. n. 66., in fin. : 3. Ob renuntiationem privilegiati; in quo notandum est, quod particulares nequeunt renuntiare privilegiis communitatis; et ut valida sit renuntiatio, fieri debet in manu illius qui privilegium concessit, et ab eodem acceptanda. Vid. Salm. tr. 18. c. 2. n. 5. ad 8. : 4. Per usum contrarium, vel per non usum : in dubio tamen præsumptio semper est pro usu. Sed in hoc advertendum est, quod privilegia gratiosa, quæ non sunt aliis gravamini, ut absolvendi, dispensandi, vel jejunandi, et his similia, nunquam amittuntur per non usum, et etiam per usum contrarium, quamvis temporis longissimi. Suar. de Leg. l. 8. c. 34. n. 17., Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. §. 5. n. 4. Castrop. tr. 3. d. 4. p. 18. n. 3. et p. 19. n. 1. et Salm. c. 2. n. 13, cum Laym. Pont. Lez. Garcia, etc. Privilegia contra, quæ tertio sunt onerosa, ut non solvendi decimas et similia, præscribuntur per usum contrarium, et etiam per non usum privativum (non vero dumtaxat negativum), quod accidit, quando privilegiatus conscius jam sui privilegii, occasionibus oblatis, sponte uti recusavit. Hoc autem currit, dummodo in privilegio non sit clausula *utendi ad sui arbitrium*. Castrop. pag. 18. num. 4. Bonac. n. 3., et Salm. n. 14. cum Laym. Garc. Lez. etc. Insuper hoc intelligitur pro foro externo, nam in conscientia non amittit privilegium qui animum non habet renuntiandi. Vid. Salm. cap. 2. num. 18. Potest cessare etiam privilegium per abusum sive in totum, sive in partem. Salmant. num. 17.

15. Cessat 5. privilegium ob revocationem principis. In hoc autem distinguere oportet privilegia gratuita a remunerativis, et ab onerosis; si privilegium est mere gratuitum, revocari potest valide etiam sine justa causa : quamvis hoc non excusetur saltem a culpa veniali, si scandalum absit. Pont. lib. 8. cap. 19. num. 15. Castrop. p. 21. §. 3.

num. 3., et Salmant. cap. 2. num. 37., cum Suar. Sanch. Bon. etc. Si vero cum privilegio translatum fuisset dominium alicujus rei in privilegiatum, illud revocari nequit nec licite nec valide, nisi ob causam urgentissimam boni communis, vel gravis delicti, vel ob illas causas, ob quas revocari quit quælibet donatio. Castrop. p. 21. §. 2. num. 2. Bonac. p. 8. §. 2. num. 5. Suar. lib. 8. cap. 37. num. 7., et Salmant. cap. 3. num. 29., cum Pont. Garc. Lez. etc. Sed si privilegium est remuneratorium, vel ob justitiam, vel ob gratitudinem, semper requiritur justa causa, ut valide revocetur. Et si insuper est onerosum, ut exempli causa, concessum ob pretium acceptum, vel ob aliquod onus privilegiato impositum, tunc ut revocetur (ultra justam causam), requiritur compensatio. Et hoc dicendum de privilegiis remuneratoriis ob justitiam, ut dicunt communiter DD. Suar. l. c. num. 6. et 7. Pont. num. 13., et Salmant. tract. 18. cap. 2. num. 30. et 85., cum aliis.

16. Revocatio vero privilegiorum alia est *expressa*, alia vero *tacita;* quoad *expressam* regulariter loquendo sufficit clausula generalis, *non obstantibus privilegiis etc.* ut revocentur omnia privilegia in contrarium. Excipiuntur tamen 1. Privilegia concessa per modum contractus, sive onerosa sint, sive remunerativa, ob justitiam (ut supra dictum est) in quibus mentio specialis fit meritorum in particulari. 2. Privilegia quæ clausulam habent, quod non intelligantur derogata, nisi mentio particularis fiat. 3. Privilegia regularium, quæ etiam specialem mentionem requirunt, quia sunt remunerativa, et videntur clausulam habere derogatoriam futuræ revocationis, nisi eorum mentio specialis fiat, ut affirmant Rodriq. Portel. et Miranda apud P. Mazz. 4. Privilegia inserta in *corpore juris*, quia tunc sunt veræ leges, et ut revocentur, requiritur clausula specialis *non obstantibus legibus in contrarium, etc.* Suar. lib. 8. c. 38. n. 2. Bonac. t. 2. d. 3. p. 8. §. 4. n. 11. Castrop. tr. 3. d. 4. p. 21. §. 3 a n. 2. Pont. l. 8. c. 19. n. 16. Mazz. t. 1. de Priv. q. 2. c. 1. p. 231. et Salm. c. 2. n. 39. et 40. Idem asserunt Bonac. Sanch. Castrop. et Salm. cum Mol. Pell. aliisque quamplurimis, (contra Pontium) de privilegiis concessis ab aliquo conc. generali, quæ non censentur re-

vocata, nisi per clausulam expressam, *non obstante quacumque constitutione, etiam* a conc. generali edita; ut colligitur ex cap. Ex parte, et cap ult. de Capell. Mon. Banac. n. 13. Castrop. §. 4. n. 6. Sanch. de Matr. l. 3. d. 26. n. 7. et Salm. tr. 18. c. 2. n. 41. cum Pelliz. Boss. etc. contra Pontium n. 19. Opponit Pontius Ecclesiæ praxim, et quamdam declarationem S. Pii V. Sed Castrop. cum Garcia respondet, gratis id asseri; tantum inquit Garcia referri quemdam motum proprium S. Pii, in quo dicitur, quod concessiones propria Pontificis manu signatæ non egeant aliqua Tridentini revocatione, neque generali, neque speciali. Omnes vero præfatæ limitationes intelliguntur locum habere si non constet de contraria mente derogantis, quemadmodum omnes præfati DD. communiter affirmant, unde si in lege revocatoria adsit clausula *ex certa scientia*, aut *ex motu proprio*, aut *de potestatis plenitudine*, tunc revocatur omne privilegium quantumcumque qualificatum, exceptis onerosis; aut quando revocatio præjudicaret juri a tertio acquisito. Vid. Salm. c. 1. n. 40 et 42.

17. Quod attinet ad revocationem *tacitam*, privilegia ante concessa intelliguntur revocata per quamcumque legem universalem in contrarium, etiamsi in ea non adsit clausula revocatoria, quando ipsa lex, vel novum privilegium aliis concessum non posset effectum intentum sortiri, nisi revocatis privilegiis antea concessis; non præsumitur enim legislator velle condere legem inutilem, aut concedere privilegium elusorium, sive generale, sive particulare illud sit. Hoc tamen intelligendum est, quando privilegia prius concessa nota sunt principi, quemadmodum præsumitur de omnibus privilegiis insertis in *corpore juris*. Quod e contra non præsumitur de aliis quæ existunt *extra jus*; unde horum specialis mentio est facienda, Suar. l. 8. c. 30. n. 2. P. l. 8. cap. 19. n. 19. Castr. d. 4. p. 21. §. 4. n. 10. Bon. d. 3. p. 8. §. 4. n. 14. Salm. c. 2. n. 43. et 44., cum aliis communiter. Affirmant aliqui, ut Sot. Henr. et Quint. quibus adhærent Salm. tr. 10. de Cens. c. 2. n. 80. quod privilegium remanet in suo vigore, quousque revocatio non intimetur civitati, vel religioni. Verum ipsimet Salm. postea tr. 18. de Privil. c. 2. n. 45., se retractant, et merito asserentes cum Laym. Suar. Portell. et Lezana, quod suf-

ficit ad invalidandum privilegium, ut publicetur revocatio, et ut transeant duo menses a publicatione, ita ut pervenire possit notitia ad privilegiatos, quamvis de facto non perveniat.

Actum est usque adhuc de privilegiis in communi, in sequentibus tractatibus agetur de privilegiis in particulari ecclesiasticorum, episcoporum, et religiosorum.

CAPUT II.

De privilegiis ecclesiasticorum.

18. Quibus in rebus ecclesiastici sint exempti a potestate laicali. 19. De privilegiis canonis, et fori quoad personas. 20. Quoad bona. 21. Quis gaudeat hujusmodi privilegiis. 22. De beneficiatis. 23. De tonsuratis. 24. De illis qui deposuerunt habitum. 25. ad 28. De immunitate piorum locorum.

18. Ecclesiastici jure divino exempti sunt a potestate seculari quoad materias spirituales, vel mere ecclesiasticas, ut sunt ordinationes, electiones prælatorum, etc., ut constat ex can. 3. concilii Romani. Quoad personas vero, et loca ecclesiasticorum, quæstio est, utrum sint velne exempti jure divino? Multi negant, ut Lessius, Cajet. Becan. et Salm. tr. 8. de Ord. c. 7. n. 6. Multi alii affirmant, ut Suarez, et Azor. Laym. etc., et probant ex pluribus textibus, et præsertim ex c. Quanquam de Gentibus in 6., et ex Trid. sess. 15. c. 20. de Ref. *Ecclesiæ, et personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione, et canonicis sanctionibus esse constitutam.* Certum tamen est, ecclesiasticos tum jure canonico, tum civili non esse subjectos foro laicali. Vide jura ap. Less. de Just. l. 2. c. 33. dub. 3. Cæterum tenentur in conscientia illis legibus civilibus, quæ non repugnant eorum statui, non vi *coercitiva*, ut dicitur, sed *directiva*, ut uniformentur communitati. Est commune cum Salm. tr. 7. c. 7. n. 1. 6.

19. Ecclesiastici ergo gaudent I. exemptione circa suas personas. Præter privilegium canonis, cujus vigore incurrunt excommunicationem, qui injuste illos percutiunt, gaudent clerici immunitate, ne puniantur a curia laicali,

ut patet ex legibus à Becano relatis. De Sacr. c. 26. q. 9. Et quamvis jus civile eos eximat tantum in causis civilibus, et in criminalibus eas recognoscendi sibi jus reservaverit, nullatenus clericos condemnando nisi post degradationem; nihilominus jus canonicum totaliter eas exemit. Vide Salm. tr. 8. c. 7. ex n. 24. Verum his non obstantibus; in aliquibus casibus potest potestas laicalis ad clericorum carcerationem procedere, ut si, e. g. aliquem noctis tempore inveniret deferentem arma prohibita, vel sine veste clericali, vel inveniret *in flagranti* patrantem aliquod delictum, tunc enim potest ad ejus carcerationem procedere, ut postea remittat curiæ ecclesiasticæ; quod si interdiu illum invenerit, potest armis prohibitis spoliare. Potest etiam in quibusdam casibus illum castigare (sed non pœna mortis), si ille rebellionem adversus principem moliretur, aut populum ad seditionem excitaret, et a proprio episcopo de hoc non esset punitus. Insuper probabiliter potest supplicio afficere clericos notorie sodomitas; hi enim a Leone X. et S. Pio V. omni clericali privilegio spoliati sunt. Vide Salm. a n. 27. ad 29. et a n. 18. ad 20. Cæterum pro quocumque alio crimine clerici nequeunt puniri a curia seculari, cap. fin. de Vita, et Hon. cleric. et cap. In audientia 25. De Sent. excomm.

20. II. Gaudent ecclesiastici exemptione a foro laicali quoad propria bona tam ecclesiastica, quam quocumque alio modo acquisita; unde respectu illorum non tenentur solvere ullum vectigal, ut habetur ex. c. Quia, et c. Clerici de Immunit. Eccl. in 6. et ex l. Sancimus 22. c. de Sacros. Ecc. Vid. Salm. tr. 8. c. 7. n. 35. et 55. Clerici vero negotiatores circa bona mere ecclesiastica negotiationi jam destinata, spoliantur omni exemptione cap. Quanquam, 4. de Censib. in 6. Quoad vero reliqua bona propria, privantur post tertiam monitionem, Salm. n. 54. cum Less. Mol. etc. Insuper notandum hic est, quod in casu urgentis necessitatis potest princeps extrahere e domibus, et vendere frumentum ecclesiasticorum. Salm. tr. 8. c. 7. n. 17., cum Diana, et Molf.

21. Ii, qui gaudent præfatis exemptionibus tam quoad personas, quam quoad bona, sunt primo omnes regulares cum suis novitiis, et tertiariis, et etiam franciscanæ tertii

ordinis, carmelitanæ, etc. quæ deferunt habitum una cum voto castitatis : quemadmodum declaravit S. C. Insuper equites S. Joannis, S. Jacobi, Alcantaræ, et Calatravæ, ut probant Bon. Fill. et Diana. Vid. Salm. c. 7. n. 77. Insuper omnes clerici in *sacris* constituti. De aliis vero in *minoribus*, vel simpliciter tonsuratis, ita loquitur Trid. sess. 23. c. 6. de Ref. *Fori privilegio non gaudeat, nisi beneficium ecclesiasticum habeat, aut clericalem habitum, et tonsuram deferens alicui Ecclesiæ de mandato episcopi inserviat; vel in seminario clericorum, aut in aliqua schola, vel universitate, de licentia episcopi, quasi in via ad majores ordines suscipiendos versetur.* Atque hoc privilegio gaudent etiam clerici conjugati qui deferunt habitum et tonsuram, et Ecclesiæ inserviunt : verum in cap. ultim. de Temp. Ordin. in 6. prohibetur conjugatis tonsura, nisi velint religionem ingredi, vel in *sacris* ordinari prævia uxoris licentia. Vid. lib. 6. n. 827. in fin.

22. Igitur privilegio fori gaudent 1. beneficiati, etiamsi nulli Ecclesiæ inserviant, neque deferant habitum et tonsuram, ut probabiliter infertur ex concilio, ut volunt Salm. cum Fill. Diana, et Rodriq. adversus Suar. Et etiamsi non perspiciant fructus beneficii, neque possideant; sufficit enim, quod solum titulum habeant, ut aiunt Garcias, et Fillicius, et Diana contra Salm. Sufficit etiam capellania, vel præstimonium, quæ censentur tanquam vera beneficia : sed non sufficit pensio. Vide Salm. tr. 8. c. 7. n. 62. et 63. cum aliis.

23. Gaudent 2. clerici *in minoribus*, et tonsurati, dummodo habitum simul et tonsuram deferant, juxta id, quod affirmat concilium, *clericalem habitum, et tonsuram deferens*, et ut probabilius existimant multi DD. cum Castrop. et Barbosa, contra Salm., qui interpretantur particulam *et* pro particula *vel*, ita ut sufficere dicant utrumque, Vid. lib. 6. n. 827. dummodo Ecclesiæ similiter inserviant, sed quoad Ecclesiæ servitium (dummodo spirituale sit, quia temporale non sufficit) satis est, quod alicui Ecclesiarum serviant, etiamsi hæc destinata non sit ab episcopo, ut declaravit S. C. apud card. Lambertini. De Synodo l. 12. c. 6. n. 4.

24. Ut vero clerici in minoribus constituti foro priven-

tur (nam aliud de canonis privilegio dicendum) non requiritur trina monitio, quia hæc requiritur tantum pro beneficiatis, et pro ordinatis in *sacris*, ut deducitur ex c. Contingit de sententia excomm., vel pro minoristis, qui negotiis secularibus se addicunt, ut habetur, ex c. Ex litteris de vit. et hon. cleric. Vid. l. 6. n. 827, Sed sufficit, quod habitum et tonsuram dimiserint, quemadmodum pluries declaravit S. C. et quemadmodum communiter affirmant DD. apud card. Lambertini de Synodo l. 5, c. 12. n. 1. et apud Salm. tr. 8. c. 7. n. 65. Dummodo per longum tempus dimiserint, ut notant Salm. cum Bonac. Suar. Barb. et aliis. Quamvis vero præfati clerici nequeant allegare forum, potest nihilominus episcopus eos a foro seculari resumere juxta declarationem S. C. ab hodierno summo Pontifice approbatam. Vid. Lamb. loc. cit. n. 3. Illi vero clerici, qui habitum resumunt, jure gaudent privilegio, dummodo id in fraudem non faciant: quæ fraus tunc supponitur, cum aliquis in aliqua causa civili jam citatus fuisset ad forum laicale: aut pro causa criminali jam fuisset in carcerem conjectus; aut vero carcere sub cautione egressus: ut aiunt Salm. cum Bon. (adversus Guttierez, et Ceballos), et card. Lambertini cum pluribus decretis S. C. Salm. loc. cit. n. 67. et C. Lamb. de Synod. c. 162. n. 1. Magna vero quæstio est utrum potestas laicalis possit cognoscere causas innocentium adversus ecclesiasticos. Quidam theologi absolute affirmant: sed quidam alii magis communiter tantummodò admittunt, quando aut nullo modo, aut difficulter potest haberi recursus ad superiores ecclesiasticos majores. Vid. Salmant. tract. 8. cap. 7. ex n. 76.

25. Immunitas autem ecclesiastica locorum quoad asylum delinquentium, competit jure ecclesiastico et civili omnibus ecclesiis quamvis interdicto subjectis, sive pollutis, et etiam dirutis (nisi omnino præsulis auctoritate fuerint profanatæ), earumque capellis, sacristiis, cœmeteriis, etiam ab ecclesia separatis, muris, campanilibus, tectis, atriis, atriorum gradibus, cum quadraginta passibus ultra pro ecclesiis cathedralibus, et triginta pro aliis ecclesiis (sed hoc intelligendum de illis, quæ sint positæ extra mœnia urbis, vel loci), dummodo non intercedat via publica, aut aliqua secularium domus: aliud vero est si domus sit ali-

cujus clerici. Vid. Salm. tr. 8. c. 7. ex n. 76. Gaudent eadem immunitate hospitalia, in quibus extat aliqua capella publica, oratoria ab episcopis erecta, palatium episcopale, et domus regularium cum suis dormitoriis, claustris, hortis, et porticibus ante ecclesias vel monasteria. Vide Salman. tract. 8. cap. 7. a n. 84.

26. Omnes vero delinquentes dummodo sint christiani, licet hæretici, aut interdicti, aut in carcere inclusi, qui ruptis carceribus ad prædicta sacra loca confugerint, hac gaudent immunitate. Et in hoc reprobatur quælibet consuetudo in contrarium : cap. Noverint, de Sent. excomm. et authent. de Sacros. Eccles. ib. n. 88. Excipiuntur tamen in bulla Gregorii XIV. latrones publici, depopulatores agrorum, qui committunt homicidium per proditorium, vel per assassinium (sed regnans summus Pontifex excepit omnia homicidia pro tota Ecclesia), vel in ipsa ecclesia, vel cœmeterio, insuper hæretici et rebelles contra eamdem personam principis. Vid. Salm. tr. 18. c. 5. num. 91. cum Suar. Castrop. Pelliz. Guttier. etc. Et in casibus clare exceptis potest judex secularis ex se extrahere ab Ecclesia delinquentes juxta communem praxim. In dubio autem judicium exceptionis spectat ad episcopum; ita Salm., et alii. Vid. Salm. ex n. 96. Præter delinquentes exceptos, omnes alii gaudent immunitate, quemadmodum gaudent debitores ad Ecclesiam confugientes. Salm. n. 95.

27. Quæstio est, utrum clerici et religiosi gaudeant eadem immunitate respectu suorum præsulum : affirmant multi, ut Barb. Bordon. Guttierez, quibus suffragatur quædam declaratio sacr. congreg. atque hæc sententia est probabilissima, ut aiunt Salm. Nihilominus ipsi cum sententia communissima Suarez, Castrop. Laym. Bon. Sylv., aliorumque, negant tam vigore bullæ Gregorii XIV, quæ respectu præfatæ immunitatis loquitur tantummodo de laicis, *Ut laicis ad ecclesiam confugientibus, etc.* quam vigore communis, et jam receptæ consuetudinis; alias enim religiosi semper in monasterio commorantes difficulter possent puniri. Sicuti vero possunt superiores ecclesiastici (episcopi et eorumdem vicarii) extrahere proprios subditos ab ecclesia, ita quoque, si opus sit, possunt eamdem extrahendi licentiam curiæ seculari concedere. Salm. tr. 10.

num. 20. Episcopus vero nequit extrahere suos clericos ab ecclesiis regularium, non ratione immunitatis, sed quia illa sunt loca a sua jurisdictione exempta.

28. Extrahentes vero, aut illi qui tentaverint extractionem, incurrunt excommunicationem *ipso facto*, a qua nequeunt absolvi nisi a Pontifice. Quidam DD. opinati sunt, ab hujusmodi excommunicatione posse absolvi etiam ab episcopo; ita Salmanticenses cap. 3. de Privileg. tr. 18. n. 116. et 117, cum Bon. Castrop. et aliis. Id tamen negandum cum Fagnano in cap. Cum pro causa, de Sentent. excommunic. Farinac. et aliis; nam Gregorius XIV. declaravit, quod violatores immunitatis incurrunt censuras omnes, et pœnas prius impositas a canonibus, conciliis, et aliis Pontificibus iis, qui violant libertatem, his verbis: *Declaramus, eum ipso facto censuras et pœnas ecclesiasticas incurrere, quæ contra libertatis, juris, et immunitatis ecclesiasticæ violatores per sacros canones, et conciliorum generalium, nostrorumque prædecessorum constitutiones sunt promulgatæ.* Contra vero habetur ex Extrav. 3. Inter communes, de Pœnitent. et Rem. Pauli II. quod olim adversus violatores ecclesiasticæ libertatis excommunicatio papalis jam inflicta fuerat. Nec obstat dicere, prius pontifici reservatam esse tantum violationem libertatis, quæ personas respicit, non autem violationem immunitatis, quæ respicit loca; et quod tametsi a Gregorio lata fuerit excommunicatio contra violatores immunitatis, minime tamen fuit illa Papæ reservata; reservatio autem excommunicationis, nisi exprimatur, facta non censetur. Respondetur enim, quod cum Gregorius, violationi immunitatis eamdem imposuerit censuram, quæ prius imposita erat violationi libertatis, si reservata erat censura quoad læsionem libertatis, est etiam reservata quoad læsionem immunitatis. Tanto magis, quod Clemens VIII. duobus decretis ab ipso emissis super casus Papæ, et episcopis reservatos, in primo decreto prohibuit omnibus confessariis absolvere a quocumque casu reservato Pontifici; in altero autem inter casus papales, quos ibi enumerat, docet adesse violationem immunitatis juxta bullam Gregorii XIV.; cæterum satis erat, quod læsio immunitatis vocaretur casus papalis, ut ab episcopis nequiret absolvi. Hoc tandem Fagnanus numer. 36., re-

fert sic decisum fuisse a sacr. congreg. concilii. Deinceps advertendum hic est, quod religiosi qui expellerent a suis ecclesiis aut monasteriis aliquem delinquentem ad evitandum aliquod incommodum seu periculum, hi non violant immunitatem, et rite id facere possunt. Salm. n. 118.

CAPUT III.

De privilegiis episcoporum.

I. — 29. De facultate *cap. Liceat.* Utrum valeat episcopus dispensare in irregularitate *ex dilecto*, et *ex defectu* dubia. 30. Quibus in locis non est receptum Tridentinum, etc. 31. Qui veniat nomine episcopi. 32. De peregrinis. Et utrum episcopus absolvere possit a casibus papalibus extra confessionem. 33. Quomodo delictum intelligatur occultum. 34. Utrum episcopus valeat hanc facultatem delegare. 35. Utrum a casibus ab aliis episcopis reservatis etc. 36. Si a casibus post concilium etc. 37. Utrum episcopis possit absolvere confessarium absolventem complicem in peccato turpi. 38. Utrum episcopi a casibus bullæ Cœnæ etc. 39. Utrum valeant dispensare in irregularitate, quæ per hæresim incurritur. 40. Utrum valeant absolvere impeditos. 41. Et utrum per alios. 42. Qui dicantur *impediti.* 43. De perpetuo *impeditis.* 44. Utrum hi teneantur per epistolam etc. 45. Utrum teneantur saltem recursum habere ad episcopum? Quid, si recurrere nequeant etc. Quid, si sint in mortis articulo? II. -- 46. 47. et 48. De sex casibus episcopalibus, et præsertim de absolutione censuræ propter percussionem clerici. III. — 49. De dispensatione cum illegitimis. 50. Cum bigamis. IV. — 51. Circa irregularitates ob delictum occultum; et quid si homicidium sit omnino occultum. 52. De homicidio casuali. V. — 53. Circa inhabilitates. VI. — 54. De facultatibus episcoporum circa matrimonia. 55. De dispensatione circa publicationes, votum castitatis, et impedimentum ad petendum, *remissive.* Circa impedimenta dirimentia dubia. 56. Circa dirimentia certa, si matrimonium sit contractum. 57. Si non sit contractum. 58. Utrum episcopus possit hanc facultatem delegare. VII. — 59. De dispensatione interstitiorum. VIII. — 60. De dispensatione cappellani, ut celebrare valeat in alia ecclesia. IX. —61. De celebratione post meridiem. X. - - 62. De oratoris. 63. Quibus in locis possit celebrare episcopus. 64. Utrum valeat dispensare ad celebrandum domi. XI. --- 65. De facultate episcoporum, et prælatorum circa electionem proprii confessarii. XII. — 66. Contra clausuram monialium. 67. De approbatione confessariorum monialium. XIII. — 68. Utrum valeant commutare ultimas voluntates. XIV. --- 69 De compositione in restitutionibus incertis. XV.-- 70. De re-

ductione missarum. 71. De unione beneficiorum, novarum parochiarum electione etc.

29. Episcopi vigore Tridentini sess. 24. cap. 6. Liceat, sequentes habent facultates : *Liceat episcopis in irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, et aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare; et in quibuscumque casibus occultis, etiam sedi apostolicæ reservatis, delinquentes... sibi subditos, in diœcesi sua per se ipsos, aut vicarium ad id specialiter deputandum, in foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutari. Idem et in hæresis crimine in eodem foro conscientiæ eis tantum, non eorum vicariis sit per missum.* Quare episcopi vigore dicti cap. Liceat, dispensare possunt in omnibus irregularitatibus et suspensionibus papalibus incursis ob delictum occultum, excepto homicidio voluntario, aliisque deductis ad forum contentiosum. Diximus ob delictum occultum; unde bene aiunt Bonacin. Castrop. Salmanticens. etc. quod non potest episcopus vigore prædictæ facultatis dispensare in aliqua irregularitate occulta ex defectu; vid. lib. 7. n. 469. nisi esset dubia, ut probabiliter tenent Fagnanus, et Tournely cum Gibert aliisque, deducentes ex c. Nuper de Sentent. ex c. Fagn. in c. Veniens de Fil. Presbyt. n. 7. et 8. Tournely cum aliis tom. 2. p. 116. Sed insuper absolvere possunt proprios subditos vel per se, vel per alium sacerdotem ad id specialiter deputatum, a casibus papalibus occultis; quinimo juxta concilium poterant antea etiam ab hæresi absolvere (per se, non per alios); sed vide dicenda num. 38.

30. Quoad hanc concilii facultatem plura notatu digna consideranda sunt. Notandum 1. quod in iis locis, in quibus Tridentinum non est receptum, nequeunt episcopi uti præfata facultate cap. Liceat, ut notant communiter DD. Suar. de Censur. d. 41. n. 6. Sanch. Dec. l. 2. c. 11. n. 2. Salm. de Pœnit. t. 13. n. 3. dum alter. Castr. t. 1. tit. 4. d. 4. p. 3. §. 2. n. 2. cum Barb. et Garc. et merito : facultas enim concilii non recipitur ab episcopis, nisi per acceptationem illius : et valde incongruum esset, ut is concilii gauderet privilegiis, qui onera subire recusaret.

31. Notandum 2. sub nomine episcoporum communi sententia venire etiam vicarios capitulares, sede vacante;

non vero vicarios episcoporum ex generali eorum commissione vicariatus; nam vicarius bene potest, quod potest episcopus potestate ordinaria propria (ut dicetur n. 37), non vero id, quod potest episcopus potestate delegata, quamvis ordinaria, utpote adnexa officio, ut dicetur n. 34 et 47. Præterquam quod hac in facultate requirit concilium expresse delegationem specialem. Vid. Sanch. de Matr. l. 2. d. 40. n. 16. Utrum veniant abbates, et alii qui jurisdictionem episcopalem habent? negant Coninchius, Barb., et alii cum P. Suar. qui affert etiam quamdam declarationem S. C. Affirmant vero communius Fagnanus, Sanchez, Castrop. Sairus, Avila, Salm. La-Croix etc. dicentes, quod, quando concessio facta est in jure, habet rationem legis, quæ extenditur ad omnes casus, in quibus currit eadem ratio: alias, aiunt, talium prælatorum subditi ad quem recurrerent, non haberent. Vide l. 6. n. 593. vers. Eamdem, et l. 7. n. 79.

32. Notandum 3. nomine subditorum venire etiam peregrinos, qui ab episcopo loci absolvi possunt ab omnibus casibus papalibus occultis, ut docent Suar. Sanchez, Bonacina, Navarrus, Barbosa, Trullenchius, Bossius, aliique; quia, etsi Tridentinum concedat episcopis, ut absolvant tantummodo delinquentes sibi subditos, nihilominus, aiunt præfati AA. quod exteri subjiciendo se foro sacramentali jam fiunt illorum subditi; et P. Suarez affert etiam quamdam declarationem S. C. in qua dicitur, peregrinum posse quidem absolvi a præfatis casibus occultis ab episcopo loci, non vero a suo proprio, quia absolutio sacramentalis, de qua loquitur concilium, requirit præsentiam. Vid. lib. 6. n. 593. et ideo in eadem declaratione dictum fuit, quod episcopi extra sacramentum nequeant a casibus jam dictis absolvere, contra id, quod asserunt Salmanticenses cum Bonacina, aliisque, imo Fagnanus tradit, in cap. Dilectus de Temp. ordin. n. 36, hoc idem declaratum etiam fuisse a Gregorio XIII. Hoc currit quoad absolutionem a casibus, sed quoad dispensationem ab irregularitatibus, et suspensionibus propter delictum occultum, idem Gregorius XIII. declaravit, non posse illam concedi ab episcopis loci, nec etiam iis, qui ibidem officium prætoris, vel medici exercendo commorarentur, ut refert Fa-

gnanus l. c. Utrum vero proprius episcopus valeat dispensare in irregularitate cum subdito absenti in aliena diœcesi, negant Avila aliique; sed communius et probabilius affirmant. Bonac. Tournely, Suar, Barbosa, Sanch. Salm. etc., quia dispensatio potest etiam absentibus dari, et jurisdictio voluntaria potest etiam extra proprium territorium exerceri. Neque obstant verba illa in diœcesi sua, præfati cap. Liceat, quoniam aiunt Salm. et Tourn. illa sufficienter verificari, quando episcopus dispensat a sua diœcesi. Imo valde probabiliter dicunt Suar. Sanch. La-Croix, et Holzman cum Castrop. et Pignatello, præfata verba non referri ad primam partem dispensationis irregularitatis, sed tantummodo ad secundam (in qua sunt posita) de absolutione casuum : unde concludunt posse episcopum dispensare, etiamsi ipse et subditus maneant extra propriam diœcesim. Vid. l. 7. n. 81.

33. Notandum 4. Nomine *delicti occulti* non intelligendum illud, quod potest in judicio probari per duos testes, ut quidam volunt, ratione cujusdam declarationis S. C. apud Fagnanum, in qua dicitur quod tutus sit in conscientia, qui tali casu absolutus, vel dispensatus sit; sed ut vult communior sententia, nomine *delicti occulti* intelligendum quodcumque delictum, quod aliquo modo possit celari; etiamsi in judicio probari possit. Unde dicunt Azorius, Sanch. Tournely, Bonac. Castropal. Salmanticenses, aliique, tunc delictum non censeri occultum, quando innotuit majori parti oppidi, vel viciniæ, vel collegii, dummodo ibi decem saltem commorentur personæ. Vid. lib. 6. n. 593. v. Hic autem. Et card. Lambertinus notif. 87. n. 45. in fin. cum Tiburtio, Navarro, Siro, etc. (loquendo de impedimentis occultis matrimonii, ubi currit eadem regula) asserit, haberi pro occulto impedimentum illud, quod innotuit septem vel octo in aliqua civitate, et sex in aliquo oppido. Et idem Fagnanus in cap. Vestra. de Cohab. cler. etc. num. 118. testatur, S. pœnitentiariam habere pro impedimento occulto illud, quod quatuor, aut quinque tantum personis sit notum. Imo mihi constat S. pœnitentiariam dispensasse in quodam impedimento quod decem circiter personis innotuerat, Vid. lib. 6. n. 1111. Præterquam quod idem Fagnanus affirmat, tunc delictum vel impedimentum non censeri

occultum, quamvis duobus testibus notum, quando in concessione absolvendi, aut dispensandi extat clausula, *dummodo sit omnino occultum.*

34. Dubitatur hic 1. utrum episcopus possit generaliter delegare aliis sacerdotibus hanc Tridentini facultatem? Quoad dispensationem irregularitatum, sufficit (ut dicunt Suarez, Barbosa, Sanchez, aliique) quod episcopus simpliciter aliis suam facultatem committat, sine ulla speciali deputatione, quoniam præfata dispensandi facultas vigore concilii competit hodie episcopis de potestate ordinaria, cum ea annexa sit officio episcopi, non vero industriæ personæ. Quantum autem ad absolutionem a casibus, quidam affirmant requiri specialem deputationem pro quocumque casu particulari attentis verbis Tridentini, *per se, aut vicarium ad id specialiter deputandum.* Verum hoc non obstante, communissima sententia est et probabilior cum Suarez, Sanchez, Barbosa, Navarro, Layman, La-Croix, Salmanticensibus, etc. posse episcopum etiam generaliter delegare alicui sacerdoti hanc facultatem cap. Liceat, dummodo expresse illam specificet, quoniam specificando jam habetur pro facta specialis deputatio, quæ recte quidem poterit inde generalis esse pro cunctis casibus occurrentibus; nam, ut diximus, hæc facultas hodie competit episcopis *de jure ordinario*, utpote annexa dignitati episcopali. Vide lib. 6. n. 594. dub. 9.

35. Dubitatur 2. utrum episcopus absolvere possit, aut delegare, vigore cap. Liceat, facultatem absolvendi etiam a casibus reservatis cum censuris ab aliis episcopis, quando sunt occulti? Bonacina, et alii affirmant ob particulam *etiam*, quæ in eodem capite legitur: *In quibuscumque casibus occultis* ETIAM *sedi apostolicæ reservatis.* Unde aiunt, ne particula *etiam* inutiliter videatur apposita, intelligendam esse concessam episcopis facultatem absolvendi etiam a censuris occultis ab aliis episcopis sibi reservatis; ita Bonac. de Censur. disp. quæst. 3. punct. 3. Quæres quinto etc. Ibique addit, hoc videri receptum consuetudine, quæ conferre solet jurisdictionem. Item addit, hoc intelligendum, *modo illa censura lata sit per statutum, vel per sententiam generalem;* nam, si lata sit per sententiam particularem, existimat, absolutionem impenden-

dam esse a prælato, qui eam tulit, vel ejus superiore, vel successore. Ratio, quia eo casu, cum censura lata sit per sententiam particularem, crimen non est amplius occultum, sed publicum; citatque Suar. t. 5. disp. 7. sect. 2. n. 27. Avilam, Coninch. et alios. Idem tenent Barbosa Collect. DD. in concil. Trid. sess. 24. de Reform. c. 6. n. 43. verb. Quoscumque subditos; intra quos numerat etiam advenas, et peregrinos, et etiam vagabundos, quia isti subduntur episcopo loci ratione fori sacramenti pœnitentiæ, citatque Suar. Sanchez, Navar. Bossium, Trunchell. etc. Idem tradit Barbosa cum aliis de potest. episc. alleg. 39. n. 27. Idque ibi referunt decisum Nicol. Garc. de Benef. p. 11. 2. c. 10. n. 139. in 3. Decl. Armentar. lib. 7. de Irregul. n. 18. et Steph. Dalvin. de Potest. episc. cap. 26. in fin. Id tamen videtur intelligendum juxta limitationem Clementis X. qui in bulla Superna, edita 21. juin. 1670. ait, *posse regularem confessarium in diœcesi, in qua est approbatus, confluentes ex alia diœcesi a peccatis in ipsa tantum reservatis absolvere; nisi eosdem pœnitentes noverit in fraudem reservationis ad alienam diœcesim pro absolutione obtinenda migrasse.* Quomodo autem intelligi debeat illud, *in fraudem*, vide dicta lib. VI. de Pœnit. tract. 4. cap. 2. dub. 4. n. 589. vers. Quomodo etc. ubi probabilius censemus cum Roncaglia et aliis, illud *in fraudem* intelligendum esse, cum quis alienam petit diœcesim ob principalem finem obtinendi absolutionem, vitandique judicium proprii pastoris. E contra auctor Theologiæ moralis in usum seminarii Petrocorensis relatus a Bened. XIV. in opere de Synodo diœces. lib. 5. c. 5. n. 8. scribit: *Receptissima consuetudo est, ut viatores, mercatores, aliique, qui propter negotiorum necessitatem, vel ob pium alium finem, in alienas diœceses transeunt, ibi possint sacramentaliter absolvi.*

36. Dubitatur 3. utrum facultas Tridentini intelligatur concessa episcopis pro casibus, et irregularitatibus post concilium reservatis? Garcia, et Floronus apud Dianam negant, et inferunt ex quadam declaratione Gregorii XIII. in qua, cum dubitatum fuisset, utrum episcopus posset absolvere monialem frangentem clausuram, ab excommunicatione (quando est occulta) a S. Pio V. reservata, Pontifex declaravit non posse. Attamen sententia

communissima cum Sanchez, Bonacina, Suarez, Bossio, Diana, Vega, aliisque jure affirmat; in cap. enim Liceat, conceditur facultas indefinite; et secundum axioma generale: *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.* Neque obstat laudata declaratio, quia in bulla S. Pii extabat clausula, *a qua, præterquam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi nequeat.* Unde prorsus non dubitamus cum Diana, quod per illas bullas, in quibus extat aliqua clausula derogatoria, ut est illa *nisi in mortis articulo*, intelligitur ablata episcopis facultas. Vide lib. 6. n. 594.

37. Dubitatur 4. utrum episcopus vigore cap. Liceat, possit absolvere ab excommunicatione papali, quam per bullam N. SS. P. Benedicti XIV. Sacramentum, incurrunt confessarii absolventes suos complices in peccato turpi? Ex parte una videtur, non posse, quia, cum casus iste per se sit occultus, si episcopi possent ab illo absolvere, evaderet inutilis Pontificis reservatio; et jam diximus n. 16. quod intelligitur tacite revocatum omne privilegium, quando aliter lex emanata post privilegii concessionem non posset suum effectum sortiri. Ex alia posset quis respondere, quod, salva episcopis jam dicta facultate, memorata reservatio non remaneret prorsus inutilis, tum quia evenire potest, quod casus aliquando publicus fiat; tum quia reservatio ista saltem Romæ suum semper sortietur effectum, et in omnibus aliis locis, in quibus Tridentinum non est receptum, et in quibus (ut diximus n. 30). nequeunt episcopi hoc privilegio gaudere.

38. Dubitatur 5. utrum episcopis vigore bullæ Cœnæ ablata fuerit præfata Tridentini facultas respectu hæresis occultæ, et respectu aliorum casuum per ipsam reservatorum? Negant Navarrus, Coninch. aliique, a quibus non dissentiunt Milante, Concina, et Salmanticenses, dicentes, quod in bulla non fuerit expresse revocata concessio Tridentini, quemadmodum oportebat ex. c. Nonnulli de Rescrip. Sed nos cum sententia communiori affirmamus, et ob plures S. C. declarationes, tam vigore clausulæ derogatoriæ *Nisi in mortis articulo*, quæ in bulla jam legitur, ut diximus antecedenti n. 36. quam vigore alterius clausulæ, qua prohibetur ab illis absolvere, *prætextu quorumvis indultorum per nos, ac cujusvis concilii decreta*

concessorum. Hac de re plures, a Fagnano, et cardinali Lambertino, de Synodo l. 7. c. 32. afferuntur declarationes etiam S. Pii V. et Gregorii XIII. Insuper ab Alexandro VII. damnata fuit propositio 3. quæ dicebat, quod prior sententia a S. C. fuerat *visa et tolerata.* Quæ damnatio, ut recte dicunt Viva, Holzman, Elbel, prælaudatus cardinalis Lambertinus, de Synodo l. 7. c. 32. certe reddidit improbabilem contrariam sententiam; nam cum Pontifex declaraverit, nunquam illam fuisse toleratam, implicite quoque declaravit, non esse tolerandam: unde Lambertinus concludit, quod non sine temeritatis nota quis ea hodie uti possit.

39. Advertendum tamen hic est, quod licet episcopus in foro interno nequeat ab hæresi occulta absolvere, potest nihilominus tanquam delegatus apostolicus dispensare in irregularitate incursa ob dictam hæresim occultam, ut dicunt Salmanticenses, et Felix Potestas. Vide lib. 7. n. 76. Insuper potest episcopus ut delegatus apostolicus absolvere hæreticum, etiam notorium, quoad forum externum, facta prius abjuratione coram notario et testibus: et postquam absolutus fuerit ab episcopo delinquens, tunc poterit ipse absolvi a peccato hæresis a quolibet confessario; ita affirmant communiter DD. Ronc. t. 4. q. 1. c. 6. q. 4. p. 81. cum Far. ac Castr. de Fide tr. 4. d. 4. p. 3. §. 2. n. 1. et 2. cum Sanch. Nav. Bann. Gutt. Comit. Viv. etc. ex bulla, Cum sicut, Clem. VII. edit. ann. 1530.

40. Dubitatur 6. utrum episcopus absolvere possit ab hæresi, et ab aliis casibus bullæ Cœnæ, impeditos ire Romam? Alii absolute negant. Alii negant tantum in hæresi. Sed nos affirmanus communiter posse, cum communi sententia theologorum et canonistarum, quam tenent Lugo, Layman, Conc. Roncag. Castrop. Milante, Salm. Coninchius, Avila, Potestas, Viva, Pellizzarius, etc., quia stante impedimento, restituitur episcopis potestas ordinaria, quam prius habebant super dictis casibus vigore cc. 13. 29. et 58., de Sententia excomm. ubi quamvis sermo habeatur tantum de censura ex percussione clerici, tamen communiter DD. extendunt ad omnes alias censuras, et specialiter ex c. Eos, qui 22., eodem tit., ubi generaliter sermo habetur de omni censura *canonis*, vel

hominis, et dicitur, cum ad illum, a quo fuerant absolvendi, nequeunt, propter impedimentum, habere recursum, ab alio absolvantur. Vid. l. 7. n. 84.

41. Et notandum hic 1. quod in tali casu impedimenti episcopus non solum absolvere potest ab hæresi per seipsum, sed etiam per alios generaliter delegatos. Nec obstat Tridentinum, in quo dicitur, *eis tantum, non vicariis sit permissum*, quia tunc episcopus non absolvit virtute concilii, sed juris communis, juxta quod ex potestate ordinaria conceditur episcopis absolvere, et delegare, ut in aliis casibus. V. l. 7. n. 90.

42. Notetur 2. quod respectu eorum, qui sunt impediti, veniunt senes, mulieres, infirmi, impuberes, pauperes, et illi, qui aliquam habent inimicitiam, et omnes alii, *qui habent alias justas excusationes, quibus ab itinere rationabiliter excusentur*, ut habetur ex c. De certo, de Sentent. excomm., et ex c. Ea noscitur; et quamvis eodem tit. In hoc autem advertatur, quod, si impedimentum sit temporale, et notabile (durans exempli causa sex, vel septem mensibus) tunc impediti possunt bene absolvi, sed ipsi, exceptis mulieribus, et pueris, debent juramentum præstare se præsentandi, cessante impedimento, sedi apostolicæ, saltem per procuratorem, ut ab illa directe absolvantur; et non se præsentantes reincident in eamdem censuram, ut habetur ex cap. Eos qui de Sent. excomm. in 6. Et hoc currit, etiamsi emendati sint, et partibus offensis satisfecerint. Vid. lib. 7. num. 85. ad 87.

43. Si vero impedimentum sit perpetuum (id est duraturum sit per decem annos, vel saltem quinque, ut dicunt Roncaglia, Viva et Tamb.) absoluti remanent penitus liberi ab obligatione se præsentandi. Sed generaliter loquendo impediti in perpetuum dicuntur 1. Filiifamilias. 2. Religiosi, etiamsi incurrerint censuram ante ingressum. 3. Senes septuagenarii. 4. Servi. 5. Pauperes. 6. Damnati in vita ad triremes, vel carceres. 7. Infirmi morbo gravi, et diuturno, ut quartana, et simili. 8. Qui alere tenentur, vel ministrare bona familiæ. 9. Omnes mulieres, etiamsi non moniales (excepta excommunicatione, quæ incurritur a monialibus ob fractionem clausuræ, quamvis occultam, quæ semper reservatur Papæ ex declaratione

Gregorii XIII., ut diximus num. 36). 10. Impuberes, etiamsi peterent absolutionem post pubertatem. 11. Qui convivunt in loco aliquo unde egredi nequeunt, ut milites, seminaristæ. Et tandem cæteri omnes, qui nequeunt Romam ire sine gravi damno, vel spirituali, vel temporali. Vid. lib. 7. n. 87. et 88.

44. Notandum 3. quod taliter impediti secundum probabiliorem, communemque sententiam Castropal. Avilæ, Coninchii, Milantis, Roncagliæ, Salmanticensium, Vivæ, Sporer, Dicastilii, aliorumque (contra Bonac. et Potestatem) non tenentur recurrere Romam per procuratorem, aut per epistolam; quia stante impedimento (ut diximus n. 40), restituitur episcopis potestas ordinaria absolvendi, quæ ipsis per pontificiam reservationem fuerat ablata. Eo magis, quia lex ad aliud non obligat, nisi ad recursum personalem; unde qui personaliter Romam ire impeditur, solvitur omni alia obligatione. num. 80.

45. Notandum 4. quod, quando pœnitens nequit se Pontifici præsentare, tenetur necessario ad episcopum habere recursum, ut absolvatur a censura papali, ut habetur ex c. de Cætero 1. et cap. Ea noscitur de Sent. excommunic. Quando vero nec etiam se potest episcopo præsentare (etiam extra mortis periculum), est valde probabile cum Soto, Navarro, Suarez, Castropalao, Layman, Roncaglia, Salmanticensibus, La-Croix, etc. quod absolvi possit a quocumque simplici confessario (cum obligatione tamen se præsentandi episcopo, cessante impedimento) ut deducitur ex textu in cap. Nuper eod. tit. Vid. l. 7. n. 92. Et tunc dicimus, quod pœnitens probabiliter, per se loquendo, ut dicunt Castropal. Gerson. Sotus, S. Antoninus, Lugo, Salas, etc., non tenetur confiteri peccata reservata, nisi quando in illis est recidivus, aut ratione illorum extet in occasione proxima, adeo ut necesse sit illa manifestare, ut confessarius recte judicare valeat de ejus dispositione; vid. lib. 5. n. 265. quæst. 2. Et quando pœnitens est in mortis articulo, probabiliter etiam præsente episcopo absolvi potest a casibus papalibus a quocumque confessario; in morte enim (ut diximus) cessat quæcumque reservatio. Dicimus *a casibus papalibus*, sed non a casibus reservatis cum censura ab eodem episcopo; quoniam confessarius

etiam moribundo injungere debet quod se præsentet suo superiori, casu quo convalescat, ut accipiat ab eodem tam convenientem admonitionem, quam pœnitentiam ob censuras reservatas, quamvis absolutas, juxta communem sententiam: unde quomodo potest inde absolvere superiore præsente? Vid. lib. 7. n. 92. Sed transeamus ad reliqua privilegia, et facultates, quibus gaudent episcopi.

46. II. Extant in jure quædam excommunicationes, quarum absolutio tantummodo episcopis est reservata, et sunt. 1. Contra percutientes clericum, vel monachum, vel aliam personam habentem privilegium canonis. 2. Contra procurantes abortum fœtus animati. 3. Contra eos, qui absolvuntur in mortis articulo a censura episcopis reservata et postea recuperata sanitate, non curant se eidem præsentare. 4. Contra fratres minores admittentes in suis ecclesiis ad divina officia fratres tertii ordinis. 5. Contra communicantes in eodem delicto cum excommunicatis ab episcopo. 6. Reservantur tandem omnes excommunicationes, quas episcopus sibi reservat. Vid. lib. 7. n. 213. Adnotanda autem hic sunt quædam specialia circa absolutionem excommunicationis ob percussionem clerici. Ante omnia distinguenda est percussio levis a gravi (seu mediocri) et ab enormi. Ad incurrendam excommunicationem semper requiritur peccatum mortale: percussio *levis*, ut habemus ex Extravag. Perlectis, quam per extensum refert Navarrus, Manual. c. 27. n. 91., est, quando intercedit simplex percussio, quæ fit manu, pede, baculo et his similibus. *Gravis*, quando eruitur dens, quantitas notabilis capillorum, aut quando intervenit aliqua percussio relinquens maculam, aut contusionem in carne, aut quando adest effusio sanguinis pugnis, vel ungulis causata. *Enormis* vero est, quando mutilatur aliquod membrum, aut fit aliquod magnum vulnus; aut vulnus fit instrumento aliquo, aut adest magna effusio sanguinis, aut quando irrogatur magna quædam injuria, unde sæpe vulnus ex levi potest evadere grave, aut enorme, ratione aut dignitatis personæ offensæ, aut scandali, ut si religiosus clericum percuteret: aut ratione loci sacri, aut publici: aut ratione temporis, ut si, ex. c. dum fiunt sacræ aliquæ functiones; aut tandem si injuria ipsa per se sit enormis. Vid. lib. 7. n. 277. et 279.

47. His positis, habetur ex Extravag. Perlectis supra cit. quod, si excommunicatio incurritur ob percussionem levem, potest absolvi ab episcopo: imo etiam a suo vicario, hæc enim facultas competit episcopo de jure ordinario, ut dicunt Sanchez, Bonacina, Molina, aliique; juxta regulam generalem (ut diximus n. 31), quidquid potest episcopus ex jurisdictione ordinaria, non vero delegata, idem potest vicarius, qui cum episcopo constituit unum idemque tribunal, ut probant Fagnanus, Sanchez, aliique. Vide l. 7. n. 224. Eadem excommunicatio, probabiliter absolvi potest etiam ab iis, qui habent jurisdictionem quasi episcopalem, quique veniunt sub nomine episcopi, ut diximus n. 31. Quod si percussio fuerit *publica*, excommunicatio tantum a Pontifice, aut ab ejus legato potest absolvi (potest etiam haberi recursus ad S. pœnitentiariam, sed non ab episcopo) excipe si fuerit occulta, aut si percutientes essent impuberes, aut mulieres, ut ex c. Pueri, et cap. Mulieres de Sentent. excomm., aut si impedirentur, Romam ire, juxta ea, quæ diximus n. 40. Collegialiter conviventes possunt absolvi ab episcopo, si percussio fuerit gravis, non vero si fuerit enormis, ut ex cap. Quoniam, de Vita, et Hon. cleric. Vide lib. 7. n. 279.

48. Notandum hic 1. quod in dubio, utrum percussio fuerit levis, an gravis: judicatur gravis, ut habemus ex memorata Extravag. Perlectis, in qua dicitur: *Potius in dubio esse percussionem gravem, et ab ea non posse absolvere.* Notandum 2. quod juxta sententiam communiorem, et probabiliorem, si aliquis det venenum clerico, tunc incurrit censuram, quando venenum cœpit nocere, qui tunc adest jam violentia; e contra, priusquam noceat, non adest violentia effectiva, sed solum actio apta ad causandam violentiam: ita Bon. Viva, Diana, etc. num. 280.

49. III. Quoad irregularitates non occultas, episcopus ex c. 1. et c. 2. de filiis presbyteror. potest dispensare cum illegitimis tantum ad recipiendos ordines minores, et beneficia simplicia, et canonicatus in collegiatis, ut etiam portiones non integras in ecclesiis cathedralibus; aut alia beneficia, quibus sacer ordo non est annexus; sed non ad beneficia curata, ut ex cap. Is qui eod. tit. In hoc conveniunt omnes. Dubitatur autem 1. utrum episcopus possit dispensare ad canonicatum in ecclesiis cathe-

dralibus? Et quidem cum probabiliori sententia, et communiori Bossi, Castropal. Barbosæ, Concinæ, Salmanticensium, etc. (contra Pontas, et Tournely, cum Gibert) dicimus, non posse; quamvis enim canonicatus in se sit simplex beneficium, tamen vigore Tridentini sess. 24. c. 12. est annexus ordini sacro; unde hodie de sua natura ordinem sacrum requirit, Vid. lib. 7. n. 428. et 429. Dubitatur 2. Utrum episcopus possit generaliter dispensare in hujusmodi irregularitatibus cum illegitimis occultis? admittunt Diana, Avila, Barb. etc. dicentes, Tridentinum jam permittere episcopis, ut possint dispensare in irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus. Sed nos negamus cum Suarez, Layman, Bonacina, Castropal. Tournely, aliisque: quin et ipse Diana quoad hoc se retractavit, ex eo quia hujusmodi irregularitas non oritur ex delicto, sed ex defectu; et etiamsi oriretur ex delicto, caput Liceat intelligitur de delicto proprio, non alieno. Vid. lib. 7. n. 430. Dubitatur 3. utrum episcopus valeat dispensare cum illegitimo occulto, saltem ad ministrandum in ordinibus majoribus jam susceptis. Affirmant Layman, Castropal. et Diana, non solum si ille susceperit ordines bona fide, sed etiam mala fide; et inferunt ex cap. Nisi personæ, de Renunc. ubi dicitur, posse episcopum dispensare cum illegitimo occulto, qui culpabiliter est ordinatus. Verum omnino negandum est cum Suarez, Fill. Salm. etc. ex rationibus supra allatis, quod episcopus nequeat dispensare circa ordines majores. Neque obstat citatus textus, quia illud posse dispensare intelligitur omnino de Papa; ibi enim sermo est de quodam episcopo hoc modo perperam ordinato. Ibid. n. 431.

50. Assernnt Navarrus, Sanchez, Concina, aliique cum D. Thoma, posse episcopum dispensare etiam cum bigamo ad suscipiendos ordines majores, et beneficia simplicia. Sed nos negamus cum Suarez, Laym. Castropal. Tournely, Barbosa, Bonacina, etc. vigore cujusdam declarationis Sixti V. in qua Pontifex declaravit suspensum quemdam episcopum, ex eo, quia contulerat beneficium cuidam bigamo, addiditque, ordinatum incurrisse pœnas, utpote perperam promotum, apud Fagnan. in c. Quoniam de Const. n. 32. Si vero bigamia sit similitudinaria, quamvis ea sit publica, communissima est sententia cum Toleto, Suarez,

Castropal. Sanchez, Salmantic. Tournely, aliisque compluribus, posse episcopum dispensare etiam quoad susceptionem majorum ordinum; et probatur ex c. 4. de Cler. conjugat. et c. 1. Qui cler. vel mon. Excipiendum vero communiter, si clericus habuerit in uxorem viduam aliquam, aut aliam non virginem, aut si habuerit aliam uxorem ante ordinationem. Vid. lib. 7. n. 552.

51. IV. Ut diximus ab initio, potest episcopus dispensare in irregularitatibus incursis ob delictum occultum, excepto homicidio voluntario. Circa hoc aiunt quidam doctores, quod, his non obstantibus, si homicidium esset taliter occultum, ut nullo modo in judicio probari posset, tunc posset episcopus dispensare. Verum hæc sententia jure fuit a Salmant. reprobata, a Roncaglia etc., quia ex parte una episcopi nihil possunt super irregularitatibus, præter id, quod ipsis a Tridentino concessum est in eodem cap. Liceat, in quo expresse excipitur homicidium voluntarium occultum. Quod vero nomine occulti intelligatur, ut volunt contrarii, id, quod in judicio probari potest, licet non adhuc probatum sit, id gratis omnino asseritur. Vid. lib. 7. n. 392. Atque ita declaravit S. C. concilii die 21. maii 1718. In ea enim, cum propositum esset, utrum episcopus posset dispensare in quodam homicidio perpetrato a quodam puero, qui ludens cum alio puero, istum parvo gladio vulneraverat, et qui post quadraginta dies ex eodem vulnere mortuus erat; ea scilicet ratione, quia delictum istud per decem et octo annorum spatium fuerat occultum; et quia erat moraliter impossibile ut ad forum deduceretur, S. C. respondit negative. In Thesaur. declarat. S. C. p. 85. Cæterum communis sententia est, posse episcopum dispensare, quando immineret periculum animæ, aut alia causa gravissima, et difficile esset ad Pontificem habere recursum, num. 391. Insuper communiter asserunt Suar. Castropal. Bonac. Salm. aliique, posse episcopum dispensare in irregularitate per mutilationem occultam, num. 381. Insuper est sententia communissima cum Navarro, Laym. Sylvestro, Barbosa etc. posse episcopum dispensare in irregularitate ob homicidium casuale non modo occultum, sed etiam notorium, ad suscipiendos ordines minores, et beneficia simplicia: hoc enim antiqui-

tus jam poterant episcopi, ut plures DD. testantur; et Tridentinum excepit tantummodo homicidium voluntarium, non casuale, quamvis publicum. Vide lib. 7. n. 393.

52. Homicidium vero casuale ex. c. est, si aliquis volens simpliciter percutere, ob negligentiam occidat: aut si chirurgus ob negligentiam sit causa mortis, et his similia. Dubitatur inde, utrum reputetur casuale homicidium commissum in rixa? Multi affirmant, ut Diana et Salmanticenses cum aliis: sed nos negamus cum sententia communiori Suarez, Navarri, Concinæ, Tamburini, Sporer, aliorumque cum eodem Diana, qui se retractat; nam qui in rixa perpetrat homicidium, jam voluntarie occidit. Vid. lib. 7. n. 394. Attamen est valde probabilis, et communissima sententia cum Suarez, Laym. Nav. Tournely, Bon. et La-Croix (qui eam communem vocat) posse episcopum dispensare cum eo, qui occidit ob propriam defensionem, sed in defensione aliquantum excedit; nam hujusmodi homicidium nequit dici absolute voluntarium.

53. V. Quoad inhabilitates injunctas a Pontificibus in pœnam, dubitatur, utrum episcopus possit dispensare: talis, v. g. est inhabilitas ad recipienda beneficia, imposita a Sixto V. in sua bulla Effrænatum, procurantibus abortum; et inhabilitas ad celebrandum a regnante S. P. Benedicto XIV. injuncta confessariis sollicitantibus, in sua bulla: In generali congregatione. Alii affirmant, sed negandum juxta dicta lib. 1. n. 191. ubi diximus omnino tenendum, non posse episcopos dispensare in legibus pontificiis, nisi specialiter eis facultas a Pontifice fuerit impertita. Negat Anacletus, et dubitat Roncaglia loquendo de abortu; verum Elbel, et Sporer admittunt absolute ob regulam communiter receptam (ut dicunt) a Scoto, S. Bonaventura, aliisque; quod dispensatio, ab omnibus pœnis impositis a jure communi, et pontifici specialiter non reservatis, intelligitur concessa episcopis, ut colligitur ex cap. Nuper 29. de Sent. excomm. Vide lib. 1. n. 397. in fine, et l. 6. num. 705. in fin.

54. VI. Circa materiam matrimonii episcopus habet varias dispensandi facultates. Dispensare quoque potest in publicationibus. Insuper dispensare potest in voto castitatis emisso a conjugibus. Videndum nunc superest, utrum epi-

scopi habeant aliquam facultatem circa inpedimenta dirimentia.

55. In impedimentis dirimentibus solus Pontifex potest dispensare. Quod si impedimentum esset dubium, communissima est sententia, posse etiam episcopum dispensare: ita dicunt Sa, Merbesius, Tourn. Dian. Pichler etc. et quamvis Sanchez in tractatu de Matrimonio, lib. 8. d. 6. n. 18. id neget, tamen in Decalogo, lib. 4. c. 40. n. 26. videtur se retractasse; ibi enim ait tanquam ex regula generali: *Cum dispensationis conservatio sit odiosa, est restringeda ad casus certos; dubii enim non comprehenduntur sub reservatione;* ut asserit, se probasse antea lib. 1. c. 10. n. 7. Vid. lib. 6. n. 902. v. Cæterum.

56. E contrario quando impedimentum dirimens esset certum, et matrimonium jam fuisset contractum, est communis sententia posse episcopum in eo dispensare quoties non facile posset haberi recursus ad Pontificem, et quoties immineret periculum scandali, aut infamiæ, si conjuges separarentur, aut incontinentiæ, si non separarentur; ita Sanch. Castrop. Conc. Marbes. Tourn. Cabassut. Nat. ab Alex. Bon. Barb. Salm. etc. contra quosdam paucos. Vid. n. 1123. Et idem sentit Bened. XIV. de Synodo l. 7. c. 31. *Præsumendum est summum Pontificem delegare episcopo potestatem dispensandi, quam certe, requisitus, non esset ei denegaturus.* Sed advertunt hic La-Croix, et Felix Potestas, quod, si dispensatio potest commode obtineri a S. pœnitentiaria, et conjuges essent in bona fide, tunc illa est expectanda, et interim sponsi sunt relinquendi in sua bona fide. Insuper advertendum est cum Pontio, Castrop. Barb. Escob. Sanchez, Salm. aliisque communiter, non posse episcopum, si ambo conjuges mala fide contraxerint; tunc enim si daretur locus hujusmodi dispensationibus, daretur ansa celebrandi quotidie matrimonia nulla sub spe dispensationis. Præterquam quod Tridentin. sess. 24. cap. 5. vult omnino privari quacumque spe dispensationis quicumque scienter contrahit in gradu prohibito. Notandum tamen cum Sanch. Salmanticens. Bann. Concin. Aversa, etc. quod ad constituendam in hoc casu malam fidem, oportet, ut contrahens non modo scienter factum commiserit, quod scilicet cum conjuncta contraxerit, sed in-

super quod sciverit, extitisse impedimentum, imo, quod de eo veram notitiam habuerit; concilium enim inquit: *scienter præsumpserit*. Unde cum ignorantia crassa potest quidem dispensari. Deneganda est insuper dispensatio ei qui contraxit, sed ex malitia publicationes prætermisit, ut habetur ex eodem concilio loco citat. Vide lib. 6. n. 1124.

57. Si vero matrimonium non adhuc contractum sit, probabilissima quoque adest sententia, et est communis, quod possit tunc episcopus dispensare in impedimento dirimenti, quando imminet periculum infamiæ, et facilis non est recursus ad Pontificem; ita Suarez, Pignatellus, Pontius, Concina, Cabassutius, Castrop. Salmanticenses, Bonacina, Cardenas, Sylvius, La-Croix, Viva, etc. cum Benedicto XIV. de Synodo l. 9. c. 1. n. 2. contra rigidissimum Fagnanum, qui id negat etiam in mortis periculo, et in necessitate legitimandi prolem; sed alii communiter aiunt tunc præsumi, aut quod Pontifex deleget episcopo suam dispensandi facultatem, vel quod in casu tantæ necessitatis cesset dispensationis reservatio, et quod tunc episcopus dispenset ex potestate sua ordinaria. Vide l. 6. n. 1122. et fusius eodem lib. n. 613. Imo asserit Pignatellus probatque, tom. 3. consult. 33. n. 6. in tali casu cessare non modo reservationem, sed etiam legem impedimenti, utpote eam quæ jam perniciosa evaserit; cum certum omnino sit, legem nocivam non obligare, ut docent omnes cum D. Thom. Et ex hoc inferunt Roncaglia, et Instructor novor. confessarior. quod adveniente casu, quo sponsi jam ad ecclesiam pervenerint, et unus ex ipsis manifestaret confessario impedimentum occultum jam contractum tanquam peccatum, et sine scandalo, aut infamia matrimonium differri non posset, potest tunc confessarius declarare, eo casu non obligare legem impedimenti, et posse licite contrahi. Verum ad majorem cautelam consulunt, ut obtineatur inde dispensatio a S. pœnitentiaria. Sed advertendum est hoc currere, quando episcopus esset absens; quando etenim fieri potest, necessario ad ipsum est recurrendum, ut dispenset, juxta ea quæ diximus num. 45. Dicunt autem Sambovius et Gibert, quod si contrahentes sint diversarum diœcesium, quisque sponsus debet a proprio episcopo dispensari.

Verum probabiliter id negat Honoratus Tournely cum aliis, quia sublato per episcopum impedimento sui subditi, jam hoc ipso reddit habilem ad contrahendum cum alio impedito; quemadmodum qui habet facultatem dispensandi in aliquo gradu, eo ipso quod dispensat cum uno ex sponsis, dispensat etiam cum alio. Num. 1142.

58. Quæritur, utrum episcopus possit aliis delegare hanc facultatem dispensandi in impedimentis dirimentibus in supra narratis casibus? Quidam pauci negant; sed communiter affirmant Castrop. Bonac. Barb. Sylvest. Sanch. Pontius, Conninch. Salm. Escobar, etc. Et potest eam delegare non modo in particulari, sed etiam generaliter pro omnibus casibus occurentibus, ut aiunt Sanch. Castrop. Salm. Bonac. Elb. Valent. Vasq. Salas, Henriq. Coninch. Guttier. etc. cum enim hujusmodi potestas non industriæ personali, sed episcopali officio sit annexa, ipsa jam reputatur ordinaria; et ideo recte potest delegari, ut notavimus n. 34. Et tanto magis idem dicendum de omnibus aliis facultatibus, quas habent episcopi circa publicationes et impedimenta impedientia. Advertendum tamen, quod hanc facultatem dispensandi non habent vicarii episcoporum sine eorumdem speciali commissione; diximus enim n. 31. quod in generali commissione vicariatus non committitur facultas illa quam habent episcopi, dispensandi in hujusmodi casibus, ob præsumptam Pontificis voluntatem. Vide lib. 6. n. 613. et fusius. n. 1126.

59. VII. Episcopus dispensare potest in interstitiis a Tridentino præscriptis quoad ordinationem clericorum. Et I quoad ordines minores, concilium remittit prudentiæ episcopi hujusmodi dispensationem, dicens: *Minores ordines per temporum interstitia, nisi aliud episcopo expedire videretur, conferantur.* Sess. 24. c. 11. Quare etiam inter ordines minores (per se loquendo) debet aliquid temporis intercedere, scilicet vel ab una generali ordinatione ad aliam, ut quidam asserunt, vel ab uno die festivo ad alium, ut quidam alii affirmant. Cæterum ut dispensetur in hujusmodi interstitiis, quævis sufficit causa, ut plurimi DD. docent. Inter primam vero tonsuram, et ordines minores probabilius nullum requiritur intervallum, quia probabilius prima tonsura non est ordo. II. Quoad sub-

diaconatum concilium requirit annum intervalli a susceptis minoribus ordinibus, sed subdit inde : *nisi necessitas, aut utilitas Ecclesiæ aliud requirat*, cit. c. 11. Tò *ecclesiæ* intelligendum de ecclesia cui clericus est adscriptus, ut constat ex c. 13. III. A subdiaconatu ad diaconatum etiam annus requiritur; sed in hoc potest episcopus ex quacumque rationabili causa dispensare; inquit enim concilium : *Nisi aliud episcopo videretur.* Sess. 23. c. 13. IV. Tandem a diaconatu ad sacerdotium annus item requiritur, sed magis rigorose. Exigit enim concilium non modo Ecclesiæ utilitatem, sed etiam necessitatem, dicens : *Ad minus annum integrum, nisi ob Ecclesiæ utilitatem, ac necessitatem aliud episcopo videretur.* Vid. lib. 6. n. 795.

60. VIII. Episcopus potest etiam dispensare ad celebrandum in alio altari, aut ecclesia non destinata a fundatore, quando adest aliqua justa causa : ex g. si hoc ad ejusdem ecclesiæ utilitatem redundaret : aut si capellanus morbo detineretur, aut studiis operam daret, vel aliis negotiis; aut si sine magna molestia ad ecclesiam destinatam se conferre nequiret, aut ex similibus aliis rationabilibus causis; ita communiter asserunt Castrop. Concin. La-Croix, Salm. Barbosa, Roncagl. Passerinus, Henriq. Tamburin. Mazzota, aliique; tunc enim episcopus (ut recte potest, juxta ea quæ dicemus n. 68.) fundatoris voluntatem interpretatur. Merito tamen excipit La-Croix cum Pasqualigo, si fundator ecclesiam designasset, et horam, ob commodum speciale familiæ, vel populi, vel ad cultum alicujus sancti peculiarem. E contra de Lugo et Tourn. aiunt, quod si fundator nullum circa hoc finem habuerit, aut si finis jam cessaverit, sacerdos alibi celebrans nonnisi venialiter peccat; imo excusatur ab omni culpa si celebret in altari privilegiato, quia tunc redundat in majus bonum ejusdem fundatoris. Vid. lib. 6. n. 329.

61. IX. Potest insuper episcopus dispensare justis de causis tam secum, quam cum aliis ad celebrandum post meridiem, ut dicunt Lugo, Wigandt, Navarrus, Castrop. Laym. Salm., etc. Vid. lib. 6. n. 354. in fin.

62. X. Olim ex can. Missarum 11. de Consecr. dist. 1. poterant etiam episcopi celebrare vel per se, vel per alios sacerdotes in quocumque loco etiam in privatis domibus.

Sed postea a Tridentino sess. 22. in decret. de Celebr. missar. etc. vetitum fuit episcopis celebrandi licentiam impertiri in aliis locis, præterquam in oratoriis ab eisdem benedictis, et ad sacros usus destinatis, quæ censentur tanquam publica; unde ibidem potest quotidie celebrari. Hujusmodi oratoria debent habere januam ad viam publicam; sed hoc non est intelligendum de illis, quæ in regularium domibus sunt erecta, aut alicujus communitatis; ut esset in seminariis, conservatoriis, hospitalibus, vel in carceribus, quæ non requirunt januam secus viam, et rite potest in iis diebus solemnibus celebrari, quemadmodum S. C. declaravit. Idem dicendum de oratoriis quæ habent episcopi in suis domibus etiam campestribus extra proprias diœceses. N. 357.

63. Insuper episcopi olim ex c. ult. de Privil. in 6. cum a suis diœcesibus essent absentes, poterant celebrare per se vel per alios in quacumque domo extra propriam habitationem. Sed Clemens XI. abstulit ipsis hujusmodi facultatem: verum Innocentius XIII. iterum illam restituit in sua bulla: Apostolici ministerii, sub diē 4. maii 1723, in qua dixit, quod prohibitio non erat intelligenda de domibus, in quibus morarentur episcopi, *occasione visitationis, vel itineris, ut nec etiam quando episcopi in casibus a jure permissis absentes moram faciunt in aliena domo.* Atque hoc confirmatum fuit per aliam bullam Benedicti XIII. Sed cum hoc privilegium sit personale episcopi, ideo advertit Tamburinus, alios sacerdotes absentibus episcopis non posse in dictis domibus celebrare. Vid. lib. 6. n. 358.

64. Dubitatur utrum episcopus possit aliquando dispensare, ut celebretur in oratoriis existentibus in domibus privatis? Negat P. Mazzota; sed communiter affirmant Suarez, Lugo, Castrop. Navarrus, Vasq. Coninchius, Salm. Holzman, Elbel, La-Croix, aliique complures; dummodo adsit aliqua rationabilis causa, et dummodo licentia non concedatur permanenter *per modum habitus*, sed solum *per modum actus*, id est ob illam accidentalem causam. Dicuntque minime obstare tam decretum Tridentini, quia per illud ablata fuit episcopis potestas ipsis data (ut diximus num. 62.) impertiendi licentiam celebrandi per modum privilegii, et ad suum arbitrium, sed non

dispensandi ex aliqua justa causa, quam decretum Clementis XI. Illud enim est intelligendum juxta decreta Pauli V. et Urbani VIII., quibus prohibetur episcopis dispensare per modum habitus, præter casum alicujus necessitatis transitoriæ, ut infirmitatis etc. Istud tamen aliqui admittunt tantum pro quibusdam vicibus intra annum; sed Pasqualigus, et Gallemart in Trident. sess. 22. decret. de Celebrat. missar. n. 6. (neque dissentiunt Holzman, et Elbel) dicunt indefinite posse concedi quousque illa accidentalis causa perduret; et merito, nam prohibitio (quæ semper stricte est intelligenda) cum respiciat tantum dispensationes permanentes per modum habitus, non debet extendi ad illas, quæ conceduntur ad tempus per modum actus ratione alicujus causæ transeuntis. Sed vide de hoc, quæ fusius dicta sunt lib. 6. num. 359.

65. XI. In cap. fin. de Pœn. et Remiss. legitur concessum episcopis extra propriam diœcesim commorantibus, prælatisque minoribus exemptis (quo nomine veniunt abbates, et superiores locales, et etiam prælati Romanæ curiæ, ut protonotarii, auditores Rotæ etc., ut dicunt Suarez, Lugo, Diana etc.) posse sibi eligere confessarium, sine aliqua ordinarii illius licentia. Sed S. C. declaravit (quod confirmatum est a Gregorio XIII. apud Fagnanum) hoc intelligendum esse, quod valeant sibi eligere aliquem sacerdotem sibi subditum, vel aliquem non subditum, sed a proprio ordinario approbatum, id est ab ordinario domicilii ejusdem sacerdotis, ut explicat Lugo. Vide lib. 6. n. 565. v. Dubitatur hic. 1. Eodem privilegio gaudent cardinales, sed non alibi nisi Romæ, ut inquit Fagnanus: et valent eligere in confessarium quemlibet sacerdotem tam pro se, quam pro sua familia, quam possunt etiam extra Romam perducere; quod etiam episcopis est concessum. Ib. vers. dub. 2.

66. XII. Episcopi sunt delegati sedis apostolicæ ad tuendam clausuram monasteriorum monialium etiam exemptarum, earumque quæ regularibus sunt subjectæ. Ex hoc inferunt de Alexand. Bautrius, Clericatus, Pellizar. etc. (contra Dianam, et Pasqual.) quod bene quidem possunt episcopi reservare sibi casus circa clausuram, atque ita decla-

ravit S. C. concilii die 16. novemb. 1620. Quod est intelligendum etiam respectu jesuitarum etc.

67. Omnes confessarii monialium etiam exemptarum debent ab episcopo approbari, ut præscripsit Gregorius XV. in bulla Inscrutabili, quam confirmavit in omnibus Clem. X. cum alia bulla Inscrutabili 7. Benedictus XIII. et nuper Clem. XII. qui in omnibus Gregorii bullam innovavit (de qua infra n. 80.) etiam quoad ea, quæ Benedictus XIII. contra Gregorii bullam concesserat. L. 6. num. 577. Et ideo ait Tamburinus, etiam moniales exemptas incurrere casus ab episcopo reservatos; quia sicut ille in approbatione limitare potest tempus, et personas, ita etiam casus. Sed alii communius, et probabilius (Pelliz. Quintanad. et de Alexand.) id negant, quia moniales exemptæ sunt extra jurisdictionem episcopi; et approbatio confessarii respicit tantum ejusdem idoneitatem; tanto magis, quia in bulla Clem. X. Superna, dicitur, episcopum posse limitare tempus, locum, et personas; et nulla fit mentio casuum. Vide lib. 6. n. 602. quæst. VI. Verum hoc non currit quoad clausuram, circa quam bene potest episcopus tam casum, quam censuram sibi reservare; juxta quæ dicemus n. 80. Insuper advertendum est, quod per bullam Pastoralis, Bened. XIV. potest episcopus assignare confessarium extraordinarium monialibus exemptis, si illarum prælatus regularis illum concedere recusaret (qui esse debet alterius ordinis, vel sæcularis), et hoc non solum in morte, sed etiam in vita singulis annis. Vide lib. 6. n. 576.

68. XIII. Plures DD. asserunt, ut Angel. Sylv. Armilla, Tabiena, aliique cum Croix (qui illis adhæret) posse episcopum ex justa causa commutare pias testatorum dispositiones, ex eo, quia ipsi habent dispensandi potestatem in lege quæ jubet impleri ultimas voluntates, quoties adsit justa causa; idque confirmant ex Trident. sess. 22. c. 6. Sed nos negamus cum sententia probabiliori Mol. Laym. Sanch. etc., quia in c. Tua, de Testam. et in c. 8. ejusdem sess. 22. a concilio jubentur episcopi ad amussim exequi ultimas voluntates. Neque obstat quod opponunt, et quod legitur in eodem cap. 8. quia ibi tantummodo committitur episcopis, ut examinent causas, utrum veræ sint, necne, quando ultimæ voluntates a sede apostolica com-

mutantur. Tanto magis, quia in Clement. Quia contingit de Relig. dom. dicitur, bona in aliquem usum applicanda, non posse in alios nisi a sede apostolica applicari. Cæterum est valde probabile quod dicunt Laym. Bonac. Salm. Coninch. et Trull. quod, sive superveniat aliqua causa, sive testator ignoravit aliquam causam, quam si cognovisset, aliter disposuisset tunc, episcopus potest opus commutare, sed una cum hærede; quamvis si hæres contradicat, asserant plures DD. posse id facere episcopum illo contradicente. Vid. plura de hoc l. 3. n. 931. quær. 2.

69. XIV. Dicunt insuper DD. ut Viva, Diana, Trull. Busemb. aliique, posse ab episcopo fieri compositionem incertarum restitutionum (illarum scilicet, quarum dominus est incertus) quæ pauperibus sunt erogandæ; quoniam (ut ipsi dicunt) hujusmodi compositio nulla lege Pontifici reservatur; e contra ipsa est juxta præsumptam creditorum voluntatem. Sed magis rationabiliter contradicunt Lugo, Molina, Turrianus, Corduba, aliique, quia talium bonorum administratio pertinet tantummodo ad Pontificem, vel ad principem. Vid. lib. 3. n. 591. v. Notat. Et re quidem vera hodiernus Pontif. Bened. XIV. in bulla Pastor bonus (23. april. 1744.) hujusmodi facultatem S. pœnitent. concessit. Vid. l. 7. n. 470. ad X.

70. XV. Affirmant quoque La-Croix, Tamb. et Pasqual., posse ab episcopo minui numerum missarum a testatore relictarum, quoties ob eleemosynæ parvitatem, qui missas celebraret, non inveniretur. Sed hic se opponit P. Concina, et quidem rationabiliter; nam decretum S. C. emanatum jussu Urb. VIII. et confirmatum ab Innoc. XII. prohibet districte episcopis reductionem, moderationem aut commutationem onerum missarum impositorum in *limine fundationis*, et post Trid.; volens quoad hoc omnino ad sedem apostolicam recursum haberi. Quare recte ibidem declaratum fuit, quod facultas concessa episcopis, aliisque a concilio sess. 25. cap. 4. intelligenda est pro reductione missarum relictarum ante concilium. Cæterum, ait Fagn. cum Felino, quod, si ab initio reditus essent sufficientes, et deinde taliter fuerint immuniti, ut nullo modo sufficiant, tunc non videtur ablata facultas, quam habent episcopi de *jure communi* moderandi missas juxta c. Nos

quidem de Testam. Vide lib. 6. num. 331. verb. Dub. 1.

71. Jam superius dictum est n. 53. posse probabiliter episcopum dispensare in omnibus, in quibus dispensatio non est specialiter Pontifici reservata. Notandum hic denique, posse ab episcopo, juxta Trident. sess. 21. c. 7. uniri, aut transferri ad aliam ecclesiam beneficia simplicia jam ad tenuitatem redacta, aut fundata in aliqua ecclesia, quæ lapsu temporis jam corruit, adeo ut nequeat amplius reparari; vide Barb. de Pot. ep. all. 66. ex n. 15. Insuper episcopus potest unire seminariis beneficia simplicia etiam reservata, aut affecta, aut vacantia in curia Romana: Trident. sess. 23. c. 18. Insuper tempore visitationis potest episcopus cogere parochianos ad necessaria parocho subministranda. Trid. sess. 21. c. 4. Potest etiam novas parochias erigere, et de matricis fructibus dotare, si hæc abundet, sed sine præjudicio possessoris, Trident. eodem loco. Potest etiam duas parochias unire, si divisæ nequeant singulæ suum parochum sustentare; dummodo populus non adeo distet, ut non sufficiat unius parochi assistentia; ibid. c. 5.

CAPUT IV.

De privilegiis regularium.

De privilegiis spectantibus ad omnes regulares in communi.

72. 73. et 74. I. De Exemptione a jurisdictione episcoporum. 75. Casus excepti, præcipue circa celebrationem missarum. 76. Declaratio S. C. 77. Quibus casibus possit episcopus obligare regulares etc. 78. Utrum regulares teneantur præceptis episcoporum. 79. Utrum episcopus possit eos visitare. 80. Utrum visitare clausuram monialium. 81. Utrum petere rationem missarum relictarum etc. 82. et 83. Quibus casibus possit criminaliter procedere etc. 84. ad 87. -- II. De obligatione decimarum. 88. -- III. Circa fundationes. 89. De monasteriis episcopo subjectis. -- 90. IV. De judice conservatore. 91. et 92. De sepultura. 93. et 94. De portione canonica etc.

72. I. Regulares habent privilegium exemptionis a jurisdictione episcoporum, nam prælati regulares habent in suis ecclesiis et monasteriis jurisdictionem quasi episcopalem, tam quoad personas, quam loca, sicut probant Salm.,

qui agunt fusius de omnibus privilegiis prædictis in hoc puncto, sed nos solum denotabimus hic res magis principales. Salm. tr. 18. c. 3. n. 3.

73. Itaque quoad prædictam exemptionem adnotandum primo, quod in dubio alicujus privilegii, decisio spectat ad summum Pontificem, quemadmodum declaratum fuit a Clemente IV., et ab aliis Pontificibus. Salm. ibid. n. 6. Adnotandum secundo, quod huic privilegio exemptionis regulares cedere non possunt, sicuti habetur ex cap. Cum tempore de Arbitris, quia id redundaret in damnum religionis. Quare nulla consuetudo in contrarium potest in hoc prævalere. Salm. ibid. n. 7.

74. Notandum tertio, hoc privilegio gaudere non solum professos, et conversos, sed etiam novitios, qui in favorabilibus veniunt sub nomine religiosorum, et etiam tertiarios, et beatos, sicut dictum est n. 8. Servi etiam regularium, qui actu famulantur, et resident intra claustra monasteriorum, et vivunt sub obedientia, juxta Trident. sess. 24. c. 11. eximuntur a jurisdictione episcoporum, tam quoad censuras (juxta bullam Alexandri IV. apud Salm.) quam etiam quoad communionem paschalem. Vid. Salm. cap. 3. n. 8. et vide l. 6. n. 240. in fin. Notandum quarto, quod apostatæ, et fugitivi possunt capi ab episcopis; sed solummodo, ut, consignentur suis superioribus. Episcopus solum eos posset punire in casu, quo eorum monasteria essent in longinquo posita, et ab ipsis moniti nollent regredi juxta Trident. sess. 7. c. 3. Salm. c. 3. n. 8. Vide alia, quæ de hac re dicentur n. 82. et 83. Notandum quinto, quod seculares in monasteriis existentes, si ibi patrent aliquod delictum, non incurrunt pœnas ab episcopo impositas. Salm. ib. n. 9. et tract. 10. de Cens. c. 5. n. 113. cum Laym. Avila, Peyrin. Garcia, et aliis pluribus. Excipiatur, si contravenirent ordinationibus episcopi circa missarum celebrationem, sicut dicetur in fine sequentis numeri.

75. Sexto adnotantur e contrario multa hoc in loco, in quibus regulares non eximuntur ab episcoporum jurisdictione. Et primo sine episcoporum licentia nequeunt regulares ædificare monasteria, juxta bullam Urbani VIII. die 28. aug. 1624. Et animadvertatur, quod in bulla Gre-

gorii XV. Alias prohibetur episcopis dare hanc licentiam, si in monasterio nequeant ali reditibus, aut eleemosynis saltem duodecim religiosi, sed hoc intelligitur quoad hospitia, ut dicunt Barb. Peyrin. et cæteri. Secundo, regulares non possunt in lucem libros edere sine episcopi licentia, ut ex Tridentino sess. 4. decret. de edit. librorum. Salmanticens. cap 3 n. 10. et 11.-3. Episcopus potest cogere religiosos ad restituendum novitiis, qui nolunt professionem emittere, totum id, quod attulerunt in ingressu. Vide Salm. tr. 15. c. 3. p. 7.-4. Dispositio facienda a novitio, non ante duos menses, quam profiteatur, fieri non potest (juxta Tridentinum sess. 35. c. 16.) absque licentia episcopi, aut vicarii. 5. Episcopus habet potestatem cognoscendi simul cum superiore de religiosi causa nullitatis professionis. Salm. ibid. c. 5. n. 15.-6. Episcopus, aut alius ab eo deputatus debet scrutari voluntatem virginum, quando ingrediuntur, aut profitentur in monasteriis ex Tridentino sess. 23. c. 7. Sed id debet efficere infra quindecim dierum spatium, aliter non potest huic rei se amplius ingerere. 7. Episcopus potest prohibere, ne in monasteria monialium, etiam exemptarum, suscipiantur ultra numerum earum, quæ possint inibi ali juxta redituum facultatem, sicuti statutum fuit in bulla S. Pii V. Salm. tr. 18. c. 3. n. 14.-8. Episcopus potest cogere monachos, qui permanenter degunt extra monasteriorum claustra, propter debita ab ipsis contracta cum pauperibus personis, ut sunt pupilli, viduæ, etc. Salm. ibid. n. 15. -9. Episcopus potest adstringere religiosos, ut processionibus intersint; juxta Trident. sess. 35. c. 13. dummodo eos vocet non per publicum edictum, sed medio aliquo nuntio personaliter. Salmant. dict. cap. 3. n. 16. et 17. -10. Episcopus habet jurisdictionem supra monasteria, in quibus non possunt ali. 12. Religiosi, ut dicetur n. 88. Deinde excipiuntur episcoporum ordines circa miss. celebrationes: etenim quoad hoc statuit Trident. sess. 22. de Observ. in celebr., ut episcopi se gerant velut delegatos apostolicos, dicens: *Ut non solum ea ipsa, sed quæcumque alia huc pertinere visa fuerint, ipsi ut delegati sedis apostolicæ prohibeant, mandent etc. atque ad ea inviolate servanda censuris, aliisque pœnis fidelem populum compellant: non obstantibus*

privilegiis, exemptionibus, ac consuetudinibus quibuscumque. Item hic notandum quod adest respons. S. C. ad episc. Nebiens. 7. februar. 1632. (l. 14. Decret. p. 571. a tergo) ubi generaliter loquendo dictum fuit: *In his, in quibus a jure communi, a S. concilio Tridentino, a constitut. apostolicis, tributa est episcopo jurisdictio in regulares, potest illos etiam per censuras ecclesiasticas compellere.* Et idem decisum fuit die 4. junii 1672., (lib. 27. Decret. p. 406). Quare, sicut bene advertit Benedictus XIV. Synod. lib. 9. c. 16. n. 5. Episcopi quoad celebrandas missas possunt adigere omnes, quamvis regulares, ad observanda non solum ea, quæ statuuntur a concilio, sed etiam quæ statuuntur a seipsis. Quare recte eminentissimus cardinalis Spinelli, cum esset archiepiscopus Neapolis, die quinta januar. 1743. præcepit sub pœna suspensionis a divinis, etiam regularibus, ne admitterent ad celebrandum in suis ecclesiis aliquem sacerdotem advenam sine licentia ordinarii.

76. Adnotantur alia, quæ declarata fuere a S. C. in decreto die secunda julii 1520. Et 1. regulares possunt recipere, quæ a devotis offeruntur, sed non mendicando per ecclesiam. 2. Non possunt uti pallio, aut pluviali per parochiam extra earum ecclesias, aut earum recinctum; neque possunt facere processiones, dummodo non habeant pro se consuetudinem in contrarium, ut dicunt Rodriguez, Bordon. et Villalob. Vid. Salm. tract. 18. cap. 8. n. 18. et 19.-3. Vocati ad funeralia debent ire ad ecclesiam, ubi manet clerus jam coactus; sed in hoc dicunt Salm. cum Lezana, esse consuetudinem in contrarium. Cit. n. 19.-4. Non potest vetari regularibus, ne celebrent missam in suis ecclesiis ante missam parochialem, et non pulsent campanas, uti declaravit S. Pius V. in constit. Etsi Mendicantium. §. 2.-5. Regulares nequeunt publicare matrimonia. 6. Possunt ipsi concionari in suis ecclesiis, tempore adventus, et quadragesimæ, quamvis in parochia sermocinentur. Vid. apud Salm. c. 3. n. 19.

77. In tribus casibus potest episcopus cogere regulares ad obediendum, etiam adhibitis censuris: primus est, ad restituendas res novitiis, ut dictum est, juxta Trident. sess. 25. cap. 16.-2. ad observandam clausuram, loquendo de monialibus Trid. ibid. c. 5. 3. Ad observandum totum id,

quod ab episcopo statutum est quoad missarum celebrationem, ut dictum est n. 75. Et circa id refert Bened. XIV. de Synodo l. 9. c. 15. n. 5. duo decreta S. C. concilii, in quibus dictum fuit, quod episcopi ut delegati apostolici possint etiam censuris cogere religiosos, et procedere adversus eosdem, si admittant ad celebrandum in suis ecclesiis advenas sine episcopi licentia, juxta Trident. sess. 22. decr. de Observ. in celeb., ubi præceptum fuit, præsertim episcopis : *Interdicant ne cui vago, vel ignoto sacerdoti missas celebrari liceat.* An deinde in aliis casibus supra citatis possit episcopus cogere censura regulares; affirmant Barbosa, Garcia, et alii, sed communius negant Sanch. Lezana et Salm., cum aliis, propter multa privilegia papalia, quæ hac de re afferunt, et addunt cum Barbosa, Diana, Lezana (contra alios) quod episcopus ne denuntiare quidem potest regulares excommunicatos, etiam ob publicum delictum. Salm. c. 3. n. 4. per totum.

78. Quæritur primo, utrum regulares obligentur decretis synodorum provincialium, aut diœcesanarum, aut aliis episcopi præceptis? Certum est, regulares non teneri interesse dictis synodis, dummodo non sint parochi, sicut habetur ex Trid. sess. 24. c. 2. ex pluribus decretis S. C. Deinde quoad quæsitum, Vasquez, Sanchez, Becanus, aliique dicunt, obligari ad eorum omnium observantiam, quæ non præjudicant observantiæ regulari : sed non intelligitur quoad vim coactivam, ita ut contraveniendo non incurrant aliquam pœnam, sed solummodo quoad vim directivam, id est ut se conforment reipublicæ, cujus sunt partes. Alii tamen, ut Suaresius, Lezana, Salmanticenses etc. id negant (dummodo hoc necessarium non sit ad evitandum scandalum, aut casus non esset, in quo religiosus aliquis haberet aliquod munus dependens ab episcopo, ut munus parochi, confessoris, concionatoris, etc.) Et id probant ex c. 1. de Privil. in 6. ubi dicitur, regulares eximi a præceptis episcoporum, exceptis casibus in jure expressis. Rationem deinde adversariorum dicunt valere, quando partes sunt homogeneæ, non autem, si sunt heterogeneæ, ut sunt religiosi, qui non perinde ac seculares multa alia onera particularia habent. Cæterum in duobus ulla sine hæsitatione ipsi obligantur ad obediendum, ut dicunt in Trid.

sess. 25. cap. 12. I. quoad observantiam interdicti positi ab episcopo semper ac observatur ab ecclesia matrice. II. Quoad observanda festa ab episcopo statuta. Vid. Salm. tr. 18. c. 3. §. 4. per totum. Præter ordinationes circa missarum celebrationem, ut dictum est superius n. 75. circa finem. Præterea notetur, episcopum posse regularibus interdicere auditum confessionum in propriis ædibus, sive cellis, juxta decretum S. C. emanatum ann. 1617. 15. septemb. et videri potest apud P. Ferraris. Potest etiam vetare omnibus confessariis audientiam confessionum mulierum, aut puellarum extra confessionale sub pœna suspensionis ab audiendis confessionibus ex decreto congreg. 18 decemb. 1694. apud eumdem Ferraris.

79. Quæritur secundo, utrum episcopi possint visitare personas, et monasteria regularium? Communiter loquendo, certum est ex c. Nulli, 16. quæst. 1. et ex Tridentino sess. 25. c. 8. exemptas esse a visitatione episcopi, tam personas, quam monasteria, et ecclesias regularium (dummodo in illis degant duodecim religiosi. Vide num. 88.) Et juxta plures declarationes sacræ congregationis etiam ecclesias parochiales sæcularium, quæ subduntur regularibus, et ubi parochus est religiosus; qui, si delinqueret etiam circa suum officium, non posset ab episcopo puniri. Sed hoc non obstante nunc præter bullam Gregor. XV. Inscrutabili, a Benedict. XIV. declaratum atque definitum est in bulla Cum nuper 51. ann. 1751. hujusmodi subjectos esse episcopo *in his quæ vel ad ipsum spectant exercitium curæ animarum, vel etiam eorum vitam, et mores pertinent.* Sed fusius idem Bened. XIV. de hac re agit in quadam bulla peculiari Firmandis, edita die 6. nov. 1744. ubi plura statuit. 1. Quod parochi regulares omnimode subsunt jurisdictioni, et correctioni, et visitationi episcopi, in iis, quæ concernunt curam animarum, et proprios mores. 2. Quoad visitationem localem possunt visitare altare, in quo SS. eucharistiæ sacramentum asservatur, sacrum tabernaculum, fontem baptismalem, confessionale, in quo residet parochus, pulpitum, e quo parochus concionatur, sacrarium ad inspiciendam sacram supellectilem, sepulcrum parochianorum, eorumque cœmeterium, turrim campanariam, si adsint ibi campanæ parochiales, omnia

sacra vasa. 3. Quoad personalem, debent scrutari vitam ac mores curati, quatenus ea quæ extra claustrum prodierint; item examinare, an titulo legitimo eam curam exerceat, an resideat, an ad synodum vocatus iverit, an conferentias casuum conscientiæ habeat frequenter, an onera curæ adimpleverit, an missam pro populo applicaverit, an festis diebus concionatus fuerit etc. an vacet confessionibus audiendis, an ægrotantibus assistentiam præstiterit, an pueros ante confirmationem et communionem instruxerit, an de matrimonii impedimentis inquisiverit, et an sponsi in rebus fidei sint edocti, et an recte ordinatos habeat libros parochiales. 4. Quod licet superiores regulares non possint deputare aliquem ad curam sine episcopi approbatione, possunt tamen eum removere, illo inscio, et ita pariter episcopus potest cura illum privare sine consensu superioris, si id justa causa expostulet, etc. Potest etiam visitare Ecclesias etiam annexas, et subditas monasteriis, si earum administatio sit penes parochos seculares, prout pluries declaravit S. C. apud Bellarminum, et Barbosam. Excipe, si incorporatæ essent monasteriis, aut nullius essent diœcesis. Possunt præterea episcopi visitare confraternitates sæcularium fundatas in monasteriis, sed dumtaxat quoad administrationem bonorum, non quoad altaria, ut ex Trid. sess. 25. c. 20. et ex pluribus decretis sacræ congregationis. Excipiuntur insuper illæ, quorum præfectus est religiosus ex privilegio Gregor. XIII, cui nulla contraria consuetudo potest obstare. Salm. tr. 18. c. 3. n. 31. ad 36.

80. Quæritur tertio, utrum episcopi possint visitare claustra monialium exemptarum? Negant Salm. cum Nav. Sanch. Bonac. Pelliz. etc. ex cap. Periculoso, de Statu monac. in 6. ubi cura Christi monialium exemptarum manifeste conceditur superioribus regularibus. Neque obstat (ut aiunt) Trident. sess. 25. c. 5., ex quo contendunt patroni adversæ sententiæ, episcopos esse delegatos apostolicos quoad claustrum monialium exemptarum, cum ibi statuatur, ut ipsi curent, ut restituatur aut conservetur claustrum *omnibus monasteriis sibi subjectis ordinaria, in aliis vero sedis apostolicæ auctoritate.* Etenim respondent, quod sub *in aliis* etc. non intelligantur monasteria regularibus subjecta, sed subjecta immediate Pontifici, quod asserunt

declaratum fuisse per Pium V. sua bulla Circa pastoralis; eo magis, quia concilium in loco prædicto renovat, non revocat citatum textum Periculoso. His non obstantibus contraria sententia amplectenda est cum Barbosa, Gavanto, Lezana etc.; quia licet non obstaret Tridentinum, nihilominus obstat equidem bulla Gregorii XV. Inscrutabilis anni 1622, in qua dictum fuit. 1. Ut regulares nequeant destinare alium ad audiendas monialium confessiones, præter eum, qui fuerit approbatus ab ordinario (et in hoc animadvertendum est, quod præterea statuit Bened. XIV. in bulla Pastoralis die 5. augusti 1748., confirmans bullam, Apostolici ministerii, Benedicti XIII.; quod scilicet, si regularis superior negligeret assignare saltem semel in anno confessarium extraordinarium, aut secularem, aut alterius ordinis, quemadmodum Pontifex præcipit, possit illum assignare diœcesis episcopus.) 2. Statuit Gregor. XV., ut administratores monasteriorum dictarum monialium debeant rationem reddere episcopo administrationis bonorum. 3. Ut episcopus valeat removere confessarium, aut alium administratorem monasterii, si superior monitus illum non removet. 4. Ut episcopus præsidere possit electioni abbatissæ. Ac quinto specialiter fuit statutum, ut episcopus possit corrigere, et punire, veluti delegatus apostolicæ sedis, eos omnes, qui aliquid admittunt adversum claustrum monialium, etiam exemptarum. Placet hic annotare verba bullæ: *Tam sæculares, quam regulares nullis privilegiis tueri se possint, quominus, si deliquerint circa personas intra septa degentes, aut circa clausuram monialium, etiam regularibus subjectarum, ab episcopo, tanquam ad hoc sedis apostolicæ delegato, puniri, et corrigi valeant.* Vid. Barbosam de Pot. episc. all. 102. n. 7. et Salm. c. 3. n. 37. ad 30. Et ibidem refert Barbosa decretum quoddam sacræ congregationis, ubi statuitur, quod nullimode possint impediri episcopi, quin visitent monasteria exempta, et regularibus subjecta quoad observantiam clausuræ, et qui præsumit impedire, post tertiam monitionem incurrat excommunicationem ipso facto ex elem. Attendentes, de Statu mon. Vid. de Alexandr. de Monial. cap. 6. §. 4. q. 3. Præterea hoc in loco annotandum est, quod Clemens X., et Clem. XII.

præceperunt, ut observaretur bulla Gregorii XV. *non obstante quacumque contraria consuetudine.*

81. Quæritur quarto utrum episcopi exigere queant a regularibus rationem hæreditatis relictæ cum onere missarum, aut legatorum, satisfaciendorum sæcularibus? Videntur posse, ex eo, quod eruitur ex Trident. sess. 22. c. 8. ubi præbetur episcopis potestas visitandi omnia legata pia, *non obstante quocumque privilegio in contrarium.* Et dicunt Salm., quod ex hoc recte sententia ista redderetur probabilis. Sed ipsi deinde id negant ob multa privilegia regularibus concessa, præsertim per Pium V., in quibus declarantur exempta religiosorum bona a quacumque episcopi jurisdictione, non obstantibus quibuscumque constitutionibus apostolicis, et conciliis. Salm. tr. 18. c. 3. n. 40. ad 42.

82. Quæritur quinto utrum episcopus in aliqua causa possit procedere criminaliter contra regulares? Dictum est regulares exemptos esse ab episcoporum jurisdictione, præterquam in casibus in jure expressis. Præter id, quod spectat ad missarum celebrationem, et clausuram monialium; in duobus aliis casibus possunt ex Tridentino episcopi contra eos procedere. 1. Si regularis aliquis patraret delictum, degendo extra monasterium, Trid. sess. 6. c. 3. Sed hoc intelligitur eorum respectu, qui permanenter extra monasterium habitant, non vero quoad illum religiosum, qui extra maneret causa confessionum excipiendarum, aut concionandi, aut alterius negotii ad tempus; aut incoleret pagum, aut locum alium dependentem a monasterio ob negotia religionis. Sed hic oritur dubitatio, utrum possit episcopus punire illum delinquentem, qui inhabitaret alium locum ad longum tempus ex licentia sui superioris? Alii affirmant, veluti Tamburin. Barb. Lez. etc. pluribus innixi declarationibus sacræ congregationis. Alii, quemadmodum Salmantic. cum Sanch. Silvestr. Peyrin. Bordono, etc. negant ex c. Ex rescripto, de Jurejur. ubi dicitur, quod qui manet extra monasterium ex licentia superioris, judicetur in monasterio manere. Quare aiunt, quod tam concilium, quam prædictæ declarationes vigere intelligantur in eos qui extra monasterium morantur sine licentia, aut in loco adeo remoto ab eorum superiore, ut pu-

niri non possint, nisi post longissimum tempus. Salm. c. 3. n. 46. ad 48.

83. Secundus casus est, cum religiosus, etiam degens in monasterio, extra illud delinqueret cum publico populi scandalo, et superior eum non puniret. Trident. sess. 25. c. 14. Et quia superiores quidam transmittebant hujusmodi delinquentes extra diœcesim, ut immunes essent a pœna, statuit Clem. VIII. an. 1596., in bulla Suscepti oneris, ut in tali casu, instante episcopo, superior infra tempus ab episcopo præscriptum revocare debeat delinquentem, et punire; alias possit eum castigare episcopus loci, quo ipse transmissus est: Salm. trac. 18. c. 3. n. 46. ad 48. Annotant deinde Salmantic. cum aliis 1. ut hujusmodi concilii decretum vigere debeat cum delictum est notorium etiam facti publicitate. 2. Ut non valeat adversus superiores delinquentes, qui in odiosis non includuntur sub nomine regularium, quemadmodum ait concilium. 3. Ut episcopus procedere non possit, nisi postquam pluries monuerit superiorem, ut delinquentem puniret, et ille neglexerit. Si tamen episcopus delinquentem in actuali delicto interciperet, potest illum capere (sicut dictum fuit), sed ut statim eum transmittat ad superiorem; et quando crimen fuisset gravis scandali, potest etiam eumdem retinere in carcere, ut transmittat infra 25. saltem horarum spatium. Superior deinde præbere episcopo debet sufficientia argumenta secutæ punitionis. Episcopus, licet capere possit summariam informationem, ut eam ad superiorem transferat, non potest tamen juridicum efformare processum adversus reum; sed si forte efformasset, probabile est eo superiorem uti posse ad procedendum in suum religiosum, ut aiunt Salm. cum aliis. Num. 50 et 51.

84. Secundo, regulares privilegium habent exemptionis a contributione decimarum. Arrepta occasione, opportune hoc in loco annotantur quædam circa decimas. Decimæ dicuntur illa fructuum portio, aut industriarum personalium, quæ a fidelibus tribuenda est ecclesiæ ministris pro eorum sustentatione. Revera decimæ debentur ex jure divino naturali; sed quoad quantitatem, id est decimam partem, sunt ex jure ecclesiastico, cum cessaverit jus antiquum divinum, ut judiciale. Hinc fit 1. Pontificem

posse quemlibet eximere ab onere decimarum, Pontificem, inquam, non episcopos : ipsi dumtaxat possunt ex Trid. sess. 21. c. 5. et 7., applicare decimas unius loci ad alium, et unire, ac separare beneficia. Vide Salm. tr. 18. c. 3. n. 52. et 54. Infertur 2. quod consuetudo rite potest aliquos eximere a solvendis decimis, dummodo remaneat id, quod sufficit ad congruam ecclesiasticorum sustentationem; sed hujusmodi consuetudo præscriptionem quadraginta annorum non interruptorum habere debet, licet ab initio nec titulus, nec bona fides interfuerint : ad præscriptionem deinde (accipiendo vocem prout sonat præscriptio, non ut consuetudo) necessaria sunt bona fides, et quadraginta anni cum titulo; sine titulo autem requiritur tempus immemorabile. Pro futuris decimis fieri potest compositio; sed etiam solummodo a Pontifice, non ab episcopo; nisi fieret inter unam, et aliam Ecclesiam. Dictum est pro futuris, quia præteritas remittere potest etiam ille, cui debentur. Salm. tr. 18. c. 4. n. 55.

85. Olim decimæ debebantur, ut dictum est, tam ex fructibus bonorum, quam ex personarum industria. Sed juxta præsentem consuetudinem pene universalem solvuntur solum ex fructibus bonorum tam stabilium, quam mobilium, juxta cap. Non est, de Decim. Et debentur ex fructibus integris non deductis expensis, et oneribus contributionum, ut ait S. Th. 2. 2. q. 87, art. 2. ad 4. et alii communiter ex c. Cum non sit, de Decim. Salmanticens. c. 3. n. 58.

86. Decimæ præterea solvi debent ab omnibus fidelibus, etiam a principibus, sed non a pauperibus: omnes tamen, nisi sint in extrema necessitate, sed solum in gravi, si pervenirent ad meliorem fortunam, tenentur solvere præteritas decimas, ut dicunt Suar. Laym. Castrop. et alii, cum Salm. Ibid. n. 59. De jure autem communi tam clerici, quam religiosi, et etiam parochi tenentur solvere decimas suorum bonorum patrimonialium, licet assignata fuissent ad titulum ordinationis, non autem bonorum beneficiorum, ut docet D. Th. l. c. a. 4. in corp. et ad 1. ex c. Si quis laicus 16. q. 1. Quoad eos vero, qui deficiunt a solvendis decimis, hæc statuit Trid. sess. 25. c. 12. *Qui decimas subtrahunt, vel impediunt, excommunicentur, neque*

ab illo crimine, nisi plena restitutione secuta, absolvantur. Vide Salm. n. 60. ad 62.

87. Sed quidquid sit de jure antiquo, hodie ex multis privilegiis pontificiis omnes regulares, etiam moniales, cujuscumque ordinis (et etiam equites Hierosolymitani) eximuntur a decimis non solum personalibus, sed etiam stabilium, tam propriorum (etsi colantur a colonis) quam conductorum, ut emphiteuticarum. Vide Salm. n. 82. ad 89. Notandum tamen quod si transeant in dominium regularium bona jam decimis obnoxia, remanent ipsa ad idem onus subjecta, ex pluribus decretis S. C. et rotæ apud Pignat. t. 1. cons. 355. et t. 8. cons. n. 9.

88. Tertio. Olim regularibus vetitum erat, ne nova ædificarent monasteria, aut derelinquerent ædificata sine expressa licentia summi Pontificis, c. 1. de Excess. prælat. in 6. ex cap. un. de Relig. dom. in 6. Tractu deinde temporis obtinuerunt diversa privilegia; sed hæc omnia ann. 1624., limitata fuere ab Urbano VIII. in bulla Romanus Pontifex, ubi statutum fuit, non posse acceptari nova monasteria, nisi observata forma canonum Tridentini, et bullæ Clementis VIII. Quoniam ad institutum. Quare hodie ad fundandum novum monasterium tria requiruntur: 1. licentia episcopi; utrum vero requiratur etiam licentia Pontificis, alii affirmant, ut Barb. Tamb. Pelliz., ex declaratione S. C. negant vero Salm. cum Lez. Suar. Rodr. et alii. 2. Ut adsit consensus eorum, quorum interest, et præsertim omnium monasteriorum existentium intra quatuor milliariorum spatium; aliter episcopus concedere non potest dictam licentiam, nisi quando illi injuste contradicerent; Salm. tr. 18. c. 8. n. 24. ad 131. Carmelitæ tamen privilegium habent, ut alii ordines fundare non possint, ubi ipsi habent monasterium infra spatium 560 ulnarum Florentinarum; et minores infra spatium 1200 ulnarum etc. Contra Minimi, et Jesuitæ privilegium habent fundandi in locis etiam non remotis intra spatium 560. ulnarum prædictarum. Et in omnibus his privilegiis conceditur communicatio. At prædicta privilegia circa ulnas juxta consuetudinem non intelliguntur quoad monasteria, quæ fundantur in civitatibus. Vide Salmant. n. 137. ad 140. Requiritur, ut novum monasterium possit

commode reditibus, aut eleemosynis sustentare duodecim religiosos; sufficit tamen, quod adsit intra breve tempus probabilis spes prædictæ sufficientis sustentationis. Quod si monasterium (intelligitur de monasteriis fundatis post citatam bullam Urbani VIII. emanatam ann. 1624.), non valeret sustentare duodecim religiosos, qui revera in illo non habitarent, statutum fuit per sacram congr. pluribus decretis, confirmatis a Gregor. XV. et Urban. VIII. ut hujusmodi monasterium omnino subjectum esset episcopo per hæc verba: *Ordinarii loci visitationi, correctioni, atque omnimodæ jurisdictioni talia monasteria erecta absque eo, quod* 12. *fratres in eis valeant habitare, et de facto habitent, subjecta esse intelligentur.* Salm. tr. 18. c. 3. n. 129. et 130. Eædem conditiones requiruntur in fundandis monialium monasteriis. Et advertendum hic quod ex Tridentino, et sacr. congr. prohibetur, ne fundentur monialium monasteria extra habitatum. Ibid. n. 134.

89. Prædictæ conditiones non requiruntur in fundandis hospitiis religiosorum, ut notant Peyrinus, Tamb. etc. saltem (ut limitat Lezana) si ibi non recipiant missas, et non habeant ecclesiam. Ib. n. 132. Neque requiruntur in translationibus monasteriorum, quæ possunt fundari (ut probant Salm. cum Navar. Barbos. Peyrino, Lezana, etc.) sine consensu Pontificis, episcopi, vel aliorum monasteriorum, dummodo translatio non afferat iis præjudicium: etenim dicunt, quod jam antea habebant tale privilegium a pluribus Pontificibus concessum, et quod illud limitatum est tantum quoad novas fundationes, quales non vocantur translationes monasteriorum ex uno situ ad alium commodiorem ejusdem terræ (ut intelligitur), aut prope illam, derelinquendo antiquum monasterium. Et in tali casu religiosi retinent omnia bona, et jura monasterii derelicti. Num. 133. ad 143. Possunt præterea religiosi ex concessione Urb. VIII. et Innoc. VIII. quando deficerent reditus, et eleemosynæ unius monasterii, illud unire, et incorporare alteri. Salm. c. 3. n. 150. Insuper possunt ad libitum redire ad monasteria derelicta, dummodo reditus non afferret aliquod novum præjudicium aliis monasteriis. Num. 148. Possunt insuper generales religionum superiores ex concessione Sixti IV. et ejusdem Urb. VIII. sup-

primere monasteria miserabilia, transferendo eorum bona ad majora monasteria. Adnotetur hic, quod monasteria concessa ab universitatibus, cum derelinquuntur, in manus ordinarii derelinqui debent, at si propriis reditibus, et eleemosynis ædificata fuerint, remanent in dominio religiosorum ut de iis possint libere disponere. Salmant. num. 147.

90. IV. Regulares habent privilegium eligendi judicem conservatorem, qui judicet de omnibus illis causis, in quibus religiosi sunt rei, et etiam in quibus sunt actores, sed quando sunt actores, solum propter injurias, et manifestas violentias ipsis irrogatas. Vide Salm. tract. 18. c. 3. a n. 152. ad 178.

91. V. Regulares habent privilegium admittendi eos omnes, qui volunt sepeliri in eorum ecclesiis. Adnotamus hic præcipua quædam circa sepulturam, de qua fusius tractant Salm. tr. 18. c. 3. punct. 6. Quicumque ad pubertatem pervenerit, sibi eligere valet sepulturam ubicumque, etiam episcopi; nisi autem illam sibi eligant, sepeliri in cathedrali debent. Ib. n. 186. Religiosi tamen debent sepeliri in monasterio, etsi morerentur extra illud, dummodo locus non esset nimis remotus. Novitii valent sibi eligere sepulturam extra monasterium: quod si non faciant, sepeliri debent in illo, licet obirent, dum in alia domo manerent ex licentia sui superioris. Num. 187. Idem intelligitur quoad commensales, et familiares, qui actu serviunt, et resident in monasterio sub obedientia superioris. Et hi valent recipere omnia sacramenta a religiosis, baptismo excepto, et matrimonio. N. 118. 214. et 215. Gravissimas incurrunt pœnas clerici, et religiosi inducentes alios ad promittendum juramento, voto, aut fide data, se electuros sepulturam in propria Ecclesia. Num, 191. Privandi sunt sepultura, qui moriuntur impœnitentes, et de quibus publice constat, non fuisse confessos in anno, nec communicasse paschali tempore, et ita etiam hæretici, excommunicati, qui sibi ex ira mortem intulerunt, si deinde pœnitentiæ indicia non præbuerint, uti habetur in Rituali Romano: *Peccatores publici cujuscumque peccati, et qui moriuntur in flagranti crimine* (ut ex c. Fures de furto) *nullo dato signo pœnitentiæ;* etenim tunc præsumuntur et in

peccato obiisse, ut dicunt communiter DD. cum Rituali, quidquid dicant Lezana, et Sancius, Salm. c. 3. n. 99. Qui hujusmodi defunctos sepelit, lethaliter peccat: et qui sepelit hæreticum, aut hæreticorum fautorem, aut publice excommunicatum, aut usurarium, etiam excommunicationem incurrit; et hujusmodi defuncti, si fieri possit, ex sepultura extrahendi sunt. Cæterum nemo sepultura privandus in quocumque casu sine sententia episcopi, aut superioris, si cadaver est religiosi. Salm. tr. 18. c. 3. n. 302. et 304.

92. Sed ad rem nostram, ad regulares videlicet, redeamus. Plura sunt notanda. 1. Quilibet clericus, aut sæcularis sibi eligere potest sepulturam in ecclesia regularium. Et quando aliquis haberet sepulturam suorum majorum in illa, et non elegisset aliam ecclesiam, possunt regulares illic eum sepelire. Salmant. tr. 18. c. 5. n. 205.-2. Parochi qui in associatione ad ecclesiam regularium plus exigunt, quam exigerent in sepeliendo defuncto in parochia, ut retraherent fideles ab eligenda alibi sepultura, papalem excommunicationem incurrunt, ex bul. Clem. VIII. apud Salm.; et licet bul. edita fuit pro Indiarum parochis; tamen Lez. Peyr. et Salm. cum aliis intelligunt eam editam fuisse universaliter pro omnibus, ibid n. 205.-3. Cum sepeliendus est defunctus in regularium ecclesia, debent ipsi vocare, et attendere parochum; sed si ille renuit venire, aut nimis moratur, possunt ipsi extollere cadaver, et illud in suam ecclesiam asportare. Ita communiter Barb. Lez. Peyrinus, et alii cum Salm. ex pluribus decretis S. C. num. 208. et 209. Officium supra cadaver tum celebrandum est, non a parocho aut canonicis, sed ab iisdem regularibus. Nec parochus exercere potest illum actum in eorum ecclesia; nec cogere hæredes ad celebrandas missas, aut eorum partem in parochia, ex pluribus decretis etiam S. C. et idem observandum est etiam pro monasteriis monialium exemptarum. Ibid. n. 212. et 213. Adnotandum tamen, in monialium ecclesiis sepeliri non posse laicos sine licentia sacr. congr. dummodo aliquis non haberet in eis jus sepulturæ. Vid. lib. 4. n. 62.

93. Quær. utrum regulares teneantur ab solvendam canonicam portionem ordinario, aut parocho? Alia est por-

tio canonica *episcopalis*, et est illa, quæ debetur episcopis pro omnibus donationibus *causa mortis*, et pro legatis ecclesiis relictis, aut locis piis eorum diœcesium, ut ex Clem. Dudum. de Sepult. Hæc portio quandoque fuit tertia, quandoque quarta pars; et Innoc. III. cap. Requisitis, de Testam. statuit, ut quoad quantitatem attenderetur consuetudo. Salm. tr. 18. c. 3. n. 116. Alia est *parochialis*, quæ proprie vocatur quarta-funeralis, et est illa portio, quæ parocho debetur ex funeralibus, legatis piis, et omnibus, quæ perveniunt ad ecclesiam, in qua sepeliendus est defunctus. Et ista etiam fuit diversa, sed quoad eamdem etiam consuetudo attendenda est. Ibid. n. 218.

94. Sed quoad regulares, eximuntur a solvenda portione episcopali eorum monasteria tam hominum, quam feminarum, ex Extravaganti Inter cunctas, §. Quibuscumque, de Privilegiis, et ex aliis privilegiis apud Salmantic. num. 217. Quo vero ad quartam-funeralem, ex jure communi olim regulares tenebantur ad illam solvendam, sed hodie attentis eorum privilegiis, et Trident. sess. 25. c. 13. et bulla Pii V. Etsi mendicantium anni 1567. tenentur ad illam solvendam, ea monasteria dumtaxat, quæ ultra 40. annos, antequam concilium confirmaretur, solebant solvere: Ita probant Salm. cum sententia communi, et pluribus decretis S. C. ex multis privilegiis pontificiis, et præsertim Sixti IV., qui imposuit pœnam excommunicationis, et privationis beneficiorum parochis, qui vellent exigere prædictam quartam. Vid. Salm. tr. 18. cap. 5. a n. 218. ad 228. Excipiuntur tamen illa monasteria, quæ solverent præfatam quartam ex contractu inito, aut ex consuetudine immemorabili. Ibid. n. 229. ad 233.

CAPUT V.

De privilegiis regularium in particulari.

I. 95. 96. et 97. De facultate absolvendi subditos a casibus et censuris. 98. De reservatione casuum etc. 99. De facultatibus quoad seculares. 100. Utrum regulares possint absolvere a casibus episcopis reservatis jure, vel consuetudine. 101. Utrum a casibus papalibus. 102. Utrum in itinere, aux ex bulla Cruciatæ etc. 103. Utrum confessarii regu-

lares possint denuo examinari ab episcopo. II.--104 et 105. Circa dispensationem in irregularitatibus. III. -- 106. De dispensatione in præceptis ecclesiasticis etc. IV. -- 107. Circa officium divinum. 108. Circa dispensationem votorum, et juramentorum. 109. Circa votum castitatis conjugum, et sponsorum. VI. -- 110. De privilegio religiosorum, novitiorum et famulorum confitendi cuicumque sacerdoti etc. 111. De religiosis peregrinantibus. 112. Utrum in jubilæo etc. VII.--113 ad 116. Circa ordinum receptionem. 117 ad 120. Circa ordinum collationem. 121 et 122. Circa celebrationem missarum. 123. Circa communionis ministrationem. 124 ad 128. Circa concionandum.

95. I. Quoad facultatem, quam habent superiores regulares circa absolutionem a casibus reservatis, et censuris, oportet hic distinguere potestatem erga subditos ab illa, quam habent erga seculares. Sub nomine superiorum regularium veniunt non solum generales, et provinciales, et eorum vicarii subrogati in eorum locum, sed etiam omnes locales superiores, ut priores, guardiani, rectores, et etiam eorum vicarii, quando ipsi absunt, saltem per integrum diem. Ita communiter doctores. V. Salm. t. 18. c. 4. n. 1. ex c. Abbatis, de Priv. in 6. Omnes isti absolvere possunt suos subditos primo ab omnibus casibus, et censuris non reservatis Pontifici, licet fulminatæ essent *ab homine* per specialem sententiam, ut dicunt Salm. cum Lezana, Candido, Pelliz. etc. ex privilegiis Pauli V. Sixti IV. et Eugenii IV. Salm. ibid. n. 2. Et id, quod currit pro professis, valet et pro novitiis, ita ut iidem absolvi possint a superioribus regularibus a casibus episcopis reservatis incursis, non solum post ingressum, sed etiam ante, ut Salm. cum Bonac. Pelliz. etc. et P. Mazzotta cum Sanchez, Tamb. etc. Salm. tr. 18. cap. 3. n. 87. et Mazzot. tom. 3. de Res. cas. c. 2. quæst 5. Et idem dicunt Salm., et Mazzota cum Peyrino, et Tambur. Salm. ibid. n. 98. et Mazzotta l. cit. quoad illos, qui proximi sunt, qui recipiantur, v. gr. si manent in probatione in monasterio, ut assumant habitum, et id ex bulla Clem. VII. relata Candido, Rod. et a Salm. tractatum de Cens. c. 2. n. 80., in qua fuit concessum provincialibus regularibus, et eorum vicariis, aut aliis deputatis absolvere novitios ordinis ab omnibus casibus reservatis (exceptis illis bullæ Cœnæ) incursis ante ingressum, et a censuris, quæ illis sunt annexæ. His posset aliquis objicere

decretum Urbani VIII., allatum lib. 7. n. 95. in quo fuit statutum, quod per confirmationem privilegiorum obtentorum a regularibus post Tridentinum non intelligebantur rursus concessa ipsa privilegia ipsis ablata tam a concilio, quam a S. C. absolvendi a casibus reservatis ordinario. Multipliciter respondent Salm. huic oppositioni loco citato; sed eorum responsiones non suadent, ut diximus. Ibid. n. 103. Responsio congruentior videtur esse, quod decretum Urbani loquitur de secularibus, sicut etiam loquebatur propos. 12. damnata ab Alexandro VII.; sed non de novitiis, qui in favorabilibus communiter a DD. reputantur ut religiosi; ita Sanchez, Suar. Castrop. Lezana cum iisdem Salm. tr. 15. cap. 3. num. 85. et aliis. Eo magis, quia Clemens VIII. ita declaravit. Diana part. 3. tr. 2. resp. 73. refert privilegium concessum jesuitis (quod ex communicatione extenditur ad omnes religiones), quo possint communicare novitiis omnia privilegia societatis. Excipiunt tamen Bonac. Pelliz. et Salmanticens. l. c. n. 87. casum, quo jam inceptum esset judicium episcopi contra novitium, antequam intraret; quia tunc (ut aiunt) posset episcopus eum extrahere, et punire. Quod dictum est de novitiis, idem dicit P. Mazzotta loco citato cum Peyrino de familiaribus monasteriorum: dummodo *inibi sint quasi de familia, et continui commensales*, ut dicitur in bulla Superna Clementis X.

96. Possunt secundo regulares absolvere suos subditos professos, et novitios, etiam sicut superius dictum est lib. 6. n. 593. v. Eadem in fine, ab omnibus casibus papalibus occultis eodem modo, quo episcopi valent absolvere suos subditos ex cap. Liceat. Atque hoc ex privilegio Pii V. relato per extensum a Salm., et P. Concina, confirmato a Benedicto XIII. in bulla Pretiosus anno 1727. in qua fuit concessa regularibus potestas absolvendi etiam a casibus bullæ Cœnæ, excepto relapsu in hæresim, falsificatione litterarum apostolicarum, et translatione rerum prohibitarum ad infideles. Ac obiter hic notandum, quod in dicta bulla fuit etiam concessa generali dominicanorum potestas dispensandi ab irregularitate ob homicidium commissum a subditis, dummodo patratum non fuerit data opera, et secutum intra claustra monasterii. Sed id

revocatum est a Clemente XII. Vide dicta l. 7. n. 101.

97. Possunt tertio regulares absolvere suos subditos ab excommunicatione ob percussionem, etiam gravem, et enormem, et publicam, inflictam non solum religiosis ejusdem ordinis, sed etiam alterius, et etiam clericis secularibus. Castr. Roncaglia, Salmant. et Croix, ex privilegiis Bonif. IV. et Clem. VIII. Atque hic adnotandum, quod si percussio sit levis, aut occulta, religiosus percussor (si velit) potest petere absolutionem etiam ab episcopo, sed obtenta sui superioris licentia. Lib. 7. n. 107. Dictum est *subditos*, quia nequeunt absolvere seculares, cum hic casus limitatus sit regularibus intra Italiam, et extra Romam a Clemente, ut mox dicetur num. 99.

98. Adnotandum hic præterea, superiores regulares ex concessione Clementis VIII. posse, si ipsis expediens videtur, reservare undecim casus, sed non plures sine consensu capituli generalis, aut saltem provincialis pro provincia. Si autem superior denegat licentiam, et utrum pro prima vice possint religiosi absolvi a reservatis, vide ibid. 6. n. 134.

99. Quoad vero sæculares, olim mendicantes gaudebant privilegio, quo poterant absolvere sæculares ab omnibus casibus, et censuris reservatis tam a Pontifice, quam ab episcopis. Sed deinde decreto Clem. VIII. an. 1602. confirmato a Paulo V. an. 1617. et Urbano VIII. an. 1627. limitata fuit prædicta potestas, et statutum fuit, ne regulares existentes extra Romam, et intra Italiam, possent absolvere seculares nec a casibus bullæ Cœnæ, nec ab aliis sex sequentibus : scilicet 1. A percussione clerici. 2. A duello. 3. A violatione immunitatis. 4. A violatione clausuræ monasteriorum monialium ob pravum finem. 5. A simonia confidentiali in beneficiis; et denique ab omnibus casibus, quos sibi reservant episcopi. Itaque tam ex dicto decreto Clem. VIII. quam etiam ex bulla Greg. XII. Cum a sacra; et præsertim ex proposit. 12. damnata per Alexandrum VII. quæ sic se habebat : *Mendicantes possunt absolvere a casibus episcopis reservatis, non obtenta ad id episcoporum facultate*, hodie non est in dubium revocandum (quidquid aliqui dicant), quin sæculares absolvere non possint a casibus ab episcopis reservatis. Vid. l. 6. n. 599. vers. Certum est, et lib. 6. n. 95. Ita neque possunt absolvere

seculares a sex casibus Clementis : etsi occulti sint, contra P. Vivam : potestas enim, quam regulares habent ex bulla S. Pii V. relata n. 96. qua possunt absolvere casus occultos, quam habent episcopi ex cap. Liceat, est solum respectu suorum religiosorum, non autem sæcularium. Id tamen probabile judicamus cum Viva, Comitolo, et aliis, quibus adhæret etiam P. Concina, scilicet quod regulares possint absolvere a casibus, quos sibi in synodo episcopus reservarit, sed deinde non expressit illos in tabella; quia tunc præsumitur voluisse concedere potestatem ab iis absolvendi omnibus confessariis, modo ab ipso approbatis. Vid. lib. 7. n. 100.

100. Dubitatur 1. utrum religiosi possint absolvere seculares a casibus non reservatis sibi ab episcopis, sed *in jure*, aut ex consuetudine reservatis episcopis, ut sunt abortus fœtus animati, et alii adnotati n. 46? Negant Viva, Bord. Cabass. Milante, et alii, eo quod (ut aiunt) in decreto Pauli V. et Urbani VIII. prohibetur regularibus absolvere laicos a casibus episcopis reservatis. *A casibus eisdem ordinariis reservatis* sunt verba Urbani. Nihilominus probabilius affirmant Conc. La-Croix, Sporer, Salm. Lezana, Sanch. cum multis aliis, quibus adhæret etiam (se retractans) P. Viva in sua Morali. Ratio est, quia citata verba decreti Urbani (et idem de decreto Pauli V.) intelligenda sunt de casibus, quos episcopi sibimet reservant : cum talia decreta, ut diximus n. præced. sint confirmativa decreti Clem. VIII. in quo fit mentio tantum casuum, qui sibi ab episcopis reservantur, *nec a casibus* (hæc ait Clem.) *quos ordinarii* reservarunt, aut in posterum *reservabunt*. Eo magis, quia, ut ait P. Suarez, casus reservati episcopis *in jure* debent potius dici delegati episcopis, quam reservati. Sed animadvertendum, id non valere quoad percussionem clerici, nec quoad omnes alios casus, quos sibi ordinarius reservaret : etenim quoad istos sublata fuit omnis facultas regularibus, ut dictum est n. præced. Vid. lib. 7. n. 99.

101. Dubitatur 2. utrum regulares absolvere valeant seculares a casibus papalibus? Negant pauci quidem, id est Viva cum Bordono, et Florino, ex iisdem decretis Pauli V. et Urbani VIII., quibus etiam vetitum fuit regularibus absolvere a casibus reservatis sedi apostolicæ.

At communissime, et probabilius affirmant Bon. Aversa, Salmant. Pelliz. Rodriq. Potestas, Peyrinus, et ipse Viva in sua Morali (licet id affirmet solummodo quoad casus papales occultos) ex privilegio Pauli III. concesso ann. 1545. *Jesuitis*, quo dictum fuit, quod possent absolvere sæculares *ab omnibus peccatis etiam sedi apostolicæ reservatis, exceptis contentis in bulla Cœnæ*. Nec obstant prædicta decreta Pauli V. et Urbani VIII. quia (ut dictum est n. anteced.) intelliguntur de casibus Clementis VIII. (quos supradicti Pontifices confirmare voluerunt) in quo solum casus bullæ Cœnæ, et sex alii excepti fuere. Animadvertendum autem est, hanc potestatem valere tantummodo quoad forum internum num. 96. et 97. Observetur præterea, quod dictum est n. 31. de abbatibus, habentibus quasi episcopalem jurisdictionem.

102. Adnotandum hic, quod olim confessarii regulares ex concessione Gregorii XIII. et Eugenii IV. in itinere poterant excipere confessiones, non modo subditorum diœcesis, ubi approbati erant, sed cæterorum. Ex bulla Cruciatæ, cum approbarentur in uno loco, erant approbati pro omnibus. Ita apud Salmanticens. tr. 38. cap. 4. num. 71. et 72. Innocentius autem X. deinde statuit, ne regulares possent excipere confessiones alicubi sine loci ordinarii licentia: etiamsi haberent privilegium Cruciatæ, ut declaravit Innocentius XII. in bulla Cum sicut, anno 1700. Vide lib. 6. num. 548. v. 5. et num. 549.

103. Animadvertendum præterea est, quod olim ex Clem. Dudum de Sepult. regulares approbati absolute semel ab ordinario non poterant obligari, ut denuo examinarentur. Attamen S. Pius V. in Extrav. Romani Pontificis, dixit, quod episcopus successor, *pro majori quiete suæ conscientiæ* posset rursus illos examinare. Sed post Gregor. XIII. in sua bulla In tanta negotiorum etc. (relata a Navarro in fine sui Manualis) ad tollendas lites exortas circa regulares, revocavit omnes declarationes S. Pii, et præsertim hanc concernentem approbationem confessariorum regularium; revocavit, inquam, ad statum pristinum dispositionis Tridentini, quod sess. 23. cap. 15. nihil aliud exegit quoad regulares, nisi ut approbarentur ab ordinario. Hinc inferunt multi DD. ut Anavius, Dicastillus, Vil-

lalobos, Delbene, etc. apud Salmant. tr. 18. c. 4. n. 119. quod regulares approbatos examine ab aliquo episcopo non possit denuo examinare successor. Attamen contrarium tuentur Diana pag. 3. tract. 2. resp. 27. et Lezana, Boss. Bordone, et multi alii ex decreto S. C. (relato a Lez., et Diana), quo fuit declaratum, quod non obstante bulla Gregor. XIII. posset episcopus successor examinare approbatos ab antecessore, et hanc hodiernam esse episcoporum praxim testantur Diana et ipsi Salm. Sed probabiliter dicunt Salm. ibid. num. 120. cum Villalob. quod tam ex constitutione S. Pii, quam ex declarat. S. C. possit ordinarius successor iterum vocare ad examen aliquem, aut aliquos regulares, quos notitiam habet non esse idoneos; sed non potest edicto generali suspendere omnes confessarios regulares, usquedum denuo examinentur. Cæterum animadvertendum est, quod revocando generaliter ordinarius omnes licentias, non comprehendat regulares, qui in odiosis non comprehenduntur, nisi exprimantur, Salm. tract. 18. cap. 4. num. 15., cum communi. Animadvertatur insuper, quod capitularis vicarius *sede vacante* non possit ad examen vocare regulares ex privilegio iis concesso a Clemente IV. Vid. Salmant. num. 116. et Dianam, pag. 3. tr. 2. resp. 27. Animadvertendum præterea, supra dicta valere pro approbationibus concessis absolute, non tamen pro concessis ad tempus, e. g. ad sex menses, ut plerumque fit; cum certum sit ex bulla Innoc. XIII. Apostolici ministerii, confirmata per Bened. XIII quod confessarii tam seculares, quam regulares non valeant excipere confessiones extra locum, personas, et tempus præscriptum, quocumque privilegio non obstante.

104. II. De facultate regularium dispensandi in irregularitatibus. Regulares valent ex privilegio S. Pii V. relato n. 97., confirmato a Julio II. dispensare cum suis subditis in omnibus irregularitatibus occultis, in quibus possunt ordinarii dispensare cum suis diœcesanis ex cap. Liceat, ut dictum est n. 29. Et idem possunt cum secularibus, ut aiunt Suarez, Sanchez, Pelliz. Sayrus, Salm. Sporer, Lez., etc. ex concessionibus Sixti IV. et prædicti Julii II. Vid. lib. 7. n. 355.

105. Possunt præterea regulares dispensare cum subdi-

tis in quacumque irregularitate, aut ob delictum, aut ob defectum ex privilegio Martini V. Vid. eodem n. 355. Itaque, ut ad particularia descendam, possunt superiores dispensare cum subditis, 1. in irregularitatibus ob homicidium non solum occultum, ut concessum fuit in privilegio Martini V., sed etiam voluntarium notorium, ut dictum est n. 96. ex privilegio Benedicti XIII., dummodo data opera patratum non fuerit, et consummatum intra claustra. 2. Quoad defectum animæ possunt dispensare cum religioso ad suscipiendum sacerdotium, licet ipse passus esset permanentem dementiam, si deinde medicorum judicio cessavit ejus periculum. Vid. lib. 7. n. 400. in fin. 3. Quoad defectum corporis, ut si alicui pes, aut oculus deficeret, etiam sinister, possunt dispensare, ut probant Salm. tract. 10. de Cens. c. 9. n. 75. cum Bordon. ex privilegio Sixti IV. Et in dubio possunt etiam declarare, defectum non obstare, ut possunt ordinarii cum suis subditis. Vid. lib. 7. n. 4. in fine. 4. Quoad defectum natalium, hæc irregularitas per se cessat religionem profitendo quoad id, quod spectat ad ordinum susceptionem, ut habetur ex c. 1. de Fil. presbyt., nam quoad dignitates necessaria est dispensatio. Sed pluribus privilegiis possunt dispensare cum suis omnes superiores regulares generales, provinciales, et etiam priores. Lib. 7. n. 354. et 426. Vid. etiam Salm. tract. 10. c. 9. n. 57. et tract. 18. c. 4. n. 28. cum Bord. Peyr. Lez. Pelliz. etc. Quod vero inquit Sotus, professione cessare quamlibet irregularitatem, id communius negatur. Vid. Salm. tract. 10. c. 7. n. 58. — 5. Possunt dispensare in bigamia etiam vera ex privilegio Martini V.; ita Castropal. Pelliz. Macedo, Salm. etc. Vid. lib. 7. n. 355. et 452. — 6. In irregularitate etiam publica ob defectum lenitatis. Lib. 7. n. 468. — 7. Et ultimo possunt regulares dispensare cum suis subditis in omnibus inhabilitatibus, et pœnis contractis ratione delicti, ut privationis officii, beneficii, vocis, loci, etc. etsi illæ reservatæ sint Pontifici, ut aiunt Suar. Sanch. Pelliz., et Salm. cum aliis privilegiis Sixti IV., S. Pii V. et Gregorii XIV., Salm. tr. 18. c. 4. n. 29.

106. III. Prælati regulares habent potestatem dispensandi cum suis subditis in præceptis ecclesiasticis, ut

possunt episcopi cum suis diœcesanis. Etenim ipsi habent quasi episcopalem jurisdictionem, ut communiter docent DD. ex Clement. Ne Romani, de Elect. Salm. tract. 18. c. 4. n. 31. cum Bonac. Pasq. etc. Et ideo possunt probabiliter dispensare in omni eo, quod non est specialiter Pontifici reservatum. Et præsertim in dubio, utrum res dispensatione indigeat, ut diximus. Salm. n. 33. Possunt etiam dispensare cum causa (sicuti sempér supponitur) in legibus pontificiis, cum latæ sunt pro aliqua provincia, aut monasterio particulari, quia tunc præsumitur data hujusmodi facultas; aut cum talis est consuetudo, aut quando non potest facile recurri ad superiorem: aut quando agitur de rebus parvi momenti, quæ non obligant ad lethale peccatum, aut quæ frequenter accidunt, ut jejunia, abstinentia a carnibus, festorum observantia, recitatio officii; dummodo non dispensetur per longum tempus, ut dicunt Salm. cum Cajetano, Soto, etc. Et idem valet quoad regulares religionis. Num. 34. et 35. Ita dicunt etiam Azor. Castr. Salm. Trull. Macedo, etc. posse superiores dipensare ad operandum diebus festis tam cum religiosis, quam servis domesticis, sed non cum extraneis, qui alioqui possunt operari pro monasterio, si monasterium sit pauper, ut aiunt Sylv. Fagund. et Salm. cum Pasq. Leandro, et aliis. Salm. tract. 18. c. 4. n. 37.

107. Quoad divinum officium notentur hic privilegia, quæ habent regulares. 1. Leo X. concessit religiosis, ut possent recitare horas privatim omnino mentaliter. (Sed P. Ferraris Biblioth. v. Offic. n. 101. citans Sporer, ait hoc privilegium esse adulterinum). Præterea ut possint anticipare officia longiora, et reservare brevia pro diebus majoris occupationis. 2. Clemens VII. concessit omnibus regularibus infirmis (intelligitur de illis infirmis, qui per se non excusantur ab officio) et infirmariis posse satisfacere officio recitando 6. aut 7. psalmos (assignandos a superiore) 7. *Pater*, et 2. *Credo*. Et Martinus V. concessit convalescentibus, ut satisfacere possent dicendo illam officii portionem, quam judicaverit eorum confessarius. 3. Innocens IV. concessit monialibus S. Claræ (et ita intelligitur pro omnibus aliis communicantibus) satisfacere officio conversarum ob quamcumque rationabilem causam,

v. g. si religiosa non sit bene instructa juxta judicium abbatissæ, aut confessarii, in officio choristarum: aut si sit scrupulosa, aut ob labores lassa, aut occupata rebus utilibus, ut esset religioso esse applicatum ad excipiendas confessiones, prædicationi; aut studio ecclesiastico pro majori diei parte. Etenim supponitur, quod privilegiis concessis monialibus gaudeant etiam religiosi *ad invicem*, ut dictum fuit n. 10. Animadvertunt insuper Salmant., hujusmodi privilegio eos posse uti etiam sine licentia superiorum; fuit enim concessum sine ista conditione. Animadvertunt præterea, quod, si moniales omitterent laicarum officium, utentes hujusmodi privilegio non peccarent lethaliter, quia tunc reputantur ut laicæ, quæ sub mortali non tenentur ad sui officii recitationem. Sed hoc non mihi placet, etenim hujusmodi privilegio monialis non transit in qualitatem laicæ, sed tantum officium ejus choristæ transit, et commutatur in illud laicæ.

108. V. Confessarii Mendicantium, et cæteri regulares communicantes potestatem habent irritandi, remittendi, et dispensandi juramenta, ac vota. Possunt insuper dispensare cum conjugibus quoad impedimentum ad petendum debitum, propter incestum commissum cum consanguinea conjugis, ut communiter aiunt Sanchez, Pontius, Salm. aliique contra P. Concin. ex multis privilegiis variorum Pontificum. Vid. lib. 6. n. 1076. v. Insuper. Animadvertendum est autem hic, quod confessarius debet in hoc obtinere licentiam specialem, saltem a superiore inferiore sui monasterii. Ibid. v. An autem.

109. Possunt præterea confessarii Mendicantes dispensare cum conjugibus in voto castitatis elicito ante matrimonium, ad petendum debitum, sicut etiam communiter dicunt Pastr. Pont. Sanch. Tourn. Wigandt, Salmant. etc. ex privilegio S. Pii V. et etiam in voto elicito post matrimonium, uti rite existimant Sanch. Salm. etc. (contra Pontium) ex aliis privilegiis, ex quibus possunt ipsi dispensare in omnibus votis, in quibus valent *de jure ordinario* dispensare episcopi cum suis subditis. Vide lib. 6. n. 987. v. An autem, et n. 1128. Id vero, quod magis ambigitur est, utrum in casu necessitatis possint dispensare cum sponsis, ut possunt episcopi in voto castitatis

ad contrahendum matrimonium? Plerique affirmant, ut Anacletus, Vidal, Passeus, Henriquez, etc. quam sententiam probabilem judicant Salmanticenses, et Elbel. Sed communius negant Layman, Barbosa, Sanchez, et Pontius, dicentes, quod regulares possint dispensare solum in votis, in quibus valent dispensare episcopi *de jure ordinario*, sed non extraordinario, ut in casu isto. Respondent autem adversarii, in casu necessitatis episcopos etiam *de jure ordinario* dispensare, cum sit hujusmodi potestas annexa eorum officio, dignitati, ut dictum fuit n. 34. et 41. Unde non possumus habere ut improbabilem primam sententiam. Vid. l. 6. n. 1128. in fin.

110. VI. Cum secularibus conceditur facultas deligendi sibi confessarium, aut a summo Pontifice, aut ab eorum ordinario, semper supponitur, quod sit confessarius approbatus ab episcopo; sed regulares ex expressa, aut tacita sui superioris licentia possunt confiteri cuicumque simplici sacerdoti: quod communiter existimatur cum Suarez, Lugo, Salm. tr. 18. c. 4. n. 49. Quare omnes superiores regulares possunt sibi eligere in confessarium quemlibet sacerdotem, ut etiam communiter dicunt DD. ex cap. ult. de Pœnit. et Rem. Idem vero, quod pro religiosis, valet et pro famulis commensalibus monasterii, uti habetur ex Trid. sess. 25. c. 11. ex quo possunt recipere a religiosis sacramenta pœnitentiæ, eucharistiæ, et extremæ unctionis. Et idem valet quoad novitios, qui *in favorabilibus* sub religiosorum nomine veniunt, ut omnes fatentur, et declaravit sacr. congreg. die 14. augusti 1665. Quare ipsi possunt absolvi ab omnibus casibus ab episcopo reservatis. Salm. n. 524.; ut dictum est n. 95. Sed id non valet pro equitibus S. Jacobi, et similibus, ut dicunt Salmanticenses cum communi, nam hujusmodi viget consuetudo. Ibid. n. 58.

111. Adnotandum insuper, quod religiosi peregrinantes, si habeant socium (dummodo sit idoneus) ejusdem ordinis, illi confiteri debent. Si vero desit socius, aut alius ejusdem ordinis sacerdos, tunc confiteri possunt cuilibet sacerdoti idoneo regulari, aut sæculari: quod commune est apud omnes. Sed quæritur, utrum talis sacerdos approbatus in illo loco esse debeat? Ita volunt pauci qui-

dam, ut Wigandt, Concina, etc. Sed communissime, et quidem recte negant Suarez, Roncaglia, Castropal. Salm. Elbel, aliique. Et quia talis est consuetudo religionum, quæ facit præsumere consensum ordinariorum; et quia Innocens VIII. absolute concessit religiosis peregrinantibus, ut, cum non possent habere sui ordinis confessarium, *quemcumque alium presbyterum idoneum religiosum, vel sæcularem eligere valerent.* Vide lib. 6. n. 575.

112. Dicunt insuper Lugo, d. 20. num 86. et Salmanticenses, tract. 18. cap. 4. n. 124., cum Navarro, Soto, Castrop. Peyrino, Bossio, etc. quod tempore generalis jubilæi possint regulares, et etiam moniales sine suorum superiorum licentia confiteri religiosis alterius ordinis, licet haberent confessarium ordinis sibi assignatum, ex pluribus privilegiis, quæ referunt Lugo, Mendo, etc. Vid lib. 6. n. 788. v. not. 8.

113. VII. Regulares, quoad ordines, non recipiunt litteras dimissoriales ab episcopis, sed ab eorum superioribus, aliter graviter peccant, et incurrunt suspensionem. Attamen quoad recipiendos ordines, primo S. Pius V. ipsis concessit privilegium recipiendi ordines a quocumque episcopo; sed hoc revocatum fuit per Gregorium XV. Quæ abrogatio confirmata est a pluribus aliis Pontificibus, et nuper a Benedicto XIV. bulla Impositi etc. anno 1747., qua præterea præcipitur, ut, si loci ordinarius ordinationem tenet, ab ipso debeat examinari, et ordinari religiosus; quod si episcopus absit, aut non habeat ordinationem, potest ordinari ab alio episcopo; sed tunc requiritur attestatio authentica vel vicarii generalis, vel secretarii, aut cancellarii ipsius episcopi, qua constet, aut vel ipsum abesse a diœcesi, vel ordinationem habiturum non esse proximo legitimo tempore per leges ecclesiasticas statuto. Et præcipit idem Pontifex, hoc expresse declarandum esse, ut cognoscatur, quod non sufficit, ut dicatur episcopus ordinationem non habiturus, si accedant extra tempora; aliter easdem subdit pœnas, quas subeunt, qui sine dimissorialibus litteris ordinantur. Insuper vetatur religioso, ne alibi data opera permaneat, ut eximat se ab examine episcopi loci, ubi prius morabatur. Religiosi vero morantes in diœcesibus, quæ sunt *nullius*, ordinari debent ab episcopo

viciniori. Vide lib. 6. num. 768. et num. 788. not. 8.

114. Quæritur hic 1. a quo debeant ordinari novitii? Dicunt Suarez, et Henriquez, ab ordinario aut originis, aut domicilii : sed Sanchez, Castrop. Delbene, et Fagnanus cum aliis existimant, quod possint ordinari ab ordinario loci, ubi est novitiatus. Recte dicunt La-Croix, et P. Mazzota, utramque sententiam esse probabilem, dummodo (quoad hanc secundam) novitius animum habeat, quantum in se est, perpetuo permanendi in illo monasterio in quo est, et hac de re juramentum præbeat, ut præcipitur in bulla Speculatores. Ibid. n. 765.

115. Quæritur secundo, utrum religiosi possint ordinari *extra tempora?* Negant Vasquez, Lezana; etc., etenim aiunt, quod, etsi Gregorius XIII. id concesserit Jesuitis, attamen prohibuit communicationem. Sed hodie non amplius est in dubium revocandum, quin possint tam ex multis privilegiis concessis aliis religionibus, quam ex declaratione nuper facta per Benedictum XIII. in conc. Romano (tit. 5. cap. 2.) in quo statutum fuit, quod talia privilegia *in suo robore persistant*, *nec eis derogatum fuisse constet.* Ibid. n. 797. dub. 3.

116. Quæritur tertio, utrum cum ordinantur regulares *extra tempora*, valeant ordinari quocumque die, in quo fit officium duplex, etiamsi non sit festum de præcepto? Affirmant Fagundez, Villalob. Diana, etc., et dicunt esse probabile Suarez, aliique; quia Alexander VI. cum ageret de hujusmodi privilegio dixit posse ordinari *diebus dominicis, sive festivis duplicibus*, at non dixit de *præcepto.* Hanc opinionem rejicere non audeo, existimo tamen probabiliorem oppositam cum Lug. Morin. et Escobar, quia Gregor. XIII. agens de eodem privilegio delaravit, dicens, *diebus dominicis, et festivis diebus*, et non dixit *duplicibus:* Dies festivus proprie accipitur ille, in quo vetantur opera; unde intelligitur de præcepto. Et revera usus obtinet quoad omnes eos, qui dispensatione ordinantur, *in tribus diebus festivis*, pro quibus valet eadem regula. Vid. l. 6. n. 797. dub. 4.

117. Quoad potestatem vero conferendi ordines, olim abbates regulares ex concessione ipsis facta in synodo VII. (sicuti habetur in can. Quoniam dist. 169.) poterant mini

strare tonsuram, et ordines minores, non solum suis subditis religiosis, sed omnibus aliis. Attamen per Trid. sess. 23. cap. 10. hujusmodi potestas fuit ipsis limitata pro solis regularibus subditis. His tamen non obstantibus plerique DD. sustinuerunt, abbates, saltem mitratos (ut existimant Salm. et adducunt plura S. C. decreta) qui possunt pontificalia exercere, posse ordinare etiam seculares suos subditos, et etiam alios, habentes dimissoriales litteras suorum ordinariorum; nihilominus omnes istæ opiniones locum amplius hodie non obtinent post decretum S. C. approbatum ab Urbano VIII. die 17. jan. anno 1642, quo rejecta quacumque contraria sententia, prohibitum fuit abbatibus, ne ordines conferrent, vel litteras dimissoriales concederent aliis, quam solis subditis regularibus; iisque contrarium facientibus suspensio imposita fuit. Excipiuntur tamen plerique descripti in cancellaria Rom. qui privilegium habent dimissoriales epistolas concedendi, ut abbas Montis Cassinensis, abbas Cavensis, etc. Vid. l. 6. n. 763.

118. Quæritur hic 1. utrum abbates habentes jurisdictionem pene episcopalem in aliquo territorio separato, possint ordinare suos subditos sæculares? Molfesius apud La-Croix lib. 6. p. 2. n. 2236., affert declarationem affirmativam S. C. Sed Benedict. XIV. de Synod. l. 2. c. 11. n. 15., refert alteram contrariam, et idem affert decisum P. Zacharia apud La-Croix loco citato.

119. Quæritur 2. utrum abbates, qui possunt ordinare subditos professos, valeant et novitios? Negant Castrop. Barb. Sayrus, etc. Communius autem, et probabilius affirmant Suar. Laym. Sanch. Escobar et Salm. cum aliis, quoniam in *favorabilibus* regulariter sub regularium nomine veniunt etiam novitii ut diximus. Vid. lib. 6. cit n. 764.

120. Quæritur 3. utrum ordines collati ab hujusmodi abbatibus, sæcularibus, aut regularibus non subditis, sint validi? Negant Suar. La-Croix, etc. Sed affirmandum est cum Sanch. Salm. Tab. Pelliz. etc., quia hæc facultas (ut diximus) olim fuit concessa abbatibus; et a concilio deinde, et decreto Urbani vetitum illis fuit tantum facultatis exercitium: unde ipsi illicite, sed valide ordinant.

Et quod ita se res habeat, apparet ex eodem decreto Urbani, quo ordinatis imponitur suspensio. Pro validis itaque habentur ordines iis collati. Et ita decisum pluries per S. C. affert Benedict. XIV. de Synodo lib. 2. c. 11. n. 13.

121. VIII. Quoad celebrandam missam, et ministrandam eucharistiam, olim ex privilegiis Sixti IV. Alexandri VI. et Urbani VIII., poterant celebrare in altari portatili, tam in suis domibus, quam in suis ruralibus domibus vulgo *grancie*, etiam contradicente episcopo. Salm. tract. 15. c. 7. n. 79. Sed Clem. XI. anno 1703. suo decreto declaravit, quod omnia eorum privilegia celebrandi in altari portatili revocata sint per Tridentinum. Itemque declaravit Benedict. XIV. in bulla Magno §. 29. Nec possum assentiri P. Mazzottæ dicenti, hujusmodi prohibitiones intelligi factas quoad domos privatas, sed non quoad proprias religiosorum; nam in decreto Clementis agitur de privilegio celebrandi *in locis*, *in quibus degunt;* loca autem, in quibus degitur, sunt domus propriæ, non alienæ. Innocentius insuper XIII. anno 1723., in bulla Apostolici ministerii, quæ cum ab ipso pro cleri hispanici reformatione tantum edita esset, confirmata fuit ann. 1724., a Benedicto XIII. in bulla, In supremo pro toto orbe, prohibuit, *ne in privatis regularium cellis, seu cubiculis erigatur altare, remota quacumque in contrarium consuetudine.* Vid. l. 6. n. 360., v. Hanc. Sciatur tamen, quod Greg. XIII. concessit provincialibus Jesuitarum facultatem deputandi publica oratoria in suis ecclesiis, in quibus omnes possunt celebrare, etc. Apud Merat. p. 1. tit. 20. ad lit. F.

122. Ex privilegio Greg. XIII. possunt regulares celebrare una hora ante auroram; quare valent celebrare missam tribus horis ante solis ortum; ita Lugo, Suarez, Rodriquez, et Salm. tractat. 15. c. 7. n. 94. Imo cum adest aliqua justa causa, possunt celebrare immediate post duas horas post mediam noctem ex privilegiis Alexandri VI. et Clementis VIII. Et hujusmodi privilegia dicunt Lugo, Rodriquez, Diana, Narbona, et Salm. cum aliis non esse revocata per Tridentinum sess. 22. de Evitand. etc. Monent tamen prædicti DD., id valere tantum pro ecclesiis propriis; in quibus tamen (subdunt) possunt hujusmodi privilegio uti etiam sacerdotes seculares. De Lugo de Euch. d. 20.

n. 27. et Salm. ibid. n. 95. Insuper Eugenius IV. concessit regularibus licentiam celebrandi tribus horis post meridiem, justa tamen ex causa : attamen Azorius, Fagundez, aliique dicunt, hujusmodi privilegium fuisse revocatum per S. Pium in bulla, Amantissimus, anno 1566., cujus rei Lezana affert declarationem S. C. Sed his non obstantibus, dicunt Lugo, et Salm. cum Aversa, Dicastillo, Narbona, Diana, etc. authentice non constare de revocatione S. Pii, qui locutus fuit de missis tantum, quæ celebrantur *de sero, etiam forsan circa solis occasum;* unde dicunt, vigere privilegium Eugenii IV., et ut quis illo utatur, sufficere quamcumque mediocrem causam, ut convalescentiæ, studii, et similium.

123. Quoad vero administrandam eucharistiam Paulus III. aliique Pontifices concesserunt regularibus facultatem ministrandi in suis ecclesiis omnibus fidelibus. Excipitur tamen, 1. si episcopus rationabiliter prohiberet alicui, ne eucharistiam sumeret. Excipitur. 2. communio in mortis articulo, aut periculo, dummodo non adsit extrema, aut gravis necessitas, et parochus nequeat, aut nolit ministrare; Lugo, Roncaglia, etc. Vide lib. 6. num. 329. et 240. Excipitur 3. communio paschalis, id est illa, qua præcepto satisfit, ut communiter aiunt Filliucius, Sa, Busemb. etc.

124. IX. Quoad facultatem concionandi, olim regulares ex Clementina Dudum de Sepult. poterant libere prædicare in suis ecclesiis, et in plateis; sed Tridentinum sess. 5. c. 2. statuit, ne in alienis ecclesiis prædicare possent sine licentia ordinarii, et in ecclesiis propriis sui ordinis, antequam benedictionem petant ab episcopo. Quare religiosi, ut in suis concionentur ecclesiis, sufficit, ut petant benedictionem, et si illa denegetur, ut dicunt Lezana, Pelliz. Bordonus, Salm. tr. 18. c. 4. n. 178. cum aliis, adducto decreto S. C. Sed hujusmodi benedictio, ut dicunt Salmanticences, non requiritur, ut prædicent per *plateas* : nam concilium loquitur solum de ecclesiis. Semper tamen debent regulares habere approbationem suorum superiorum, qui peccarent, si nullo eorum præhabito examine, iis prædicare permitterent. Salm. ibid. n. 176. et 177. Possunt autem superiores committere etiam simplicibus clericis tonsuratis, ut prædicent, ex privilegio Gregorii XIII. Licet

S. C. generaliter declaraverit, prædicationem non posse committi cuicumque tonsurato. Ibid. n. 174.

125. Quo vero ad ecclesias alienas, ut dictum est, regulares ibi prædicare non possunt sine venia ordinarii, nisi id esset pro duabus, aut tribus vicibus, ut dicunt Navarrus, Barbosa, Diana, Salmanticenses, aliique; aut dummodo ordinarius non maneret inibi, et religiosus aliquis transeunter ibi esset; quia tunc potest illi parochus licentiam concedere prædicandi, uti concessit Gregorius XIII. Salm. cit. c. 4. n. 184. Quando tamen ordinarius veniam concederet, religiosus valet concionari in parochiis, etiam contradicente parocho, et quia ordinarius est parochi superior; et quia id fuit expresse concessum per Alexandrum IV. Ibid. num. 179.

126. Quæritur 1. utrum liceat regularibus concionari contradicente episcopo? Quando sunt alienæ ecclesiæ, et episcopus ab initio veniam denegat, procul dubio non licet. Sed si episcopus jam concessisset licentiam, et inde vellet eam revocare, atque ecclesiæ essent propriæ, dicunt Peyrinus, Vega, Pellizzarius, et Salm. cum Diana, etc. ibid. n. 171. posse prædicare. Sed huic obstat quod in Tridentino statuitur, sess. 24. c. 4. *nullus sæcularis, sive regularis, contradicente episcopo prædicare præsumat.* Obstat insuper bulla Gregorii XV. Inscrutabili, in qua statuitur, episcopum, ut delegatum apostolicæ sedis, posse punire religiosos, *qui in alienis ecclesiis suorum ordinum non petita benedictione, aut ipso contradicente, prædicare præsumpserint.* Sed respondent Salmanticences, quod tam prædicta bulla, quam concilium accipienda sint juxta id, quod statuitur in Clementina Dudum supra citata, qua prohibetur prædicare, quando prædicat episcopus, aut quando solemniter coram ipso prædicatur. Et ita decisum referunt per S. C. episcoporum, et regularium die 30. januar. 1629. apud Barbosam, in Trident. sess. 5. c. 2. n. 19. Cum ego tamen observassem Barbosam loco citato; invéni, quod S. C. declaratio fuerit solummodo quoad conciones in ecclesiis propriis regularium; unde quoad ecclesias alienas mihi non videtur probabilis supra dicta responsio.

127. Quæritur 2. utrum episcopus valeat examinare re-

ligiosos petentes veniam concionandi in ecclesiis non propriis? Sacr. congreg. apud Barbosam l. c. n. 20. die 12. jam. anno 1628. statuit affirmative; sed negant Salm. cit. c. 4. n. 186. cum Pellizzario, Bordono, Diana, Peyrino, etc. ex bulla Leonis X. Supernæ, in qua statutum fuit, ut nemo ad concionandum admitteretur, *nisi prius per superiores suos respective examinatus*, et deinde declaratum fuit ibidem, quod religiosus approbationem sui superioris ostendere deberet. Respondent deinde Salmanticenses cum Pellizzario, et Granado, supradictam contrariam S. C. declarationem non amplius quam probabilem præ se ferre sententiam; unde non esse præferendam bullæ Leonis. At, inquam, saltem probabile est ex dicta declaratione, quod episcopus valeat examinare, et aliter negare possit licentiam. E contrario bulla Leonis prohibet episcopis, ne admittant religiosum non afferentem approbationem sui superioris, sed non vetat illum examinare, si velit, et negare veniam, si ipse renuat examinari.

128 Animadvertendum tandem est, ordinarium ex concilio Lateranensi V. posse suspendere, et punire concionatores regulares in tribus casibus, in quibus imo ipsi *ipso facto* suspenduntur a concionando: 1. Si prædicent *miranda falsa, aut incerta.* 2. Si prædicent prophetias non fundatas in sacra Scriptura, aut non approbatas a sede apostolica. 3. Si prædicando detrahant episcopis, et suis superioribus. Insuper ex Trid. sess. 5. cap. 2. episcopus potest suspendere, et punire regulares illos, qui prædicant propositiones hæreticas, erroneas, aut scandalosas. Salm. tract. 18. c. 4. n. 188. Demum adnotandum, quod Urbanus VIII. in constitutione Alias felicis rec. etc. adnotata 11. apr. 1635. (in extensum relata apud P. Fer. Bibliothec. tom. 3. verb. Oracula p. 351. num. 9.) revocavit omnia privilegia ab antecessoribus regularibus concessa *vivæ vocis oraculo*, exceptis iis, quæ testificata fuerint per ministros, quibus vi sui officii fides adhiberi solet.

APPENDIX III.

DISSERTATIO

De justa prohibitione et abolitione librorum nocuæ lectionis.

Brevi calamo plura continens, quæ diffuse ab auctoribus tradita sunt.

Nuper in duas offendi epistolas calamo exaratas, in quibus saluberrima ac pernecessaria Ecclesiæ disciplina circa librorum prohibitionem perperam impetitur, et temere asseritur, licitum esse, Ecclesiæ lege non obstante, modo evidens non appareat periculum subversionis, libros quoscumque perlegere. Epistolarum auctores his duabus falsis fulciuntur rationibus : prima, quia lex prohibitionis librorum non procul ab hisce temporibus invecta est in Ecclesiam, sed prisca disciplina non comprobatur. Secunda, quia Ecclesia in hac re nec canonice procedit, nec recto juris ordine servato, et ideo hujusmodi lex obligare nequit. Miratus sum quidem, novas hasce opiniones tam perfricta fronte ab auctoribus epistolarum obtrudi, cum satis compertum sit, disciplinam, qua pravorum librorum lectionem Ecclesia prohibet, a primis usque sæculis semper et constantissime viguisse : tum etiam Ecclesiam catholicam in hujusmodi librorum proscriptione accurato semper examine, rectoque ordine processisse, et nunc quoque procedere. Hinc aggressus sum rem hanc funditus ad trutinam vocare : præsertim cum experimento constet, ex præfatis pravis opinionibus auctoritatem Ecclesiæ non minimum labefactari, et fidelium mentes ab obsequio Ecclesiæ definitionibus debito valde retrahi ; ex quo deinde in alios errores contra fidem et mores misere et de facili incidunt, cum immensa animarum strage. Ac proinde operæ pretium duxi in publicam lucem hanc dissertationem edere, in qua primum ostendam necessitatem prohibendi libros omnes, qui errores in legentes ingerere possunt : deinde hanc Ecclesiæ legem vetandi libros ab ejus incunabulis usque nunc continuato semper usu firmatam fuisse : tertio

demonstrabimus, quam prudenter et ordinate in hujusmodi prohibitione semper Ecclesia processit, et procedit. Tandem quorumdam confutabimus inanes objectiones hæreticorum, a quibus postmodum catholici aliqui minus caute effata quædam sunt mutuati, quæ deinde imprudenter in vulgus maxima cum fidelium pernicie prodiderunt.

CAPUT I.

Demonstratur utilitas ac necessitas prohibendi libros noxiæ lectionis.

I. Hæreticos homines omni modo et studio evitare speciale Domini mandatum est, tam in veteri (Deuteron. cap. 16.) quam in novo Testamento (Rom. 19. et ad Tim. cap. ult.). Præsertim S. Joannes scripsit: *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.* 1. Joannes 1. 10. Sapienter enim dixit S. Paulus: *Verba eorum multum proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit.* 2. Tim. 10. Hinc Joannes maxime sategit se cavere ab Ebione; horruitque adhuc balneum, quo Cerinthius usus fuerat. Vid. Baron. ad ann. 44. num 8. et 9. Eodem modo se gessit Polycarpus cum Marcione. Eus. Hist. lib. 4. cap. 13. Eusebius Vercellensis potius fame destitui se patiebatur, quam ex Arianorum manibus panem accipere. Apud Baron. ad ann. 356. num 96. Cyprianus loquens de quibusdam excommunicatis, sic oves suas commonuit: *Ne fallacibus verbis consensum facile commodetis, ne pro luce tenebras, venenum pro remedio, mortem pro salute sumatis... Procul ab hujusmodi hominum contagione discedite, et sermones eorum velut cancer, et pestem fugiendo, vitate.* De S. Cyprian. edit. Pamel. ep. 40. alias 8. lib. 1. Porro, quod ab omni cum hæreticis et excommunicatis commercio fideles abstinerent, semper in Ecclesia custoditum fuit, ut testantur S. Ephrem de Virtute cap. 8. Alexander Alexandrinus, epist. ad Alexandr. episcopum. S. Athanasius, in vita S. Ant. abb. S. Leo ser. 5. de Jejun. et sic pariter concilia, Pontifices, et patres omnes.

II. Si igitur pravum collocutorem devitare tam instanter

ab Ecclesia semper præceptum fuit, quanto magis se cavere oportebit a libro pernicioso, qui valde plus quam sermo potest lectores corrumpere? Si verbum, quod statim avolat, serpit ut cancer, et ad mortem vulnerat: quid mali non afferet liber improbus, qui potest evadere perpetuus fons subversionis? Nefarius liber quascumque potest penetrare domos, ad quas auctor nunquam forte aditum posset habere. Si religio, et publica quies consistere non possent, ubi perversi homines permitterentur prava dogmata evulgare, aut perniciosas ingerere opiniones contra receptas morum regulas, ut dicitur in lib. Congruit ff. de Offic. præsid. quanto minus salva consistere valebunt, ubi hujusmodi nebulones permitterentur eadem latius disseminare scriptis, ipsaque comprobare captiosis argumentis, quæ longe magis perlecta, quam audita nocent. Quidquid enim legimus, mentem validius occupat, ac facilius ad cor pertransit. Sicut sancta lectio virtutes fovet, sic contra lectio prava ad vitia impellit, et fortius impellit, cum ad vitia procliviores sint homines, quam ad virtutes. Bene S. Basilius libros appellavit *cibum animarum;* quia sicut cibus delectabiliter ingreditur in hominem, et deinde fit proprius hominis sanguis; sic liber cum legitur, delectabiliter legitur (quis enim leget invitus?) et sic de facili fieri solet res propria lectoris. Præterea, qui ad auctorem legendum accedit, ille pene discipulum se tradit, ipsique cor docile, et benevolum offert; et ideo facile ab illo decipi potest; valde enim difficile est, quod lector aliquo amore erga auctorem illum non afficiatur: ex quo deinde facile eveniet, ut impietas, et error latens hauriatur insensibiliter, et tenaciter postea retineatur.

III. Adde, quod impii scriptores magno quidem studio errores suos ita ornant et colorant, ut non solum simplices, sed etiam docti decipiantur. Illos enim nunquam (saltem sub initio) aperte produnt, sed eos variis speciosis rationibus, eruditionibus, ac leporibus vestiunt et liniunt, sicque lethale venenum ingerunt. Quandoque sanctitatem ac zelum præ se ferunt, sollicitudinem de publico bono affectant, canonesque perfectionis tradunt, sed latet anguis in herba. Spectabis eos innumeras Scripturæ et patrum sententias, et exempla afferre, sed cuncta, vel adulterata,

vel perperam interpretata. Ita hæretici decipere plures consueverunt, scientes, fœtores suos nulli cito fore placituros, si nudi exhalentur; et ideo illos cœlestibus eloquiis velut quibusdam aromatibus condiunt, ut alii impietatem horrentes, divina non facile oracula contemnant. Hinc Salvator clamabat : *Attendite a falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Matth. 7. 15. Quid est *vestitus ovium*, nisi simulatio pietatis, qua captiosi scriptores callide se induunt? Quid *lupi rapaces*, nisi sensus hæreticorum, qui gregem Christi dilaniant? *Vide*, inquit Origenes, *ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat sermonis pulchritudo.* Pariter ait S. Gregorius : *Hæretici permiscentes recta perversis, ut ostendendo bona, auditores ad se trahant; et exhibendo mala, latenti eos peste corrumpant.* Tom. 1. lib. 1. mor. cap. 11.

IV. Sed valde refert hic afferre verba cujusdam docti hæretici, Abraham Le Moine in traductione trium Epist. Pastor. episcopi Londin. ann. 1730. qui loquens de pluribus libris in Anglia editis atheismum sapientibus, sic ait : « Libri hujusmodi, cum incidissent in manus gentis in-
» numeræ, malum peperere infinitum. Et eo magis, quo
» prima facie exornati apparent ex fine et ratione laudabili.
» Contra incredulitatem, quæ se palam prodit, quisque
» se vertit. Sed auctores isti Angli sub specie deferendi
» evangelicam veritatem, difficultatibus suis ejusdem
» fundamenta submovent, ac principia diruunt, nihilque
» omittunt, quo ejusdem argumenta reddant valde su-
» specta. Virus evomunt, eo magis lethale, quo subtilius,
» et magis abditum. Diu inde dementati homines bibunt;
» nihil autem ibi vident, quia nihil suspicantur. Vellica-
» tiones etiam ac eruditiones miscent, ut melius visco
» obliniant. Et quoniam delectat novitas, et exigua est
» religionis instructio, inclinatio vero ad pravitatem ni-
» mia, non est mirum, si libri hujusmodi spiritum ac
» corda pervertant illorum, qui incaute perlegunt. Sermo
» incredulorum ferit : lectores implicantur, egrediuntur
» scrupuli, et tandem fiunt increduli inopinato. Effræna
» inde mentis libertas immoderatam necessario, ac ir-
» resistibilem creat cordis licentiam; hæc passionibus in-

» dulget, ac vitiorum dilatat imperium. Hinc vere dici
» potest, magnam hanc civitatem (nempe Londinum)
» nunquam eo usque fuisse depravatam, sicut est hodie.
» Et quidem pene status omnes Europæi, et regna nimis
» infeliciter conspiciuntur infecta; sed essent absque du-
» bio amplius, si esset in illis libertas, quæ in nobis est
» cogitandi, scribendi, ac legendi. » Hactenus ille. Quippe hujus hæretici querela præfata, et exclamatio vel sola sufficit ad ostendendum, quam sit necessarium ad religionem, et publicam pacem fovendam libros perniciosos interdicere. Atque utinam falsum esset illud, quod præfatus auctor ultimo loco asserit, nempe etiam apud catholicos pestem atheismi plures infecisse. Et hoc cui tribuendum, nisi damnatorum librorum improbæ lectioni? Alii quoque Angli cum hæretico relato de suæ gentis communi contagione fortiter conqueruntur; sed interim minime curant exitiosam scribendi et legendi libertatem comprimere. Tempore, quo Anglia Romanæ Ecclesiæ obtemperabat, nulli quidem ibi lugebantur increduli, nulli athæi, deistæ, vel latitudinarii nulli, eo quod nulli ibi edebantur, et nulli legebantur, qui talia docerent, libri.

V. Nunc præstat id exemplis confirmare. Testatur B. Dionysius Alexandrinus, apud Baron. libros noxios Nepotis episcopi in partes Kiliastarum pene medium adduxisse Orientem. Bardasanes Syrus in Mesopotamia, ad fidem jam conversus, ita olim fuit pietate conspicuus, ac sollicitus in exagitandis hæreticis voce et scriptis, ut catholicis admirationi haberetur, sed ubi Valentinianorum quædam volumina legit, non tantum eorum subscripsit erroribus, sed alia atrociora paradoxa finxit, et sic innumeros homines seduxit. Vide Ephraim Chamber in Cyclop. verb. Bardasanitæ. Item testatur sanctus Hieronymus, in Isaiam l. 18. c. 64. quod Hispania et Lusitania non contaminatæ fuerunt, nisi cum ibi libri Priscillianorum fuerunt vulgati. Pariter S. Turibius in suis ad Idacium, Ceponium, et B. Leonem epistolis corruptionem Iberiæ, et Galliæ Narbonensis deplorat, ob quosdam nefarios libros, quos unicam dicebat causam fuisse tantæ stragis. Eutyches invictus antea fidei defensor, ad unam lectionem libri cujusdam Manichæi mutatus est in infandum caput innumerabilium

hæreticorum. Vide Anastas. Sinait. lib. contra Acephalos c. 6. et 14. Postea ille in monasterio detentus mutire coactus est, sed ejus scripta, ipsius silentio non obstante, ad Orientem corrumpendum progredi non cessarunt. Julianus Halicarnassæus in Caria ex lectione librorum Valentini a fide similiter misere defecit. Anastas. ib. Sic et Avitus, presbyter Hispanus, legendo scripta Origenis, quamvis simul legeret ipsorum confutationem, et per Hieronymum admonitus fuisset ab erroribus se cavere, virus tamen rejecta monitione lethaliter absorbuit. Baron. ad ann. 144., n. 4. Luctuosius Henricus Bulincerus doctor catholicus, olim piissimus, imo perfectionis cupidus, mox ad Carthusianos ingressurus, in librum incidit Melanchtonis, a cujus lectione licet divina voce interius exterritus, tamen ad legendum a dæmone impulsus, legit, et cecidit: sicque ex probo Dei ministro infelix minister Satanæ evasit. Vide Diction. portat. verb. Zuinglius. Hieronymus Wicleff post multos improbos suos labores in Anglia editos, donec ore docuerit, nihil pene nisi improperia reportavit, et paucissimos fecit sui erroris sectarios; at ubi nefarios suos libros diffudit, totam, quam nunquam vidit, Bohemiam perdidit, potumque venenatum et aliis tradidit; cum enim Joannes Hus Wicleffi libros a quodam Bohemo, qui Oxoniæ studuerat, accepisset, eorumdem impiam doctrinam undique disseminavit: Cocleus in Hist. Hussitarum. Vid. etiam Bonacin. Blacciot. in Notis ad Thom. Waldens. ad doctr. 6. Wicleffi. Omittimus, ne longiores simus, alia similia exempla, quæ in historiis passim inveniuntur. Cæterum eruditis cunctis patet, novas hæreses fere semper exhaustas, et exscriptas fuisse ex libris aliorum veterum hæreticorum.

VI. Hinc concilia, Pontifices, ac pii principes, et calamo, et voce, et censuris, et aliis pœnis toti fuerunt ad extirpandos libros, qui fidem, aut mores quoquomodo inficere potuissent. Hinc patres in suis scriptis magnopere sunt conati avertere fideles ab hujusmodi librorum lectione. Origenes eos, qui libros impudicos aut impios injuste revolvunt, ejusdem culpæ asseruit reos, quam qui carnes falsis numinibus oblatas manducarent. Orig. Hom. 20. in Num. S. Isidorus scripsit, impia scripta legere, idem est

ac thus immolare diabolo; additque, non licere christianis legere figmenta poetarum, quia per illa mens ad libidinem incensa excitatur. S. Isid. in c. Ideo 15. dist. 37. S. Hieronymus ait: *Nemo in perforatam intrat cymbam, ut discat vitare naufragium; et ad hæresibus plenum volumen animam diriges immunem doli, ut ibi discas catholicam veritatem?* S. Hieron. ep. ad Lætam. Fortius Tertullianus: *Nemo inde strui potest, unde destruitur: nemo ab eo illuminatur, a quo contenebratur.* Tert. de Præs. c. 2. Etiam impius Lutherus librum edidit de abolendis scriptis pravæ doctrinæ. Vid. Sleidanum lib. 2. Calvinus pariter ejulabat adversus malos libros, Braschius de Lib. Eccl. t. 3. c. 26. n. 5. Notum est etiam, libros Michaelis Serveti ann. 1552., una cum impio auctore Genevæ fuisse, Calvino instante, concrematos. Ipsi gentiles, sola duce ratione, aut experientia, idem de malis scriptis extirpandis judicium protulerunt. Plato hinc necessarium duxit, ut libri, priusquam ad alios pertranseant, sapientum examini subjiciantur.

VII. Quippe apud omnes nationes cultas mos abolendi libros noxiæ lectionis semper invaluit. Apud Hebræos Joakim, cum per Baruch librum accepisset a Jeremia transmissum, timens, ne Judæis scandalo esset, ignibus dari jussit. Vid. Bodinum lib. 2. Dæmonomaniæ. c. 2. Rex etiam Herodes omnes hebraicarum originum codices concremari voluit, utpote paci publicæ adversos, Euseb. Hist. l. 1. c. 8. Apud Syros Antiochus Epiphanes publico edicto præcepit libros Hebræorum comburendos, 1. Machab. 1. 5. Joseph. Hebr. l. 12. c. 7. Apud Athenienses Protagoras ex senatus consulto undique exterminatus est, ejusque scripta publice igni tradita, quia in illis de existentia Deorum dubitabatur, Cicero l. 1. de Nat. Deor. et Lactant. de Ira Dei, c. 9. Apud Græcos pariter concremati fuerunt libri Epicuri, Erasm. in Prov. Ficuln. Apud Romanos, cum quidam bubulcus aratrum trajiciens in arcula sepulchrali Numæ volumina reperit, ubi Numa de cultu Deorum non bene (licet vere) sentiebat, senatus jussit illa igni tradi. Valer. Max. l. 1. c. 1. et Plin. l. 13. c. 13. Marcus Æmilius, certior factus de multitudine librorum, qui Romam intromittebantur, jussit ore præconis omnia concremanda scripta, ubi novi ritus et preces continebantur.

Testatur Arnobius l. 3. apud. Baron. ad ann. 302. n. 19. Romanos petiisse, ut extirparentur libri Ciceronis de Natura Deorum, ubi Cicero de ipsorum religione patenter male sentire jam videbatur. Plura item Romana jura habentur, ubi jubetur exterminandos libros improbæ lectionis, Lib. 10. §. Tantumdem, ff. Fam. ercisc. c. 4. Cæteræ Paul. Sent. l. 5. tit. 23. ad L. Cor. l. Quicumque, l. Damnato, infra laudandis. Præterea testatur Livius l. 10. decr. 10. apud Romanos Pontifici Maximo demandatum esse de scriptis agnoscere, eosque damnare, et comburere. Item imperator Augustus supra duo millia combussit libros, ubi nullus auctor, vel parum idoneus legebatur: Sueton. in August. et Niceph. lib. 13. Idemque Cæsar cavit, ne legeretur liber de arte amandi, ejusdem auctorem Ovidium in exilium misit.

VIII. Et hic maxime advertendum, quod multo studio episcopi et parochi curare debent, ut removeantur a suis ovibus libri obscœni, aut de vitioso amore tractantes, quos sapienter vocat Origenes, *calices Babylonis venena propinantes;* et S. Augustinus *ranas ascendentes de ore bestiæ.* Etiam gentiles hujusmodi putida scripta execrabantur. Plato aiebat, impudicos libros omnino a civitatibus arcendos. Apud Lacedæmones, et per totum Spartianorum dominium, vetitum fuit legere ac retinere libros Archiloci, eo quod obscœnum quid continebant. Valer. Maxim. l. 6. c. 13. Fama est, ut tradit quidam auctor, Beyerling. Cyclop. verb. Lib. p. 78. litt. D. Virgilium opus suum propter confictam Didonis impudicitiam, præcepisse jam morti proximum in ignem injici. Plures hujus farinæ libelli, dicti romanenses (vulgo *romanzi*), undique hodie per domos circumferuntur, et per manus simplicium adolescentium circumeunt. Horum romanensium primus inventor fuit Heliodorus Phœnix episcopus Tricensis in Thessalia, ut enarrat Nicephorus, lib. 12. c. 34. Hic cum talem romanensem tempore suæ juventutis inscripsisset, cujus lectio facile poterat juvenes impellere ad exitiosos amores, synodus provincialis, cognito hoc periculo, eam Heliodoro imposuit conditionem, ut vel opus suum traderet flammis, vel episcopatui renuntiaret; at ille maluit suæ dignitati cedere, quam opus suum destruere.

IX. Hujusmodi romanenses non sunt quidem universe damnati de jure ecclesiastico, nam in indice (regula 7) tantum damnatur *libri, qui res lascivas ex professo tractant, aut docent;* tamen de jure naturali, ut optime advertit quidam doctus auctor, continuator Tournely t. 3. Dec. c. 1. art. 1. sæpe sunt per se vetiti propter grave damnum, quod legentibus inferunt; in ipsis enim virus quanto minus patet, tanto magis nocet. Scribit de hujusmodi libellis Alexander Tassoni, lib. 7. Pensieri diversi c. 11. *Col leggere accidenti, e stratagemmi amorosi, particolarmente nelle sollitudini, e negli ozj, si appresentano fantasmi osceni sotto apparenza di diletto, e l'ingegno vi si abbandona.* Porro ipsi non apertæ impudicitiæ scatent, sed animum ad profanos amores mirabiliter incendendo, illum obtenebrant, a Deo alienant, et vehementer ad malum inclinant, ita ut occasione oblata homo facile in infandas libidines ruat, et pertinacius in ipsis deinde perseveret. Et insuper hic notandum, quod sæpius patresfamilias rei sunt de hoc damno, quia ipsi tenentur eripere hos improbos libellos e manibus filiorum; et si non faciunt, intelligant se non posse a culpa excusari; et minime deinde querantur, si filii utilia studia negligant et despiciant, quia ipsi delectabili illi romanensium lectioni assuescendo, alios proficuos libros legere postea fastidiunt, et horrent; et sic remanent rudes, et vitiosi evadunt. Joannes Gerson, scribens contra quemdam romanensem, inscriptum *de Rosa,* damnationem affert Cæsaris Augusti libri Ovidii, deinde exclamat: *Oh Deus, oh præsentis temporis mores! Inter paganos paganus judex et incredulus paganum condemnat, qui doctrinam scribit, quæ ad fatuum alliciebat amorem, et inter christianos tale opus sustinetur, laudatur, defenditur!*

X. Similis farinæ est liber inscriptus, *Pastor fidus* (hodie jam merito expresse damnatus): cujus non defuit quidam insipiens, ut refert Petrus Bayle, Dict. verb. Guar. remarq. litt. C. pag. 1414., qui tutelam hujus perniciosi libelli assumpsit, inepte dicens nihil damni eum allaturum, si puellæ a se repellant amasios. Sed bene idem Bayle, licet vir impius, et sine fide, sic defensorem illum insulsum exprobrat (ejus verba e gallico idiomate in latinum transferimus): *Responsio hæc sophistica est, nam ipsa conditio-*

nem exigit, quam liber idem difficillimam reddit. Duas tu res requiris, ut tuum legamus opus, et ut amasios repellamus. Si hæc duo simul requiris, injustus es, quia idem nostrum poema vim repellendi nobis aufert. Illud porro amoribus nos implet, concupiscentiam accendit, mentem deturbat : illud ad amasiorum præsentiam expetendam nos violenter impellit. Sed dato, quod eos repelleremus, nonne propter hujusmodi narrationes multis impuris passionibus expositæ ac excitatæ misere inveniremur? Et deinde prosequitur Bayle ad exhortandum, quod hæc librorum genera undique et omnino aboleantur.

XI. Scripsit Cicero, l. 2. Tusculan. quæst. *Videsne poetæ quod mali adferant? moliunt animos nostros... nervos omnes virtutis elidunt.* Hinc Quintilianus l. 1. c. 13. prohibuit, ne unquam libri Horatii, et aliorum similium poetarum pueris explicarentur; et S. Hieronymus dixit : *Dæmonis cibus est poetarum carmina.* S. Hieron. ep. 136. Ipse Lutherus, quamvis moribus fœdissimus, scripsit : *Necessarium est, ut libri Juvenalis, Martialis, Catulli, et Priapea Virgilii ex omnibus locis et scholis exterminentur, quia tam turpia et obscœna scribunt, ut sine magno detrimento juventutis non possint legi,* Lutherus tit. de Doctis. Similis, imo perniciosior est liber pestiferus Boccacii (adhuc ille, qui expurgatus dicitur, et circumfertur), qui meo sensu plus juvenibus nocere potest, quam opera Lutheri et Calvini. At ibi, proferunt aliqui, selectum idioma discitur, et plura adsunt, quæ ad bonos mores instruunt. Sed bene respondet huic Joannes Gerson, scribens adversus romantium de Rosa : *Suntne quæso propterea mala in eo deleta? Ignis est periculosior. Hamus nocet pisci, si coopertus sit esca. Gladius unctus melle feritne minus?* Subdit sapienter Gretserus : *At hæc bona pura et sincera in catholicorum libris reperies; quid ergo opus divertere ad luculentos illos rivos? Quis non libentius aquam limpidam bibat, quam veneno tinctam, licet veneni segregandi non sit ignarus? Saltem enim periculo exitii caret, quisquis aquas omnis contagionis expertes bibit.* Gretserus de Jure et more prohib. libros lib. 1. etc. c. 29. Scripsit etiam S. Augustinus adversus legentes Terentium, ut verba addiscant : *Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per hæc verba turpitudo ista confidentius perpetratur. Non accuso verba....*

sed vinum erroris quod in eis nobis propinatur. S. August. lib. 1. Confess. cap. 16.

XII. Sed ad nostrum propositum redeamus, et concludamus, ex omnibus dictis constare, quod ipsius naturæ judicium sit, libros illos, qui religioni aut bonis moribus efficiunt, omni modo extirpandos, ut theologi omnes docent; imo addunt, ne cum licentia quidem Pontificis lectionem permitti posse illius libri, qui subversionis occasio alicui esse posset. Juvenin. Theol. t. 6. p. 7. Diss. 4. q. 1. c. 6. §. 2. Continuat. Tournely t. 2 decal. c. 1. a. 1. Graveson Hist. part. 2. colloqu. 5. Busemb. l. 2. c. 4. dub. 3. n. 6. Habert t. 3. tract. de Virt. theol. art. 1. c. 4. q. 6. Subdit autem doctissimus Sylvius apud continuat. Tourn. loc. cit neminem posse hæreticorum opera legere sine proximo periculo gravis damni, nisi tribus saltem quatuorve annis theologiæ operam dederit. Si igitur gentes, ut supra vidimus, ad suam falsam religionem conservandam, libros huic adversantes aboleri necesse putarunt; quanto magis Ecclesia incumbere debet, ut veram religionem illæsam custodiat? Necesse est (dixit Theodosius in l. Jubemus c. de Summa Trinit.) *ut quæ scripta vel Deum accendunt ad iracundiam, vel animos hominum in perniciem et fraudem impellunt, ad nullius aures perveniant.* Et Marcianus apud concil. Chalced. act. 3. et v. l. Quicumque, c. de Hæret. et Manich. dicit: *Materia subtrahetur erroris, si peccatorum et doctor defuerit, et auditor, et pravitatis facinorosæ vestigia in flammis combusta depereant.* Item Carolus V. in suo edicto dato Buxellis, ann. 1550, sapienter sic protulit: *Si optimi quique cibi unius tantum guttæ veneni, qua humanum corpus læderetur, infusione suspecti sunt, omnino abjiciendi, quanto magis ea scripta, quæ tanti, et tam noxiis animabus venenis passim infecta sunt, non solum nobis cavenda sunt, sed etiam, ne aliis noceant, ab omnium hominum memoria sunt oblitteranda?*

CAPUT II.

Demonstratur, quod sancta Dei Ecclesia usque ab initio, ex apostolorum præcepto, pro abolitione pravorum librorum sollicita fuit.

I. Communiter theologi tradunt, dogma esse, veritatemque fidei, quod Ecclesia, et pro ipsa ejus caput Romanus Pontifex, utpote Christi vicarius, jurisdictionem ab ipso Domino acceperit prohibendi fidelibus lectionem librorum, sive de religione impie tractantium, sive contra bonos mores, aut Ecclesiæ disciplinam aliquid continentium. Suarez de Triplici virt. disp. 20. sect. 2. n. 4. Card. Albit. de Inconst. in Fide cap. 30. n. 186. Charlas lib. 7. c. 18. n. 3. Braschius de Lib. Eccl. t. 3. c. 26. n. 6. Anonym. resp. ad Hist. de Inquis. F. Pauli p. 226. Equidem si hæc facultas penes Ecclesiam non esset, et fideles in hoc parere illi non tenerentur, nec fides illæsa servari posset, nec Christus satis ecclesiæ suæ providisset. *Frustra Ecclesia*, bene ait Baronius ad ann. 447. n. 7., *laboraret in hæresibus extirpandis, bonisque moribus fovendis, nisi unde scatet errorum, ac vitiorum colluvies, fons penitus obstrueretur.* Patet equidem, quod cura et jus removendi e manibus fidelium noxios libros, specialiter Ecclesiæ competit: illi nam soli datum est de fidei et morum causis decernere, ovibusque suis bona pascua ad pascendum designare. Recte hinc docent doctores (Vid. Honorat. Tournely de Ecclesiæ tract. 5. q. 5. a. 3.) quod Ecclesiæ circa libros censura, seu judicium sit omnino infallibile: *Ecclesiæ enim*, ut ait Natalis Alexander Hist. tom. 2. ad sect. 6. diss. 5. p. 448. edit. Neap. *cum sanam doctrinam ab hæretica discernere pro suo judicio datum sit a Christo, et cum quælibet doctrina libris aliquibus contineatur, operæ pretium erat, ut Ecclesia in judicio, quod tulerit de libris, in quibus de fidei et moralis christianæ quæstionibus agitur, non posset deficere.* Nemo quippe pastorem illum censebit idoneum ad oves pascendas, qui noxia pascua a salutaribus certo distinguere non posset. Inepte igitur Ecclesiæ fidelium cura esset demandata, si certa scientia ad libros rectæ vel improbæ doctrinæ dijudicandos ipsi tributa non fuisset.

II. Quod autem mos Ecclesiæ prohibendi et abolendi pravos libros sit ex traditione et præcepto apostolorum, plura demonstrant. Primo enim constat, hanc disciplinam semper et ubique in Ecclesia viguisse, quin aliquis Pontifex, aut concilium possit indicari, a quo ipsa initium sumpserit. Dicit Origenes : *De his, qui diversa ab Ecclesiis docentes divinam pertulerunt ultionem, si judicaretur, nonne judicarent, ut si quid scriptum reliquerunt, universa pariter cum ipsorum cineribus deperirent?* Origen. Hom. 9. sup. n. Ergo jam tempore Origenis mos vigebat erronea scripta extirpandi. Sensus Ephremi, Tertulliani, et Cypriani jam supra exposuimus. Alexander Alexandrinus (qui vixit tempore concilii Nicæni), enarratis damnis, quæ fidei inferebant hæreticorum libri, dicit, se scripta illa suscipere non potuisse. Alexand. Alexandrin. epist. ad Alex. C. P. apud Theodoret. lib. 1. Hist. cap. 4. et apud Baron. ad annum 318. num. 85. Idem testantur Arnobius, apud Baron. ad annum 56. num. 302. S. Athanasius de Incarnatione Verb. apud Braschium, Socrates Hist. lib. 2. cap. 24. et historici omnes, recenter conversos ab hæresi nusquam fuisse in Ecclesia receptos, nisi postquam cunctos codices, quos haberent, ultro concremandos detulissent. Item Nazianz. orat. 18. notat, S. Cyprianum non aliter receptum fuisse, nisi cum attulerat plures libros comburendos. S. Augustinus idem confirmans, de quodam hæretico loquens, sic scipsit : *Perierat iste, nunc quæsitus, inventus, adductus est. Portat secum codices incendendos, per quos fuerat ipse incendendus; ut illis in ignem missis, in refrigerium transeat.* S. August. in psal. 61. in finem. Idem tradit Damascenus de quodam Theuda. S. Joannees Damascenus apud Beyerling. verbum. Liber. Præterea in apostolicis constitutionibus (libr. 1. cap. 6.) sic habetur : *Abstine ab omnibus libris gentilium... Quid autem tibi cum alienis sermonibus, aut legibus, aut falsis Prophetis, quæ quidem homines a fide recta detorquent?*

III. Constat igitur juxta receptam Augustini regulam, de Bapt. l. 4. c. 24. morem cavendi ab impiis libris, ipsosque concremandi ab apostolis demanasse; S. Paulus enim dixit : *Rogo autem vos fratres, ut observetis eos, qui dissensiones, et offendicula, præter doctrinam quam vos didi-*

cistis, faciunt, et declinate ab illis. Rom. 16. 17. Idem apostolus sic monuit Timotheum : *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ*. 1. Timot. 6. 20. Significavit hic apostolus principia Gnosticorum, et falsas doctrinas Simonis, Nicolaitarum, aliorumque hæreticorum ævi illius, admonens Timotheum, ut se et fideles ab eis removeat. Item eidem scripsit : *Profana autem, et vaniloquia devita, multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit; ex quibus est Hymenæus, et Philetus, qui a veritate exciderunt... et subverterunt quorumdam fidem*. 2. Tim. 2. 16. Illud *devita* importat quidem cavere non tantum a sermone, sed etiam a scriptis hæreticorum. Atque si apostoli fidelibus præceperunt, ut ne quidem *ave* dicerent hæreticis (2. Joan. 1. 10.), quanto magis putandum, jussisse cavere ab eorum codicibus, dum nulla pejor cum hæreticis potest esse communicatio, quam legendo eorum scripta?

IV. Tandem quod mos ille avertendi fideles a scriptis impiorum hominum, ab ipsis apostolis fuerit inductus, constat ex Actis apostolorum, ubi legimus : *Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus, et computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. Ita fortiter crescebat verbum Dei, et confirmabatur*. Actor. 19. 19. Valde insipienter ait Pecininus Apol. cap. 18. n. 495. textum hunc non jam intelligi de libris hæreticis, sed de curiosis, et sortilegis. At si, respondetur, apostoli opus esse judicabant libros sortilegos concremari, quanto magis hæreticos? Sed quidquid deliret Pecininus, S. August. testatur ut certum, post. tract. in Ps. 65. n. ult. col. 442. tom. IV. quod omnes sectarii, cum in Ecclesia recipiebantur, ad pedes apostolorum suos codices afferebant ut cremarent : *Nostis*, inquit, *in Actis apostolorum esse scriptum, quia multi perditi, et variarum doctrinarum sectatores omnes codices suos ad apostolos attulerunt, et incensi sunt libri multi*. Ipse impius Lutherus non renuit scribere : *Est veteris exempli, et antiqui moris, infectos et improbos codices comburendi, quemadmodum legimus in Actibus apostolorum*. Vid. tom. 2. epistolar. ad Spalat. Idem faciendum scribit S.

Cyprianus de libris mordacibus : *Si quando talia quorumdam calumniosa temeritate conscripta sunt, legi apud nos non patimur.* S. Cyprian. epistol. 42. ad Corn. Idem scripsit Justinianus Imperator de libris hæreticis in suo edicto ad populum Constantinopolitanum.

V. Sed præstat nunc exemplis rem hanc magis elucidare. Quamvis videbatur de se permittendum Ecclesiæ pastoribus pro necessitate et tempore libros hæreticorum legere, ut eos confutare valerent, juxta concilium Carthaginense IV. can. 16. Attamen primis Ecclesiæ sæculis iidem patriarchæ ab hujusmodi operum lectione se cavebant, vel cum esset necessitas, non sine magno legebant timore; *Ego vero* (scribit Dionysius Alexandrinæ Ecclesiæ patriarcha) *in libris, et traditionibus hæreticorum cognoscendis operam posui : execrandis quidem illorum sententiis animum meum tantisper coinquinans ; hanc tamen ex eis utilitatem percipiens, ut illos tacitus apud me refutarem, multoque magis, quam antea, detestarer. Et cum frater quidam ex presbyterorum ordine prohiberet me, veritus, ne forte cum nequitia illorum et cœno commiscerer ; quippe animum meum contaminatum iri aiebat, et quidem verissime et ipsemet sentiebam... et visione cælitus missa confirmatus sum.* Ita apud Eus. hist. lib. 7. cap. 7. Attende : quamvis Dionysius patriarcha extaret tam magnæ Ecclesiæ, et libros hæreticorum tantum ad eos confutandos inspiceret, tamen ex lectione animum suum nonnihil inquinationis, aut saltem perturbationis attraxisse fatetur. Et quod magis mirum est, licet Dionysius esset vir tanta sanctitate et doctrina præditus, ipse enim expulit Kiliastarum errores, et Nepotis episcopi libros explosit, ipse primus Sabellii hæresim debellavit, et de ea Sixtum Papam reddidit certiorem ; ipse contra Novatianos felicissime disputavit, ac Fabium Antiochenum mox in eumdem errorem prolapsurum sustinuit : ipse scriptis confutavit etiam Paulum Samosatenum, Nepotianos, aliosque hæreticos : et tamen, his non obstantibus (ut refert Eusebius), fideles cum novissent, Dionysium libros hæreticorum evolvere, magnum scandalum passi sunt; imo de hoc apud Pontificem eum accusarunt, et Pontifex reprehendit eum, ac prohibuit ne hæreticorum lectionem prosequeretur, ubi suis offendiculum præberet. Præterea narrat Socrates Hist.

lib. 6. cap. 15. quod Theophilus ejusdem Alexandrinæ Ecclesiæ patriarcha, vir doctissimus, cum perlegisset Origenis libros de Principiis (quos ipse omnium primus damnavit), non modo a suis objurgatus sit, sed in concilio damnatus, ubi excusationes ab eo allatæ nequaquam admissæ fuerunt.

VI. Usque ab Ecclesiæ primordiis, hoc ipso, quod aliquod opus ab hæretico nosceretur conscriptum, etiam nulla emanata speciali prohibitione, illud legere (saltem generaliter loquendo) vetitum erat. Sic respondit S. Gregorius Anastasio patriarchæ Antiocheno interroganti, an damnato quodam hæretico, omnia ejus opera statim damnata habenda essent? Vid. card. Petra t. 1. p. 8. in Const. Gelasii, Valde etc. Præterea, cum in domo cujusdam Athanasii presbyteri monachi in Isauria inventus fuisset codex, in quo errores aliqui contra fidem continebantur, Joannes episcopus, damnato codice, ipsum e monasterio expulit, transmisitque acta ad S. Gregorium, qui rem probavit, sed cum Athanasius asseruisset, se ignoranter legisse, Gregorius ei reditum ad monasterium concessit, expresse tamen prohibens illius operis lectionem. S. Gregor. ep. ad Athanas. 64. lib. 5. c. 164. Hinc notant editores e congregatione S. Mauri tom. 2. Oper. S. Gregor. epist lib. 6. ad epist. 66. nota C. antiquam jam fuisse apud Romanos Pontifices libros proscribendi potestatem, et disciplinam, cui parere etiam orientalis Ecclesiæ patriarchæ, et alii tenebantur.

VII. Hinc etiam illud eruitur, eos, qui hæreticorum libros legissent, vel habuissent, semper reputatos fuisse de hæresi suspectos, ac ut tales puniri potuisse. Vid. Archid. Jo. Andr. etc. in cap. Filii de Hær. lib. 6. Ananiam in cap. Episcopus, de Hæres. Rojas Sing. in Fav. Fidei sig. 124. Et quod tandem in primis Ecclesiæ sæculis omnia hæreticorum scripta fuerint igni damnata, ex eo eruditi demonstrant, quod cuncta sic perierint, ut omnium pene hæreticorum ne nomina quidem hodie haberentur, nisi illorum Ecclesiæ patres meminissent. Ubi sunt enim Arianorum innumeri libri Orientem replentes? Ubi plura volumina Apollinaris, Celsi, Manetis, et gnosticorum? De illis omnibus factum est id, quod dixerunt patres

concil. Constantinopolitani II. cap. 1. *Hæreticorum quidem effrænatas linguas, et impiissima conscripta patri mendacii diabolo connumerantes, illis dicemus : Omnes vos convalescere facitis flammam ignis : ambulatis in lumine ignis vestri, et per flammam quam incendistis.*

VIII. Hic etiam sedulo notandum id, quod tradunt Baronius, ad ann. 490. a n. 21. ad 47. cardinalis Albitius de Inconst. in Fide c. 30. n. 155. Braschius, de Libert. Eccl. tom. 3. c. 26. n. 13. Ludovicus Bail, tom. 1. Summ. Concil. in conc. Lat. II. in fin. et alii, nimirum quod ex primis Ecclesiæ sæculis mos fuit, ut quilibet libros suos subjiceret examini et censuræ summi Pontificis, prout fecisse testantur in Occidente Cæsarium Arelatensem, S. Honoratum, Gennadium, et alios. Fecit et episcopus Possessor, qui cum de codicibus suis, quos ad Hormisdam pro examine et correctione direxerat, responsione non dignaretur, sic illum interpellavit : *Codicem tractatuum ante hac direxisse memini continentem B. Pauli epistolarum explanationes, pro quibus rescripto gratulari non merui. Unde simili prece deposco, ut prærogativam benedictionis vestræ competenti responsione mercar adipisci.* Epist. Possessor. ad Hormisd. inter epist. Hormisd. Fecit et Anselmus, prout constat ex ejus præfatione ad Urbanum II. libri de Fide Trinitatis etc. Idem fecit S. August. quoad libros suos contra Pelagianos, quos ad S. Bonifacium transmisit. S. August. lib. 1. contra duas epist. Pel. cap. 1. num. 3. Idem fecerunt Orientales, prout Dionysius Alexandrinus, Joannes Orthodoxus, Photius, et alii, præsertim Eulogius patriarcha Alexandriæ, scripta sua censuræ S. Gregorii submittens, ut apparet ex ejusdem Gregorii epistola. S. Greg. lib. 8. indict. 3. ep. 35. et 42.

IX. Item inter scripta abbatis Joachim chartula inventa fuit ann. 1200., ipsius manu subscripta, dicens : *Universis quibus, in qua ista leguntur : Pro angustia temporum non potui hucusque opuscula prædicta, præter librum Concordiæ, apostolico culmini præsentare, ut ab eo corrigerentur, quia ea conditione suscepi dictanda, ut cui datum est omnimode magisterium, præsentarem. Si me contigerit prius egredi ab hac luce, quam possim, rogo ex parte Dei omnes coabbates meos, et priores, et ea, qua posse videor, auctoritate præcipio, quate-*

nus præsens scriptum aut exemplar habentes secum, ac si pro testamento opuscula (quam citius poterunt) collecta omnia, relictis in salva custodia exemplaribus, apostolico examini repræsentent, recipientes ab eadem sede, vice mea, correptionem, abjiciens quod ipsa abjicit, suscipiens quod ipsa suscipit, etc. Apud Natalem Alexand.

X. Idem S. Julianus Toletanus episcopus circa annum 685. subjecit examini Benedicti II. apologiam suam adversus obtrectatores concilii VI. universalis; Pontifex in ea nonnulla reprobavit, quæ cum iterum recte explicasset Julianus, ac iterum opus cum explicatione ad Sergium Papam transmisisset, Sergius opus approbavit, et aliis legendum indixit. Natal. Alex. Hist. ad sec. 7. cap. 3. art. 22. Refert Baronius ad an. 1186. num. 26., de quodam Gothofrido, qui fuit notarius Conradi III. et Friderici I., ac Henrici VI., quod iste, quamvis esset in curia præfatorum principum tam adversantium Ecclesiæ juribus, tamen pro certo habuit, Romanorum Pontificum proprium esse libros recognoscere et approbare. Sed præstat hic ipsum audire Gothofridum, qui in præfatione ad opus suum chronicum, quod anno 1189. transmisit ad Urbanum III. sic scripsit: *Si quod historiarum opus conficitur, ratio suggerit, ut antequam in publicum deveniat, apostolico examini præsentetur. Quapropter hoc opusculum ante vestrum examen protuli, ut si per vos fuerit approbatum, ad alias Ecclesias derivetur:* Item patres synodi Suessionensis ann. 1121., sanxerunt, libros Petri Abelardi hoc ipso damnatos reputandos, quod Romani Pontificis aut Ecclesiæ auctoritate commendati non apparerent. Petr. Abelard. ep. 1. ad Amicum, inter opera Petri Abbatis. Sic etiam Nicolaus Papa, cum Scotus Erigenas circa medium seculum IX. volumina traduxisset S. Dionysii, S. Maximi, et aliorum, sine Ecclesiæ approbatione, eum acriter increpavit dicens: *Quia juxta morem nobis mitti, et nostro debuit judicio approbari.* Et ideo præcepit, ut statim scripta illa transmitterentur. Tandem ad hoc probandum unum sufficit decretum Nicolai I., in can. 5. Romanorum. dist. 19. ubi dictum fuit: *Romanorum Pontificum decreto cæterorum opuscula tractatorum approbantur, vel reprobantur.*

XI. Romani igitur Pontificis olim semper fuit præsidere

arbitrum librorum omnium, sed ubi in immensum excrevit moles librorum, statuit. Leo V. an 1515. constitutione probata in concilio V. Lateranensi, et deinde confirmata regulis indicis, ut non vulgarentur libri cujusque generis absque licentia, et approbatione ordinariorum, vel inquisitorum, sub pœna amissionis librorum, et suspensionis, ac excommunicationis pro editoribus; qui si in excommunicatione ultra annum permanserint, erunt acriter puniendi. Et notandum, quod præfata constitutio Leonis jam reperitur annotata in archivio regiæ jurisdictionis in regno Neapolitano, ut refert Bartholomæus Chioccarellus, Archiv. Reg. Jur. t. 17. tit. 7.

CAPUT III.

Fusius ostenditur, Ecclesiæ præcipuum et proprium semper fuisse libros malos proscribere; et hujusmodi jurisdictionem semper Ecclesiam exercuisse.

I. Seculo IV. concilium Nicænum anno 325. Arii scripta damnavit; Nicephor. Hist. lib. 8. cap. 18. et deinde Constantinus præcepit morte multari, qui librum aliquem ab Ario confectum statim non attulisset. Apud Socratem Hist. lib. 1. cap. 6. Patres etiam pseudo-concilii in Tyro circa annum 336. Marcellum Ancyranum ideo deposuerunt, quia sententiæ damnationis suorum librorum noluit acquiescere, nec illos igni tradere. Socrates ibid. Theophilus Alexandriæ episcopus anno 385. fuit primus, qui libros Origenis damnavit, prohibuitque, ne sui illos legerent, de quo eum postea Hieronymus, Epiphanius, et Damasus Papa valde commendarunt. At cum Origenis opera usque tunc ubique cum plausu perlecta fuissent, quidam monachi in Palæstina dicebant, errata, si quæ in libris invenirentur, illa ex aliena manu in scripta Origenis irrepisse; hinc contendebant, non propter illa etiam reliqua esse damnanda; Theophilus vero, hoc non obstante, ut refert Sulpitius Severus: Dial. 2. *Cogebat renitentes pro potestate recta etiam universa cum pravis damnare, quia satis superque sufficerent libri, quos Ecclesia recepisset; subdens, respuendam esse penitus lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam sapientibus profutura.*

II. S. Epiphanius pariter, coacto concilio cum episcopis suæ insulæ, eosdem Origenis libros proscripsit, suosque a lectione compescuit. Denique Anastasius Papa illos pariter damnavit. Vide S. Hier. epist. 78. ad Pammach. Censuit Baronius ad ann. 402. n. 12. tantum *periarchon* Origenis fuisse damnatum; sed in hoc aperte ei contradicunt Severus, Palladius, Sozomenus, Hieronymus, et alii, dicentes, omnes codices Origenis vititos fuisse. Eosdem deinde medio seculo VI. Justinianus comburendos mandavit, de hoc ab Ecclesia requisitus, et non obstante plurimorum reclamatione, edictum concremationis omnino executioni demandari voluit. Eodem seculo VI. concilium Carthaginense IV. (sed verius V.) anno 398., sic statuit : *Episcopus gentilium libros non legat; hæreticorum autem pro necessitate, et tempore.* Ita refertur in cap. Episcopus. Dist. 37. Circa eadem tempora S. Joannes Chrysostomus Montani opera interdixit, ac igni tradidit. Vide Nicephor. Hist. l. 8. c. 18.

III. Sæculo V. Innocentius I. in sua epistola ann. 418. Pelagii, et Cælestii opera damnavit. Præterea anno 431. patres concilii Ephesini, postquam libros omnes proscripserunt Nestorii, Liberatus in Brev. cap. 10. prævidentes autem non defuturos homines pertinaces, qui censuram despicerent, in epistola synodali Theodosium imperatorem rogaverunt, ut obtrectantes sua potestate puniret : epist. synod. Conc. Ephes. ad Theod. act. 2. et ideo Theodosius, ac deinde Valentinianus non solum bonorum publicatione, sed etiam capitis supplicio contumaces coercendos esse mandarunt, ut habetur in l. Damnato. cap. de Hæret. et Manich. et l. Jubemus, cap. de Summa Trin. Deinceps, cum Nestoriani curaverint circumferri libros Diodori Tarsensis, et Theodori Mopsuesteni, in quibus Nestorii errores magna ex parte latebant, Cyrillus Alexandrinus, et Acacius metropolita Armeniæ coactis synodis, illos proscripserunt, caveruntque, ne fideles eos haberent. Liberatus in Breviar. c. 10. Item ann. 451., concilium Chalcedonense libros Eutychetis damnavit; concil. Chalcedon. act. 2.; et eodem tempore insuper mandavit, ut omnes Manichæorum libri flammis traderentur; Platina apud Braschium loco supra citato; ac proinde Marcianus imperator horum canonum contemptores damnavit pœna deportatio-

nis : atque si impia dogmata postea docuissent, pœna mortis; exstat in conc. Chalcedon. act. 3. et vide etiam Baron. ad annum 418. et 419.

IV. Eodem sæculo V. iterum S. Leo libros Manichæorum proscripsit, ut refert S. Prosper in Chron. ad ann. 443., sic scribens : *Diligentia Papæ Leonis innotuit, qui Manichæos de secretis suis erutos, et oculis totius Ecclesiæ publicatos omnis dogmatis sui turpitudinem et damnare fecit, et prodere, incensis eorum codicibus; multique orientalium sacerdotes industriam rectoris sunt imitati.* Idem S. Leo scripsit : *Curandum esse, et sacerdotali diligentia maxime providendum, ut falsati codices in nullo usu lectionis habeantur. Apocryphæ autem scripturæ non solum interdicendæ, sed ignibus concremandæ.... Unde si quis episcoporum apocrypha haberi per domos non prohibuerit, hæreticum se noverit judicandum; quoniam, si alios ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat.* S. Leo epist. 15. alias. 93. c. 15. edit. Ven. Idem S. Leo, ut legitur in ejus responso ad S. Turribium, scripta damnavit Apollinaristarum, et Dictinii episcopi Asturicensis (qui tamen ab errore jam resipuerat) sic inquiens : *Sed nemo hæc catholicus præsumat, nec inter catholicos censeatur, quisquis utitur scriptis, non solum ab Ecclesia catholica, sed etiam a suo auctore damnatis.*

V. Eodem sæculo V. putatur prodiisse celebre decretum de Censura librorum, Gelasio attributum. Baronius ad ann. 469. n. 4. cum aliquibus aliis Damasum credit decreti illius auctorem, Gelasium vero promulgatorem; sed Personius in Vindic. Ignatian. l. 1. c. 4. ex antiquissimo codice, in Angliam perlato a Lanfranco ex cœnobio Beccensi, legit titulum : *Decretum Gelasii Papæ de recipiendis, et non recipiendis libris... quæ sunt scripta ab eo cum 70 eruditissimis episcopis.* Et idem confirmat Gratianus, Lupus Ferrar., aliique cum Nicol. Papa. epist. 42. ad episc. Galliæ. Lupus Ferr. epist. ad Carol. Cal. in fin. Gratian. c. Sancta Rom. dist. 15. Non obstat quidam codex apud Baluzium, ubi decretum illud adscribitur Hormisdæ Papæ, nam, ut referunt idem Baronius, Pagius, card. Noris, et alii, Baron. ad ann. 420. n. 21. Pagius ibi in Crit. ann. 494. num. 4. Noris in Cenotaphiis Pisan. diss. 4. §. 1. P. Orsi Hist. Eccl. ad an. 494. Idem Hormisda scribens ad Professorem episco

pum, asserit, jam pridem extitisse decretum, dicens: *Quæ essent catholica dogmata* (in illo decreto) *definiuntur, ac certa librorum; etiam veterum in auctoritate recipienda.* In decreto autem Hormisdæ legitur: *Non solum repudiata* (nempe hæreticorum scripta), *verum ab omni Romana, et apostolica Ecclesia eliminata, atque in suis auctoribus anathematis indissolubili vinculo in æternum confitemur esse damnata.* Abbas de Fleury scribit tom. 19., orat. 7. sup Hist. Eccles. n. 13., et t. 7. p. 64. in eo decreto simplicem directionem ad cautelam dari, non vero præceptum prohibitionis, quia nullæ in ipso adsunt censuræ, seu pœnæ injunctæ. Sed perperam, nam verbum *eliminata* satis demonstrat, quod scripta illa jam ab Ecclesia fuerint damnata. Quomodo autem asserere potest Fleury, in illo decreto nullam adesse censuram impositam, dum in eo legitur, *sub anathematis indissolubili vinculo?* Accedit, quod Clemens VIII. in constitutione Sacrosanctum, data die 17. octobris ann. 1595., testatur, Gelasium sub censura librorum illorum detentores jam damnasse. Accedit insuper, quod patres concilii Tridentini, ut refert cardinalis Pallavicinus, Hist. conc. Trid. par. 2. c. 18. et 19., ex digestis a Gelasio arguerunt, non esse opus in prohibitione librorum, ut citentur auctores, quorum sunt libri interdicendi. Alius autem auctor, nempe Van-Espen part. 1. tit. 22. de Cong. Card. c. 4. n. 2., dicit, in laudato decreto actum esse tantum de publica, non autem de privata lectione. Sed hic etiam perperam, nam in decreto dicitur, *cum hæc ad catholicorum manus devenerint;* quis non videt, hic etiam de privata lectione fieri sermonem?

VI. Sæculo VI. anno 536. Patres concilii sub Menna Constantinopolitano proscripserunt libros Severi, Petri Antiocheni, et Zoaræ, dicentes: *Abjicimus, et anathemate ferimus omnia ab ipsis conscripta.* Et deinde ab imperatore petierunt, ut sua sanctione canones pro re illa statutos roboraret. Synod. sub Menna action. 1. Eodem tempore Papa Vigilius damnavit scripta Theodoreti adversus S. Cyrillum; item libros Theodori Mopsuest. et epistolam Ibæ; ac deinde anno 555., libri illi in concilio II. Constantinopolitano igni traditi sunt, et omnia eorum exemplaria, si quæ postmodum invenirentur, sub excommunicatione vetita.

De libris pariter Priscillianorum in concilio I. Bracharensi anni 563., sic legitur (ibi in can. 17.) *Si quis scripturas, quas Priscillianus secundum suum depravavit errorem, vel tractatus Dictinii* (quos ipse scripsit, priusquam converteretur) *legit, aut defendit, anathema sit.* Pariter in concilio Toletano III. anni 589., habetur : *Sancitum est, ut libri omnes hæreticorum igni comburendi darentur.* Baron. ad ann. 589. n. 44. In sequentibus sæculis anno 649., in concil. Romano sub Martino I. can. 18. dictum fuit : *Si quis non respuit, et anathematizat animo et ore nefandissimos hæreticos* (nempe Theodorum Pharanitam, Cyrum, Sergium, et Paulum Pyrrhum) *cum omnibus impiis eorum conscriptis... condematus sit.* Et in act. 4. damnata fuerunt et sub anathemate prohibita scripta commentitia Mennæ, et Vigilii Papæ de unica Christi voluntate. Et in Trullano ann. 692. can. 63 proscriptæ fuerunt quædam apocryphæ martyrum historiæ, et flammis traditæ. Item anno 745. S. Bonifacius episcopus Moguntinus, sedisque apostolicæ legatus concilium advocavit, cujus imperio scripta impii Adalberti combusta fuerunt. Deindeque Zacharias Papa in concilio Romano idem confirmans dixit : *Optime provisum a vestra sanctitate, ut conscripta illius omnia igne concrementur :* apud Baron. ad ann. 745. n. 36. Item in concilio Nicæno II. ann. 787., proscripti fuerunt aliqui Iconoclastarum libri, his verbis : *Anathema illis libris, et eis qui legunt.* Ibi act. 2.

VII. Nono sæculo Nicolaus Papa, cum requisitus fuisset a Bulgaris, quid faciendum de libris allatis a Saracenis ; respondit : *Utpote noxii et blasphemi, igni tradendi.* Nicol. Papa epist. ad Bulgar. Præterea Adrianus Papa, ann. 869. sic Basilio imperatori scripsit : *Cuncta decernimus exemplaria* (Photii) *prorsus a possessoribus ablata igne cremari ; nec superesse apud quemlibet ex his unum apicem, nisi forte quisquis totius nominis christiani dignitate, anathemate perculsus, carere voluerit. Accendatur etiam tuæ zelus pietatis etc.* Sicque prosequitur Pontifex, rogans imperatorem, ut ipse suis etiam edictis pœna coerceret inobedientes. Apud Beyerling. verb. Dedecus. lit. F. Concilium Tullense XIV. anno 860. can. 4. confirmavit canonem IV. concilii Valentini III. qui de libris Scoti Erigenæ ita sta-

tuerat : *A pio fidelium auditu penitus explodimus, et ut talia et similia scripta caveantur, auctoritate Spiritus Sancti interdicimus.* Leo IX. anno 1050., in concilio Vercellensi sub anathemate pariter damnavit librum Scoti de Corpore Christi. Honorius III. anno 1225. confirmans acta concilii Senonensis, proscripsit alium præfati Scoti librum de Naturis. Lanfranc. de Corp. Dom. c. 4. Præterea in concilio Romano sub Nicolao II. anno 1059., Berengarius, ejuratis erroribus, adducere omnes suos suorumque libros coactus est, qui omnes concremati fuerunt. Lanfranc. loc. cit. In concilio Suessionensi anno 1121., coactus est Petrus Abelardus sua scripta propriis manibus igni committere. Gaufrid. in Vita S. Bernardi l. 3. c. 5. Innocentius II. sub excommunicatione mandavit, ut qui haberet libros præfati Abelardi, et Arnaldi a Brixia, illos statim combureret. Extat in concilio Later. in fine. Idemque præceptum datum fuit anno 1140., in concilio Senensi. Apud. S. Bern. ep. 115. ad Yvonem card. Idem de libris Gilberti Porretani statuit Eugenius III. anno 1148., in concilio Rhemensi, ut refert Gaufridus, dicens : *Dominus Papa apostolica auctoritate capitula ipsa damnavit, districte præcipiens, ne eumdem librum legere, vel transcribere quis auderet.* Gaufrid. ap. Gravel. t. 1. Hist. part. 4. coll. 4. et ap. Nat. Alex. t. 13. p. 77.

VIII. Pariter concilium Parisiense ann. 1204. damnavit libros Davidis a Dinando : *Qui libri,* ait Rigordus, de Gestis Philip. apud Petav. in prolog. c. 3. n. 8. et apud Natal. Alexand. t. 16. pag. 156., *jussi sunt omnes comburi; et sub pœna excommunicationis cautum est in eodem concilio, ne quis eos de cætero scribere, legere præsumeret, vel quocumque modo habere.*

In concilio Toletano 1229., vetitum fuit, ne laici cujuscumque generis et status penes se haberent, durante hæresi, quemcumque librum sacræ Scripturæ, exceptis Psalterio, et Breviario. Concil. Toletan. statut. 13. apud Harduin. t. 7. Collect. col. 178. Et quoniam hæreticorum est sacras Scripturas in vernaculam linguam vertere, ut illas modo suo interpretantes erronee postmodum tradant suis addiscendas, ideo synodus Biterrensis ann. 1245. (c. 36.) interdixit omnes Scripturæ libros vulgarem in linguam

traductos. Idem statuerunt concilia Hierosolymitanum, Mechliniense, Cameracense, et alia plura, quæ observari possunt in libro edito Parisiis anno 1661., ex præcepto cleri Gallicani sub titulo: *Collectio auctorum, qui ex professo sacræ Scripturæ in vulgarem linguam translationes damnarunt.* De hac re adest etiam quarta regula indicis. Insuper Papa Clemens XI. proscripsit propositionem 79. Quesnellii, quæ dicebat: *Utile, ac necessarium est omni tempore, omni loco, et omni personarum generi studere, et cognoscere spiritum, et pietatem, et mysteria sacræ Scripturæ.* Præterea cancellarius Parisiensis, et doctores regentes jussu Gregor. IX. libros Thalmudos publice concremarunt. Natal. Alexand. t. 16. p. 41. Idem statuerunt Clemens IV. Honorius IV. Joannes XII. et alii, Vid. Sixtum Senens. l. 2. t. 1. p. 202, et ex sola bibliotheca Judæorum, quæ erat Cræmonæ, combusta sunt duodecim millia exemplaria. Insuper Julius III. constitutione 23. Cum sicut jus, præcepit quoscumque codices Judæorum ex eorum domibus eruendos et concremandos: Clem. VIII. const. 20. Cum Hebræorum, omnibus facultatem ademit, adhuc inquisitoribus, et legatis a latere, impertiendi licentiam ad eos legendos.

IX. Alexander IV. const. Romanus Pontifex, anno 1256. sub excommunicatione vetuit, ne quisque haberet scripta Guillelmi a Sancto Amore, mandavitque, ut intra octo dies illa comburerentur; et omnes paruerunt. Vide Guillelm. Nancium in Vita S. Lud. an. 1225. Pariter Petrus Terraconensis archiepiscopus auctoritate Alexandri V. anno 1260. sub anathemate libros Laurentii Lulli proscripsit; et cum deinde anno 1376. Gregorius XI. prohibitionem confirmasset, Petrus Aragoniæ rex, de illa mœrens, Pontificem rogavit, ut opus Lulli iterum examinaretur ab episcopo Barcinonensi: sed hoc non obstante, proscriptio stetit, et rex humiliter illi acquievit. Item Thomas Arundelius, archiepiscopus Cantuariensis, coacto concilio provinciali anno 1408. Oxoniæ, prohibuit sub excommunicatione, ne quis legeret aut haberet quemcumque librum ab academia Oxoniensi, aut Cantabrigensi prius non probatum. Pariter Joannes XXII. in concilio Romano anno 1513. plures libros damnavit, episcopis curam injungens, ut omnes illi concremarentur. Vide Labbè t. 1. conc. part. 2. et Natal.

Alexand. tom. 16. p. 231. Idemque mandatum renovavit concilium generale, Constantiense an. 1415. His perspectis, nequeo intelligere, qua fronte possint quidam asserere, Ecclesiæ tantum esse censuram dare de pravis libris, non vero illos prohibere, et comburere.

CAPUT IV.

Respondetur inanibus adversariorum objectionibus, quibus impugnatur librorum prohibitio ab Ecclesia indicta.

I. Diversi diversa objiciunt. Alii absolute asserunt, librorum prohitionem per se nocuam, et injustam esse. Alii concedunt quidem, ad Ecclesiam pertinere censuram ferre de libris, ad principes vero lectionem eorum prohibere, illosque comburere. Alii denum utrumque Ecclesiæ concedunt, quod possit nimirum libros damnare, et eorum lectionem interdicere, sed autumant prohibitiones, quæ hisce temporibus ab Ecclesia prodeunt, omnino esse irregulares, et a recto ordine aberrantes, ac proinde non posse conscientias obstringere. Singula discutiamus.

II. Objiciunt igitur I. injustam esse librorum prohibitionem, ex illo apostoli : *Omnia... probate, quod bonum est, tenete.* 1. Thess. 5. 21. Errat igitur Ecclesia Romana, temere dicunt, librorum lectionem prohibendo, cum unicuique ex præcepto apostoli datum sit libros lectione probare, bona in eis inventa retinendo, mala autem reprobando.

III. Id confirmant auctoritate S. Hieronymi, qui cum arguereretur ab aliis, quod hæreticorum opera evolveret, sic respondit : *Si quis immurmurat, quare eorum explanationes legam, quorum dogmatibus non acquiesco, sciat, me illud apostoli libenter audire :* Omnia probate, quod bonum est, tenete.... *Cur me lacerant amici mei, et adversus sentem crassæ sues grunnitant? Meum propositum est antiquos legere, probare singula, retinere quæ bona sunt, et a fide catholicæ Ecclesiæ non recedere.* S. Hieron. ep. ad Miner. et Alexand. Confirmant deinde exemplis, et dictis Theophili, et Dionysii Alexandriæ episcoperum : Theophilus enim, cum reprehenderetur, quod scripta Origenis legeret, re-

posuit : *Si quid boni in illis reperio, illud excipio : si vero spinosum quid visum fuerit, hoc tanquam aculentum prætereo.* Item Dionysius, pariter reprehensus de lectione hæreticorum, rem cum Deo in oratione conferens, cœlestem vocem audivit ei dicentem : *Lege omnia, quæ in manus tuas veniunt ; valebis enim omnia expendere, et probare.* Hinc Dionysius legit, et aliis (forte ipsum reprehendentibus) scripsit : *Acceptavi visionem hanc, tamquam apostolicæ voci conformem.* Apud Euseb. Hist. l. 7. c. 7.

IV. Addunt, quod etiam Hormisdas Papa lectionem librorum pravorum non reprobavit, imo laudavit, eo quod alias non bene possent errores confutari, nec vitari, sic enim dixit : *Nec tamen improbatur diligentia per multa discurrens, sed animus a veritate declinans. Sæpe de his necessaria providetur, de quo ipsi æmuli convincantur, instructio. Nec vitio dari potest nosse, quod fugias : atque ideo non legentes incongrua in culpam veniunt, sed sequentes. Quod si ita non esset, nunquam doctor ille gentium acquievisset nuntiare fidelibus : Omnia probate ; quod bonum est, tenete.* Hormisdas epist. 70. ad Possessor. Quin et ipse Gelasius in decreto supra laudato, eodem tempore quo damnata opera recensebat, sic ibidem adnotavit : *Sed cum hæc ad catholicorum manus advenerint ; B. Pauli apostoli præcedat sententia : Omnia probate, quod bonum est, tenete.* Hinc Fleury, et Van-Espen inferunt Pontifices, ac ipsummet Gelasium libros notatos damnasse, non ut eorum lectio prohiberetur, sed ut illi cum præventione, et cautela legerentur ; dum alias rigorosa prohibitio (ut aiunt) nonnisi perniciosa esse potest, eo quod libertinos ipsa prohibitio magis ad lectionem impellit ; et contra aufert cordatis viris, ut possint errores qui serpunt adnotare, et confutare.

V. Respondetur. Et primo, quoad textum illum apostoli, *Omnia autem probate, etc.* communiter dictum illud explicatur a commentatoribus, Estio, Cornelio a Lapide, Ugone, Natal. Alex. Tirino, et aliis ; nimirum quod omnia, quæ dubia et incerta sunt, examine et probatione indigent, prout erant quædam prophetiæ, de quibus sermonem fecerat apostolus in versu præcedenti, ubi dixerat : *Prophetias nolite spernere ;* has voluit B. Paulus judicari, an veræ fuerint aut falsæ ; jampridem enim ab ipso Domino (Deu-

ter. 13. 3.) mandatum fuit, ne pseudoprophetæ a fidelibus audirentur; Tertullianus autem misere in hæresim impegit, quia Montani, et insanarum mulierum somnia ut prophetias habuit. Non igitur, inquit Estius, de omnibus doctrinis verba illa dixit apostolus, sed tantum de iis quæ de novo proferebantur a fratribus, et nondum probatæ erant; hæc enim dijudicari oportebat, secundum id, quod idem Paulus præcepit Corinthiis scribens : *Prophetæ duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent.* 1. Cor. 14. Ea vero, quæ ab ipso, aut ab aliis tradita erant apostolis, non dijudicari vult, sed teneri; ut in 2. ad Thessal. c. 2. inquit : *Tenete traditiones, quas didicistis.* Et 1. Cor. 14. *Laudo vos, quod... sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Præterea dicit Nat. Alexander, probare doctrinas librorum non unicuique commissum est, sed tantum episcopis, quos Spiritus Sanctus Ecclesiæ Dei præfecit, et maxime summo Pontifici Christi vicario, ac totius gregis Christi supremo pastori. Pravi autem libri non damnantur ab Ecclesia nisi post diligens examen; nullum igitur judicium aliud de illis operibus exspectandum, quæ jam Ecclesia improbanda judicavit.

VI. Quod vero ad S. Hieronymum attinet, certum est, quod ipsemet sanctus doctor lectionem pravorum librorum constanter reprobaverit; in quadam enim epistola ipse scripsit : *Doctorum hominum tractatus lege, eorum dumtaxat, quorum fides nota est; non necesse habes aurum in luto quærere.* S. Hier. epist. 10. ad Furiam. Hancque epistolam animadvertens Marianus Victor, sic annotavit : *Ubique sanctissimus vir inculcat, ut ab hæreticorum, apocryphisque voluminibus abstineamus; et improbat rationem, qua prætenditur aurum ex luto quæri.* In Oper. S. Hieron. t. 1. p. 10. in schol. Præterea S. Hieron. summis celebravit laudibus decreta Eusebii, et Dionysii Alexandrini, quibus a lectione librorum Origenis fideles arcebantur. Præterea ipse Hieronymus auctor fuit, ut iidem Origenis libri proscriberentur a Venerio episcopo Mediolanensi, et a Pontifice Anastasio, cujus deinde decretum undique ipsemet propagavit S. Hieron. epist. 78. ad Pammach. Ipsemet præterea laudat Pammachium, qui cum legisset Origenis principia *exhorruit, et reclusit scrinio, ne prolati in vulgus multorum animos vulnerarent.* Idem ep. 59. ad Avitum. Tandem te-

statur, se exemplar Origenis olim a se translatum nulli unquam præbuisse, ex quo notat commentator : *Audiant hæc qui hæreticorum libros passim sibi legendos fore contendunt, et salubrem parentis Ecclesiæ prohibitionem despiciunt; venenum enim aureo etiam haustum poculo semper nocet.* Marian. Vict. in præf. epist. Scribit alibi idem Hieronymus hæc magni ponderis verba : *Melius est aliquid nescire, quam cum periculo discere.* S. Hier. Reg. Monach. t. 9. edit. Col. p. 198. Alibi demum, ut alia prætereamus, sic gravissime monet : *Nemo ad lupanar mittit virgines suas, quamvis quædam ibi reperiri possent de turpi corruptione lugentes : nemo hæredem suum latronum turbæ committit, ut discat audaciam : nemo in perforatam intrat cymbam, ut discat vitare naufragium; et ad planum prostibulum, hæresibus plenum volumen, animam diriges immunem doli, ut ibi discas catholicam veritatem?* Idem Hier. apud Sixtum Senens. l. 2. tom. 1.

VII. Quod si uno illo in loco ab adversariis objecto diversimode S. doctor sentire videatur, hoc nimio ejus ardori parcendum, quo a Rufino et aliis impetebatur. Hinc non desunt, qui de hujusmodi lectione Hieronymum reprehendunt. Vide Christian. Lupum... Et ipsemet adhuc fatetur de tali re a Domino fuisse correptum, ac etiam flagellis coercitum. S. Hieron. in Reg. monach. Scribunt alii, Hieronymum libros quoscumque legisse propter Ecclesiæ necessitatem, et de licentia saltem tacita Damasi, aliorumque Pontificum. Cæterum sciendum est, quod tunc temporis magna vertebat controversia inter episcopos, an permittenda, aut vetanda foret operum Origenis lectio? Negabat Theophilus episcopus Alexandriæ, et Epiphanius Salaminæ in Cypro, quorum tamen decreta erant tantum particularia pro suis Ecclesiis. Affirmabat autem Eusebius (qui tunc apologiam de libris Origenis tradiderat), item Chrysostomus, Theotimus, Cassiodorus, et alii, ac ipse Hieronymus, dummodo caute atque a paucis peritis præfati libri legerentur. Adde, quod lectio ipsorum non erat usque tunc damnata; quis dubitat, quin si ipsa ab Ecclesia fuisset vetita, Hieronymus Ecclesiæ paruisset?

VIII. Quod autem ad Theophilum Alexandriæ patriarcham pertinet, respondetur, quod, icet ipse immunem se diceret ab omni reprehensione, quia in lectione

librorum Origenis caute se gerebat, omnino reprobando quæ prava videbantur; attamen refert Socrates, Hist. l. 6. c. 17. Theophilum nihilominus damnatum fuisse a concilio, nec excusationes ab eo allatas fuisse admissas. Si igitur hic patriarcha damnatus fuit, eo quod libros nondum vetitos legerit, quisque videre potest, qualis fuerit Orientalium sensus circa lectionem librorum jam proscriptorum. Quod vero adducunt adversarii de Dionysio, id multo longius eorum causam infirmat, quam adjuvat. Relege, benigne lector, quæ de hoc diximus cap. II. n. 5. ubi retulimus quod Dionysius non ausus sit legere hæreticorum libros, nisi divina visione, et voce confirmatus; et nihilominus adhuc a suis apud Pontificem accusatus fuit, qui non omisit eum de hoc reprehendere, prohibuitque, ne deinde hujusmodi lectionem prosequeretur. Mira res! primis illis Ecclesiæ sæculis, quando paucissimi habebantur sacræ Scripturæ explanatores, si vel patriarcha opera legisset alicujus magni nominis interpretis, qui in aliquem errorem incidisset, scandalo erat fidelibus, et reprehendebatur, et deferebatur, et damnabatur; et hodie, cum SS. Patribus, et multis affluamus explanatoribus, in quorum operibus doctius, quam in libris hæreticorum veritates elucidantur, inveniuntur homines Ecclesiam criminantes, quod librorum erroribus infectorum ovibus suis lectionem prohibeat!

IX. Scripta demum ab Hormisda nobis opposita minime obsunt: non enim Pontifex ignorare potuit traditionem Ecclesiæ, conciliorum canones, decessorumque decreta, nempe Leonis, aliorumque Pontificum, et multo minus decretum Gelasii, quod ipsemet Hormisdas in eadem sua commendat epistola. Ipse insuper ibidem adnotat, Gennadii libros ab Ecclesia non recipi. Insuper ipsemet fideles a lectione librorum Manichæorum, aliorumque hæreticorum compescuit. Vid. Platinam in Hormisdam apud Beyerling. verb. Dedecus. Quod autem Hormisdas scripsit Possessori, nempe, *Non legentes incongrua in culpam veniunt, sed sequentes;* illud quidem scribit sine præjudicio prohibitionis damnatorum librorum. Fervente Constantinopoli magna controversia circa Gennadii librum, bene poterat Possessor episcopus eum legere, etsi novisset damnatum; quandoquidem concilium Carthaginense (ut supra

diximus) non diu ante celebratum, decreverat, posse episcopos legere damnatos libros hæreticorum pro necessitate, et tempore: quanto magis igitur legere poterat Possessor, tempore, quo liber Gennadii nondum fuerat damnatus. Nolebat autem ipse illum legere, nimis in ea re scrupulis indulgens; at de hoc ab Hormisda fuit exprobratus, propter illud apostoli monitum, omnia probate; opus est enim, ut pastores aliqua probent, ac deinde oves instruant de iis, quæ tenere, et quæ abjicere debeant. Dicere autem cum adversariis, quod stricta librorum prohibitio non potest esse nisi perniciosa, eo quod libertinos magis ad legendum impellit: hoc argumentum infringit omnia Ecclesiæ, imo ipsius Dei mandata. Hæc quidem est misera hominum conditio, ut vetita avidius patrare cupiant, juxta vulgare illud proverbium; *Prohibitio generat appetitum.* Sed hoc non evenit, ut ait Chrysostomus, Hom. 10. in epist. ad Rom. ob legis naturam, sed propter eorum, qui legi tenentur parere, defectum. Augustinus dixit; *Auxit prohibitio desiderium,* Serm. 4. de Verbis apostoli. Et alibi: *Hoc ipsum quod concupiscitur, fit jucundius, cum vetatur.* Ibidem. c. 10. Sed quid inde? Numquid justa præcepta ex hoc erunt perniciosa, ac proinde permittendum erit, ut homines agant quidquid velint?

X. Præfatum hoc ridiculum argumentum primus proposuit petulans Petrus Soave; sed illud egregie diluit cardinalis Pallavicinus, dicens, quod licet lectio noxia librorum per se a natura sit vetita, tamen valde prodest ad vitandos lapsus injuncta Ecclesiæ prohibitio; *Imperchiocchè* (sunt verba Pallavicini) *maggiori peccati si schifano, mentre innumerabili persone per ubbidienza rattenendosi da sì fatti libri, rimangon liberi dal male, in cui le trarrebbe improvedutamente una tal lezione. Ne si scorge bastante in pratica il rimetter ciò alla coscienza di ciascuno, il quale consideri, se un tal libro il ponga in lubrico di caduta, onde sia in obbligazione di non usarlo. Questo pericolo mal si conosce, se non tardi, ed a rea prova. Di molte opere à molti non è nota la contenenza prima della lezione. Onde a ciò troppa è la fidanza che ha l'uomo si del suo sapere, che del suo potere: ciascheduno si persuade, che da niun seduttore sarà ingannato, da niun vischio sarà impaniato. Le istorie che raccontano ciò che una*

volta fu, è le favole che rappresentano ciò che molte volte suol essere, son piene di esempj, i quali insegnano, quanta in ciò sia la presunzione degli uomini avanti al fatto, quanta la debolezza nel fatto; senza che la proibizione de' libri cattivi porta insieme due altri salutevoli, e considerabili effetti: l'uno è che il timore di questa autentica nota ritiene molti dallo scriverli, o dal divulgarli: l'altro che ella col difficoltarne lo spaccio, ritrae gli stampatori dall' impressione, ed i libraj dalla compera; onde la trista erba per difetto di coltivatori a poco a poco si dirada, e muore; e le penne, i torchi, e le botteghe son invitate dall' esca dell' utilita ad impiegarsi solo in opere profittevoli. Quamvis igitur aliquando alicui viro pio prodesse poterit legere pravum librum erroribus notatum, nihilominus (generaliter loquendo) magis expedit ab hujusmodi lectione homines removere, ut illusionum periculum vitetur, aut saltem, ne ipsorum exemplo libertini ad legenda inducantur ea, quæ facile subversionis causa eis esse poterunt.

XI. Objiciunt II. per librorum prohibitionem, ac multo magis per eorum concremationem ipsam rem publicam lædi, et ideo plures maximam subire bonorum ac famæ jacturam; hinc illas nonnisi a sæculari principe posse imperari, ad quem unice spectat super bona temporalia jurisdictionem exercere. Addunt, quod Ecclesia nonnisi posterioribus hisce sæculis hujusmodi negotiis se immiscuit; quamvis enim, ait Petrus Soave, apud Pallavic. Hist. Trid. p. 2. lib. 15. cap. 18. Ecclesia semper libros malos damnaverit, eorumdem tamen prohibitio et concrematio nonnisi per principes legitur imperata, ut apparet ex prohibitione librorum Arii vetitorum a Constantino, Nestorii a Theodosio, Porphyrii a Justiniano, Eutychetis a Valentiano et Martiano, Pelagii ab Honorio, ac tandem Lutheranorum a Carolo V. Nec nisi sæculo XIII. Ecclesiam hanc jurisdictionem usurpasse asserunt; tempore quo in concilio Tolosano prima vice ipsa fidelibus interdixit sacræ Scripturæ lectionem.

XII. Respondetur. Jam supra, cap. II. et III. satis evidenter ostensum est, ad Ecclesiam præcipue pertinere libros, qui fidem vel mores offendunt, prohibere, cum ipsi Ecclesiæ præcipue incumbat oves suas a venenatis pa-

scuis removere, et hanc jurisdictionem jam a primis sæculis innumeris exemplis demonstravimus semper exercuisse interdicendi et concremandi libros nocuæ lectionis, ipsis videntibus et comprobantibus piis principibus. Quod si aliquando principes libros fidei aut moribus adversos proscripserunt, aut concremarunt, hoc fecerunt ad petitionem Ecclesiæ, ut sua potestate coercerent renuentes Ecclesiæ canonibus se subjicere, prout Constantinus ex præcepto concilii Nicæni scripta Arii aboleri mandavit. Raynaud. de Bon. et Mal. l. p. 3. erot. 2. n. 466. Barbosa de Off. ep. p. 3. all. 50. Honorius libros Pelagianorum, instantibus Zosimo et Bonifacio episcopis. Vid. c. III. Theodosius et Valentinianus libros Nestorii, et Porphyrii, postulante concilio Ephesino. Ibidem. Justinianus libros Severi, petentibus patribus concilii Constantinopolitani. Ibid. Basilius scripta Photii, ad instantiam Adriani Papæ, qui illa prius damnaverat, et ex Oriente transmissa Romæ ignibus tradidit. Ibid. Ludovicus Pius librum Claudii a Sorino ex episcoporum judicio commisit igni. Idemque fecit S. Ludovicus rex de libris Thalmudicis judicio Innocentii IV.

XIII. Saltem omnes libri, qui a principibus damnati fuerunt, prius ab Ecclesia fuerunt interdicti. Sic libri Euthychianorum proscripti a Marciano, antea jam a concilio Chalcedonensi (cui imperator interfuit) fuerunt vetiti. Libri Wicleffi damnati a Riccardo II. Angliæ rege, jam prius a Gregorio XI. fuerant damnati. Et idem accidit de libris Novatorum a Carolo V. proscriptis. Porro ipsimet principes fatentur, se gladium habere ad canones Ecclesiæ custodiendos; sic enim declaravit Chidelbertus rex: *Quia necesse est, ut plebs, quæ sacerdotis præcepta non ita ut oportet custodit, nostro etiam corrigatur imperio.* Constitutio Chidelberti in capitul. in Labbè tom. 6. concil. col. 487. Et Ludovicus VII. Galliarum rex; *Quare digna vox est majestate regnantis, Dei servum et Ecclesiæ defensorem se principem profiteri.* Epist. Ludovic. VII. Baluz. in addit. ad lib. 2. de Concord. Petr. de Marca. Concedimus, alii opponunt, posse Ecclesiam prohibere libros religionem impugnantes, sed quo jure Ecclesia poterit sibi potestatem arrogare proscribendi libros de philosophia, vel de aliis materiebus tractantes? At istis sapienter respondit cardi-

nalis de Luca, inquiens : *Quamvis impium vulgus hanc prohibitionem ad solos libros, qui fidei dogmata continent, restringere satagat, quasi quod ea quæ mores, vel pietatem sive ecclesiasticam potestatem seu libertatem concernunt, ad fidem non pertineant : prorsus tamen erronea est hæc opinio, quæ ignorantiæ et malitiæ filia est, quoniam ista sunt semina hæresum, vel schismatum, vel radices, vel præparationes.* Card. de Luca Theatr. Verit. et Just. tom. 15. p. 2. d. 19. a num. 10. Confirmatur, quod dicimus, ex decretali die 4. mart. ann. 1755. emanata a Benedicto XIV. et directa ad episcopos regni Poloniæ (vide in Bullar. ejusd. Benedicti tom. 4.) : ibi loquens Pontifex de quodam libro edito a P. de Borde congregationis Oratorii in Gallia, in quo auctor *labefactat* (verba sunt decretalis) *potestatem Ecclesiæ a Christo Domino collatam, non solum dirigendi, sed etiam jubendi per leges, et contumaces exteriori judicio et pœnis coercendi, ecclesiasticum ministerium, ita sæculari dominationi subjiciens, ut ad hanc spectare pronuntiet de externa omni ac sensibili gubernatione cognoscere, ac judicare. Hoc pravum ac perniciosum systema jampridem a Joanne XXII. in constitutione,* Licet juxta doctrinam, *reprobatum, ac pro hæretico expresse damnatum,* ut testatur, Benedictus iterum damnat, præfatique auctoris propositiones impias, et hæreticas declarat.

XIV. Objiciunt III. non raro censuras librorum committi viris imperitis, aut maledicis, et invidis, qui de rebus scriptis vel nesciunt judicare, vel quibus auctores sunt exosi, et ideo ipsi, salebras in plano quærentes, sive bene sive male auctor scripserit, damnandum esse volunt, ut loquuntur Raynaudus, de Bonis et Mal. l. p. 3. erot. 3. num. 512. et Ludovicus Muratorius, Buon-Gusto. pag. 2. c. 1. Et sic opera ven. Bellarmini fuerunt vetita. Fuligat in Vita Bellarmini cap. 11. Sic etiam scripta S. Thomæ fuerunt sub anathematis fulmine interdicta a quodam episcopo Parisiensi, Raynaud. l. c. num. 579. Quapropter referunt Pium II. Francorum regem sic monuisse Carolum VII. filium, ut refert Launoius (Vide apud Launoium) *Obsecro, carissime fili, ut doctoribus sedis apostolicæ semper non credas ; multa illorum passionibus tribuas.* Hinc dicunt, quod ad errores fraudesque vitandas om-

nino opus est, ut in prohibitione librorum auctores, vel alii pro ipsis audiantur, qui operum tueantur partes; agitur enim de re gravi, nimirum de fama scriptoris, et de ejus non levi damno propter editionem libri jam perfectam : ideo pertinet ad substantiam judicii, ut reus citetur et audiatur, juxta ipsorum canonum præscriptum; nam in Clementina Pastoralis sic dicitur : *Dici ne ergo sententia meruit, quæ a judice... in absentem, nec citatum legitime, ac inauditum per consequens et indefensum, non maturo fuit judicio, sed præcipitio promulgata?* Idem pluries et fortius per leges civiles præscribitur. Non potuit igitur Ecclesia Romana retractare, quod lex gentium et imperatorum, canones, item natura, et ipse Deus præceperunt. Nec aliter, dicunt, se gessisse Ecclesiam; in concilio enim Lateranensi IV. ubi de libro Joakim agebatur, qui e vivis discesserat, ejus monachi pro ipso auditi fuerunt. In concilio Basileensi, cum damnandus esset cujusdam Augustini liber, auctor citatus fuit, quamvis ille postea non accesserit. Pariter in concilio Tridentino, quoniam singulos auctores citare impossibile erat, facta est generalis citatio per edictum eorum, de quorum libris agebatur : et sic in similibus casibus pariter actum est.

XV. Respondemus : Fatemur quidem, in damnatione librorum errores et fraudes intervenire posse, sicut in aliis omnibus humanis judiciis : sed quid inde? numquid ideo legitimæ auctoritati minime parendum? Hoc unum inde deduci potest, scilicet probos et peritos seligendos esse censores; et hoc jam ab Ecclesia præstatur. Ad id firmandum oportet hic rectum exponere ordinem, quo Ecclesia in prohibitione librorum cautissime se gerit. Primis Ecclesiæ sæculis tantum a Pontificibus, vel conciliis, vel episcopis scripta perniciosa proscribendi mos erat; sed ubi hæretici excreverunt, eorumque libri latius diffundebantur, necesse judicatum fuit novis malis novis remediis occurrere. Ideo Ecclesia congregationes prius inquisitorum, et deinde indicis statuit, quibus librorum examen, et facultatem eos prohibendi commisit. Primus omnium, Innocens III. anno 1204. contra Albigenses hæreticos, Tolosanam provinciam infestantes, misit inquisitores, cum potestate in eos procedendi, eorumque libros prohibendi,

ac concremandi. Idem confirmarunt postea alii Pontifices pro aliis provinciis. Et idem obtinuit ab Alexandro IV. S. Ludovicus pro Gallia, et a Pio IV. Carolus V. pro Hispania, aliisque suis ditionibus. Philippus II. idem tribunal inquisitionis voluit et in notro regno Neapolitano constitui, sed Neapolitani, qui semper erga Romanam Ecclesiam summa fuerunt fidelitate affecti, et in fide catholica stabiles, ab eo tanquam non necessario ac fidelitati suæ quodammodo injurioso, instantibus precibus, magnoque conatu exemptionem impetrarunt.

XVI. Paulus autem III. anno 1542. in bulla 34. quæ incipit, Licet ab initio, statuit Romæ congregationem generalis inquisitionis, cui pravos libros prohibendi curam imposuit; licet enim damnatio librorum nunc sit congregationis indicis, quæ postea erecta fuit, attamen etiam nunc prævalet illi congregatio inquisitionis, adeo ut plures libri quorum lectio a congregatione indicis permittebatur vel damnabatur, postmodum a congregatione inquisitionis damnati sint vel permissi. Benedictus autem XIV. in bulla Sollicita ac provida, edita anno 1753. die 9. julii (vide in Bullar. t. 4. n. 19.) statuit canones, vel potius antiquos (jam olim statutos, saltem æquivalenter) renovavit, circa optimum regimen in libris examinandis, et prohibendis. Primum enim in congregatione (juxta præscripta) liber tradendus est uni ex consultoribus, sive qualificatoribus, qui illum expendere debet, censuramque signare, errores adnotando. Deinde idem liber alteri traditur revisori, suppresso primi censoris nomine, ut alter liberius judicium suum exponat. Si censor secundus primo assentitur, tunc liber ad singulos consultores mittitur, ut suum quisque suffragium præbeat : sin autem, adhibetur tertius revisor. Postea liber cum censura, et consultorum suffragiis ad cardinales transmittitur, ut hi in congregatione de re definitive pronuntient. Demum acta omnia ad Pontificem referuntur, cujus judicio res absolvitur. Quandoque etiam Pontifex ob rei gravitatem judicium coram seipso habendum mandat.

XVII. Quod autem ad congregationem indicis pertinet, sciendum, quod cum novatores transacto seculo XVI. Occidentem impiis libris repleverint, et eorum damnationes ad fidelium notitiam, maxime propter bella, diffi-

cile possent pervenire, opus fuit, ut vetitorum librorum index efformaretur. Hinc Paulus IV. anno 1557. inquisitoribus mandavit, ut hunc indicem conficerent, qui tunc confectus fuit, et anno 1559. jussu ejusdem Pauli evulgatus. At quia in indice illo melior methodus, aliæque declarationes, ac plurium aliorum librorum et auctorum nomina desiderabantur; hinc Pius IV. patribus synodi Tridentinæ, quæ tunc celebrabatur, commisit novum indicem efformandum. Concilium 18. patres ad hoc selegit, qui opus perfecerunt, detuleruntque; at quia patres nimium fatigati de reditu erant solliciti, et jam aliqui discesserant, rem ad judicium Pontificis una cum regulis jam elaboratis absolvendam remiserunt.

XVIII. Proinde Pius IV. adhibitis pluribus doctissimis prælatis, indicem perfecit, ac mandavit, ut ab omnibus fidelibus cum suis regulis ubique observaretur; decrevitque, ut si quis deinde librum aliquem propter falsi dogmatis suspicionem damnatum legeret, vel haberet, ipso jure in excommunicationem incideret, et in eum tanquam de hæresi suspectum procedendum esset; qui autem libros alia de causa vetitos legeret, præter peccati mortalis reatum, episcoporum arbitrio severe se nosceret puniendum; ita in bulla præfati Pii IV. Dominici gregis, data 24. martii 1564. Deinde Philippus II. rex Hispaniarum, Neapolis etc. die 15. febr. 1569. edictum emanavit; edictum Phil. II. exstat apud Van-Espen. part. 1. tit. 22. de Congr. cardin. cap. 4. num 34. et apud Haræum in annal. Belg. ad ann. 1560. quo præcepit indicem Romanum præfatum, prout a Pontifice fuerat publicatus, ab omnibus suis regnis recipi et observari; ipseque ad omnia concilia regia transmitti, ut per provincias more solito publicaretur; quod in regno Neapolitano sine contradictione factum est.

XIX. Postmodum, cum libri perniciosæ lectionis magno in numero undique ederentur, nec congregatio generalis inquisitionis sufficeret ad eos examinandos, S. Pius V. (ut asserit Benedict. XIV. In laudata bulla, Sollicita) operæ pretium duxit novam Romæ congregationem instituere, appellatam indicis, quæ in id unice incumberet, ut Ecclesiam a pravis libris expurgaret; eamque confirmarunt

Greg. XIII. Sixtus V. & Clemens VIII., qui Clemens, insuper anno 1594. præfatum indicem, multis libris, aliquibusque declarationibus adauctum, iterum per totum orbem publicari mandavit; addens aliam excommunicationem contra legentes libros hæreticorum, licet ipsi libri errorem non continerent, nisi prius approbati fuerint, et contra legentes libros catholicorum de hæresi suspectos.

XX. Refert hic breviter adnotare regulas indicis, ut noscatur quam recte sint, et necessariæ ad commune bonum. 1. Libri omnes ante annum 1515. damnati, etiamsi in indice descripti non reperiantur, declarantur vetiti. 2. Libri omnes eorum, qui capita vel duces fuerunt hæreticorum, omnino vetantur; et etiam omnes alii hæreticorum libri de religione tractantes; cæteri autem hæreticorum permitti possunt, modo fuerint examinati, et probati. 3. Scripturæ, et libri controversiarum in lingua vernacula non permittantur, sine autem permissione legi non possunt. 4. *Lexica, concordantiæ, indices*, et alia hujusmodi, in quibus pene nihil auctoris hæretici habetur, probata permitti possunt. 5. Libri obscœna tractantes absolute prohibentur, quamvis non inveniantur in indice descripti. 6. Pariter vetantur omnes libri, et scripta necromantiæ, geomantiæ, hydromantiæ, pyromantiæ, honomantiæ, chiromantiæ, astrologiæ judiciariæ, et omnia alia in quibus continentur sortilegia, veneficia, ac auspicia: et contra hæc legentes vel habentes procedi potest tanquam suspectos de hæresi. 7. In impressione Scripturarum, et aliorum librorum servandum est statutum in concilio Lateranensi sess. 10., nempe ut non imprimantur, nisi ex superiorum permissione. Tum regulæ traduntur pro visitatione bibliothecarum, et typographiarum: item instructiones pro episcopis, bibliopolis, etc. Demum declaratur, quod legentes vel habentes librum propter falsi dogmatis suspicionem damnatum, ipso facto incurrunt excommunicationem: qui autem alia de causa damnatum legerit vel habuerit, præter peccati mortalis reatum, erit severe ab episcopo puniendus.

XXI. Congregationis igitur indicis est, ut fuse declarat Benedict. XIV. in cit. bulla Sollicita, §. 1. in examen vocare libros, de quorum prohibitione vel permissione deliberari debet. In hac congregatione plures adsunt consult-

res, et relatores selecti ex utroque clero sæculari et regulari, atque plures cardinales a Pontifice congregationi adscripti. Antequam censura ad congregationem cardinalium feratur, alia congregatio privata sive præparatoria habenda est, cui sex assistunt consultores, cum magistro sacri palatii, et secretario, cui incumbit vota consultorum in scriptis adnotare, ut deinde in congregatione cardinalium una cum relatorum censura omnia referat. Præter id novissime præfatus Benedict. XIV. §. 9. statuit, ut cum de libro agitur auctoris catholici, qui sit integræ famæ, et clari nominis, vel ob alios editos libros, vel forte ob ipsum, qui in examen adducitur, et hunc quidem proscribi oporteat, præ oculis habeatur jamdiu recepta consuetudo prohibendi librum, adjecta clausula, *donec corrigatur,* si locum habere possit; ac suspensa decreti publicatione, ut res antea cum auctore, vel altero pro eo communicetur. Si noluerit emendari, vel nullus compareat, decretum edatur, si vero emendatur, priora tantum exemplaria vetentur. De cætero sequenti §. 10. declarat non esse opus auctores in judicium vocare, ac ideo minime improbandas librorum prohibitiones inauditis auctoribus indictas: optans nihilominus illud in posterum servari, nempe quod sæpe alias eadem congregatio facere consuevit, ut quando res est de auctore catholico aliqua fama illustri, ejusque opus (demptis demendis) prodesse possit, vel auctor audiatur, vel unus ex consultoribus designetur, qui ex officio opus patrocinetur. Subdit tamen §. 11. hanc regulam non esse adhibendam, cum agitur de hæretico libro, in quo errores auctor consulto tradit, vel de aliquo alio opere in quo rectæ morum regulæ infefactantur, ac vitiis fomenta præbentur. Deinde dicit, ambigua dicta catholici probatique auctoris in æquam partem accipiantur. Loquendo autem de libris in quibus dogmata religioni vel moribus exitiosa referuntur, atque eo, quod auctor ea refutandi curam in se recipiat (quod novum vocat seducendi genus), mandat, ut revisores in id diligenter intendant, ut vel hujusmodi libri emendentur, vel in indicem referantur.

XXII. Tandem §. 22. valde exprobat libros, in quibus *auctores sibi alios dissidentes*... (verba sunt Pontificis) *conviciis proscindunt, aliorum opiniones nondum ab Ecclesia damnatas*

censura perstringunt, adversarios eorumque... cœtus suggilant, et pro ridiculis ducunt : magno equidem bonorum scandalo, hæreticorum vero contemptu ; qui... catholicis se mutuo, lacerantibus, plane triumphant. Etsi vero fieri non posse intelligamus, ut disputationes omnes e mundo tollantur... compertum præterea nobis sit magnam aliquando utilitatem ex iis capi posse ; modum tamen in defendendis opinionibus servari merito volumus Subditque §. 23. id jam præscriptum fuisse ab Innocentio XI in decreto, ubi dictum fuit : *In virtute sanctæ obedientiæ... præcipit, ut tam in libris... quam in thesibus etc. caveant ab omni censura et nota, necnon a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quæ adhuc inter catholicos controvertuntur, donec a S. sede recognitæ sint, et super eis judicium proferatur* Deinde prosequitur Benedictus : *Cohibeatur itaque ea scriptorum licentia, qui* (ut dixit S. Augustinus lib. 12. Conf c. 25. num. 34. Sententiam suam amantes, non quia vera est, sed quia sua est) *aliorum opiniones non modo improbant, sed.. etiam notant, atque traducunt. Non feratur itaque omnino, privatas sententias, itaque certa. Ecclesiæ dogmata, a quopiam in libris obtrudi, oppositas vero erroris insimulari.* In quam scriptorum licentiam, præcipit Pontifex, ut revisores librorum *pro munere suo censuram intendant, eamque congregationis cardinalibus cognoscendam subjiciant, ut eam pro zelo suo, et potestate coerceant.*

XXIII. Inspice igitur, benevole lector, quam caute ac mature in hujusmodi examine, et prohibitione librorum mater Ecclesia procedat. Ad ea vero, quæ scripserunt Raynaudus, et Muratorius, respondetur, hos auctores non de legitima prohibitione locutos, sed tantum de aliqua prohibitione facta a quodam maledico inquisitore, sive censore. Cæterum ipsi Raynaudus, et Muratorius, Raynaud. de Malis ac Bon. lib. etc. erotem. 2. jurisdictionem Ecclesiæ ad obligationem proscribendi libros infectos multis confirmant : « Exploratum est (inquit Muratorius) nihil magis futurum » esse cordi pascentibus gregem Christi, quam... avertere » ab ovili suo quæcumque venena, quoscumque lupos. » Qui ergo ferant perniciosos libros grassari passim?.... » Perniciosi autem, minimeque ferendi sunt ii omnes libri, » in quibus aut corrumpitur doctrina aut justitia desi- » deratur, aut caritas, aut prudentia. » In his autem omni-

» bus locum habere debet ecclesiasticorum judicium, et
» apostolicæ præsertim sedis, atque conciliorum auctori-
» tas.... Audiendi porro non sunt hæretici, qui ecclesiasticis
» pastoribus irascuntur, et male quotidie dicunt propter
» usum istiusmodi juris: parum sane æqui, dum Ecclesiæ
» ac Deo negant, quod ipsi in suis urbibus propter tem-
» poralia commoda faciendum putant. » Contra vero mœrens de aliquibus censoribus, qui objurgandi aliorum scripta desiderio abrepti facile et sæpe injuste libros erroribus notant, eos valde exprobrat. Protestatur tamen, se non loqui de librorum prohibitionibus, quæ Romæ per sacras congregationes emanant; de his namque sic ait: « Nobis
» enim jam constat, neque Pontificibus maximis, neque su-
» premis aliis Ecclesiæ magistratibus isthæc esse tribuenda.
» Nonnisi sanctissime instituta sunt tribunalia, ad quæ
» deferantur pravi libri, eorumque auctores. Optimis item
» legibus armata fuere. »

XXIV. Respondetur autem ad alia supra objecta, quod jure merito opusculum quoddam Bellarmini traditur fuisse vetitum. Opera autem S. Thomæ, si injuste ab uno episcopo Gallicano damnata fuerunt, jam ab Ecclesia Romana undique commendantur. Quod si quandoque aliquis liber inconsiderate proscriptus fuerit, id Ecclesiæ auctoritati non officit, nec fideles ab onere obediendi excusat; hoc enim raro accidit, et valde magis expedit equidem ad commune bonum, alicujus libri lectionem aliquando non damnandam damnari, quam perniciosi libri damnandam lectionem permitti. Quod autem Pius II. rex scripsisset, non semper doctoribus sedis apostolicæ esse credendum, id inique asseritur: ipse enim Launoius (qui fuit multum Romanæ Ecclesiæ infestus) confitetur, Launoius ep. 14. p. 8. animadvert. 18. num. 537. et 538., verba illa legi in una sola editione Basileensi anno 1571., per hæreticos elaborata; sed in aliis omnibus tam vetustioribus, quam recentioribus editionibus sic legi: *Unum a te petimus, ut detractoribus sedis apostolicæ semper non credas; multa illorum passionibus tribuas.* Valde quidem differunt verba hæc ab aliis supra relatis. Ejusmodi vero *detractores sunt* Van Espen, Fleury, Dupinus, præfatus Launoius, et alii similis, furfuris auctores.

XXV. Quod autem subdunt adversarii, nempe opus esse ad justum ferendum judicium, auctores audire, priusquam ipsorum opera damnentur; dicimus, id nec oportere, nec expedire, ut jam olim judicarunt patres synodi Tridentinæ contra quosdam paucos episcopos, qui omnino requirebant, ut auctores audirentur; in hujusmodi enim judicio non de personis scriptorum damnandis tractatur, sed de removendo damno, sive damni periculo, cui fideles propter librorum illorum lectionem subesse possunt. Ad quid autem requiritur citatio auctoris, ubi ipsa scripta ejus confessionem exhibent? *Cum vitium*, ait Ludovicus Muratorius de Ingen. moder. libro 2. cap. 5., *satis apertum se dissimulari non patiatur, et excusationi locum aufert, intrepide sententia feratur, et inauditis quoque auctoribus, proscribantur libri. Reipublicæ debetur isthæc medicina.* Minime igitur opus, nec expediens est, ut audiantur auctores, ubi ex iisdem libris potest judicium efformari, quod eorum lectio noxia vel saltem periculosa aliis esse possit. Quamvis enim auctor innoxie scripserit, et deinde in bono sensu valeat scripta sua explicare, nihilominus bene potest et debet Ecclesia librum proscribere, si judicat, lectionem illius perniciem populis allaturam.

XXVI. Quæro, quid tunc ageret auctor, si coram audiretur? Vel diceret, se catholico sensu fuisse locutum, vel opus non esse suum? Si primum, nihil id ei proderit ad damnationem operis vitandam, ubi aliqua propositio censetur posse aliis offendiculo esse, quamvis ipse innocens judicetur. Si secundum, neque id prohibitionem impedire valebit, cum non auctor damnationi subjiciendus sit, sed tantum fideles ab operis lectione removeri debent, prohibitio enim non tam libros respicit, quam fideles, quos oportet ab eorum lectione avertere. *Nihil opus esse*, inquit Bened. XIV. in bulla cit. Sollicita, §. 10. *auctores in judicium vocare, ubi non quidem de eorum personis notandis agitur, sed de consulendo fidelium indemnitati, atque avertendo ab ipsis periculo, quod nocua librorum lectione facile incurritur. Si qua vero ignominiæ labe auctoris nomen ex eo aspergi contingat, non id directe, sed oblique ex libri damnatione consequi. Qua sane ratione minime improbandas censemus librorum prohibitiones inauditis auctoribus factas, cum præ-*

sertim credendum sit, quidquid pro se potuisset auctor affere, id minime a judicibus ignoratum fuisse.

XXVII. Sed quid amplius de hoc dubitandum, cum id semper ita fieri in Ecclesia consuevit? Ubi judicium (regula est) de persona faciendum, oportet personas audire: ubi autem de libro agitur, liber audiatur. Imo quid obest, quin ipse auctor ex suis scriptis, quando manifeste sunt impia, damnetur? Berengarius calumniabatur S. Bernardum, et synodum Senonensem, quod Petrum Abelardum inauditum damnassent; sed adversus Berengarium sapienter scripsit Natalis Alexander Hist. tom. 11. ad scc. 6. disc. 5. *Anne, ideo inconvictus, cujus errores in libris ab ipso editis ita erant manifesti? Ex scriptis itaque judicium de personis ferri posse, et sic institutum Ecclesiæ judicium indeficiens esse, Martinus I. et* 105. *Lateranensis concilii Patres sic statuerunt: si causæ cognitio instruatur ex hominum testimoniis, et instrumentis, criminis vel innocentiæ probationem continentibus, potest Ecclesia errare. Si de facto doctrinali quæstio sit, et cognitio causæ instruatur ex libris auctoris, qui erroris accusatur, non potest errare.* Præterea, sæculo septimo Maximus Aquileiensis in eodem Lateranensi concilio sic Martinum allocutus fuit: *Si placet vestræ Beatitudini, convenienter de his, quæ proponuntur, cognoscere per proscripta eorum adversus fidem exposita, et quæ sine accusantis persona redarguere apertissime demonstrantur, propterea enim accusatio extranea superflua esse dignoscitur, quando a suis temerariis conscriptis apertius accusantur.* Ita namque Dominus ait: *Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.* Matth. 12. 37. Item contra Theodorum, et Origenem in synodo V. accusator quippe nullus adfuit, sed tamen sola ipsorum scripta ad eos damnandos suffecerunt. Cæterum, ubi scripta sunt ambigua, justum est auctores audire, priusquam ipsi auctores damnentur.

XXVIII. Textibus autem allatis respondetur, nempe, quod ibi non de libris, sed de personis agebatur. Sic pariter abbatis Joakimi, et Augustini non sola opera, sed etiam personæ accusabantur. Et sic alii qui adducuntur, ipsi citati fuerunt, quoniam non in scripta inquirebatur, sed in personas, quæ de hæresi arguebantur. Citatio autem illa

per edictum a Tridentino data est, non quidem ad legitimam reddendam hæreticorum librorum proscriptionem, sed tantum ad ipsos hæreticos et auctores reducendos. Quod aliqui tandem fuerunt quandoque vocati, priusquam ipsorum libri damnarentur, hoc non necessitatem inducit, sed tantum æquitatem ostendit in quibusdam casibus adhibendam, prout sapienter insinuat Benedictus XIV. in cit. bulla Sollicita, §. 10. ubi dicit: *Nihilo tamen minus, quod sæpe alias ab eadem congregatione factum fuisse constat, hoc etiam in posterum servari optamus, ut quando res sit de auctore catholico aliqua fama illustri, ejusque opus (demptis demendis) prodesse posse dignoscatur, vel auctorem ipsum suam causam tueri volentem* (congregatio) *audiat, vel unum ex consultoribus designet, qui ex officio operis patrocinium suscipiat.*

XXIX. Objiciunt IV. ad valorem legis ecclesiasticæ non sufficere, ut illa Romæ tantum promulgetur, eam affigendo ad *valvas* basilicæ S. Petri, vel in *campo Floris;* sed requiri, ut per singulas provincias publicetur. Hinc adstruunt aliqui nostrates nebulones, quod index Romanus in hoc regno Neapolitano non obliget, utpote non publicatus, nec acceptatus. Et idem asserunt de bulla Cœnæ, qua excommunicantur sub anathemate Papæ reservato omnes legentes, vendentes, aut retinentes libros hæreticorum, hæresim continentes, vel de religione tractantes.

XXX. Respondetur, hanc objectionem in nostro casu prorsus inanem esse; nam primo habemus, ut diximus supra n. 18. tam Pium IV., quam Clementem VIII. mandasse et curasse, ut index per totum orbem publicaretur. Deinde habemus, quod Philippus II. per edictum datum die 15. februar. ann. 1569. (extat hoc edictum Phil. II. apud Van-Espen par. 1. titul. 22. de Congr. card. c. 4. n. 34.) præcepit indicem Romanum, sicut per Pium IV. publicatus fuerat, recipi et observari in omnibus regnis suæ ditionis, et ideo ipsum ad omnia consilia regia transmitti mandavit, ut eorum auctoritate per provincias more solito promulgaretur. Quod proinde præsertim in nostro regno Neapolitano sine ulla contradictione executioni demandatum fuit. Et cum Innocentius XII. con-

quereretur apud Carolum II. quod in Flandriis quidam libri ab Ecclesia proscripti impune legerentur, Carolus de hac re scripsit gubernatori (tunc Bavariæ electori), et hic regis epistolam Bruxellarum senatui transmisit, qui die 13. april. 1696., sic electori respondit: *In hoc usque tempus non audivimus, quemquam tueri voluisse scripta, et libros legitime prohibitos. Præterquam quod et cum gaudio auxilium daturi simus ecclesiasticis, quibus ad hoc eo opus fuerit.* Adde quod in pragmatica de impressione librorum; vid. apud Rovitum, p. 276. præceptum fuit, nullo modo posse vendi, et retineri libros prohibitos. Quod vero pertinet ad bullam Cœnæ, constat ex pluribus scriptoribus (vid. Barth. Chioccarell. Archiv. ad t. 4. tit. 2. et Troyla Hist. Neap. t. 4. p. 2. c. 4. §. 2. n. 17. et 18.) oppositiones a regiis ministris propositas adversus laudatam bullam restrictas fuisse tantum respectu ad aliqua peculiaria capita, quæ regalem jurisdictionem lædere censebantur: sed non se extendisse ad alias res, quæ juribus regiis nullum afferebant gravamen. Cæterum, quamvis legentes libros ob hæresim, vel ob falsi dogmatis suspicionem damnatos excommunicationem bullæ Cœnæ non incurrerent, saltem effugere non possunt excommunicationem inflictam in indice.

XXXI. Adde, quod lectio librorum erroribus infectorum ipso jure naturali vetita est illis, quibus offendiculo esse potest, ut recte inquit P. Petrus Collet continuator operum Honorati Tournely t. 3. de Decal. c. 1. art. 1. « Lectio librorum hæreticorum multis prohibita est jure » naturali, iis scilicet quibus est periculosa; atqui periculosa » est multis, cum pauci vafritiem... hæreticorum detegere » valeant, pauciores ab eorum laqueis... se expedire. Ergo » merito dixit Sylvius, rudes, et in theologia leviter in- » structos, quales sunt ii fere omnes, qui duobus aut tribus » tantum annis theologiæ studuerunt, non sine gravi peccato » legere posse istiusmodi libros, etiamsi nulla esset lex ec- » clesiastica. Idem scripsit Natalis Alex. l. 4. de Dec. art. » 8. reg. 25. Qui libros legunt absque licentia, auctoritate » sedis apostolicæ concessa, in lethale peccatum, et excom- » municationem incurrunt. Hæc enim lectio pontificiis con- » stitutionibus plerisque sub excommunicatione latæ sen-

» tentiæ vetita est. Merito quidem, ne ab imperitis, vel » semidoctis, aut etiam eruditis viris absque necessitate, et » cum subversionis periculo legantur : quod doctis etiam, » sed nimium curiosis, et quorum fides interdum infir- » mior est, quam simplicium et ineruditorum, ex hujus- » modi lectione plerumque imminere, infelix experientia » comprobavit. » Additque : « Et nec cum licentia posse » legi, si vel periculum subsit, vel nulla adsit causa gravis » legendi. Tandem quidquid alii audacter autument, pio- » rum fidelium cordi semper fuit satagere, ut Ecclesiæ in » omnibus humilem et devotam obedientiam servarent. » Carolus Magnus solitus erat dicere : *In memoriam B. Petri honoremus Romanam et apostolicam sedem, ut quæ nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat magistra ecclesiasticæ rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humilitas, ut licet vix ferendum ab illa S. sede imponatur jugum, tamen feramus, et pia devotione toleremus.* Vid. in conc. Tribur. can. 30.

CAPUT V.

Resolvuntur quædam dubia ad praxim spectantia.

I. Quæritur I. an qui moraliter certi sunt, nullum perversionis periculum incurrendi, possint absque licentia prohibitos libros legere? Probabile esse eo casu quod possint, putarunt aliqui cum Caramuelo (laxorum facile principe) : dicentes quod, cessante fine legis adæquato, cessat lex prohibitionis. Sed cum sententia communissima (quam tenent Castrop. de Fide d. 2. pag. 10. §. 2. num. 9., cum Suar. Tolet. Sanch. et Tambur. in Dec. lib. 2. cap. 1. §. 7. num. 41.) omnino negandum; primo, quia licet probabilis esset opinio, quod cesset lex, cessante ipsius fine adæquato, etiam in casu particulari : cui opinioni alia opponitur communior et probabilior sententia, eo quod cessante fine damni in particulari, non cessat nihilominus finis legis in communi, qui est ut vitetur periculum hallucinationis : licet (inquam) opinio illa a pluribus habeatur ut probabilis, nempe Soto, Caj. Sylv. Valent. Carden. etc.;

attamen quoad lectionem librorum damnatorum minime potest esse probabilis, quia in hac re nunquam periculum omnino cessare potest, vel saltem nunquam finis prohibitionis cessat adæquate, neque in communi, neque in particulari; prohibitionis enim finis non solum est, ut damnum vitetur conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiam ut servetur obedientia Ecclesiæ debita, maxime in re tam periculosa; et insuper finis est, ne detur ansa hæreticis, aut aliis improbis scriptoribus perniciosa typis demandandi.

II. Hinc nullo modo permittendum alicui legere damnatos libros, etiamsi ipse putet respectu sui omne abesse periculum. Tantummodo, ut supra notavimus, concilium Carthaginense IV. permisit episcopis, ut legerent libros hæreticorum *pro necessitate et tempore*. Cæterum non videtur improbabile id, quod plures DD. docent, Holzm. Theol. Mor. p. 177. n. 77. vers. Sed numquid, Elbel t. 2. p. 439. n. 99. cum Mayr. item Laym. et Dicast. apud La-Croix l. 7. n. 343., nempe ex justa epikeia excusari virum pium et doctum legentem librum hæreticum, si necessario tali indigeat lectione ad convincendum aliquem hæreticum ex suo proprio, puta inveniendo contradictiones, concessiones, fallacias, et similia; dummodo (dixi) urgeat necessitas, et insuper non pateat recursus ad Romam, vel ad proprium episcopum, licet enim ordinarie a Pontifice, vel a congregationibus Romanis sacræ inquisitionis, vel indicis, licentia legendi libros prohibitos impetranda sit, tamen in casu magnæ necessitatis poterit episcopus illam impertire. Viva Mor. Theol. de Cens. quæs. 5. a. 1. n. 10.

III. Quæritur II. quænam requirantur, ut incurrant excommunicationem, qui scienter retinent, legunt, imprimunt, vel defendunt libros hæreticorum? Requiritur I. ut auctor sit hæreticus, vel saltem, prout dicit Holzm. t. 1. p. 198. n. 78. v. Qui legunt, ut liber, quamvis lateat auctor, ex professo tractet de hæresi. Non autem incurrunt legentes libros infidelium, licet hæresim contineant. Ita Suar. d. 20. sect. 2. n. 12. et 13. et Salm. de Cens. cap. 4. num. 71. cum Sanch. Pal. etc. Libri vero Thalmud, et similes Hebræorum prohibentur per bullas Pii IV. et Clementis VIII. Vid. apud La-Croix l. 7. n. 333.

IV. Requiritur II. ut hujusmodi libri hæreticorum *scienter* legantur, aut retineantur, ut dicitur in bulla. Unde excusat legentes a censura non solum ignorantia invincibilis, sed etiam crassa; imo juxta plures, Sanch. Sylv. Bon. Ronc. Salm. etc. Vid. l. 7. num. 47. et 48. etiam affectata; quia (ut dicunt) in ea, rigorose loquendo, deest dolus formalis, qui verum censuræ contemptum inducit.

V. Requiritur III. ut liber vel de Religione tractet, vel hæresim contineat. Sufficit autem ut liber tractet de Religione, tametsi errorem non contineat, nempe de sacra Scriptura, aut de theologia, aut canonibus, ritibus Ecclesiæ, aut aliis rebus spiritualibus. Ita Sanch. Dec. l. 8. c. 10. n. 21. Laym. l. 2. tr. 1. c. 5. num 3. Suar. ut supra n. 16. Salm. cap. 4. num 72. et alii. Sufficit etiam, ut liber unum solum errorem contineat contra fidem, etiamsi de alia re agat. Sanc. Bonac. Castrop. et Salm. nost. Mor. vid. l. 7. num. 287. Quid si error sit abrasus e libro? Adhuc remanere prohibitum tenent multi DD. Suar. Sanch. num 3. Bon. et alii, quia particularis illa expunctio non aufert communem libri proscriptionem. Sed alii, ut Pignatel. et La-Croix lib. 7. num. 33. dicunt, excusari a censura illum, qui reliqua libri legit, quia tunc liber non amplius continet hæresim, nec offendiculo esse potest. Idque probabile videtur cum Sporerio, de Fide t. 1. p. 123. num 40. semper ac liber non de religione tractet, sed de alia materia, v. gr. de philosophia, aut de historia: exceptis tamen libris centuriatorum Magdeburgensium, et similibus, in quibus revera de Religione agitur.

VI. Requiritur IV. ut lectio sit in materia notabili; nam communiter DD. in hac re quidem admittunt dari parvitatem materiæ; discrepant vero in assignando, quænam sit materia parva. Alii, id est Sanch. c. 10. n. 31. cum Sa, Manuel. et Vivald. dicunt, esse paginam, et quid amplius, si volumen sit ex grandioribus: sed hoc merito (sic saltem generaliter dictum) ab aliis rejicitur. Alii contra, nempe Graffius et Reginald. apud Bonac. d. 1. quæst. 2. punc. 4. num 14. dicunt, esse tantum tres vel quatuor versus. Alii (Suar. num. 20. Palaus tract. 4. d 2. punct. 10. 8. 2. n. 6. cum Azor. Con. et Sayr.) dicunt, esse decem lineas. Alii tandem (Holzm. p. 176. n. 77. v. Dixi quarto, Sporer

t. 1. pag. 124. num 44. Elbel t. 1. p. 297. num. 113. et Croix lib. 6. num 330. cum Marchant) melius distinguunt, et dicunt in hoc attendendum finem prohibitionis: si enim aperiendo librum offendis in doctrinam, quæ directe fidei adversatur, et legis, etiamsi paucas lineas legas, excommunicationem non effugies, quia tunc periculo perversionis jam te exponis; secus si liber hæretici ageret de re indifferenti; tum enim legendo forte usque ad paginam, poteris a mortali excusari, si nullam ibi advertas propositionem erroris suspectam. Cæterum incurri potest censura, legendo solum proœmium, aut indicem libri, si in notabili quantitate percurratur. Laym. Bon. ll. cc. etc.

VII. Dubitatur 1. an incurrat excommunicationem, qui legit hæretici concionem, aut epistolam seorsim editam? Affirmant alii; Suar. Farinac. apud Salm. cap. 4. n. 72., sed negant alii, Sanch. Dec. l. 3. cap. 10. num 30. Holzm. p. 77. num. 77. v. Dic. 6. cum Laym. Marchant etc. Salm. loco cit. ac Bonac. Castrop. et Lugo apud Croix l. 7. num 337. Ratio, quia revera hujusmodi concio, vel epistola non potest dici liber; et in hac re dicunt stricte faciendam esse interpretationem, cum agatur de re odiosa, utpote de pœna incurrenda.

VIII. Dubitatur 2. an incurrant censuram legentes manuscripta hæreticorum? Negant Azor. Viva, Spor. et alii cum Sylvio; qui Sylvius insuper pro hac opinione quamdam declarationem S. C. profert. Azor. Barbos. etc. apud Croix l. 7, n. 339. Viva ad prop. 46. al. 7. n. 10. Spor. p. 123. n. 39. Affirmant tamen constanter Holzm. t. 1. p. 77. Croix loc. cit. cum Suar. Sanch. etc. dicentes, manuscripta adhuc venire sub nomine librorum, sicut olim ipsa, antequam typus inventus esset, pariter libri appellabantur: utque etiam nunc manuscripta, ubi adnotantur baptismata, et matrimonia, a Rituali et ab omnibus adhuc libri vocantur; de præfata autem declaratione S. C. respondent satis non constare. Censeo quidem, hanc sententiam omnino esse consulendam, quia in hac re expedit ordinarie rigidiores opiniones sequi; cæterum rationes supra allatæ non videntur satis convincere; nam hodie nomine librorum proprie libri intelliguntur, non manuscripta. Maxime tamen advertendum, quod ex præscriptis in Indice Romano

(regula 10. circa finem) incurrit excommunicationem ipso facto, qui *libros hæreticorum, vel cujusvis auctoris scripta, ob hæresim, vel ob falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita, legerit, sive habuerit.*

IX. Dubitatur 3. an excommunicatione irretiatur, qui audit alterum librum hæreticum legentem? Alii affirmant, Laym. Azor. etc., sed communius et probabilius negant alii, modo non induxerit alterum ad legendum. Spor. t. 1. p. 124. num. 43. et Croix l. 7. n. 342. Cum Sylv. Pignatel. Sayr. etc. Imo alii, Sanch. Dec. lib. 2. cap. 10. num. 48. Castrop. disp. 2. p. 10. §. 2. n. 4. cum Coninch. et Bonac. disp. 1. quæst. 2. p. 4. n. 11. cum Nav. Reg. etc. adhuc probabiliter excusant, etiamsi induxerit, et alii Sporer, Susa, et Steph. apud La-Croix loc. cit. excusant adhuc a peccato, si audiens nullum ex auditione timeat morale periculum perversionis.

X. Notandum insuper, quod non sunt prohibiti libri catholicorum, qui verba hæreticorum referunt ad eos confutandos, ut omnes communiter docent. Laym. loc. cit. cum Nav. et Sanch. ac Azor. Pignatel. et Bonac. apud Croix lib. 7. n. 335. Neque libri catholicorum, ubi adsunt alicujus hæretici notamenta, sive scholia: dummodo (sapienter limitant Suar. Pignatel. etc.) hujusmodi notamenta non sint tam copiosa, ut potius liber illis, quam scriptis auctoris, constet. Suar. Pignat. etc. apud Croix l. 7. num. 334. Neque libri hæreticorum, qui de alia materia tractant, quam spirituali, ut diximus, sed absque ullo errore; nam (ut diximus supra num. V.) quamvis vel solus esset error, adhuc periculum inesset libro, quidquid aliqui dicant, liber revera damnatus existit.

XI. Incurrunt autem excommunicationem non solum legentes libros hæreticorum prohibitos ut supra, sed etiam qui illos retinent. Quapropter qui eos habet, tenetur quamprimum juxta præceptum Pii IV. tradere vel inquisitoribus, vel episcopis. Et loquendo de regnis ubi viget inquisitio, dicit P. Suarez cum aliis (Barb. Dicast. apud Croix lib. 7. num. 355.) incurrere censuram etiam qui librum non tradit, quamvis comburat. Sed communiter excusant alii (Salm. cap. 1. num. 74. et Croix ibid. cum Sanch. Pignatel. et Filliuc.) quia (ut aiunt) qui librum destruit,

nequit amplius dici quod retineat. De cætero non excusatur qui librum retinet etiam nomine alterius, v. g. in deposito, mutuo, aut pignore, nec qui librum suum tradit alteri ad tenendum, quia retento sibi dominio, ipse etiam dicitur retinere, cum possit illum suo arbitrio repetere; ita DD. communiter. Suarez d. 20. sect. 2. n. 21. Sanch., n. 52. Castropal. p. 10. §. 2. n. 7. Roncagl. p. 90. q. 2. resp. 4. Salm. n. 74. Croix n. 347. Bonac. p. 4. n. 15. etc. Præterea hic advertenda est propositio 54. proscripta ab Alexand. VII. quæ dicebat: *Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri etc.* Dicit tamen La-Croix lib. 6. num. 352. cum Veriuys, excusari qui tradit librum, ut retineatur in locis sequestratis, qui solent assignari in singulis monasteriis. Cæterum, si quis deponeret librum apud habentem licentiam, cum expresso pacto non repetendi (ita ut alter non teneatur reddere), nisi post expurgationem, vel post licentiam impetratam, hunc non auderem damnare, quia in hoc videtur omnino cessare periculum legendi absque dispensatione; tanto minus damnarem, si donaret absolute librum habenti licentiam, sub conditione ut reddat ipsi donanti, si deinde licentiam obtinebit. Excusatur etiam a censura, qui librum retinet per breve tempus, v. gr. uno vel altero die, ut docent communiter DD. Laym. num. 7. Bonac. n. 15. Castrop. num. 10. Holzm. num. 77. cum Sanch. Sayr. etc. Idque admittunt alii, Castrop. l. cit. et Viva quæst. 5. a. 1. num. 9. (quoad eximendum retinentem a censura), etiamsi ipse illo brevi tempore intenderit perpetuo librum retinere; quia (ut aiunt) deficit tunc materia gravis circa actionem externam. Præterea, alii plures: Sanch. Dec. l. 2. c. 10. n. 55. Laym. c. 15. n. 7. cum Suar. ac Graff. et Pignat. ac Sylv. apud Croix lib. 7. n. 351. eum excusant, etiamsi diu retineret, expectans tamen tempus opportunum, ut librum superiori, vel habenti licentiam tradat.

LIBER II.

DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

TRACTATUS I.

DE PRÆCEPTO FIDEI.

CAPUT I.

QUÆ MYSTERIA FIDEI NECESSARIO CREDENDA SINT.

1. Quæ mysteria credenda necessitate medii? -- 2. An mysteria SS. Trinitatis, et incarnationis sint credenda explicite? -- 3. Quæ ex præcepto scienda? et an memoriter? -- 4. Quale sit objectum fidei materiale, et quale formale?

1. — « Ex iis, quæ fideles explicite credere tenentur, quædam necessario credenda sunt necessitate medii, seu finis; » sine quibus, etiam inculpabiliter ignoratis, finis ultimus » obtineri nequit; alia necessitate præcepti, sine quibus » inculpabiliter omissis, finis potest obtineri. Sanch. 2. » mor. c. 2. Azor. Val.

» Resp. 1. Necessitate medii necessaria sunt hæc duo : » 1. explicite credere, Deum esse, et remuneratorem bo- » norum esse, juxta illud apostoli ad Hebr. 11. *Credere* » *oportet*. Trid. sess. 6. c. 8. 2. post sufficientem Evangelii » promulgationem, credere explicite, ut vult Mol. aut sal- » tem implicite, ut probabiliter quidam docent cum Conc. » et Laym. Christum et sanctissimam Trinitatem. Vid. » Escob. ex 2. c. 9. n. 20. ubi ex Vasq. l. 2. d. 116. c. 3. » docet culpabilem ignorantiam horum mysteriorum, sive » negligentiam ea discendi esse grave peccatum, distin- » ctum ab eo, cujus est causa. Vid. Dian. p. 3. t. 5. r. 47. » et 48. »

Fides definitur : *Est virtus theologica, a Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assentiendum, ob divinam veraci-*

tatem, omnibus quæ Deus revelavit, et per Ecclesiam nobis credenda proposuit. Dicitur 1. *Virtus theologica,* id est, quæ Deum respicit; fides enim, prout etiam spes, et caritas, Deum directe spectant, ad differentiam virtutum moralium, quæ indirecte eum respiciunt. 2. *A Deo infusa,* quia fides est donum supernaturale divinum. 3. *Inclinans nos ad firmiter credendum,* nam assensus fidei nequit cum formidine consistere, prout perperam dicebatur in propositione 4. ab Innocent. XI. proscripta, sed omnino firmus esse debet. 4. *Ob divinam veracitatem*, veritas enim infallibilis (quæ est ipse Deus) est formale objectum fidei. 5. *Omnibus quæ Deus revelavit:* omnia enim a Deo revelata sunt objectum fidei materiale. 6. *Et per Ecclesiam nobis credenda proposuit,* nam divina revelatio nobis non patefit, nisi per Ecclesiam, quæ revelationes proponit; cum sit aliunde evidens propter signa credibilitatis (qualia sunt prophetiæ, miracula, constantia martyrum, et similia) quod Ecclesia nec falli, nec fallere potest. Præterquam quod S. Augustinus illud celebre dictum protulit: *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ catholicæ commoveret auctoritas.*

2. — Quæritur, an mysteria SS. Trinitatis, et Incarnationis post promulgationem Evangelii credenda sint fide explicita de necessitate medii, vel præcepti? *Prima sententia,* quæ est communior, et videtur probabilior, docet credenda esse de necessitate medii; ita tenent Sanch. Dec. lib. 2. c. 2. n. 8. Valent. 2. 2. d. 1. q. 2. p. 4. Molina 1. part. qu. 1. a. 1. d. 2. Cont. Tournely t. 3. tr. de Decal. cap. 1. a. 1. §. 2. concl. 1. Juven. t. 6. diss. 4. a. 3. Antoine de Vir. theol. cap. 1. qu. 2. Wigandt tr. 7. ex. 2. de Fide n. 22. Concina t. 1. diss. 1. de Fide c. 8. n. 7. cum Ledesma, Serra, Prado, etc. Item Salm. tr. 20. c. 2. p. 2. n. 15. Cuniliat. tr. 4. d. 1. Dec. Præc. c. 1. §. 2. et Ronc. tr. 6. c. 2. qu. 2. Sed postremi hi tres dicunt, quod per accidens, et casu raro posset quis justificari fide tantum implicita. Id probant ex Scripturis, quibus (aiunt) clare probari necessitatem medii. Probant etiam ratione, quia licet ante promulgationem Evangelii sufficiebat fides implicita Christi, post tamen promulgationem eo quod status gratiæ est perfectior, perfectior requiritur notitia, nempe explicita fides Christi, et SS. Trinitatis. *Secunda* vero

sententia satis etiam probabilis dicit, necessitate præcepti omnes teneri hæc mysteria explicite credere, necessitate autem medii sufficere, si credantur implicite. Ita Dominicus Soto (in 4. sentent. t. 1. d. 5. qu. un. art. 2. concl. 2.) ubi ait: *Quamvis præceptum fidei explicitæ* (scil. SS. Trinitatis, et Incarnationis) *absolute obliget universum mundum, nihilominus possunt multi ignorantia invincibili ab eadem obligatione excusari.* Franciscus Sylvius (t. 3. in 2. 2. qu. 2. art. 7. et 8. concl. 6.) scribit: *Post promulgatum sufficienter Evangelium fides Incarnationis explicita est omnibus ad salutem necessaria necessitate præcepti, ac etiam (ut probabilior est) necessitate medii.* Et in sequenti conclusione idem profert de mysterio SS. Trinitatis. Card. Gotti (Theol. t. 2. tr. 9. qu. 2. d. 4. §. 1. n. 2.) ait: *Dico 1. sententia negans, fidem explicitam Christi, et Trinitatis esse ita necessariam, ut sine ea nemo justificari, aut salvari queat, valde probabilis est.* Et asserit n. 1. Scotum hanc tenere sententiam. Euseb. Amort recens scriptor et valde doctus (t. 1. d. 3. de Fide. quæst. 17.) absolute eamdem sententiam tuetur. Elbel (t. 1. conferent. 1. n. 17.) scribit hodie hanc sententiam teneri ab insignibus DD. Castropal. part. 1. tr. 4. d. 1. p. 9. Viva in Prop. 64. damn. ab Innocent. XI. n. 10. Sporer tr. 11. cap. 11. sect. 11. §. 4. n. 9. Laym. lib. 2. tr. 1. cap. 8. n. 5. qui dicit hanc non esse minus probabilem, quam primam cum Richard. Medin. Vega, Sa, et Turriano. Card. de Lugo, de Fide. d. 12. n. 91. vocat primam speculative probabilem, sed hanc secundam absolute et fuse ut probabiliorem tuetur cum Javell. Zumel, et Suarez d. 12 sect. 4. n. 10. scribitque de Lugo eamdem sententiam videri esse S. Thomæ 3. part. qu. 69. a. 4. ad 2. ubi S. doctor ait: Ante baptismum Cornelius et alii similes consequuntur gratiam et virtutes per fidem Christi et desiderium baptismi implicite vel explicite. Unde arguit Lugo, sicut Cornelius gratiam est consecutus per fidem implicitam, quia nondum in illa religione Evangelium perfecte promulgatum fuerat, ita pariter consequi poterit ille qui mysteria hæc invincibiliter ignorat; ipsi enim pariter non satis Evangelium est promulgatum. Dicunt autem, repugnare bonitati et providentiæ divinæ ut damnet adultos invincibiliter ignorantes, qui juxta lumen naturæ honeste vivunt, dum

contra (Actor. 10. 35.) habetur : *In omni gente qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi.* Respondent vero quod omnes Scripturæ, et SS. Patrum testimonia quæ opponuntur, de facili explicari possint de necessitate præcepti, vel quia ordinarie nullus fere salvatur sine fide explicita horum mysteriorum, quia post Evangelii promulgationem fere nullus de his laborat invincibili ignorantia, vel quia, ait Lugo, explicari possunt de fide implicita, sive explicita, in voto. Præterea, ait Laymann, vir adultus si esset mutus et surdus a nativitate, quamvis baptizatus, non posset alia sacramenta accipere, si optaret; imo nec salvari, quia hujusmodi homo incredibile est quod vero conceptu apprehendat, et explicite credat mysteria Incarnationis, et præsertim SS. Trinitatis.

Notant autem Tannerus in 2. 2. d. Th. d. 1. qu. 7. dub. 2. n. 49. Sylvius ibid. qu. 2. art. 8. concl. 8. Azor. t. 1. lib. 8. cap. 2. qu. 6. et Valent. cum Guillemo Paris. apud Sanch. Dec. lib. 2. cap. 3. n. 18. quod si quis adeo sit rudis, ut ea mysteria percipere nequeat, tunc excusatur ratione impotentiæ, et comparatur infantibus, ac fatuis. Attamen Sanch. loc. cit. dicit, quod aliud est credere, aliud scire mysteria, nempe rationem de eis reddere : unde censet omnes adultos teneri necessitate medii aliquando hujusmodi mysteria credere, necessitate vero præcepti ea scire; a quo præcepto scientiæ excusari mente obtusos; et sic intelligendos ait AA. citatos. Concluditque cum Gabriele, qui dicit : *Sufficeret eis* (scilicet rudibus) *quod singulos articulos explicite credant dum eis proponuntur.* Quamvis autem sint damnatæ prop. 64. et 65. ab Innoc. XI. quæ dicebant : *Absolutionis capax est homo, quamtumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis, et Incarnationis D. N. Jesu Christi.... Sufficit illa semel credidisse.* Dicit tamen Viva cum March. probabiliter non esse necessario repetendas confessiones factas cum ignorantia prædictorum mysteriorum, cum ex præfata opinione jam probabile sit fuisse validas, si ignorantia fuit inculpabilis. Certum enim est talem ignorantiam, si sit vincibilis, peccatum esse lethale. Prædicta autem propositio merito damnata est, quia dicebat capacem esse absolutionis etiam illum qui tempore

confessionis laborat ignorantia prædictorum mysteriorum. Cæterum opinio patris Viva mihi non est satis probabilis, quamvis enim pœnitens probabiliter validam confessionem expleverit, ita ut videatur deinde possidere exemptionem ab iteranda confessione, cum prius bona fide se confessus fuerit, attamen respectu ad eum, qui certo graviter peccavit, semper urget, ac possidet antecedenter obligatio explendi confessionem, non tantum probabiliter, sed certo validam. Quapropter, cum ipse adverterit, confessionem suam ob ignorantiam mysteriorum SS. Trinitatis, aut Incarnationis Jesu Christi fuisse probabiliter validam, sed etiam probabiliter nullam, tenetur, postquam de illis mysteriis instructus fuerit, confessionem iterare.

« Porro implicite credere dicitur, qui credit aliquid ex-
» plicite, in quo alterum implicite est, v. g. si credas, quod
» credit Ecclesia. Vid. Schol. et Laym. l. 2. tr. 1. c. 8. »

3. — « Resp. 2. Necessitate præcepti quivis fidelis sub
» mortali explicite credere, et scire, crasso saltem modo,
» et quoad substantiam, tenetur hæc :

» 1. Symbolum. 2. Orationem dominicam. 3. Præcepta
» decalogi, et Ecclesiæ. 4. Sacramenta maxime necessaria;
» ut baptismum, eucharistiam, et pœnitentiam; reliqua
» autem tunc, quando vult suscipere. Suar. Sanch. Fill.
» num. 39. Quæ omnia intellige, nisi impotentia, aut in-
» vincibilis ignorantia excuset. »

Unde resolvitur :

« 1. Non omnes tenentur sub mortali hæc prædicta scire
» memoriter, aut eo ordine, aut iis verbis, quibus pro-
» ponuntur; sed quoad orationem dominicam scire, om-
» nia bona petenda esse a Deo, quæ est ejus summa :
» quoad symbolum vero, præcepta et sacramenta, sufficit,
» si quis rogatus de singulis recte respondeat. Bon. Laym.
» l. c. cap. 9. Sanchez lib. 2. cap. 3. *(*Hoc est conforme*
» *illi, quod tradidit S. Carolus Borromæus in sua Instruct.*
» *ad confessarios, ubi docuit satis esse quod fideles rudes*
» *sciant* credo *saltem in substantia.*)*

» 2. Quamvis sit præceptum Ecclesiæ discendi memoriter
» symbolum, et orationem dominicam, et salutationem
» angelicam, velitque Barb. pag. 3. c. 27. non esse absol-

» vendum, qui ob negligentiam, vel verecundiam ea ad-
» discere non curat; consuetudo tamen, ut notat Navar.
» et Lopez, exposuit obligationem non esse ultra veniale:
» * (Ita tenet etiam Viva super prop. I. Alexand. VII. cum
» Azor. Trull. et Vill. apud Salm. de Præc. fidei cap. 2.
» n. 47. ex concilio Rhemensi et Toletano 4. Vide Prax.
» Confess. in fin. tom. 11. num. 22.)* uti nec est ultra
» veniale, nescire facere crucem, ut docet Sanch. contra
» Sylv. qui docet esse mortale.

» 3. Moraliter nihilominus necessarium est, ut rudiores
» memoria teneant symbolum sua lingua, quia alioquin non
» possunt habere sufficientem cognitionem articulorum.

» 4. Falsa est opinio quorumdam canonistarum, rusticis
» esse satis, articulos fidei, aliaque dicta credere implicite:
» credendo quidquid credit Ecclesia.

» 5. Excusantur ii, quibus aut defuit doctor, aut nun-
» quam venit in mentem obligatio similia discendi, aut
» qui nimis sunt rudes, ita ut non possint ea comprehen-
» dere, aut retinere, quod sæpe contingere docent Azor.
» et Bec. contra alios.

» 6. Si confessarius probabiliter judicet, pœnitentem
» ignorare ex doctrina christiana ea, quæ scire tenetur
» (quod de litteratis, vel frequenter confitentibus præsu-
» mendum non esse, monet Sanch. 2. mor. cap. 3.) debet
» eum interrogare de negligentia in iis addiscendis: cum
» per eam plurimi graviter peccent. Led. Azor. tom. 1.
» lib. 8. cap. 8. Trull. lib. 1. cap. 1. d. 4.

» 7. Possunt absolvi (contra quosdam) qui ignorant ea,
» quæ sub mortali scienda esse dixi. Ratio est, quia licet
» peccarint omittendo discere, possunt tamen de hoc do-
» lere, cum proposito discendi. Sanch. *(cum Salmant.
» de Præc. fid. cap. 2. num. 58. Nisi prius admoniti ne-
» glexerint addiscere.)* Quod si tamen ignorarent ea, quæ
» necessitate medii scienda sunt, deberent instrui ante ab-
» solutionem. Bon. d. 3. quæst. 2. p. 2. Sanch. l. c. cap. 3.
» num. 21.

» 8. Parochus suas oves (sicut parens liberos) tenetur
» sub mortali per se, vel alium docere ea saltem, quæ sub
» mortali scire tenentur. Sanch. 2. mor. c. 3. Filliuc. Pal.
» Trull. lib. 2. cap. 1. Kon. etc.)»

4. — Notandum, quod objectum *materiale* fidei (nimirum id quod credere tenemur) principaliter sit ipse Deus, et deinde omnia a Deo revelata : ita S. Th. qu. 14. de Verit. art. 8. dicens : *Fides quæ hominem divinæ cognitioni conjungit per assensum, ipsum Deum habet sicut principale objectum, alia vero sicut consequenter adjuncta.* Objectum autem *formale* (id est motivum propter quod revelata credere tenemur) est Dei veracitas. Disceptatur autem inter scholasticos, an revelatio divina sit etiam objectum *formale* fidei. Pro sententia affirmativa sunt *Juenninus et alii*, qui dicunt veracitatem Dei esse objectum formale *quod*, nempe rationem præcipuam, ob quam credimus : revelationem vero esse objectum formale *quo*, hoc est medium quo credimus. Sed communior sententia Haberti, card. Gotti, et Holzmanni cum Scoto etc. docet totale objectum formale fidei veracitatem Dei, et revelationem esse tantum conditionem, sine qua non crederemus, sive medium per quod nobis applicatnr notitia eorum quæ credimus.

CAPUT II.

QUOMODO OBLIGET PRÆCEPTUM FIDEI.

5. Quos, et quando obliget præceptum fidei? -- 6. Notandæ propos. damnatæ in hac materia? -- 7. Quoties teneamur in vita elicere actus fidei, et spei? -- 8. Quoties circa charitatem? -- 9. Quando hæreticus teneatur suam sectam ejicere? -- 10. An circa fidem liceat sequi opinionem minus probabilem? -- 11. Quando teneamur fidem exterius confiteri? Et qui teneantur jure ecclesiastico ad externam professionem fidei?

5. — «Resp. 1. Præceptum fidei internum obligat. 1. Pueros inter fideles educatos, quando rationis usum perfecte consecuti mysteria fidei audiunt apprehenduntque, quod illa credere sit res necessaria ad salutem, peccantque mortaliter omittendo, Sanch. Bon. tom. 2. d. 3. p. 3. addens plurimos eorum excusari inadvertentia, aut invincibili ignorantia. 2. Adultos infideles, quando ratio incipit dictare, res fidei sufficienter propositas esse, et contrariam sectam esse falsam. Sanch. l. 2. mor. c. 1. con. d. 14. de Fide, Fill. num. 25. 3. Quando urget

» tentatio contra fidem, quæ aliter vinci nequit. Quod
» tamen non convenire scrupulosis, recte monet Sanch.
» quia hi, avertendo mentem ad alia objecta, facilius su-
» perant. Et in his duobus casibus præceptum obligat per
» se, in sequentibus per accidens. 4. Quando tentatio ur-
» gens contra alias virtutes aliter superari nequit. 5. Quando
» facienda est professio fidei exterior, vel ex præcepto eli-
» ciendus est actus alterius virtutis, v. gr. spei, charitatis,
» pœnitentiæ, quæ fidem supponat. Bonac. q. 2. p. 2. His
» addit Hurt. contra Sanch. 6. in hora mortis, et 7. semel
» quotannis. Vid. Dian. p. 5. t. 13. r. 19. »

6.—Certum est hominem teneri ex lege naturali ad Deum per fidem, spem, et caritatem se convertere, et ideo elicere earum virtutum actus, cum quæque virtus suis actibus vivat. Hinc ante omnia notandæ sunt omnes propositiones proscriptæ super hac materia. Videl.

Prop. 1. ab Alex. VII. *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, et caritatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Prop. 16. ab. Innoc. XI. *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale secundum se.*

Prop. 17. ab eod. *Satis est actum fidei semel in vita elicere.*

Prop. 6. ab eod. *Probabile est ne singulis quidem rigorose quinquenniis pro se obligare præceptum caritatis erga Deum.*

7.—Quæritur autem, quoties in vita teneamur elicere actus theologales.

Quod ad præceptum fidei spectat, plures sunt opiniones. Scotus censet teneri nos ad eliciendos actus fidei omnibus diebus festis. Nider quoties mysteria in Ecclesia celebrantur. Sed Salm. de Præc. fid. cap. 2. n. 31. et Croix lib. 2. n. 51. horum opiniones minime approbant : imo Oviedo apud Croix ibid. asserit illas passim rejici ab aliis. Lugo apud Croix d. n. 51. recte dicit, toties fideles teneri ad repetendos actus fidei, quoties sufficiat ad profitenda mysteria nostræ religionis. At quia hæc regula est obscura, sat probabiliter putant Salm. dist. c. 2. cum Sanch. Trull. Bann. Led. et aliis, teneri saltem semel in anno fideles ad exercendum actum fidei, et idem sentiunt Concina et Franzoja cum communi. Advertunt tamen cum Suar. Prado,

et idem dixit Croix. l. c. quod huic præcepto fiat satis etiam per exercitium aliarum virtutum, sive per susceptionem sacramentorum, sive ex quacumque alia occasione actus fidei ponantur.

Num autem teneamur ad eliciendos hos actus fidei formaliter, scilicet ex motivo Dei revelantis? Affirmant Viva d. prop. I. Alex. VII. n. VI. *Quidquid sit*, ut addit, *an semper fides sit supernaturalis, si nitatur huic motivo saltem languide attacto.* Notat vero num. 7. in fine, quod viri timorati nullo modo circa hoc anxii sint, cum vix accidat, eos abunde huic præcepto non satisfacere. Croix d. n. 51. dicit non esse rationem, cur quis ob id scrupulose se divexet, cum huic præcepto fiat satis (ut asserit n. 27.) audiendo, missam, adorando crucifixum, formando crucem, orando etc. quamvis hæc non fiant reflexe ex motivo fidei. Qui enim, ait, sæpius posuit fidem tanquam regulam suarum actionum, quibus ad Deum vult tendere, quidquid postea boni agit, ex eadem regula jam ad Deum dirigit exercite, licet non advertat. Aitque Hurtad. apud Carden. in prop. 17. Innocent. XI. hos actus esse vere actus fidei, quia radicaliter ex motivo fidei oriuntur. Insuper de Lugo de Fid. diss. 13. n. 45. sic docet: *Cum materia honeste et inhoneste operandi frequenter occurrat, non esse dubitandum, quin homo, qui fidem christianam semel amplexus est, plusquam sufficienter satisfaciat præcepto fidei.*

8. — Quod autem pertinet ad actus erga præceptum caritatis, jam adnotavimus supra damnatam fuisse propos. *Ne singulis quidem rigorose quinquenniis* hoc præceptum obligare per se; Palaus apud Croix d. l. 2. n. 141. dicit esse peccatum grave differre actum caritatis per triennium. Alii, ut Hurtad. Ills. Menado etc., apud Croix l. c. dicunt requiri elici actum caritatis erga Deum saltem semel in anno: et hanc sequuntur Salmant. tract. 21. c. 6. n. 12. cum Trull. Tapia, Lastra. Alii vero, ut Gabr. Almain. Tap. apud. Croix n. 133. aiunt hoc præceptum obligare quolibet die festivo. Cardenas tandem in 2. Crisi d. 6. n. 8. (cui adhæret Croix n. 141.) censet non excusari a mortali qui per mensem actum caritatis differt; hancque sententiam omnino ego suadendam puto, cum difficulter possit homo diu mandata divina servare, nisi dilectionem erga

Deum frequenter foveat, quæ nonnisi per actus caritatis fovetur, et nutritur. Notat autem idem Cardenas a n. 14. quod sufficit elicere actus amoris, etiamsi eliciantur in ordine ad implenda alia præcepta, vel ad aliam virtutem exercendam, puta ad se confitendum, ad vincendam tentationem. Iusuper dicit Croix num. seq. 143. esse veros actus amoris quibus bene satisfit huic præcepto, omnia opera meritoria exercitata ad finem placendi Deo, ut eleemosyna, jejunium, et similia. Talis autem rectus finis dicit quod præsumitur in eis, qui jam sciunt sic placere Deo, modo non operentur ex fine pravo. Addit etiam Croix, satisfieri adhuc orando, signanter cum oratione dominicali, ubi dicitur : *Sanctificetur etc. Adveniat etc. Fiat voluntas tua, etc.* Advertatur hic prop. 10. damnata ab Innocentio XI. quæ dicebat : *Non tenemur proximum diligere actu interno, et formali.* Recte igitur dicit P. Viva in cit. prop. 10. n. 8. et 9. quod sicut tenemur elicere actus formales caritatis erga Deum, sic etiam tenemur erga proximum ex motivo supernaturali, nimirum propter amorem Dei, vel ut præcepto Christi pareamus, qui dixit : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Joan. 13. Unde S. Thomas docet : *In dilectione proximi includitur dilectio Dei, sicut causa in effectu.* In Epist. ad Rom. 13. sect. 2. Sicut ergo tenemur saltem semel in mense elicere actum amoris erga Deum, sic etiam saltem in mense exercere actus caritatis erga proximum. Cæterum sapienter scribit P. Suar. d. 5. de Caritate, sect. 4. cum aliis ex S. Th. 2. 2. q. 25. a. 8. quod aliquando hi actus caritatis bene exercentur occasione vitandi odium, aut largiendi eleemosynam. Et cum hujusmodi occasiones frequenter occurrant, hinc ait P. Viva esse moraliter impossibile, quod fideles christiane viventes huic præcepto abunde non satisfaciant.

Ex iis resolvuntur hi casus :

9. — « 1. Hæreticus, quamdiu suam sectam judicat esse » credibiliorem, vel æque credibilem, non tenetur cre- » dere; quia fides nondum est sufficienter proposita, » ageretque imprudenter Sanch. 2. mor. c. 1. Laym. l. 2. » t. 2. c. 10. et 12.

» 2. Quando iis, qui in hæresi nutriti sunt, persuasum

» est a pueritia, nos abjicere, et persequi Verbum Dei,
» esse idololatras, pestilentes deceptores, ideoque, tan-
» quam pestem fugiendos; non possunt, stante hac per-
» suasione, salva conscientia, nos audire, et laborant igno-
» rantia invincibili, cum non dubitent se esse in bona via.
» Laym. c. 10. Sanch. l. 2. c. 1.

» 3. Si talibus oriatur dubium de sua secta, tenentur
» ulterius inquirere, et a Deo petere lumen: quod si ne-
» gant, peccant contra fidem, cum non adhibeant media
» ad implendum præceptum fidei. Quod si deinde nostra
» fides eis sufficienter proponatur, tenentur amplecti. Ibid.
» V. Ferd. de Castr. Pal. t. 4. d. 1. p. 12. et d. 2. p. 2. »

10. — Notanda est hic proposit. IV. damnata ab Innocent. XI. *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili.* Ex hac aliqui non recte inferunt prohiberi in omni materia sequi probabilem relicta probabiliori: nam respondet Viva in dicta propos. n. 5. et alii communiter, quod, et si liceat sequi opinionem minus probabilem, nunquam tamen liceat cum periculo gravis damni, quando illud vitare non pendeat ab opinionis probabilitate; ut est in collatione sacramentorum, in medendo etc., et hoc esset pariter in sequendo sectam minus probabiliter veram. A probabilitate enim opinionis fit quidem, ut peccatum formale vitetur in aliis humanis actionibus, sed non potest fieri, ut sit vera secta non vera. Et semper ac secta sit falsa, nunquam cum quacumque probabilitate vitatur periculum damnationis, cum non vitetur periculum carendi fide necessaria ad salutem, gratia sacramentorum etc. Adde, quod infidelis nunquam habere possit veram probabilitatem suæ sectæ sine culpa: si enim oraret, Deus absque dubio infunderet lumen suum in illum de vera Religione. Ita Viva.

« 11. — Resp. 2. Præceptum exterius fidem confitendi
» jure naturali obligat, duplici casu, scilicet, cum vel ho-
» nor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda,
» *privative*, vel *contrarie* subtraheretur. Dixi *privative*; ut si
» ideo cessaret magnus honor in Deum, vel utilitas in pro-
» ximum redundans. Dixi 2. *contrarie*, ut si alioquin Deus
» afficeretur injuria, vel proximus gravi malo; v. gr. si
» inde penderet aliorum conversio, aut perversio; contra

» ptus religionis, scandalum, etc. Ratio responsionis est, » quia actus virtutis tunc videtur præceptus, quando est » necessarius ad finem præcepti, quod hic contingit; quia » finis præcepti est caritas. S. Thom. 2. 2. quæst. 3. art. 2. » Suar. Reg. Fill. tr. 22. c. 2. quæst. 1.»

Unde resolvitur :

« Si hæretici conculcent imagines, aliisque injuriis fi- » dem afficiant, tenetur eam sua confessione tueri catho- » licus, si quidem inde prudenter speret profectum. »

« Resp. 3. Ad professionem fidei externam jure ecclesia- » stico tenentur sub mortali, secundum Tridentinum, » cum juramento obediendi Ecclesiæ Romanæ, ut docet » Fill. t. 2. tr. 22. c. 3. sequentes personæ :

» 1. Provisi de beneficio curato, idque intra duos menses » a die possessionis coram episcopo, aut ejus vicario ge- » nerali, vel officiali, sess. 24. c. 22. de Ref.

» 2. Provisi de canonicatu, vel dignitate in cathedrali » ecclesia : idque non tantum coram episcopo, vel ejus vi- » cario, sed etiam in capitulo. Ibid. addita pœna, (ad quam » non videntur teneri ante sententiam), ut alioquin fructus » non faciant suos. Vid. Sanch. l. 2. c. 5. Barb. de Potest. » episc. 3. p. art. 61. n. 29.

» 3. Primates, archiepiscopi, episcopi in prima synodo » provinciali, cui intererunt. Trid. sess. 25.

» 4. Extendit Pius IV. hanc legem ad omnes prælatos » religionum, etiam militarium; Pius V. autem apud » Rodr. t. 2. q. reg. quæst. 72. ad omnes promovendos in » doctores, magistros, regentes, professores, addita ex- » communicatione latæ sententiæ, et privatione omnium » beneficiorum in eos, qui alios promovent ad talem gra- » dum, sine prævia professione. Vid. Fill. t. 22. c. 3. q. 11. » Barb. rem. s. 24. n. 12. Verum, ubi hoc decretum non est » receptum usu, et non obligare monet Sanch. c. 3. n. 4. »

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Non tenentur ad dictam professionem provisi de « canonicatibus in ecclesiis tantum collegiatis, vel de be- « neficiis tantum simplicibus.

« 2. Etsi probabile sit hanc professionem posse fieri per

» procuratorem, ut docet Azor. Navarr. et Sanch. proba-
» bilius tamen est teneri personaliter, ut docet Fill. Ratio
» est, tum quia alias non videtur fieri satis juramento,
» quod personaliter faciendum esse docet Glos. ap. Fill.
» tum quia ita decidit Rota ap. Garc. l. 3. de Benef. c. 3. »

CAPUT III.

AN ALIQUANDO LICEAT EXTERIUS FIDEM VERAM NEGARE, AUT FALSAM PROFITERI.

12. An liceat unquam positive fidem negare? -- 13. An uti verbis ambiguis? An tacere?--14. An fugere? *Vide alia* ibid.--15. An uti vestibus, vel signis infidelium? -- 16. An audire conciones hæreticorum? *Vide alia* ibid.

12. — « Resp. Nullo casu licet, sive voce, sive alio signo
» fiat, dicente Christo : *Qui negaverit me coram homini-*
» *bus, etc.* Interim vero, etsi licitum non est mentiri, seu
» simulare, quod non est, licet tamen dissimulare, quod
» est, sive tegere veritatem verbis, aliisve signis ambiguis,
» et indifferentibus, ob justam causam, et cum non est
» necessitas fatendi. Est comm. S. Thom. Kon. dist. 15.
» dub. 2. n. 9. Laym. l. 2. t. 1. c. 11. »

Unde resolvitur :

13. — « 1. Rogatus de fide in odium religionis, sive apu-
» blica auctoritate, sive privata, nullo modo potest, utendo
» restrictione mentali, aut verbis ambiguis ita respondere,
» ut præsentibus videatur fidem negasse; multo minus,
» dicere se esse hæreticum, vel calvinistam, vel non ca-
» holicum. Azor. Fill. c. 3. n. 97.

» 2. Qui rogatus seu a privata, seu publica auctoritate,
» vel tacet, vel respondet obscure, vel ait, se nolle re-
» spondere, se jure non rogari, non teneri se, nec velle
» aliis dicere quid ipse credat, ac simili modo tergiversa-
» tur, non videtur negare fidem, sed nolle prodere. Unde,
» si sic potest molesta inquisitione liberari, licet, ut habet
» Ronc. l. c. Generatim enim verum non est, quod inter-
» rogatus ab auctoritate publica teneatur positive fidem

» profiteri, nisi quando id necessarium est, ne præsenti-
» bus videatur fidem negasse. Kon. d. 15. dub. 2. Navarr.
» Azor. Sanch. Bec. c. 9. q. 4. * (Hac de re vide propos. 8.
» inter damnatas ab Innoc. XI.) *

14. — » 3. Non negat fidem, sed prodit, qui fugit:
» quod etsi liceat, non tamen pastori, tunc cum ejus opera
» oves indigent, uti contra, si eis consultius est, ut ad
» tempus se subducat, et in bonum earum reservat, te-
» netur fugere. Reg. l. 17. n. 26. Bec. c. 9. Fill. n. 75. etc.

» 4. Si quo casu tacere esset negare, tunc id non lice-
» ret; verbi gratia si, aliis rogatis, an fidem negare vel-
» lent, iisque respondentibus quod non, tu taceres. Ibid.
» Vide Bonac. l. c. Laym. loc. c. t. 1. c. 11. Tol. lib. 4.

» 5. Si princeps generali lege mandet fidelibus, ut se
» prodant, gestato signo, vel sistendo se, vel aliter, non
» tenentur, cum nemo teneatur verum dicere, nisi spe-
» cialiter rogatus. Excipe, nisi eæ sint circumstantiæ, ut
» hoc ipso, quod se non prodant, videantur fidem negasse,
» ut v. gr. si quidam antea noti essent et tunc ex hoc pu-
» tarentur defecisse. Sanchez, num. 19. Bec. Reg. Fill.
» n. 88. etc.

» 6. Cum non rogaris de fide, non solum licet, sed sæpe
» melius est ad Dei honorem, et utilitatem proximi te-
» gere fidem, quam fateri: ut si latens inter hæreticos plus
» boni facias; vel si ex confessione plus mali sequeretur,
» verbi gratia turbatio, neces, exacerbatio tyranni, pe-
» riculum defectionis, si torquereris. Unde temerarium
» plerumque est offerre se ultro. S. Thom. Sanch. Laym.
» c. 11. n. 2.

» 7. Redimere pecunia, ne de tua fide fiat inquisitio,
» licitum est, et sæpe magna virtus discretionis est vitam
» ad Dei gloriam servare, ac fidem tegere modis licitis.

15. — » 8. Talis modus non est uti vestibus, aut signis
» infidelium, quæ alium usum non haberent, quam quod
» essent signa professiva falsæ religionis, seu cultus: uti
» essent vestes, quarum usus est in sacrificiis: item incensio
» thuris, aut genuflexio coram idolo; item sumptio cœnæ
» hæreticæ, etc., Sanch. l. 2. c. 4. Fill. n. 9. et comm.

» 9. Licitus autem modus est, quando subest causa
» (ut v. g. ad evitandum grave periculum, ad obtinen-

» dam victoriam, eludendos hostes), uti vestibus, et signis
» infidelium, quæ aliquem alium usum habent, quam
» profitendæ religionis, quales sunt vestes talis nationis
» (non religionis), quibus uterentur, etsi converterentur,
» ut sunt vestes, et signa nationis Turcicæ, quod verum
» est, etsi sint vestes ipsorum religiosorum, dummodo
» non habeant peculiare signum profitendi erroris, sed
» sint tantum indicium nitidioris cultus, ut saga prædi-
» cantium in Germania; vel eminentioris vitæ inter suos,
» ut togæ bonziorum in Japonia. Idem dicendum est de
» signis, quibus Judæi utuntur, v. gr. flavo annulo in
» pallio Francofurti, etc., quia hæc sunt signa mere poli-
» tica, et distinctiva unius generis hominum ab alio, et
» non proprie professiva fidei. Quæ sententia probabilis
» est. Vide Sanch. 2. mor. 2. c. 4. Bec. 2. 2. c. 9. q. 5.
» d. 6. Laym. lib. 2. t. 1. cap. 11. Covarr. contra Cajet.
» Nav. Tol.

» 10. Licitus autem modus est, cum catholicus transit
» per loca hæretica, et periculum grave ei imminet vitæ,
» v. g. vel bonorum (non tamen, si derisio tantum, vel
» vexatio, ut habet Bec. c. 9.) ad dissimulandam fidem,
» vesci carnibus die prohibito, quia præceptum Ecclesiæ
» non obligat sub tali periculo. Nec hoc est fidem negare,
» cum esus carnium non sit institutus ad professionem
» religionis, et catholici mali, et gulosi id faciant.
» Si tamen ex circumstantiis fieret signum professivum, ut
» si, v. gr. in odium fidei convivæ statuerent, ut qui est
» hostis fidei pontificiæ, comedat carnes, peccaret contra
» fidem, qui ederet sine protestatione; secus, si protesta-
» retur. Sanch. Azor. Bec. etc. comm. l. c.

16. — » 11. In Germania audire conciones hæreticorum,
» deducere funus, assistere baptismo pro patrino, non
» habentur signa professiva fidei, vel communionis cum
» hæreticorum sacris. Filliuc. Azor. Sanch. ll. cc. Unde,
» seclusis aliis, v. g. scandalo, periculo, prohibitione, etc.
» si ex justa causa fiant, licent. * (*At in synodo neapoli-*
» *tana expresse prohibetur assistere concionibus, catechismis*
» *et quibuscumque litibus hæreticorum, ex quocumque præ-*
» *textu. Estque casus reservatus cum excommunicatione ipso*
» *facto. Cæterum Salm. tract.* 21. *cap.* 2. *n.* 522. *tenent li-*

» *cere, modo absit scandalum, periculum perversionis et* » *communicatio impietatis.*) * Imo patrinum fieri talis in- » fantis, videtur potius optandum, seclusis aliis, quia » non est aliud, quam obligare se ad eum olim erudien- » dum in fide catholica.

» 12. Infidelium, et hæreticorum sacris non licet ita » interesse, ut eis communicare censearis; alioquin licet, » v. g. ut quis spectet tanquam comœdiam, aut famula- » tum præstet politicum domino suo, exemplo Naaman » Syri, de quo vide Bec. Fill. Sanch. l. c. Laym. l. 2. t. 1. » cap. 11.

» 13. Si princeps hæreticus mandet sub gravissima » pœna omnibus subditis, adire conciones hæreticorum, » etiamsi verbis dicat, se hac re aliud nihil exigere, quam » obedientiam civilem, nec velle cogere, ut a fide disce- » dant, cum tamen reipsa contrarium velle videatur (nam » obedientiam suorum aliter exercere potest, et hæc res » ex se apta est catholicos paulatim pervertere, et insuper » conciliare auctoritatem hæresi, ac vilipensionem veræ » fidei), non licet obedire. Atque ita bis rescripsit Anglis » Paulus V. (1) apud Sanch. lib. 2. cap. 4. n. 27. Filliuc. et » Azor. ll. cc.

» 14. Catholici viventes inter hæreticos, si ex præcepto » magistratus contrahant matrimonium coram ministro » hæretico, peccant contra fidem, etiamsi contraxerint » ante, vel contracturi sint postea coram sacerdote catho- » lico. Kon. d. 15. art. 3. Pal. tr. 4. d. 1. p. 13. q. 12. » 13. 14. testaturque contrahens cæremonia illa, se illum » agnoscere veræ fidei ministrum: quæ sunt intrinsece » mala. Mald. 2. 2. q. 2. art. 3. quia auctoritas ministri, » et consequenter doctrina ejus augetur, concurriturque » ad ritus hæreticos, quos minister isto actu exercet. Li- » cite tamen contrahunt coram magistratu civili, vel po- » tius testantur se contraxisse; modo prius, vel posterius » ritu catholico contrahant: quia hæc actio est instituta » ad finem politicum, ut conjuges habeantur, et proles » non censeantur illegitimæ. »

(1) Ita habet textus R. P. Busembai, et R. P. Tabernæ, tom 1 pag. 149.

CAPUT IV.

DE INFIDELITATE, ET VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

DUBIUM I.

Quid, et quotuplex sit infidelitas?

17. — « Resp. 1. Infidelitas generatim est triplex: *prima* » dicitur negativa, eorum scilicet, qui nihil unquam de » fide audiverunt. Quæ non tam est peccatum, quam pœna » peccati: quia, si fecissent, quod in ipsis erat, Deus fidem » eis non abscondisset. *Secunda* dicitur contraria, eorum » scilicet, qui fidem sibi sufficienter propositam vel con- » temnunt, vel ei contradicunt pertinaciter, ut hæretici. » *Tertia* dicitur privativa, quod privative opponatur fidei, » et est culpabilis ignorantia, vel error circa res fidei. » S. Th. Sanch. Vasquez, Laym. c. 10.

» Resp. 2. Infidelitas contraria ex triplici modo repu- » gnandi fidei est triplex, scilicet paganismus, qui fidei » nondum susceptæ, judaismus, qui fidei susceptæ in typo, » et hæresis, quæ fidei susceptæ veritati repugnat. Apo- » stasia a fide revocatur ad hæresim, a qua tantum dif- » fert, quod hæresis sit error fidei ex parte tantum con- » trarius; apostasia vero ex toto. S. Thom. Laym. loco » citat. »

DUBIUM II.

De Judaismo.

Quæritur hic tantum, quæ communicatio cum Judæis sit interdicta Christianis.

18. — « Resp. 1. His casibus, qui colliguntur ex c. Nul- » lus, c. Omnes, c. Judæi: 1. Non licet cohabitare. 2. Nec » conviviis interesse. 3. Nec uti communi balneo. 4. Nec » medicos adhibere. 5. Nec medicinas ab iis datas reci- » pere, emere tamen licebit præscriptas. 6. Nec Judæorum » filios enutrire in ipsorum domibus. 7. Iis non famulari. » 8. Nec servitute subjici. 9. Prohibentur publicis officiis

» inter Christianos fungi. 10. Vetitum est eorum azymis
» vesci. Quibus addit Azor. prohibitum esse, accedere ad
» eorum nuptias, festa, synagogas * (*Adire synagogas cu-*
» *riositatis causa, non esse peccatum grave* dicunt Salm.
» tr. 21. c. 2. n. 123. in fine, cum Bon. Con. Pal. etc.) *;
» cum eis ludere, saltare, etc. Ratio horum est, tum ut
» conservetur dignitas christianæ religionis : tum ut ca-
» veatur familiaritas cum Judæis, et periculum perversio-
» nis. Vide Laym. l. 2. t. 1. c. 12. et 17. Sanch. l. 2. c. 3.
» Fill. tr. 22. c. 5. n. 128.

» Resp. 2. in decem dictis casibus communicare cum
» Judæis ex genere suo videtur esse mortale. Ratio: quia,
» si clericus id faciat, incurrit periculum depositionis :
» laicus vero excommunicationis (c. Constitutis, 17. q. 2),
» quæ nonnisi ob peccatum mortale imponi solet. Dixi *ex*
» *genere suo :* quia probabile est, vel ob materiæ parvita-
» tem, vel ob necessitatem, aliamve causam rationabilem
» (si tamen non sit periculum perfidiæ, nec familiaritatis
» cum Judæis) sæpe excusari a mortali, aliquando etiam
» ab omni peccato. Ita communiter. Vid. Auth. supra cit.
» et Bon. l. c. Item Laym. l. 2. t. 1. c. 17. * (*Principes*
» *christiani possunt permittere Judæis, et paganis, aut hæ-*
» *reticis libertatem conscientiæ tantum ob bonum religionis,*
» *et ob spem conversionis; non autem ob temporale emolumen-*
» *tum.* Salm. tr. 21. c. 3. n. 5. *Bene autem potest Ecclesia,*
» *et quiscumque princeps supremus compellere Judæos, et pa-*
» *ganos subditos ad audiendam fidem nostram.* Salm. ibid.
» n. 8. cum Suar. Az. Bec. Bon. etc. (contra Con. et Val.)
» et constat ex praxi, quæ viget Romæ.) * »

DUBIUM III.

Quid sit Hæresis?

19. — « Resp. Hæresis est error intellectus, et per-
» tinax contra fidem in eo, qui fidem suscepit. Ita com-
» munit. Suar. Becan. c. 14. qu. 2. Unde patet, ad hære-
» sim, ut et apostasiam, duo requiri, 1. Judicium erro-
» neum, quod est ejus quasi materiale. 2. Pertinaciam,
» quæ est quasi formale. Porro pertinaciter errare non
» est hic acriter, et mordicus suum errorem tueri; sed

» est eum retinere, postquam contrarium est sufficien-
» ter propositum : sive quando scit contrarium teneri ab
» universali Christi in terris Ecclesia, cui suum judicium
» præferat : sive id fiat ex vana gloria, sive libidine
» contradicendi, aliave causa. Sanch. Vasq. Laym. l. 2.
» t. 1. c. 13. et alii commun. Ratio est, quia tunc putat
» judicium Ecclesiæ non esse sufficiens fundamentum cre-
» dendi, quæ est vera pertinacia, quam cum Koninck fa-
» cilius sic explicant alii, eam tunc esse, cum, etsi obje-
» ctum fidei credibiliter proponatur, ita ut prudenter de
» eo non possit dubitare, contrarium tamen judicet, a quo
» nolit avelli ullo casu, vel saltem nisi evidenter convictus.
» V. Con. d. 18. »

Unde resolves :

« 1. Non est hæreticus, qui exterius tantum fidem ne-
» gat, aut adorat idolum. Ratio est, quia non errat; neque
» talis incurrit in foro conscientiæ censuras latas contra hæ-
» reticos, etsi in foro externo secundum externa proceda-
» tur. Filliuc. t. 22. c. 6. quæst. 4.

» 2. Est hæreticus, qui affirmative de aliquo articulo fi-
» dei dubitat, hoc est, judicat esse dubium. Dixi *affirma-*
» *tive :* quia negative tantum dubius, hoc est suspendens
» judicium, per se, et simpliciter non est hæreticus, quia
» non habet judicium; ergo nec erroneum : modo tamen
» non ideo suspendat, quod virtualiter judicet, non liquere
» de certitudine objecti. Sa, Azor. l. 8. c. 9. q. 5. Tol. con-
» tra Sanch. et Mald. * (Vide dicenda l. 7. n. 302.)*

» 3. Nemo est hæreticus, quamdiu paratus est judicium
» suum Ecclesiæ submittere, aut nescit, contrarium tenere
» veram Christi Ecclesiam, esto ex ignorantia etiam cul-
» pabili et crassa sententiam suam mordicus tueatur. Laym.
» loc. cit. n. 2.

» 4. Nec est hæreticus, qui ita dispositus est, saltem ha-
» bitualiter, ut a suo errore esset discessurus, si sciret esse
» contrarium fidei, dummodo pertinaciam actualem nun-
» quam habuerit, ibid. et Kon. loc. cit.

» 5. Rustici, aliique homines simpliciores in Germania,
» qui hæretici habentur, et tamen pertinaces non sunt, pos-
» sunt absolvi a suis parochis. Ratio est, quia non sunt hæ-

» retici formales : habent fidem catholicam in baptismo
» acceptam, quæ non perditur, nisi errando pertinaciter.
» Laym. loc. cit.

» 6. Cum hæresis, et quævis infidelitas mortalis sit, pec-
» cant quoque mortaliter, qui ejus periculo se exponunt,
» sive conversando, sive conciones audiendo, sive libros
» legendo; quæ proinde, si cui periculosa sint, illicita
» sunt jure naturæ : si vero periculum absit, lectio libro-
» rum hæreticorum nihilominus illicita est jure positivo
» Ecclesiæ, uti etiam formalis disputatio laici de fide. Quod
» posterius tamen in Germania, locisque similibus, ubi
» catholici hæreticis sunt permixti, abrogavit consuetudo,
» Azor. Fill. Bec. Sanch. Bonac. disp. 3. q. 2. p. 5.

» 7. Matrimonium contrahere cum hæretica, etsi per se
» sit illicitum, habeaturque in Hispania, et Italia mortale,
» probabile tamen est ob gravium doctorum auctoritatem,
» (Sanch. de Matrim. t. 2. l. 7. d. 72. n. 5. Azor. t. 1. l. 8.
» d. 3. c. 3. Reg. tr. 2. l. 32. n. 196. Basilii Pontii de
» Matr. c. 6. V. card. de Lugo de Sacramentis in genere
» disp. 8. sect. 14. n. 120.), in Germania licere ex gravi
» causa, salvo tamen jure naturali, et semoto periculo
» tum contrahentis, tum prolis; unde de iis initio consti-
» tui debet, ut catholice educentur. Vide Bec. l. 5. c. 19
» Dian. p. 3. t. 4. r. 269.

» 8. Eum, qui lapsus est in hæresim, non teneri in con-
» fessione explicare, qualis illa sit, eo quod omnes ejus-
» dem speciei sint, docent Reg. Dian. t. 1. tr. de Circum-
» stant. r. 46 citans alios, et Escob. ex. 2. c. 9. Alii tamen
» contrarium tenent, quos sequitur card. de Lugo de
» Pœnit. d. 16. n. 288. et num 291.* (Vid. dicenda l. 5.
» n. 50.)* »

TRACTATUS II.

CAPUT UNICUM.

DE PRÆCEPTO SPEI.

20. — « Per spem, quæ est secunda virtus theologica, » intelligitur amor concupiscentiæ erga Deum, quo Deum, » et divina, præ omnibus aliis concupiscibilibus nobis con- » cupiscimus, ita ut omnia potius parati simus perdere » quam Deum, et divina. De hac quæritur, quando ejus » præceptum obliget?

» Resp. 1. Probabile est præceptum spei obligare per » se, cum primum homini usum rationis assecuto Deus, » et beatitudo, tanquam finis, ad quem tendere debet, » sufficienter est propositus; ita ut notabili tempore non » differat. Ita Becan. c. 17. quæst. 7. n. 2. Turr. et cæteri » commun. Et est ratio, quia sine actu spei nec justificari, » nec in justitia divina persistere, nec meritorie operari » possumus. Schol.

» Respondetur 2. Præceptum spei per accidens obligat, » 1. Quando actus orationis, pœnitentiæ, caritatis, etc. in » præcepto sunt, qui sine prævio actu spei exerceri non » possunt. Ita auct. cit. et Fill. tr. 22. c. 8. n. 255. — 2. » Quando quis ita tentatur, ut periculum sit consensus, » nisi animum spe erigat. Vid. Fill. loc. cit. 2. Laym. » l. 2. t. 2. c. 2. Bonac. d. 5. quæst. 3. »

Unde sequentes casus resolvuntur :

« 1. Mortale peccatum est sperare, sive amare magis » (amore concupiscentiæ) terrena hæc, quam cœlestia : » v. gr. si quis ita comparatus sit; ut desideret perpetuo » degere in hac vita, et Deo relinquere cœlum, si sibi re- » linquat terram.

» 2. Mortale item est desperare de consequendo Deo, » aut salute, et venia peccatorum, aut mediis ad illam con- » sequendam necessariis, verbi gratia, auxiliis gratiæ, et

» emendatione vitæ. Quod peccatum ratione parvitatis
» materiæ non potest esse veniale, cum sit injuriosum
» misericordiæ Dei, S. Thom. q. 20. a. 3. Laym. l. 2.
» t. 2. c. 2. n. 3.

» 3. Mortale etiam est præsumere de misericordia Dei,
» v. g. dum quis sperat id, quod est impossibile secundum
» legem Dei ordinariam; ut si speres remissionem pecca-
» torum, et salutem sine pœnitentia, vel per propria me-
» rita, et vires naturæ: vel etiam si quis statuat perseve-
» rare in peccatis, quandiu bene valet, et tamen speret se
» acturum pœnitentiam ante mortem. S. Th. q. 21. art. 1.
» Laym. l. c.

» 4. Denique mortale est odisse Deum (odio scilicet
» abominationis, seu aversionis) v. gr. si Deus displiceat
» tanquam nobis infestus propter vindictam peccatorum.
» Vid. Laym. l. c. Bon. disp. 3. q. 3. »

21. — Spes brevius et congruentius sic definitur: *Est virtus per quam cum certa fiducia futuram beatitudinem, et ejus media assequenda expectamus per Dei auxilium.* Objectum materiale primarium spei (nempe id quod sperare debemus) est æterna beatitudo, quæ est ipse Deus fruendus: secundarium autem sunt divinæ gratiæ, atque nostra bona opera divino auxilio exequenda. Objectum vero formale (sive motivum propter quod sperare tenemur) alii dicunt esse Dei misericordiam: alii divinam omnipotentiam, prout communiter tenent Thomistæ: alii divinam promissionem, sicut sentit Jueninus: alii tandem dicunt esse divinam bonitatem, in quantum ipsa nobis communicat auxilia ad salutem assequendam, et juxta hanc intelligentiam bonitas idem est, quam divina misericordia; si quis enim vellet objectum formale spei esse Dei bonitatem, in quantum ipse est res sperata, sapienter ait Contin. Tournely, tom. 3. de Spe pag. 226. concl. 2. quod non bene loqueretur.

His autem potitis, concludendum puto, quod prima tria præfata motiva constituant objectum formale spei, nempe misericordia, et omnipotentia divina, qua Deus nobis auxilia impertitur ad salutis hostes superandos, et hæc duo motiva expresse docentur a S. Th. in Quæstionib. disp. q. un. de Spe, ubi ait: *Ita objectum formale spei est*

auxilium divinæ pietatis, et potestatis, propter quod tendit motus spei in bona sperata, quæ sunt materiale objectum spei. Censeo insuper his duobus omnino tertium addendum motivum, nempe divinam promissionem, prout recte sentit Jueninus, sive divinam fidelitatem circa promissionem quam exhibuit salvandi nos propter merita Christi; alias sine hac promissione non valeremus salutem cum certa fiducia sperare.

Vitia autem opposita spei, ut supra dictum est, sunt desperatio, et præsumptio. Circa præsumptionem notandum, quod ille præsumptione peccat, qui salutem sperat vel tantum propter merita propria, vel tantum propter merita Christi absque ulla cooperatione suorum bonorum operum.

Dicit Busemb. hic n. 3. peccare graviter eum qui vult in peccato perseverare usque ad mortem, sperans fore, ut se pœniteat ante mortem; et citat S. Th. et Laym., sed hoc non dicunt neque S. Th. neque Laym. S. Th. enim 2. 2. q. 21. a. 1. in corpore circa finem docet tantum, quod præsumptio sit (sunt ejus verba) *sperare veniam sine pœnitentia, vel gloriam sine meritis*. Addit autem d. l. a. 2. a. 2. ad 4. quod *peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniæ; sit præsumptio, et augeat peccatum. Peccare autem sub spe veniæ quandoque percipiendæ, cum proposito abstinendi a peccato, et pœnitendi de peccato, non sit præsumptio, et minuat peccatum; quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum.* Quare secundum S. Th. non est peccatum contra spem, velle perseverare in peccato sub spe aliquando pœnitendi. Verum est tamen, quod difficulter hic posset excusari a peccato gravi contra charitatem erga seipsum; cum ex communi consensu DD., qui sic proponeret, magno periculo suæ damnationis se exponeret.

Hinc recte aiunt Bonac. Spor. de Præc. spei c. 4. n. 17. et Croix l. 2. n. 126., quod qui differt pœnitentiam sub spe veniæ, non peccat contra spem, dum spes illa remissionis tantum concomitanter se habet ad peccatum, sed non efficitur illi motivum sive ratio peccandi. Idem dicendum de eo, qui peccat sub spe veniæ. Tunc autem judicandus est aliquis contra spem peccare, quando spei facilitas de venia obtinenda fieret illi ratio, seu motivum ad peccandum

influens. Secus vero dicendum, si ille peccaret ex passione, sperando concomitanter peccatum illud postea simul sibi remitti. Qui autem augeret peccata, prætextu quia Deus tam facile ignoscit decem quam quinque peccatis, peccat ex præsumptione, ut Tourn. t. 3. p. 250. v. Ratio.

TRACTATUS III.

DE PRÆCEPTO CARITATIS.

CAPUT I.

AN, QUANDO, ET QUOMODO OBLIGET PRÆCEPTUM CARITATIS DEI?

22. Quando Deus amandus? -- 23. Quando obligat præceptum caritatis? -- 24. Resolvuntur casus?

« —22. Caritas Dei est amor amicitiæ, quo Deo bene volu-
» mus, et omnia bona ipsi cupimus, ob summam et
» nitam ejus divinæ naturæ perfectionem. «

» Resp. 1. Præceptum caritatis Dei præcipit Deum
» super omnia amandum. Patet ex Scriptura. Ratio
» est, quia finis ultimus plus est diligendus, quam omnia
» media, quæ ad eum referuntur : non quidem intensive
» (etsi enim hoc etiam deceat, non tamen est in præcepto),
» sed appretiative, ita ut nullam creaturam pluris facias,
» quam Deum; velisque potius omnia perdere, quam
» Deum offendere; et sic illi male velle. S. Thom. 2. 2.
» quæst. 27. ar. 3. Azor. Sanch. Bec. 2. 2. c. 19.* (Vide
» dicenda t. 2. l. 6. n. 442. v. id clare.)*

» 23. — Resp. 2. Probabile est, præceptum caritatis
» Dei obligare. I. quando homo adeptus est, sufficientem
» cognitionem Dei infinite boni, a quo omnia sua bona ha-
» bet, et cui omnia debet. Ratio est, quia cum teneatur
» Deo ex filiali amore tota vita servire, id non videtur
» posse fieri, nisi eliciat actum amoris. * Hac de re vide
» propos. oppositam damnatam ab Alexand. VII. prop.
» 1.* Ita S. Thom. quæst. 89. art. 6. Navarr. Valent. etc.
» communiter (notat autem Con. disp. 24. d. 3. n. 50. non
» statim post talem notitiam peccare mortaliter, sed tan-
» tum, si differat notabiliter, v. gr. ultra annum) contra
» Palaum, qui dicit probabile esse, quod non obliget. Si

» scrupulus te angat, an præcepto huic satisfeceris, docet
» Escob. ex Petro Hurt. 2. 2. d. 172. s. 1. §. 24. quod, si
» positive non meministi te omisisse, tenere possis te satis-
» fecisse. Trull. tamen l. 1. c. 5. dist. 13. n. 9. monet
» expedire, ut se in confessione aliquando accuset sub du-
» bio, si forte præceptum istud violarit, vel alia præcepta
» affirmativa, de quibus non certo constet, quando obligent
» vel violentur. II. Quando est periculum labendi in odium
» Dei, nisi actum caritatis elicias. III. Quando quis tene-
» tur confiteri, v. gr. moriturus, aut celebraturus, cui
» confessarius deest. Ratio est, quia contritio includit ac-
» tum caritatis. IV. Si quis gravem tentationem præser-
» tim in articulo mortis, putet se aliter vincere non posse.
» Quibus aliqui addunt articulum mortis absolute, eo
» quod tunc securissima via eligenda sit. Vid. Laym. lib. 2..
» tom. 3. c. 2. Bonac. lib. 3. q. 4. part. 2. Hurt. 2. 2. dist.
» 174. sect. 6. §. 17 * (Et probabilissimum est, ut Sporer
» n. 45. et March. et Tourn. tom 5. p. 261. n. 2. cum An-
» toine, et communi)*. » *Ex dictis resolves.*

24. — « 1. Mortale est, si quis omittat dilectionem Dei
» tunc, quando præceptum obligat.

» 2. Mortaliter peccat etiam, si quis amet Deum amore
» appretiative seu æstimative minore, quam creaturas.

» 3. Peccat item contra caritatem Dei, si quis Deum non
» diligat principaliter propter se, tanquam finem ultimum
» omnium rerum; sed tantum propter aliud, v. gr. vitam
» æternam, vel ad evitandum infernum: quod esse mortale
» docet Sylvest. et Navar., quia scilicet Deus non diligere-
» tur appretiative super omnia, si aliud ab illo amaretur,
» ut finis principalis. Addo, *principalis*, quia (ut bene ait
» Tolet. l. 4. c. 9.) Deus propter retributionem vitæ æternæ
» amari potest, sed minus principaliter, ut scilicet vita æ-
» terna, vel alia Dei bona sint tantum causa movens, ut
» facilius, expeditius, et ferventius diligatur.

» 4. Mortale, et gravissimum omnium est, si quis Deum
» formaliter oderit odio inimicitiæ, seu malevolentiæ (amori
» amicitiæ opposito), v. gr. si optes Deum non esse, non
» habere scientiam, potentiam, etc. De his vid. Laym.
» Bon. ll. cc. Sanch. l. 2. c. 5. Reg. l. 27. »

Objectum materiale caritatis erga Deum primarium est

Deus, secundarium nos, et proximus; indirecte autem sunt omnia, quæ augent divinam gloriam. Objectum vero formale est Deus, quatenus est infinita bonitas, prout est aggregatio omnium perfectionum, sive infinita perfectio, ut ait Tourn... Sed Gonet censet objectum formale caritatis esse divinæ naturæ bonitatem, prout est radix cunctarum perfectionum, sed virtualiter distincta a perfectionibus. Boyvin autem dicit esse quamlibet perfectionem divinam, propter quam Deus diligitur. Cæterum ex communi sensu sapientum verus actus amoris est dicere: *Deus meus, quia es bonitas infinita, sive quia es infinite bonus, amo te super omnia.*

Hic dubitatur 1. an desiderium possidendi Deum sit objectum caritatis? Et dicimus affirmandum, quia caritas (ut supra dictum est) tendit in Deum tanquam ultimum finem, et ideo desiderium possidendi Dei, qui est ultimus quidem noster finis, est proprius actus caritatis, imo perfectior aliis, nam possessio Dei est caritas consummata. Hinc perfectum caritatis actum apostolus emisit, cum dixit: *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo.* Phil. 1. 23. Idque expresse docet S. Augustinus, scribens: *Caritatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum.* Nec obstat dicere, quod hoc modo objectum caritatis idem evaderet ac objectum spei, quod pariter est possessio Dei sperati. Recte enim respondet Habert tom. 3. de Spe cap. 2. quæst. 2. dicens, quod spes tendit in possessionem Dei uti bonum nostrum, sed caritas Deum possidere cupit propter ipsius Dei gloriam; dum (ut ait S. Bernardus) *cum homo Deum possidet, sui obliviscitur, et eum totis viribus diligit.*

Dubitatur 2. an sit caritatis actus, divinam diligere bonitatem, tanquam nobis convenientem, cum hic actus videatur potius esse amoris concupiscentiæ, quam amicitiæ? Bene respondent Jueninus, Habert, et Gotti, quod si in hujusmodi actu respicimus nostrum proprium bonum tanquam terminum, talis actus revera est amoris concupiscentiæ, qui ad spem tantum pertinet. Si vero respicimus bonum nostrum ut terminum gloriæ Dei, diligendo divinam bonitatem, tanquam nobis convenientem, eo quod ipsa nos adjuvat ad Dei voluntatem adimplendam, et con-

sequendum ultimum nostrum finem, qui est diligere Deum et propter quem Deus nos creavit, hic est verus actus caritatis : unde S. Augustinus aiebat : *Sic amare debes, ut ipsum* (Deum) *pro mercede desiderare non desinas, qui solus te satiet.* In psal. 134.

Diligere autem Deum propter beneficia, non est verus actus caritatis, sed gratitudinis, ut dicunt Habert et Croix lib. 2. n. 147. Nisi, ait Habert, spectentur beneficia uti communicationes bonitatis divinæ : tunc enim in iis amamus non utilitatem nostram, qui accipimus, sed bonitatem Dei, qui communicat.

Nota hic propos. damn. 10. ab Alex. VIII. *Intentio, qua quis detestatur malum, et prosequitur bonum, mere ut obtineat cœlestem gloriam, non est recta, nec Deo placens.* Tunc tamen (dicit Laym. de Caritate cap. 2.) quis in hoc peccaret, quando actuali intentione nollet amare Deum, nisi propter spem, aut timorem.

CAPUT II.

DE PRÆCEPTIS CARITATIS ERGA PROXIMUM.

« Caritas proximi præcipit : 1. Ordinem in eo diligendo. » 2. Dilectionem inimicorum. 3. Eleemosynam. 4. Correctionem fraternam. Deinde prohibet : 1. Odium proximi. » 2. Scandalum. 3. Ne injuria, bellum, aliudve grave » damnum, vel malum inferatur. De quo postremo agetur » in decalogo : de reliquis hic. »

DUBIUM I.

Quis ordo servandus inter personas, quæ diliguntur?

25. Qualis est ordo caritatis erga seipsum, et proximum? -- 26. An liceat aliquando se privare bonis spiritualibus? vel se exponere periculo peccandi ob caritatem? -- 27. Quando teneamur succurrere proximo?

25. — « Resp. 1. Ordine caritatis quisque tenetur post » Deum diligere. 1. Seipsum, secundum bona spiritualia. » 2. Proximum, quoad eadem bona. 3. Seipsum, quoad » bona corporalia. 4. Proximum, quoad eadem. 5.

» Denique seipsum, et deinde proximum quoad bona ex-
» terna. Ita Laym. l. 2. t. 3. cap. 3. ex S. Thom. commu-
» niter. »

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Peccat contra caritatem sui, qui salutem suam spi-
» ritualem, vel corporalem negligit: quod grave est, si fiat
» sine causa, et cum gravi damno, v. gr. mortis, vel gravis
» morbi : Trull. l. 2. c. 6. d. 1. »

26. — Nota, quod per se loquendo possit quis privare seipsum bonis spiritualibus non necessariis ad salutem ob bonum proximi spirituale, vel corporale, ut esset omittere ingredi religionem, ad alendos parentes suos, vel filios. Salm. de Præcepto caritatis cap. 6. n. 26. Sed vide dicenda lib. 4. n. 78.

Pariter licitum est ob salutem spiritualem proximi se exponere probabiliter periculo peccandi; quia periculum illud, quando adest gravis causa illud subeundi, non judicatur voluntarie suscipi. Ita Salm. d. lib. n. 27. cum Sanch. ex S. Basilio. Imo n. 18. cum Val. Azor. et communi dicunt ad hoc teneri, qui dubitat de suo periculo, dum periculum proximi e contrario est certum; nempe si infans certo sit moriturus sine baptismo, si tu non accedas, licet accedere non possis sine subversionis periculo. V. lib. 5. n. 63. et lib. 6. n. 453.

« 2. Nullius boni consequendi causa licet peccare, etiam
» venialiter : quia talis vellet sibi malum spirituale. Laym.
» ibid.

27. — » 3. Tenetur quisque proximo in extrema neces-
» sitate spirituali constituto succurrere, etiam cum certo
» vitæ periculo : dummodo sit æque certa spes illum ju-
» vandi, neque gravius inde malum immineat; v. gr. te-
» neris cum vitæ periculo baptizare, vel absolvere moritu-
» rum, si alius non adsit, qui faciat S. Augustinus lib. de
» Mend. S. Th. qu. 20. a. 5. Regin. c. 4.

» Dixi, *in extrema;* v. gr. qua certo putetur moriturus
» in mortali, quia in gravi tantum obligatur is, qui ex
» officio alienam salutem curat, ut parochus, cui ideo non
» licet fugere tempore pestis, nisi substituto æque idoneo.
» Valent. et Laym. loc. cit. »

Tenetur quidem quisque succurrere proximo in extrema necessitate spirituali, adhuc cum jactura suæ vitæ. Dummodo tria constent, 1. Ut sit æque spes juvandi, ut ait Bus. cum. Laym. 2. Ut proximus nullum alium habeat a quo sublevetur. 3. Ut proximus certo damnandus sit, nisi a te adjuvetur; ita ut (addit Malderus) tibi constet, proximum aliter non esse convertendum contritione, vel alia operatione divinæ gratiæ.

Hinc si proximus sit in necessitate tantum gravi, non teneris ei succurrere cum periculo vitæ, famæ, vel bonorum, nisi sis pastor, ut ait cum Busemb. Tourn. tom. 3. p. 283. vel nisi tuum damnum temporale esset leve, ut Salm. tract. 21. cap. 6. n. 34. Hinc dicunt Salm. ib. n. 32. cum Suar. Pal. Con. ex S. Th. 2. 2. q. 26. art. 5. ad 3. quod non teneris retrahere peccatores, cum tali periculo; nec ad Indos convertendos navigare; cum sint alii, qui hoc facere possunt, et alias fructus sit incertus; ut etiam notat Tamb. Bon. de Car. p. 4. n. 2. Pal. p. 9. n. 9. et Tourn. l. c. v. Dico 2.

Secus vero te teneri dicunt I. Salm. d. n. 32. si communitas aliqua esset in gravi necessitate spirituali; quia tunc grave damnum commune præcavendum est magis, quam tuum particulare. Hinc inferunt teneri cum periculo vitæ ministrare sacramenta populo, qui alias esset in periculo omittendi fidem; vel si tempore pestis populus sit omni sacerdote destitutus, ut Laym. de Car. c. 3. n. 3.

Dicunt II. teneri in gravi necessitate, qui ex officio debet subvenire, modo speret fructum. Hinc tenentur ex justitia pastores, scilicet episcopi, et parochi cum periculo vitæ ministrare ovibus sacramenta necessaria: ut baptismum, et pœnitentiam, non vero alia. Nec pastor potest tunc officium renuntiare (licet possit alios substituere cum justa licentia ordinarii, ut Laym. ex communi cum Valent. de Car. c. 3. n. 3. Pal. p. 9. n. 13.). Ita cum Bus. Salm. d. c. 6. n. 33. et 34. cum S. Th. Pal. etc. Et hoc certum esse dicit Croix. l. 2. n. 174. Ubi addit Suar. quod pastor tenetur etiam cum magno suo damno temporali procurare magnam utilitatem spiritualem subditi.

Quænam autem sit necessitas spiritualis extrema, et quænam gravis? Croix d. l. n. 175. cum Carden. Valent. etc.

dicit extremam esse, quando proximus est in proximo periculo damnationis, vel peccandi ex vehementia passionis : (sed melius dicunt Salm. n. 32. et Pal. d. n. 9. cum Bonac. neminem teneri cum periculo vitæ, aut bonorum extrahere alios a peccatis, a quibus possunt ipsi se liberare per seipsos, aut per pœnitentiam). Gravem autem esse, quando ex circumstantiis salus æterna ei difficilis redderetur.

An autem sit obligatio absolvendi moribundum cum periculo vitæ? Affirmandum, si is habituatus sit in peccatis, et sit adeo rudis, ut nesciat actum contritionis elicere. Ita Pal. p. 9. n. 6. Con. d. 13. dub. 7. n. 90. Nav. c. 24. n. 9. Salm. n. 31. Mazz. c. 2. §. 3. etc. Tempore autem pestis censeo cum Laym. ut supra, contra Pal. d. n. 6. in fin. teneri sacerdotes, deficientibus aliis, absolvere moribundos cum periculo vitæ, quia in tanta multitudine morientium nunquam deficient hujusmodi ignorantes.

Quæritur, an quis teneatur occidere nocentem pro tuenda vita innocentis? Affirmat Layman. de Car. d. c. 3. n. 5. ut probabilius cum Nav. Mol. etc.; nisi non possit occidere sine gravi incommodo. Sed verius negatur; ut infra de V. Præc. l. 3. n. 390.

« 4. Ordinarie non licet vitam suam postponere alienæ. » Addo, *ordinarie :* quia licet, si sit persona publica, a qua » multum pendet, ut etiam pro amico propter Deum di- » lecto. Less. l. 2. c. 9. d. 6. Laym. l. c. »

« Resp. 2. Quoad proximos, inter se servandus est hic » ordo : 1. Qui melior est, magis diligendus est, ea dilec- » tione, quam comitatur gaudium circa bona possessa, » item honor, cultus, et reverentia. Sic v. g. plus diligen- » dus est vir sanctus, quam parens improbus. Ratio; quia » est magis conjunctus cum præcipuo objecto caritatis, » quod est Deus. Item parentes magis quam filii, vel uxor, » magisque benefactores, quam ii, quibus benefacimus. » Laym. l. c. et comm. 2. Appretiative, et dilectione ea, » qua alteri optamus bonum nondum possessum, cum » beneficentia magis diligendi sunt, qui nobis sunt con- » junctiores quoad ea bona, quæ sunt debita tali conjun- » ctioni, et in quibus hæc fundatur. »

Unde resolves :

« 1. In bonis pertinentibus ad naturam, et vitam corpo-
» ralem conservandam, succurrendum est (extra necessi-
» tatem extremam); primo omnium uxori, quia est una
» caro cum viro. 2. Filiis * (*In æquali necessitate primo est*
» *succurrendum filiis, quam parentibus.* Salm. de IV. Præc.
» c. un. n. 21. cum S. Th. et communi). * 3. Parentibus,
» et quidem patri præ matre. 4. Fratribus, sororibus,
» deinde propinquis, domesticis, et familiaribus. Dixi *ex-*
» *tra extremam necessitatem;* quia in hac parentes, eo quod
» vitam dederint, præferendi sunt etiam uxori, et liberis.
» Laym ib. n. 5. et 6. * (Ita etiam Tourn. t. 3. p. 287. et
» probabilius, contra Salm. d. n. 21. *Nota hic, quod in*
» *extrema necessitate præferendi sint parentes creditoribus.*
» Salmant. n. 25. cum Cajetan. Soto, contra Nav. etc.).*

» 2. In rebus pertinentibus ad civilem communicationem
» præferendi sunt concives, in bellicis commilitones, in
» spiritualibus spirituales filii, patres, fratres. Bannez ta-
» men probabiliter docet, parentes carnales, etiam in spi-
» ritualibus, aliis omnibus præferendos : quia conjunctio
» carnalis est fundamentum aliarum conjunctionum. Vid.
» Laym. hic loc. cit. »

DUBIUM II.

De odio, et dilectione inimicorum.

28. An quisque teneatur inimico exhibere communia signa dilectionis? —29. An injuriam remittere? —30. An abominatio sit licita? An in confessione explicanda sit species mali proximo voliti? Et an aliquando liceat proximo velle malum?

28. — « Certum est, inimicos aliquo modo diligendos
» cum sint proximi, cum S. Th. 2. 2. qu. 25. art. 1.
» communiter omnes. Sed quæritur de modo, et an pos-
» sint odio haberi. »

« Resp. 1. Quilibet homo, saltem privatus, tenetur
» proximo etiam inimico, communia dilectionis signa,
» et beneficia exhibere ex præcepto, specialia vero ex con-
» silio tantum, nisi aliunde ratio obligationis accedat.
» Ita comm. cum Laym. c. 4. ex S. Th. l. c. q. 25. a. 8.

» et 9. Dixi. 1. *communia*, qualia secundum Caj. v. Odium, » sunt quæ christiano debentur a quovis christiano in com- » muni, concivi a concive, cognato a cognato. Ratio autem » est, quia ista negare est vindicare injuriam, quod non » licet privato. Dixi 2. *nisi aliunde accedat ratio obligatio-* » *nis*, qualis esset, v. gr. 1. Timor scandali ex omissione. » 2. Spes salutis inimici, vid. Azor. tom. 2. lib. 11. cap. 3. » 3. Necessitas temporalis, vel spiritualis. 4. Culpæ depre- » catio, et exhibitio specialium signorum amoris. Ratio » est, quia his casibus neglectus specialium signorum » esset exterior odii declaratio. Laym. l. c. »

Unde resolves casus sequentes :

« 1. Per se loquendo nemo tenetur ad inimicum dili- » gendum positivo, et peculiari actu, neque ad eum salu- » tandum, alloquendum, ægrotum invisendum, mœstum » consolandum, hospitio excipiendum, vel familiariter » cum eo agendum, etc., quia hæc sunt signa specialia » amoris. Fill. tractat. 28. c. 1. Dico, *per se*, quia, si » omissio scandalosa esset, aut per aliquid horum posses » sine tuo incommodo inimicum tibi, et Deo reconciliare, » id omittere esset grave : uti etiam, si inæqualis persona » soleret aliam salutando prævenire, v. gr. subditus præla- » tum. Laym. loc. cit. * (*Sic etiam, si prius consueveras* » *inimico peculiaria signa exhibere, ut Tourn. t.* 3. *p.* 261. » *n.* 5. *cum Suar. Bon, etc. ad hoc tamen non teneris cum* » *gravi tuo incommodo, modo scandalum amoveas.*) *

« 2. Non licet inimicum excludere a communibus ora- » tionibus, v. gr. oratione dominica, quæ pro commu- » nitate instituitur, nec a communibus eleemosynis, » resalutatione, responsione, expositarum mercium ven- » ditione ; quia hæc sunt communia dilectionis signa, » ideoque contra hæc facere, v. gr. cognatos omnes invi- » tare, obvios omnes ex vicinia, vel collegio ex consue- » tudine salutare, solo inimico excluso, est ex genere suo, » et regulariter mortale, S. Th. Nav. Laym. ll. cc. Ad- » do 1. *ex genere suo*, quia si levitas materiæ, aut causa » rationabilis, excuset, v. g. si pater, vel superior filio, » vel subdito ob correctiouem ea subtrahat ad tempus, » leve vel nullum erit : quia habet jus puniendi. Addo 2.

» *regulariter :* quia, si persona multo major inferiorem non
» resalutet, v. gr. nobilis rusticum, pater filium, non
» videtur mortale, ut notat Sa, verb. Caritas. Bon. d. 3.
» qu. 4. p. 3. V. Azor. 3. p. l. 11. c. 2. 13.* (Notat autem
» Tourn. t. 3. p. 266. *Tertio, quod si nolis cum inimico*
» *conversari, quia non aliud quam malum ab eo expectare*
» *possis; vel quia (ut ait S. Bern. Sen.) probabiliter times ex*
» *hoc pejus evenire, tunc abstinendum ab illis amicitiæ signis,*
» *modo interius diligas, et apud alios scandalum repa-*
» *res.)* * »

Quæritur, an tenearis salutare inimicum? Resp. negative, regulariter loquendo, quia per se omissio salutationis non est signum odii, nisi antea solebas eum salutare : vel nisi ex circumstantiis colligatur ex odio te non salutare : vel ille sit tunc superior ; vel nisi occurrentibus pluribus, inter quos est ille, reliquos, eo excepto, salutes. Ita Palaus de Car. p. 6. n. 5. cum Val. et Con. Sal. tr. 21. c. 6. n. 21. Mazz. de Car. c. 21. §. 2. q. 3. Bon. de Car. d. 2. q. 2. Tamb. de Car. c. 1. n. 11. Spor. de I. Præc. n. 29. Vel etiam (addendum) si sine magno incommodo salutando inimicum posses eum ab odio et culpa gravi liberare : ad hoc enim bene videtur caritas te obstringere, ut recte ait Tour. t. 3. p. 267. n. 4. Omnino autem teneris eum resalutare, quia alias censeris inimicum contemnere, et in hostilitate velle perseverare, ut communiter cum AA. cit. docetur. Excipe, nisi esses prælatus, parens, vel judex, vel nisi hoc facias non ex odio, sed justo dolore acceptæ injuriæ, ut Spor. Mazz. et Hurt. ap. Tamb. ll. cc. Modo (ut bene advertunt Ronc. et Mazz. cum Tamb.) ex brevi tempore injuriam acceperis. Religiosus autem, qui renueret per notabile tempus, puta post hebdomadam, colloqui cum inimico, merito dicit Spor. n. 34. non esse absolvendum.

29. — « 3. Et si quivis teneatur inimico veniam legitime
» petenti non tantum interius remittere, sed etiam externa
» remissionis signa ostendere; negat tamen Trul. l. 15. c. 5.
» d. 5. ex Azor, et Fill. teneri statim postquam offensio illa
» illata sit, eo quod sit res violenta, et supra fragilitatem
» humanam : * (Ita etiam probabiliter Spor. de I. Præc.
» c. 6. n. 44. cum Tamb. ex comm., *quia videtur supra*

» *humanam fragilitatem læsum cogere statim ad reconciliatio-*
» *nem faciendam, nondum sedata perturbatione. Unde expectan-*
» *dum tempus opportunum ; et interea sufficiet, quod offensus*
» *deponat odium.*)* Non tenetur autem remittere satisfactio-
» nem pro damno si ab eo sit læsus : imo nec eam accepta-
» re, si offerat, sed etiam juridice post compensationem
» petere, dummodo in utroque casu deponatur odium,
» ut docent Valent. Nav. Laym. l. 2. t. 3. c. 4. Quod si
» tamen pœna sit valde gravis, v. gr. capitis, mutilatio-
» nis, neque læso ex ea commodum proveniat, non
» videtur ea, deprecante altero, sine peccato vindictæ
» posse expeti. Similiter si satisfaciat quantum potest, ad
» id, quod non potest, eum urgere videtur contra carita-
» tem, ut docet Syl. et Fill. t. 28. c. 11. qu. 9. »

Licet quis teneatur inimico injuriam remittere, dicunt tamen Salm. tract. 21. c. 6. n. 18. quod nemo teneatur vindictam publicam condonare, cum pœna cedat in bonum reipublicæ. Sed ibi fatetur Bannez cum Busemb. ut supra, difficile esse tunc non uti livore vindictæ, si pœna sit capitis, vel mutilationis : et hoc dicendum est de quacumque pœna gravi, quia difficile est, ut offensus diligat vindictam publicam propter amorem communis boni disjuncte ab amore propriæ vindictæ, ut bene advertunt Laym. de Caritate c 4. assert. 3. Spor. de I. Præc. c. 6. n. 20. Viva de Car. art. 5. n. 3. et Ronc. tr. 6. c. 2. q. 2. Hinc adhæreo Antoin. de Virt. The. cap. 2. qu. 3. quod practice loquendo nunquam liceat expetere *punitionem inimici, etsi justam, et legitima auctoritate faciendam.* Cæterum ait Tour. t. 3. p. 269. cum Habert, bene posse aliquem prosequi coram judice satisfactionem injuriarum, si alias tota sua familia infamiam sit passura. Item D. Th. 2. 2. qu. 108. art. 1. dicit vindicationem posse aliquando esse licitam, nempe si sumatur *ad emendationem peccantis, vel ad cohibitionem ejus, et quietem aliorum.* Addit : *et ad justitiæ conservationem :* sed hoc ultimum (ut dictum est) magis speculative, quam pratice verum est, vel saltem rarissime.

30. — « Resp. 2. Etsi odium inimicitiæ, sive personæ
» secundum se, et bonorum, quæ in se habet, volendo
» scilicet illi malum, ut sic, sive quatenus illi malum est,

» ex genere suo sit mortale; odium tamen abominationis,
» sive qualitatis, quo non hominem, sed ejus malitiam,
» vel saltem personam tantum quatenus malam, vel nobis
» noxiam aversamur, sæpe licitum est, ut docet Kon.
» a. 29. dist. 3. et communiter.

Unde resolves sequentes casus:

« 1. In confessione satis esse, si dicas, te grave malum
» voluisse proximo: neque opus esse explicare speciem
» mali, v. gr. mortem, infamiam, etc. quod omnia compre-
» hendantur sub una ratione mali. Caj. Bon. Turr. Trull.
» lib. 1. cap. 5. docent probabiliter: sed contrarium
« probabilius docent Suar. et Palaus t. 6. dist. 4. p. 1.
» *(*Prima autem sententia neque probabilis est, si quis efficaciter*
» *proponat aliquod speciale malum alicui inferre, tunc enim om-*
» *nino explicanda est species mali, quia tunc illud pravum*
» *propositum sumit speciem ab opere externo, sive damno in-*
» *tento.* Vid. dicenda lib. 5. n. 5. qu. 5.)*

» 2. Licet proximo velle malum aliquod, v. gr. temporale
» (dummodo non sit justo gravius), quatenus id illi bo-
» num est, v. gr. morbum, vel adversitatem, ut a peccatis
» emendetur. Bon. d. 3. qu. 4. part. ult. §. 1. ex multis.
» Cavendum tamen est, ne fiat ex vindicta, ex qua si psal-
» mum 108. super inimicum tuum legas, peccas mortali-
» ter. Generatim vero, ob bonum spirituale, proprium,
» vel alienum, licet mala pœnæ inefficaci affectu alii velle:
» quia, cum in hoc affectu bonum spirituale præferatur
» temporali; non est inordinatus. V. Less. l. 2. c. 47.
» *(Vide dicenda lib. 5. n. 21.).*

» Sic licet, v. gr. mortem optare hæresiarchæ, vel pu-
» blicæ pacis turbatori, ob bonum commune, et multorum,
» juxta illud Galat. 5. *Utinam abscindantur.* Item tristari
» de eo quod dignitates conferantur indignis, vel de sani-
» tate ejus, qui ex illa sumit occasionem peccandi. Item
» mortem, egestatem, aut morbum alicujus desiderare,
» ut cesset a peccatis, et vitam in melius mutet. Eadem
» ex causa Bon. Azor. et Palaus tr. 6. p. 1. n. 11. excusant
» a peccato matrem, quæ mortem filiarum exoptat, quod
» ob deformitatem vel inopiam commode, et honeste eas
« nuptui tradere non possit. * (Sed hoc minime admitten-

» dum, ut recte dicunt Salm. de Pecc. tr. 20. cap. 13
» n. 46. Roncag. tr. 2. c. 3.)* Etsi vero sibi ipsi optare
» mortem Nav. et cæteri dicant esse mortale, ad evitanda
» tamen gravia mala, v. gr. afflictionem internam, id licere
» volunt Sanch. Sotus, Gran. Dian. p. 5. t. 14. r. 92.
» *(*Ita etiam recte admittit Viva sup. prop.* 14. *Innoc. XI. n.* 3.
» *Si quis vitam experiatur morte amariorem*, ex Eccl. 30.
» ubi: Melior est mors, quam vita amara. *Sic enim Elias*
» 3. Reg. 9. petivit animæ suæ, ut moreretur, ad evitandas
» Jezabelis insidias.)* Ita et Trull. l. 1. dist. 2. n. 11. ex-
» cusat feminam, quæ sibi, vel alteri mortem optat ad
» vitandam gravem infirmitatem, mendicitatem, vitam
» acerbam, etc., vel alia similia mala a marito, v. g. infli-
» genda. Mulierculæ tamen ob minimas molestias mor-
» tem optantes Diana l. c. mortalis damnat, nisi (ut ple-
» rumque fit) excuset defectus advertentiæ, et deliberationis
» *(*Et non est improbabile cum Potestate de I. Præc. n.* 298).*.

» 3. Privatus, qui aversus ab alio fugit illum, si id fa-
» ciat ut eum suo colloquio, et solatio privet, atque ita
» contristet, et male, illi sit est odium inimicitæ, et
» peccatum; si vero nihil mali optando tantum fugias, quia
» tuæ naturæ est difformis, vel tibi solet esse molestus, est
» odium aversionis, et peccatum, si sit sine ratione: quale
» non erit, si sit persona valde aspera, modo absit con-
» temptus, scandalum, et vindictæ cupiditas. Vid. Bon.
» l. cit. »

Nota hic tres propos. damnat. ab Innoc. XI.

Propos. 13. *Si cum debita moderatione facias, potest absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu appetere, et desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.*

Propos. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.*

Propos. 15. *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.*

DUBIUM III.

De Præcepto eleemosynæ, seu misericordiæ corporalis?

31. An teneamur dare eleemosynam ex bonis vitæ, aut statui necessariis? --32. An succurrere pauperibus in necessitatibus communibus? — 33. An possimus facere eleemosynam de bonis alienis?

31. — « Suppono 1. Hujus præcepti obligationem nasci » ex duplici capite. 1. Ex necessitate proximi egentis. 2. Ex » persona possidentis bona vel necessaria, vel superflua.

» Suppono 2. Duplicem dari necessitatem proximi. I. Dicitur *extrema,* ex qua egenti imminet periculum vitæ, vel » etiam gravis et diuturni morbi, secundum Diana p. 6. » tr. 8. r. 1. II. *Gravis*, ex qua imminet periculum gravis » mali, ut captivitatis, infamiæ, gravis jacturæ bonorum, » vel status, unde fiat, ut difficulter se possit sustentare; » v. gr. si non possit vivere secundum suum statum, vel si » nobilis cogitur alteri famulari, vel artifex, aut vir ho- » nestus mendicare. III. Dicitur *communis*, qua laborant » mendici triviales. Laym. lib. 2. tract. 3. c. 6.

» Suppono 3. Bona necessaria, et superflua dici, vel re- » spectu vitæ, sive naturæ, vel respectu status, vel decentis » conditionis personæ, quo modo sæculares raro putant se » habere superflua, ut docet Laym. et Nav. c. 24. Nam » quæ sunt necessaria ad alendos liberos, famulos, hone- » stas donationes, convivia, hospitum tractationem (qualia » tamen non sunt quæ ad quemcumque fastum, et pompam » quisque sibi requirit), spectatis etiam communibus even- » tibus, hæredibus, necessitate futura etc. non sunt super- » flua.* (Nota hic prop. damn. 12. ab Inn. XI. quæ dice- » bat: *Vix in sæcularibus invenies, etiam in regibus, super- » fluum statui. Et ita, vix aliquis tenetur ad eleemosynam, » quando tenetur tantum ex superfluo statui.*)* »

« Resp. 1. Nemo tenetur dare eleemosynam ex bonis » sibi ad vitam necessariis, etsi pauper esset persona talis, » ex qua penderet salus reipub. Est communis. Et ratio » patet ex ordine caritatis.

» Resp. 2. Probabile est, ex superfluis naturæ, et statui » teneri aliquem, etiam in gravi necessitate, succurrere pro- » ximo, si probabiliter putet alium non subventurum;

» idque, ut Azor. t. 2. lib. 12. cap. 7. Sylv. et Fumus
» volunt, sub mortali, contra Medin. qui vult esse tantum
» consilii. Ratio est, quia, cum in Scriptura frequenter
» damnentur homines ob neglecta opera misericordiæ, hæc
» non sunt restringenda ad extremam, et rarám necessi-
» tatem. Vide Laym. l. c. * (Et hoc tenendum cum Viva
» in d. prop. 12. n. 8. et Bonac. tract. 6. cap. 3. quæst. 2.
» cum Suar. Pal. ac Azor. et Salm. tr. 21. cap. 7. n. 12.
» cum comm. ex D. Thom. 2. 2. qu. 32. art. 5. ad 3. Et
» videtur clare inferri ex præfata prop. 12. Notat tamen
» Viva (et id. dicit Tourn. t. 3. p. 296. in fin. cum Sylvio)
» *quod neque in gravi, neque in extrema necessitate pauperibus*
» *teneatur dives magnam pecuniam erogare, cum hæc sint me-*
» *dia valde difficilia, et fere moraliter impossibilia. Tenetur vero*
» *beneficiarius, nisi reliquum velit aliis operibus applicare*)*.»

« Resp. 3. Proximo in extrema necessitate teneris suc-
» currere ordinarie ex bonis etiam aliquo modo ad statum
» necessariis. Suar. Laym. ex communi. Satisfacis tamen
» probabiliter, si des cum onere restituendi, quando erit
» ditior. Vasq. etc. contra Suar. Kon. etc. Vid. Dian. p.
» 5. t. 9. r. 5.

« Addo *ordinarie :* quia, si majus damnum æstimaretur,
» te excidere tuo statu, quam mors pauperis, non teneris.
» Azor. l. c.

» Resp. 4. Probabile est, quod proximo in gravi neces-
» sitate constituto quisque teneatur subvenire cum modico
» detrimento proprii status : quia parvo suo incommodo
» tenetur magnum incommodum proximi impedire. Laym.
» l. c. S. Thom. Bonac. dist. 3. q. 4. p. 6. »

Ex dictis collige :

« 1. Homines privati non tenentur inquirere pauperes.
» Vasq. etc.; si tamen dubitent de extrema alicujus indi-
» gentia, tenentur inquirere veritatem. Sanch. Dian. p. 5.
» t. 6. r. 39.

» 2. Nemo tenetur magnam vim pecuniæ dare pauperi,
» ad pretiosissimam medicinam emendam vitæ servandæ
» necessariam, vel ad redimendum a periculo mortis, Sa,
» et Kon. disp. 27. dub. 135. Et ratio patet ex dictis.

» 3. Si proximus tantum egeat usu rei, satis est illam

» commodare, v. gr. si ab hostibus spoliato vestem commo-
» des, vel vulnerato equum, donec domum revertatur.
» Laym. Bonac. ll. cc. *(cum Tournely p. 297.) * »

32. — « Resp. 5. In communibus pauperum necessita-
» tibus tenetur aliquando dare eleemosynam, qui habet
» bona naturæ, et statui superflua. Ita communiter S.
» Thom. Suar. Bellar. contra Nav. et Vasq. qui negant te-
» neri. Ratio est, tum quia quisque tenetur diligere pro-
» ximum, sicut seipsum : tum quia alioquin pauperes isti
» inciderent in necessitatem gravem. Videtur tamen hæc
» obligatio tantum esse sub veniali, ut recte Medina : id-
» que, si nulla sit justa causa negandi : alias sub nulle. Vide
» Laym. Bonac. loc. cit. »

Quæritur, an in communibus pauperum necessitatibus sit obligatio gravis dandi eleemosynam ex superfluis statui? *Prima sententia* negat, et hanc tenet S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 24. §. ult. ubi loquendo de divite obstricto ad eleemosynam, de eo tantum loquitur qui *de superfluo utriusque necessitatis, naturæ scil. et personæ, non subvenit magnas necessitates patientibus, etsi non extremas;* item Laym. tr. 2. cap. 6. num. 5. cum Alensi, Major. et Gabr. Dian. p. 2. tract. 15. r. 32. cum Turrian. Abbat. Fernand. Victorell. Vasq. et Medina, item Sotus et Sylv. apud Croix lib. 2. num. 202. Item Covarr. P. Nav. et Malder. apud Bonac. t. 2. d. 3. q. 4. p. 6. n. 7. qui n. 8. probabilem putat cum Cardenas apud Croix num. 203. Ratio, quia communiter obligatio eleemosynæ non oritur ex superfluitate bonorum, sed ex urgenti proximi necessitate; alias non liceret divitibus de superfluis donationes aliis elargiri; saltem (ut Laym.) cum pauperum communis miseria soleat esse levis, et tolerabilis, non videtur culpa gravis auxilium eis denegare. *Secunda* vero sententia communior, cui adhæreo, affirmat; et hanc tenent Palaus tract. 6. d. 2. pag. 2. num. 15. Holzm. tr. 1. §. 4. num. 177. Viva in prop. 12. Innoc. XI. num. 3. Contin. Tour. t. 3. p. 295. v. prob. 3. Sanch. Cons. lib. 1. cap. 5. dub. 6. num. 37. cum Arag. Led. Bann. Abul. etc. Salm. tr. 21. c. 7. n. 17., cum Cajet. Tap. et Prado, ex d. Thom. 2. 2. q. 32. art. 5. ubi : *Sic ergo dare eleemosynam de superfluo est in præcepto, et dare eleemosynam ei qui est in extrema necessitate.* Prob. 1. ex

Luca cap. 11. v. 41. *Quod superest date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.* Prob. 2. ratione, tum quia divisio rerum, communi gentium consensu facta, nequit esse in præjudicium pauperum; tum quia, si divites absolutam non haberent obligationem subveniendi communiter mendicis, possent isti ab omnibus in sua necessitate derelinqui. Et hic notandum id quod dicit Navar. c. 24. n. 6. cum Cajet. scilicet pertinere ad decentem statum conservandum omnia quæ requiruntur, non solum ad filios, et famulos, et hospites substentandos, sed etiam ad honestas donationes, convivia, et moderatas magnificentias exhibendas; et sic respondetur rationi primæ sententiæ: additque Navar. ib. cum eod. Cajet. et Sylvest. ex D. Th, quod necessarium ad decentiam status non consistit in individuo, sed habet latitudinem, et eo majorem quo status est major.

Dicunt autem probabiliter Viva l. c. num. 11. Mazzot. tom. 1. pag. 441. quæst. 1. Roncagl. de Carit. cap. 3. Reg. in praxi num. 2. Salmant. n. 18. cum Lorca, et Tambur. Dec. lib. 5. cap. 1. §. 1. num. 17. cum aliis, non esse obligationem omne superfluum hujusmodi pauperibus elargiri; hoc enim præceptum non obligat singulos in solidum, sed communiter omnes divites, ex quibus, si singuli aliquid largiantur, satis subvenitur his communibus necessitatibus. Unde sic scribit Sylvius: *Tenetur dives dare, nec omnibus pauperibus occurrentibus, nec totum superfluum, sed non ita modicum pro quantitate suæ substantiæ, ut si alii divites sic facerent, pauperibus deesset subsidium.* Huic consentit Sanch. l. c. n. 38. cum Ledesma, dicens quod habens superflua statui non tenetur omnia pauperibus erogare, sed aliquando et modo morali, ita ut satisfaciat suæ obligationi dives qui habet curam pauperum, aliquando illis subveniendo, unde concludit, illum peccare mortaliter qui statuit nullam dare eleemosynam in communibus necessitatibus, vel qui in hoc est notabiliter negligens. Idem etiam sentit Laym. l. c. ubi licet hanc obligationem dicat non esse sub gravi, addit tamen in malo statu versari divitem, qui omnes mendicos a se inhumaniter repelleret. Verum subdit quod confessarius non facile tali diviti absolutionem negare debet, cum de hac ob-

ligatione, qualis sit, doctores non consentiant. Cæterum Viva, Tambur. Mazzot. et Roncagl. cum communiori l. c. censent satisfacere probabiliter divites, erogando in pauperes communes quinquagesimam partem suorum redituum, sive duos aureos ex centum, sed non in eadem proportione, si divitiæ multum excedant. Ecclesiastici vero tenentur erogare de reditibus beneficiorum quidquid superest eorum sustentationi; sufficit tamen episcopis dare pauperibus quartam partem, aliis vero beneficiatis simplicibus quintam vel sextam, ut dicunt Viva n. 11. et Ronc. l. c. Modo alia applicent in alios pios usus. Sed melius, vide dicenda lib. 3. num. 491. quæst. 1.

Unde resolvuntur casus sequentes :

« 1. Pauperibus trivialibus, etsi ex nuditate, morbo, etc. » videantur ostendere signa extremæ necessitatis, raro » quis tenetur ex præcepto subvenire, etiam de super- » fluis : tum quia fere semper ad movendos spectatores ista » necessitas exageratur, tum quia ab aliis juvandi præsu- » muntur. Mald. Wiggers, Dian. p. 5. tom. 8. r. 17.

» 2. Si quis dives, et abundans diu neget omnes elee- » mosynas, cum proposito dandi meliore, et commodiore » loco, ac tempore, vel egentioribus, vel in alium pium » usum convertendi, is non peccat, cum habeat justam » causam negandi; si vero talis sine rationabili causa om- » nes a se pauperes inhumaniter repellat, eum dicit Laym. » loc. cit. versari in malo statu.

» 3. Nulli omnino, quantumvis diviti, omnes pauperes » sine eleemosyna repellenti, facile neganda est absolutio, » tum ob dubium et dissensum DD. de hac obligatione; » tum quia vix reperitur, qui causam saltem apparentem » non prætendat, si superflua se habere fateatur, Laym. » ibid.

» 4. Etsi dicta de eleemosyna danda intelligantur re- » spectu omnium egentium, etiam peccatorum infidelium, » et inimicorum; damnandi tamen non sunt magistratus » excludentes à suis civitatibus, justa de causa, pauperes » peregrinos. Laym. ib. Trullench. l. 1. c. 5. d. 10.

» 5. Religiosis æque, ac aliis pauperibus debentur elee- » mosynæ, quia eorum paupertas, et necessitas est vera,

» et justa, tametsi voluntarie contracta, cum voluntas, et
» causa fuerit rationabilis, et grata Deo. Lorc. Diana p. 5.
» t. 8. r. 18. Aliud est de iis, qui sponte sua culpabiliter
» sunt pauperes, ut vagabundi. Ibid. r. 19. »

33 — « Resp. 6. Eleemosyna tantum facienda est ex
» bonis propriis, et quorum quis liberam habet admini-
» strationem. Potest tamen fieri ex alienis, quando proxi-
» mus est in extrema, vel quasi extrema necessitate, et
» aliunde ei succuri non potest : tunc enim omnia sunt
» communia. * (*Si vero potuisses rem largiri tuam, et de-
» deris alienam, videtur quod tenearis ad restitutionem; quia
» non poteras determinare alienam, cum tibi propria suppe-
» tebat.* Ita Croix l. 3. p. 2. n. 344. cum Sporer, *quia eo
» casu præceptum eleemosynæ te obstringebat ad subvenien-
» dum de tuis*). * In communi vero necessitate, licet tan-
» tum cum consensu domini tacito, vel expresso. Vide
» S. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. Reg. n. 286. Fill. Laym.
» Bon. loc. cit. num. 11. Less. l. 2. c. 12. »

Unde resolves :

« 1. Non licet dare eleemosynam ex bonis obnoxiis re-
» stitutioni, v. g. furto ablatis : licet tamen ex acquisitis per
» opus illicitum (sed non cum injustitia), verb. gr. ex
» lucro meretricum. Ratio est, quia hæc sunt propria;
» priora non : Bon. ibid.

» Pueris, filiisfamilias, servis, ancillis, uxoribus non
» licet dare eleemosynam, nisi tenuem, in qua parentum,
» dominorum, et maritorum voluntas præsumitur. Parti-
» culares vero casus, in quibus uxor dare potest, vid. suo
» loco præcept. 4. et 6. cap. 1. d. 4. v. Bon. disp. 4. q. 4.
» p. 6. Dian. p. 5. t. 8. r. 25. ubi ex Hurt. notat, si pater
» nullas det eleemosynas, posse pro eo dare filium.
» * (Circa uxores vide l. 3. n. 540.) *

» Tutores, et curatores, qui habent curam bonorum
» alienorum, possunt facere modicas eleemosynas ex bonis,
» quæ administrant, quales nimirum ipsi facere deberent,
» quorum sunt. Vasq. Azor. Conc. Dian. pag. 5. tom. 8.
» r. 35. »

DUBIUM IV.

De misericordia spirituali, seu præcepto correptionis fraternæ.

34. Ob quale peccatum proximi teneamur ad correptionem? — 35. An ob peccatum leve? — 36. An ob peccatum factum ex ignorantia? — 37. Quid, si correptio omittatur ob timorem? — 38. An in dubio teneamur corripere? — 39. An quando abest periculum relapsus? Vel si adsit alius idoneus? Vel non sit spes fructus? Vel si exspectetur occasio? — 40. Qui teneantur corrigere? — 41. Quinam ordo servandus in correptione? — 42. Resolutio plurium casuum.

34. — « Correptio fraterna est admonitio, qua quis proximum conatur revocare a peccato. De qua certum est, præceptam esse jure tum naturali, quo membra unius corporis se mutuo juvare tenentur, tum divino positivo, Matth. 18. v. 15. *Si peccaverit in te frater tuus... corripe eum.* Bec. 2. 2. c. 21. Laym. cap. 7. Fill. Bon. p. 7. Quæritur autem, quæ sit ejus materia? Et quos, et quomodo obliget?

» Respondetur 1. Omne mortale peccatum proximi per se est sufficiens materia, ut hoc præceptum obliget sub mortali. Ita communiter. Et ratio est, quia, cum vitam spiritualem tollat, sufficientem necessitatem correptionis inducit. Dixi 1. *omne mortale;* quia, etsi etiam veniale sit materia correptionis, non tamen graviter obligans, nec nisi facillime possis. »

35. — Hinc dicit Laym. peccati venialis correptionem rarius esse præceptam; excipitur, nisi esset prælatus religionis, qui aliquando tenetur sub gravi corrigere leves subditorum culpas, ex quibus incipiat minui vigor disciplinæ cum magno religionis detrimento. Ita Tourn. t. 3. p. 315. vers. Hæc, Laym. de Carit. c. 7. n 3. cum Bus. infra n. 40. Et vide l. 4. n. 13.

36. — Quæritur hic, an sit obligatio corrigendi peccata facta ex ignorantia invincibili? Respondetur distinguendo, si peccata sint contra jus naturæ, correptio fieri debet: quia tunc illa sunt intrinsece mala, ut commune est apud Croix, l. 2. n. 214. Et idem dicit Oviedo cum communi de ignorantia juris divini. Nisi tamen desperetur fructus, aut timeatur, quod mala ex materialibus fiant formalia, ut communiter dicunt Salm. tract. 21. cap. 7. n. 53. et Roncag. de Car. c. 3. q. 4. cum aliis. Si vero sint contra jus positi-

vum tantum, probabile est privatis non esse obligationem, saltem non sub gravi, corrigendi; secus autem prælatis, parentibus, confessariis, magistris; quia ipsis specialiter incumbit docere subditos. Ita Salm. d. n. 53. cum Bann. Ledesm. Item Bonac. de Car. q. 4. p. 7. n. 11. Nav. n. 24. n. 12. Viva de IV. Præc. qu. 11. art. 6. n. 11. Pal. de Car. d. 3. p. 4. num. 2. Ratio, tum quia proximus non est in peccato, quo deficiente, non urget præceptum correctionis: tum quia ille nil agit intrinsece malum. Sed probabilius et communius Pal. n. 3. Con. d. 28. q. 4. n. 38. Sanch. de Matr. l. 2. d. 38. n. 5. Mazz. de Car. c. 2. §. 6. Tourn. t. 3. p. 318. et Croix, l. 2. n. 214. cum Burgh. et alii docent omnes teneri ad correptionem, quia illa transgressio, licet materialis, et non intrinsece mala, attamen posita lege, adhuc est mala: et ideo per correptionem tenemur eam impedire.

37. — « Dixi 2. *per se*, quia si quis ob timorem, verecundiam, pusillanimitatem putet se non ita stricte obligatum, vel minus esse idoneum ad corripiendum, videtur »tantum peccare venialiter. Vid. S. Th. 2. 2. q. 32. art. 2. » et cæteros supra cit. »

Nota hic doctrinam S. Th. 2. 2. q. 33. art. 2. ad 3. ubi ita docet: *Hujusmodi omissio est peccatum veniale, quando timor, et cupiditas tardiorem faciunt hominem ad corrigenda delicta fratris: non tamen ita, quod si ei constaret, quod fratrem posset a peccato retrahere, propter timorem, vel cupiditatem omitteret, quibus in animo suo præponit caritatem fraternam. Et hoc modo quandoque viri sancti negligunt corrigere delinquentes.*

38. — « Resp. 2. Præceptum hoc obligat occurrentibus » his circumstantiis: I. Si certo tibi constet de peccato » proximi, * (vel de proximo periculo peccandi, ut Tourn. » p. 318. concl. 2.) *, indagare enim tenetur solus supe- » rior, * (ut etiam Tournely p. 314.) * »

Ita ut, si non constaret de peccato proximi, nempe si notitia de peccato illius nobis perveniret tantum per auditum, aut per alia signa dubia, non tenemur corripere. Salmant. tract. 21. c. 7. n. 52. cum Sanch. Dian. etc. Nisi suspicio sit de homicidio, vel de damno communi, vel nisi quis esset prælatus, qui in dubio debet corripere, cum is

ex officio teneatur peccata subditorum inquirere : licet potius tunc expediat, ut correptionem faciat in communi, ut Salmanticenses cum aliis d. num. 52. cum. Busemb.

39. — « II. Si probabile sit, eum se non emendasse, nec » emendaturum, vel relapsurum : quia eleemosyna egenti » tantum danda est. »

Quæritur, utrum, quando abest periculum relapsus, sit obligatio corripiendi fratrem non emendatum? *Prima sententia* negat, eamque tenent apud Salm. tract. 21. cap. 7. n. 40. Sa, Abul. Pal. Regin. Com. Dian. Villal. etc. et valde probabilem vocant Laym. de Caritat. c. 7. n. 2. vers. Corripe, cum Sylvest. Turian. et Glossa in c. Si quis. 24. q. 1. Ratio istorum, quia neque ipse quidem peccator tenetur statim peccatum delere per pœnitentiam ; tanto minus igitur illum a peccato sublevare tenetur alter, cui incertus est emendationis fructus. Ideo ait Laym. præcipi in Ecclesiast. c. 29. *Corripe proximum, ne forte iteret.*

Secundam tamen sententiam contrariam merito probabiliorem putant Tourn. t. 3. pag. 315. concl. 2. et Salm. ibid. n. 50. cum Suar. Bon. Less. etc. Ratio, quia frater in peccato constitutus jam gravem patitur necessitatem, a qua teneris illum, si potes eripere; ideoque Christus Dominus præcepit : *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum.* Nec officit opposita ratio, nam bene per accidens aliquando potest esse obligatio major aliena, quam propria : v. g. potest quis ob amorem paupertatis non se eripere a gravi egestate, sed alter dives tenetur ei subvenire, si potest.

« III. Si alius æque idoneus non adsit qui correpturus » putetur. IV. Si sit spes fructus; quia desperato fine, » cessant media. * (*In æquali dubio, an correptio sit profu-* » *tura vel obfutura, omittendum esse dicunt Concina de* » *Eleem.* c. 3. n. 9. *et Tourn.* t. 3. p. 320. *cum Habert, et* » *Antoine. Recte autem limitat Tournely* 1. *Si corrigendus sit* » *in periculo mortis.* 2. *Si timeatur ex omissione inficiatio alio-* » *rum in fide, aut moribus. Et sic etiam, si correctio certius sit* » *profutura. Dicit autem idem Tournely* 3. *non esse obligatio-* » *nem corrigendi, si probabile sit quod reus per se resipiscat :* » ex D. Th. dict. quæst. 33. art. 2. ubi : Cadit sub præ- » cepto (*correctio*) secundum quod est necessaria ad istum

» finem. Item notat Tourn. p. 321. n. 2. et 4. cum Soto, » Bann. et Mald. *neminem teneri ad corrigendum in necessi-* » *tate gravi spirituali cum periculo notabilis damni honoris,* » *vel bonorum: nisi sit pastor, aut alius cui ex officio in-* » *cumbat alterius cura*). * V. Si sit bona occasio, locus, et » tempus opportunum, possisque sine tuo gravi damno » facere. Quod si horum aliquid desit, præceptum non » obligat. Unde patet ejus omissionem in privatis vel nul- » lam esse, vel levem culpam. Vide Bon. loc. cit. * (Sed » ita generice dictum, non placet.) * »

40 — « Resp. 3. Etsi hoc præceptum obliget omnes etiam » subditos, magis tamen prælatos. Ratio prioris est, quia » omnes sunt commembra, tenenturque sibi extrema officia » caritatis præstare. Ratio posterioris est, quia subditi ex » caritate, prælati vero etiam ex officio, et justitia tenen- » tur. Unde peccare possunt etiam graviter, veniales cul- » pas non impediendo, si vigor disciplinæ per hoc minua- » tur. * (Vide l. 4. n. 13.) * Eademque fere est ratio de » patrefamilias, præsertim erga liberos. Laym. l. c. n. 5. » Pall. Trull. l. 1. c. 5. d. 13. et 15. et cæteri. »

Strictius ergo tenentur ad correptionem episcopi, parochi, prælati, parentes, confessarii, domini, mariti, magistri, tutores, et curatores. Sed dubitatur, an hi teneantur ad corripiendum etiam cum gravi damno proprio? Quod ad episcopos, et parochos pertinet, non est dubitandum, quin ipsi tum ex officio, tum ex stipendio quod exigunt, teneantur ad subveniendum subditis, ac propterea ad eos corrigendos, adhuc cum periculo vitæ, in eorum necessitate, non solum extrema, sed etiam gravi, ut communiter docent D. T. 2. 2. q. 185. art 5. ubi: *Et ideo ubi subditorum salus exigit personæ pastoris præsentiam; non debet pastor personaliter suum gregem deserere.... neque etiam propter aliquod personale periculum imminens. Cum Bonus Pastor animam suam ponere teneatur pro ovibus suis.* Suar. d. 9. sect. 2. n. 4. Pal. tr. 6. d. 1. p. 9. n. 12. Bonac. d. 3. q. 4. p. 4. n. 5. Viva de IV. Præcep. q. 11. art. 6. n. 13. Mazz. t. 1. p. 458. et Salm. tract. 21. c. 6. n. 33. cum Con. Trull. Tap. et Vill. Utrum autem cum periculo damni proprii teneantur ad correptionem parentes, mariti, et alii ut supra, qui nullum ad hoc stipendium recipiunt? Videntur

affirmare Salmanticenses tr. 21. c. 7. n. 58. dum dicunt quod ipsi tenentur ad correptionem ex officio, ac proinde (addunt) ex justitia. Sed huic additioni seu doctrinæ minime acquiesco; nam licet verius teneantur superiores ex officio magis quam ex mera caritate, ut docent Sanchez, Pal. Cajet. Val. et Dian. (contra Suar. Tap. et Lorca) apud ipsos Salm. dicto n. 58; attamen tale officium, cum ortum habeat ex obligatione sola pietatis, aut caritatis, non videtur obligare ex justitia ad tantum onus; aliud enim est teneri ex justitia ratione stipendii, ut tenentur pastores, aliud ratione officii. Addunt Salm. ibid. n. 67. in fine concionatores teneri peccata publica reprehendere, etiamsi ideo damna privata timeantur. Hoc tamen intelligendum, si ex reprehensione aliquis fructus speretur, et majus damnum commune non timeatur.

41. — « Resp. 4. Ordo in correptione servandus est, » quem Christus præscripsit Matth. 18. scilicet primo, » ut corripias privatim : deinde coram testibus : tum ad » prælatum Ecclesiæ, sive superiorem deferas. Excipe tamen I. Nisi præstet superiori viro probo, et prudenti, » quam aliis testibus innotescere; prout cautum est in regula S. Aug.* (Vide lib. 4. n. 243. et seq.)* II. Nisi peccatum sit publicum, tunc enim potest publice corripi. » III. Nisi vergat in grave damnum tertii, aut communitatis, si superiori non statim innotescat : v. gr. si quis » proditionem moliatur, hæresim occulte spargat; tunc » enim immediate superiori indicandum, quia commune » bonum præferendum est privato; Fill. tr. 28. cap. 7. » n. 149. et 155. IV. Quando corripiendus est contentus, » ut superiori statim significetur, ut est apud quosdam religiosos, qui quoad hoc juri suo renuntiaverunt. Vid. » Suar. Becan. Laym. hic, Sanch. Fill. loc. cit. »

Ex dictis resolvitur:

42. — « 1. Qui facile potest impedire peccatum mortale » proximi, et ob mali temporalis timorem neglexit, peccat » mortaliter, Ita Laym. Suar. Sanch. lib. 6. mor. c. 18. » Vid. Pal. hic.

» 2. Si certo constet, fratrem perfecte emendasse peccatum occultum, nec ex eo esse ullum periculum rela-

» psus, vel damni ipsi, aut alteri, non licet (etiam in soc.
» Jesu) denuntiare patri, vel prælato, nisi frater expresse
» in istam denuntiationem consentiat. Sanch. 2. Mor. l. 6.
» c. 18. n. 40. et 69. Pal. de Car. tom. 6. disp 3. p. 12.
» Fill. Trull. l. 1. c. 5. d. 14. Suar. Hurt. disp. 163. et
» denique card. de Lugo Resp. mor. l. 4. d. 46. ubi ta-
» men notat, in soc. Jesu casum esse rarissimum. *(Vide
» l. 4. n. 255.)* Ratio autem est, quia cessat motivum ca-
» ritatis, atque adeo ratio denuntiandi: ideoque est pec-
» catum, et quidem (ut card. Lugo loc. cit. notat ex Suar.)
» mortale ex genere suo. Vid. Dian. p. 4. t. 4. r. 71.

» 3. Si superior immediatus se solo possit delinquentem
» emendare, ita ut nullum periculum damni, vel rela-
» psus ipsi, vel alteri, vel communitati immineat, videtur
» peccare manifestando superiori mediato delictum. Pal.
» loc. cit Trull. d. 16. n.....

» 4. Prælati et magistratus tenentur aliquando inquirere
» subditorum peccata, ut corripiantur: non tamen multum,
» et curiose de aliquo in particulari rogare debent; nisi is
» speciale ejus signum dederit: neque facile admittere ac-
» cusatores spontaneos; quia illi specie boni communis
» sæpe se quærunt. Hurt. etc. Dian. pag. 7. tr. 13. r. 10
» et 12.

» 5. Episcopi, prælati religiosorum, pastores animarum
» tenentur etiam cum suo incommodo, imo aliquando cum
» vitæ periculo, adhibere diligentiam, quam possunt, ut
» peccata publica et occulta impediant; quia cum Christo
» pacti sunt curam, et sollicitudinem gregis, pro qua multa
» ab eo bona accipiunt. Hurt. tom. 2. d. 162. sec. 7. §. 6.
» (apud Dian. pag. 7. tom. 3. r. 28.) atque hanc esse om-
» nium patrum, et theologorum doctrinam, quam Chri-
» stus verbo, et exemplo docuerat: additque idem esse de
» magistratibus, et concionatoribus. Licet vero hi non te-
» neantur ad id ex justitia (sicut prælati, et magistratus),
» tenentur tamen peccata publica corripere (sed non facile
» prælatorum, et religiosorum, quorum auctoritas ad bo-
» num commune est necessaria), etiamsi non sit spes emen-
» dationis. Con. Hurt. Dian. loc. cit. r. 13.

» 6. Correptio adhibenda est non semper statim, sed
» cum major fructus speratur. Hinc interdum permitti po-

» test reiteratio peccati, ut ferventius resipiscat. Dian.
» p. 7. t. 3. r. 29. et 30. ex Reg. Fill. Trull. Neque suffi-
» cit semel esse factam correptionem, sed debet iterum
» iterumque fieri, quandiu speratur fructus. Ibid. r. 32. »

DUBIUM V.

De scandalo.

ARTICULUS I.

Quid, quotuplex sit et quale peccatum?

43. Quale est scandalum activum, et quale passivum? — 44. Resolutio plurimorum casuum apud Busembaum. — 45. Quando scandalum sit speciale peccatum? — 46. An circumstantia inductionis sit necessario in confessione explicanda? — 47. An liceat petere aliquando a parato ad peccandum id quod ille non præstabit sine peccato.

43. — « Resp. 1. Scandalum dicitur peccatum occasio-
» natum, et est duplex; activum, et passivum. *Activum*
» est dictum, vel factum (quo nomine etiam omissio in-
» telligitur) minus rectum, et præbens alteri occasionem rui-
» næ spiritualis. Ex S. Thom. 2. 2. q. 43. art. 1. Sanch.
» Azor. Laym. c. 13. Bon. d. 2. quæst. 4. p. 2. Dixi *minus*
» *rectum*, hoc est, quod vel in se malum sit, ut si loquaris
» turpia coram adolescente, vel mali speciem habeat, ut
» si justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas
» carnes die vetito. Scandalum activum aliud est per se
» tale, aliud per accidens. *Per se* dicitur, quando directe
» intenditur alterius ruina; id est, si ideo aliquid fiat, ut
» aliquis ad peccatum inducatur: v. gr. si adulter alienam
» sollicitet ad adulterium. *Per accidens* dicitur, quando in-
» directe, et interpretative tantum causatur alterius pec-
» catum; ut si quid facias, quod tibi in mentem venit,
» aptum ad inducendum alterum hic et nunc ad peccatum,
» et nihilominus facis, ut si coram pusillis pecces, vel die
» vetito carnes comedas, non dicendo quod habeas veniam:
» item, si clericus domi suæ alat mulierem populo suspe-
» ctam, esto absit omne peccatum, et peccandi periculum.
» Vid. Sa v. Clericus, Laym. Bon. l. c. Scandalum *pas-*
» *sivum* est ipsa ruina, sive peccatum, in quod labitur

» proximus, ex occasione alterius dicti, vel facti. Quod
» dividitur in *datum*, seu *pusillorum*, quod oritur ex ac-
» tivo: et in *acceptum*, quod non oritur ex activo, sed ex
» ipsius sumentis malitia: quale erat odium, et invidia
» pharisæorum in Christum, occasione ejus dictorum, vel
» factorum: unde hoc dicitur *pharisaicum*. Ex his patet:

» 1. Ad scandalum activum non requiri, ut de facto
» passivum consequatur; sed satis esse quod data sit oc-
» casio, ex qua natura sua sequi possit: ut si quem indu-
» cere velis ad peccatum, qui tamen non consentiat; sicut
» etiam contra, passivum potest dari sine activo. Laym.
» ibid.

» 2. Scandalum passivum non esse speciale peccatum,
» neque addere circumstantiam aggravantem; verb. gr.
» qui viso alterius furto, etiam furatur, non ideo peccat
» gravius. Laym. ibid.

» 3. Non semper esse scandalum, si peccas coram aliis,
» sed tantum quando, attentis circumstantiis tam personæ
» agentis, quam coram quibus fit actus, potest probabili-
» ter timeri, ne per hunc actum trahantur ad peccatum,
» qui alias peccaturi non essent. Sanch. Laym. l. 2. tr. 3.
» cap. 13.

» 4. Omne scandalum activum, directe intendens rui-
» nam proximi, est speciale peccatum contra caritatem, ut
» habet communis sententia. An vero idem sit, quando
» intenditur indirecte, controvertunt scholastici, et parum
» refert ad praxim. Sanch. l. 7. c. 6. et 9. Azor. 1. part. l. 4.
» c. 7. Bonac. loc. cit. »

Unde resolves hos casus:

44. — « 1. Mortaliter peccat, qui alteri dat occasionem
» ruinæ mortalis, nisi indeliberatio excuset et sic: opus
» indifferens, vel veniale sæpe transit in mortale, ratione
» scandali, v. gr. si jocosum verbum proferat religiosus
» coram feminis, vel iis, qui inde occasionem peccati mor-
» talis sumere possunt. Laym. l. c.

» 2. Venialiter peccat ratione scandali, qui alteri dat
» occasionem ruinæ venialis tantum. Quod verum est, etsi
» directe illam intendat, et quidem per actum mortalem.
» Sanch. l. 1. c. 6. n. 11. ex communi contra Suar. Ratio

» autem est, quia ruina est parva. Et patet a simili, ut
» si quis per fornicationem intendat furari rem minimam,
» furtum tantum erit veniale.

» 3. Scandalizans committit, præter peccatum scandali,
» etiam peccatum ejus speciei, ad quod alterum inducit:
» ideoque confiteri debet speciem peccati mortalis, per
» quod, et ad quod induxit, cum numero inductorum, vel
» qui probabiliter induci potuerunt. Sanch. Azor. Laym.
» Bonac. l. c. Car. de Lugo de Pœnit. d. 16. s. 4. Dian. de
» Sacr. t. 2. tr. 4. r. 114. Excipit tamen Card. de Lugo l.
» c. si præter intentionem scandalum dederit. Tamb. de
» Exped. Conf. l. 2. c. 1. n. 9. cum Lugo ait, quoad indu-
» ctos, sufficere, si dicas: *Fui multis occasio peccandi meo*
» *exemplo.** (Vide lib. 5. n. 46.)*

» 4. Etsi is, qui scandalizavit alios, teneatur illis rursus
» dare bonum exemplum, ut inquit Sa, si quis tamen nudo
» exemplo suo alios ad furtum induxit, neque alio pecu-
» liari modo, v. gr. exhortatione, consilio, mandato est
» cooperatus, non tenetur ad restitutionem, quia talis in-
» ductio est tantum contra caritatem, non contra justitiam.
» *(Ita etiam Sanch. Dec. lib. 1. cap. 6. n. 5. et Salm. de
» Rest. c. 1. n. 114. cum Mol. Bon. Dic. et aliis commu-
» niter cum Roncaglia de Car. c. 6. qu. 2. *qui recte ait,*
» *quod licet is peccet etiam contra justitiam, juxta probabi-*
» *liorem sententiam, quam sequemur* n. seq. 45. *non tenetur*
» *tamen ad restitutionem, quia non est causa, sed tantum*
» *occasio damni.* Vide n. seq. in fine.)* Idem docet Less.
» si cum Caio, v. gr. potares ea intentione, ut ipse, con-
» sumptis pecuniis, furetur. Vide Less. cap. 9. d. 16. n. 110.

» 5. Non censetur dare scandalum, qui, licet publice pec-
» cet, facit id tamen coram iis, qui vel sunt ita viles, vel
» infantes, aut improbi, ut nemo moveatur ad peccatum;
» vel qui sunt ita prompti, v. g. si quis fornicetur coram
» aliis, qui sunt parati idem facere, nec ejus exemplo mo-
» ventur; vel si coram mansuetis quis contendat, rixetur,
» vel alium cædat. Sanchez 1. mor. cap. 6. n. 6.

» 6. Non ideo factum aliquod est scandalum quia alius
» incipit de tali homine male suspicari, aut sentire, quia
» hic non peccat, si ob sufficientia indicia suspicetur. Secus
» tamen est, si incipiat male sentire de fide catholica, clero,

» ordine religioso, vel minus ad pietatem affici. Unde pa-
» tet facilius dari scandalum ab iis, qui sunt magna au-
» ctoritate, vel pietatis existimatione, quam ab aliis.
» Con. d. 32. n. 33. »

45. — Hic operæ pretium est ad trutinam revocare tres quæstiones valde scitu, et ad praxim necessarias. Quæstio I. Quandonam scandalum sit speciale peccatum? Adsunt tres sententiæ. *Prima* asserit tunc tantum scandalum esse speciale peccatum contra caritatem, quando directe intenditur spiritualis ruina proximi. Ita Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 3. Bonac. tom. 2. d. 2. de peccatis quæst. 3. punct. 2. §. unic. n. 13. cum Pal. Azor. Bann. Trull. etc. apud Salm. tr. 21. c. 7. n. 51. Ratio horum DD. quia, ut peccatum aliquod sit specialiter distinctum, requiritur, ut habeat specialem finem contra virtutem oppositam. At cum proximi ruina non intenditur, non specialiter læditur caritas, sed potius illa virtus, ad quam lædendam proximus inducitur: ideo talè scandalum ad illam speciem reducitur peccati, ad quod proximus inducitur; sive directe, jussu, consilio; sive indirecte, verbis, aut exemplo.

Secunda sententia, quam tenent Lugo d. 16. sect. 4. ex n. 157. cum Navar. et Tamb. Meth. exped. conf. l. 2. c. 1. n. 105. cum aliis recentioribus, distinguit, et dicit posse aliquem tripliciter inducere alterum ad peccatum. I. Directe et formaliter, intendendo illius spiritualem ruinam. II. Directe, sed non formaliter, quando scilicet vult, ut alter castitatem violet, non jam ut animam perdat, sed ut ipsi inducenti satisfaciat. III. Indirecte, nempe quando ex suo exemplo alter accipiet occasionem peccandi. Hinc aiunt, quod si scandalum accidat primo et secundo modo, peccat scandalizans, non solum contra caritatem, sed etiam contra virtutem, ad quam lædendam proximum inducit. Quando vero tertio modo peccat, scilicet prævidendo, sed non intendendo peccatum proximi, tunc peccat tantum contra caritatem, non autem contra virtutem quæ læditur, unde non tenetur illius speciem explicare. Ratio, quia reliquæ virtutes non obligant, saltem graviter (prout ait Lugo), ut impediamus in aliis vitia opposita, sed tantum ne positive intendamus proximum inducere ad eas offendendas.

Tertia sententia, cui subscribo, tenet, quod qui directe vel indirecte inducit proximum ad peccatum, dupliciter peccat, scilicet tam contra caritatem, quam contra virtutem, ad quam lædendam proximum inducit. Quod peccet contra caritatem, mihi videtur non posse negari, et nequeo acquiescere primæ sententiæ expositæ. Si enim caritas obligat ad proximum corrigendum, et impediendum, cum possumus, ne ruat in peccatum; quanto magis obligat ad eum non impellendum ad peccatum consilio, vel exemplo? Nec obstat ratio allata, quod ad caritatem lædendam requiratur finis eam lædendi specialis; nam generaliter sufficit ponere destructivum cujusvis virtutis, ut illa offendatur, etsi hoc non intendatur; prout si quis occidit inimicum in ecclesia, etiamsi non intendat religionem offendere, tamen non solum peccat contra justitiam, sed etiam contra religionem, cum ipso facto illam lædat. Et sic tenent Lugo l. c. n. 159. Tourn. tom. 3. p. 327. v. Tota. Roncag. de Scand. c. 6. quæst. 2. Tamb. loc. c. Salm. l. c. n. 53. cum Soto, Val. Suar. Tap. Prad. Et hanc expresse docet S. Th. quamvis enim Sanch. citet ipsum pro sua sententia, in 2. 2. q. 43. a. 3. verumtamen a. 1. ad 4. S. Doctor ita loquitur: *Quando aliquis suo malo verbo, vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel etiamsi ipse hoc non intendat, ipsum factum est tale, quod de sui ratione habet, quod sit inductivum ad peccandum....; tunc ille qui hujusmodi actum facit, propriæ dat occasionem ruinæ, unde vocatur scandalum activum.* Quod autem is peccet etiam contra virtutem, ad quam lædendam proximum (etsi indirecte) inducit, ratio est, quia quælibet virtus non solum contrarios prohibet actus, sed etiam prohibet, ne detur occasio aliis inductiva ad peccandum: tunc enim occasio illa, esto non sit causa de se influxiva, est tamen causa moralis, ut proximus peccet; dicitur *causa moralis*, quæ in substantia æquivalet causæ directe inductivæ ad peccatum, cum sine ea proximus non peccaret. Ita Cajet. 2. 2. q. 43. art. 1. Sanch. l. c. Roncaglia loc. ut sup. Tournely l. c. et Salm. n. 55. cum Laym. Vide dicenda in quæst. III. n. 47. circa fin. Qui tamen suo exemplo induceret alium ad furandum, licet peccet contra justitiam duplici peccato, non tenetur tamen ad restitutionem, ut comm. docent DD. Molina d. 34.

n. 2. Bon. d. 1. q. 2. p. 11. n. 14. Sanch. Dec. l. 1. c. 7. n. 15. Roncaglia (vide l. c.) et Salm. de Rest. tr. 13. c. 1. n. 114. (contra Tourn. t. 3. p. 329. in fin. cum Antoine). Ratio, quia exemplum illud non est causa directe influxiva, sed tantum occasio, quæ non præstat ad furandum positivum influxum, qui requiritur ad obligationem restitutionis.

46. — Quæstio II. An circumstantia inductionis ad fornicationem sit in confessione explicanda? Negant Lugo de Pœn. d. 16. et Tam. in Meth. Conf. c. 3. §. 4. n. 24. cum Jo. Sanch. et Vasq. Leandr. cum aliis apud Salm. de Pœn. c. 8. n. 107. qui dicunt sufficere fateri fornicationem, quia malitia indutionis sive scandali (ut aiunt) jam habetur, licet non gravis, quando aliquis non sollicitat, sed consentit; adhuc enim participat cum altero in suo peccato, et est causa cooperans ad ejus ruinam: quare solum videtur aggravari magis hæc malitia intra eamdem speciem, quando quis positive sollicitat. Et idem ait Lugo dicendum de collocutione turpi, et simili. Contradicunt tamen Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 14. Pal. t. 1. tr. 6. d. 6. p. 3. n. 4. et Sal. cum Dian. Con. Fill. etc. dicentes, omnino explicandam esse circumstantiam sollicitationis, cum hæc sit peccatum distinctum a peccato, ad quod proximus inducitur. Hac tamen ratione non obstante, videtur satis probabilis prima sententia Lugonis, cum etiam in cooperatione ad fornicationem adsit peccatum contra caritatem, bene distinctum a peccato cooperationis ad fornicationem, cooperando ad ruinam alterius partis, juxta mox dicta in quæstione antecedenti, et dicenda in quæst. sequenti. Unde infert Lugo, inductionem non esse nisi circumstantiam aggravantem intra eamdem speciem, non necessario explicandam, juxta sententiam quam referemus l. 6. ex n. 467.

Ex hac autem sententia Lugonis, et aliorum ut supra, scil. quod circumstantia sollicitationis sit ejusdem speciei, quam cooperatio ad fornicationem, infertur, quod cooperatio ad fornicationem (licet in ipsa fornicatione necessario contenta) sit peccatum distinctum tam contra castitatem, quam contra caritatem; unde qui fornicatur, secundum hanc sententiam, non unum peccatum committit, sed plura contra castitatem; et tot (ut arguo) quot peccata tu com-

mitteres, si ad invicem cum altero pollutionem faceres; tunc enim unum peccatum ageres, quia te polluis; secundum, quia polluis alterum (idque jam tenet Tourn. t. 3. p. 337. v. Ex his, ubi ait quod fornicans dupliciter peccet, propter fornicationem propriam, et propter alienam); tertium, quia cooperaris, ut alter te polluat; præter duo alia peccata, quæ committis contra caritatem, cooperando ad pollutionem illius; et ad actionem ipsius, ut tu polluaris. Omnia hæc peccata enumerantur etiam in fornicatione, et pariter in sodomia, adulterio, et incestu. Hæc autem diversa peccata non certe sunt explicanda in confessione ab eo qui fornicatur, nam sufficienter illa exprimit fatendo fornicationem; et ut ipse fornicando jam confuse illa apprehendit, ita etiam in confuso confessarius ipsa intelliget.

Dici posset cum Suar. apud Salm. tr. 21. c. 12. de Peccat. n. 60. quod, cum plura objecta mala respiciunt unum actum, tunc unum peccatum constituunt, etiamsi per se seorsim divisum unumquodque objectum eorum suam propriam malitiam complete haberet, prout dicit Spor. de Pœnit. c. 3. n. 435. de sacerdote celebrante in mortali, qui licet plures actiones per se malas perpetret, nempe indigne consecrando, sumendo, etc., tamen, ut tenet Sporer, quia omnes illæ actiones unum ministerium sacrificii respiciunt, unum sacrilegium ipse committit. Et sic pariter dici posset in fornicatione, ubi, quamvis plures actiones pravæ concurrant omnes per se singularem malitiam habentes, quia tamen unum peccatum fornicationis respiciunt, ideo (præciso peccato inductionis) unum peccatum constituunt. Sed regulam, quam ponit Suar. ut supra, negant Salmant. n. 69. l. c. et dicunt, quod sicut plura objecta prava, specifice distincta in uno actu (puta in occisione sacerdotis), plura peccata efformant specie diversa; ita plura objecta ex se propriam malitiam completam habentia, etiam in uno actu plura peccata numero diversa constituunt. Quod autem missa celebrata in mortali sit unum sacrilegium, hoc negamus cum Croix. Vide l. 4. n. 48. His tamen non obstantibus, non improbo opinionem eorum, qui dicunt fornicationem esse unum peccatum; sed magis mihi arridet sententia Lugonis, ut supra,

qui in quacumque fornicatione plura peccata agnoscit. Unusquisque abundet in sensu suo.

47. — Quæstio III. An sit peccatum scandali petere ab alio aliquid, quod ipse non præstabit sine peccato, si jam paratus sit ad peccandum? Hic distinguendum : si res quæ petitur sit de se intrinsece mala, ita ut nullo modo præstari possit sine peccato, prout est petere fornicationem a meretrice parata, non desunt plures DD. qui dicunt non esse peccatum scandali ; quia, cum talis mulier sit semper in actuali aut virtuali voluntate peccandi, non censetur graviter, sed leviter cooperari, qui occasionem ei præbet peccatum illud exequendi. Ita Sotus l. 6. de Just. quæst. 1. art. 5. Item Henriq. Azor. Valent. Medin. Salon. Manuel, Lop. etc. apud Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 13. cum Coninck., et Sal. ap. Bon. de Pœnit. quæst. 5. sect. 2. p. 2. §. 3. diff. 3. n. 19. et 20. Veneror tantorum DD. auctoritatem, sed non auderem recedere a sententia contraria, quam sequendam censeo, et tenent Sanch. loc. cit. n. 14. cum Cajet. Nav. et Fill. Item Bonac. de Peccat. d. 2. quæst. 4. p. 2. §. 1. n. 21. Ronc. tract. 6. de Car. c. 6. quæst. 6. Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 65. et Spor. in V. Præc. c. 1. ex n. 45. qui vocat communem et certam. Ratio mihi valde potens, quia, licet meretrix sit in actuali voluntate peccandi, certe tamen sibi infert ruinam graviter majorem, opere complendo illud particulare fornicationis peccatum. Is igitur, qui illi cooperatur ad peccatum consummandum, dupliciter graviter peccat, tum contra caritatem, tum contra castitatem, ut mox melius patebit ex infra dicendis.

Si autem res quæ petitur sit indifferens, et bene possit præstari sine peccato alterius, ut esset petere mutuum ab usurario, juramentum a falsum juraturo, sacramentum a sacerdote peccatore, et similia; *prima sententia* tenet, non esse peccatum grave, petere prædicta sine justa causa. Ratio, quia, ut aiunt, cum usurarius ille, aut sacerdos etc. jam habeat voluntatem deliberatam peccandi, non inferes ipsi grave damnum, si proponas illi occasionem, qua exequatur peccatum præter tuam intentionem; ea enim anticipatio operis externi peccatum illius tantum accidentaliter variat. Ita Lugo de Just. d. 25. ex n. 234. Cajet. 2. 2.

q. 78. a. 4. et in Summa v. Usura, Sot. l. c. dub. 1. Nav. Summa, c. 17. n. 262. Sa, v. Usura, n. 5. Item Arag. Med. et alii ap. Sanch. Dec. l. 3. c. 8. n. 23. et probabilem putant ipse Sanch. Pall. et Tamb.

Secunda vero sententia, quam amplectimur, tenet id esse peccatum mortale tam contra caritatem, quam contra virtutem, ad quam lædendam occasio proximo præbetur, petendo ab illo mutuum sacramentum, aut juramentum sine gravi causa; nam, cum adsit gravis causa, petens omnino excusatur, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 4. cum S. Aug. Elbel. de Scand. n. 365. et aliis comm. ap. Salm. de Contr. c. 3. n. 120. quia licite potest homo, causa alicujus sui notabilis boni, permittere peccatum alterius, quod provenit tantum ex illius malitia. Petens autem sine justa causa peccat primo contra caritatem, quia est causa moralis ut proximus patiatur grave damnum spirituale; nam præscindendo a quæstione, an actus externus augeat malitiam actus interni, ut tenet Scot. et ejus discipuli cum Dupasq. Theol. t. 4. disp. 2. q. 5.; quia (ut dicunt) integritas, seu difformitas actus externi diversa est ab integritate actus interni, cum actus externi et interni sint diversæ rationis: vel an, manente voluntate plena erga peccatum, actus externus nihil addat malitiæ actui interno, ut tenent probabilius D Th.. Gonet in Clypeo t. 3. diss. 7. art. un. Estius l. 2. dist. 42. §. et alii, quia tota malitia actus externi consistit in voluntate. Sed quidquid sit de hoc, etiam Thomistæ, prout declarat Estius, dicunt, quod, cum contingit perpetratione operis mali voluntatem magis affici ad rem concupitam, tunc sine dubio per opus externum additur aliquid malitiæ, quia tunc ipsius voluntatis malitia augetur. Quaproprer, quamvis, speculative loquendo sit probabilior Thomistarum sententia, practice tamen dicimus, quod ex communiter contingentibus per actum externum semper augeatur malitia voluntatis, ob ejus majorem complacentiam, conatum, diuturnitatem, etc. ut advertit bene Habert de Act. Hum. cap. 8. q. 2. Hinc Estius loc. cit. in fin. sic concludit: *Cæterum, quoniam externum opus revera peccatum est, hinc fit, ut semper dicendum sit plus mali eum fecisse qui peccatum opere perpetravit, quam qui in sola voluntate continuit.* Cum igitur peccator

actu externo notabilem majorem ruinam sibi infert, non potest excusari a peccato gravi contra caritatem, qui sine gravi causa cooperatur illi ad opus exequendum, ut ait etiam Tourn., t. 3. p. 427. v. Ex his : caritas enim nos obligat ad vitandum damnum grave proximi, quotiescumque sine notabili incommodo id possumus. Cum autem habemus gravem causam petendi, non possumus sine gravi incommodo a petendo abstinere; et ideo tunc equidem excusamur : secus vero, si causa sit levis, et tanto magis si sit illicita, aut vana. Ita Bus. n. 49. Sanch. Dec. l. 3. c. 8. n. 22. et 23. cum Valent. Arag. et Conrad. Sylv. v. Usura 7. q. 1. Molin. t. 2. de Just. d. 335. conclud. 4. Ronc. tr. 6. q. 6. de Car. c. 6. q. 6. Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 76. Salm. de Contract. c. 3. n. 123. et tract. 21. c. 8. n. 123. cum Pal. Bann. et Trull. Bonac. de Pecc. d. 2. q. 4. p. 2. n. 21. cum Suar. et Fill., et censet Bon. rationem primæ sententiæ non videri satis firmam. Item Spor. in V. Præc. c. 1. n. 46. cum S. Antonin. Vasq. Pont. Palud. Aug. et aliis ap. AA. cit. Et eamdem nostram sententiam sequitur etiam P. Elbel, de Scand. num. 365. asserens hanc esse communem.

Probabiliter tamen Sporer n. 47. cum Less. Hurt. et aliis excusat ab hoc peccato contra caritatem petentem sine justa causa mutuum ab usurario parato, si usurarius ob multitudinem petentium æque certe ac facile præstabit alteri pecuniam illam ad usuras; quia tunc non adest obligatio impedienti peccatum, quod ille æque certe alias patraret. Verum dicimus, quod petens sine gravi causa, etiam in casu mox posito, non excusetur ab alio peccato gravi contra virtutem, ad quam lædendam mortaliter inducit proximum. Et hoc, etiamsi daretur casus, quem practice jam diximus moraliter impossibile esse evenire, quod opere externo non augeretur malitia proximi parati ad peccandum. Ratio, quia sine justa causa nunquam licet cooperari ad actionem objective malam : concurrere enim moraliter, etsi permissive, ad actum objective malum sine justa causa, per se semper est malum; prout certum est, quod inducere amentem ad pejerandum, fornicandum etc., etiamsi ille non peccat, est grave peccatum contra virtutes oppositas, ut communiter dicunt Salm. de Leg. c. 3. n. 49.

et Bus. n. 155. cum Laym. Bon. Pal. Sanch. Gran. etc. Hinc eodem modo petens sine gravi causa mutuum ab usurario, sacramentum a sacerdote peccatore, quamvis parato, peccat non solum contra caritatem, sed etiam contra justitiam, aut religionem, ut dicunt Salm. l. c. de Contr. c. 3. n. 123. et de Sacr. c. 8. n. 36. Sanch. Bec. l. c. cum Sylv. Mol. Valent. Pal. Trull. Vill. Ban. Tap. apud Salm. in fine.

Notant autem Sporer loc. cit. n. 75. et Pontius de Matr. l. 5. c. 18. n. 51. cum Soto, et Cajet. quod ad mutuum licite petendum ab usurario non requiritur præcisa necessitas, sed sufficit quævis notabilis utilitas, sive ad conservationem, sive ad decentiam status, aut familiæ: puta (ut ait Pon. cum iisdem DD. cit.) si vir nobilis petat mutuum ad exercenda torneamenta cum suis amicis, et alias abstinendo aliquam notam incurreret.

ARTICULUS II.

An, et quando scandalum passivum permitti possit? an ob illud vitandum aliquid omitti debeat?

48. Quando scandalum passivum permitti possit? — 49. An sufficiat sola utilitas ad petendum mutuum ab usurario, et sacramenta a ministro excommunicato, vel peccatore? — 50. An aliquando teneamur omittere, vel differe bona spiritualia ad vitandum scandalum alterius? — 51. An aliquando teneamur omittere quædam præcepta? — 52. An dimittere bona temporalia? An peccet graviter mulier utens veste virili? *Vide ib.* alios casus. — 53. An puella decenter ornata teneatur se avertere a conspectu alicujus particularis eam concupituri? — 54. Quid si se ornet ornatu superfluo? — 55. Quid si putet in genere aliquos scandalizandos? Et an peccent graviter mulieres pectus ostendentes? — 56. Quomodo peccent obscœna componentes, aut repræsentantes, aut pingentes? — 57. An liceat suadere minus malum, ad majus evitandum? — 58. An aliquando liceat permittere ruinam proximi.

48. — « Resp. 1. Permitti non potest absque necessitate, » vel utilitate propria, vel aliena. Ratio est, quia tenemur » ex caritate impedire peccata proximi, si facile possimus, » Laym. c. 23. ex commun. »

Unde resolvuntur hi casus :

« Absque causa non licet petere mutuum ab usurario, » vel ab infideli juramentum per falsos deos, a concubina-

» rio administrationem sacramenti, vel ut celebret : cum
» enim absque peccato id non sit facturus, cooperareris ejus
» peccato. Suarez, Sanch. Trull. lib. 1. cap. 6. dist. 5.
» num. 15. »

49. — « Resp. 2. Ex causa necessitatis, vel utilitatis po-
» test permitti. Patet in dicto casu, qui simpliciter sine
» peccato fieri potest; ideoque licet talia petere ex ratio-
» nabili causa, etsi alter ex malitia sit peccaturus. Requi-
» ritur autem major necessitas, ut permittatur scandalum
» pusillorum, quam pharisaicum. Item major, si plures
» sint scandalizandi; si timeatur peccatum gravius; et de-
» nique, si certe prævideatur, quam alias. Laym. loc. cit.
» Bon. d. 2. q. 4. p. 2. * (*Sufficit inde ab usurario*, ut Viva
» ex communi, et Salm. tr. 21. c. 8. n. 76. cum Cajet.
» Nav. Con. etc. *Et ad petenda sacramenta a ministro pec-*
» *catore, aut excommunicato tolerato*, ut Laym., de Car.
» c. 13. n. 8. cum Sanch. et Nav. ex S. Th. Vide dicta
» n. 47. et vide etiam infra n. 77. v. 4. Licitum.) * »

50. — « Resp. 3. Debet permitti, si alioqui propria salus
» periclitaretur, vel aliis, præsertim communitati, grave
» damnum immineret. Unde bona spiritualia necessaria
» ad salutem nec debet nec potest quisquam dimittere ob
» cujusquam scandalum. Fill. 28. c. 8.

» Resp. 4. Bona spiritualia (et secundum Lorcam ap.
» Dian. p. 5. t. 7. b. 24. etiam temporalia) non necessaria
» ad salutem non tenetur quis omittere, vel differre, ob scan-
» dalum pharisaicum, juxta illud Matth. 15. *Sinite illos, etc.*,
» nisi tamen ex dilatione fructus speraretur : facilius vero,
» ac sæpius talia bona differenda, vel etiam omittenda
» sunt, ob scandalum pusillorum : v. g. ingressus religio-
» nis debet differri ob scandalum parentis, si consensus
» illius brevi speretur. Laym. loc. cit. »

Docet S. Th. 2. 2. q. 43. art. 7. quod aliquando tene-
mur differre bona spiritualia non necessaria ad salutem,
ob scandalum pusillorum, non vero ob pharisaicum. Atta-
men notandum hic est ex Laym. de Car. c. 13. n. 8. cum
S. Th. quod scandalum pusillorum, post monitionem fiat
pharisaicum. Hinc, quamvis quis debeat differre ingredi
religionem ob scandalum propinquorum, si illorum con-
sensus brevi speretur, ut ait Bus., potest tamen recte in-

gredi, si ipsi pergant resistere, ut Laym. cum S. Antonin. Palud. etc. l. c. n. 8. in fine. Sed quoad hoc punctum vide omnino dicenda l. 4. n. 68.

Et hic præterea notandum, certum esse, ut dicunt Salmanticenses de IV. Præcepto cap. un. n. 7. posse filios, inscio patre, religionem ingredi, aut clericatum sumere: maxime si sciant, patrem ex affectu carnali impediturum, quod regulariter accidit, ut bene advertit Pinamon. de Vocation. c. 3. circa initium. Hinc docet S. Thom. 2. 2. quæst. 189. art. 6. in Corp. quod *recte possunt filii, prætermisso parentum obsequio, religionem intrare etiam contra præceptum parentum.* Et art 10. in Corp. dicit, quod filii non debent consilium sumere, nisi *cum his, de quibus speratur, quod prosint et non impediant,* ex Eccl. 37. *Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, et cum injusto de justitia.* Atque dicto art. 10. ad 2. affert S. Cyrillum, qui super illa Evangelii verba: *Permitte me renuntiare his, qui domi sunt, etc.* dicit utcumque: *Communicare proximis, indicat adhuc languentem, et retrocedentem: propter quod audit a Domino: Nemo mittens manum ad aratrum, respiciens retro, aptus est regno Dei. Respicit retro, qui dilationem quærit cum propinquis conferendi.* Vide alia valde utilia, quæ dicentur super hoc puncto cit. l. 4. n. 78. Tunc tantum filiis non liceret ingredi religionem, quando relinquerent parentes in necessitate gravi, vel fratres in extrema, ut Salm. de Statu relig. c. 3. num. 53. etc. cum S. Th. et communi. In dubio tamen, an necessitas sit talis, permittitur ingressus; cum in dubio possideat libertas, ut docet Sanch. Decal. l. 4. c. 25. n. 6. Vide dicenda dict. l. 4. ex n. 66.

51. — « Resp. 5. Ad vitandum grave scandalum pusil-
» lorum quædam præcepta impleri non debent, nisi tamen
» omissio esset magis damnosa omittenti. Vid. Laym. l. 2.
» t. 3. c. 13. Ratio hujus est, quia tunc, concurrente du-
» plici præcepto, scilicet naturali de cavendo scandalo, et
» positivo, majus et fortius est naturale. »

Quæstio est, an ad vitandum scandalum proximi sint omittenda præcepta? Certum est I. Quod præcepta quæ omitti non possunt sine peccato, hæc nunquam prætermittenda sint ob alterius scandalum, sive sit pharisaicum ex illius malitia, sive pusillorum ex ejus infirmitate, aut

ignorantia. Hujusmodi sunt præcepta fidei, et sacramentorum, quæ sunt necessaria ad salutem, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 43. art. 7. Item omnia præcepta naturalia; et quamvis DD. aliqui dicant aliquando posse omitti præcepta naturalia affirmativa, nempe corrigendi peccatores, vel puniendi delinquentes, quando magis timetur damnum quam speratur fructus; tamen melius dicit Palaus de Carit. t. 6. d. 6. p. 16. n... in fin. tunc verius in iis casibus ipsa præcepta cessare, et non obligare. Certum est II. quod alia præcepta positiva nec etiam omitti possint si scandalum proximi esset pharisaicum, quia tunc potius daretur illi occasio bona aliorum malitiose impediendi, ut ait Sporer de V. Præc. cap. 1. n. 29. ex D. Th. d. q. 43. art. 8.

Dubium autem est, an sint omittenda præcepta positiva, ad scandalum pusillorum vitandum? *Prima sententia* probabilis, quam tenent Nav. Summ. cap. 24. n. 44. Vasq. quæst. 43. art. 7. d. 1. Palaus d. p. 16. n. 3. cum Bas. de Leon. et probabilem putat Croix l. 2. n. 244. ac Tamb. Dec. l. 3. c. 2. n. 8. negat, quia præcepta etiam positiva, et humana non cessant obligare, quando scandalum non est datum, sed acceptum; magis enim tunc obstringit obligatio implendi præcepta tibi injuncta, quam vitandi omissionem præcepti alteri impositi. Affirmat vero *secunda* sententia probabilior, quam tenent cum Busemb. Laym. de Carit. cap. 3. n. 10. qui vocat communem, Canus in Rel. de Pœn. p. 5. Suar. d. 10. de Scand. sect. 4. n. 9. Tournely tom. 3. pag. 332. Roncaglia de Car. cap. 6. qu. 7. Sporer d. V. Præc. cap. 1. n. 29. et Salm. tract. 21. c. 8. n. 87. cum Valent. Sylv. Bann. Led. Hurt. Med. Cord. et Lorca. Citant etiam Salm. S. Th. in dict. art. 7. sed revera S. doctor ibi non loquitur de præceptis, sed de bonis spiritualibus, pro quibus verius intelligenda sunt consilia. Ratio hujus sententiæ est, quia præceptum generale de vitando scandalo proximi, cum sit naturale, præferendum est præceptis positivis. At quia magnum esset incommodum mulieris, si ipsa ob scandalum alterius ad longum tempus abstinere a missa teneretur, ideo valde probabiliter dicunt Laym. de Carit. cap. 13. n. 10. Tourn. loc. cit. et Spor. dict. cap. 1. n. 29. et 37. quod illa ad hoc non teneatur, nisi pro una vel altera vice. Imo tenet Elhel

de Scand. cum Ills. aliisque pluribus, bene posse illam semel vel iterum omittere sacrum, sed ad hoc non teneri, cum accidat scandalum omnino ex alterius malitia.

Ex dictis resolvuntur hi casus :

« 1. Prælati ecclesiastici non tenentur (imo nec possunt), quæ ad bona Ecclesiæ conservanda sunt necessaria, v. gr. lites, etc. omittere ad vitanda scandala pharisaica, imo etiam pusillorum ; etsi his prius reddi debeat ratio rectitudinis. Dian. part. 5. tract. 7. r. 24. ex S. Thom. etc. »

52. — Quæritur, an ad vitandum scandalum sint dimittenda bona temporalia? Distinguit D. Th. et docet 2. 2. q. 43. art. 8. quod si bona sint propria, *tunc vel totaliter dimittenda, vel aliter scandalum est sedandum, scilicet per aliquam ad monitionem;* nam, facta monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit pharisaicum, de quo nihil amplius curandum, ut docet idem D. Thom. eod. loc. Imo dicunt Palaus de Carit. tom. 6. d. 6. p. 17. Sanchez Dec. lib. 1. c. 7. n. 11. et Sporer de V. Præcept. c. 1. n. 32. cum Suarez, Dian. etc. nunquam esse obligationem gravem patiendi magnam jacturam in bonis propriis, ne proximus patiatur scandalum, etiam ex infirmitate. Ratio, quia caritas erga proximum non obligat cum tanto incommodo. Hoc tanto magis procedit, si bona sint commissa ad conservandum, ut bona Ecclesiæ committuntur prælatis, et similia : ipsa enim nec etiam possunt dimitti propter scandalum alterius, uti possunt dimitti bona privata. Quamvis, ut monent recte Laym. de Carit. cap. 13. n. 9. cum S. Antonin. et Palud. ac Spor. loc. cit. d. n. 32. etiam pro iis differri debet exactio, donec instruantur debitores de sua obligatione. Imo dicunt S. Antonin. Cajet. et Val. apud Laym. ibid. quod si adhuc post monitionem populi scandalum nec etiam cesset, et magna immineat fructus spiritualis jactura, tunc melius se geret prælatus, si procuret Ecclesiæ assensum, ut debitum remittatur. Attamen bene ait Laym. in hoc pensandas esse circumstantias tam bonorum dimittendorum, quam scandali eventuri, et ne forte ex remissione malitia debitorum magis augeatur : nam S. Thom. de eo casu d. art. 8. sic loquitur : Propter scandalum pharisaicum *non*

sunt temporalia dimittenda, quia hoc et noceret bono communi: daretur enim malis rapiendi occasio; et noceret ipsis rapientibus, qui retinendo aliena, in peccato remanerent.

« 2. Si femina utatur veste virili, vel contra, tantum ex » levitate, sine prava intentione, aut periculo scandali, et » libidinis, veniale tantum erit; alias mortale, nullum » vero, si ex necessitate. Dian. part. 5. tr. 7. r. 32. ex S. Th. » Sylv. etc. »

Si mulier utatur veste virili, ex se non est peccatum grave; sed posset grave esse ex circumstantiis periculi libidinis, vel scandali, ut Laym. de Carit. d. cap. 13. in fin. Sylvius ap. Tourn. t. 3. p. 515. qu. 3. et Salm. tract. 21. d. cap. 8. n. 62. Et hoc indicat. S. Th. 2. 2. q. 169. a 2. ad 3. ubi : *De se vitiosum est, quod mulier utatur veste virili, aut e converso : et præcipue, quia hoc potest esse causa lasciviæ; et specialiter prohibetur in lege* (Deut 22.), *quia Gentiles tali mutatione habitus utebantur ad idololatriæ superstitionem. Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliud hujusmodi.* Secus autem est tantum veniale; et aliquando nullum, si adsit justa causa, v. gr. ad se occultandum, ut docet D. Th. loc. cit. et Laym. ibid. cum Navar. et Cajet. qui dicit præceptum Deut. c. 22. prout cæremoniale jam cessasse.

« 3. Peccatum, ex quo confessarium in confessione (ex » infirmitate tamen) graviter scandalizandum nosti, debes » reticere. Laym. loc. cit. ex Nav. etc.

» 4. Uxor semel, vel iterum debet omittere jejunium, ex » quo maritus graviter offenderetur, et oriretur discordia. » Ibid.

» 5. Si, ituro te ad sacrum die festo, excitanda sit gravis » rixa, vel cædes, non teneris ire. Ibid.

» 6. Superior peccata subditi sæpe potest dissimulare » ad vitandas turbas, et majora mala, quæ alioqui teneretur » punire. »

53. — « 7. Mulier quæ scit in se, vel in sui aspectu ali- » quem in particulari scandalizandum, mortaliter peccat, si » data opera, ei se conspiciendam offerat : adeoque potest, » et debet non tantum publico, sed etiam sacro abstinere » die festo semel, aut iterum, ad peccatum illud evitan-

» dum. Dixi 1. *aliquem in particulari :* quia ob timorem
» scandali alicujus ex communitate in genere vel etiam
» plurium, abstinere, nimis esset difficile, et plenum scru-
» pulis. Dixi 2. *semel*, *aut iterum*, quia sæpe nimis esset
» grave, et durum. Bonac. Sanch. Laym. loc. cit. n. 10. et
» alii. Vid. Dian. part. 5. tr. 7. r. 21. et 22. ubi in con-
» trarium citat aliquos auctores negantes obligationem præ-
» termittendi rem præceptam ad evitandum aliorum scan-
» dalum. »

Si ergo agitur de omittendis rebus præceptis, nempe missa a puella, ne se offerat conspectui juvenis, a quo scit turpiter se concupisci, juxta secundam sententiam relatam n. 51. debet ipsa semel, et iterum omittere sacrum : sed probabiliter etiam juxta aliam primam sententiam ibid. allatam, ut ait Tamb. Dec. lib. 4. cap. 2. n. 8. bene posset, imo teneretur, non obstante scandalo illius, ecclesiam adire ad sacrum audiendum.

Si vero agatur de re non præcepta, quæritur an peccet mortaliter puella, ad conspiciendum se præbens conspectui viri scandalum passuri? Affirmant cum Busemb. S. Antonin. Sylv. Nav. Azor. etc. apud Sanch. Dec. lib. 1. c. 6. n. 16. qui asserit hoc esse commune, quando illa se offert, nullam aliam causam habens rationabilem, puta invisendi amicas, eundi ad ecclesiam, etc. Sed valde probabiliter negant peccare graviter Caj. 2. 2. qu. 154. art. 4. in fin. et qu. 169. a. 2. ad 5. Sanch. loc. cit. n. 17. cum Nav. Med. et Azor. Item Spor. de V. Præc. c. 1. n. 34. et 35. cum Armill. et Pall. Less. l. 4. n. 113. Salm. tr. 21. cap. 8. n. 59. et probabile putat Croix l. 2. n. 247. cum Bonac. et Diana. Sufficit enim, ut dicunt, ad eam excusandam saltem a mortali causa, ne ipsa sua libertate privetur : cum ex una parte hoc scandalum non est datum, sed acceptum ex malitia viri; et ex alia vice esset res valde incommoda mulieri, et scrupulis obnoxia, si expendere deberet semper, an habeat justam causam egrediendi, vel non. Nequirem autem (ut bene aiunt Palaus t. 6. d. 6. part. 7. n. 4. Sanch. d. n. 17. et Sporer n. 35.) illam excusare a mortali, si ipsa ex vanitate ducta, etsi scandalum illius viri non intendat, data opera ejus aspectui se offerret. Hinc recte dicunt Sporer n. 36. et Diana p. 3. tract. 7. r. 3. cum Hurt. teneri

mulierem sub gravi scandalum viri determinati vitare, si possit commode aliam ecclesiam adire, per aliam viam progredi, a fenestra abstinere, et similia : hoc tamen non intelligendum ad longum tempus, sed tantum pro una vel altera vice, donec alter advertere possit se fugi ab illa, ut diximus dict. n. 51. in fin. et asserit Sporer. n. 37. dicens in hoc omnes consentire. Nequirem etiam mulierem a mortali excusare, si illa peteret aliquem locum, quem non adiret, nisi sciret ibi amasium adesse, ut recte advertit Sporer n. 35.

54. — « 8. Mulier, quæ ex ornatu, etiam conveniente suo » statui, probabiliter prævidet, aliquem in particulari lapsu- » rum mortaliter, tenetur ad breve tempus eum dimittere, » aut talis conspectum fugere. Dixi *ad breve tempus* : quia » ad longum, nimis illi grave foret. V. Dian loc. cit. »

Salmant. tract. 21. c. 8. n. 59. cum Cajet. Trull. Pal. Nav. etc. asserunt nullo modo peccare mulierem se ornantem juxta suam conditionem ; si hoc faciat ad placendum viro suo, vel ut sponsum inveniat, ut docet etiam S. Th. 2. 2. qu. 169. a. 2. vel tantum, ne sua libertate privetur, Salm. d. 1. n. 60. Sed hoc semper intelligendum ad diuturnum tempus, alias tenetur saltem bis vel semel abstinere a conspectu juvenis eam concupituri, juxta dicta mox n. 53.

« 9. Si vero idem timeretur in particulari ex ornatu su- » perfluo, vano, et inconvenienti (quem assumere vanita- » tis, et placendi causa, ut videantur pulchræ, et procum » facilius inveniant, seclusis aliis, non nisi veniale est), » teneretur eum omnino dimittere, etiam sub mortali; » quia nullum habet jus ad illum ornatum, et ex altera » parte tenetur vitare peccatum alterius, quando commode » potest. Vid. Sylv. v. Ornatus.* (Id. recte sentiunt Salm. » tr. 21. c. 8. n. 60. ac Laym. tr. 3. cap. 13. in fine. Lessius » autem lib. 4. cap. 4. n. 112. *censet tantum per breve tem- » pus feminam teneri abstinere ab illo superfluo ornatu. Nota » autem hic quod docet* S. Thom. 2. 2. qu. 169. art. 2. *ubi » dicit mulieres, appetentes placere viris ex vanitate, quan- » doque peccare tantum venialiter.* Alibi vero S. doctor in Ep. 1. » ad. Tim. c. 2. in fin. sic ait: Ornatus simplex, servata recta » intentione, consuetudine, et conditione status, non est pec- » catum. De fucato autem semper est peccatum ; mulieribus » enim non permittitur ornari, nisi propter viros, et viri no-

» lunt decipi, ut fucatæ eis appareant.)* Alii tamen, ut Caj.
» Nav. cap. 23. videntur docere, eam tantum teneri sub
» venali (sed minus probabiliter), quando in particulari
» lapsus prævidetur, et brevi tempore abstinendum est:
» qui etiam cum Azor. Less. et Bon. excusant a mortali
» eas, quæ ex consuetudine loci media ubera detegunt,
» fuco, pigmentis, alienis crinibus utuntur; dummodo
» non aliorum lasciviam, sed tantum majorem pulchritu-
» dinis ornatum intendunt, absque alio fine mortali, aut
» lege particulari sub mortali prohibente. Addunt tamen
» fore grave, et mortale peccatum hujuscemodi morem de-
» tegendi pectus, vel tenuiter tantum tegendi, ubi non
» est introducere. Navar. n. 28. Less. num. 112. Laym. l.
» cit. etc. Vid. Bon. de Matr. quæst. 4. p. 9. n. 17. »

55. — « 10. Si mulier non in particulari, sed in genere
» tantum aliquos in se scandalizandos putet; modo eorum
» lasciviam non intendat, nec ei placeat (licet ei placeat,
» quod laudetur ut formosa), non videtur teneri abs-
» tinere ab illo ornatu, etiam superfluo, sub mortali,
» v. gr. fucando faciem; imo etiam denudando ex com-
» muni consuetudine pectus: nisi tamen denudatio, vel
» ornatus esset valde turpis per se, ac directe ad libidi-
» nem provocans. Ratio est, tum quia est scandalum po-
» tius acceptum, quam datum, et ornatus ille, ac pul-
» chritudo remote tantum ad peccatum provocat, ut do-
» cent Laym. et Bon.; tum quia nimis grave esset isti
» sexui, præsertim si maritum quærant, perpetuo sic abs-
» tinere; cum illa occasio sit universalis, et perpetua, nec
» formosiores unquam licite irent foras, cum pulchritudo
» naturalis plus noceat, quam artificialis. Plura de hac re
» vide apud Dian. t. 1. r. 37. Bardel. lib. 3. d. 5. n. 13.
» Interim feminam nudum pectus gerentem non mala in-
» tentione, etsi quidam excusent a mortali, ego tamen,
» inquit Sa, difficile absolverem. Et certum est, quod con-
» fessario incumbat hujusmodi ornatum dissuadere, et de-
» terrere ab eo. Vid. Sa, verb. Ornatus, etc. ll. cc.

Quæritur, an peccent graviter mulieres ad sui ornatum ubera ostendentes? Acriter invehunt contra hunc morem Natalis Alex. Dec. l. 4. a. 5. reg. 8. de Scandalo, et Roncagl. de Carit. cap. 6. qu. 5. resp. 3. dicentes hoc per se esse

eccatum mortale, quia per se aliis grave scandalum affert: t hoc probari inquiunt ex SS. patribus, qui hujusmodi onsuetudinem magnopere increpant. Cum ego munus oncionatoris gessi, pluries etiam hunc perniciosum usum ortiter conatus sum exprobrare; sed cum hic officium gam scriptoris de scientia morali, oportet, ut dicam quod uxta veritatem sentio, et quod a DD. didici. Non nego I. quod illæ feminæ, quæ hunc morem alicubi introducerent, sane graviter peccarent. Non nego II. quod denudatio pectoris posset esse ita immoderata, ut per se non posset excusari a scandalo gravi, tanquam valde ad lasciviam provocans, uti bene ait Sporer de V. Præc. cap. 1. n. 39. Dico vero III. quod si denudatio non esset taliter immoderata, et alicubi adesset consuetudo, ut mulieres sic incederent, esset quidem exprobranda, sed non omnino damnanda de peccato mortali. Id tenent communissime Nav. Caj. Less. Laym. Bon. Salm. et alii plurimi. Nav. Summ. cap. 23. n. 19. sic ait: *Neque etiam feminæ mortaliter peccant ostentantes pectora nuda quo pulchriores videantur, absque alia mala intentione mortali; quia nullo jure naturali divino, aut humano, saltem ad mortale obligante, vetatur.* Idem dicit Cajetanus in 2. 2. qu. 169. art. 2. qui vers. Secundo sic ait: *Pectus a mulieribus nudum alicubi defertur, quod juxta morem patriæ non est de se mortale.* Idem docet Lessius lib. 4. cap. 4. ex n. 112. dicens: *Potest esse peccatum mortiferum, si pudenda non satis tegerentur; secus in nudando pectore, ut* Cajet. Fum. Nav. *nam partem illam nec natura, aut pudor postulat absolute tegi. Grave tamen esset hujusmodi morem introducere.* Sententiam hanc dicit esse communem. Laym. lib. 3. tr. 3. c. 13. in fin. n. 6. Idem censent Azor. de IV. Præc. c. 18. Sanch. Dec. lib. 1. c. 6. n. 7. Bonac. de Matrim. quæst. 5. punct. 9. n. 17. et Salm. de VI. Præc. c. 3. n. 16. cum Sylv. Fill. etc. (contra S. Anton. Ros. et Eliz.): quia (dicunt) pectus non est pars vehementer provocans ad lasciviam. Videtur etiam huic adhærere S. Th. 2. 2. qu. 169. art. 2. ubi loquens de ornatu superfluo mulierum (ut patet ex 3. objectione), sic ait: *Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quada vanitate propter jactantiam quamdam, non*

semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Deinde addit : *In quo tamen casu possent aliquæ a peccato excusari, quando hoc non fieret ex aliqua vanitate, sed propter contrariam consuetudinem : quamvis talis consuetudo non sit laudabilis.* Deridet autem Roncaglia hanc rationem consuetudinis excusantis, dicens : *Potestne quæcumque consuetudo dare jus ad id quod aliis de sua natura præbet gravem occasionem peccandi?* Sed immerito deridet; nam patet, quod consuetudo sic incedendi, non quidem det jus ad id quod est contra jus naturale, sed bene diminuat vim concupiscentiæ; ubi enim non est mos, majus scandalum dabunt illæ mulieres, quæ brachia aut crura ostendent, quam eæ quæ pectus (modo denudatio sit moderata), ubi talis viget consuetudo, quia assuefactio efficit, ut viri ex tali visu minus moveantur ad concupiscentiam, prout experientia constat. SS. autem Patres aut modo concionatorio sunt locuti, vel de usu immoderato, ut diximus. Tandem idem Roncagl. loc. cit. in fine, concedit modicam discoopertionem pectoris excusare a peccato gravi. Et idem docet doctissimus Sylvius 2. 2. q. 169. a. 2. Cæterum non dubito, quin oporteat, ut prudens confessarius sententia supra relata magna cum discretione utatur, ne indulgeat nimiæ mulierum licentiæ, quæ libidinem involvet, cum pie viventes non sic incedant. Bene enim Croix. lib. 2. n. 248. cum Eliz. advertit, quod ejusmodi feminæ denudatione pectoris non raro quærunt inhoneste appeti a viris, ut illos sibi irretiant et captivent; et hanc ob causam recte putat Eliz. plures feminas damnationem pati. Hinc non dubito, quin hujusmodi indecens mos enixe a prædicatoribus, et confessariis, quantum fieri potest, coercendus sit, et extirpandus. Audiatur id quod docet D. Antonin. p. 2. tit. 4. cap. 5. ubi, quamvis detestetur enixe usum mulierum ostendendi ubera, quando talis usus esset valde immoderatus, prout refert adesse in partibus Rheni, his verbis : *Si enim de usu patriæ est, ut mulieres deferant vestes versus collum scissas usque ad ostentationem mamillarum, ut in partibus Rheni, valde turpis et impudicus est talis usus, et ideo non servandus.* Attamen in sequenti §. In quantum, addit : *Si enim mulier ornet se secundum decentiam sui status, et morem patriæ, et non sit ibi multus excessus, et ex hoc aspicientes rapiantur*

ad concupiscentiam ejus, erit ibi occasio potius accepta quam data; unde non mulieri, sed ei soli qui ruit, imputabitur ad mortale. Poterit autem esse tantus excessus, quod erit occasio etiam data. Sic denique concludit : *Ex prædictis igitur videtur dicendum; quod ubi in hujusmodi ornatibus confessor invenit clare, et indubitanter mortale, talem non absolvat, nisi proponat abstinere a tali crimine. Si vero non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia (ut dicit Guillelm. specie in quodam simili) scilicet, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali, quia faciendo postea contra illud, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam.* 28. q. 1. §. Et his. *Et cum promptiora sint jura ad solvendum quam ligandum,* cap. Ponderet, dist. 1. *et melius sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia severitate,* ut dicit Chrysost. cap. Alligant 26. qu. 7. *potius videtur absolvendum, et divino examini dimittendum. Fateor tamen, quod et prædicatores in prædicando, et confessores in audientia confessionum debent talia detestari, et persuadere ad dimittendum, cum sint nimia et excessiva; non tamen ita indistincte asserere esse mortalia.*

56. — « 11. Peccant etiam graviter, qui componunt, » describunt, repræsentant, vel pingunt turpia, et ad li- » bidinem provocantia. Bonac. Sanch. Fill. »

Procul dubio componentes, sive repræsentantes comœdias valde turpes excusari non possunt a peccato gravi. Sanch. de Matrim. lib. 9. d. 46. n. 42. cum S. Antonin. Ang. Sylv. etc. Et ob quodcumque lucrum, ut Tambur. Dec. cap. 8. §. 5. n. 1.

Pariter graviter peccant pingentes, sive exponentes publice imagines obscœnas, scilicet detectis pudendis, sive tenui velo coopertis, ut Salm. tr. 21. c. 8. n. 64. cum Sanch. et Trull. Secus, si detectis aliis partibus, pudenda tegantur. Salm. ib. cum Turr. Dian. et pluribus aliis.

57. — Utrum liceat suadere, aut permittere minus malum ad majus evitandum? *Prima sententia* negat, prout tenet Laym. de Car. c. 12. n. 7. cum Azor et aliis. Ratio, quia comparativum non tollit positivum; unde qui suadet minus malum, vere malum suadet. Limitat vero Laym. cum Azor. nisi malum illud sit virtualiter inclusum in illo

alio majori. Sic parato aliquem occidere potes suadere. ut manum tantum amputet; eidem tamen, non alteri designato. Sic etiam volenti adulterari potes suadere fornicationem cum soluta in generali, non autem in particulari. Admittunt hoc Salm. loc. cit. dummodo ille decreverit utrumque malum patrare, cum Nav. etc. At Laym. indistincte loquitur, et Sanch. cum secunda sententia, ut mox dicetur, hanc limitationem expresse rejicit: quia (dicit) tunc minus malum proponitur, non ut alter illud perpetret, sed ut a majori retrahatur.

Secunda igitur sententia probabilior tenet, licitum esse minus malum suadere, si alter jam determinatus fuerit ad majus exequendum. Ratio, quia tunc suadens non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali. Ita Sanch. de Matrim. lib. 7. d. 11. n. 15. cum Sot. Mol. Nav. Medin. Sylvest. et aliis pluribus, ac Salm. tract. 21. c. 8. n. 58. cum Cajet. Sot. Pal. Bonac. etc. probabilem putat Croix l. 2. n. 223. Hinc docet id. Sanch. n. 19. cum Cajet. Sot. Covar. Valent. parato aliquem occidere, licite posse suaderi, ut ab eo furetur, vel ut fornicetur. Et probat ex S. August. in c. Si quos verius, 33. q. v. ubi: *Si enim facturus est, quod non licet, jam faciat adulterium, et non faciat homicidium: et vivente uxore sua, alteram ducat, et non humanum sanguinem fundat.* Ex quibus verbis, *jam faciat adulterium,* probat Sanch. dict. n. 15. cum Soto, Mol. Nav. Abb. etc. S. doctorem, non tantum permittendo, sed etiam suadendo locutum fuisse. Et hoc addit Sanch. n. 23. cum Salon. licere non solum privatis, sed etiam confessariis, parentibus, et aliis, quibus ex officio incumbit impedire peccata subditorum.

58.—« Resp. 6. Potest aliquando permitti proximi ruina, » quando is paratus est ad malum, et alter non intendit, » ut peccet, sed tantum, non auferendo occasionem, per- » mittit unum peccatum, ne fiant plura, ita ut permissio » sit impeditiva majoris mali. »

Unde resolves:

« 1. Hero licet non auferre occasionem furandi filiis, » aut famulis, cum eos nihilominus ad furandum propen- » sos, et paratos novit, ut sic deprehensi puniantur, et

» resipiscant : tunc enim rationabiliter permittit furtum
» unum, ut evitentur plura, Sanch. Laym. Bon.* (Et hæc
» sententia videtur satis communis cum Sanch. de Matrim.
» l. 10. d. 12. n. 52. qui citat pro ea Sot. Led. Nav. Sa,
» etc. Et consentit D. Th. in supp. 3. part. q. 62. art. 3.
» ad 4. ubi : *Quandoque vir uxorem suspectam de adulterio*
» *habens ei insidiatur, ut deprehendere possit eam cum testibus*
» *in crimine fornicationis; et sic potest ad accusationem proce-*
» *dere.* Idem admittit Tourn. t. 3. p. 337. cum Antoine.)*

» 2. Probabile est non licere talia ultro ponere, aut iis
» objicere, quia positive concurreret ad peccatum; et non
» tam auferret occasionem, quam poneret : Sa v. Pecca-
» tum, et Sanch. qui ex eadem causa docet non licere
» marito dare uxori ansam adulterandi, vel adultero, ut
» tentet uxorem. Interim probabiliter contrarium docet
» Laym. lib. 2. t. 3. cap. 13. quod confirmari potest exem-
» plo Judith, quæ vix aliter videtur fecisse c. 9. Cum enim
» sciret permissionem libidinis in Holoferne fore impedi-
» tivam malorum, posuit ei occasionem, nempe ornatum
» suum, alioqui licitum, et tamen communiter censetur in
» hoc non peccasse. Vide Bonac. d. 2. q. 4. pag. 2. Palaum
» hic. »

Et hoc probabile putant etiam Viva de IV. Præc. q. 11. art. 5. n. 12 v. Inferetur IV. Laym. de Carit. c. 13. n. 5. cum P. Nav. Item Elbel de Scand. n. 377. et Sporer de V. Præc. cap. 1. num. 65. cum Dian. et Tamb. et probat ex l. Si quis servus, et de Furtis; ubi permittitur domino tradere servo sæpe sollicitato a fure res, *ut ad furem deferat, ut sic fur deprehensus cum re furtiva, et punitus, non amplius sollicitet.* Quem textum dicit Spor. cum P. Nav. Pal. apud Tamb. locum habere etiam in foro conscientiæ. Contradicunt tamen Sanch. de Matrim. lib. 10. d. 12. n. 53. cum Sa, item Bon. de Scand. d. 2. q. 4. p. 2. num. 34. et Spor. loc. cit. n. 63. vocans hanc probabiliorem, quia (ut dicunt) hæc videtur positiva inductio, sive ad peccatum cooperatio, quæ est intrinsece mala. Sed hoc non obstante, satis probabilis videtur prima sententia, quia, cum maritus, vel dominus præbet ansam mœchandi, vel furandi, non vere inducit ad peccandum, sed præbet occasionem, et permittit peccatum alterius, ex justa causa, scil. ut se in-

demnem servet a periculo damni obventuri. Aliud enim est inducere, aliud præbere occasionem. Illud est intrinsece malum, non autem hoc; alioquin nunquam liceret, etiam ex causa justa, petere mutuum ab usurario, juramentum ab infideli, etc. quod est contra communem DD. sententiam (quidquid aliquis dicat), et contra D. Th. cum S. August. 2. 2. q. 78. a. 4. Unde S. Th. ibi hanc regulam dat: *Inducere hominem ad peccandum nullo modo licet: uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est.* Imo S. doctor videtur ibid. etiam opinioni mox allatæ expresse adhærere, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael (Jer. 41.) *Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro.* Et hos S. doctor asserit minime peccasse.

ARTICULUS III.

An liceat alterius peccato materialiter cooperari?

59. Quando liceat materialiter cooperari peccato proximi? — 60. An liceat nubere cum sponso existente in mortali, vel obstricto voto castitatis? — 61. An reddere debitum eidem? — 62. An dare communionem peccatori occulto? -- 63. Quid liceat famulis? Et quæ sit cooperatio *materialis*, et quæ *formalis?* -- 64. An comitari herum ad lupanar etc. Et an comitari concubinam ad herum? -- 65. An deferre munera meretrici? -- 66. An aperire ostium meretrici? An deferre scalam, ut dominus ascendat ad mulierem? -- 67. An scribere litteras amatorias? -- 68. An ministrare carnes in die vetito? -- 69. An liceat cauponibus dare vinum ebriosis, vel carnes in die vetito? Vide alia apud Busemb. -- 70. An locare domum meretrici, et usurariis? -- 71. An vendere aleas, gladios, venena etc.? - 72. An agnum Judeo? -- 73. An liceat christianis captivis remigare etc.? -- 74. An adjuvare tyrannum? -- 75. An vehere annonam ad hæreticos? An aurigis vehere meretricem? -- 76. An accipere munera ab amasio? An reddere gladium occisuro? -- 77. An liceat petere juramentum a pejeraturo? Et mutuum ab usurario sine gravi causa? -- 78. An adjuvare usurarium? An dare mutuum abusuro? -- 79. An petere sacramenta ab excommunicato, vel a peccatore; et an a parato? -- 80. An dare cibos vetitos?

59. — « Resp. Cooperari tantum materialiter, subministrando tantum materiam, et facultatem peccandi, vel » exhibendo objectum, licet, si sequentes conditiones ad- » sint. I. Si tum opus, vel cooperatio sit secundum se bo- » na, vel saltem indifferens. II. Si bona intentione, et

» rationabili ex causa fiat, et non ut juves alterum in pec-
» cando. III. Si alterius peccatum impedire nequeas, aut
» saltem non tenearis propter causam rationabilem. Circa
» quam notant Sanch. et Laym. et si ejus gravitas certa
» regula definiri nequeat, sed prudentis judicio metienda
» sit; tanto tamen graviorem requiri, 1. Quanto gravius
» est peccatum, cujus occasio datur. 2. Quanto probabilius
» est, te non cooperante, alterum non peccaturum : aut
» quanto certior est affectus peccati. 3. Quanto propinquius
» tua cooperatio peccatum attingit. 4. Quanto minus juris
» habeas ad tale opus. 5. Denique quanto magis peccatum
» cum justitia pugnat, idque propter damnum tertii :
» Laym. l. 2. tr. 3. c. 13. »

S. Antonin. Gabr. Sylvest. etc. apud. Sanch. in Decal. l. 1. c. 7. n. 4. videntur sentire, nullo casu licitum esse cooperari ad peccatum alterius : at hoc communiter DD. permittunt, si debitæ conditiones adsint. Vide Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. Et Sanch. l. c. censet auctores citatos locutos fuisse casu, quo absit justa causa excusans; vel quando cooperatio est intrinsece mala. Semper autem est intrinsece mala illa actio, quæ ex se derminata est ad peccatum : uti esset, quærere domino concubinam, idola fabricare, et quid simile. Secus, si actio potest fieri sine peccato, puta ministrare mensæ, aperire januam, etc. Hinc ad licite cooperandum peccato alterius, vide conditiones requisitas apud Busemb. ut mox supra.

Unde resolves hos casus :

60. — « 1. Hoc modo licite materialiter cooperatur sponsa
» contrahens cum sponso quem scit sacramentum accipere
» in peccato mortali : sciens vero eum habere votum casti-
» tatis, peccat contrahendo cum ipso, quia ad contractum
» illicitum concurrit. Laym. l. c. ex Sanch. l. 7. de Matr.
» d. 11. n. 11. »

61. — « 2. Licite quoque post matrimonium contractum
» materialiter cooperatur conjux, si conjugi obstricto voto
» castitatis reddat debitum : imo ad id tenetur ex justitia,
» si eum exigentem non possit a proposito avocare. Ibidem.
» *(Et hæc est communissima et probabilior sententia cum
» Suar. Lugo, Laym. Bon. Pal. Sanch. Conc. Holz. Boss.

» etc. licet opposita cum Pont. Croix, Comit. Sylv. etc.
» etiam sit probabilis; vide dicenda l. 6. num. 944.)* »

62. — « 3. Similiter parochus eucharistiam licite potest,
» et debet ministrare peccatori, et excommunicato et hæ-
» retico occulto, si petat publice; imo confessarius præbere
» debet petenti etiam privatim, si ex sola confessione ejus
» peccatum novit. Ibid. *(Et ita tenendum ex communis-
» sima sententia cum Spor. de Sacr. Pœn. n. 869. etc. con-
» tra Petrocor. Vide dicenda l. 6. n. 658.)* »

63. — « 4. Excusantur a peccato famuli, si ratione sui
» famulatus præstent quædam obsequia, quæ sine gravi
» suo incommodo negare non possint; ut v. gr. vestiant
» dominum, sternant equum, comitentur ad lupanar,
» meretrici deferant munera, eidem venienti aperiant
» ostium: quia hæc tantum remote se ad peccatum habent,
» et sine iis peccatum fieret. Unde tamen non sequitur,
» alteri cuivis licere ea præstare. Bonac. p. 11. cap. 26.
» Azor. tom. 2. lib. 12. cap. ult. quæst. 8. Laym. lib. 2.
» t. 3. c. 13. Sanch. l. 1. mor. c. 7. n. 21. *(Sed vide n.
» seq. 64.)* »

Ad distinguendum autem, quando cooperatio sit materialis, et quando formalis; alii dicunt ut Cardenas, et M. Milante in prop. 51. Innoc XI. quod cooperatio tunc sit materialis, quando ipsa per accidens et remote conducit ad peccatum alterius; tunc autem formalis, quando per se, vel ob aliquam circumstantiam adjunctam, proxime conducit ad executionem peccati, licet per se esset indifferens. Sed melius cum aliis dicendum illam esse formalem, quæ concurrit ad malam voluntatem alterius, et nequit esse sine peccato: materialem vero illam, quæ concurrit tantum ad malam actionem alterius, præter intentionem cooperantis. Hæc autem est licita, quando per se actio est bona vel indifferens, et quando adest justa causa et proportionata ad gravitatem peccati alterius, et ad proximitatem concursus, qui præstatur ad peccati executionem. Ratio, quia, cum tu præstas actionem indifferentem sine prava intentione, si alter illa abuti voluerit ad suum peccatum exequendum, non teneris nisi ex caritate illud impedire; et quia caritas non obligat cum gravi incommodo, ideo ponens tuam cooperationem cum justa causa, non

peccas : tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tua, sed ex malitia ipsius, qui tua actione abutitur. Nec potest dici, quod tua actio, etsi indifferens, conjuncta tamen cum circumstantia pravæ intentionis alterius, evadat mala ; nam revera actio tua non est per se conjuncta cum mala voluntate illius, sed ille conjungit suam malam voluntatem cum actione tua; unde tua actio non erit tunc causa per se influens in peccatum, sed tantum occasio qua ille abutitur ad peccandum. Vide dicenda l. 3. n. 571.

64. — Quær. I. An famulus ratione famulatus possit comitari herum ad lupanar, vel sternere equum? Affirmant Busemb. hic cum Nav. Man. etc. ap. Sanch. Dec. l. 1. cap. 7. n. 22. Et probabilius non sufficit ad id sola ratio famulatus, etiamsi sine famuli ope herus adiret; saltem requiritur metus gravis damni. Ita Sanch. l. c. Viva in prop. 51. Innoc. XI. n. 5. Salm. tr. 21. c. 8. n. 72. Qui recte advertunt id nunquam licere, si herus ex comitatu animosior reddatur. An autem liceat famulo deducere concubinam in domum heri? Dicit Sanch. l. c. n. 25. cum Nav. et Man. quod si inter dominum et concubinam jam conventum erat, tunc famulus sola ratione famulatus excusatur, quando dominus etiam sine famulo æque peccatum committeret (alias non excusatur nisi ex metu gravis damni, ut Sanch. n. 22.). Et idem ait n. 25. de famulo deferente concubinam curru vel sella. Sed merito id non admittunt Carden. et Milant. in dict. prop. 51. et P. Concina t. 2. pag. 284. et 285. Idque tanto magis non admittendum de famulo vocante concubinam ad domum heri contra Azor. Et idem dico de aurigis et nautis vehentibus meretricem ad amasium, qui tantum excusari possunt ob metum gravis damni ; vide n. 76.

65. — Quær. II. An liceat famulo deferre munera meretrici ratione famulatus? Affirmant, loquendo tantum de esculentis et aliis munusculis, Bus. et Sanch. lib. 1. cap. 7. n. 29. Spor. de V. Præc. cap. 1. n. 99. et Pal. de Car. p. 11. n. 4. cum Nav. et Azor. Sed verius P. Conc. t. 2. p. 284. putat hoc esse intrinsece malum, quia revera munera per se turpem amorem fovent.

66. — Quær. III. Utrum liceat famulo ostium meretrici aperire? Negat Croix lib. 2. n. 253. At communius affir-

mant cum Bus. Salm. d. cap. 8. n. 74. Laym. de Carit. cap. 13. resp. 5. Tambur. cum Sanch. Dian. Azor. Sa, Rodr. etc. Nec officit propos. 51. Innocentii XI. dicens: *Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam ly *aperiendo januam* ex ipsomet contextu intelligitur de aperitione per vim confecta, ut recte dicunt Roncagl. de Carit. tract. 6. in Reg. pro praxi n. 4. post cap. 6. Salm. ibid. n. 74. Modo (aiunt) ipso non aperiente, adsit alius qui aperiat.

Quær. IV. An ex metu mortis vel magni damni liceat famulo subjicere humeros, vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, vi aperire januam, et similia? Negant Viva, et Milante in dict. prop. 51. P. Concina t. 2. pag. 280. Salm. n. 75. Croix lib. 2. n. 244. et alii. Quia, ut dicunt, tales actiones nunquam licent, utpote intrinsece malæ. Sed contradicunt Busemb. infra n. 68. Sanch. dict. c. 7. n. 22. et Less. l. 2. cap. 16. n. 59. quorum sententia spectata ratione mihi probabilior videtur. Ratio, quia, ut mox supra diximus, cum tu præstas actionem per se indifferentem, scil., quæ potest esse bona et mala, non teneris, nisi ex caritate ab illa abstinere, ne alter ea abutatur ad peccandum; quando autem alias grave damnum metuis, licite permittere potes peccatum alterius; nam ex una parte caritas te non obligat, ut cum gravi damno peccatum ejus avertas; et ex altera malitia alterius nequit mutare naturam tuæ actionis, ita ut de indifferenti evadat intrinsece mala. Et idem mecum sentit doctus auctor continuation. Tournely t. 1. pag. 303. dicens: *Non teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam: ipse sane malitiam suam sibi imputet.* Nec potest dici, quod præfatæ actiones sunt per se malæ, quia cooperantur ad peccatum stupri; idque probari ex ipsa prop. damn. ubi dicitur, aut quid simile cooperando: nam respondetur, quod tò *cooperando* non intelligitur de cooperatio ne formali, sed de materiali, cum de ea solum locuti sint AA. propositionis, et in tali sensu certe fuit

propositio proscripta. Non autem verbis, *si id faciat metu notabilis detrimenti*, comprehenditur metus mortis; ibi enim declaratur qualis metus non excuset, *puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur:* quæ mala certe non comprehendunt damnum mortis. Quia tamen prædictæ cooperationes vere concurrunt ad damnum stupri, quamvis solum materialiter concurrant ad peccatum stupratoris, puto, nullum alium timorem excusare cooperantem, nisi mortis; nam alias ob solum metum jacturæ facultatum, vel infamiæ, non licet concurrere ad dehonorationem puellæ deflorandæ. Vide dicenda lib. 3. n. 571. ubi dicemus, non licere pariter tibi scalam, vel claves tradere furi, nisi ob timorem mortis, vel infamiæ, cum Tournely loc. cit. Tradere autem gladium occisuro nunquam licet, quia non licet occidi innocentem, ut in mortem vites, ut bene docent Conc. tom 7. pag. 168. et Tournely. 304. Vide lib. 3. num. 697. »

67. — Quær. V. an liceat famulo ob metum gravem scribere vel deferre litteras amatorias concubinæ domini? Quidquid alii dicant, puto cum Salm. num. 68. Sanch. num. 26. Viva n. 5. Laym. Bonac. Tambur. etc. cum Croix lib. 2. n. 273. hæc nunquam licere, quia formaliter concurrunt ad peccatum heri, fovendo turpem ejus amorem. Et hoc censeo dicendum cum Sanch. et Salm. n. 67. (contra Pal. et Peb. ap. Tamb. n. 18.) etiam in dubio, an litteræ contineant amatoria; quia, cum constet de turpi amore, moraliter creditur turpia continere. Si vero contineant sola signa urbanitatis, etiam requiritur ab excusandum famulum causa justa, ultra obsequium famulatus, ut dicunt Salm. Sanch. et Tamb. ll. cc.

68. — Quær. VI. an liceat famulo ministrare carnes in die vetito? Negant Salm. cap. 8. num. 81. cum Pal. Vasq. Dian. etc. Advertunt tamen in dubio præsumendum herum justa causa excusari. Sed vide seq. n. 69. Qu. VII.

« 5. Ad ea opera, quæ propinquius se ad peccatum ha-
» bent, aut juvant, verb. gr. subjicere humeros, admo-
» vere scalas hero per fenestram ascendenti ad concubi-
» nam, deferre litteras amatorias ad meretricem, comi-
» tari ad duellum etc. communis ratio famulatos non suf-

» ficit, sed exigunt majorem necessitatem, et causam, ut
» licite fiant; v. gr. periculum gravis, aut saltem notabilis
» damni, si detrectent; ibid. *(Sed vide dicta mox supra
» ex num. 66.)* »

69. — « 6. Sic enim excusantur caupones vendentes car-
» nes die jejunii comesturis, et vinum ebriosis, si alii æque
» venderent. Sanch. Bon. etc. »

Quær. VII. an liceat cauponibus vendere vinum iis quos ebriandos prævident? Excusat eos P. Conc. n. 29. ex metu mortis, aut mutilationis, quia (ut ait) *tam venditio quam potus sunt actiones indifferentes, et sola malitia bibentis intemperanter ebrietas accidit;* unde infert cauponem nonnisi ex caritate teneri impedire ebrietatem illorum. Probabilius tamen mihi videtur dicendum cum Bus. hic num. 6. Bon. et Sanch. Elb. num. 383. Spor. de 5. Præc. cap. 1. n. 82. Tourn. tom. 3. num. 335. v. Secunda. Tamb. num. 36. et aliis satis communiter apud Croix num. 261. quod caupones satis excusentur ob metum cujuscumque gravis damni, puta si alias notabiliter læderentur ex diminutione emptorum. Ratio, quia, cum nullum eo casu grave damnum temporale obveniat se inebriaturo, caritas non obligat cum gravi incommodo peccatum illius vitare. Et idem dico cum Busemb. ut supra num. 6. et Sanch. ib. ac Mazzot. tom. 1. p. 480. de præbente carnes comesturis in die vetito. Illud autem quod dicunt Tamb. n. 37. cum Sanch. et Pal. scil. licitum esse vendere vinum eis qui revendent mixtum aqua, si æque commode nequeant aliis vendere, id non admittimus, nisi ob metum mortis, vel infamiæ.

« 7. Ea quæ ad peccatum proxime concurrunt, vel in-
» ducunt, vel cum justitia pugnant, etsi ex genere suo sint
» indifferentia, v. g. hero alterum occisuro gladium dare;
» ostendere illum, qui ad necem quæritur, compulsare
» campanam (sine scandalo tamen) ad concionem hæreti-
» cam, meretricem, etsi conductam, ac paratam e domo
» evocare, et ad herum deducere, furi scalam applicare,
» gerenti injustum bellum dare mutuas pecunias, pagum
» hæretico domino vendere, gravissimam causam requi-
» runt, hoc est, metum tanti mali, quod secundum leges
» caritatis nemo teneatur subire ad evitandum malum alte-

» rius, verb. gr. si alias occidendus esset, Laym. cap. 13.
» num. 4. »

70. — « 8. In civitatibus, in quibus vitandi majoris
» mali causa permissum est, licet domum locare usurario
» (excipit tamen jus alienigenam), et meretricibus; ma-
» xime si alii conductores desint; nisi tamen meretrices
» graviter nocerent vicinis honestis, vel ob situm ansam
» majorem darent peccatis. Sanch. lib. 1. mor. c. 7. Bon.
» l. c. * (Ita etiam Salmant. tract. 21. cap. 8. n. 65. cum
» Trull. Vasquez, Prado, Led. et Viva, cum Suar. Less.
» Azor. et aliis communiter.)* »

71. — « 9. Excusantur a mortali, imo etiam veniali, si
» causa adsit, artifices, qui faciunt, aut vendunt res indif-
» ferentes, quibus quis bene potest uti, licet plurimi ab-
» utantur, v. g. aleas, fucos, gladios. Ratio est, quia re-
» mote tantum ordinantur ad peccatum, et simpliciter
» impediri non possunt. Quod si tamen abusus esset con-
» tra justitiam, non liceret; v. g. si occisuro dares gladium
» ob magnum pretium, quod offert. Item, si quis sciat
» hunc innocentem non pervertendum, nisi per has suas
» merces: quia modicum lucrum certæ saluti alterius est
» postponendum. Sanch. l. c. Malum non est præsumen-
» dum: unde licite possunt vendi aleæ, fuci, gladii, ve-
» nena (scil. ea tantum, quæ possunt deservire etiam ad
» medicinam) cuicumque, quem iis abusurum fore non
» constet. * (Ita Salmant. de Contract. c. 2. num. 22. cum
» S. Th. et communi.) * »

Dubium autem versatur, quando verosimiliter creditur emptor abusurus? Bus. hic cum Sanch. dicit non licere illa vendere ob lucrum. At Tamb. lib. 5. cap. 1. §. 4. n. 33. et Salm. ibid. n. 33. cum Bon. Rebell. Tap. Sylvest. dicunt licere, si venditor non posset sine damno a venditione recedere: sive ut loquitur Tamb. si jacturam pateretur, res suas non vendendo.

Eodem modo licitum esset vendere ornatus puellæ iis abusuræ, si illa ab aliis æque emeret, ait Croix lib. 2. n. 263 cum Navar. Azor. Sanch. Bon. Dian. cum, negando tunc venditionem, neque impediretur peccatum. Sed hoc non admittendum, juxta dicta n. 47. vers. Secunda, nisi venditor alioquin notabile patiatur incommodum.

72. — « 10. Excusantur etiam, qui ob justam causam » vendunt agnum Judæo vel infideli usuro ad sacrificium. » Item qui Judæorum synagogas, hæreticorum templa, » legitimo magistratu permittente, ædificant, vel restau- » rant : præsertim si fieret æque sine ipsis. Navar. l. 5 » cons. 1. de Judæis. Laym. l. 2. t. 3. cap. 13. n. 4. Venena » autem vendere, nisi iis, qui bene his usuri putantur, v. » g. ad confectionem colorum, vel medicinam, non licet. » V. Sanch. 1 mor. c. 7. unde venditio veneni, quod » non servit, nisi ad hominis occisionem, simpliciter est » mala. »

73. — « 11. Christiani captivi, ex gravi metu, in trire- » mibus Turcarum, vel hæreticorum, licite remigant con- » tra catholicos, sarcinas, machinas, arma ad bellum ne- » cessaria convehunt, propugnacula ædificant, etc. Ita pro- » babiliter Less. Sanch. Suar. Laym. lib. 2. t. 3. c. 13. » contra Tol. et alios, qui docent peccare mortaliter. Quod » si tamen eo loci res esset, ut hæc negantes a magno pe- » riculo classem christianam eriperent, vel victoriam con- » ferrent, tenerentur tantum bonum vitæ suæ anteferre. » Suarez, Sanch. loc. cit. »

74. — « 12. Incolæ urbis, vel provinciæ, quam tyran- » nus occupavit, licite manent inter iniquos possessores, » eosque cogente imperio juvant excubiis, fossione, con- » tributione : idque ex legitimi principis præsumpto con- » sensu : ex quo etiam talia obsequia licite promittunt cum » juramento, ad majora mala sua, et legitimi principis » declinanda; Laym. loc. cit. n. 5. »

75. — « 13. Nautæ, et aurigæ catholici in Hollandia, » etiam sine gravi metu, si absit prava intentio, licite ve- » hunt annonam ad castra hæreticorum, si adsint alii, » qui illis cessantibus, facerent : quia, nisi id faciant, » excludentur omni lucro tanquam osores boni publici; » V. Less. lib. 2. cap. 19. Sanch. lib. 1. cap. 7. Fill. t. 22. » cap. 5. »

An autem liceat aurigis, aut nautis vehere meretricem ad amaisium pro sola mercede lucranda? Affirmant Spor. de V. Præcept. cap. 1. num. 94. Salmant. dict. cap. 8. num. 72. cum. Morel. et Diana apud Tambur. d. cap. 1. §. 4. num. 30. Croix lib. 2. num. 274. cum Navar. Quia

(ut aiunt) hi sunt causa tantum remote cooperans. Sed recte negant Sanch. Dec. lib. 1. cap. 7. num. 25. Bon. de Matr. pag. 14. num. 6. Roncagl. de Car. cap. 6. Reg. in praxi num. 2. et Viva in propos. 51. Innoc. XI. num. 5. qui contrariam opinionem ait non esse solide probabilem; hi omnes dicunt eos tantum excusari ob grave damnum vitandum: imo Angles apud Sanch. putat nunquam licere, utpote instrinsece malum.

76. — Adduntur alii casus. 1. Peccat puella acceptans munera ab amasio, qui turpiter eam concupiscit, quia fovet amorem. Croix lib. 2. n. 264. cum. Spor.

2. Peccat reddens gladium occisuro, nisi metus gravis incommodi excuset. Croix n. 265. cum Sanch. Bon. etc. Sed vide l. 3. num. 571. v. 3. Secus circa fin.

77. — 3. An liceat petere juramentum a pejeraturo? Negant Vasquez, et Sotus apud Croix l. 2. num. 268.; item Pontius de Matrim. lib. 5. cap. 18. num. 62. ex D. Aug. et D. Thom. 2. 2. quæst. 98. art. 4. ad 4. Ratio, quia, (ut ait S. Th.) *in juramento ejus, qui falsum per verum Deum jurat, non videtur esse aliquod bonum, quo uti liceat.* Sed probabilius affirmant Salm. tract. 21. cap. 8. n. 78. Tournely tom. 3. pag. 335. et Bonac. de II. Præcept. d. 4. pag. 11. num. 1. cum Cajet. Salon. Suarez, Reg. Filliuc. et Tambur. et Dian. apud Croix loc. cit. modo adsit justa causa; nempe si judex petat juramentum ratione officii (quod idem S. Thom. loc. cit. in Corp. etiam admittit); vel si magni tua interest uti perjurio ad fraudes alterius manifestandas, ut jus tuum consequaris: et sic non deest bonum utile petentis; quod sufficit pro justa causa. Et ita intelligendus D. Thom. ex contextu verborum in l. c. Commune autem est licere petere ob aliquod bonum juramentum a juraturo per falsos deos. Ita S. Thom. ibid. et Sanchez, Dec. lib. 3. cap. 8. num. 21. cum Gabr. Suar. Sayr. etc. contra Abulens. Si vero res sit vera, et alter ignoret, vel sit falsa, et alter credat veram, non licet eum inducere ad juramentum, ut recte dicunt Salm. cap. 8. num. 79. et 80.

4. Licitum est petere mutuum ab usurario propter aliquod bonum; est communis sententia cum S. Th. qui 2. 2. quæst. 78. art. 4. sic docet: *Licet ab eo, qui usuras*

exercet, mutuum accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius. Et alibi, de Malo quæst. 13. art. 4. ad 17. inquit : *Si aliquis propter aliquod bonum utatur malitia usurarii, accipiens ab eo mutuum ad usuram, non peccat. Si vero persuaderet, quod mutuaret ad usuram ei, qui mutuare ad usuram paratus non esset, absque dubio in omni casu peccaret.* Idque licet, si adsit causa vel necessitatis, vel notabilis utilitatis; ut dictum est num. 49. et ut dicunt Salm. d. cap. 8. num. 76. et 77. cum Cajet. Navar. Sanch. Bonac. Pal. Asserit autem Lugo d. 25. n. 235. communem esse inter DD. sufficere ad excusandum petentem mutuum ab usurario a peccato gravi quamcumque utilitatem etiam modicam. Sed huic non acquiesco, juxta dicta num. 47. v. Secunda. Ratio, quia, ad excusandum grave peccatum, gravis requiritur causa. Secus igitur dicendum, si adsit notabilis utilitas, ut aiunt Croix l. 2. n. 272. et Sporer de V. Præc. cap. 1. num. 75. Et tunc licet etiam offerre ei usuras, conditionate dicendo : *Si vis usuras, dabo*, ut Mol. Sanch. Hurt. Tamb. ap. Croix lib. 2. num. 267. Imo licitum est etiam absolute eas offerre, dicendo : *Da mihi mutuum, et ego tibi solvam usuras*, ut dicunt Lugo disp. 25. n. 227. Sanch. Dec. cap. 8. n. 26. cum Trull. Bann. Dian. Spor. num. 77. et alii apud Salm. de Contr. cap. 3. num. 111. Et licet Salm. ib. cum S. Th. Bon. etc. oppositum verius censeant, recte tamen probabilem vocant primam sententiam; quia illa oblatio revera semper est conditionata, scilicet si nolis dare gratis, offero usuras. Sed hoc nequaquam admitterem, si alter non esset paratus ad mutuum dandum sub usuris; quia aliter, qui sic eum alliceret ad mutuandum, directe induceret ad peccandum. Notant autem Salm. d. cap. 3. de Contr. num. 122. quod requiratur major causa ad petendum mutuum ab eo, qui scitur non daturus, nisi sub usuris : requiritur saltem magna utilitas, ut supra.

78. — 5. Qui adjuvat usurarium tantum in numerandis pecuniis, scribendis rationibus, aut in deferendo pignore, potest excusari a peccato sola ratione famulatus; secus vero si exigat usuras, quia exactio est cooperatio proximior ad peccatum usurarii, etiamsi amicabiliter exigat. Quod si

exigeret per vim aut minas, non solum peccaret, sed insuper teneretur ad restitutionem. Vide dicenda lib. 3. num. 789.

6. Licet dare mutuum abusuro, si adsit causa, scilicet si aliter illi multum possit nocere. Ita apud Croix num. 269. Azor. et Less. qui tamen dicit, non excusare causam lucri etiam justi.

79. — 7. Probabilius licet petere sacramenta a sacerdote excommunicato tolerato; quia ipse tunc minime peccat ea ministrando. Tambur. lib. 5. cap. 1. §. 4. num. 40. cum Sanch. et Hurt. contra Suar. Vide dicenda lib. 7. n. 39.

Conveniunt etiam DD. licitum esse petere sacramenta a sacerdote, qui est in mortali, si adsit necessitas; aut notabilis utilitas. Sed dubium est, si utilitas non sit magna, an tunc liceat? Affirmant Azor. Hurt. et Dian. ap. Croix lib. 2. num. 272. Sed negandum cum Croix, juxta dicta num. 47. etiamsi sacerdos sit paratus ad sacrilege ministrandum.

80. — Volenti autem frangere jejunium, ubicumque inveniet cibos, licet eos præbere, dicendo conditionate: *Si vis jam comedere, cœna apud me*, ut dicunt Sporer de V. Præc. num. 48. et Less. lib. 4. cap. 2. num. 24. cum Navarr. Cajetan. apud Viva de Præcept. d. qu. 10. art. 4. num. 6. Ratio, quia peccatum tunc jam est interne patratum, nec impediri potest, ut supponitur. Sed huic opinioni nec acquiesco, et sequor Salm. tract. 21. c. 8. n. 81. et Ronc. de Carit. cap. 6. qui cum Pal. Vasq. Dian. etc. oppositum sentiunt; quia id in iis circumstantiis est objective malum, ad quod non licet cooperari nisi tantum permissive, modo adsit causa gravis, juxta nostrum principium positum num. 47. vers. Secunda, et toties repetitum, nempe quod ad permittendum grave peccatum proximi, quod ille committet ex occasione a nobis præstita, non sufficit, quod alter sit paratus ad peccandum, sed insuper requiritur gravis causa necessitatis, vel saltem utilititas, quæ nos deobliget a præcepto caritatis: alioquin graviter peccamus tam contra caritatem, quam contra virtutem, quæ a proximo læditur.

FINIS PRIMI TOMI.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA, QUÆ SINGULIS CAPITIBUS ET DUBIIS APPONUNTUR, UT SIMUL HIC PRÆ OCULIS HABEANTUR CUNCTÆ RES ET QUÆSTIONES, QUÆ IN OPERE CONTINENTUR.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS I.

DE CONSCIENTIA.

CAPUT I.

Pag.

Quid conscientia, et quotuplex, et quænam sequenda? 1

1. De regula remota, et proxima actuum humanorum. — 2. De conscientia et synderesi. — 3. De conscientia recta et erronea. — 4. De eo qui sequitur conscientiam vincibiliter erroneam. — 5. De eo qui sequitur conscientiam invincibiliter erroneam. — 6. An sic operans meritum acquirat in operando? — 7. Respondetur objectioni adversariorum. — 8. An detur conscientia invincibiliter erronea circa præcepta naturalia? *Remissive ad Tract. II. de Leg. n.* 169. — 9. De eo qui putat erronee desiderium malum non esse peccatum. — 10. De conscientia perplexa. — 11. De conscientia scrupulosa. Signa scrupulosorum. — 12. Remedia et præsertim obedientiæ. — 13. De periculo scrupulosi qui non obedit. — 14. De regulis generalibus assignandis. — 15. Quomodo confessarius gerere se debet cum scrupulosis, qui timent assentiri cuilibet pravæ cogitationi. — 16. Quomodo cum iis, qui semper dubitant de confessionibus præteritis. — 17. Quomodo cum iis, qui in omni actione peccare formidant. — 18. Quid de iis qui operantur cum actuali timore. — 19. Scrupulosi non peccant scrupulos vincendo, quin illos prius deponant.

CAPUT II.

De conscientia dubia? 12

20. Quænam sit conscientia dubia? Quodnam sit dubium positivum et negativum? — 21. Quodnam dubium speculativum, et practicum? — 22. Numquam licet operari cum conscientia practice dubia? — 23. De eo qui scit aliquid esse malum, sed dubitat, an sit

grave, aut leve. — 24. Quid debeat agere, qui est practice dubius? — 25. An liceat operari cum conscientia speculative dubia? — 26. De pluribus principiis reflexis, ex quibus formari potest conscientia practice certa. — 27. De lege dubia, vel dubie promulgata: et de lege certa dubie abrogata. — 28. De voto dubie emisso; et de voto certe emisso, et dubie impleto. — 29. Quid de eo, qui judicat probabiliter implesse votum? — 30. Quid si quis opus voti jam præstitit, sed voti immemor? — 31. An subditus teneatur obedire superiori in re, quæ est dubie mala? — 32. Dubia de diversis rebus. — 33. Quid in dubio de valore matrimonii? *Remissive ad lib. VI. n.* 903 *et* 904. — 34. Quid in dubio de solutione, si debitum est certum? — 35. Quid in dubio de debito, si quis rem possidet bona fide? — 36. Quid si contra possessorem urgeat ratio probabilis, et nulla pro ipso? — 37. Quid si possessor, superveniente dubio, neglexerit inquirere veritatem? — 38. An possit eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potus deglutiverit? — 39. Quid si dubitat, an deglutiverit ante vel post mediam noctem?

CAPUT III.

De conscientia probabili? 23

40 Quæ sit conscientia probabilis. Quotque enumerentur diversæ probabilitatum species? — 41. Quænam sit probabilitas facti, et quænam juris? — 42. Nunquam licet uti probabilitate facti cum periculo damni alterius. — 43. Quamnam opinionem sequi teneamur in materia fidei? — 44. Quamnam opinionem sequi debeat medicus? — 45. An possit uti remedio minus tuto? — 46. Quid si desperatur de salute infirmi? — 47. Quamnam opinionem debeat sequi judex? — 48. Quamnam minister in collatione sacramentorum? — 49. Quid si adsit necessitas? — 50. An liceat uti opinione probabili quoad contrahendum matrimonium, et quoad jurisdictionem confessarii, casu quo præsumitur suppleri ab Ecclesia? De hoc vide dicenda *lib. VI. n.* 573. *et dicenda de errore communi n.* 572. — 51. An quod dicitur de administratione sacramentorum circa usum sententiæ tutæ, idem dicendum sit de susceptione sacramentorum? — 52. Quid si venator dubitat, an animal feriendum sit fera, vel homo? — 53. An liceat uti opinione probabili probabilitate juris? De opinione tenuiter probabili. — 54. De opinione probabilissima. — 55. Dissertatio de usu moderato opinionis probabilis.

MORALE SYSTEMA.

Pro delectu opinionum, quas licite sectari possumus. 28

COROLLARIUM PRIMUM.

Lex dubia non obligat. 43

COROLLARIUM SECUNDUM.

Lex incerta nequit certam inducere obligationem. 65

MONITUM.

In quo exponitur decretum S. C. generalis Inquisitionis Romæ conditum anno 1761, *circa usum opinionum probabilium.* 96

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

De natura, et obligatione legis in genere.

DUBIUM I.

Quid sit lex, sive præceptum. 103

90. Quid sit lex? — 91. Quis ad eam teneatur? — 92. An lex iniqua obliget? — 93. An in dubio de justitia teneamur lege? (*Vide etiam n.* 99. *et fusius l.* 3. *n.* 617.) — 94. An leges latæ a tyrannis obligent? — 95. An obliget lex non promulgata? — 96. Quid notandum circa promulgationem legis? — 97. Quid circa legem dubiam? Et in dubio an lex existat? an adsit causa excusans? an lex sit promulgata? an usu recepta? — 98. Quid in dubio, an superior sit legitimus? Et an excedat suam potestatem? — 99. Quid in dubio, an lex sit justa? Vel an lex præcipiat? Vel an eam impleveris? — 100. An lex humana possit præcipere actus internos? Et an prohibere externos occultos? *Vide ibid. quær. III.* Utrum in dubio, si res sit licita, subditus teneatur obedire?

DUBIUM II.

Quotuplex est præceptum? 116

101. Præceptum dividitur 1. In affirmativum, et negativum — 102. Dividitur 2. In naturale, et positivum. — 103. Præceptum autem positivum dividitur in præceptum divinum, et humanum. — 104. Quinam possint ferre leges? an reges? et respubl.? an Papa? an concilia? an episcopi, synodus, et capitula? an abbatissæ? — 105. Quid comprehendat lex canonica, et civilis? Decretalia, sive declarationes pontificiæ, an indigeant promulgatione. Ib. v. quær. hic. 1. (Vide etiam l. 3. n. 1027. v. hinc dicimus.) — 106. An declarationis S. congr. et decreta rotæ habeant vim legis? An leges civiles obligent in conscientia? — 107. De Consuetudine; et quæ conditiones requirantur ad statuendam consuetudinem? — 108. De effectu consuetudinis? Et quid si a lege reprobetur? — 109. Quid si consuetudo a lege revocetur? — 110. Dissertatio de potestate Pontificis, usque ad n. 135.

DUBIUM III.

An vis, et substantia legis positivæ dependeat ab acceptatione communitatis? 169

136. An obliget lex non acceptata? — 137. Quid si lex a majore parte populi non accipiatur? Quanto tempore præscribantur leges? — 138. An peccent legem non acceptantes? Et an lex pendeat ab acceptione populi? Quid circa leges pontificias? Quid circa civiles? — 139. Quid si lex sit ardua, vel abrogata, vel si major pars eam non receperit?

DUBIUM IV.

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, et quali? 172

140. An legislatores humani possint præcipere? Et quot conditiones requirantur, ut lex obliget? — 141. An superior possit præcipere rem levem sub culpa gravi? — 142. An res levis fiat gravis per circumstantias, præsertim contemptus? (Vide etiam lib. 4. num.

161. v. Quarta, et lib. 5. num. 61.) — 143. An res gravis possit præcipi sub levi? — 144. Quando præsumatur lex obligare sub gravi? — 145. An lex pœnalis obliget ad culpam? — 146. Quid de lege sub pœna suspensionis etc. — 147. Quid si lex assignet pœnam, et simul præcipiat? — 148. An incurratur pœna ante sententiam? — 149. Quid de pœnis positivis, et inhabilitantibus? — 150. An pœna conventionalis solvi debeat ante sententiam? — 151. An lex irritans actum carentem solemnitatibus obliget in conscientia? (Vide etiam lib. 3. num. 711. et 927.) — 152. An teneamur tollere impedimentum obstansimpletioni legis? (Vide etiam lib. 3. n. 1045).

CAPUT II.

De subjecto cui datur præceptum.

DUBIUM I.

Quæ personæ præceptis obligentur? 280

153. An ad leges obligentur ebrii, infideles, ignorantes, etc.? — 154. An legislator teneatur ad legem? — 155. Quando pueri obligentur ad leges ecclesiasticas? (Vide etiam l. 3. n. 270. et n. 1012.)

DUBIUM II.

An Peregrini teneantur legibus sui domicilii, dum ab eo absunt? 182

156. An peregrinus teneatur ad leges loci ubi est? — 157. An teneatur ad leges patriæ? Deinde ponuntur resolutiones plurium casuum. — 158. An cum peregrinis possit dispensari ab episcopo loci in legibus, et in votis? (Vide etiam l. 3. n. 332.)

DUBIUM III.

An peregrini, et vagi tentantur præceptis locorum, in quibus morantur? 189

DUBIUM IV.

An peregrigni teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco, ubi morantur? 190

CAPUT III.

De modo quo observanda sunt præcepta.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex caritate? 191

DUBIUM II.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi? 192

DUBIUM III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expresse intendit per illud non satisfacere? *ibid.*

DUBIUM IV.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est? 193

DUBIUM V.

An duplici præcepto, uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri? 194

DUBIUM VI.

An qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata? 195

CAPUT IV.

Quæ excusent a transgressione præcepti.

DUBIUM I.

An ignorantia excuset? 197

168. An ignorantia invincibilis excuset? — 169. An detur ignorantia invincibilis etiam circa præcepta juris naturæ? usque ad 173. — 174. An ignorantia excuset a pœna annexa legi?

DUBIUM II.

An metus excuset? 222

DUBIUM III.

An excuset impotentia totius, vel partis? 223

DUBIUM IV.

An excuset dispensatio? 224

178. An excuset dispensatio facta ex justa causa? Quid si sine justa causa? — 179. An existente causa teneatur superior dispensare? — 180. An valeat dispensatio inferioris? (*Quid si dispensatio ab inferiore facta sit bona fide, sed sine causa.* Vide lib. 3. n. 251.) — 181. An existente justa causa valeat dispensatio facta mala fide superioris? — 182. An in dubio dispensatio censeatur valida? — 183. An quis possit dispensare cum seipso? (Vide lib. 1. n. 183. et l. 3. n. 286. v. Quær.) — 184. An valeat dispensatio extorta per vim, aut metum? — 185. Quid si causa exposita fuerit falsa? — 186. Vide alios casus. — 187. An dispensatio stricte accipienda? Et an detur dispensatio tacita? — 188. De iis qui possunt dispensare de potestate ordinaria? — 189. Num Papa in præceptis divinis? — 190. Num episcopi? et in quibus? — 191. An inferior dispenset in legibus superioris, ubi dispensatio non est observata. (Vide etiam l. 3. n. 397. v. Quoad.) — 192. Quid in dubio, an casus egeat dispensatione? — 193. Quid de potestate delagata? Et an hæc spiret morte concedentis? — 194. Quando prælati regulares possint dispensare? (*An abbatissæ possint dispensare.* Vide lib. 4. n. 53.) — 195. Quot modis cesset dispensatio? — 196. Quomodo cesset I. per cessationem causæ? — 197. Quomodo II. per revocationem dispensantis? — 198. Quomodo III. per renuntiationem dispensati? — 199. An cesset lex cessante fine legis? — 200. I. Quid circa libros prohibitos. ibid. vers. Utrum autem. II. De interpretatione legis. (*Interpretationes authenticæ an indigeant promulgatione.* Vid. n. 105. v. Quær. hic 1. et lib. 3. n. 1027. v. Hinc dicimus.) 201. De epikeia legis.

APPENDIX I. BUSEMBAI.

De dispensationibus S. penitentiariæ. 247

APPENDIX II.

DE PRIVILEGIIS.

CAPUT I.

De privilegiis in communi. 252

CAPUT II.

De privilegiis ecclesiasticorum. 262

CAPUT III.

De privilegiis episcoporum. 268

CAPUT IV.

De privilegiis spectantibus ad omnes Regulares in communi. 291

CAPUT V.

De privilegiis regularium in particulari. 306

APPENDIX III.

De justa prohibitione et abolitione librorum nocuæ lectionis. 324

LIBER II.

DE PRÆCEPTUM VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

TRACTATUS I.

De præcepto fidei.

CAPUT I.

Quæ mysteria fidei necessario credenda sint. 375

1. Quæ mysteria credenda necessitate medii? -- 2. An mysteria SS. Trinitatis, et incarnationis sint credenda explicite? -- 3. Quæ ex præcepto scienda? et an memoriter? -- 4. Quale sit objectum fidei materiale, et quale formale?

CAPUT II.

Quomodo obliget præceptum fidei. 381

5. Quos, et quando obliget præceptum fidei? -- 6. Notandæ propos. damnatæ in hac materia. -- 7. Quoties teneamur in vita elicere actus fidei, et spei? -- 8. Quoties circa caritatem? -- 9. Quando hæreticus teneatur suam sectam ejicere? -- 10. An circa fidem liceat sequi opinionem minus probabilem? -- 11. Quando teneamur fidem exterius confiteri? Et qui teneantur jure ecclesiastico ad externam professionem fidei?

CAPUT III.

12. An liceat unquam positive fidem negare? -- 13. An uti verbis ambiguis? An tacere? -- 14. An fugere? *Vide alia* ibid. -- 15. An uti vestibus, vel signis infidelium? -- 16. An audire conciones hæreticorum? (*Vide alia* ibid.)

CAPUT IV.

De infidelitate et vitiis fidei oppositis.

DUBIUM I.

Quid, et quotuplex sit infidelitas? 391

DUBIUM II.

De judaismo. Quæritur hic tantum, quæ communicatio cum Judæis sit interdicta Christianis. *ibid.*

DUBIUM III.

Quid sit Hæresis? 392

TRACTATUS II.

CAPUT UNICUM.

De præcepto spei. 395

20. Quomodo definiatur spes? -- 21. Quale sit objectum *materiale* spei, et quale sit *formale?* An peccet contra spem peccator differens pœnitentiam, sperando veniam ante mortem. (Ibid. vers. Dicit.)

TRACTATUS III.

De præcepto caritatis.

CAPUT I.

An, quando, et quomodo obliget præceptum caritatis Dei. 399

22. Quomodo Deus amandus? -- 23. Quando obliget præceptum caritatis? -- 24. Resolvuntur casus? Quale sit objectum materiale caritatis? (Ib. vers. objectum.) An sit objectum caritatis desiderium possidendi Deum. (Ibid. dub. 1.) An dilectio divinæ bonitatis, tanquam nobis convenientis. (Ibid. dub. 2.)

CAPUT II.

De præceptis caritatis erga proximum.

DUBIUM I.

Quis ordo servandus inter personas, quæ diliguntur? 402

25. Qualis est ordo caritatis erga seipsum, et proximum? -- 26. An liceat aliquando se privare bonis spiritualibus? vel se exponere periculo peccandi ob caritatem? (Vide etiam l. 5. n. 63. v. Quær.) -- 27. Quando teneamur succurrere proximo?

DUBIUM II.

De odio, et dilectione inimicorum. 406

28. An quisque teneatur inimico exhibere communia signa dilectionis? An eum salutare. Ib. v. qu. — 29. An injuriam remittere? — 30. An abominatio sit licita? An in confessione explicanda sit species mali proximo voliti? (Vide etiam l. 5. n. 50. qu. 5.) Et an aliquando liceat proximo velle malum?

DUBIUM III.

De Præcepto eleemosynæ, seu misericordiæ corporalis? 412

31. An teneamur dare eleemosynam ex bonis vitæ, aut statui necessariis? -- 32. An succurrere pauperibus in necessitatibus communibus? — 33. An possimus facere eleemosynam de bonis alienis?

DUBIUM IV.

De misericordia spirituali, seu præcepto correptionis fraternæ. 418

34. Ob quale peccatum proximi teneamur ad correptionem? — 35. An ob peccatum leve? — 36. An ob peccatum factum ex ignorantia? — 37. Quid, si correptio omittatur ob timorem? — 38. An in dubio teneamur corripere? — 39. An quando abest periculum relapsus? Vel si adsit alius idoneus? Vel non sit spes fructus? Vel si exspectetur occasio? — 40. Qui teneantur corrigere? — 41. Quinam ordo servandus in correptione? — 42. Resolutio plurium casuum.

DUBIUM V.

DE SCANDALO.

ARTICULUS I.

Quid, quotuplex sit et quale peccatum? 424

43. Quale est scandalum activum, et quale passivum? — 44. Resolutio plurimorum casuum apud Busembaum. — 45. Quando scandalum sit speciale peccatum? — 46. An circumstantia inductionis sit necessario in confessione explicanda? — 47. An liceat petere aliquando a parato ad peccandum id quod ille non præstabit sine peccato.

ARTICULUS II.

An, et quando scandalum passivum permitti possit? an ob illud vitandum aliquid omitti debeat? 434

48. Quando scandalum passivum permitti possit? — 49. An sufficiat sola utilitas ad petendum mutuum ab usurario, et sacramenta a ministro excommunicato, vel peccatore? (Vide etiam infra n. 77. et 79.) — 50. An aliquando teneamur omittere, vel differe bona spiritualia ad vitandum scandalum alterius? (Vide etiam l. 4, de Statu relig. ex n. 66.) — 51. An aliquando teneamur omittere quædam præcepta? (Vide etiam lib. 3. n. 331.) — 52. An dimittere bona temporalia? An peccet graviter mulier utens veste virili? (Vide ib. alios casus. — 53. An puella decenter ornata teneatur se avertere a conspectu alicujus particularis eam concupituri? — 54. Quid si se ornet ornatu superfluo? — 55. Quid si putetin genere aliquos scandalizandos? Etan peccent graviter mulieres pectus ostendentes? — 56. Quomodo peccent obscœna componentes, aut repræsentantes, aut pingentes? — 57. An liceat suadere minus malum, ad majus evitandum? — 58. An aliquando liceat permittere ruinam proximi.

ARTICULUS III.

An liceat alterius peccato materialiter cooperari? 448

59. Quando liceat materialiter cooperari peccato proximi? — 60. An liceat nubere cum sponso existente in mortali, vel obstricto voto castitatis? — 61. An reddere debitum eidem? — 62. An dare communionem peccatori occulto? (Vide etiam l. 6. n. 658.) -- 63. Quid liceat famulis? Et quæ sit cooperatio *materialis*, et quæ *formalis*? -- 64. An comitari herum ad lupanar etc. Et an comitari concubinam ad herum? -- 65. An deferre munera meretrici? -- 66. An aperire ostium meretrici? An deferre scalam, ut dominus ascendat ad mulierem? -- 67. An scribere litteras amatorias? -- 68. An ministrare carnes in die vetito? -- 69. An liceat cauponibus dare vinum ebriosis, vel carnes in die vetito? (Vide alia apud Busemb.) -- 70. An locare domum meretrici, et usurariis? -- 71. An vendere aleas, gladios, venena etc.? -- 72. An agnum Judeo? -- 73. An liceat christianis captivis remigare etc.? — 74. An adjuvare tyrannum? -- 75. An vehere annonam ad hæreticos? An aurigis vehere meretricem? --76. An accipere munera ab amasio? An reddere gladium occisuro? (Sed vide veram sententiam n. 66. in fin. lib. 3 n. 571. v. Secus.) -- 77. An liceat petere juramentum a pejeraturo? Et mutuum ab usurario sine gravi causa? -- 78. An adjuvare usurarium? (Vide etiam l. 3. n. 789.) An dare mutuum ab usuro? (Vide etiam l. 3. n. 785.)-- 79. An petere sacramenta ab excommunicato, vel a peccatore; et an a parato? --- 80. An dare cibos vetitos?

FINIS INDICIS TOMI PRIMI.

JUSTIFICATION

DE

LA THÉOLOGIE MORALE

DU B. ALPHONSE-MARIE DE LIGORIO,

PAR L'ABBÉ TH. GOUSSET,

VICAIRE-GÉNÉRAL DE SON ÉMINENCE Mgr. LE CARDINAL DE ROHAN-CHABOT, ARCHEVÊQUE DE BESANÇON.

1 VOL. IN-8°.

L'ouvrage de M. Gousset a obtenu les suffrages des docteurs de Rome les plus distingués, et est regardé par eux comme un complément indispensable de la Théologie de S. Liguori.